

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08662

OYSGEVEYLTE SHRIFTN

Mendele Mokher Sefarim

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדעל'ע מוכר ספרים

דער זיידע פון דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור
געבוירן דעם 1-טן יענער 1836 געשטאָרבן דעם 8-טן דעצעמבער 1917.

מענדעלע מוזר ספרים

אויסגעוויילטע שריפטן

רעדאגירט פון מאיר רייספלער

שלוכה-פארלאג פאר ליטעראטור און קונסט
בוקארעשט

מענדעלע דער קינסטלער *

צוקאפנס דעם גרויסן שטארבנדיקן יידישן קלאסיקער פאר-
לעשנדיק די טראדיציאנעלע ליכט, וואָס האָבן געברענגט מיט דער
טויטער שיין פון „טאָן זיין רעכט“, איז שוין געשטאנען די
אויפגעגאנגענע זון פון דער גרויסער סאָציאליסטישער אַקטאָבער-
רעוואָלוציע. דער פאקט, וואָס מענדעלעס גייסט און מענדעלעס
„מאטעריע“ האָבן זיך באגעגנט פנים אל פנים מיט דער רעוואָ-
לוציע, איז אין א געוויסן זין סימבאָליש. בלייבט דאָך טאקע
מענדעלע בראש פון די יידישע וואָרט-קינסטלער, וואָס די אַקטאָ-
בער-רעוואָלוציע האָט געירשנט, אַפגעכנדיק אים אן אויבן-אָן
אַרט אינעם פאנטעאָן פון די אוניווערסאלע פראָגרעסיווע דיכטער-
הומאניסטן.

כאָטש דעם סאטיריקער מענדעלע האָט די יידישע בורזשואזיע
זיך פארגונען מיט א האלבן מויל מוחל צו זיין פאר זיינע הארבע
אריינזאָגעכצן קעגן אירע פאַראַנדקעם און געצויגן אים, ווי א
„בעל-תשובה“ אונטער איר „וויינישטאַק“, פונדעסטוועגן האָבן
זיך אין משר פון די אלע פארלאָפענע יאָרן געפונען גיט ווייניק
הערקאָרן אינעם קליינבירגערליכן העברעאישן און יידישטישן

(*) גיבערגעדרוקט פון אלמאנאכ „היימלאנד“ נומ. 2 1947.

ליטערארישן לאגער, וואָס האָבן אונדז געפרוואוּט איינריידן, אד מענדעלע איז שוין אויך ליטעראריש טויט.

דער „גליווער“ פון זיין מאָנומענטאלער ארכיטעקטאָניק, די אזוי גערופענע „אַביעקטיוויטי“ פון זיין פארשרייבן לדרות, וועלכע זיינען כלומרשט א שטערונג צו מענדעלעס פאָרזעצן לעבן און ווירקן אויך היינט, ווי מיר זיינען געוואוינט געוואָרן צו הערן פון דער יידישיסטישער עסטעמישער קריטיק, זענען צע= נאנגען געוואָרן אונטער דער ווארעמער שיין, וואָס איז געפאלן אויף מענדעלעס שאפן נאָכן איבערלייענען אים מיט די פרישע אויגן פונעם גייעס יידישן לייענער אונ קריטיקער, וועלכער איז דערצויגן געוואָרן פון דער גרויסער אָקטאָבער=רעוואָלוציע.

אין שיין פון די היינטיקע גרויסע אויפרודערונגען פון נאָכן צווייטן וועלט=קריג וואקסט אויס מענדעלעס גאציאָנאלע אלעגאָ= ריע וועגן דער „כנסת=ישראל“, ווי עס איז געגעבן אין זיין „קליאטשע“, צו א נאָך גרעסערער פאראלגעמיינערונג: זי ווערט לייכט איבערגעטרָגן אויך אויפן אלגעמיינעם סאָציאל=פּאָליטישן פאָן. דער מעכטיקער אמעריקאנער טייד הורסאָן, דער גרויסער אמלאנטישער אָקטאָן, וואָס הינטער זיי שפילן זיך ווידער מיט מלחמה=פאקלען די דאָרטיקע נייע, מעמפע „וועלטבאנליקערס“, גיבן פון זיך היינט ארויס די זעלבע פיינע ריחות און העסלעכע טון— צעשפאלטנדיקע זשאבע=קוואלעריי, ווי מענדעלעס פיאטיג= נילאָווקע. ביי זייערע סאמע „מצוהדיקע“ ברעגעס ריכטן פרום אָפ „תשליך“ אויך אונדזערע אייגענע גאָמס=סטראפמשעס און קהל=פארזאָרנערס.

*

אין „הקדמת מענדעלע מוכר ספרים“ צו „מסעות“ לייענען מיר: „איד האָב עפעס געפילט ווי מען שלאָגט מיר פון אויבן מיט די ווערטער: „הקיצור, מענדעלע, כאפ זיך אויף, מענדעלע, און קריד ארויס פון אונטערן אויוון“.

פון „אונטערן אויוון“ איז אזוי ארום ארויסגעקראָכן גיט נאָך דער ערשטער גרויסער יידישער קינסטלער אין געשטאַלט פון מענדעלען, נאָך אויך דאָס פון אים געשילדערטע יידישע לעבן, וואָס ער האָט עס אויך געשלאָגן „פון אויבן מיט די

ווערטער" פון זיין אויסטערלישער און טיפער „אָמר רב מעני-
דעלע" — קונסט.

דער קאַלומבוס פונעם יידישן קינסטלערישן רעאליזם, וואָס
מענדעלע מוכר ספרים איז געווען, האָט אנדערקט צוויי גרויסע
„באנאליטעטן", ווי דאָס לעבן אליין: די יידישע ווירקלעכקייט
און די יידישע שפראך,

„מענדעלעס דערציילונגען זענען (שרייבט מ. ווינער אין זיין
מאָנומענטאלער ארבעט וועגן מענדעלען), אויב מען באטראכט
זיי אויבערפלעכלעך, בלויז יידישלעך — און דאָס אליין. עמעץ
קאָן זאָגן אז דאָס זענען כלומרשט אלטפרענקישע מעשיות,
פאסיקע פאר די השגות פון א היימישעלעכער שמעטלדיקער
סביבה."

אָט דער „עמעץ", מיט וועלכן מ. ווינער פאָלעמיזירט, דער-
ווייזנדיק אים דעם גראָבן טעות פון האלטן מענדעלען פאר א
שטייגערישן שמעטל-שילדערער און ניט פאר דעם גרויסן מאָ-
דערנעם קינסטלער, ווי מענדעלע איז געווען, איז געוויס יענער
עסעט, וואָס האָט ניט באמערקט דעם סאָציאלן שמאָף מיט
זיין גאנצער פראָבלעמאטיק, וואָס מענדעלע האָט אויפגעריסן,
אויפגעדעקט מיט זיינע כלומרשמע „אלטפרענקישע — מעשיות".
ער האָט ניט געזען, ווי פון דער כלומרשמער בלויז „היימיש-
לעכער שמעטלדיקער סביבה" האָט מענדעלע אראָפגעריסן דווקא
דאָס שמאָטיש-אידיילישע — איר מיטלאַלטערלעכן „טלית שכולו
תכלת" = שלייער — און דער ערשמער געוויזן איר גאנצן
טראַניקאָמיזם: די פיזישע און גייסטיקע ראַכטישקייט (פישקע
און בנימין), וואָס שלעפט זיך נאָך ער היום, ווי א שווערע
ירושח-באלאסט, נאָך דעם יידישן לעבן אומעטום, וואו דער
זעלבער „עמעץ" עסמעטעוועט נאָך א זעלבסצופרידענער אין די
קונסט-געצעלמן פון די קאפיטאליסטישע לענדער.

ווייל וואָס האָט מענדעלע אין תוך געשילדערט? פון אויבן
— דעם פאראזימארישן עקספּלאַטאמאָרישן שיכט און אונטן —
אָט די אָרעמע, דערשלאָגענע און באַליידיקטע „קליינע מענטשע-
לעך", וועלכע באוועגן זיך, ווי די טרויעריקע העלדן פון די
בעלעמער מעשיות, ווערנדיק מאַריאָנעטיש געצויגן אויפן דינעם
„צוקער" = שמריקל פון רעליגיעזער פארגליווערטקייט, דאָגמע,

וואָס אירע אויסשטראַלונגען זענען: במלכות, אנעקדאָטישע וועלט־פרעמדקייט, משיחזם, קלויז־נירוואַן...

עס איז, דאכט זיך, אלץ אזוי פארמעשהוועט ביי מענדעלען: סיי זיין עפיק און סיי זיין סאטירע, און ניט יעדער זעט, אז דאָס איז ביי אונדזער גרויסן קינסטלער געבונדן מיט דעם פון אים געשילדערטן לעבן, וואָס האָט נאָך אויסערלעך אזוי אויס־געזען; דאָס איז, נוצנדיק מענדעלעס משל־שפראך, דער זעלבער „וואסער־צוויט“, וועלכן „בנימין“ האָט אָנגענומען פאר א גרוי־סער וויספע און שוין ארויסגעשטעלט א פוס און געוואָלט אויף איר א שפרונג טאָן, נאָך דער פויער, מיט וועלכן ער האָט זיך אויפן טייד געשיפט, האָט אים געזאָגט, אז „ער איז געווען אין א גרויסער סכנה דערטרונקען צו ווערן אין דער גרינקייט“... אָט אויף דעם אויסערלעכן אָפנארערישן „פאָעטישן“ שימל־שלייער האָט דער ערשטער דעמאסקירנדיק אָנגעוויזן מענדעלע מיט זיין כלומרשטן „רויקן“ דערצוילן צי באשרייבן.

און אין דעם טאקע באשטייט מענדעלעס גרויסקייט: אין אויפרייסן, ווי אן אָנגעצויגענע מכה, דעם כעלעמער אנעקדאָט, אין וועלכן עס איז געווען איינגעהילט דאָס יידישע לעבן אינעם איבערגאנג־פּעריאָד פונעם פעאודאליזם צו דער קאפיטאליסטי־שער פאָרמאציע — דער כעלעמער אנעקדאָט מיט די „הרושים ונפלאות אויף דער פיאטינגילעווקע“, און אז „די גלופסקער יידן וואקסן פון אינדיע“... אין דערווייזן, הייסט עס, אזוינע עלע־מענטארע באנאלע אמתן, אז דער טונעיאדעווקער און אפילו דער גלופסקער טייד איז ניט דער אָקעאנוס, און אז א בוים איז נאָר א בוים און ניט קיין וויזלטייר...

פאראלעל מיטן אנפדעקן די אייגענע יידישע „מלכה“ (דעם סאָציאלן שטאַף) מיט איר „געאָגראפיע“ אנטפלעקט ער פאר אונדז די צווייטע גרויסע „באנאליטעט“: די יידישע שפראך. און אנדערש האָט עס נישט געקאָנט זיין: דער, וואָס האָט אמטיפסטן קינסטלעריש אריינגעקוקט אין תוך פון דער יידישער ווירקלעכקייט, דער איז אויך אמטיפסטן קינסטלעריש אריינגע־דרונגען אין מהות פון דער יידישער שפראך. ניט געקוקט דערויף, וואָס מענדעלע האָט זיך געוואקלט צווישן דער נאָלדענער צונג, ווי עס איז געווען פאר אים העברעאיש און דער „פליישי־

קער,“ ווי עס איז געווען פאר אים דאָס לשון פונעם פראָסטן פאָלק, האָט אין אים געזיגט ניט נאָר דער פאָלקס-דעמאָקראַט, נאָר אויך דער פאָלקס-קינסטלער. דאָס אומיליטאָרע פאר זיינע אויפקלערערישע מענדענצן איז געגאנגען האנט אין האנט מיט דער שיינקייט, וואָס עס האָט צו אים ארויסגעערעדט פון דער אויסטערלישיסער פאָלקס-שאפונג — פון דער שפראך.

פון אָט דער דאָפּלער באציונג שטאמט די גרויסע קינ-סטלערישע ענערגיע, וואָס מענדעלע האָט אריינגעלייגט ביים פורעמען דעם יידישן ליטערארישן סטיל. פאר קיינעם, דאכט זיך, פון אונדזערע קלאסיקער איז אָט דער מאַמענט ניט אזא שעפעריש-וויכטיקער, ווי ביי מענדעלען. און ניט בלויז דערפאר וואָס ער איז געווען דער ערשטער, און געוויס אויך א גרעסע-דער שפראך מייסטער פון זיי, נאָר ווייל ער איז געווען צווישן זיי אויך מער אויסקוקער, מער פאָרשער און אויפדעקער פון אלע ווינקעלעך פון אונדזער קאָנקרעטן פאָלקס-לעבן — פון דער „מאטעריע יוד“, געברויכנדיק מענדעלעס באלויבטן אויס-דרוק. אויך דאָ ווי אין דער גאנצער ליטערארישער שאפונג מענדעלעס, לאָזט זיך אזוי בולט דערקענען דער שטרענגער פינקטלעכער און ליידיגשאפטלעכער וויסנשאפטלער, וועלכער באגלייט יעדן גרויסן רעאליסטישן קינסטלער.

דווקא א דאנק זיין וואָכעדיקער היימישקייט מיט דער נאטור, דווקא א דאנק זיין רעאליסטישן פייזאזש, האָט מענדעלען זיך איינגעגעבן ארויסצופירן אויף זיין פערד און וועגעלע דעם יידישן מאסן-מענטש פון דער געמאָ און ליקווירירן דעם קאָנפליקט צווישן דעם יידן און דער נאטור, ווייל קיינעם איז ביז אים ניט געלונגען צו איבערצייגן, אז נאטור איז אויך א יידישע זאך. קיינעם פאָעטישע נאטור-באשרייבונג ביז מענדעלען האָט זיך ניט געלייגט אויפן יידישן שכל, ווי זיינע. איז דאָך דער פייזאזש אפילו ביי אברהם מאפו געווען אין תוך א פסעוודאָ-ביבלישער און ניט קיין יידישער. געעפנט די יידישע אויגן און געהייסן קוקן און געהאָלפן פארשטיין און אויפנעמען די ארומיקע לעבע-דיקע נאטור — האָט דעריבער נאָר מענדעלע. און דערנרייכט האָט ער עס ניט נאָר מיט דער איבערצייגונגס-קראפט פון זיינע, פון אים אליין דערפונדען, טרעפלעכע יידישע מעמא-

פערן, נאָר הויפטזאכלעך מיט זיין קינסטלעריש־רעאליסטישן סטיל.
 מענדעלעס פּיזאזש האָט, הויז זיין עסטעמישער ווערם, א
 גרויסע סאָציאלע באדייטונג, ווייל מענדעלע האָט תמיד אין
 זין געהאט דעם „למען תחיו“ — כדי איר זאָלט קאָנען לעבן,
 עקזיסטירן, ווי א נאָרמאל פאָלק. מיט שמורעם האָט ער גענוג
 מען אלע טונקעלע ווינקלען פון אונדזער לעבן און אריינגע-
 טראָגן אין זיי פריער פאר אלץ; ציוויליזאציע. דערפאר אין
 זיין ליטעראטור — גיט נאָר יידישער קינסטלערישער מאניפעסט,
 נאָר אויך לעבנס־פראָגראם.

„די ווייסקל ברומט יידיש“, האָט פּריץ געוואָרפן אין פנים
 דער פּוילישער שליאכטע, ווען זי האָט געלייקנט אין די רעכט
 פון די יידישע האָרעפאשנע מאסן אויף דער פּוילישער ערד.
 מענדעלעס גרעזעלע, פייגעלע, אפילו אז ער מאַלט זיי סאטיריש-
 פאראָדיוסטיש, ווי די סאָראָקע, וואָס אין „אָנגעמאָן א ווייס
 מליהל מיט פאסן תכלת פון פאָרנט“, — בלייבט דאָך אין תוך
 ראציאָנעל־פּאָזיטיוו, ווייל מענדעלע אין דער סאמע רעאליסטי-
 שער צווישן אלע אונדזערע פאר אָקטאָבער־שרייבער. אויך אין
 זיין פּיזאזש פראוועט ער גיט קיין רעליגיעז־מיסטישע התבודדות
 אויפן שוים פון דער נאטור. גיט ער פארגעמערט, נאָר ער בא-
 הערשט די נאטור.

עס איז שוין, דאכט זיך, היינט קלאָר פאר יעדן, אז מעג-
 דעלע איז דער שעפער פונעם קינסטלערישן רעאליזם ביי יידן.
 דער רעאליסטישער קינסטלער אין אים האָט ביר חזקה ארויסגע-
 טריבן די אלע זשאַרנאַנישע שדים און דיבוקים פון אונדזער
 פּסעוודאָ־ליטעראַרישן לשון, עס געלייטערט און צוגעפירט צו די
 אויטענטישע, פאקטישע קוואלן פון אונדזער פאָלקס־שפראך. אָט
 די שמרענגע גרונט־פעסטיקונג פון דער שפראך איז געווען די
 ערשטע שמרענגע עפאָכע־מאכנדיקע רעפאָרם אין אונדזער ליטע-
 ראטור. ביי איר גאנץ געשליפנקייט, געפאָקטקייט און אָפּגעהיט-
 קייט האָט מענדעלעס שפראך אָבער פארפאָלגט גיט קיין פאָר-
 מאליסטישע צוועקן, נאָר פינקטלעכקייט, קאָכעדיקן, זידיקן רעא-
 ליסטישן אינהאלט. זיין שפראך האָט גיט געוואָלט זיין קיין
 אנטיקווארע כלי בלויז צוליב עסטעמישן גענוס. זי איז געבליבן
 קלאסיש און האָט געאַטעמט און געפּיבערט מאָדערן.

מע דארף גיט פארגעסן: פאר מענדעלען האָבן מיר שוין געהאט פראָגנרעסיווע ווערטפולע שרײַבער. אָבער מענדעלע איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געבראכט מיט זיך פאָרם און אינהאלט=פראָבלעמאטיק.

עס האָט שוין גיט ווייט געהאלטן, אז זיין טונעיאדעווקער ליטערארישע און סאָציאלע סביבה זאָל אים אויך פארטונקלען, נאָך גערעמעט האָט אים דער אשמדאי, נוצנדיק ווידעראמאָל מענדעלעס משל=שפראך.

האָט דאָך א. ווייטער באדויערט, פארוואָס אונדזער ליטע=ראטור הייבט זיך אָן מיט דער סאטירע און גיט מיט דעם ראָ=מאנטישן. א. ווייטער האָט גיט געוואָלט און גיט געקענט פאר=שטיין, אז מענדעלעס שטעכווערטלעך, זיינע סאטירישע קניפ איז אונדזער אטראַפירט טונעיאדעווקער לייב, זענען געווען אויך — ראָמאנטישע היילונג. און נאָך: מענדעלעס קניפ זענען גע=ווענדט געווען גיט נאָך קעגן דעם פאראזיטארישן אינעם יידישן לעבן, אויף וועלכן ער האָט דער ערשטער אָנגעוויזן, נאָך אויך קעגן זיך אליין אלס יידישען קינסטלעך, וואָס האָט אנדערש גיט גע=קענט דורכלייגן א וועג צום רעאליזם.

אין דער „קליאמטשע“ איז דאָ א קאפיטל, אין וועלכן מענ=דעלע באשרייבט, ווי דער אשמדאי נעמט ישראל'יקן אין זיין בוזעם, פליט מיט אים און ווייזט אים די „לאנד=קארטע“ פונעם יידישן לעבן. דאָרט ווערט אויך דערציילט, אז דער אשמדאי, ווי א מלמד'ישער באהעלפער, גיט פעטש ישראל'יקן, איינלערנענדיק מיט אים דאָס, וואָס ער באווייזט אים.

מיר האָבן תמיד געהאט דעם איינדרוק, אז די כלל=אלענאָ=ריע קרייצט זיך דאָ איבער מיט מענדעלעס סוביעקטיווע אקצענטן. אז דאָ, אויף אָט דער, דאכט זיך, נאיווער שטעלע, אנמפלעקט זיך פאר מענדעלען זיין דיכטערישע שליחות. מיר זעען ווי דער אשמדאי צווינגט אין אים אריין זיין דיבוק: דאָס „אשמדאישע“ — דאָס קריטיש=סאטירישע, וואָס אָן דעם קאָן גיט זיין קיין געזעלשאפטלעכע רעוויזיע, קיין שארפע אונטערזוכונג פון די יסודות פונעם לעבן.

גו, איז דאָס ראָמאנטישע, וועגן וועלכן א. ווייטער רעדט? דאָס ראָמאנטישע איז שוין אויך פאראן ביי מענדעלען,

נאָר מענדעלעס פראַנגרעסיווער ראַמאנטיזם קערט זיך להלופין
ניט אָן מיט ווייטערס רעאקציאָנער=מרה=שחורהדיקן ראַמאנטיזם,
וועלכער האָט גערופן צוריק „אין שול אריין“. דער סאמירוקער
מענדעלע האָט דאָס אָנגעהויבן צו באַנרייפן, זיך אליין געכאַפּט
ביי זיין לירישן אָפּנייג, ווען ער האָט אין זיין חקדמה צו
„פישקען“ עניוותרדיק דערקלערט, אז ער רעדט זיך ניט איין, אז
ער איז דאָס — דער סאָלאָווי אין דער יידישער ליטעראַטור.
דאָס איז דער בעסער סמן, אז דאָס סאָלאָוויאישע, וואָס
האָט שוין אזוי קרעפטיק געטרילערט אין זיין דיכטונג — איז
דערנאָנגען צו זיין ליטעראַרישן באַוואוסטזיין. באַווייזן אויף דעם
זענען דאָ זייער אַסאך אין מענדעלעס שאַפן.
מע קאָן ניט רעדן וועגן דעם „סאָלאָוויאישן“ אין מענדעלעס
שאַפן, ניט אָפּשטעלנדיק זיך אויף דער זויבערער לירישער צער=
טלעכקייט, מיט וועלכער ער האָט געשילדערט די נאַטור און
דעם ליבע=מאָטיוו.

„דער פייזאזש האָט אין פישקען אן אלגעמיינע אויפנאַבע :
איינצוראַמען אין אַ גאַלדענער פּאָעטישער ראם דאָס געמעל וועגן
דעם לעבן פונעם פּאָלק. מענדעלע באַווייזט דערמיט זיין יראַת
הַכבוד און זיין האַרצלעכע ליבע צו די געשאַפּטן פון דער
אַרעמשאַפּט, וואָס ער מאַלט. דאָס זענען די דערוואַרעמדיקע,
באַלעבנדיקע זון=שטראַלן, וואָס ער וואַרפט אויף דער געדיכט=
טונקלער, טרויעריקער אַטמאָספּער אינעם בוך. פון איין זייט
ווערן דורך דער דאָזיקער גאַלדענער ראם, דורך די דאָזיקע פּאָ=
עמישע זון=שטראַלן אונטערגעשטראַכן און מאַנומענטאַליזירט
דער אומעט פון די בילדער. פון דער אנדערער זייט, ווערט
דורך דעם די קלעמענדיקע פינצטערקייט געמילדערט, דערנעג=
טערט צום מענטשלעכן געמיט, פאַרטיפּט דורך מאַנען גערעכ=
טיקייט“. (זע „פייזאזש און גראַמעסק“ מ. ווינער, „צו דער
געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור פונעם 19=טן יאָר=
הונדערט“).

דאָס איז ניט נאָר דאָס טרעפלעכסטע, נאָר אויך דאָס טיפּ=
סטע, וואָס איז ביי אונדז געזאָגט געוואָרן וועגן דעם פּאָעטישן
ליכט, וואָס מענדעלעס בונטע, ווייכע לאַנדשאַפּט שטראַלט אויס
פון זיך. דאָס דאָזיקע ליכט ווערט אויך פאַרשפּרייט אויפן אל=

געמיינעם אומהיימלעכן פאָן פון מענדעלעס גרויען ספור=המעשה. אָבער חוץ דער דאָזיקער „אלגעמיינער אויפנאכע“ האָט מען= דעלעס פּיזאש אויך זיין אייגענע קינסטלערישע פונקציע און ווערט. דאָס זעלבע דארף מען זאָגן אויך וועגן מענדעלעס ליבע= באשרייבונגען. מענדעלעס ליבע=מאָטיוו (ווי ער איז געגעבן אין „פּישקען“) וואקסט אריבער א דאנק זיין קינסטלערישער קראפט די עפּיזאָדישע ראָל פונעם ליבע=מאָטיוו אין „פּישקע דעם קרומען“.

שלום=עליכם, איבערקרומענדיק די פארשיידענע „ראָמאנען= מאכערס“, וועלכע עס וואָלט קיינמאָל ניט אָנגעשטאנען צו פאר= נעמען זיך מיט אזוינע קלייניקייטן, מיט אזא דער=רוח=וויוויסט= וואָס, ווי „פּישקע דער קרומער“, און מיט אזא פארזעעניש, ווי דאָס האַרבאטע מייַדל — האָט מיט זיין באמערקונג „אויך מיר א ראָמאן“ געוואָלט זאָגן, אז ער האָט דאָ צום ערשטן מאָל דערזען אין דער יידישער ליטעראטור א ראָמאן אין מאָדערנעם זין פונעם וואָרט. און ער האָט דערביי פאטעטיש צוגעגעבן: „איז דעם דאָזיקן קליינעם ביבעלע („פּישקע“) געפינט זיך אסאך מער ליבע און פאָעזיע אלס אין אלע טויזנט ראָמאנען פון דער נאנצער באנדע ראָמאנען=מאכערס“.

דער כּשוף פון דעם, וואָס מיר רופן אָן דאָס „סאָלאָוויי= אישע“ ביי מענדעלען, העלפט שאפן דעם פאָעטישן אָרעאָל ארום אזא באליידיקטער און דערנידעריקטער פרויען=פיגור ווי „ביילע די האַרבאטע“.

ווייל מיר האלטן ביי „פּישקען“, קענען מיר שוין פעסט= שמעלן, אז אין דעם ווערק איז פארהתמעט מענדעלעס קינסטלע= רישער סינמעז. „פּישקע“ איז, לויט אונדזער מיינונג, איינס פון דעם זיידנס בעסטע קינסטלערישע ווערק. דער טיפאזש איז דאָ (אויך „בנימין“ און „סענדערל“ שפּילן, איינגלעד, ארויף אויף דער דאָזיקער „פּישקע“ לייונט) בשעתו אזוי אָריגינעל געווען אין דער יידישער ליטעראטור, ווי, צום ביישפּיל, שפּעטער גאָר= קים אונטער=וועלט מענטשן אין דער רוסישער. אין „פּישקען“ איז מענדעלען געלונגען צו דיסציפלינירן אלע זיינע זיך ווידער= שפרעכנדיקע שאפונגן=עלעמענטן, זיי צום ערשטן מאָל גלייך צו דאָזירן.

ארויסגיינדיק פון דעם שמאנדפונקט, איז „פישקע“ — מען דעלס פולקאמסטע קינסמלערישע ווערק אפילו אין פארנלייך מיט „מסעות“. אין „פישקע“ מאַלט דער זיידע, און אין „מסעות“ דערציילט ער. אלס דערציילער האָט שלום=עליכם אריבערגעשמיגן דעם זיידן, אָבער אלס מאַלער האָט מענדעלע ביי אונדז צו זיך קיין גלייכן גיט. „פישקע“ אין וועלכן עס דאָמינירט דער מאַלער מענדעלע, איז אפשר דאָס בעסטע פּראָזע=ווערק פון דער יידישער ליטעראטור.

אויך אין זיינע פּרוערדיקע ווערק האָט מענדעלע שוין אָפּע= רירט מיט זיין בארימט געוואָרענעם ווערמל „גיט דאָס בין איד אויס“, אָבער אין „פישקע“, מער ווי אומעטום, אנטפּלקט זיך פאר אונדז, אז „גיט דאָס בין איד אויס“ איז דעם זיידנס גרעסטע המצאה כדי צו דערגרייכן קינסמלערישע האַרמאָניע און גאנצקייט אינעם בוי, אין דער קאָמפּאָזיציע, אינעם אינהאלט פון זיין ווערק.

די נאַציאָנאַליסטישע קריטיק האַלט „שלמה רב היימס“ פאר מענדעלס קרוין=ווערק. עס הייסט, לויט אייניקע קליינבירגערלעכע קריטיקער, אז דער זיידע האָט דאָ שוין אנטדעקט דעם פּרציפּן עלמענט: די „יידישע גייסטיקייט“, אונדזער „נשמה יתירה“. אָבער נאָך דעם אלעמען איז „שלמה רב היימס“ גיט זיין סינטעטיש ווערק. פאָטענציעל אפשר יאָ, אָבער גיט דעאליזירט. ווייל עס פארמעסט זיך נאָך ריין=ביאָגראַפּיש צו געבן שלום יעקב אַבראַ= מאָוויטשעסלעבענס סך=הכל און פארנאכלייסיקט קינסמלעריש דעם דיכטער מענדעלע מוכר ספרים. גיט נאָך עס זאַמלט גיט צו איין צענטראַלן ברען=פונקט אלע ליטעראַרישע עלעמענטן זיינע, נאָך עס שליסט זיי כמעט מענדענציען אויס. אָט די אלע ליטעראַרי= שע אייגעשאפטן זיינע — כדי זאָלן אלע זיין בולט, — מוז מענדעלע שניידן ווי א כירורג אין פלייש פון זיין מאמעריע, דערנאָך צוריק פאַרנייען, און אזוי ארום צוגויפּשטעלן אלץ, וואָס בילדעט זיין אייגנאַרטיקע מאָזאיק. ווייניק, וואָס אין „שלמה רב היימס“ פעלט דער מענדעלע=אַנאַליז, נאָך אלץ איז דאָרט פאַר= גאָסן מיט א סענטימענטאַלן אידילישן שמראָם. דער זיידע, אמת, האָט שוין ביז „שלמה רב היימס“ געשריבן אידיליעס, אָבער אידעאליזירט האָט ער דאָס ערשמע מאַל אין אָט דעם ווערק

- אירעאליוזרט ווי א בעל תשובה, פארטושרט אלץ, וואָס ער
האָט אין די אייגענע ווערק געשילדערט שארפּקאנטיק, גענאטיוו
— יענע אלע „שיינע יידן“ כשרע יידן, מיטן פולן מויל —
יידן, גאָלדענע=אַדער=יידן...“

עס פאלט אונדז איין, אז זיין „שלמה רב היימס“ האָט ערשט
אַנגעשריבן... דער סאָוועטישער יידישער פּראָזאיקער דוד בער-
געלסאָן. „פענעק“ הייסט דאָס ווערק. אין אָס דעם בערגעלסאָ-
נישן ראָמאן האָט דער אשמדאי ווידער געקראָגן די אויבערהאנט
איבער דעם יידישן דיכטער און אים געגעבן כח נאָך מענדעלען
אונטערצוגעמען ווידער אזא אומרהמנותדיקע רעוויזיע. עס ווערט
אין „פענעק“ פונקט, ווי ביי מענדעלען, אי געשילדערט, אי א-
אריינגעזאָגט. מענדעלס שטעכווערמלעך בריען דאָ ווי קראָפּעווע
— זיי זענען שוין דאָס שמעכיקע דראָם, מיט וועלכן מע פאר-
טיידיקט אויף טויט און אויף לעבן גוט אויסגעבויטע, נייע
שלאכט=פּאַזיציעס.

עס האָט געדארפט קומען די גרויסע סאָציאליסטישע אָק-
טאָבער=רעוואָלוציע מיט אלע אירע פּאָלגן, מיט אלע העראַישע
איבערלעבענישן, אז דער לירישסער פּראָזאיקער אונדזערער זאָל
זיך פּלוצעם צו אונדז אויסדרייען מיט זיין מעפיסטאָפּעלישער
מאסקע, אָפּניסן מיט זיין געלעכטער, מיט זיין ניט שויגענדיקער
קריטיק אונדזער גאנצע „מורה=וואנט“.

אַבער פונקט, ווי מענדעלע, שלייפט און פּיילט דוד בערגעל-
סאָן זיינע פּראָגרעסיוו=אַפּאָזיציאָנעלע ווערק, מאַלט און זאָגט
מוסר מיט דער זעלבער סטיליסטישער אָפּגעהימקייט, ליטערא-
רישן פּאנאטיום, וואָס האָט אין זיך פונעם זיידגס פארשרייבן
לדורות.

די מענדעלע=טראדיציע האָט געפונען איר אייגנארטיקן אויס-
דרוק אויך אין מארקישעס „דעם בעל=גופם טויט“, ווי עס האָט
שוין אין זיין צייט אָנגעוויזן מ. ווינער.

נאָך דאָס זענען בלוז ארויסגעכאפטע ביישפּילן, וועלכע אי-
לויטטירן אויף וויפל מענדעלע האָט מיט זיין קריטישן רעאליזם
געהאַלפּן דער סאָוועטישער יידישער פּראָזע און דיכטונג אָפּצו-
רוימען דעם וועג פאר דער שילדערונג פונעם לעבן, וואָס האָט
זיך אויספּאַרמירט אויף סאָציאליסטישע יסודות.

דעם גרויסן פאמאָס פאר יידיש־געזעלשאפטלעכער קריטיק, וועלכע מענדעלע האָט געבראכט אין אונדזער ליטעראטור, האָבן נאָך זיין שויט געירשנט דווקא זיינע יינגסטע אייניקלעך, וועלכע האָבן זיך ערשט צוריק מיט פערציק יאָר ארויפגעכאפט אויף זיין בויד מיט „ביקס אין האנט“ און מיט דער לויכטנדיקער פאָן פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע. אליון מענדעלע איז געוואָרן א טעמע פאר די סאָוועטישע יידישע דיכטער אין די לידער פון קוויטקא, פינינבערג, קושניראָוו און אנדערע.

באגלייך מיט אלע גרויסע פראַגרעסיווע הומאניטארע קינס־טלער, וועלכע מיר האָבן איבערגענומען אלס ליטעראטור־ירושה, איז אויך מענדעלע פאר אונדז ניט נאָר טראַדיציע, נאָר א לעבעדיקער קוואַל. אין זיין ארסענאל געפינען מיר געווער אויך פאר אונדזער היינטיקן קאמף מיט די געשפענסטער פון דער פארגאנגענהייט, וואָס ער, מענדעלע, האָט מיט אזא וואונדערלעך־גרויסער קינסטלערישער קראפט געשילדערט.

יעקב שטערנבערג

די קליאטשע

אָדער

צער בעלי-חיים

הקדמת מענדעלע מוכר-ספרים

אמר מענדעלע מוכר-ספרים, זאָנט מענדעלע מוכר-ספרים : געלויבט איז דער בורא, וואָס נאָכדעם, ווי ער האָט באשאפן די גאנץ גרויסע וועלט, האָט ער זיך מיישב געווען מיט דער פמליא מלאכים אין הימל און צום לעצט געמאכט א קליין וועלטעלע, דאָס מיינט מען דעם מענטשן, וואָס ער הייסט „עולם קטן“, ווייל דאָס מענטשעל, ווי איר קוסט אים אָן, האָט אין זיך אלע מיני ברואים און באשעפענישן. איר געפינט אין אים אלערליי ווילדע חיות, אויך פארשיידענע מיני בהמות ; איר געפינט אין אים א יאשטשערקע, א פיאווקע, א שפאניש פליג, א פרייס וכדומה אזעלכע שלעק, אזעלכע מיני שרצים ; איר געפינט אין אים אפילו אויך א רוח, א שווארץ יאָר, א שטן, א מקטרג, א ליץ, שונא-ישראל, וכדומה אזעלכע מזיקים, מחבלים, אַנשיקענישן ; איר זעט אין אים אויך וואונדערלעכע סצענעס : ווי א קאץ, אשטייגער, שפילט זיך מיט דער מויו ; ווי א טכויר כאפט זיך אריין אין א שטייג מיט עופות און דרייט זיי נעבעך אָפּ די קעפּ ; ווי מאלפעס קרימען יענעם נאָך אלצדינג, וואָס ער טוט ; ווי א הונט סלזשעט, דרייט דעם וויידל פאר איטלעכן, וואָס ווארפט אים אונטער א שטיקל ברויט ; ווי א שפין פארנארט צו זיך א פליג, פארפלאַנטערט, פארשפארט זי און נאָנט זי אויס ; ווי קאָמארן פליען עמעצן נאָך און זשוושען אים אָן פולע אויערן, וכדומה נאָך אזעלכע משונה וואונדערלעכע זאכן. איך בין עס אָבער נישט אויסן. געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס זעט-צו שווינגנדיק אלץ דינג, וואָס אין דעם דאָזיקן „קליין וועלטעלע“ גייט פיר און

שלאָגט מיט אים פאָרט נישט קיין כפרות; וואָס דערלענגערט זיין צאָרן, פארטראַגט די עבירות און טוט גרויס חסד מיט דעם זינדיקן מענטשן. איך בין דאָ אויסן צו דערציילן די גרויסע גענאָד, וואָס השם־יתברך האָט אויך מיט מיר, אָרעמען בעל־עבירה, געטאָן, נאָכדעם אז ער האָט מיך פריער אביסל געשטראָפּט.

רבותי, הפערדל שלי מת! מיין פערדל, רבותים, איז גע־ פּנרט, מיין געטריי פערדל, וואָס כל ימיו, דאָס גאנצע לעבן זיינס, איז עס געווען אין דער עבודה, געדינט געטריי און נישט געוואוסט מער ווי אונדזערע ספרים; וואָס איז געווען א מפורסם, א בקי אין אלע וועגן, א גרויסער בעל־זכרון, וואו ערנעץ א קרעטשמע; וואָס איז מיט מיר אויסגעפאָרן כמעט בכל תפוצות ישראל, צווישן די אלע יידישע קהילות, און איז געווען אומעטום באקאנט — זה הפערדל, אָט דאָס פערדל, הֶלֶךְ לְמִיתָה מְשׁוּנָה אײַנגענומען ל"ג בעומר אין גלופסק! עס איז מיר א ווייטיק צו זאָגן, נאָר אָרעם איז נישט קיין שאַנד, עס איז נעבעך געפּנרט פאר הונגער. זיין עסן איז געוויינטלעך געווען אביסל סיטשקע, א מאָל עטלעכע דארע שטיקלעך ברויט, וואָס איך פלעג אוועקקויפן ביי אָרעמע־לייט מיט טאָרבעס. אז אָך אָון וויי דעם פער־ל, וואָס עס פאלט אריין צו א יידישן מוכר־ספרים! שלעפּן שלעפּט זיך עס שטענדיק ארויס און האָט דעוועט אפשר נאָך מער פון יענע, וואָס פירן שווערע סחורה, און עסן אָבער עסט עס נעבעך מכות, א יידישער מוכר־ספרים האָט אַליין מכות וואָס צו עסן און פּנרט מיט זיין ווייב און קינדער צען מאָל אין טאָג פאר הונגער! איך בין עס אָבער נישט אויסן. השם־יתברך האָט מיך נעבעך געשטראָפּט, איך בין געבליבן אָן א פערדל. קויפן אן אנדערס האָב איך נישט געהאט פאר עפעס, און דאָ באדארה מען פאָרן אויף יידין. עס איז מיר געווען זייער שלעכט.

און ווי איך זיך מיר אזוי פארזאָרגט, קומט אריין איינער, מיינער א באקאנטער, גייט־צו נלייך צו מיר און רופט זיך אָן:

— רב מענדעלע, איר וועט קויפן א קליאטשע?

— איך וואָלט אוודאי געקויפט, — ענטפער איך מיט א

קרעכץ, — נאָר וואו נעמט מען די קאץ?

— עט, — מאכט ער, — נישקשה! איר וועט נישט בא־ דארפן אצינד נעבן א גראָשן. עס מען אפשר נאָך מעגלעך זיין, מען זאָל אייך נאָך עפעס אויסלייען. מען ווייסט, נישקשה, אז איר זענט אן ערלעכער מאן.

— אויב אזוי, — זאָג איך צו אים, — קויף איך די

קליאטשע זייער גערן. טאקע באלד אָן שהיות. קומט, זייט מוחל, לאָמיר גיין די סחורה אָנקוקן.

— איר פארשפּאַרט צו גיין, — רופט ער זיך אָן. — איך האָב די קליאטשע דאָ, טאקע ביי מיר.

— וואָס הייסט, איר האָט זי דאָ? — פרעג איך אים פארוואונדערט.

— דאָ, טאקע ביי מיר אונטער דעם מאנטל, — ענטפערט ער מיט א שמיכעלע.

— איר לאכט פון מיר, רב קרוב! — זאָג איך צו אים מיט פארדראָס. — געפינט איך אן אנדערן, פון וועמען צו לאכן. קאטאָוועס גייט מיר אצינד נישט אין קאָפּ,

— חלילה! איך טרייב גאָרנישט קיין קאטאָוועס, — זאָגט ער צו מיר און נעמט באלד טאקע ארויס פון אונטער דער פּאָלע א גרויסן פּאק מיט פאפירן. — זעט איר, רב מענדעלע, דאָס אינגאנצן געהער איינעם, מיינעם א גוטן פריינט. זיין נאָר מען וועט איר געפינען דאָ אַנגעשריבן אויף די זאכן, וועלכע ער האָט געמאכט. איינע פון די דאָזיקע זאכן הייסט, פארשטייט איר מיך, מיט דעם נאָמען „די קליאטשע“. דער מחבר אַליין איז אצינד, לא עליכם, עפעס, ווי רופט מען עס... צעמישט, גאָר צעטראַגן. אונדז אלע, זיינע גוטע פריינט, גליסט זיך זייער, אז זיינע מעשיות זאָלן כסדר אָפגעדרוקט און פארקויפט ווערן. און וועמען אנדערש האָבן מיר געקענט אויסקלייבן, דער מיט זיך כתעסק צו זיין, ווען טאקע נישט אייך, רב מענדעלע, וואָס איר האָט אין אונדזער ווינקל אזא שם? מיר פאר-לאנגען פון אייך, איר זאָלט גוט איבערקוקן די פאפירן, אויס-שטעלן איטלעכע מעשה אקוראט ווי מען באדארף, דערויף פארלאָזן מיר זיך שוין אויף אייך, און גאָר צום ערשטן זאָלט איר אָפדרוקן די קליאטשע. פון באלוינונג וועלן מיר שמועסן שפעטער, איר וועט, נישקשה, זיכער צופרידן זיין, אויב איר גענייטיקט זיך אצינד אין געלט, וועלן מיר אייך דערווייל געבן אויף דעם חשבון. נו, ווילט איר, רב מענדעלע?

— א פרעג אביסל, אויב איר וויל? ! איך וויל מיט דעם נאנצן לעבן, — האָב איך געענטפערט און פשוט געמאנצט פאר גרויס פריינד.

נאָכדעם אז איך האָב מיך אָפגעפארטיקט מיט מיינע גע-שעפטן, האָב איך מיך גענומען געשמאק צו דער קליאטשע — זי צוגיפגעשטעלט, ווי עס געהער צו זיין, איינגעטיילט זי אין קאפיטלען און איטלעכס קאפיטל א נאָמען געגעבן ווי אים פאסט — אזא אן ארבעט, וואָס גאָר דערפאר אַליין שרייבן זיך אנדערע אונטער אויף יענעם כתבים און הייסן מחברים...

קורץ, איך האָב מיך נישט געפּוילט און געטאָן מיין זאך גאנץ געטריי.

היינט רבותי, עטלעכע ווערטער מכוח דער קליאטשע:
די קליאטשע איז געשריבן אויף א הויכן גאנג, אויף דעם גאנג, ווי די אלטע האָבן געשריבן. איטלעכער וועט זי פאר-שטיין כפי זיין פארשטאנד און זיין מדרגה. פאר מענטשלעך פון א קליינער מדרגה וועט זי זיין פשוט א וואונדער שיינע מעשה, זיי וועט גלאט געפעלן דער פראַסטער פּשט. די דאָזיקע אָבער פון א גרעסערער מדרגה וועלן אויך אין איר געפינען עפעס א וואונק, א רמז אקעגן אונדז, זינדיקע מענטשן. איך אשטיינער, אין מיין מדרגה, האָב אין איר געפונען כמעט אלע יידישע נשמות, אלע אונדזערע נפשות און דעם סוד, וואָס זיי טוען דאָ אויף דעם עולם. איך בין ביי מיר גאנץ זיכער, אז בשעת ליינען וועלן א סך פון אייך, רבותים, איטלעכער אין זיין גראד, זיך נישט קענען איינהאלטן. איינער וועט מיט פייער א געשריי טאָן: איי, דאָס איז אן אַנצוהערעניש אקעגן אונדזער רב יוסין! נאָך איינער: איי, דאָס מיינט מען נתן רב כייקעס! זלמן-יעקעלע רב מאָטעלעס! הערשקע רב אבעלעס! א דריטער: איי, איי, איך האָב געפונען דעם סוד פון אונדזערע טאקסעס, פון אונדזערע בעלי-טובות און פון אונדזערע אלע פירונגען וכדומה...

איך האָב געפרעגט א שאלה ביי די גלופסקער דינים און ביי אלע דאָרטיקע פיינע בריות פון דער גוטער כנופיה: אזוי זוי איך האָב דעם עולם צוגעזאָגט ארויסצוגעבן א צווייטן טייל פון דער "טאָקסע" און האָב דערביי נישט געזאָגט, "בלי-נדר", ככן איז דאָך מיין וואָרט שוין גלייך טאקע ווי א נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האָב איך זיי געפרעגט, אז איך גיב אצינד ארויס מיין קליאטשע, אויב איך קען מיט איר יוצא זיין מיין נדר? זיי האָבן געקלערט. געקלערט, זיך געבעך געקראצט, און האָבן צום סוף אזוי געזאָגט: יא, רב מענדלע, אזוי ווי מיר האָבן דאָ דערשמעקט א ריח, א תמצית פון דער טאקסע, זיינען מיר אייך דעריבער מתיר נדר, הקליאטשע הוּ, די דאָך זיקע קליאטשע, חשובה לכם, איז אייך גערעכנט, כאילו קיימתם, גלייך ווי איר וואָלט געהאלטן וואָרט און ארויסגעגעבן ההלק השני — דעם צווייטן טייל מהטאקסע בכל פרטיו, מיט אלע פּימטשעווקעס. נישקשה, מען קען מיט איר זייער גוט יוצא זיין לכל הדעות!...

כמה מעלות טובות למקום, וויפל דאנק בין איך דעם אוי-בערשטן שולדיק, ווען איך וואָלט דערטאפט די קליאטשע גלאט נאָר אָן געלט פאַראויס, צו קויפן מיר א פערדל, איז דאָך דיין. ווען איך וואָלט זי דערטאפט מיט געלט פאַרויס

און זי וואָלט אין זיך נישט געהאט א תמצית מהטאקסע, איז דאָך דיינו. ווען זי וואָלט אין זיך געהאט א תמצית מהטאקסע און די דיינים וואָלטן מיר נישט געווען מתיר נדר זיין, איז דאָך דיינו. ווען די דיינים וואָלטן מיר געווען מתיר נדר זיין און דערביי זיך נישט משונה געקראצט, איז דאָך דיינו. ווען זיי וואָלטן דערביי זיך משונה געקראצט און איך וואָלט נישט געוואוסט, פאר וואָס, איז דאָך דיינו. ווען איך וואָלט נישט פארשטיין, אז די קליאטשע איז אפנים, מסוגל, מען זאָל פון איר זיך קראצן, איז דאָך דיינו.

על אחת כמה וכמה באדארף איך דעם אויבערשטן דאנקען, וואָס איך האָב דערטאפט די קליאטשע און נאָך מיט געלט פאָראויס צו קויפן א פערדל און זי האלט אין זיך א תמצית מהטאקסע און די דיינים האָבן מיר מתיר נדר געווען און זיי האָבן דערביי זיך משונה געקראצט און איך ווייס פאר וואָס און איך פארשטיי, אז די קליאטשע איז אפנים, מסוגל, מען זאָל פון איר זיך קראצן, לכפר על כל עוונותינו, אן אָפּקומע-ניש אויף אונדזערע זינד.

אַט דאָס, רבותים, בין איך אויסן מיט מין קורצער הקדמה — וואָס אויף דער לונג, דאָס אויף דער צונג!

כ"ח אלול. אויף דער בויך מיט ספרים, צווישן גלופסק און טעטעריהקע

הקטן מענדעלע מוכר־ספרים.

דאָס ערשטע קאפיטל ישראל'יק וויל ווערן א מענטש

ווי נח איז אמאָל אין דער תיבה איבערגעבליבן פון אלע באשעפענישן אויף דער וועלט, וואָס זיינען דערטרונקען גע- וואָרן אין דעם מבול, אזוי בין איך, ישראל בן ציפּע, איבער- געבליבן אין מיין שטעטל, איין איינציקער בחור פון אלע מייע חברים, וועלכע זענען דורך דעם אַנשיקעניש פון שרכנים גע- וואָרן יונגע באלעבעסלעך פאר דער צייט, און איינגעזונקען געוואָרן טיף ביז דעם האַלדז אין דלות, אין קבצנות נעבעך. דאָס אַנשיקעניש פון נאָט — די שרכנים, האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו מיין מאמען אויך פאר מיר פאַרצושלאָגן איר שידוך- כים. מיין מאמע — א פראַסטע, נאָר אַ קלוגע יידענע, איז געווען אן אלמנה, קיין רייכע, אָבער אָרעם אויך נישט. זי האָט געהאט פרנסה פון איר קלייט צעלניק, גענאנגען א האַלדז פערל, געלעבט גאנץ פיין. איך בין ביי איר געווען א בן-יחיד, זי האָט זיך אין מיר געשמאַלצן, מיר נאָכגעגעבן אַלצדינג, וואָס איך האָב פארלאַנגט. דעריבער, אז איך האָב מיך איינגעשפארט נישט יונג חתונה צו האָבן, האָב איך עס אויסגעפירט. תחילת האָט זי אפילו געפרואווט מיך איבערצורעדן מיט אַזא גאנג:

— ישראל'יק! וויפל האָב איך גאָט געבעטן, איך זאָל דערלעבן די צייט, מען זאָל דיך רעדן שידוכים. דו ביסט דאָך מיין איין אויג אין קאָפּ, איך מיין דאָך טאקע נאָר דיין טובה, פאַלגנישע מיר, כ'לעבן, און האָב חתונה! שוין צייט, צייט, ישראל'יק. קוק דיך אָן! ... א ייד, אָן עינ'הרע! ... א בערדל! דייע חברים האָבן נאָך צו דער בר-מצווה חתונה געהאט.

פאלג, כ'לעבן, א מאמע, טו וואָס גאָט האָט געבאָטן און לאָמדיך
פון דיר נחת האָבן!

נאָר אז זי האָט געזען, אז עס איז ארויסגעוואָרפענע רייד,
וויפל זי זאָל נישט רעדן, האלט איך מיך טאקע ביי מיינעם,
אלץ ניין און ניין, האָט זי מיר נאָכגעגעבן און שוין מער
דערפון נישט גערעדט אפילו קיין וואָרט. איך האָב איר ארויס-
געזאָגט נאנץ קלאָר דעם ריינעם אמת, אז איך בין נאָר גע-
זאָגען צו לערנען אלצדינג, וואָס מען לערנט אין די קלאסן,
אַפצוגעבן דערנאָך עקזאמען און אריינגיין אין אוניווערסיטעט,
צו לערנען דאָרט חכמת-הדאָקטאָריע, כדי איך זאָל דערמיט
שפעטער נוצלעך זיין זיך און דער וועלט.

— מאמע! — האָב איך צו איר זיך אָנגערופן. — עס
איז היינט שוין עפעס אן אנדער וועלט. שוין צייט, כ'לעבן,
צו זען די גרויסע גליקן, וואָס יידן מאכן היינט מיט זייערע
פריע חתונות, די גרויסע גדולות פון אונדזערע יונגע באלע-
באטימלעך! אמאָל האָבן עלטערן חתונה געמאכט זייערע קינד-
דער מיט דעם בטחון: גאָט האָט אונדז צוגעשיקט צום לעבן,
מסתמא וועט ער זיי אויך עפעס צושיקן און זיי וועלן,
נישטשעה, נישט שטארבן פאר הונגער. אין יענער צייט איז
בטחון נאָך ווי עס איז אָנגעגאנגען, אָבער היינט ווערט מען
דערמיט פארשוואַרצט. שווער, זייער שווער צו לעבן היינטיקע
צייט פון די פינף פינגער און מאכן פון שניי גאָמלקעס. איט-
לעכער מענטש דארף באצייטנס זען און מיט אלע מעגלעכ-
קייטן, אז אלע זיינע גרויסע כאדערפענישן זאָלן אים פארזי-
כערט זיין, תמיד, אויף זיין גאנצן לעבן, און כפרט נאָך מיר
יידן, וואָס מיר זענען אזוי אין דער קלעם, געשטיקט, געדריקט
פון אלע זייטן. איז נישטאָ פאר אונדז קיין אנדער וועג ארויס-
צורייסן זיך ווי עס איז פון די צרות, סיידן טאקע נאָר דורך
אויסלערנען זיך איינע פון די חכמות, ווי, אשטייגער, חכמות
הדאָקטאָריע, למשל, אָדער אפשר איינע פון די אנדערע
מלאכות. אויב איך אליין וועל איצט אין די יונגע יאָרן נישט
זאָרגן פאר מיין תכלית, וואָס קען חלילה זיין דער סוף פון
מיר? אזא סוף טאקע ווי פון א סך יונגע לייט אין אונדזער
ארט, וואָס האָבן, דוכט זיך, גליקלעך חתונה געהאט און
אריינפאלן אין א שמאליץ-גרוב, די שמאליץ איז דערנאָך אויס-
גערוגען און די גרוב איז געבליבן. א טייל האָבן זיך צע-
שלעפּט, א טייל זענען געוואָרן מלמדים, און א טייל, משטיינס-
געזאָגט, טויגן אפילו דערצו אויך נישט. וועל איך אָבער ווערן
א דאָקטער, וועט זיך עפענען פאר מיר א וועלט, איך וועל
ווערן א מענטש און האָבן גרינג מיין שטיקל ברויט. — אין
ברירה, די מאמע האָט מיר שוין נאָכגעגעבן אי דאָס אויך, אז

איך זאָל לערנען, נאָר פריער האָב איך איר געמוזט צוזאָגן, אז איך זאָל בלייבן אן ערלעכער ייד.

געהאט האָב איך א שארף קעפל, קיין זאך אין דער גמרא איז פאר מיר נישט געווען צו-שווער, מען פלעגט שמועסן אין דער שטאָט, אז פון מיר וואקסט א גרויסער רב. איך האָב מוחל געווען אנדערע דאָס רבנות, זיך פארשפארט ביי מיר אין שטיבל און זיך גענומען לערנען טאָג און נאכט געשמאק אלע זאכן, וואָס זענען נויטיק צום עקזאמען. מאטעמאטיקע, דאָס הייסט חשבון, אויך פיזיקע, גראמאטיקע, און די שפראכן זע-נען ביי מיר געגאנגען גרינג ווי פוטער, שווער איז מיר נאָר אָנגעקומען די היסטאָריע, אויך דאָס, וואָס מען רופט עס אין זייער לשון "סלאָוועסנאָסט". אויסנווייניק האָב איך געדארפט אלץ אויסקליעפען פוסטע מעשיות און מלחמות, ווי אזוי מענטשן האָבן, פון זינט די וועלט שטייט ביזן אצינד, זיך געהרגעט, געשלאָגן, איינער דעם אנדערן געמאכט דעם טויט, אָנגעטאָן צרות, געבראַטענע לייך, און נאָך געדענקען, אין וואָס פאר א יאָר, אין וואָס פאר אן אָרט! דאָס וכדומה נאָך אזעלכע זאכן האָבן געהייסן היסטאָריע... דערצו האָב איך וויי-טער געמוזט אויסלערנען עפעס ווילדע בייקעס, מעשיות מיט שרעקלעכע גיבורים, מיט שטארקע שיכורים, מיט באַרימטע גזלנים; מעשיות מיט גלגולים, מיט מכשפים און מכשפהטעס; מעשיות פון דעם לעבעדיקן און טויטן וואסערל, פון גילדענע עפעלעך און גילדענע פערדלעך.

חויז דעם האָב איך נאָך באַדארפט קענען אוועקפלוידערן, אזוי ווי א פּאָפּוגני, איבער יענעם עפעס א שטיקל מליצה מיט גוט לשון, אריינלייגן דרינען קנייטשלעך, אָפּשניצלעך און פשטלעך אזעלכע, וואָס נישט איך, נישט דער שרייבער פון זיי אליין, נישט יענער, וועלכער עס האָט מיט מיר געלערנט, האָבן זיי פארשטאנען. מען האָט באַדארפט דערביי שטארק פאַר-פלאמט ווערן, ארויסגיין פון די כלים, שרייען אויף א קול, מאכן מיט די הענט און מיט די פיס און רעדן מיט א ברען, עפעס ווי סתרי-תורה, קבלה-ווערטער. מען האָט געמאכט א גרויסע ווארע, זייער פיל הקדמות, ווי אזוי מען זאָל די זאך אביסל פארדרייען, מרחיק מן השכל זיין און מען זאָל עס נאָר עפעס אנדערש, נישט גלאַט אזוי פאַרשטיין. יענע אלע פזמונות, שמאַכטעלייען, מיט די אלע פשטלעך האָבן געהייסן "סלאָוועס-נאָסט"... זאָגט אייך וואָס איר ווילט, אין די עלטערע יאָרן איז זייער שווער אויסצוקליעפען און צו טראָגן אויף דעם מוח אזעלכע מיני זאכענישן, בפרט נאָך דעם, וואָס האָט א גוטן קאָפּ און גרויס לוסט צו לערנען עפעס ניצלעכערע זאכן. איך זאָג אייך נאָך א מאָל טאקע, מיר זענען די דאָזיקע מעשיות

זייער שווער אָנגעקומען. דאָס באשטענדיקע קליעפען האָט מיר פשוט דעם קאָפּ פארשלאָגן, ער האָט ביי מיר צוגענומען אינ-גאנצן דאָס געזונט, לייב און לעבן און מיר געמאכט צום גולם. איך פלעג דערפון פשוט א מאָל ווערן פארדולט און ארומגיין צעמישט ווי א נעכטיקער. עס האָט מיר גערוישט אין דעם קאָפּ, זיך געדרייט ווי א ווינטמיל, נאָר טאקע פארריקט צו ווערן, צייטנווייז האָב איך גאָר אָנגעהויבן מסופק צו ווערן, אויב עס וועט מיר געראַטן דער פלאַן מיינער אריינצוגיין אין אוניווערסיטעט. א קשיא, וואָס עס קען זיך מאכן? גראָד וועל איך ביי דעם עקזאמען נישט געדענקען עפעס א נאָרישע מעשה, אָדער איך וועל מיר אויסגליטשן אויף יענעם א פזמון, דענסטמאָל וועל איך מיטאמאָל צעברעכן דעם קאָפּ — און אן עק פון מיין גאנצער מי, פון מיין לערנען און פון מיין דאָק-טאָריע, וואָס איך האָב זי אזוי געוואָלט דערגרייכן; דענסטמאָל ווערט א תל פון אלע מיינע האַמענונגען און פון מיר אליין! וואָס וועל איך טאָן און וואָס פאר א פנים וועל איך האָבן? איך וועל בלייבן א דערשלאָגן ייד. איך וועל פארשוואַרצט ווערן און אויסשטיין אין דער וועלט פון איטלעכן, גלייך מיט אלע אנדערע יידלעך, חרפות, בזיונות. איך וועל בלייבן א לופט-מענטש אן קראפט אן שטאַף, דאָס הייסט: איך וועל פילן אין מיר א כח עפעס צו טאָן, נאָר איך וועל אָבער נישט האָבן די מעגלעכקייט, דעם כח ארויסצוברענגען, צו וואָס אים אָנ-צואווענדן און מיט אים ניצלעך צו זיין, ווי א סך אזעלכע געבעך, וואָס געפינען זיך צווישן אונדזערע יידן... איך וועל בלייבן א ייד און נישט קיין מענטש... איך וועל בלייבן א רע-טעניש: עפעס א פאנע, וואָס קערט אויס, רייניקט אומעטום אויס און באהאלט זיך אליין אין מיסט, ערנעץ אין א ווינקל; עפעס א פאנע, וואָס דרייט זיך ארום דאָ און איז פאָרט נישט דאָ אויף דעם עולם; וואָס איז פלייש און בלוט און זי דאכט זיך פאָרט איטלעכן אויס, עפעס איז זי גאָרנישט... איינס פון די דריי פאנעס ווייס איך — דאָס איז א בעזעם, און די איז בעריקע צוויי... נאָר וואָס מאכט עס אויס! יאָ וויסן — נישט וויסן. וואָס איך וועל זיין, וועל איך זיין, נאָר קיין מענטש אָבער וועל איך נישט זיין.

דאָס באשטענדיקע פארשפארן זיך, דאָס לערנען און חזון, און צוגלייך דאָס באשטענדיקע איבערטראכטן, טאָמער הלילה וועט זיין אומזיסט די גאנצע מי, דאָס אלצדינג אינאיינעם האָט מיך פשוט אויס מענטש געמאכט. איך בין געוואָרן מאָגער, דאר ווי א שפענדל, זייער אָפגעשלאפט אין שטארק גערוועזן, דערצו נאָך שטענדיק פארזאָרנט, פאר-מרה-שחורה, אזוי אז מען האָט מיך כמעט נישט דערקענט. צייטנווייז פלעג איך זיין

עפעס ווי פארדולט און צעטראָגן, מיין באַנעמען זיך און די אויפפירונג מינע עפעס זייער משונה. ביים אָנקומען אויף מיר די מרה־שחורה פלעג איך פארשילטן די אלע מכשפות מיט דער באַבע „יאהא“ די ארורה און קאשציי דעם מכשף אינאייִנעם. צו אלדי שוואַרצע יאָר זיי אלע! איז מיר בעסער געוואָרן, האָב איך מיך איבערגעבעטן מיט זיי. ווידער די באַבע „יאהא“, ווידער קאשציי און דאָס גאנצע פעקל זייער גלייכן. די מאמע פלעגט וויינען אויף מיר קונדריק און האָט אָנגעהויבן אַראָפֿ ברענגען צו מיר דאָקטוירים און רופאים. זיי האָבן געגעבן מיר פלעשלעך, געגאָסן אין מיר רפואות, אויך שטארק אָנגעזאָגט, אז זומער זאָל איך למען־השם ולמען־השם גיין א סך שפאצירן, אָטעמען פרישע לופט אונטער דער שטאָט און ווייניקער טראכטן.

אך, ווען דאָקטוירים זאָלן בעסער פארשטיין און מיך באַפרייען פון יענע שמאָכטעלייעז, וואָס האָבן מיך קראַנק געמאכט און מיר פארשלאָגן דעם קאָפּ!

דאָס צווייטע קאפיטל

ישראל'יק גייט ארויס פון די כלים צווענדדיק, וואָס ס'טוט זיך ארום אים

אין איינעם פון די שיינע זומער־טעג, אין תמוז, וואָס נישט אויסצוהאלטן פון די גרויסע היצן, בין איך ארויסגעגאנגען אונטער דער שטאָט און געשפאצירט גאנץ ווייט אויף דעם פרייען פעלד. אין דעם טאָג גראָד בין איך געווען שטארק פאראומערט, עס האָט מיר דענסטמאָל עפעס שרעקלעך זיך געדרייט דער קאָפּ, געקלאַפּט אין די שלייפן, אין האַרצן האָט געקאָכט ווי א קעסל און כ'בין געווען שטארק צעטראָגן, ערגער ווי תמיד. א היפשע צייט האָב איך מיך אַרומגעדרייט, נישט רעכט צו וויסן, וואוהין די פיס מינע טראָגן מיר. אלץ געגאנגען, געגאנגען ביז איך בין דערנאָך אנידערגעפאלן אונטער א בוים, ערגעץ לעבן א קאנאל, מיך אויסציענדדיק ווי גרויס איך בין. באלד ביי מיין אנידערפאלן איז מיט מיר צוגלייך, דאכט זיך, געפאלן די גאנצע וועלט. פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, געהילכט, געשאָסן האָט מיר אין די אויערן, גלייך ווי דורך זיי זענען געפלוין קנאקנדיקע ראקעטן, עס האָט מיר זיך געדאכט, איך זינק אין א טיפן אָפּגרונט, זינק אלץ טיפער,

טיפער און ארום מיר רוישט זיך גאָר א שרעק. איך וויל עפעס אָנטאפן, אין וואָס עפעס זיך אָנכאפן. נאָר איך פיל אָבער נישט קיין הענט, קיין פיס. עפעס בין איך ווי ארויסגעשפרונגען פון דער הויט, ארויס פון די כלים, בין גלאט אזוי — א ישראל'יג, א לופטיקס, אן לייב, אן אברים, נישטאָ פון מיר גאָרנישט, נאָר די בלוזע נאקעטע נשמה. פלוצים גיט עס מיך א טראָג ארויף, עס טראָגט מיך אלץ העכער, העכער בין איך טאפ אן די ערד, וואו איך בין געלעגן, און דערפיל, ווי די זון כאט מיר אויס דעם רוקן. עפעס בין איך גאָר ווי ניי גע- בורן, אינגאנצן ווי איבערגעביטן געוואָרן, גאָר עפעס ווי אן אנדער מין באשעפעניש. אלצדינג ארום מיר: די ערד, דער הימל, בימער און גראָז זענען אויך ווי ערשט פונעם איי ארויסגעקראַכן, זיי שפרינגען, שאַקלען זיך, וויטען זיך, נישט איינשטייענדיק אויף איין אָרט, און ווינקען, ווינקען צו מיר, גלייך ווי גערעדט: קומט העצקען זיך, כאפן א טענצל, פעטער! — צוויי גרילן שפרינגען טאנצענדיק ארויס פון צווישן דעם גראָז מיר אקעגן, קוקן מיך אן מיט נאָרישע גרויסע אויגן, מאכנדיק דערביי מיט די פיסקלעך, און אָט-אַט קריכן זיי, דאכט זיך, אריין אין מיר, און באלד טאקע א שפרונג, איינס, צוויי — אוי. דער קאָפּ! ... דער קאָפּ! ...

איך טו א מאך מיט דער האנט, אויסדרייענדיק דעם קאָפּ אין אן אנדער זייט, און ליגנדיק מיר אזוי האָב איך אומעטום געקוקט, אלצדינג באטראכט, אביסל אויך געטראכט און זיך פארטראכט.

אויף דעם פעלד, זע איך, פיטערן זיך פאנסקע צאפעס, אייזלען, גאנצע טאכונעס פערד, נישט פארגרעכטע פון דער ארבעט, נאָר פערד איידעלע מיט א יחוס-בריוו, אז זיי שמא- מען ארויס פון איידעלע עלטערן. איינעם זיידע איז אן ענ- גלישער אָנער, וואָס האָט פארציטנס, דורכפאָרנדיק דורך דעם לאַנד כנען, חתונה געהאט מיט אן אראבישער שקאפע. דעם אנדערנס באבע וואקסט פון א בארימטער משפחה, וואָס האָט אין לעבן גענוג פולווער געשמעקט, און יענעם עלטער-באבע האָט גענאָסן א גוטע דערציאונג, אן ערוקאציע, ערגעץ אין א בארימטן זאוואָד, איז געוועזן א מלומדת און האָט אין איר צייט געגעבן קאָנצערט אין טאנצן און שפרינגען אייניגעם מיט נאָך א סך געבילדעטע, געלערנטע פערד. דען איר מוזט וויסן, אז ביי פערד שפילט יחוס א גרויסע ראָלע, ביי זיי קוקט מען שטארק אויף איידל בלוט, און די וואָס פון א גוטן זאוואָד הייסן איידל אָדער וואוילגעבאָרענע. די דאָזיקע איידעלע פערד האָבן זיך געפיטערט פראנק אין פריי, זענען אויך גענאנגען אין שאַרן, קאליע געמאכט די תבואות, וועלכע אָרעמע פויערן

האָבן געזייט מיט שווייס נעבעך, און מען האָט זיך נישט וויסנדיק געמאכט, זיי נישט געזאָגט קיין אומתרכות-וואָרט. די פערד האָבן געשפרונגען, געהירושעט, געדריגעט מיט די שיס. זייער כח, זייער שטארקייט און זייער ווילדקייט איז געווען שלא כדרך הטבע!

און ווי איך ליג מיר דאָ אזוי שטארק אויפגעבראכט, הער איך פון דערווייטנס א שרעקלעך געשריי, א רעש פון מענטשן און בילן פון הינט. איך האָב תחילת געמיינט, דאָס האָבן די פויערן זיך צונויפגענומען און לויפן מיט א געשריי, ארויסצו-טרייבן די פאנסקע צאפעס, די פערד פון זייערע תבואות; נאָר אָבער ניין. די קולות האָבן זיך אלץ דערווייטערט און זיך פארטראָגן נאָר אין אן אנדער זייט. שטיי איך מיר אויף, גיי אויף טשיסאָוועס נאָכן קול, ביז איך קום צו א גאנץ גרויסן פלאץ פארוואקסן מיט גראָז, און דאָרט שטעקט זיך פאָר פאר מייע אויגן א שרעקלעכע סצענע. יינגלעך, קונדסים, יאָגן פון אלע זייטן זיך נאָך עפעס א דארער, א מאָגערער קליאטשע, ווארפן אויף איר שטיינער, רייצן אָן אויף איר גאנצע טשאט-טעס הינט פון אלערליי מינים. א טייל הינט טוען נישט מער ווי בילן. קריצן מיט די ציין, א טייל פאלן אָן און בייסן ווי נאָר זיי קענען. איך האָב נישט געקענט שטיין און צווען שוויינגנדיק אזא מעשה-רע פונדערווייטנס. איינמאָל איז דאָך גלאַט א רחמנות, די מענטשלעכקייט דערלאָזט נישט צוצווען אזא אכזריות. און, צווייטנס, אוועקגענומען שוין רחמנות, האָט דאָך די שקאפע אויף מיר טאקע א גרויס רעכט געהאט, איך זאָל איר העלפן, מחמת איך בין איינגעקויפט אין דער חברה „צער בעלי-חיים“, וואָס איר איז נישט ניהא, מען זאָל פייניקן, אָנטאָן לייד לעבעדיקע באשעפענישן, וואָרים זיי זענען אויך בשר ודם, פלייש און בלוט, און האָבן אויך דאָס רעכט צו לעבן אויף גאָטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דאָ נישט צו ריינגלאָזן אין דעם אלטן און זייער טיפן שמועס מכה דעם מענטשן און די בהמות, לאָז זיך זיין כאָטש ווי יענע זאָגן, אז איך, מענטש, בין דער תכלית, דער צימעס, דער אנטויס פון אלע באשעפעניש; נאָר צוליב מיר, תכשיט, צוליב מיין באדערפעניש און מיין פארגעניגן לעבן זיי אלע אויף דער וועלט; לאָז זיין כאָטש, אז איך, תכשיט, בין דער מלך, דער אויבערהאר איבער אלע בהמות, וואָס מוזן מיר דינען, וואָס מוזן ניין אין יאָך און מקריב זיין פאר מיר זייער לעבן — פונדעסטוועגן דאכט זיך מיר, ווי באלד אפילו די קליאטשע, אזא פראָסטע פאדאנע, האָט אויף מיר עפעס א רעכט, מוז איך על פי דין, ווען נישט על פי מענטש-לעכקייט, אקעגן איר יוצא זיין...

— קונדסים! — זאג איך, צוגייענדיק צו די שווארצע
חברה, — וואָס האָט איר, איך בעט אייך, צו דער שקאפע,
נעבעך?

א טייל פון די קונדסים האָבן מיך גאַרנישט געהערט, אַנ-
דערע האָבן יאָ עפעס ווי געהערט און געלאכט מיט עזות. א
טייל הינט האָבן מיך עפעס פארוואונדערט אָנגעקוקט, עטלעכע
האָבן געבילט פונעדרווייטנס, נאָר עטלעכע האָבן אויסגעשטשי-
רעט די אויגן, נעקוט שרעקלעך ביז, זענען געווען גרייט אָנ-
צופאלן אויף מיר פון הינטן און צערייסן מיך אויף שטיקער.
— קונדסים! — רוף איך מיך נאָך א מאָל אָן, — וואָס
יאָגט איר און פייניקט גאָטס באשעפעניש, די קליאטשע, נעבעך?
— א שיינער נעבעך! האָבן זיי מיט געשפעט געענטפערט,
— פאר וואָס פיטערט זי זיך דאָ? פאר וואָס פיטערט זי זיך
די שיינע קליאטשע דאָ?

— סטייטש! טו איך א זאָג. — דאָ איז דאָך א פאשע,
דאָ פיטערן זיך דאָך אלע שטאָט־בהמות פון אייביקע יאָרן!
— די שטאָט־בהמות, — האָבן זיי געענטפערט, — זענען
עפעס אנדערש, זיי מעגן און זי טאָר נישט.

— פארוואָס זי נישט? רוף איך מיך אָן. — זי האָט דען
נישט קיין נשמה ווי אלע שטאָט־בהמות?
— אפשר טאקע נישט! האָבן זיי א זאָג געטאָן.

— שקצים! — זאָג איך צו זיי. — אָבער זי האָט דאָך
זיכער א באלעבאָס, וואָס צאָלט אין דער שטאָט צינז און אלע
אנדערע אָפנאבן. זי איז דאָך אויך א שטאָט־בהמה!
אָט דאָס טאקע ווייסן מיר נישט! — ענטפערן זיי מיט א
געשפעט. אויב זי איז אויך א שטאָט־בהמה, דאָס איז
ערשט א שאלה.

עס מעג זיין, ווי עס וויל זיך, — האָב איך געזאָגט, —
אָבער די קליאטשע איז דאָך דערווייל הונגעריק, זי וויל דאָך,
נעבעך, עסן!

— לָאָז זי עסן ווערים, קרענק, מכות, — זאָגן זיי צוריק.
— וואָס האָט זי צו אונדז? פאר וואָס זאָל אזעלכע אויפעסן
און צונעמען ביי די שטאָט בהמות?

— גזלנים! האָב איך שוין מער נישט געקענט מיך איינ-
האַלטן און א געשריי געטאָן מיט כעס. — פאר וואָס קוקט
איר נישט, וואָס דאָרט גייען ארום פאנסקי צאפעס, נאנצע טא-
בונעס פערד צווישן די תבואות און פרעסן־אויף אָרעמ־בלוט,
אָרעמ־שווייס, נעבעך? דאָ פארגינט איר נישט א בירנער
שקאפע א הויפן גראָז און עס ארט אייך כלל נישט, אז דאָרט
טוען פערד אָן א ים היזקות און מאכן אומגליקלעך פיל מענ-
טשן. דאָס נאָר אליין, וואָס זיי צעטרעטן, וואָס זיי מאכן קא-

ליע גלאט אזוי, וואָלט גענוג געווען דער קליאטשע ביז קינדס-
קינדס-קינדס-קינדער! קונדסיס, איר האָט נישט קיין יושר
אפילו אויף א האָר, איר זייט קיינעם נישט געטריי, נאָר זיך
אליין, און איר האָט נאָך די העזה זיך ארויסצושטעלן כלל-
מרשט פאר די שטאָט-בהמות!

— הע, הע! — האָבן די קונדסיס זיך אָנגערופן. — ער
איז גאָר אין כעס, ער פרעגט נאָר עפעס קשיות! קומט, חברה!
וואָס טויג אונדז דאָ די טענות? לאָז ער זיך שרייען. ווער
הערט אים? קומט, חברה, קומט!

איין קונדס האָט א פייה געטאָן און באלד האָבן די שווארצע
חברה מיט זייערע הינט זיך געלאָזט נאָך דער קליאטשע און
זענען אויף איר ווידער אָנגעפאלן. א לאַנגע צייט האָט מען זי
געטריבן, געריסן און געביסן, ביז מען האָט זי צום סוף פאר-
טריבן אין א טיפער גרוב.

דאָס דריטע קאפיטל „ברוך משנה הבריות“

דער אָונט איז געווען זייער א שיינער, א שטילער, דער
הימל לויטער אויסגעשטערנט און גאנץ נידעריק, וואו ער לאָזט
זיך אראָפּ, איז אזוי ווי פון דער ערד אויפגעגאנגען די לבנה
רויט ווי בלוט. די שטאָט-טשערעדע האָט שוין לאַנג אָפגעגעבן
די צעברעם, איר געוויינטלעכע וועטשערע, און געשלאָפן רואיק
אויף איר געלעגער, אין די שטאלן, נאָך דעם אז מען האָט זי
פריער גוט, ווי דער שטייגער איז, אויסגעמאָלקן. איך האָב באד
קומען א בינטל פריש היי, אָפצוטראָגן עס דער אומגליקלעכער
שקאפע אין נרוב אריין. אזוי ווי אן ערלעכער מאן פון דער
חברה „צער בעלי-חיים“ באדארף צו טאָן. די קליאטשע, נעבעך,
איז געלעגן שטארק מיד אין דער בלאָטע. ווען זי זאָל נישט
געווען מאכן מיט די זייטן און סאפען, וואָלט מען זיכער גע-
מיינט, דאָ ליגט א נבלה, אזוי דאר, אזוי מאַגער איז זי געווען,
נאָר הויט אין בייין.

— שאַק, שאַק, שאַק! — האָב איך געזאָגט אויף פערדיש,
צוגייענדיק צו דער קליאטשע, איר א גלעט געגעבן דעם האַלדז
און אנדערגעלייגט דאָס בינטל היי.

די קליאטשע הויבט אויף דעם קאָפּ, שטעלט אויף מיר אויס
א פאָר אויגן און קוקט מיך פארוואונדערט אָן. סטייטש, אזא

מענטש ווי איך זאל אַנטאָן כבוד א וויסער קליאטשע און
 איר ביי דער נאכט מאכן א וויזט אין דער בלאַטע!
 — שאַק, שאַק, שאַק! — מאך איך איר אויף פערדיש,
 דאָס הייסט: גוטן אָונט, קליאטשע!... שאַק, שאַק, שאַק! נא-
 דיר וועטשערע, נא היי, אויב דיר איז נאך איבערגעבליבן א
 צאָן אין מויל. שאַק, שאַק, שאַק! כ'לעבן א גאָטס רחמנות,
 נעבעך, אויף דיר; שאַק, שאַק! — מאך איך, א גלעטגעבנדיק
 זי פאר גרויס רחמנות און רוק איר אונטער דאָס בינטל היי
 הארט אונטער דער נאָז.
 — ברוך הבא! — לאַזט זיך הערן פלוצים עפעס א פאר-
 דומפן קול.

איך בין טויט געבליבן, הערנדיק דעם ברוך הבא. פון
 וואנע, וואונדער איך מיד, האָט עס פלוצים זיך גענומען?
 ווער זאל עס רעדן? אז לעבן מיר און ווייט ארום און ארום
 איז נישטאָ אפילו קיין זכר פון א מענטשן!
 — שרעק זיך נישט, יונגערמאן! — לאַזט דאָס קול זיך
 ווידער הערן, — שרעק זיך נישט. איך, קליאטשע, רעד צו דיר.
 — קליאטשע! — טו איך א געשריי נישט מיט מיון קול
 און א הייסער שטראַם לויפט מיר ווי מוראשקעס איבער מינע
 גלידער, צעקאָכנדיק מיר שטארק דאָס בלוט. איך פיל עפעס ווי
 א גריל גרילצט מיר אין קאָפּ. דאָס איז אפנים, די נוטע
 קליאטשע, טראכט איך מיר, און באלד האָב איך מיד טאקע
 דערמאָנט, אז היינט איז מיטוואָך ביי דער נאכט. די רעכטע
 צייט פאר די לצים.

— טראכט גאָר נישט איבער, — לאַזט זיך ווייטער הערן
 דאָס קול. — פשוט איז פשוט, איך, קליאטשע, רעד צו דיר.
 — סטייטש! ווי רעדט עס א קליאטשע?! — מאך איך
 שטארק פארוואונדערט.

— דאָס איז גאָר נישט אזא וואונדער, — ענטפערט זי. —
 אזעלכע מעשיות האָבן שוין זיך געטראָפן. אין די באשריבענע
 היסטאָריעס געפינט מען א סך רעדעס און דרשות, וואָס פערד
 האָבן געהאלטן, פון בלעמס אייזל אָן ביז אצינד.

— הא, אפשר איז טאקע אזוי? — זאָג איך איר, קראצנ-
 דיק זיך א ווילע, און דערמאן מיד אין יענע מעשיות, וואָס
 איך האָב געלערנט צו דעם עקזאמען. — יא, טאקע נאנץ
 רעכט, פערד בעלידברנס ווייס איך, אָבער א קליאטשע?

— וואָס מאכט עס אויס, אז א קליאטשע? אדרבה, ווען
 עס טרעפט זיך שוין, רעדט טאקע געוויינלעך נאָר א קליאטשע.
 בלעמס אייזל איז אויך געווען א קליאטשע. נאָר פונדעסטוועגן
 זיי רואיט, מיט דיך רעד נישט קיין קליאטשע.

— וואָס הייסט עס?! — פריער איז קליאטשע, דערנאָך

נישט קליאטשע! — מאך איך פארוואונדערט, איינבוניגנדיק זיך די זאך בעסער צו באטראכטן. — נישט אנדערש דו ביסט... — א לין, ווילסט דו זאגן, — פאלט זי מיר אריין אין די רייד. — ניין, ניין, מיין פריינט, דו האסט א טעות. איך בין נישט קיין לין, זאג איך איר, אויך נישט קיין קליאטשע. מיין פנים, מיין געשטאלט איז פון א קליאטשע, אָבער באמת בין איך נאָר עפעס אנדערש. ווען דו זאָלסט וויסן, וואָס מיט מיר אין דער וועלט האָט זיך פּאַסירט, וואָלסט דו מיך פאַרשטאַנען און אויפגעהערט זיך צו וואונדערן.

און באלד טאקע געגעבן א קוק אויף מיר מיט א פאָר אויגן, וועלכע דריקן אויס לידן, מידקייט אינאיינעם מיט א געבעט און גוטקייט אָן אן עס. עפעס טאקע נאָר אויגן פון א שלאָפן, אומגליקלעכן, אומזיסט באלידיקטן, געדערנקטן מענטשן, וואָס קוקט אויף איטלעכן שווינגנדיק שטיל, און איטלעכער קוק זיינער דערציילט זיינע אינעווייניקסטע ווייטיקן; איטלעכער בליק רעדט, שרייט געוואלד, בעט רחמים און רייסט אויס א שטיק הארץ. איך קוק און קוק — וואָס קליאטשע, ווען קליאטשע! פאר מיר איז עפעס נאָר ווי א מענטשלעך פנים. ווי, וואָס, פון וואנען פלוצים א מענטש, עפעס אזא פאר-זעניש? ... און ווי איך קוק אָן פארגאפט דעם מין באשעפעניש, שטרעקט עס אויס פון אונטן דאָרט זיך א האנט, און אָננעד מענדיק זי פון איידלקייט וועגן, פיל איך: ערשט איך האלט נאָר א קאָפיטע.

„ברוך משנה הבריות“ — כאפּט זיך מיר ארויס נישט ווילנדיק פון מויל די געוויסע ברכה. און דערביי טאקע קומ מיר א גערויש צו די אויערן, עפעס ווי א ביטער געשריי, ווי א מאמע באוויינט איר קינד, און ווי א כאפעניש, א טומלעניש פון משרתים ביי א קראנקן. דאכט זיך א ציעניש, א ווארפעניש, א ניסעניש אויף מיר קאלט וואסער. קאלט — עס ציטערן מיר די גלידער. איך טוילע מיך איין צורוקנדיק זיך צו דער קליאטשע און צו ווארעמען זיך לעבן איר.

— שוין לאנג ביסט דו עפעס אזוי משונה?
— אָ, לאנג ווי דער גלות! — ענטפערט זי מיר מיט א זיפן.

— ווי אזוי איז עס דיר געשען? — זאָג איך, צורוקנדיק זיך נאָך מער צו איר. דאָס מין באשעפעניש שטעלט אויס אויף מיר א פאָר אויגן, אָנקוקנדיק מיך ווי א פארוקטן. דערנאָך האָט זי אָנגענומען אן ערנסט פנים און אָנגעהויבן טרויעריק צו רעדן מיט די ווערטער:

— דער וואָס האָט כאָטש אריינגעקוקט אין די ספרים, אָדער געהערט פון עלטערע דערציילן, דער דאָזיקער ווייסט, אז מען

טשן זאָלן אָננעמען די געשטאלט פון אלערליי חיות און
 בהמות, שרצים ורמשים, נאך ביים לעבן, אָדער אין זיי מגולגל
 צו ווערן נאך דעם טויט — דאָס איז איינס פון די געוויינט
 לעכע זאכן. פארצייטנס האָבן אזעלכע זאכן זייער אָפט זיך גע-
 טראָפן, און עס טרעפט זיך נאך אמאָל אפילו אין אונדזער
 צייט אויך. גרויסע געלערנטע, דערונטער אויך גייסטלעכע, באַ-
 שטעטיקן אזוינס מיטן מויל און מיט דער פען. מיר געפינען
 אין די היסטאָריע־ביכער, אז סעמיראמידע, די קעניגין פון בבל,
 האָט אויף דער עלטער אָנגענומען די געשטאלטע פון א טויב,
 דניאל האָט בנבואה געזען די פיר קיסרות און די געשטאלטן
 פון לייבן, לעמפערטן. בערן, און ער דערציילט, ווי נבוכדנצר
 מלך בבל איז לסוף ימיו געוואָרן א בער. ווער שמועסט ביי
 די גרעקן — זענען אזעלכע געווען זייער געוויינטלעך. זייער
 נאָט צעאום, וואָס ער איז געווען, מהילה, שטארק געכאפט אין
 דער מעשה, האָט אמאָל זיך פארשטעלט פאר אן אָקס, די בת-
 מלכה, יאה, דעם קעניג אינאכוסעס א טאָכטער, האָט ער פארר-
 שטעלט אין א קו, און אזוי, אין דער געשטאלט פון א קו,
 האָט זי זיך, נעבעך, ארומגעשלעפט א לאנגע צייט אין דער
 וועלט. אין זייער לאַנד האָבן זיך אויך געפונען מיני באשע-
 פעניש, האַלב בהמה און האַלב מענטש, וואָס האָבן געהייסן
 צענטאָורע. איין צענטאָורער, מיט דעם נאָמען כיראָן, האַלב
 פערד און האַלב־מענטש, מיט באָרד און פאות און אויף דעם
 קאָפּ א ספּאַדיק, איז געוועזן דעם פרינץ טעזיאָוס מלמד. עס
 פארשטייט זיך, וואָס פאר א פאָלק, אזא מלמד: זענען מענטשן
 ווילד, איז ביי זיי אויך א ווילדער מלמד... און וויפיל אַלטע
 וויבער און יונגפרויען אָן א צאָל האָבן געלערנטע אין איי-
 ראָפע און גאָטספּאַרכטיקע לייט געזען זיי פארשמעלנדיק זיך
 אין געשטאלטן פון פרעש, דראַקאָנעס, און פון אנדערע גיפ-
 טיקע שרצים, אויך רייטנדיק אויף לאָפעטעס, אויף בעזעמער
 אין דער לופטן. און די זאך איז דערנאָך באשטעטיקט געוואָרן
 באותות ומופתים. פאר די טאשנשפילער, פאר די שווארצע-
 קונצן־מאכער און פאר די וואָס קענען פארבלענדן יענעם די
 אויגן איז דאָס אביסל א לעבן געווען דענסטמאָל! זיי האָבן
 געפירט א וועלט און אָנגעמאָן מעשים, וואָס א שרעק צו
 הערן! א סך מענטשן, א סך פרינצן און פרינצעסינס זענען
 דורך זיי געוואָרן ווילדע בהמות נעבעך... לייענט אין די ביכ-
 לעך, אין די געשריבענע מעשיות פון איטלעכס פאָלק, וועט
 איר זען, אז נישט איין פרינץ, נישט איין מלך איז דורך זיי
 איבערגעקערט געוואָרן אין א צאפ, אין א פערד, אָדער אין אן
 אָקס וכדומה אין אזעלכע מיני בהמות; נישט איין פרינצעסין,
 נישט איין בת־מלכה איז דורך זיי געוואָרן א קו, א קעלב, א

ציג, נעבעך; נישט איין פריץ, נישט איין גראף איז דורך זיי געוואָרן א הונט, א וואָלף, א בער, וואָס האָט געריסן, געוואָרן מענטשן, געזויגן זייער בלוט, און ביי זיי ארויסגענומען דעם מאַרץ פון די ביינער. יא, גאנצע דערפער, גאנצע שטעט זענען, נעבעך, דורך זיי איבערנעקערט געוואָרן אין משענדעם שאָף און האָבן געליטן זייער פיל צרות. שרעקלעכע יסורים און עינויים קשים... אָט וואָס אויף דער וועלט האָט פאסירט, אָט וואָס דער כח פון פארבלענדעניש, פון כישוף און פון פאָרען זיך מיט רוחות האָט אָנגעמאכט!

בירנע אומגליקלעכע מענטשן! —

די דאָזיקע ווערטער זענען געגאנגען פאָרדומפן עפעס ווי פון א פוסטער פאס. און עס האָט עפעס אויסגעזען נישט ווי א לשון מיט די לעפצן, נישט די קליאטשע רעדט עס, נאָר א רוח רעדט אויס איר. דאָס האָט אויפגערירט דעם מח, גערוישיג, געזשומעט, ווי עס וואָלט זיך אויף אים געגאָסן פון א רינע א שטארקער שטראָם קאלטע וואסער. די קליאטשע קוקט מיך אָן און עס לאָזט זיך ווייטער הערן דאָס געשפרעך פון איר.

— „אין יענער צייט איז אמאָל געווען א פרינץ, א בן מלך, זייער א פיינער, א קלוגער, א געראַטענער מיט אלע מעלות, נאָר אן אנטיק. דער דאָזיקער בן־מלך האָט אין דער יוגנט געוואַנדערעוועט, געמאכט ריזעס, בכדי צו דערקענען די וועלט. און אומעטום וואוהין ער איז געקומען, האָט מיט אים די וועלט געקלונגען. איין קעניג פון מצרים, דעם בארימטן לאַנד פון ציגיינער און פון טאשנשפילער, איז שטארק אין כעס געוואָרן אויף דעם דאָזיקן פרינץ, וואָס איז געקומען צו אים צו־גאסט. פאר גרויס שרעק, דער פרינץ זאָל שפעטער מיט אים זיך נישט אָפּרעכענען און ארויסטרייבן אים פון זיין אייגן לאַנד, האָט ער פארבעטן צו זיך זיינע גרויסע כישוף־מאכער און צו זיי אזוי געזאָגט: הבה נתחכמה לך! דאָס טייטש: לאַמיר, ברירער, צו דעם פרינץ זיך קליגן און אים אָפּטאָן עפעס אויף טערקיש. די מכשפים האָבן מיט זייער כח־שור פארשטעלט דעם פרינץ אין א קליאטשע, און מיט איר, נעבעך, געארבעט עבודת־פרך!

„די קליאטשע, נעבעך, פלעגט פירן ציגל און ליים גאנצע בערג און דערמיט אויסגעמויערט פיתום מיט רעמסס. זייער פיל יאָרן האָבן די ציגיינער זי געפייניקט, איר פאראומערט דאָס לעבן, ביז נאָט האָט אויף איר זיך דערבארעמט. עס איז געקומען א גרויסער. א בארימטער מענטש, א בעל־שם, וואָס האָט הווק געמאכט פון אלע ציגיינער מיט זייער כישוף און גרעסערע קונצן פון זייערע באוויזן מיט דעם הייליקן „שם־המפורש“. ער האָט געזאָגט א שפרוך, איז פון דער קליאטשע

ווידער א פרינץ געוואָרן! כל־זמן יענער גרויסער בעל־שם און זיינע וואונדערלעכע תלמידים, וואָס נאָך אים, האָבן געלעבט, האָט דער פרינץ א פנים געהאט ווי א מענטש, און געלעבט אין עושר, אין כבוד, ביי זיך אין לאַנד. נאָכדעם אָבער, אז זיי אלע זענען אויסגעשטאָרבן, האָבן שונאים דעם פרינץ ווי דער פארוואָרפן אין א קליאטשע, און אין דער געשטאלט טרייבט מען אים, נעבעך, ארום שוין א גוזמא יאָרן פון איין אָרט צום אנדערן. דעם אומגליקלעכן פרינץ פאסט זיך טאקע נאָנץ גלייך דער נאָמען: „די אייביקע קליאטשע“. אייביק שלעפט זיך די קליאטשע ארום און גייט אויס, וואו די וועלט האָט אן עק. ווער עס האָט נאָט אין האַרצן, זעצט זיך אויף איר דייטנדיק; ווער אין גאָט גלויבט, גיט איר א קלאַפּ, א זעץ; איטלעכער לייגט אויף איר אנידער זיין פעקל, זיין קלור מעק. אייביק גייט זי אין יאָך, שלעפט, שלעפט, נעבעך, ציגל און ליים מיט פיל מי, מיט בלוט און מיט שווייס, וואָס דער פון האָט מען שוין אויסגעבויט גאנצע שטעט!...

אין יענער צייט, אז דער קאָפּ מיינער איז פול געווען מיט וואונדערלעכע מעשיות פון מכשפים און צויבערער; אין יעדער צייט, וואָס הויז מעשה־ביכלעך, ווי אשטייגער, „טוינט און איין נאכט“, „צענטוריע־ווענטוריע“, „בבא־מעשה“ וכדומה, וועלכע איך האָב געשמאק געלייענט אין דער יוגנט, האָב איך דערע מיני מעשיות; אין יענער צייט, אז מיין האַרץ איז געדווען הייס, מיין בלוט אָקרעפּ און מיין כח־הדמיון פלאס־פיער, אז מיינע געפילן זענען געווען פולווער, זיך אָנגעצונדן און אויסגעשאָסן פון א מינדסטן רייב, מיינע אויגן קוואַלן, וואָרעמבעדער, איטלעכער, וואָס האָט עפעס געליטן, האָט אין זיי פאר זיך געפונען ווארעמע, הייסע טרערן, — אָט אין יענער צייט האָט מיך די מעשה מיט דעם אומגליקלעכן פרינץ שטארק גערירט. איך בין געוואָרן גאָר צעקאָכט.

-- זאָג מיר, איך בעט דיך! — האָב איך זיך אָנגערופן.
 — זאָג מיר, וואו איז ער איצט? וואו געפינט זיך אצינד דער שלים־מזלדיקער, דער אומגליקלעכער פרינץ?
 — דער פרינץ, דער שלים־מזלדיקער פרינץ ליגט איצט פאר דיר אין דער געשטאלט, מיט דעם פנים פון א קליאטשע!

איך האָב געזיפצט, געוויינט און אָפגענאָסן מיט הייסע בלוטיקע טרערן מיין וויסטע, אומגליקלעכע קליאטשע.

דאָס פערטע קאפיטל

ישראל'יק טענהט זיך אויס מיט דער קליאטשע

אז איך בין אביסל צו זיך געקומען און אויפגעהויבן דעם קאָפּ, זע איך — די לבנה שיינט און קוקט אראָפּ מיט אירע זילבערנע שטראַלן אין גרוב אריין און די קליאטשע מיינע קייט היי גאנץ רואיק, קאלטבלוט'יק, אָן א פיצל זאָרג, טאקע גאָר אזוי ווי א געבוירענע, אמתע קליאטשע. אין מיין הארץ האָבן געקאָכט פארשיידענע געפילן. באלד האָב איך געפילט, ווי דאָס לעבן עקט זיך מיר פשוט פאר גרויס רחמנות אויף דער וויסטער, אומגליקלעכער קליאטשע, און באלד ווידער האָב איך געהאט אויף איר פארדראָס, — סטייטש, ווי אזוי ליגט זי אין דער בלאָטע אזוי רואיק, קאלטבלוט'יק, גלייך ווי זי פילט נישט, פארשטייט נישט איר ביטערע לאַגע! ווי אזוי עפנט זיך איר דאָס מויל צו קיען היי נאָך אזא שרעקלעכער סצענע און נאָך אזעלכע קלעפּ, וואָס זי האָט ערשט היינט גע- כאפט! איך האָב אָנגעהויבן ביי מיר צו טראכטן, אויב די גאנצע מעשה איז נישט א חלום; אויב איך האָב נישט צו טאָן גאָר מיט א פשוטער שקאפע, וואָס האָט אין זיך נישט אפילו קיין אָדער פון א פרינץ; וואָס האָט נישט קיין שום נעפיל פון כבוד, פון האַנער, און איז, משטיינס-געזאָגט, נישט אימשטאנד צו פילן אירע אייגענע צרות, די גרויסע חרפות און בזיונות. וואָרים ווען זי זאָל נאָר האָבן כאָטש א פיצל געפיל, כאָטש א פיצל פארשטאנד, וואָלט זי בשום-אופן נישט געקענט ליגן אויף איר אָרט אזוי רואיק. עס האָט אין איר באדארפט קאָכן דאָס בלוט ווי אין א קעסל; עס האָט אין איר באדארפט זיך באוועגן איטלעכס גליד, איטלעכער אָדער; זי האָט באדארפט טראכטן, אין זינען האָבן, אז עס איז נישט גוט צו בלייבן אין דער וועלט די אייביקע קליאטשע, נישט גוט צו לידן פון א ליאדען קונדס, פון א ליאדע הינטל, און בא- דארפט זיך שטרעקן אין דער לענג אין אין דער ברייט, צו טאָן אלע מיטל, ווידער צו באקומען א פנים פון א מענטשן. איך האָב מיך געשעמט פשוט פאר זיך אליין. נישט אנדערש, איך בין משוגע! וואָס האָב איך געטאָן? פאר וועמען האָב איך ערשט אזוי געזיפצט, געוויינט? פאר וועמען האָב איך פארגאסן בלוטיקע טרערן? פאר וועמען בין איך ערשט באדייט געווען זיך אוועקצולייגן, מקריב צו זיין מיינע טעג, מיינע יאָרן, מיין גאנץ לעבן? פאר וועמען? פאר א קליאטשע! פאר א יאדישעווער, אָפגעבארעטער שקאפע! ... איך האָב מיך ארומ-

געקוקט אין אלע זייטן און מיט א צעבראָכן האַרץ זיך אוועק-
גערוקט אביסל ווייטער. —

די קליאטשע האָט פּלוצים א זיפּץ געמאָן. איר זיפּץ האָט
מיר אין האַרצן זיך אָפּגערוּפּן ווי א דונער. איך בין פּאַרציר-
טערט געוואָרן. פייערדיקע געפילן פון רחמנות האָבן ווידער
אָנגעצונדן מײן בלוט. איין זיפּץ אירער האָט אין מיר אָנגע-
מאַכט א נאַצע איבערקערעניש, און מיך ווידער שטאַרק גע-
צויגן צו איר ווי א מאַגנעט. אָט אזוי, האָב איך געטראַכט,
איז טאַקע גוט. זיפּץ, זיפּץ, קליאטשע! דאָס איז א גוטער סימן,
פון דעם זיפּצן זעט מען אַרויס דעם אומגליקלעכן פּרינץ, ווי
ער רייסט זיך מיט אלע קרעפטן צו באַקומען א מענטשלעך
פנים. אין דעם זיפּצן הערט זיך זיין קול, ווי ער שרייט: איך
לעב נאָך און פיל נאָך אלצדינג, ווי אלע מענטשן! עס הערט
זיך, ווי ער שרייט און בעט רחמים: גוואַלד, מענטשן, דער-
באַרעמט זיך, לאָזט מיך צוריק אָנגעמען מײן געשטאַלט! —
זיפּץ, קליאטשע, זיפּץ! דאָס זיפּצן קען עפעס אָנמאַכן, עס
קען אמאָל רירן, צעברעכן הערצער, עס קען אמאָל אַריינגיין
מענטשן אין די אויערן, זיי וועלן אזש אָנהויבן צו ציטערן,
וועלן רחמנות האָבן און דיר העלפּן. אָט אזוי, קליאטשע, אז
דו זיפּצסט, איז טאַקע גוט!

און ווי איך טראַכט אזוי, גיב איך א בליק: לעבן מײן
קליאטשע איז נישטאָ קיין לעק היי, זי האָט עס אינגאַנצן
אויפּגעגעסן, נישט איבערגעלאָזט, איר זאָלט זאָגן, אפילו א
בלעטל. א-א-א! האָב איך ביי מיר געטראַכט, אָט וואָס איר
זיפּץ באַטייט! זי זיפּצט פשוט, וואָס עס דערגייט איר נישט
די סיטשקע, וואָס זי האָט נישט נאָך א בינטל היי, נאָך א
הויפּן גראַז, ווען זי זאָל באַקומען א סך היי, א סך גראַז,
דערצו נאָך עטלעכע מעסטלעך האָבער, וואָלט זי געווען צו-
פרידן, נאָר איבערגליקלעך. עס מעג שוין זיין ווי עס וויל זיך,
אבי א סך האָבער, אבי די קישקע. א ריינע, עכטע קליאטשע,
כ'לעבן!... דער דאָזיקער געדאַנק האָט מיך נאָר צעשרויפט.
פאַר פאַרדראָס האָב איך געציטערט און געווען שטאַרק צערו-
דערט.

— וואָס ציטערסטו אזוי?—רייסט זיך פון דער קליאטשע
אַרויס א וואָרט צו מיר. — אפּשר איז דיר דאָ ענג דאָס אָרט,
אפּנים, נישט גוט צו זיצן דאָ לעבן מיר?

— דיר איז אפּשר דאָ גוט, אָבער א מענטשן מיט פאַר-
שטאַנד, מיט געפיל, און ווייסט וואָס גוט איז, איז אזא אָרט
שלעכט, זייער שלעכט! — זאָג איך אביסל מיט פאַרדראָס,
וועלנדיק איר א פּיק טאָן מיט א שמעך-ווערטל.

— אוודאי איז דיר גוט צו רעדן! — האָט זי זיך אָנגע-

רופן און א מאך געגעבן מיט דעם קאָפּ. אן אנדערער זאָל ווי איך פארשטעלט ווערן אין א קליאטשע אזוי פיל יאָר, אן אַנ-דערער זאָל ווי איך אזוי פיל אויסשטיין, זיין פארוואַגלט, דערהרגעט, דערשלאָגן, אזוי פיל איבערטראָגן צרות און לייד פון איטלעכן באזונדער, וואָלט ער, כ'לעבן, שוין לאנג פאר-לוירן זיין פארשטאנד, זיין געפיל. עס וואָלט אים אינגאנצן דאָס לשון אָפגענומען און ער וואָלט געווען א ריינע אמתע בהמה.

— נו, נו, — בין איך איר אריינגעפאלן אין די רייד, — דיר איז ליב די בלאָטע. דיר איז דאָ גוט ?

זי צו מיר: — דאכט זיך גוט. אלץ בעסער ווי פריער. עס זענען געווען צייטן, וואָס מען האָט מיך נאָר געטריבן און נישט געלאָזט אויסרוען מיך אפילו קיין רגע. מינע שונאים פלעגן מיך אלץ טרייבן און צונעמען ביי מיר דעם לעצטן כח. איצט, ווייניקסטנס, רו איך דאָ אביסל, אויף דער בלאָטע איז מיר ווייך צו ליגן און איך גלייך כאַטש אביסל אויס מינע אלטע קראַנקע ביינער.

איך צו איר: — און די קלעפּ, וואָס דו האָסט ערשט היינט געכאפט פון די קונדסים, און די הינט, וואָס זענען ערשט נישט לאנג אויף דו אָנגעפאלן, האָסט דו שוין פארגעסן ? אפשר איז דאָס ביי דיר אויך גוט ?

זי צו מיר: — אלץ בעסער ווי פריער. אויך מיר הינט ! הינט האָסט דו באדארפט זען, וועלכע די לעים, די דייטשעלעך, האָבן אמאָל אויף מיר אָנגערייצט. יענע זענען געווען גרויסע, געלערנטע, האָבן געסלוזשעט, געשטאנען אויף די לאַפּקעס, געדרייט מיט די ווידלעך און אויסגעפאלט אלצדינג, וואָס מען האָט נאָר געהייסן, זענען צווישן די הינט געווען פשוט פראָ-פעסאָרן. שכל האָבן זיי געהאט כמעט ווי מענטשן, אָבער א הארץ און א מויל — עכט הינטישע. זייער ביס איז געווען שרעקלעך, עד היום שטייען נאָך ביי מיר צייכנס פון זייערע ציין... די הינט, וואָס דו האָסט היינט געזען, זענען פראַסטע קעלבלעך, גראָבע קעפּ, אָן שכל; ווייסן אפילו נישט רעכט ווי אָנצופאלן, ווי צו בייסן, בילן, משטיינס געזאָגט, גלאַט אבי גע-בילט, און בילן אויך אקעגן דער לבנה. מיט א שטיקל ברויט פארשטאָפט מען זיי דאָס מויל, און דענסטמאָל קען מען פראַנק און פריי גנבענען, גזלענען, ראבעווען, פאר זייערע אויגן... אויך מיר קונדסים ! קונדסים זענען געווען אין יענע יאָרן, וואָס פלעגן זיך שטארק נאָריש מאַכן, איטלעכן פארדרייען די קעפּ און אויסטראַכטן ווילדע אָנשטעלן; וואָס פלעגן זיך פארשטעלן כלומרשט פאר בערן, מאַכן בו און שרעקן דעם עולם. אמת טאקע, די הינטיקע קונדסים גייט אויך גאָרנישט אָפּ, נאָר ווי

קומען זיי אָבער דאָך צו די אַלמע! אז יענע האָבן זיך גע-
נומען צו מיר מיט זייערע אָנשטעלן, פלעגט מיר פשוט נישט
ניחא זיין דאָס לעבן. ווייניק, אשטייגער, האָבן מיך געפלאַגט
אַט יענע שטארקע פערד, וואָס דו האָסט היינט געזען צווישן
די תבואות!

— וואָס רעדסט דו? — מאך איך שרעקלעך פארוואונ-
דערט. — וואָס הייסט עס, פערד האָבן דיך אויך געפלאַגט,
געפייניקט? ווי קומען די פערד, די היינטיקע פערד, צו דיר?
— ווען מענטשן זאָל קענען אריינקוקן אין איטלעכער זאך
אינעווייניק, וואָלט זיי פארענטפערט געוואָרן אין דעם לעבן
זייער פיל קשיות. נישקשה, איך רעד צו דער זאך. אָט די דאָ-
זיקע פערד זענען גלגולים פון שרעקלעך-ווילדע מיאוסע קונדסים,
וואָס האָבן פארצייטנס גענאָגט, געפלאַגט דעם עולם, געארבעט
מעשים און אָנגעטאָן זייער פיל שאַדן. אליין איז איטלעכער
געווען בעזדווישע. דאָס הייסט אָן א זעל, און אויף אים האָבן
געמוזט ארבעטן טויזנטער זעלן; יענע פלעגן עסן דאָס דאר
שטיקל ברויט מיט דעם שווייס פון זייער פנים, הויז דעם זיך
נאָרנישט פארגינען אפילו דאָס, וואָס זיי האָבן אליין ארויס-
געבראכט, אויסגעהאַרעוועט מיט זייער פראצע, — און ער האָט
זיך געבאָדן אין וואוילטאָג, אויפגעגעסן זייער מי און נאָך גע-
שאסטעט, פארשווענדט. יענע האָבן פון זיינגעווען איינגעלייגט
די וועלט, מיט זייער ארבעט אים פארשאפט מאיאָנטקעס, דער-
פער, שטעט; מיט זייער מי אים געמאכט א גרויס פארמעגן,
און דאָס ביסל עסן, וואָס זיי נעבעך, פלעגן פון אים אמאָל
באקומען, טאקע נאָר אבי צו דערהאלטן די נשמה — דאָס
האָט געהייסן א נדבה. זיי האָבן געהייסן אָרעמע בעטלער, און
ער — בעל-רחמים, א פרייגעביקער, א בעל-צדקה, א בעל-טובה.
זיי, אז זיי האָבן אויף אים געהאַרעוועט, איז עס געווען א
גאנץ געוויינטלעכע זאך, אזוי האָט עס באדארפט טאקע זיין,
און אז ער האָט אמאָל געגעבן עפעס א נדבה אויף הונגעריקע,
אויף קראנקע, פון זייער שווערער האָרעוואניע טאקע. האָט
דערמיט די גאנצע וועלט געהאט צו טאָן, מען האָט עס בא-
זונגען, באוואונדערט אין אלע גאזעטן און צעלייגט אויף טויזנט
טעלערלעך — לאָז דער עולם וויסן, אז ס'איז דאָ א בארעמד
הארציקער, א גוטער, א פרומער, א דימענטענער מענטש! ...
אמאָל זענען די דאָזיקע פערד געווען איידעלע מענטשן-ליידיק
גייער, היינט זענען זיי איידעלע פערד-ליידיגייער. וואָרים לאָמיר
זיך נאָר נישט נארן, צו וואָס טויגן איידעלע, געלערנטע פערד?
ארבעטן — ארבעטן דאָך פערדלעך, נעבעך, די געמיינע פערד.
זיי אקערן די פעלדער, פירן וואסער און האָלץ, שלעפן, טראָגן
משא און טוען אלצדינג אין דער באלעבאטישקייט. די איידעלע

פערד אקעגן פירן זיך א גליקלעך לעבן אין שטאל לעבן היי
און האָבער; פאָרו זיך אמאָל ארויס שפאצירן מיט זייער פריץ,
הייבן פיסלעך, און שטאַלצירן מיט זייער פעט בייכל, מיט זייער
שיינעם געשפאָן, אָדער טאנצן, מאכן אָנשטעלן אין די צירקן
און נארן דערמיט ביי דעם עולם אויס דאָס געלט. צו וואָס
נוצט עס באמת, אז א פערד טאנצט, מאכט הוקעס-פוקעס?
פאר וואָס זאָל אזא פערד גיין אין גאָלד און מע זאָל אים, ווי
גרויס עס איז, מיט געלט אָפשיטן? לאָזן בעסער יענע פערד
ארבעטן און נישט גיין אין שאָדן!
— שא, שטילער אביסל! — האָב איך צו איר געזאָגט. —

דו רעדסט תמיד אזוי פיל?
— אך! — האָט די קליאטשע מיט א זיפץ געענטפערט
— געוויינטלעך שווייג איך און קען נישט רעדן אפילו קיין
וואָרט. מען וויל נישט, איך זאָל רעדן, גאנץ אָפט קען איך
אזיילו קיין פיפס נישט טאָן, און דענסטמאָל בין איך טאקע א
קליאטשע מיט אלע פיטשעווקעס, כאַטש רעד איבער מיר פון
היינט ביז איבער א יאָר, וועל איך דיך נישט הערן. דו וועסט
שרייען: גיי רעכטס! און איך וועל מיר גיין לינקס, מידן דו
וועסט מיך אָננעמען ביי דער טשופרינע און שלעפן מיט גע-
וואָלד. דענסטמאָל קען אויף מיר רייטן ווער עס וויל, אפילו
א יונגל, א שוטה, א ווייסער-חברהניק, א דראב, א טויגע-
ניכטס, א לאַיוצלח! נאָר עס זענען דאָ געוויסע צייטן, וואָס
מיר פענט זיך א מויל, און אז מען ציט מיך דענסטמאָל ביי
דער צונג, שיטן מיר זיך גיין מאַס רייד פון דעם מויל, איך
רעד דענסטמאָל פאר פייער און פאר וואסער. עס זעצט דענסט-
מאָל פון מיר ארויס מיט אימפעט, ווי פון א פייערשפייענדיקן
בארג, אלצדינג וואָס מיר האָט זיך אָנגעקליבן אויפן הארצן;
גאנצע וואָלקנס פארדראָס, גרוואַטע, ווייטיק און פורעניות; עס
צעשפילן זיך אין מיר די געבליטן, ווי פלייצנדיקע טייכן אין
וועסנע-צייט, הייבן זיך אויף מיר אין דעם קאָפ מיט שרעקלעכע
כוואליעס, רייזן דעם מוח און שטופן זיך מיר ארויס דורך די
אויגן. עס פוקעט זיך מיר די גאל, עס רעדט זיך ארויס מיין
ביטער הארץ, מיין שווער געמיט! ...

— זאָג מיר, נשמה, — האָב איך מיך אָנגערופן, — זאָג
מיר, אז ס'איז שוין יאָ געקומען צו רייד. פאר וואָס גייסט דו
אין שאָדן? ערשט היינט טאקע איז מען דערפאר אויף דיר
אָנגעפאלן. ערשט היינט האָט מען געשריגן: דו מאכסט אָן
שאָדן!

— באטראכט די זאך בעסער. — ענטפערט זי, — וועסט
דו מיך אזוי נישט באשולדיקן. אז מען רעדט פון מיין שאָדן,
מוז מען אקעגן שטעלן אויך דעם נוצן, וועלכן איך ברענג.

וואָרים מען קען אנדערש נישט ארויסנעבן א פסק־דין, צום
 גוטן, אָדער צום שלעכטן, סײַדן ארויפֿלייגנדיק די בײַדע זאכן
 אויף די וואָגשׂאַלן אײַנע אקעגן די אנדערע, צו זען, וועלכע
 פון זיי וועט איבערוועגן. ווען נישט, קומט אויס, אז כמעט
 אײַטלעכער טוט אָן שאָדן; קײנער איז נישט דײַן פון דעם
 פעלער, אפילו יענער, וואָס שרײַט דערויף געוואַלד. בײַ דער
 הײַנטיקער פירונג אין דער גאַנצער וועלט ארום און ארום, איז
 שאָדן אזא פעלער, אזא זינד, וואָס לאָזט זיך גאַרנישט אויס־
 מעסן און פארענטפערט זיך נאָר מיט נאָך אזא זינד. למאײ,
 זאָגט מען, גײט יענער אין שאָדן? — דאָס איז אזא זינד, וואָס
 ווי דו זאָלסט נישט שרײַען, בלײַבט זי טאקע אלץ; זי קען
 מען נאָר פירן אונטער דעם דעקטוך — פארדעקט, פארהאַנגען
 מיט צדקה, אָדער נוצן. שמעזן דער נגזל, נעבעך, שרײַט: אוי.
 ראובן שאדט! יא, ענטפערט מען: ראובן מאכט טאקע אביסל
 קאַליע, אײַן־ברירה, וואָס זאָל ער טאָן? דערפאר קומט אָבער,
 ווי ער נוצט ערגעץ אנדערש!... און אויב איך נוצ אויך? אויב
 איך האָב אויך געבראַכט און ברענג דער וועלט א נוצ? דאָס,
 דאכט זיך, וועט נישט אָפֿלייקענען קײנער. פון אײַביקע, אײַביקע
 צײַטן איז מען אויף מיר נעריטן, אײַטלעכער האָט פון מיר,
 מער אָדער וײַניקער, גענאָסן. וועמען האָב איך שוין אויף מיין
 רוקן נישט איבערגעטראָגן? און וועמענס שאָדן בין איך שוין
 אין מיין לעבן נישט אויסגעשטאַנען? איך מיין, אז מיין ארבעט
 איז ווערט א סך מער פון א הויפן גראָז!... דאָס, האָסטו די
 אײַנמאָל. הײַנט צווייטנס, פאַרגעס נישט, אז מײַך קוועטשטן די
 אומשטענדן, מײַך צווינגט די נויט. ווען איך וועל מיר אליין
 אליין נישט זוכן עסן, וועט מען מיר טאקע נישט געבן. איך
 וועל מוזן לײַגן די צײַן אויף דער פּאָליצע און שטאַרבן פאר
 הונגער. אויף דרײַ־אַרץ קען איך נישט ווארטן; כל־זמן מען
 לעבט, מוז מען עסן. וואָס וויל איך דען, מער ווי עסן? און
 וואָס, משטײַנס־געזאָגט, איז אינגאַנצן מיין שאָדן? א הויפן
 הײַ אביסל גראָז!... יענע שײַנע פערד אָבער האָבן דאָך פון
 כל טוב, זיי גיט מען דאָך זײַער באדערפעניש. זיי האָבן דאָך
 דאָס רעכט צו פֿיטערן זיך אומעטום פריי אויף דעם גראָז, פאר
 וואָס גײען זיי אין שאָדן? און נאָך וואָס פאר א שאָדן! זיי
 צעטרעטן תבואות, פארוויסטן גאַנצע פעלדער און מאכן תל.
 — וואָס פאר א שײכות, — פרעג איך זי, — איז אמאָל
 געווען צווישו דיר און יענע פערר, אָדער, ווי דו זאָגסט,
 קונדסים?

— יענע קונדסים, אָדער ווי די זאָגסט, פערד, — ענטפערט
 זי, — פלעגן אמאָל, אמאָל אין די אלטע יאָרן שרעקלעך זיך
 אָפֿרעכענען מיט מיר און מײַך פֿײַניקן צום טויט. בשעת זײַערע

א קאמפאניע האָט זיך אמאָל געלאָזט אויף א מלחמה מיט דעם תוגר, האָבן זיי מיך געדריגעט, געטראָטן מיט די פיס און מיר ארויסגעקוועטשט דעם מאַרד פון די ביינער. זיי האָבן דענסט-מאָל פון מיר געריסן די הויט, געטרענט די אָדערן, מיך גע-שמעטפלט, געברענט מיט גליענדע קוילן פייער. אויף מיין פעל שטייט אָפגעדרוקט מיט אלערליי צייכנס די גאנצע געשיכטע פון אכוריות. פון ווילדקייט און פון נארישקייט, וואָס האָבן געהערשט אין יענע שווערע, ביטערע צייטן. מיין אָפגעבארעטע פעל מיט די בלויע צייכנס, מיין צעקארדאשעטער רוקן מיט די בייזן — איז די געשריבענע געשיכטע פון יענע אלטע דורות. קוק אויף מיין פעל און ליען! ...

דאָס פינפטע קאפיטל

די קליאטשע הויבט זיך אויף פון גרוב מיט א שטורעם

ווי א ווינטמיל דרייט זיך מיר דער מוח פון אלצדינג, וואָס מיר איז ערשט אנטפלעקט געוואָרן, און די וועלט מיט אלע אירע באשעפענישן דרייען זיך מיט אים, פארמישנדיק זיך און פארבייטנדיק זיך איינע מיט די אנדערע. עפעס קומט מיר אויס, אז אלע זענען נישט דאָס, פאר וואָס זיי גיבן זיך אויס. קיינער איז אינווייניק נישט דאָס, ווי ער זעט אויס פון דרויסן. אפנים, די אינדיאנער, וואָס גלויבן, אז די נשמות פון מענטשן גייען איבער אין אלערליי באשעפענישן, און די בעלי-הקבלה, להבדיל, זענען טאקע גערעכט. די גאנצע וועלט איז לויטער גלגולים. אפנים, אז דער טעם. וואָס שטייט ערגעץ אין א סידור, פאר וואָס עס איז א מצווה צו עסן פיש, שבת, בכדי דערמיט מתקן צו זיין די נשמות, וואָס ווערן אין זיי מגולגל — איז טאקע זייער אמת, אויב אזוי, באקומט דאָך די וועלט גאָר אן אנדער פנים, מען מוז אויף איר קוקן מיט אנדערע אויגן און בא-טראכטן איםלעכע זאך גאָר אנדערש. אין א מענטשן, קען זיין, ליגט באגראָבן א הונט, און אין א הונט ליגט באגראָבן א מענטש, א פונט פרישע פיש, קען זיין, איז א פונט פריש-צאפלידיק נשמות, אין א נוטן קארפ ליגט א פלוידער-זאק, א רעדנער מיט עפעס און ציבעלעס אויפן פאָלומיסעק פאר מיר! אויב אזוי, וועלן דאָך פארענפערט ווערן א סך קשיות אין דער השגחה, אויך איך אין די פירונגען פון פיל מענטשן; עס וועט שוין פארענטפערט ווערן, פון וואנען עס האָבן זיך

גענומען ביי אונדז שוטים, נארעאנים, צבועקעס, בטלנים, קהלס-
לייט, כאפערס, בעלי-טאקסעס, נבאים, נאמנים, שתדלנים, בעלי-
טובות, שטאָט-יורשים, פיינע בריות, שיינע מענטשן, גאָטס-
סטראַפּטשעס, טענצער, טעלערלעקער און קאָכלעפּל. מען וועט
שוין פארשטיין, ווער זיי זענען, פון וואנען זיי שטאמען, ווע-
מענס טבע זיי האָבן און וואָס זייער תכלית, זייער כוונה איז
אויף דעם עולם, צווישן אונדז אומגליקלעכע, זינדקע מענטשן...
עס טרעפט זיך פיל מאָל אין דער וועלט — איינער ניט
זיך אָפּ מיט לערנען דעם נאנצן לעבן און בלייבט א נאר. און
איינעם געראַט עס ווערן א חכם באלד טאקע אָן גרויס מי.
בלילה הזה — אָט די נאכט בין איך געוואָרן א חכם און
זוי באלד איך בין געוואָרן א חכם, פארשטייט זיך שוין אליין,
אז איך האָב אָנגעהויבן אין אלצדינג מסופק צו זיין, און
נישט נאָר אין אנדערע מסופק צו זיין. נישט צו וויסן קלאָר,
ווער זיי זענען און וואָס זיי זענען, — אפילו אין מיר מיט
מיין כבוד אליין טאקע אויך. אפשר בין איך גאָרנישט איך?
טאָמער בין איך אין דער האנט פון אן אנדער כח, וואָס לעבט
אין מיר און נישט איך בין דער באלעבאָס פון מיין גופל, צו
טאָן אלצדינג נאָך מיין פארשטאנד און ווילן, נאָר יענער הערשט
איבער מיר און צווינגט מיך מיט געוואלד צו טאָן דאָס, וואָס
ער וויל, איך זאָל פירן זיינע געשעפטן און זיין שטייגער לעבן
ווייטער טאקע ווי פריער. עפעס טאקע נאָר א „כהנה כחומר“
— איך בין דער חומר און ער איז דער יוצר, דער גאנצער
מאכער, הייסט עס, אָדער — איך בין דער חומר דער אייזל,
און ער איז דער אָנטרייבער. יא, אָבער ווער זאָל דאָס זיין אין
מיר אזוינס? און וועמענס נייסט רעדט דאָס אזוי אויס מיר?
אפשר זיצט אין מיר איינע פון די הויכע נשמות — שלמה
המלכם נשמה, אשטייגער! און עס לאָזט זיך טאקע דענקען
אזוי. ער איז איין נאכט פון דער העלער הויט געוואָרן א
חכם, קליינער פון אלע מענטשן אין זיין צייט, און איך, א בחור,
בין דאָך אויך געוואָרן א חכם בלילה. הייסט דאָס, אפנים,
ער וויל, אז דורך מיר זאָל זיך עס ציען זיין חכמה און איך
זאָל זיין קליינער פון אלעמען אין מיין צייט. אָדער אפשר זיצט
אין מיר אן אנדערע גרויסע נשמה? אויב די קליאטשע, א
נקבה, איז א בן-מלך, בין איך, א זכר. נאָר א בת-מלכה, און
אז נשמות זאָלן ביי גלגולים זיך פארבייטן, דאָס הייסט, פון א
זכר זאָל ווערן א נקבה און א נקבה א זכר, דאָס איז אזוינס,
וואָס איז זייער מעגלעך. און איך האָב מיר דערמאנט, אז דאָס
איינענע טאקע האָב איך אויך געלעזן אין א ראָמאן פון א
בארימטן פראנצויזישן אסטראָנאָם. און אויב יא אזוי, מעגלעך,
אז איך בין נאָר די מלכה שבא מיט איר כבוד אליין. איז

נישט אומזיסט טאקע זענען מיר, איך מיט דער קליאטשע, זיך צונויפגעקומען דאָ. איי וואָס, אפשר איז א טעות, און נישט איינע פון די ביידע נשמות זיצט אין מיר, מאכט אויך נישט אויס. דער עיקר איז דאָך א הויכע, א גרויסע נשמה. און וויי-ניק גרויסע נשמות זענען דאָ ביי אונדז? און כפי דאָס קאָכע-ניש פון מיין היים בלוט און די גרויסע התלהבות מיינע, מע-נלעך, אז א רוח פון יהודה המכבי איז אריין אין מיר. דער כח לינט דאָך מיר אין מויל, די גבורות — אין דער צונג. איך פיל אין מיר אצינד, ווי עם קאטערט מיך טאקע צו נעבן א שרעקלעכן געשריי, ווי מיר אויפן הארצן איז, אזש די וועלט זאָל פארציטערט ווערן.

און ווי איך האָב נאָר אויפגעעפנט א מויל און א געשריי נעמטאָן, באלד איז געוואָרן א דונערן מיט בליצן און א שרעק-לעכער שטורעמווינג, א רעדל ווי א זייל האָט זיך געדרייט גאנץ הויך אין דער לופטן, ס'איז א קאָכעניש, אן אויסמיר-שעניש פון אלערליי געשטאלטן, דאָס טאנצן, שפרינגען, פליען משונגענערווייז ווי די רוחות, אריינכאפנדיק צו זיך אין קאָן אריין אלצדינג, וואָס קומט זיי אויפן וועג אקעגן. עם טראָגט זיך, עם דרייט זיך רעשדיק מיט אימפעט, באגלייט פון א משונגענער קאפעליע : עם קראקעט, קוואקעט, קרעכצט, היילט, זשוושעט, פילדערט, גרילצט אין די אויערן. ביימער אין וואָלד ענטפערן אָפּ צום טאקט, בויגנדיק זיך אין אלע זייטן, רוישן, צימבלען און פאטשן, פליעסקען מיט די צווייגן. די לבנה דערשרעקט זיך און לויפט זיך באהאלטן אין א שטיק וואָלקן. איך בלייב פארגאפט. איז עם מעגלעך, אז אָט דער רעש, דער שטורעם זאָל קומען פון מיין געשריי, פון מיין בלאָז טאָן מיט דעם מויל! אפשר איז אצינד א חתונה ביי דעם גוטן פעקל שדים, — א מכשפה פירט מען עם צו דער חופה מיט איר באשערטן? לעבעדיק-פריילעך, אלטע און יונגע מכשפות טאנצן, שפרינגען און דרייען זיך אין א רעדל מיט רוחות אינאיינעם. איך קוק מיך אום צו דער קליאטשע און דערקען זי נישט. זי מיניעט זיך און נעמט אָן אין איין מינוט פארשיידענע געשטאלטן. אָט, דאכט זיך, נעמט זי אָן א מענ-טשלעך געשטאלט : א העלדזעלע אן אויסגעדיינערטע, א גער-געלע מיט אן אויסגעשטארצטן קנאָפּ, מיט פאות פארפלאַנג-טערטע קאָלטענעוואטע; אן אָפּן מויל, מיט אן אראָפּגעהאַנגענער ליפּ און א זיפּץ נאָך א זיפּץ רייסט זיך ארויס טירע ביי איר פון האַרצן. און אין א רגע ארום נעמט זי אָן א משונה גע-שטאלט, נישט צו פארשטיין, וואָס עם איז פאר א מין פאר-זעעניש. און פלוצלונג שמעלט זי אויף די אויערן, הערט זיך ווי צו עפעס צו, גלייך ווי זי האָט עפעס דערשפירט, טוט זיך

פארציטערט א שטעל אויף די פיס, גלייך ווי א שלאנג וואָלט זי א בים געטאָן, שטרעקט זיך אויס ווי גרויס זי איז, שאָ קלענדיק מיטן עק, ווי אז עכטע קליאטשע טאקע, און באלד וואקסט עפעס אויס ווי פון דער ערד א מין נפש, כאפט זיך ארויף אויף דער קליאטשע רייטנדיק, טוט א שמיץ, א פייה— אוועק, אוועק, די קליאטשע טוט געשווינד א שפרונג ארויס פון דער גרוב און ווערט פארשוואונדן.

— אוי, אוי, קליאטשע! אוי, אוי, מיין קליאטשע! — שריי איך מיט אלע מיינע קרעפטן.

און דער שטורעם לאָזט נישט אָפּ, און די דונערן ווערן אלץ שטארקער און שטארקער. דאָס פריערדיקע רעדל אין דער לופט גיט מיך א נעם, און איך דריי זיך אינווייניק אין אים מיט נאָך אנדערע ווילדע באשעפענישן. עס הערט זיך א מורד מלען עפעס ווערטער אויף א לשון, א גאנץ אומבאקאנטן: „שרלאי ואמרלאי בוך בזיך בזכויך מסמטיך פרה פרחייכו! — עס פארדרייט זיך מיר דער קאָפּ, עס מאכן זיך צו די אויגן, עס באשלאַגט מיך א שווייס. און איך דערפיל ווי עפעס א האנט נעמט מיך אָן דאָ פארן קאָפּ, דאָ פאר די פיס, און איך גיב א געשרוי פאלנדיק אראָפּ, און אויפגעפענענדיק די אויגן.

איך פיל עפעס קישנס מיר צוקאָפּנס און ווייס נאָך אלץ נישט קלאָר, וואו איך בין. איך הער משונהדיקע ווערטער, ווי יענע, אשטייגער, וואָס פריער, בשעת דרייענדיק זיך אין רעדל, און ווער עס רעדט, זע איך נישט. און אין א ווילע ארוב, אז איך האָב אָנגעהויבן צו זיך קומען, האָט זיך מיר געוויזן אלץ וואָס ווייטער, ווייטער איינע נאָך די אנדערע א צעקאָשמעטע באַרד, לאנגע פאות און א משונהדיקע צורה פון א מין נפש א מאנספארשוין. דער דאָזיקער מין נפש באַברעט זיך אין א ווינקל, גלאַצט מיט די אויגן, מאכט משונהדוילדע העוויות, טופעט, גלייך ווי ער וואָלט מיט עמעצן זיך געקריגט און מיט א בייזער גערעדט אזעלכע מיני ווערטער: „איך בין איך משביע בשם לוציפּעריאל, ובשם פלוטאָניאל, צערבעריאל, פראָזעפּיניאל, בשם... בשם... און בשם... אז איר זאָלט קיין שליטה נישט האָבן אויף ישראל'יק בן ציפה. צעזייט זיך, צע שפרייט זיך, אין די וויסטע פעלדער, אין די פוסטע וועלדער. דאָרט שטייט א שטיין, אויף דעם שטיין נאָך א שטיין, דאָרט שטייט א בארג, אויף דעם בארג נאָך א בארג. אויבן זיצט שמענדיק בן עזר און פאָשעט ווילדע קעץ! כאפט וואו ערגעץ נאָך א קאָטער, כאפט וואו ערגעץ נאָך א פיפערנאָטער, כאפט פון דער וועלט אלע פליגן, טאראקאנעס, גרילן, פליי, וואנצן, און גייט מיט זיי טאנצן, טאנצט אין פוסטע וועלדער, אין די

וויסעט פערדער, טאנצט, שפרינגט, קוועלט, און לאָזט צורו די וועלט... " און אן אלטע גויע שטייט זיך און שעפטשעט ביחידות, שטיף, אין א ווינקל, שפייט און גענעצט אויסשפארנדיק דעם מויל הויך אויף א קול.

— פרחא זיקא למריקו, ביך ביך! — מורמלט דער מין נפש, בויגט זיך אויף מיר און כאפט מיר אָן פארן שפיץ נאָז.

— הסיך א פססיד א פסססיד! — ענטפערט אים אָפּ די נאָז מיינע, צעגיסט זיך ניסנדיק אויף א קול.

צום געזונט, צום לעבן! — ווינטשעוועט מיר צו דער מין נפש מיט פרייד, טוט זיך א לאָז געשווינד צו דער מיר מיט דער פריילעכער בשורה:

— ציפע, קומט, זעט, דער זון אייערער איז פריש און געזונט.

— וואו בין איך? — פרעג איך שטארק פארוואונדערט.

— ביי מיר, מיין זון! ביי מיר בין הונדערט און צוואנציק זיך יאָר, — ענטפערט אָפּ די מאמע שטייענדיק נאָך אין דער טיר און טאקע אין א מינוט ארום קומט זי צו, פאלט מיר אויפן האלדז מיט א ביטער געוויין.

— שברירי, ברירי, רירי, רי, — האָט געשעפּלעט יענער מין נפש. בלאָזט און בלאָזט, ווי ער וואָלט עמעצן דערמיט פארטריבן. דערנאָך ווענדט ער זיך צו דער מאמע און זאָגט:

— ציפע! איך פאָרע מיך שוין מיט די לצים אפשר א יאָר דרייסיק — יאָ, אזוי, ציפע, איז טאקע דער חשבון, באלד נאָך דער ערשטער בהלה, נישט היינט געדאכט, בין איך גע-וואָרן א בעל-שם. א פאָר יאָר פאר דער גרויסער שרפה, פונקט אין דער צייט, וואָס רב טוביה-קלמן רב גדליה-איצעס האָט געפונען אין דעך שטאָט אן אוצר, פריער מיט א יאָר לערך, אז מען. האָט אויסגערייניקט דעם טייך און די מקווה — יאָ, ציפע, עס וועט שויף טאקע זיין א יאָר דרייסיק. אויב נישט מער. אין דער צייט האָב איך מיט זיי גענוג זיך געפאָרעט, די לייט האָבן פון מיר היינט געכאפט דעם פסק. נישקשה! דאָס איז געווען זייער ארבעט, זייער מלאכה.

— הא-הוך! — האָט די אלטע גויע אויף א קול א גע-נעז געטאָן, עפעס געשפראַכן, אויסגעשפיגן, און ווייטער מיט א גענעז טאקע אויסגעלאָזן: טראסצא איך מאטערי!
דער בעל-שם שניידט אָפּ פון דעם טיש און די בענקלעך זיבן שטיקעלעך האָלץ, נעמט אָן זיבן הויפן שטויב פון אונ-טער דער שוועל, און זיבן זילבערנע מטבעות אין א וואָלענער

זאך מיינער, וואָס די מאמע האָט אים געגעבן, אַנרופנדיק זיך
צו איר :

— אָט אלצדינג, וואָס איך נעם, דארף איך האָבן אויף
צו שפרעכן דערויף ביי דער נאכט פאר דער לבנה אונטערן
שטאָט אויף די שייך-וועגן ; דערצו דארף מען נאָך צולייגן
זיבן האָר פון אן אלטן הונטס א באַרד, אזוי ווי עס שטייט
געשריבן, נאָר בשעת הדחק, אז ס'איז נישטאָ קיין הונט, איז
מען יוצא מיט א קאץ. די קאץ דיינע, ציפע, געפינט זיך
בוודאי אין דער קיך, און איך גיי בלויז אהינצו נעמען זיבן
הויפנס אש פון דעם פריפעטשאַק, וועל איך שוין אין איין
וועג אויסרייסן זיבן האָר ביי דער קאץ פונעם עק וויידל.

אזוי האָט געזאָגט דער בעל-שם, און נאָך דעם ווי ער האָט
א קוש געטאָן די מזוזה, צוזאָגנדיק קומען, אם ירצה השם,
מאָרגן ענדיקן די מלאכה זיינע, האָט ער א וואונט געגעבן דער
גויע, און זיי זענען ביידע ארויס פון דער שטוב.

— מאמע, וואָס טוט זיך דאָ אזוינס ? — זאָג איך מיט
גרויס רחמנות אויף דער מאמען, זעענדיק זי, ווי זי וויינט. —
וואָס וויינסטו, מאמע ?

— אוי, ביטער איז מיר, פינצטער איז מיר, זונעניו
מיינער !

— וואָס איז געשען ?

— אוי, זאָל שוין זיך מער נישט אומקערן דאָס, וואָס
ס'איז געשען !

— האָב רחמנות, מאמע, און דערצייל מיר. איך וועל נישט
רואיט זיין, ביז וואנען דו וועסט מיר נישט בארואיקן. וויין
נישט און דערצייל מיר, זיסע טייערע מאמע ! לאָמיר וויסן.

— ווארט אביסל, מיין טרייסט, לאָז מיר זיך אויסוויינען.
ס'איז שטיל. די מאמע ליגט אַנשפארנדיק מיר דעם קאָפּ
אויפן האַרצן, כליפעט שטילערהייד, ציטערנדיק מיטן גאנצן
קערפער. אין א וויילע ארום הויבט זי אויף דעם פנים צו
מיר, האלט זיך איין און דערציילט מיר זיפצנדיק אָט וואָס :

— אז דו ביסט ארויסגעגאנגען שפאצירן אין פעלד, און
נישט צוריקגעקומען ביז שפעט אין דער נאכט, זענען מיר אלע
געגאנגען אונטער דער שטאָט און זיך צעלאָזט אין אלע זייטן
דיך אויפצוזוכן. מיר האָבן אזוי לאנג געזוכט, געזוכט, ביז מען
האָט דיך געפונען עפעס ווי פארשלאָפן אונטער א בוים, ערגעץ
לעבן א קאנאל. קומענדיק אהיים האָט מען שוין ארויסגעזען
אין דיר, אז דו ביסט עפעס צעטראָגן. עס האָט פון דיר זיך
אָפגעטאָן דער שלאָף און ביסט געווען שטארק צעקאָכט. אויף
מאָרגן האָסט דו אין מויל נישט גענומען קיין עסן, אלץ געווען
צערודערט, פארטראכט און גערעדט צו זיך אליין עפעס אזעלכע

ווערטער, וואָס איינס צום אנדערן האָט זיך נישט געקלעפט.
מיר אלע אין שטוב האָבן עס נישט געקענט פארשטיין, וואָס
זאָל עס אזוינס באדייטן? — דערנאָך, וויי איז מיר, האָט עס
זיך אויסגעוויזן. הלוואי, רבוננו של עולם, מען זאָל מער דערפון
נישט וויסן. נישט מיר, נישט כל ישראל!

— ניין. — האָט די מאמע געזאָגט מיט טרערן. אָפּשטעלן-
דיק זיך אין מיטן שמועס. — ניין. איך קען מער נישט רעדן.
איטלעכס וואָרט שטעכט מיך ווי א שפּילקע. איך בעט דיר,
מיין קינד, לאָן מיר צורו, און דיר טאקע איז אויך צייט צו
רוען. נאָכן שלאָף וועט דיר גרינגער ווערן. שלאָף, מיין זון,
שלאָף, דער שלאָף איז זייער גוט פאר דיר, ישראל! — — —
— נאָר מיט דעם באדונג, מאמע, אז דו זאָלסט מיר צו-
זאָגן מאָרגן ווייטער צו דערגיין.
— זאָל זיין ווי די זאָנסט, — האָט געזאָגט די מאמע. —
שלאָף, שלאָף, מיין קינד, שלאָף, ישראל! ...

דאָס זעקסטע קאפיטל וואָס די מאמע דעררעדט נישט, דערקלערט עס דער משרת

אויף מאָרגן גייט אריין די מאמע צו מיר פרעגן, וואָס איך
מאָך, און אז איך האָב זי שטארק געבעטן, זי זאָל האַלטן
וואָרט און דערציילן, האָט זי, ווישנדיק מיטן פארטוך די אויגן,
מיט א ביטערן זיפץ געזאָגט:
— דערציילן אקוראט ווי עס איז, איז אוממעגלעך. זייער
משונה זענען געווען געווען דייע גענג און דיין רעדן. יענעם
טאָג, נישט היינט געדאכט, האָסטו גערעדט פאר פייער און פאר
וואסער, איבער חיות, איבער בהמות, און איבער מענטשן,
להבדיל, און ס'האָט דיך געריסן פאר גרויס רחמנות אויף עפעס
א בידנע, א וויסטע קליאטשע, נעבעך, וואָס איז קראנק, צע-
בראָכן און זייער אומגליקלעך. הלוואי דייע ווערטער זאָלן זיך
צעניין, ווי א רויך, איבער פוסטע וועלדער, וויסטע פעלדער!
און אין דער שטאָט איז דערווייל וועגן דיר ארויס א קלאנג,
אז דו ביסט... הלוואי, רבוננו של עולם, משוגע זאָלן זיי ווערן,
די שונאים, וואָס ווינטשן ביזו מיר און כל ישראל! עפעס ווי
א קדחת האָט עס מיט דיר געוואָרפן עטלעכע טעג און ביסט
געלעגן שטארק פארדולט. געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס

היינט האָסטו זיך אויפגעכאפט פרישער, אוי, געזונט זאָלסטו מיר זיין!

— ציפע! — זאָגט דער בעל-שם, וואָס ער מיט דער גויע זענען אריין צו מיר אויף די שפיץ-פינגער, כדי נישט צו באַ-אומרואיקן פלוצלינג דעם קראַנקן, שטייענדיק אָ ווילע שטיל הינטער דער מאמען בשעת זי רעדט. — נישט ער האָט עס גערעדט, דאָס זענען „זייערע“ ווערטער, דער רוח האָט דאָס אויס אים גערעדט.

— פראוודא! — האָט זיך אריינגעמישט די אלטע גויע, וואָס האָט פארשטאנען אביסל יידיש. — עטאָ איכניע דילאָ. טראסצא איך מאטערי!

אלע שפיען אויס דריי מאָל.

אין מיטן דרינגען קומט אריין בריינדל די זאָגערן, וואָס די מאמע האָט זי געשיקט אויף דעם הייליקן אָרט רייסן די קברים און מעסטן פעלד. אריינקומענדיק קושט זי דריי מאָל די מזוזה, און לויפט ניד צו דער מאמען פארוויינט, פארכליפעט מיט טרערן, זאָגנדיק איר מיט א ניגון פון די קינות:

— איך האָב געבעטן די באבע יענטען, די מומע זעלדען, זאָלן א ליכטיקן גן-עדן האָבן, זיי זענען געווען כשרע יידענעס. דעם טאטן דעם זידן רב שעפסלען און די גאנצע משפחה. איך האָב אויך געבעטן די אלטע רביצין, די צדקנית, איר זכות זאָל אונדז ביישטיין, זיי זאָלן זיך מיען. דער וואָס לעבט אייביק ווערט דערהערן זייער תפילה, ער איז דאָך א טאטע, רחום, צדיק. ישראל'יק וועט, אס ירצה השם, זיין געזונט... מען האָט אים באדארפט פראוון אויסקייקלען נאָכאמאָל מיט אייער און אויסניסן פון וואקס. דאָס איז אים געקומען פון א דערשרע-קעניש. פאראיאָרן האָט עס זיך געמאכט אזוי דאָס אייגענע טאקע מיט דעם בראָדער מלמדס זון. קרוינע האָט אים באלד גוט אויסגעקייקלט מיט אייער און ווי מיט דער האנט צוגע-נומען. וואָס מאכט ער איצט, ציפע?

נישקשה! — זאָגט דער בעל-שם. — אָן סכנות, ס'איז אים געקומען פון א דערשרעקעניש איז דאָס אים געקומען, זאָנסטו בריינדל. א טעות! אין די זאכן בין איך א מבין. דאָס איז געווען זייער ארבעט, בריינדל, זייער מלאכה, איר מעגט פרעגן די ערלטע, זי איז מבין כל-דיבור. מיר האָבן שוין עפעס אויך איבערגעהאט עסקים אין אונדזער לעבן.

— פראוודא, בריינליא, — האָט די אלטע גויע געזאָגט און צוגעשאַקלט מיט דעם קאָפּ. — שטאָ פראוודא, טאָ פראוודא, עטא איכניע דילאָ, טראסצא איך מאטערי!

— איך ווייס אָסור נישט, — וואונדערט זיך די מאמע און רעדט ווי אין דער וועלט אריין, — פון וואנען קומט צו אים

אזעלכע ווילדע געדאנקען? נישט אנדערש טאקע, קלער איך אז דאָס איז פון זיינע ביכלעך, וואָס ער האָט אריינגעלייגט אין זיי דעם גאנצן קאָפּ זיינעם. נישט איינמאָל האָב איך אים גע- זאָגט: ישראל'יק, צו אלע רוחות יענע ביכלעך, א שיינע ריינע כפרה דער גאנצער עקזאמען און פארשלאָג דיר נישט דעם קאָפּ מיט אזוינע נאָרישע ביכלעך, מיט אזעלכע משוגענע מע- שיות! א קאטאָוועס, א לאנגע צייט כסדר אויף א קול אריינ- חזרן א מעשה עפעס מיט א גבור, וואָס ער האָט אויסגעראָמט זעקס און דרייסיק שטאלן פון פערד, א מעשה כּוּן א סאָלאָוויי אראזבוניק, אויך מיט א באַרימטן ריטער, וואָס פלעגט אויס- טרינקען א ירדן מיט בראַנפן און אויסרייסן גרויסע דעמבענע ביימער אזוי גרינג ווי א האָר; מעשיות פון א מכשף קאשצ'י, און עפעס פון א כאבע יאהא, וואָס האָט געקערט די וועלט און וואָס זייער פערד האָבן גערעדט ווי מענטשן; מעשיות פון א שטיפמאמע וואָס האָט איר שטיפפון פארשטעלט אין א צאפ. און אזעלכע מעשיות פון דראַקעס, געשלעג, מלחמות, מכות, צרות ופורעניות, און איך ווייס נאָך וואָס. וואָס דען? גוטס קען פון דעם ארויסקומען?

— סטייטש, מאמע-לעב! — האָב איך געזאָגט. — אין אונדזערע ספרים שטייען דען נישט געשריבן אזעלכע מעשיות? ווייניק האָסטו מיר אליין דערציילט, און ווייניק האָב איך מיך פון אנדערע אָנגעהערט דערציילנדיק אויך אזעלכע מעשיות און נאָך מעשיות פון וואָוואַלאַקעס און פון גלגלים? און מתים וואָס גייען ארום אויפן עולם-התהו, און מעשיות מיט רוחות, קליפות, מיט קליינע סינדער, מיט חתנים, כלות, וואָס זענען אריינגעפאלן צו די כת-לצנים. וויפיל געבראָטענע הינער האָבן ירדן ביי אונדז שוין געהערט קרייען, פאר זיך אויף דער פאָלד- מיסעק? — וויפיל קעלבֿעך, וויפיל קי, וויפיל אָקסן, ביקעס פערד און אייזלען האָבן פון דער העלער הויט זיך צעוויינט און געבעטן תיקון? וויפיל אזעלכע האָבן שוין די בעלי-שמות מתקן געווען און זיי געבראכט צו קבר ישראל? — „מי מנה עפר יעקב!“

— וואָס איז דאָס פאר א ווערטער? — האָט די מאמע מיט שרעק זיך אָנגערופן און געמיינט, איך רעד ווידער פון דעם וועג. — הא, וואָס הייסט דאָס אזוינס „מנה“? — הונדערט מיט צוואנציק יאָר זאָלסטו מיר לעבן. ציפעלע, כאפט זיך אונטער בריינדל מיט א זיס שמייכלע פאר תענוג, וואָס זי קען איינדי ארויסווייזן, אז זי איז א וואויל-קענעוודיקע. — נישקשה נשמה מיינע, דאָס מייטש: „מנה“ ווער קען איבער- ציילן, „עפר“ די ערד, דאָס מיינט מען די קברים, „יעקב“ וואָס מען האָט אָנגעמאכט ביי יעקב, דאָס מיינט מען די יידן, וואָס

הייסן יעקב. דאָס איז דער פסוק אין „צאינה וראינה“ און דער רבנו בחיי זאָגט...

— וואָס ער זאָגט מכה גלגולים, — האָט דער בעל־שם זיך אריינגעמישט אין שמועס, — שווער איך ביי באָרד און פאות, אז מיר אליין האָט זיך שוין געטראַפן אין מיין לעבן א סך גלגולים ארויסצוטרייבן, איך האָב זיי אליין געהערט שרייענדיק, איך זאָל אזוי הערן שופר של משיח!

— סטייטש גלגול! סטייטש גלגול! — האָט בריינדל געזאָגט מיט א פארפרומט פנימל. — סטייטש, דאָס שטייט דאָך אין דער תורה, דאָס איז זייער געוויינטלעך. וואָס דארפט איר מער, אָט האָט איר אייך קאכצאנסקער גלגול! די גאנצע וועלט האָט אין זיין צייט מיט דעם גלגול געקלונגען. שא, ברוך מזכיר נשכחות! ביי אונדז האט דען זיך נישט געטראַפן א מעשה מיט א שווארצן קאָטער? דאָס איז געווען א דריי יאָר נאָך מיין התונה מיט דעם צווייטן מאן, עליו השלום, פונקט אין דער צייט, ווען איך בין פארגאנגען אין טראָגן מיט מיין כאצ־קעלען, זאָל געזונט זיין. איך געדענק דאָס ווי היינט, אז מען האָט דענסטמאָל געלאָזט אויסרופן אין אלע שולן, דער עולם זאָל גיין זען, ווי מען טרייבט דעם גלגול, און מעוברתע טאָרן נישט גיין קוקן...

— דו הערסט, מאמע־לעב? — האָב איך צו איר זיך אָנגערופן. — דו הערסט, וואָס דער בעל־שם און בריינדל זאָגן?
— עט, כ'לעבן, ישראל'יק! — ענטפערט זי עפעס אָן לשון־אונדזערע, להכדיל, זענען עפעס אנדערש עט. וואוהין דו פארקריכסט! עט, עט, ווי קען מען אזעלכעס פארגלייכן? יענץ איז אין דער טומאה און דאָס איז אין דער קדושה, להכדיל. — אמת, ציפע, ווי איך טראָג באָרד און פאות, — האָט דער בעל־שם צוגעכאסעוועט דער מאמען. — א גוטער תירוץ. כ'לעבן, ציפע! אזוי איז טאקע דער אמת, כנאמנות!
— נו, א שטשאַ ווי קאזשעטע? — האָב איך א זאָג געטאָן צו דער אלטער גויע, ארויסזעענדיק, אז עס איז אומזיסטע רייד, מען וועט מיך נישט הערן.

— ווין מאיע פראוואָ, — האָט זי געענטפערט און געשאַקלט מיט דעם קאָפּ. — עטאָ איכניע דילאָ, טראסצא איך מאמערי!

*

ס'מאכט זיך אמאָל, א מענטשן הלומט זיך עפעס, און אז ער שטייט אויף, איז פון דעם הלום קיין זכר נישט געבליבן, שפעטער אָבער, אז ס'גייט אים א קלאפ אין מוח עפעס ווי אן אַפּקלאנג פון דעם הלום, לאָזט עס אים נישט רוען, ביז וואָ-

נען ער דערמאנט זיך נישט אָן אים אינגאנצן. און דאָס איז
נענע האָט זיך געטראַפֿן מיט מיר אויך.
די עטלעכע ווערטער, וואָס די מאמע האָט מיר דערציילט
אויפֿן וואונק, האָבן מיר געפֿיקט אין קאָפּ, איך זאָל מיך דער-
ניין די איבעריקע זאכן, וואָס האָבן עפעס געשוועבט פֿאַר מיר
מטושטש, נישט לאָזנדיק אָנצוכאַפֿן זיך אין מוה. אין א צייט
ארום איז מיר אלצדינג קלאָר געוואָרן.

אין דער מאמעס קלייט האָט געדינט א משרת נאָך פֿון
בחורוויוו אָן, אצינד שוין א באטאָגטער ייד מיט א באָרד, א
ייד מיט אלע גענג, און א משרת מיט אלע פּאַכטעמקעס. נע-
הייסן האָט ער סנדרל שלנו, אונדזער סענדרעל. דעם סענדרען
האָט דאָס שטארק געארט, וואָס איך בין אראָפּ פֿון וועג, אָפּ-
געבנדיק זיך מיט נאָרישע זאכן. און מיין נאנצע אויפֿפֿירונג
איז נישט לכבוד פֿאַר אזא געהויבענע משפּחה, לויטער יחוס,
ווי מינע. און וואָס נאָך? ער האָט אין דערינען געזען אויך
א פּחיתת הכבוד טאקע פֿאַר זיך אַליין, ווי דער שטייגער איז
משרתים, וואָס נעמען זיך אָבער מיט דעם כבוד פֿון זייערע
באלעבאטיס, און ביי איטלעכער נעלענגהייט האָט ער זיך געזוכט
מיך א שטאָך צו טאָן, נאָר דאָך מיט א מאָס. דאָס מאָל האָט
אים די מעשה מיט מיר א שרעק ווי אויפֿגעבראַכט אויף מיר.
— סטייטש, — האָט ער געזאָגט, — ער זאָל אונדז אזוי

פֿאַרשוואַרצן דעם פֿנים!

איינמאָל אן מיר האָבן זיך צעווערטלט און ער האָט געוואָלט
באווייזן מיר, ווי ווייט די אפֿיקורסות האָט מיך פֿאַרפֿירט, איז
ער שוין ארויס מיט דער גאנצער שפּראַך, געשטראָפּט, דער-
ציילנדיק מיר די מעשים מיינע מיט עטלעכע ווערטער:

— ארויסגייענדיק איינמאָל אויף דעם הויף, איז דיר אקעגן
געקומען אונדזער הויכער גאלגאנסקער האָן. — וואשע בלאָ-
נאָראָדע! — זאָגסט דו צו אים און נעמסט אראָפּ דאָס היטל,
— איר זייט א גוואַרדייעץ, טראָגט שפּאַרן און שיינע פֿעדערן,
די וועלט האלט אייך פֿאַר א געבילדעטן, פֿאַר זייער א פֿאַר-
שטענדיקן; נאָר זייט מיר מוחל, וואָס איך וועל אייך זאָגן,
אייער אויפֿפֿירונג מוז כּלעבן, עפעס נישט אזוי שייין. זינט איר
וואוינט ביי אונדז, הערט מען נישט מער, ווי איר שרייט, פֿיל-
דערט און שלאָגט זיך, דאָס — מיט דעם, דאָס — מיט יענעם,
אַלץ פֿאַר ווייבער, פֿאַר נאָרישע זאכן. קאַרג ליבעס פֿירט איר אלע
טאָג, ווילט איר נאָך ביי דעם אנדערן זיין איינציקע אויך צו
נעמען. וואָס אשטייגער, האָט איר געהאַט ערשט צו יענעם שלים
מולניק? פֿאַרוואָס זייט איר געגאנגען מיט אים אויף א דוועל
און האָט אים פֿאַרוואַנדעט? אָט אויף־דערויף האָט איר שפּאַרן,
איינער דעם אנדערן אן אויג זיך ארויסצונעמען? און דאָס

הייסט ביי אייך כבוד, האָנער! ביי דעם געמיינעם עולם הייסט
עס פשוט רציחה. א רחמנות, כ'לעבן, אויף אייער ווייב. זי
נעבעך פלאָגט זיך, פירט זיך דאָרט ארום מיט אייערע קיינער.
איר ווילט צו זיי אפילו קיין שמעק נישט טאָן, לויפט גאנצע
טעג נאָך אנדרערע און האָט אין זינען נארישקייטן. הער גאנצו,
הער אינדיק געפעלן מיר, כ'לעבן, בעסער. די וועלט האלט זיי
פאר נארבאָנים, פאר פראַסטאקעס, זיי פירן זיך אָבער אויף
גאנץ אָרנטלעך, זענען געטרייע טאטעס און מפרנס ווייב און
קינדער, ווי גאָט האָט געכאַטן. און פארנלייך מיט זיי, טויגט
איר, כ'לעבן, וואשע בלאַגאָראַדיע, טאקע אויף כפרות.

— אוועקגייענדיק פון דעם האָן, דערזעסט דו אונדזער קו
מיט דעם קעלבל לעבן צעבער פאלאווע. דו האָסט מיט זיי זיך
געוויטעט זייער שיין. — א, מאדאם קו! — זאָגסט דו. —
ווי גייט עס? וואָס מאכט אייער ווערמער געמאל, הער ביק?
אייער אנצוו, מאדאם, געפעלט מיר זייער. ער איז אי שטארק,
אי שיין. דער עס. וואָס שלעפט זיך איר הינטן נאָך, איז היינט
די נייסטע, די לעצטע מאָדע. ער פאסט זייער די דאמען... נאנץ
שיין. כ'לעבן, אייער מאן האָט פון אייך באקומען הערנער! א,
זייער א שיניע מתנה. כ'לעבן. עס מוז אים שטארק הנאה טאָן...
למאי איז ער תמיד אזוי באשעפטיקט? מען מוז מיט א ווייב
אמאָל ארויסגיין שפאצירן און אינאיינעם מאכן וויזיטן. וואָס
דען זאָל א דאמע טאָן?... איר האלט אפנים, מיט יענע, מאַ
דאם קו, אז נקבות זענען נישט באשאפן געוואָרן צו ערנסטע
ארבעט, ווי די מענער. וואָס פאר א פנים האָט עס, אשטייגער,
אז א שיקסע טרייבט אָן? יאָ, האָט איר שוין באקאנטשאפט
געמאכט מיט אונדזער האַלענדערקע? אַך, זייער א שיניע, א
דיקע דאמע! אויסלאנד איז טאקע נאָר עפעס אנדערש! הער
ביק, איז דאכט זיך, מיט איר א נאָענטער שמעלקע! — גע-
ניסן זי אביסל קאָנפערטור, — האָסט דו איר געוויזן אויף דעם
צעבער, — געניסן זי, מאדאם, און גיט אויך אייער פריילין!
שעמט זיך נישט, פריילין קעלבל. זייער גלייך מאדאם קו, וואָס
איר האלט אייער פריילין תמיד לעבן אייך. וואָס קומט ארויס
פון די דאָזיקע, וואָס מען גיט אָפּ ערגעץ אויף דער האַדיוולעך?
א גענארטע זאך, כ'לעבן! רעדט מען שוין בעסער אייער פריי-
לין שירוכים. שעמט זיך נישט, פריילין, נישקשה, דאָס איז א
באקאנטע זאך. קעלבלעט איז א גוטע, א כשרע, ווי די מאמע.
איך זאָג אייך, חלילה, נישט קיין קאָמפלימענט, טאקע נאָר דעם
ריינעם אמת...

גראַד דענסטמאָל, באדארף זיך מאכן, קומט צו אונדז מיט
א ווייזט דער צעמפל מיט דער פרוי און מיט די טעכטער.
כאפסט דו, נישט היינט געדאכט, דעם צעבער, טראָגסט אים

געשווינד אין זאל אריין, שטעלסט אים אנדער פאר די געסט
און מאכסט צו זיי אויף קיאיש צו עסן פאלאווע. שוין צייט,
כ'לעבן, זאגסט דו. די קי אויסמעלן און זיי צו פארטרייבן.
ביז וואנען איז דער שיעור אזוי זיך ארומצושלעפן? ביי אונדז
אין דער באלעבאטישקייט גייט עס עפעס צו גאר אן א טאָלך! ...
דו קענסט דאָך דיר משער זיין, ווי אלע זענען געבליבן גע-
פלעפט און ווי איטלעלן איז געווען אויף דעם הארצן. מען
האָט דיך געשווינד ארויסגעפטרט. פלוצים הערט מען א גע-
שריי, מען לויפט ארויס און מען זעט — פינצטער איז געוואָרן
איטלעכן אין די אויגן! אין שטוב שטייט רב איציק וואָלף,
אונדזער פיינערבריה, א קאטאוועס א גבאי, וואָס אלצדינג אין
דער שטאָט איז אין זיינע הענט און מען גלויבט אים
אויף נאמנות! דו שטייסט אקעגן אים און שרייסט,
נישט היינט געדאכט, מיט אזעלכע ווערטער: משטיינסגעזאָגט,
ווי אונדזער קהל פירט אינגאנצן! אבי מען באקומט שוין דעם
באָק, דעם קהלשן צאָפ, לאָזט מען אים אָפ און קיינער קוקט
זיך אויף אים מער נישט ארום. וואָס טוט אָבער אזא צאָפ?
ער גייט מייסטנס אין קלויז, דאָרט איז זיין מקום־מנוחה. ער
לעקט, זייט מיר מוחל, די ווענט. באָברעט זיך אין שמות,
שפרינגט אויך אין גערטנער מיט דער גאנצער הברה ציגן,
כאפט זיך שטילערהייט אריין צו איטלעכן אין שטוב; קוים
קערט מען אוועק די אויגן, שמעקט ער אריגן די מאָרדע אין א
מולטער, אין א עסל, אָדער אין א פושקע און מאכט א שאָדן.
נעם־זשע, קהל, אָן דיין צאָפ פאר דעם בערדל און מאך אזוי,
אז ער זאָל מער נישט שפרינגען אין די גערטנער, מער נישט
כאפן פון מולטער, ניין! דאָס טוט נישט קיינער, איטלעכער
האָט מורא צו אים אפילו זיך צוצורירן. מאכט זיך אמאָל,
שטייען אן עדה יידן און שמועסן פון תוך־זאכן, דערזעען זיי
פון דער ווייטנס אָט דעם קהלשן צאָפ, הויבט די הויט אויף
זיי אָן צו ציטערן און צעלויפן זיך אין אלע זייטן.

— הרפות, בזיונות האָסט דו אונדז אָנגעטאָן מיט דייע
מעשים, אזעלכע שיינע לייט, כשרע מענטשן האָסט דו געמאכט
פאר בהמות! אי־אי־אי! — לאָזט אויס סענדערל, אָנכאפנדיק
זיך פארן קאָפ. — עס זאָל זיך עפענען א גרוב, וואָלטן מיר
לעבעדיקערהייט אין איר אריין.

דאָס זיבעטע קאפיטל

ישראל'יק וויל נאָך ווערן א מענטש

פאר דריי עבירות בין איך געוועזן שטארק פאררופן אין שטעטל: דערפאר וואָס איך בין א בכור העכער פון צוואנציק יאָר און נאָך נישט קיין באווייבטער; דערפאר וואָס איך האָב פארבויגן דאָס לערנען, אוועקווארפנדיק אינגאנצן די גמרא און דערפאר וואָס איך בין אריינגעטאָן מיטן גאנצן קאָפּ אין די ביכלעך. די יידן אין מיין שטעטל האָבן מיך געהאלטן פאר אן אפיקורס, געקוקט אויף מיר קרום, מיך אויסגעווייכט. נישט געוואָלט שטיין אין מייע ד' אמות.

גענוג וויי איז דאָך דעם עלנדרן אין דער פרעמד, נעבעך, נאָר וויי און ווינד איז נאָך פיל מאָל מער יענעם, וואָס איז עלנדר ביי זיך אין דער היים. דאָרטן, אין דער פרעמד, קען דער עלנדר קיינעם נישט, און קיינער קען אים נישט. אוודאי איז דאָס א הארצווייטיק, אָבער קיין בזיון שטעקט דאָך נישט דעריןען. ביי זיך איז דער היים, צווישן אייגענע, צו זיין פרעמד — אַמטדאָס איז אזא לאַגע, וואָס דעריןען ליגט אי הארצווייטיק, מיט בזיון אינאיינעם. דאָס ביטערע געמיט פון אזעלכע, נעבעך, קאָן פילן יענער נאָר, וואָס צווישן די פארר בעטענע אויף א אסיפה, אָדער אויף א קערמעשל, אשטייגער, לאָזט מען אים זיצן אליין, קיינער קוקט זיך אויף אים, בכיוון צי נישט בכיוון, נישט ארום. עפעס טאקע נאָר ווי א רואה ואינו נראה איז ער, ער אימלעכן זעט, און אים, — קיינער נישט. זאָגט ער עפעס א וואָרט, הערט מען נישט, וואָס ער זאָגט, און זיינע ווערטער קומען צוריק אים טאקע אין די אויערן אריין. ענטפערט אים יאָ אמאָל איינער מיט א האלב מויל, אזוי אונטערן נאָז, זעט דאָס אויס, ווי ער שענקט אים א וואָרט, טראכטנדיק דערביי ביי זיך: נא און גיי דיר צו אלדי רוחות!

ווען איך זאָל ווי פריער געווען זיצן טאָג ווי נאכט פאר- שפארט ביי מיר אין צימער איבער מייע ביכער, וואָלט איך אפשר די לאַגע מייע, צי זיין פונעם עולם פארהאסט, נישט אזוי שטארק געפילט. אצינד אָבער, אז צוליב דער שלאַפקייט מייער, נישטדאָגעדאכט, בין איך געצוואונגען געווען ווייני- קער צו לערנען און אמאָל טאקע אויף א צייט אינגאנצן אוועקלייגן דאָס לערנען, אָט דענסטמאָל פלעג איך עס גוט פילן, ווי פינצטער און ביטער מיר איז, פון אייגענע און פון פרעמדע אָפגעריסן צו זיין, נישט אהין, נישט אהער.

די מאמע מיינע האָט זיך שטארק געערגערט, וואָס מיט
מיין אויפפירונג און מיטן נאנצן באנעמען זיך מיינעם בין
איך אוועק אין א זייט פון אלע יידן אין שטעטל. דאָך האָט
זי זיך געהיט נישט צו זאָגן מיר א קרום וואָרט, כדי דערמיט
נישט צו קרענקען ידעם בן־יחיד אירן, און דערפאר איז די
ליבשאפט מיינע צו איר פארגרעסערט געוואָרן נאָך מער, און
ווען מיר איז נישט גוט געווען אויפן הארצן, פלעגט עס מיך
ציען, ציען, אויסגיסן פאר איר מיין ביטער געמיט.
— אוי, מאמע, נישט גוט! — קלאָג איך מיך פאר איר
אמאָל, אין א שווערער מינוט. — נישט גוט א מענטשן צו
זיין אליין!

די מאמע מיינע טוט זיך א כאפ, דערהערנדיק עס, מאכט
דיק צו מיר מיט א שיינענדיק פנים פאר פרייד:
— האָסט מיך מחיה געווען, זונעניו! ערשט טאקע האָט
מען דערפון גערעדט. מען זאָל געווען דערמאנען משיחן, וואָלט
ער געקומען. איך זע דערינען באשיינפערלעך דעם בעסטן סימן,
אז דאָס, וואָס איך האָב דיר אצינד צו זאָגן, איז פון דעם
אויבערשטן טאקע. איך בין זיכער, אז היינט וועסטו מיך שוין
גערן אויסהערן; דאָס מוז דייןם זאָל דיך פון היינט אָן. — אוי
הלוואי רבנו של עולם — אָנהויבן צו שיינען אזוי ווי דער
ליכטיקער מאָרגנשטערן. האָרד־זשע, מיין זון! היינט האָט מען
מיר פאָרגעלייגט א שידוך פאר דיר, אָבער גאָר א טייערן. א
כלה — א גאָלד! א שיינע, א רייכע, אויך...

— גענוג! גענוג! — בעט איך דער מאמען. זי אָבער
הערט נישט און שיט מיט שבחים טאקע אלץ ווייטער.
— אויך געלט א סך, מתנות, צירונג, גאָלד און זילבער,
בריליאנטן, א שיינע גארדעראָבע, קעסט, אלצדינג כדרך
הנגידים!...

— אלצדינג כדרך היהודים, ווי ביי יידן טאקע! — שריי
איך אויס אריינפאלנדיק איר אין די רייד. — אלע מעשיות!
אָנהויבן הייבט זיך עס אָן כדרך הנגידים און דער אויסלאָז
איז ווי געוויינטלעך, כדרך הקבצנים: קינדער א זעצל, דלות,
א ביטער לעבן, מלמדות, בטלנות, מעקלעריי, א געבוניגעם רוקן,
א בוקן זיר, א קניען, א זאָגן מודים. א פאלן תחנון, א לוי-
בעניש, עלינו לשבח, טפוי! לשבח, לשבח, לשבח און לשבח...
— גענוג, לאָז שוין זיין גענוג! — מאכט די מאמע, אָפֿ-
שפרינגענדיק צוריק א דערשראָקענע. — עפעס א מבול פון
ווערטער, באהיט זאָל מען ווערן. שא, שא, איך וועל שוין
מער נישט רעדן. ווען דו זאָלסט נישט געווען אָנהויבן, וואָלט
איך קיין וואָרט נישט געזאָגט, דו מיט דיין מויל אליין האָסט
אָקארשט געזאָגט, ווי אין פּוסק שטייט: נישט גוט צו זיין א

מענטשן אליין. דער טייטש: נישט גוט א מענטשן צו זיין אן א ווייב.

— ע-ע, מאמע! דאס האָב איך נאָר געזאָגט אקעגן דעם, וואָס איך געפֿין מיר דאָ איינער אליין דערווייטערט פֿון אלע מענטשן.

— דו, ישראל'יק, דו אליין האָסט זיך דערווייטערט פֿון לייטן, דו גייסט דאָך אין זייער וועג נישט. אויב דו ווילסט, קענסטו דאָך די זאך פֿארריכטן.

— אפשר א בעל־תשובה ווערן ראָטסט דו מיר, מאמע? צוריק א בטלן זיין מיט אלע פֿאָסטעמקעס פֿון די בטלנים אונדזעריקע? טאָן אזוינס וואָס אקעגן דעם פֿארשטאנד און דעם ווילן מיינעם און זיין כל ימי א שוטה, כדי שוטים זאָלן פֿון מיר צופֿרירן זיין — ניי, מאמע! דערמיט וועל איך מיר נאָר ערגער מאכן: א מענטש, וואָס טוט קאפּויר זיין פֿאר שטאנד, קאפּויר זיין ווילן — דער איז א גאָרנישט, ערגער פֿון א נבלה. דאָס איז נישט אויף יידן אליין, נאָר בכלל אויף אלע מענטשן געזאָגט געוואָרן.

די מאמע שווייגט, קוקט אויף מיר פֿארזאָרגט, שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, און זיפצט. מיר איז שטארק אָנגעזאלצן אויפן האַרצן און איך קלאָג מיר פֿאר איר פֿאר גרויס צער:

— וויי מיר, מאמע, וואָס דו האָסט מיר נאָר געבוירן אן אומגליקלעכער, א פֿארהאסטער זיין ביי א וועלט מענטשן! ביטער איז מיר פֿון אייגענע, פֿון יירישע קינדער, און ביטער איז מיר פֿון „יענע“, פֿון די נישט אייגענע. די האסן מיר דערפֿאר, וואָס איך בין נישט אזא ייד, ווי זיי ווילן, און ביי יענע בין איך ווי אלע יידן אויף צרות א ייד. — פֿאר די דאָ-זיקער זינד, וואָס איך מיט מיינע עלטערן זענען מיט איר אויף דער וועלט געקומען, וואָס מיר האָבן זיי בירושה פֿון אברהם אבינו אָן, ווערן מיר באשטראַפֿט מיט גרויסע צרות, מיט אונטערדריקונגען, גורות רעות, יסורים, לייד, און כל המיני פֿורעניות, אקעגן אזא אומגליק האַלט איך עס פֿאר דער גרעס-טער שולד, טאָן אלע מיטל, וואָס נאָר מעגלעך. א מענטש, וואָס מען נעמט אים ארויס פֿון כלל מענטשן; וואָס מען דער-נידעריקט דעם מענטשלעכן ווערט, נאָטט מתנה אין אים; וואָס מען פֿאקט אים אריין אין אן ענג אָרט ווי א פייגעלע אין שטייג, נישט צו רירן זיך פֿון דאנען אהין, און ביי אים איז עס — עט, גאָרנישט, — אָט אזעלכן וואָלט פֿיל גלייכער גע-ווען, ער זאָל נאָר נישט געבוירן ווערן אויף דער וועלט. איך בין א מענטש, מאמע! איך לעב און וויל לעבן, עס גלויבט זיך מיר ארויסגיין פֿון דער ענגשאפט און לעבן מיט לייטן גלייך אין גאָטס גרויסער וועלט, טאָן וואָס נאָך מעגלעך איז,

אז דאָס ייִדישקייט זאָל מיר נישט שאדן, און די לאַגע מיינע
צו פאַרבעסערן.

— אוי, וואָס רעדסטו, מיין זון! — טוט די מאמע א נע-
שריי, בלייך ווערנדיק ווי די וואנט, נאָר צום חלשן.

— באַרויג זיך, מאמע! — נעם איך זי איין מיט גוטע
רייד. — ישראל דיין זון איז ישראל, און ישראל'ס וועט ער

פאַרבלייבן אויף אייביק. פאַרבעסערן די לאַגע מיינע מיין איך
דורך בילדונג, דורך דעם וואָס איך וועל ענדיקן דעם אוני-
ווערזיטעט, וועל איך באַקומען באַזונדערע זכות, צווישן זיי

אויך דעם זכות, אַרויס פון דער ענגשאַפט, פון דעם תּחום,
און פראַנק און פריי זיך באַוועגן אויף דער גאַנצער וועלט.

— נו, מילא, ווילסט אפנים, זון מיינער, צו דינע
מעשיות, טאָג ווי נאכט שוויצן איבער דינע ביכער! — זאָנט

די מאמע זאָרנדיק זיך פאַרן געזונט פון מיין גוף און פאַר
דער רואיקייט פון מיין נשמה. אוי, דינע ביכער, דינע בי-

כער! נאָר אויף ליידין און אויף צרות זענען זיי אונדז, ישראל!
א פראַסטע יידענע בין איך און איך פאַרשטיי כלל נישט, וואָס

איז דיר אזוינס די דאָזיקע וועלט, פון וועלכער דו רעדסט
אזוי אָפט, און צו וועלכער עס ציט דיך אזוי שטאַרק? זיי

נעבן דער מאמען דינער, האָסט, דאַנקען גאָט, ביי מיר אלע
באדערפענישן דינע. און פאַר וועמען האָרעווע איך און רייס

קריעה מיין גאַנץ לעבן? טאַקע נאָר פון דינטוועגן דאָך,
זונעלע.

— זיין א ליידיקנייער און זיצן אויף דער מאמעס קאַרק,
אך, ווי מיאוס דאָס איז! א דערוואַקסענער בחור ווי איך זאָל

זיך האַלטן אין דער מאמעס פאַרטוד, עסן און גאַרנישט טאָן,
וואָלט גלייכער געווען אים, איר, פאַר לייטן, אז ער זאָל נאָר

נישט געדאַכט ווערן אויף דער וועלט. ניין, קיין בטלן וויל איך
נישט זיין, גענוג בטלנים ביי יידן חוץ מיר.

— איך בעט דיך, לייג אוועק דינע ביכער, יענע ביכלעך
דינע... ישראל, און די דאָזיקע „פראווע“ צו וואוינען וואו

מען טאָר נישט, פון וועלכער דו רעדסט, אָך, דערצו איז דאָ
א מיטל — נעלט, א שיינ פון א בעל-מלאכה.

— וואָס הייסט נעלט?
— אָך, מען באַצאָלט פאַר א „קופעצעסטוואָ“, פון וועלכער

נילדע עס איז, און דאָס ניט דעם יידן דאָס רעכט צו זיצן
דאָרט אין דער וועלט, צו וועלכער עס ציט דיך אזוי שטאַרק.

— אוי, וויי איז יענעם, וואָס אים שטייט-ביי דער זכות
פון געלט און נישט זיין אייגענער זכות. א רעכט, וואָס קומט

דורך געלט, איז א שאַנדע אי צוגלייך דעם, וואָס ער ניט עס,
אי פאַר יענעם, וואָס באַקומט עס. פע, איך וויל עס נישט,

און מסחר האָב איך בכלל פיינט. איך האָב עם פיינט צוליב די סוחרים, וואָס דער גרעסטער טייל פון זיי, פון די טאג-דעטניקער ביז קרעמער און באנקירן, זענען אלע פון לבן אר-מים תלמידים, און די סוחרים ווידער האָב איך פיינט צוליב דער קנאה, קאָנקורענץ, און די גרויסע פּלאַנטערניש און דעם גאנצן שטייגער פון האנדל-וועלט, וואָס ווילנדיקניט ווילנדיק ווירקט דאָס שלעכט אויף זיי. גענוג טאנדעטניקער, גענוג קרע-מער זענען דאָ ביי יידן חוץ מיר! און דאָס וואָס דו זאָגסט — א שיינ פון א בעל-מלאכה, — ס'טויטש, מאמע, ווי קומט צו מיר מלאכה? נישט איך קען זי. נישט איך ווייס זי. — מלאכה איז נישט אזוי נויטיק, — האָט מיר איינגע-רוימט רי מאמע, — דער עיקר איז דער שיינ פון א בעל-מלאכה, די פארשטייט!...

א קרום מיט דער נאָז האָט געדינט פאר אן ענטפער אויף דער מאמעס ווערטער, וואָס האָבן מיר נישט געשמעקט. כאָטש איינג-טלעך איז דאָ א היתר, אז עם גייט אין לעבן אריין, אויפצור-טאָן אן אויבער-הסברה, ווי צום ביישפּיל: אן עירוב, מען זאָל מעגן טראָגן, אן עיסקא אויף צו נעמען פּראָצענט, וכדומה. א היפשע וויילע האָב איך געשוויגן, פארדרייענדיק די נאָז, דערנאָך בין איך ארויס מיט דער שפראך, קורץ און שארף: איך ווייס נישט מער ווי א דיפּלאָם פון אוניווערזיטעט און דעם דיפּלאָם מוז איך זען צו באקומען מיט מיין גאנצן כוח. איך וועל נישט רוען ביז איך וועל אים האָבן. איינמאָל פאר אלע מאָל, איך וויל לערנען!

— לערנען די תורה דיינע, מעשטיינס-געזאָגט! אוי דיין תורה, אָט זי נעמט דאָך ביי דיר צו דעם גאנצן כוח דיינעם. ישראל!...

— דאָס ליידיק-גיין שוואכט מער אָפּ דעם כוח און מאכט אים אויס מענטשן.

די מאמע, וואָס זאָל זי טאָן. נעבעך, האָט מיר נאָכגעגעבן, נאָר מיט א תנאי, איך זאָל מיר באשטימען א צייט אויף לער-נען, א צייט אויף שפּאצירן גיין, אויף שלאָפן, און נאָך אויף אזעלכע זאכן, צום אָפהיטן דאָס געזונט. ביי א געזונטן קער-פער איז דאָ א געזונטע נשמה.

בכן האָב איך אין א גוטער מזלדיקער שעה צוריק זיך גע-נומען צו די ביכער, לערנדיק נאנץ געשמאק מיט א סדר אקו-ראט ווי פריער, ביז וואנען עם איז געקומען די צייט פון עקזאמענס.

דאָס אַנטע קאַפּיטל א מאמעס הארץ איז א נביא

אין א שיינעם פרימאָרגן, וועסנע-צייט, איז פארפאָרן צו אונדזער הויז א בויד, וואָס אין איר האָב איך באדארפט פאָרן קיין דניעפּראָוויץ, אָפּצוארבעטן דאָרט מיין עקזאַמען. די מאמע איז געווען זייער אומעטיק, די אויגן האָב איר נישט געטריקנט פון טרערן, אלץ געוויינט און אויף מיר געקוקט, געקוקט און ווייטער געוויינט.

— וויין נישט מאמע! — האָב איך זי געבעטן און אליין טאקע זיך אויך צעוויינט. עם איז מיר עפעס שרעקלעך שווער געווען אויף דעם הארצן. — וויין, כ'לעבן, נישט מאמעניו! איך פאָר דאָך נישט אוועק, גאָט ווייסט וואוהין און אויף וואָס. איך מוז שוין דאָך איבערקומען דעם טאג, האָב אזוי פיל געארבעט, אזוי פיל געהאַרעוועט, גאָט וועט העלפן, איך וועל דערגרייכן מיין וואונטש, איך וועל קענען פארדינען מיין ברויט בכבוד און זיין לויטן גלייך, — דענסטמאָל, מאמעניו, וועסטדו פון מיר נחת האָבן, וויין, כ'לעבן, נישט, וויין נישט, מאמעניו!

— אך, ישראל'יק! — האָט זי געענטפערט. — עם איז דיר גרינג אזוי צו זאָגן. א מאמעס הארץ, אז עם וויינט, קאָן מען עם אזוי גרינג נישט אייננעמען ווי א קינד. עם וויינט נישט אומזיסט. עפעס שפירט עם, עפעס שמעקט עם אזעלכעס אָן, וואָס קיינער קאָן עם מיט דעם שכל נישט פארשטיין. איך בעט דיר, ישראל'יק, טאָמער וואָלט פאָרט א סברא געווען, דו זאָלסט נישט כאָרן! צו וואָס זאָלסטדו זיך אין די יאָרן אזוי, נעבעך, פּלאָגן? ווער ווייסט, אויב נאָך אלע מי וועט דיר שוין גוט זיין! אויב דיין פּלאָגן זיך וועט דיר עפעס העלפן? וויפיל געבילדעטע מענטשן נייען, ביי אונדז יידן, אָן שטיוול, נעבעך! וויפיל געלערנטע מענטשן ווערן פארפאלן און קומען אָפּ זייער גאנץ לעבן! ישראל, דער גאנצער ענין פון די שקאָלעס זייערע און די תורה וואָס מען לערנט — דאָס איז דאָך גאָר א ניס, אונדזערע עלטערן האָבן דערפון אפילו נישט געוואוסט. הלואי זאָל דאָס נישט זיין אויף צרות אונדז און כל ישראל, קינדער זאָלן פון די עלטערן נישט אָפּגעריסן ווערן. איך בעט דיר, בלייב אין דער היים! שווער איז מיר, זייער שווער צו שידן זיך מיט דיר.

דער בעל-עגלה איז אריינגעקומען אין שטוב, פארנומען אלע מיינע זאכן און האָט דערמיט אן עק געמאכט פון מיינע שמועס מיט דער מאמען. מיר האָבן ביידע וויינענדיק זיך גע-

קושט און געזעגנט. איך האָב מיך אריינגעשטופט אינעווייניק אין דער בויד און אוועקגעפאָרן.

לאכט אייך, איר היינטיקע אויפגעקלערטע, לאכט אייך פון וואָס איר ווילט, נאָר לאכט נישט, איך בעט אייך, דערפון, אז א מאמעס הארץ וויינט נישט אומזיסט! כל־זמן איר שווייגט און קענט מיר נישט ענטפערן, וואָס איז אזוינס לעבן? ווי אזוי עס ווערן ביי אונדז אינעווייניק אין די געהירן צוגעברייט און געמאכט אלע אונדזערע געדאנקען און געפילן? ווי אזוי עס שפינען זיך, עס וועבן זיך אין אונדז אויס וואונדערלעכע חלומות פון אזא שטאַף, פון אזא פאָדים, וואָס לעת־עתה איז ער נאָך אפילו אויף דער וועלט נישטאָ און וועט ערשט אויס־וואקסן שפעטער? — כל־זמן איר שווייגט און הייבט עס נישט אָן צו פאָרשטיין, וועל איך אייך, נישקשה, נישט לאָזן לאכן דערפון, אז א מאמעס הארץ פילט און טרעפט! איר האָט נישט דאָס רעכט צו לאכן, אויב איך זאָג, אז מײן מאמעס הארץ האָט געוויינט נישט אומזיסט! — דער עקזאמען איז מיר נישט געראָטן!

עס שאדט אָבער נישט צו וויסן, ווי אזוי און וואָס מיר האָט נישט געראָטן. דעם טאָג, וואָס איך האָב מיך באדארפט עקזאמענירן, בין איך דווקא געווען באהארצט און האָב נאָך, פון קוראזש וועגן, אויך אויסגעטרונקען א גלעזל בראַנפן, הנם איך טרינק קיינמאָל נישט. נישקשה, האָב איך געטראכט, נאָט וועט העלפן! וואָס האָב איך מיך אזוי צו ירעקן? איך האָב דאָך צוטאָן מיט געלערנטע, איידעלע מענטשן, מסתמא וועלן זיי זיך באגיין מיט מיר דעליקאט, פיין, אזוי ווי געלערנטע באדארפן צו טאָן, און דערמיט וועלן זיי מיר אונטערנעבן שטארקייט. נאָר, איי וויי! קומענדיק צום עקזאמען, האָב איך באלד אראָפגעלאָזט די נאָז. די לערער זענען געזעסן אָנגעטאָן אין מונדירן מיט מעשענע קנעפ און געקוקט אויף מיר אזוי שטרענג, אזוי ביז, גלייך ווי איך האָב געננבעט, אָדער געקוי־לעט א מענטשן; זיי האָבן געקוקט אזוי ווי אין יענע צייטן א סטאנאָוואַי, וואָס דער ערשטער ברוד־הבא איז ביי אים גע־ווען: „איסקודעווא? יא טעבי!... פאספאָרט מאיעש?... צו וואָס, דאכט זיך, זאָלן לערער, וואָס זייער עסק איז צו מאכן פון אונדז, פון אונדזערע קינדער מענטשן מיט שכל און מיט געפיל, וואָס זייער עסק פאָדערט, זיי זאָלן זיין גוט, פראָסט און צו איטלעכען צוגעלאָזט, בכדי עס זאָלן פאר זיי זיך עפענען די הערצער, אין וועלכע זיי באדארפן זייען און פלאנצן מידות טובות, — צו וואָס, דאכט זיך, זאָלן זיי טראָגן מעשענע קנעפ און קוקן שטרענג ווי קווארטאלנעס? וואָס איר ווילט זאָגט אייך, עפעס קאָן מען זיך נישט פאָרשטעלן סאָקראטעס,

פלאטאָן, אַריסטאָטלעס וכדומה אין אזעלכע קנעפלעך מיט
אזעלכע זויערע מינעס און פינצטערע צורות... עס פארשטייט
זיך, אז פון זייער ברוך־הבא האָב איך כאלד פארלאָרן דעם
קוראזש און האָב שוין נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוט
זיך אויב דאָס טאקע מיינט דער פסוק, האָבן די לערער דער-
לאנגט זייער וואונטש, וואָס דערלאנגען הייסט. מיין קאָפּ איז
שוין געווען פארשלאָגן... כאלד דערויף האָט זיך געווענדעט צו
מיר עפעס אַ לערער מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: אויך
מיר אַ מענטש! איך בין עס דער גרויסער קאָפּ, דער אָפענער
מוה. איך פרעג! פארשטייט־דו? איך, איך פרעג. דרך־ארץ,
אזאס; מיט אזא מינע האָט ער זיך צו מיר געווענדט און מיך
מכבד געווען מיט אַ פסוק פון דאנען, פון דאָרטן, ביז מען
איז ארויף אויף אַ מעשה, אקוראט אויף דער כאבע יאהא!
איך האָב מיך פארדרייט, פארפלאַנטערט. פארקראַכן קיין בוי
בעריק, די לערער האָבן מיר אָנגעטאָן כבוד, מיר געשענקט אַ
געלעכטערל, שוין מיט אַ פריילעכער מינע, און דערמיט איז
געוואָרן אַן עק פון מיין עקזאמען, אַן עק פון מיין גאַנצער
מי, אַן עק, אַ סוף פון אלע מינע האָפענונגען!

פאַר צרות האָב איך נישט געקענט איינזיצן אויף דער
סטאַנציע און האָב מיר אַרומגעבלאַנקעט אין דער שטאָט,
אויסגעמאַסטן אלע נאַסן און די הויכע שיינע בערג. איך פלעג
קומען אויף דער קווארטיר נאָר וואָס־ס'איז אָפּצועסן און
שלאָפּן. עס רעדט זיך נאָר אזוי שלאָפּן! דער שלאַף האָט פון
מיר זיך אינגאנצן אָפּגעטאָן און איך פלעג צוברענגען שרעק־
לעכע נעכט, וואַרפנדיק זיך אויף מיין געלעגער פון איין זייט
אויף דער אנדערער! קוים האָב איך צוגעמאַכט אַן אויג, זע-
נען פאַר מיר, ווי פון דער ערד אַרויסגעוואקסן עפעס ווילדע
געשטאַלטן, געקוקט אויף מיר ביזן מיט זויערע מינעס — און
עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפּיל, די נוטע שפּיל. ס'איז געקו-
מען אַ קאָמעדיע, אין וועלכער איך פלעג זיין דאָס כפרה־
הינדל, קוקן ווי אַ האָן אין „בני־אדם“, וואָס פאַר מיר נישט
צו וויסן פון „בני־אדם“ דעם טייטש, וואָס „בני־אדם“ הייסט
אזוינס — און פילן, עפעס דריי איך מיך, דריי מיך אין דער
לופטן, געבונדן אויף אלע פיר, ווי מען שלאָגט מיט מיר
כפרות. איינמאָל האָב איך בשעת אזא שפּיל אַ קריי געטאָן,
עפעס נישט מיט מיין קול, און האָב פון מיין קריי זיך אליין
דערשראַקן, אזוי אז איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיק
אַראָפּגעשפרונגען האַסטיק פון מיין געלעגער און אַרויסגעלאָפּן
צעקאַכט אין דרויסן. עס האָט מיר זיך געדאַכט, מען לויפט
מיר נאָך אין איין קול: וואו איז ער ערגעץ?... כאַפט אים!...
לויפנדיק אזוי הענרום־פענרום. אין איין אָטעם, שלאָג איך מיך

אן פלוצים אין עמעצן עפעס און דערפיל, ווי א קאלטע האנט האלט מיך אייזן-פעסט. אקענן מיר, גיב איך א בליק, שטייט אן אלטע באבע, א דארע, און א לויט פלייש, נאָר הויט און ביין. אויף דעם אָרט פון די אויגן זענען צוויי טיפע לעכער, באברעמט מיט א שמוציק-געקנייטשטע הויט ווי יערקע, פון א מית-משונה-קאליר, דאָס מויל אָפן ביו צו די אויערן, און איין צאָן, ליידיק, וויסט, נאָר וואָס דאָס צינגל אינווייניק ווארפט זיך, קרימט זיך צאפאלענדיק ווי א וואָרעם אין זיין גריבל. אויפן אָרעם הענגט איר א קויש מיט גרויסע לעבעדיקע ראקעס, וואָס קריכן אומגעלומפערט איינע די אנדערע אויף די קעפ, מאכנדיק מיט די הערנער, ווי די צוואנגען. זי קוקט מיך און שווייגנדיק, דאָס מויל ציט זיך איר אויס נאָך ברייטער. דאכט זיך, עס לאכט. משטיינס-געזאָגט, א לאכן, פון וועלכן עס לייגט זיך אויף דער נשמה א פינצטערער שאַטן מרה-שחורה און עס ווערט פארקילט אינעווייניק אין בויך... עס קומט מיר אויפן דעדאנק די באבע יאהא, דאָס אומגליק מיינט שוין עטלעכע יאָר, וואָס שטייט מיר אין וועג און לאָזט מיך נישט אויפקומען. א קאלטער שווייס טרעט מיר אויפן לייב ארום און עס ווערט מיר איבל נאָר צום חלשן. איך טו מיר און א כוח, גיב מיך א ריס פונעם אָרט און לאָז מיך לויפן ווי א דולער.

די באַבע יאהא האָט אויך מיר אָנגעמאכט אזא אימה, אז איך האָב לויפנדיק מיך ארוםגעקוקט אין אלע זייטן שטארק היטנדיק זיך, זי זאָל מיך נישט באגעגענען. געהערט האָב איך פון נאנץ לאנג, אז יאהא וואוינט אין דניעפראָוויץ, און האלט שטארק אין דער מורא אַיטלעכן פון יענע מיט די לאנגע נע-זער. לאָז איינער אזעלכער זיך איר נאָר א ווייז טאָן, כאפט זי אים ביי דער נאָז, טוט א פייה — קומען די גוטע לייט די מוזיקים, רוחות. זי שלעפט אים ביי דער נאָז און יענע שטופן אונטער, ישובו בנים לגבולם, קומען די לאנג-נאָזנדיקע אין זייער רן אריין. פון יענער צייט און האָב איך אָנגעהויבן אלץ טאפן זיך ביי דער נאָז, באהאלטנדיק זי ווי ווייט מעגלעך פאר גרויס סכנות.

דאָס ניינטע קאפיטל

ער האָט זי ווידער דערטאפט

שפאצירנדיק איינמאָל אויף דער נאס, דערזע איך פון דער-זויטנס, ווי פאָליציי-לויט שלעפן עפעס א מין בהמה און שלאָגן זי טויט-שלעג. לויט מיינ שולדיקייט, ווי איינער פון דער חברה "צער בעלי-חיים" באדארף טאָן, האָב איך מיך באלד געלאָזט

גיין צו די פאליציילייט, בעטן אויף איר רחמים. אז איך בין צוגעקומען נענטער און א קוק געטאן, האָט מיך באשלאָגן א קאלטער שווייס, — דאָס איז זי מיט די ביינער — מיט דער קאָלמענעוואטער פּאה, מיט דעם גערגעלע און מיט דעם קרומען צאקארדאטשעטן רוקן! דאָס איז זי, זי — מיין אלטע, מיין דארע, מיין בידנע שקאפע.

— פארוואָס — פרעג איך די פאליציילייט, — פארוואָס שלאָגט איר אזוי א לעבעדיקע באשעפעניש, נעבעך?
— נישט דיין עסק, טראָג זיך ווייטער, זלידניע!
— כ'בין א חברה-מאן פון דער חברה „צער בעלי-חיים“,
— איר פארשטייט?
— מיר פירן זי אין פאליציע, — ענטפערן מיר די פאלי-
ציילייט מיט א האלב מויל.

— פארוואָס קומט נאָך שלאָגן?
— אָן א קלאַפּ האָט דאָס פירן עפעס קיין פנים נישט,
אזוי ווי א חתונה אָן כלי-זמר, — ענטפערן זיי מיט שפאָט!
— עס איז דאָך אָבער א צער בעלי-חיים, טוט איר דען
נישט וויי, אז מען שלאָגט זי? ס'טייטש, איר שלאָגט דאָך א
נפש, א מענטשלעכן נפש!

— וואָ-אָ-אָ-אָים!? — רופן זיך אָן די פאליציילייט,
אויסשטעלנדיק אויף מיר א ביזו פנים און בדקעוון מיך מיט
די אויגן.

פון דעם דרייגאַרנדיקן „וואָס“ און פון דעם בדקעווען מיך
בין איך פארציטערט געוואָרן מיט די אברים, באזונדערס מיט
דער נאָז. און כמעט נישט וויסנדיק, איז מיין האנט אריין אין
דער קעשענע, און פון דער קעשענע אין זייערע הענט און
באלד טאקע זענען זיי געוואָרן ווייכער. און באנוצנדיק זיך
מיט זייער גוטסקייט, האָב איך זיי א פרעג געטאָן שוין ווי א
גוטער באקאנטער:

— אָט-דאָס באשעפעניש, — מיט וואָס האָט זיך עס
פארוינדיקט?

— די בהמה דארף זיך ניט ארומשלעפן אין שטאָט. על פי
דין דארף זי ליגן אין שטאל ביי זיך.

— לַמַּאי אנדערע שלעפן זיך ארום אין די גאסן דאָ?
— אָט, וואָס האָבן מיר דאָ צו רעדן? אזוי הייסט מען

און אָט אזוי טוען מיר. איבעריקנס, אז דו שטעלסט זיך דאָ
אזוי ארום, זאָג, אפּשר איז דאָס דיין קליאַטשע?

איך האָב געוואָלט באלד ענטפערן: יאָ, זי איז מייע, די
קליאַטשע איז מייע! גראָד אָבער האָב איך אויף איר א קוק

געטאָן און עס האָט מיך מיאוס פארדראָסן, ווי אזוי זי שטייט
זיך רואיק, אָן א פיצל געפיל, גלייך ווי דער גאנצער שמועס

גייט זי נישט אָן: גלייך ווי נישט זי מיינט מען, די וואנט
 מיינט מען; גלייך ווי זי טראכט זיך: נו, מילא, אז מען בא-
 ליידיקט מיך, אז יענע מאכן חזוק, וואָס־זשע ארט עם מיך?
 אָדער גלייך ווי זי טראכט גאָר נישט, טאקע פשוט גאָרנישט.
 עם ליגט איר נישט מער אין זינען, נאָר ווי דערטאפט מען
 ערגעץ עפעס, אָנצושטאַפן די קישקע. פאר פארדראָס האָב איך
 שוין געוואָלט זאָגן: גיין, זי איז נישט מיינע, מיר געהערן זיך
 כלל נישט אָן! האָב געוואָלט א שפיי טאָן און אוועקגיין... נאָר
 באלד האָט זי מיך אָנגעכאַפט ביים הארצן, אזוי אז מיט פייער
 האָב איך א זאָג געטאָן:

— מסתמא איז זי מיינע...

וואָס טויג דאָ א סך צו ברייען פון מיין גאנצן שמועס
 דערנאָך מיט די פאָליצייסקע? קורץ, איך האָב מיך מיט זיי
 אויסגעדרונגען, באַצאָלט, אָפגעגעבן זייערס און אויסגעלייזט די
 קליאטשע פון זייערע הענט, נאָר באַופן, איך זאָל זי ארויס-
 פירן פון דער שטאָט. אויב אָבער זי וועט זיך פאָפאָרן נאָך-
 אמאָל פאר זייערע אויגן, מעג איך מיך ריכטן, אז דענסטמאָל
 וועט מיך שוין קאָסטן... טייערער.

איך האָב געהאלטן וואָרט און, נישט לאַנג געטראכט, לאָז
 איך מיך מיט די שקאַפע אין וועג אריין.

שטעלט איך מיין לאַגע אויף דעם וועג, ערטער־ווייז
 גריבערדיק מיט שטיינער און מיט דערנער, גיי איך, שליממזל
 צופוס מיט א קליאטשע! איך פלאַג מיך, אַרבעט איבער די
 קרעפטן, גיי פאָראַויס, און זי קוים וואָס זי שלעפט זיך, קוים
 וואָס זי הייבט א פוס. דאָס איז נאָך גוט, צו צייטן פאר-
 שטרויכלט זי זיך, שטעלט זיך אַנידער, כאַטש האַט זי און
 בראָק — נישט פון דעם אָרט! זי נעמט זיך נאָר אַראָפּ פון
 דעם וועג און וויל פארקריכן ערגעץ אין א בלאַטע. וואָס טוט
 מען מיט איר? וואָס פאר אַן עצה גיט מען זיך דאָ! איך
 נעם זי אָן ביי דער טשופרינע און שלעפּ זי מיט גוואַלד. איך
 זוער אָבער מיר זי שלעפּנדיק און גיי אָפּ מיט שווייס. עם
 רייסט מיר אויס דאָס האַרץ זי צו שלעפּן. א רחמנות, עם מוז
 איר וויי טאָן! שלעכט, זייער א שלעכטער עסק! איך שטעל
 מיך אַנידער מיט פארלייגטע הענט, שטארק אָנגעברונזט אויף
 איר און בטל חלומות:

— פּע, כ'לעבן! — זאָג איר אָנגערודלט, עפעס ווי גלאַט
 אזוי אין דער וועלט אריין. — איך האָב מיך נישט געריכט,
 כ'לעבן, זי זאָל מיר אַנטאָן אזויפיל צרות, אזויפיל ליידי פאר
 מיין פריינטשאַפט, פאר מיין גוטסקייט! איך קריג מיך דאָ
 פאר איר אזוי, האַמפער מיך און נעם מיך פאר איר אָן; איך
 פארוואַרף פאר איר א גוט וואָרט, בעט זי ווי־עס־איז אָפּ, מען

זאָל זי אזוי מיאוס נישט באהאנדלען; און גיי צוליב איר
צופוס ווי א בעטלער, כבוד שוין אין א זייט, לייג אנידער
מיין געזונט און פייניק מיך דאָ אזוי, וואָס איז? — בכדי זי
זאָל זיך צושלאָגן צו עפעס בעסערס, אויסצורוען, צו אָטעמען
פריי — און זי מאכט מיר א פארפוילטע לעבער, טוט מיר
אין דער גאל אריין, ווי דער ערגסטער שונא! אדרבה. איך
פרעג, איז דאָס רעכט, איז דאָס שיין? — פּע כ'לעבן! איך
מאך ביי מיר גאנצע פלענער און טראכט זייער פיל וועגן איר,
אלץ וועגן איר, וועגן איר — און זי צעשלאָגט מיר אלע מיינע
געראנטען מיט איר איצטיקער אויפפירונג. איך זאָג איר: גיי!
— שטעלט זי זיך אָפּ פון הינטן; איך שריי: גיי מיט דעם
וועג! — קריכט זי אין בלאָטע. איך אדרבה ואדרבה — און
זי אלץ קינדער־ווידער, אלץ קאפויר! אדרבה, איז דאָס רעכט,
איז דאָס שיין? ספו! נאָר א געלעכטער, כ'לעבן... איך ווייס
זייער גוט, זאָג איך, נאָכדעם ווי איך שווייג אביסל, טייטלנדיק
מיט א פינגער גלייך איר אין פנים אריין, — ווען איך זאָל
מיך ארויפכאפן אויף דיר רייטנדיק, אַנטאָן דיר א צוים און א
שמיץ טאָן, וואָלסט־דו זיכער געגאנגען, וואוהיין איך וואָלט דיך
געקערעוועט. פאר דעם, וואָס רייט אויף דיר, שקאפעלע, האָסט
דו דרך־ארץ, דו ציטערסט פאר זיין וואונק, פאר זיין בליק
און שעצסט זיך איבערגליקלעך, אז דו שטעלסט אים צופרידן,
ער מעג אפילו שינדן, אראָפּציען דיר די פעל; נאָר מיין הארץ
אָבער דערלאָזט מיך נישט צו רייטן אויף דיר. לאָז מיר דער
צונג זיך צוקלעפן צום נומען, אויב איך וועל דיר זאָגן: טראָג!
אויב איך וועל דיר דערלאנגען א שמיץ, בידנע שקאפע, לאָז
מיר אָפּדארן מיין רעכטע האנט! כאטראכט זיך נאָר גוט.
אזוי רעד איך צו דער קליאטשע מיט פייער, אזוי טענה
איך און זאָג איר א דרשה פון דעם גאנצן הארצן, איך וויין
פשוט ווי א קינד פאר ווייטיק, און זי שטייט זיך, שטשיפעט
נאניץ קאלטבלוטיק גראָז ביי דער זייט פון דעם וועג. וואָס טוט
מען? וואָס הייבט מען אָן? טענות העלפן נישט, דרשות טויגן
נישט, עס איז נישט צו מאכן נישט מיט בייזן, נישט מיט
גוטן. אוועקווארפן זי, — לאָזט מיך דאָס הארץ נישט, עפעס
האָב איך אויף איר שרעקלעך רחמנות און עס ציט מיך צו
איר ווי א מאנגעט. איך נעם זי ווייטער ביי דער טשוּפרינע
און שלעפּ זי, אויף גאָטס באַראָט, ווי ווייט איך קען. איך בעט
גאָט, לאָזן ווייניקסטנס נישט דורכפאָרן קיין פרעמדע מענטשן;
און לאָזן זיי נישט לאַכן פון מיר און פון מיין קליאטשע;
לאָזן כאָטש פרעמדע נישט זען, וואָס צווישן אונדז גייט פאָר,
לאָזן עס כאָטש בלייבן בסוד, כאטע פאָקרישקע! דאָס געבעט
אָבער איז נישט מקוים געוואָרן. צום אומגליק האָבן זיך באַ

דארפט א שָׂט נעבן פארשוניגען פון אלע זייטן, אי פונעם
אידעלן, אי פונעם געמיינעם גראד מענטשן. אימלעכער האָט
דורכפאַרדיק אויף אונדז געטייט מיט די פינגער, געזאָגט א
ווערטל אין געלאַכט. דער האָט געזאָגט: וואו האָט איר עס
דערטאָפּט אזא לעבעדיקע קליאטשע? אזא כשרה מציאה? —
יענער: וואָס האַלט איר זיך, יונגער־מאן, נעבן אזא שליממזל!
נייט אייך אייער וועג און לאָזט די נבלה אייערע צופרידן.
וואָס דולט איר אייך אומזיסט א קאָפּ, איר וועט מיט אזעלכע
נאָרנישט מאַכן! זעט איר דען נישט, אז זי שמעקט שוין מיט
קברות־בלעטלעך, מיט צדוק־הדין? — נאָך איינער: אָט זעצט זיך
אויף איר רייטנדיק און ברעכט איר די ביינער. נישקשה, וועט
זי הייבן פיסלעך. וועט זי פליען. — און ווידער אן אנדערער
זאָגט: נעמט די שקאפע אויף די פלייצעס, וועט איר, כ'לעבן,
בעסער מאַכן!... ווי אזוי מיר איז געווען אויפן האַרצן פון
אימלעכן אזעלכע רייד צוצוהערן, ווייסט נאָר איין גאָט וואויל.
דערווייל איז אונטערגעפאלן די נאכט. דער הימל איז גע-
ווען איבערגעצויגן מיט א שוואַרצער כמארע. ערטערוויין האָט
געבליצט און די קליאטשע האָט אלץ געמאכט די פריערדיקע
אַנשטעלן. איך האָב זיך געאיילט, געוואַלט אַנציען ערגעץ אויף
א נאכטלענגער, און דעריבער האָב איך אויף מיר גענומען, צו
שלעפּן מיין שליממזל מיט אלע כוחות, נאָר הערט אָבער א
מעשה! אז איך האָב זי א שטארקן צי געמאָן. האָט זי זיך
אויפגעשטעלט נאָר דיבאָם, געענטפערט קוממיות און געבריי-
טעט. הע־הע! טראכט זיך: דו בריקעסט זיך, דו ווילסט מיך
שלאָגן, טאָ האָב־זשע דיר א גוטע נאכט! שלאָג־זשע דיר
אַליין. איך וועל מיר אוועקגיין, וועל איך פטור ווערן פון אלע
צרות, וועל פארשפּאַרן פארשוואַרצט צו ווערן און צו זיין צום
געשפּעט, צום געלעכטער אינאיינעם מיט דיר. באלד אָבער
האָב איך צוריק מיך באטראכט: הע־הע! דו בריקעסט זיך,
דו ביסט אין כעס, ווילסט מיך שלאָגן, גאנץ גוט: מסתמא־
הייבסט דו אָן צו פילן, מסתמא ארט דיר, און אז עס ארט
דיך און הייבסט אָן צו פילן. איז דאָ א האַפּנונג, אז דו
וועסט, אס־ירצה־השם, קומען צום שכל—און דענסטמאָל וועט
זיין נאָר עפעס אנדערש!...

מיט גרויס ליבשאפט האָב איך געהאלדזט, געגלעט מיין
קליאטשע און זי פאמעלעך, פאמעלעך געפירט, ביז מיר זענען
געקומען צו א גרויסן, געדיכטן וואַלד. אהינצו זענען מיר
אריינגעגאנגען אויף נאכטלענגער.

דאָס צענטע קאפיטל

וואָס מיט ישראל'יקן האָט זיך פאסירט

די נאכט

אונטער א הויכן, א גרויסן בוים, האָבן מיר ביידע זיך געטאָן א וואָרף שטארק מיד און אָפגעשוואכט פון אזא ביטער רעד רייזע. נישט פאר אייך געדאכט! עס האָט געטאָן א בלייז, גלייך ווי דער הימל האָט זיך געשפּאַלטן און אָפגעטוקט די וועלט מיט פייער. באלד דערויף האָט א הילף געגעבן א דר-נער און זיך אָפגערופן ארום און ארום מיט שרעקלעכע קולות ווי פון טויזנטער האַרמאטן. עס האָט זיך אויפגעהויבן א שטורעמווינט, ער האָט משונה געפייפט, געוויינט, געהילט ווי הונגעריקע וועלף, גלייך ווי עס האָבן דעם טאָג זיך אויפגע-האנגען הונדערט מכשפים. דער אנטשלאָפענער וואַלד האָט זיך אויפגעכאַפט שטארק דערשראָקן. עס האָט זיך אויפגעכאַפט איטלעכע גרעזעלע, איטלעכע צווייגעלע, איטלעכע בלעמעלע, אלע האָבן גערעשט, געפילדערט, געפלידערט אויף אלערליי קולות און פארמישטע לשונות. סאָראָקעס, וואָראָנעס און סאָוועט מיט זייער גאנץ פעקל האָבן אויך צוגעקערעכצט, צוגעשפּילט א ווייגענדיקס. יעדער באַזונדער האָט געקערעכצט, געזיפּעט, געשריגן, איינער דעם אנדערן מבבל געווען, ביז א שלאָס-רעגן האָט מיטאַמאָל איטלעכן פארשטאַפט די מיילער.

שרעקלעך איז נאכט אין וואַלד, שרעקלעך, שרעקלעך!... איך שפּאַר מיך צי, איינגעהויקערט און צענטן צום בוים. דער רעגן וואשט מיד א שרעק, עס ציטערט מיר דאָס לייב, און צווישן די דונערן קלינגען מיר אין די אויערן יענע געט-לעכע, קרעפטיקע ווערטער אין תהלים.

ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו...

עס ווינט די ערר זיך, שטורעמט אונטן,
עס ציטערן פון בערג די גרונטן —
קראַך-קראַך! אָט וואַליען זיי זיך איין,
וויבאלד ער קומט איך-כעס אריין.
פונעם גאָז אים זעצט ארויס א רויך,
א פייער פלאמט פונעם מויל ביי אים
און גליענדע קוילן פליען הויך,

עם ברענט, עם שרפהט אומעטום!
 ער נייגט דעם הימל, גייט ארונטער,
 א וואַלקן שפּאַרט די פּיס אים אונטער.
 ער רייט אויפן כּרוב, ער פליט געשווינד
 און שוועבט אויף פליגל פון דעם ווינט.

(תהלים י"ח—ה' י"א)

אַט איז ער, נאָט! אָט זע איך אים. כּאַלד פּאַרן דאָרט,
 דאָרט צווישן די צעריסענע כּמאַרעס! — א שטיק שוואַרץ-
 געדיכטער וואַלקן, העל-ליכטיק ביי די קאַנטן, טראָגט זיך
 דאָרט אויבן אין דער געשטאַלט פון א מוראדיק גרויס פּערד,
 מיט א קלאָר-ווייסער גרווע אויף דעם טונקל-געפּלעקטן האַלדן.
 פון די נאָזלעכער, פונעם מויל פליען אים ביסלעכווייז פייער-
 דיקע בליצן, מיט א ציק היץ-און-הער... דאָס איז ער — דער
 כּרוב, אויף וועלכן עס זיצט רייטנדיק א שרעקלעך גרויסער
 העלד, א גביר, און א פּורפּור-קלייד, מיט לאנגע גרויז-גרויע
 לאַקן און מיט א לאנגער געגרייזלטער באָרד, ריין, ווייס ווי
 זיכער. נאָך אים ציט זיך א גאַנצע מחנה, ריזן, ענג מלך-
 הבשנס, גונ-גונגן, מיט אלערליי חיות, וועלכע איר רוי למ.
 אלע מיט ערנסטע פּנימער, אלע עפעס פּאַרטראכט, אלע איילן,
 יאָגן זיך פלינק, דער גוטער יאָר ווייסט וואוהין — און לאָזן
 נאָך זיך איבער אויפן הימל א בלויען, לויטערן שטעג. די
 לבנה שטעקט פון צווישן די וואַלקן ארויס א שטיק קעפל און
 קוקט זיי נאָך פונדערווייטנס מיט אָפּשיי, ווי אן עלטסטער
 בשעת עס פּאַרט דורך אין זיין אָרט א גרעסערער פּריץ פון
 אים... די ביימער בייגן אָן די קעפּ, בוקן זיך מיט גרויס
 דרד-ראַץ, האָבן א פנים ווי די אָפּגעשמיסענע — תּרביה, שא-
 שטיף! און פונעם גרינעם בלעטער-מאַנטל קאַפעט זיי טראָפּנס
 וואסער, קאַפּ, קאַפּ אויף דער ערד, קאַפּ, קאַפּ מיר אויפן קאַפּ.
 — אַ, הייליקער נאָט! לאָז איך ארויס א געשריי און פאל
 בורעים אויפן פייכטן נאַסן גראָז. —

א ווילד משונה קול עפעס, ווי א היילן פון א הונט, א
 מיאוקען פון א קאץ און א ברומען פון א בער, לאָזט זיך
 פלוצלינג הערן פון ערגעץ, אָנוואַרפנדיק אויף מיר אן אימה,
 אז איך בין פּאַרציטערט געוואָרן און א שטעל געגעבן זיך
 אויף די פּיס. שווער צו זאָגן: צי די קולות זיינען פון פיר
 פּאַרשידענע חיות, צי אפּשר איז דאָס איין חיה, וואָס שרייט
 אויף פּאַרשידענע קולות. נאָך א וויילע — און א גערויש
 פון טריט לאָזט זיך הערן פון ווייטנס, ווי איינער גייט אין
 וואַלד איבער טרוקענע בלעטלעך און צעבראַבענע צווייגלעך.

אידער נאך איך האָב צייט געהאט באוואַפֿענען זיך מיט אַ
שטיק האַלץ, וואָס וואַלגערט זיך דאָרט אויף דער ערד, טוט אַ
בלישטש אויף מיר פון דער טונקלקייט ארויס אַ פּאָר אויגן,
ווי די לאַמטערנעס, און צוגלייך טאקע טוט זיך אַ ווייז אַ
קאָפּ, אַן אָפּן מויל, אַ רויטע צונג, שאַרפע שפיציקע שניי-
ווייסע ציין, באלד דערויף אַ נאַנצער גוף, און פּוּץ — אַ גרוי-
סער וואַלף פאַר מיר, אַ שרעק אָנצוקוקן אים, אַ ברום — אַ
שפרונג — און איך בין אין די לאַפעס; איך בין געווען ווי
אַ מווי צאַפֿלענדיק זיך אָן אַ נשמה ביי דער קאַץ צווישן די
נעגל. די טויט־שרעק, וואָס זענען מיך באַפאַלן די ערשטע
וויילע ביים ליגן אין וואַלפּס קלויען, זענען באלד פאַרשוואַנדן
און איך האָב געפילט עפעס אַ מין טעם גז-עדן, וואָס צדיקים
פילן עס ביי דער פטירה זייערער. איך זע מיך ליגנדיק בשלום
על משכבי, אויף מיין געלעגער אונטער אַ חופּה פון פּרופּור-
וואַל, געבונדן מיט שטריק פון ליינען די הענט און די פיס; אַ
גרויסער פענכער און אָנגעפילטער מיט אייז זיצט ווי אַ
קרוין פון קרויסטאָל מיר אויפן קאָפּ, און משרתים אין די
ווייסע בנדי כהונה באדינען מיך מיטן נאַנצן כוח; מען זעצט
מיך אַרײַן אין אַ בעטל פון מירמלשטיין און מען לאָזט אויף
מינע שטייט לעבן מיר אין מיין מחיצה, דער בעל־שם און
די אלטע גויע להבדיל, אויך זיי דאָרט, עס שיינען זיי די
פּנימער, די אויגן טריפן זיי טרערן פאַר פּרייד, צוזעענדיק דעם
כבוד, וואָס מען טוט מיר אָן; איך קוועל־אָן קוקנדיק אויף זיי
און זיי קוועל־אָן קוקנדיק אויף מיר. נאָר אַן אָנקוועלן אָבער
אָן אַן אויפהער, אַ שמענדיקע פּרייד מיט אַ שיינענדיק פּנימל
אָן אַן עק, איז מיר געוואָרן דערווידער. — פּע, נאָר צום ברעכן,
גלייך ווי אַ מאַכל פון האָניק, צוקער מיט לאַקרויז אינאיינעם,
אזעלכער וואָס האַלט שטענדיק אין איין הנאה האָבן איז,
דאכט זיך, אזא שוטה, וואָס קיין גרעסערער פון אים איז שוין
נאָר נישט דאָ. אויך די קרוין איז מיר געוואָרן לעסטיק אויפן
קאָפּ. ווער איך אין כעס, מאַד־צו די אויגן, כדי נישט אָנצו-
קוקן די שיינענדיקע פּנימלעך מיט דעם שמענדיקן הנאה האָבן.
און ערשט שפעט אין דער נאַכט האָב איך געכאַפּט אַ דרעמל.
איינגעדערמלעט בין איך געוואָרן אויבן, און אויפגעוואכט האָב
איך זיך שוין אונטן, ערגעץ אין אַ וועלדל, עפעס נעבן אַ הייל,
באדעקט מיט גרויסע צווייגן סכך פון אלטע ביימער. נישט
וויסנדיק ווי איך בין ארויף אהין, נישט ווי איך בין אַראָפּ
אהער, קוק איך מיר ארויס פון צווישן די צווייגן און זע עפעס
אַ פּרייען פּלאַץ, אין דער מיט אַ פּיען, אין וועלכן עס שמעקט
אַ מעסער אָון בלישמשעט אַקעגן דער לבנה. אַ וואַלף לויפט

שפרינגענדיק היז און הער, און באלד האָב איך דערקענט — דאָס איז יענער, וואָס האָט פריער מיך געכאפט. ער לויפט און קומט נאָענט צו צום פיען, באטראכט אים שטיל ברומענדיק און לויפט ווידער אוועק, גלייך ווי ער לערנט זיך שפרינגען. און צום סוף איז ער געבליבן שטיין, מעסט אויס די ווייטקייט צווישן אים און צווישן דעם פיען, גורט אָן זיינע לענדן, טוט זיך פלינק א לאָז, און שפרינגט אריבער, איבער דעם מעסער, אויף יענער זייט, און דאָרטן, איז ער געפאלן מיט א קלאַפּ, אויסציענדיק זיך ווי גרויס ער איז אויף דר'ערד.

— ברוך דין אמת! — האָב איך געזאָגט מיט פריד. — געפגרט דער וואָלף!

שטיי איך אויף און גיי טאָן דעם בר'מינן זיין רעכט — אָפשינדן אים די הויט. ערשט אויף דר'ערד דאָרט ליגט גאָר אויסגעצויגן עפעס ווי א מענטש א געזונטער, א רויטער, מיט א געזונטן קארק, א גרויסער באָרד, מיט א טשופרינע, א גאָז — נאָר א קירבעס, זיצט פארטיפט אין פנים צווישן די אויגן, א קאָפּ ווי א לאדישקע, און זעט אויס ווי א שכור ביים אויס-ניכטערן זיך. דערזענדיק דאָס, האָב איך מיך דערמאנט אין דעם, וואָס חכמים געלערנטע זאָגן אין זייערע ביכער, איבער וואָלפסקעלאקעס — דאָס זענען מכשפים און מכשפות, וואָס פארווארפן זיך אַין וועלף און נעמען צוריק אָן דערנאָך א מענטשלעך פנים. פונקט טאקע ווי דער דאָזיקער האָט איצנד דאָ געטאָן. און נישט נאָר פאר וועלף אליין קענען מענטשן זיך פארווארפן, נאָר זיי פארווארפן זיך אויך פאר הינט און פאר אנדערע חיות רעות און מוזיקים און פאר מיני מיואסע שרצים אוינע. איך רייב אָן די הענט מיינע אין גראָז, ווי דער דין איז. און צי נוט אראָפּ דאָס היטל אויפן קאָפּ, און מאַך א ברכה מיט גרויס כוונה:

„ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם!“

יענער בן-אדם זעט, ווי איך שעפטשע שטיל מיט א פאר-קרימט פנימל, און מיט אויגעלעך פארנלאָצטע צום הימל, האָט ער א קוק געטאָן אויף מיר מיט רציחה. ער האָט געמיינט, אז דאָס וויל איך אים עפעס אָפטאָן מיט א שפרוך, און וויבאלד איך האָב אים דערציילט, ווי דער אמת איז, און האָב אין טאָג אריין גערימט אנדזערע וואויל-געלערנטע, אז זיי ווייסן די קונץ, ווי מען פארשטעלט זיך, ווייסן אלצדינג. שרייבן איבער אלצדינג און רעדן איבער אלצדינג, האָט אים אָפגעלאָזן דער כעס. אז איך האָב געזען, דאָס ער איז שוין נישט מער אין כעס, ער קוקט אויף מיר און שווייגט, האָב איך אים אריינגערוקט א האנט און געפרעגט, ווי ער הייסט.

— איך הייס קאשציי, — ענטפערט ער מיר אונטער דער

נאָז, אויפשטייענדיק פון דר'ערד, גלייכט אויס די ביינער, א שאַקל געבנדיק מיט דער טשופרינע.

— אזוי, קאשציי! — מאך איך שטארק פארוואונדערט מיט א שרעקנדיק הארץ, בייננדיק זיך פאר אים מיט א חניפהלע, כדי אים צו געפֿעלן, — אז וואויל איז דעם, וואָס זעט אזא מענטשן ווי דו, וואָס מיט אים קלינט די וועלט. אפילו א מינדסט קינד קען אים שוין.

קאשציי שאַקלט צו מיר מיטן קאָפּ, א באווייז אז ער איז זייער צופרידן, און איך פויל מיך נישט און זאָג אים אָפּ אלע שבחים זיינע אין די אויגן, אזוי ווי ס'שטייט איבער אים גע- שריבן, און דערווייל טאקע מאך איך צו בלאָטע די באבע יאהא, מיט אנדערע די אלע חכמים און שטערנזענער, וואָס זיי קומען נישט צו זיין קנעכל, און האָבן דאָס נישט אין קאָפּ, וואָס ער האָט אין מינדסטן פינגער, אלץ אויף דעם שניט טאקע ווי א תלמיד חכם א ייד אָז זיך נוהג. קאשציי האָט הנאה געהאט און האָט מיר געזאָגט גאנץ פריינדלעך:

— עס פרייט מיך זייער, ר' ייד, וואָס איך האָב דיך נישט אויפגעגעסן בשעת דו ביסט געווען ביי מיר אין דער לאַפע. בשעת איך בין א חיה רעה, איז דאָס פאר מיר א יידן אויפ- צועסן דער געשמאקסטער ביסן. דיין טרופהנער מזל, וואָס דענסטמאָל איז מיר דער בויך געווען איבערפול. נו, גוט, אצינד קום, לאָמיר אויסטרינקען צוליב אזא גאסט.

אז קאשציי איז געוואָרן אביסל פארלעקט, האָט זיך אים פארוואָלט צו באווייזן די גרויסקייט זיינע. ווער און וואָס אזוינס ער איז. ער טוט א פייה און באלד ווערט א רעש, א געטומל, און עס לויפן זיך צונויף פלינק פון אלע זייטן סאָ- וועס, סאָראָקעס, וואָראָנעס, פלעדערמיין, קעץ, מאלפעס, פרעש, סאלאמאנדרעס, יאשטשערקעס, מיני שלאנגען, עקדעשן, פיפער- נאָטערס, א שרעקלעך גרויס געזינדל, און דער גאנצער וואָלד האָט געציטערט פון זייערע משונה ווילדע קולות. איך שטיי אין איין שרעק און עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. קאשציי טוט א בלאָז, — ווערט עפעס א גאנצע איבערקערעניש — און פיינע נקבות, בילד-שיינע בתולות, יונגפרויען חנעוודיקע שטייען פאר מיר. פון אונטער קורצע באטיסטענע טוניקלעך, גוט צור געשטאנען צום קערפער, זעט זיך ארויס א קלאָר רייזנפארביקע הויט, די גלידער ווי אָפגעמאָקטע, און עפעס א חן ליגט אין אימלעכער באוועגונג זייערער. אויגן — פייער, נעמען דורך און דורך, ברעיען די נשמה, צעקאָכן דאָס בלוט — און דאָס הארץ ציט, ציט, גייט אזש אויס. אזויפיל שיינקייט, אזויפיל חן, איז דעם מענטשנס הארץ נישט אימשטאנד אויסצוהאלטן. קאשציי טוט א זאָג — און ס'לאָזט זיך הערן א געזאנג.

נקבות צענים זיך זינגענדיק אין לידער, לידער, וואָס כאַפּן אָן ביי דער נשמה און טראַגן, וואַרפּן זי, פון איין פּאַליע צו דער אנדערער פּאַליע, אין א ים פון קולות און שטורעמדיקע געפילן. בתולות און יונגפרויען מחנות-ווייזן גייען ארויס שוועבנדיק אין טעניז, אין טוניקלעך און שאַרפּן פון גאז, בלענדנדיק די אויגן מיט די פאַרבן פון א רעגנבויגן, מיטן זיך אויס און ווערן ווי בייטלעך, בייטלעך רויזן אלערליי שיינע בלומען. קאַשציי צעהיצט זיך, שפּרינגט אריין צווישן די טענצערינס, אריינציענדיק מיך אויך אהין, און מיר ביידע טאַנצן אין קאַן. ער טאַנצט מעשה קאַזאַק, צוועצנדיק זיך אויף די פיסלעך, און איך העצקע מיך, דריי מיך, שטויענדיק אויף איין אָרט. ער זינגט אונטער „קראסנאַיא דיעוואושקאַ“ און איך זינג מיר „מה יפית“ מיט א בויג, מיט א דרייעלע. ס'איז א געזינגעריי, א שפילעריי, א טאַנצעריי, טוניקלעך פאַררייסן זיך שוועבנדיק אין דער לופטן, ווי זילבערנע דריידלעך, און אָרעמס און פיס ווי די מאַרמאָרנע זיילן בלישטשען, שיינען פאַר די אויגן, די קולות פאַרשטאַרקן זיך. דער עולם טאַנצט און איך שאַקל מיך שטאַרק בגילופין, טו א פאַל פאַרדולט, ווייס נישט אויף וואָס סער וועלט איך בין.

אויפּוואַכנדיק זיך אויף מאַרגן פרי מיט באַגינגען, האָב איך מיך געפונען ליגנדיק אונטער א בויס, טאַקע אויף דעם אייגענעם אָרט, וואָס איך בין פריער דאָרט געפאַלן, דער קאַפּ איז מיר געווען שווער, אויפן האַרצן נישט גוט און זייער צעטראַגן.

דאָס עלפטע קאַפיטל

ישראל'יק באַקלערט די וועלט

א פריש געשמאַק ווינטעלע האָט פאַמעלעך געבאַלאָן און פון די וואַלקנס, פונעם שטורעם איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אָפּגעטובלטער, אויסגעצוואַנגענער וואַלד איז געשטאַנען ווי א חתן-בחור אָנגעטאַן אין א נייער, גרינער זופעצע, געמאַכט ערשט איצט אין פּרילינג, און געשיינט, געלויבטן ווי דער ליכטיקער מאַרגנשטערן, וואָס האָט, לויפנדיק פאַראַוים, געבראַכט די פריילעכע בשורה, אז אָט באלד קומט צופאַרן די זון — די טייערע, גילדענע מחותנתמע, און די חתונה וועט זיך אָנהייבן! אלצדינג ארום-און-ארום האָט געלויבטן געפינסלמט, אלצדינג האָט עפעס ווי זיך צוגעגרייט. די ערשט נישט לאַנג

וויסעט שמוציקע ערד האָט אויסגעזען איצט נאָר א כלה, טאקע מיט דעם גאנצן פּוץ, מיט דעם חן, מיט שיינע בוקעטן און קרענצלעך שמעקנדיקע בלומען. אומעטום האָט אויסגעזען ווי יום־טובדיק און אומעטום האָט געשמעקט געווירץ, זיסע, ליבע ריחות פון בשמים. — שײן איז דער אָנברוך אויף טאָג וועסנע־ צייט אין וואַלד, שײן, זייער שײן!

דער באַרימטער כלי־זמר, דער סאָלאָווי שטייט זיך דאָרט ערנעץ אין א ווינקל און שפּילט א וויװאט לכבוד יום־טוב, און אינעם זיסן שטייגער זיינעם הערט זיך עפעס ווי א וויינענ־ דיכס, א צעגיסן זיך טיף פונעם האַרץ אין שטייגער, אין א געבעט, עפעס נאָר טאקע אן „אַל־מלא רחמים“, וואָס די כלי־ זמר שפּילן חתן־כלה, יתומים, נעבעך, אויף דער חתונה ביים באַדעקס!

זיסער, ליבער סאָלאָווי מיינער! וואָס איז דיר אזוינס, וואָס דאָ ביסט אזוי פאַראומערט? פאַרוואָס אין א פריילעכס אפילו, אז דו שפּילסט, וואַרפסטו אריין א ביטערן טראָפּן פון מרה־שחורה? פאַרוואָס אין דעם ים זיסן שטייגער זיינעם קאָך? — רוישן כּוואַלעס ביטערע טרערן? ס'טייטש! ס'איז דאָך אַצינד פאַר דיר א לעבן, ביסט דאָך איצט א בעל־ שמחה! דאָס וויבעלע דינס האָט ווי א באַלעבאָסטע צורעכט געמאכט דאָס הייזל, צוגעגרייט א ווייך־פּריש געלעגער און לינט למוץ אצינד אין קינפעט. ארום און ארום שמעקט מיט זומער, דער וואַלד איז אָנגעטאָן אין דער יום־טובדיקער גרי־ נער קאפּאַטע, די ערד אין דער נייער חתונה־קלייד קוקט־ארויס ווי א כלה צו כאַפּן הייס־וואַרעמע קושן פונעם חתן — און אַט אצינד, אין אזא צייט גראָד, קומט דיר אויס צו שפּילן א פריילעכס מיט א וויינענדיקס אינאיינעם!

אוי, איך פיל דיין האַרץ, ליבער, טייערער סאָלאָווי מיי־ נער! דאָס האַרץ פון א כריה א פּאַעט פילט דעם צער פון דער וועלט, וואָס איר פעלט, נעבעך, וואָס איר גייט־אַפּ — און דאָס, וואָס ער פילט, אַט־דאָס שפּילט ער, דאָס דערמאָנט ער תמיד אין פריידן, אויף שמחות. דו שפּילסט, אשטייגער, דיין ליבהאַרציקע ווייב א „מזל טוב“ לעבעדיק, קנאקנדיק, און אין מיטן קנאק הערט זיך עפעס א זיפּץ, אן אָפּקלאַנג פון א שרעקלעכן ווינטער בשעת וואָגלענדיק זיך מיט דיר אין גלות ערנעץ אין א פרעמד לאַנד! דו שפּילסט דעם וואַלד, וואָס שיינט אין דעם נייעם גרינעם קאפּעלוש זיינעם אויפן קאַפּ, און אינעם ליבלעכן צוואוינטשעווען אים פילט זיך עפעס א וויינענדיקע שטימע, א הספד אויף די פאַראַיַרדיקע בלעטלעך זיינע, וואָס פּוילן, וואַלנערן זיך, נעבעך, אין שטויב אים צו די פיס. און אונדזער ערד, דער אויסגעפּוצטער כלה סימ

פרישע בלומען, ביסטדו מזכיר נשמות מיט א טרויער אויף אירע קינדערלעך, וואָס זי האָט זיי און באַנרָבט זיי אלע יאָר. ביסט מיר לייב, דו וועלסט באַרימטער זינגער, דו סאָלאָוויי מיר גער! אָט-דאָס טרויעריקע שטיקל אין דיין זיסן שטייגער—אָט דאָס טאָקע רירט מיך בעסער פון אלע דייע לירער. דען אויף צרות, אין טרויער האָט דאָך די מאמע מיך געהאַט, אין טרויער האָט זי מיך פאַרווינגט, און דאָס ליד פון צרות, פון ליד, מיט וועלכן זי האָט מיך פאַרשלעפערט, איז מיר געבליבן דאָס ליד, אוי-וויי, אויף דעם גאַנצן לעבן! וואָס געהער איך שליממזלדיקער מיך אָן מיט פּרילינג? וואָס פאַר א מחותן בין איך עלנדער מיט דעם גאַנצן יום-טובדיקן עולם — מיט דעם וואַלד דעם שיינעם, מיט דער פּריש-בליענדער נאַטור דאָך דער וועלטס פּרייד איז נישט אויף מיר געזאָגט געוואָרן. אז לייט לעבן אין נחת, איז אויף מיר אויסגעגאַסן א צאָרן. אז ביי זיי אין גאס איז א שמחה, איז אין מיין געסל א געוואַלד — בלוט, שרפות, פלאם-פּיער און רויך. אז גרינוואַרג ווייזט זיך אין לאַנד און שפּילפייגעלעך לאָזן זיך הערן, גייט ביי מיר א סדרה תעניתים יאָמער און קלאָג.

שפּיל, סאָלאָווייטשיקל, שפּיל! שפּיל א רירנדיקס, א וויי-נענדיקס, עס זאָל רייסן, צופּן ביי דער נשמה!
דער סאָלאָוויי שפּילט, קלאָגט. זיין ניגונדל רירט מיר אויף אין האַרצן פאַרבאַרגענע סטרונעס. זיי ברומען, שרייען, רעדן זוערטער, און עס קומען מיר ארויף אויפן געדאַנק אלטע און נייע, ניט קיין פּרילעכע זאַכן.
עס לאָזט זיך מיר הערן א זיפצן פון א פאַרוויסטער נשמה — און א טרויעריק בילד, גלייך ווי עס לעבט, טרעט מיר ארויס פאַר די אויגן.

איז ווינטער. וואַלקנס. ווינט און שניי. א מרה-שחורהדיקער טאָג. אונטערן טיש, אויפן לייסט, וואָס צווישן די פּיסלעך, זיצט א „ציפּעטשקע“. אונדזער הון. זיצט עלנד, אליין פאַר זיך, דאָס קעפל פאַרלייגט אונטערן פליגל. צייטנווייז דוכט זיך, זי שלאָפט, טוט זיך נישט קיין ריר. און צייטנווייז גיט זי א ציר-טער. עס שטעלט זיך איר פאַר דער זומער, גומע טעג, ווען זי האָט געוואוסט פון א לעבן צו זאָגן. געאַכט, געליבט איז זי געווען ביי „הענדלען“. איר מאַן, א הויכער, א שיינער, א העלד, א יונג מיט שפּאַרן, אויפן קאַפּ א קאַם ווי א קווער. הענדל איז געווען אין איר פאַרקאַכט. אלץ קוצעניו-מוצעניו, נישט אַפּטרעטנדיק פון איר טאָג און נאַכט. אלע פּרימאַרגן פּלעגט ער זי ארויספירן פון קאַטור און געשפּאַצירט מיט איר אויפן הויף און אין גערטנער, גענריבלט זיך, געשפּילט זיך מיט איר אין זאַמד, געזוכט, גענישטערט און צוגעטראַגן איר, וואָס ער

האָט געפונען דאָרט. אויף אלע ווייבער געוואָנט געוואָרן אזא
לעבן, וואָס זי האָט ביי אים געהאט. זי האָט זיך געלייגט, גע-
קוואַקעט און אויסגעפידט הינדעלעך. צען קינדערלעך מיט-
אמאָל האָט זי אויסגעפירט. א שיינעטשקע, פּוּבליקע, געליינקע.
באלד ביים ארויסקריכן פונעם היי, שטיקלעך שאַלעכץ האָבן
נאָך געקלעפט אויפן געזעסל, האָבן זיי זיך שוין א שטעל נע-
געבן אויף די פיסלעך, א פיפּס געטאָן — שלום־עליכם! הייסט
עס אזוי אין דער וועלט אריין. די וועלט איז זיי געפעלן, א
גוטע. א ליכטיקע, גאָר א מחיה. נו, האָבן זיי געלאכט לוסטיק,
פריילעך, לויפנדיק אהין־אחער, וואוהין דאָס הארץ גלוסט,
וואוהין די אויגן טראָגן. די מאמע איז איבערגליקלעך, נעמט
זיי ארונטער אונטער אירע פליגל און שיצט זיי, ווארעמט זיי,
און זיי דאנקען איר, פיפּסענדיק גאָר פריינדלעך. דעם נאנצן
טאָג פירט זי זיך מיט זיי ארום, וואו ערגעץ א שטיקל פלאַץ,
וואו ערגעץ א בערגל מיסט. זוכט, נישטערט דאָרט, און גע-
פינט זי עפעס, איז איין קול: גיכער, קינדער, גיכער, גיכער
אהער צו מיר! פארבייגייענדיקע פלעגן זיך אָפשטעלן קוקן
אויף איר מיט דעם קליינווארג און שטארק הנאה האָבן. עס
שטעלט ציפעטשקע זיך פאָר פריערדיקע גוטע צייטן, פארלייגט
דיק דאָס קעפל אונטערן פליגל און זיצט רואיִק.
און פלוצים גיט ציפעטשקע א ציטער, שטעלט אויף די פּע-
דערן און איז אָנגעבלאָזן — עס קומט איר פאָר דער סוף פון
איר גליק און דער אָנהויב פון אומגליק אירם. אין איין שיי-
נעם פרימאָרגן כאַפט דער שפּארבער אוועק אירם א קינד און
הייבט זיך דערמיט אויף אויך אין דער לופטן. זי, נעבעך, שרייט:
פייגעלע, פייגעלע מיינס! נאָר שריי חי וקים, פארשוואונדן איז
דאָס קינד. איין פעדערל גאָר זיינס, א פעדערל א ווייסינקע,
מיט בלוט פארשמירטע, פאלט אראָפּ אויף דער ערד און טרייבט
זיך, וואקלט זיך ארום פונעם ווינט. זינט יענער צייט קומט
אן אויסכאפעניש אויך אירע ליבע עופהלעך און זיי ווערן וואָס
ווייטער אלץ ווייניקער. איינעם א טכויר אויפגעגעסן, דעם אנט
דערן האָט א קאץ אָפּגעדרייט דאָס קעפל, און דער, יענער, זע-
נען אין דעם מענטשנס הענט אריינגעפאלן. פרייטיק אמאָל
קומט זי, די וויסטע מאמע, אין קיך אריין, פּיסק, ווי געוויינט
לעך, דאָרט, איז איר פינצטער געוואָרן אין די אויגן—אוי־וויי,
איר טעכטערל א בתולה, א גוטס, א וואוילס, ליגט געקוילעט
אויפן זאלץ־ברעטל! די קעכין שפאלט איר אויף דאָס בייכל,
נעמט ארויס די געדערעמלעך און טוט זיי א ווארף איר, דער
בידנער מאמע, און דער קאץ, וואָס ליגט אויסגעצויגן אקעגן!
פון אלע קינדער איז ציפעטשקען געבליבן איינס גאָר, א יונג
הענדל, קוים וואָס ס'האָט זיך אים אויסגעשניטן דאָס קעמעלע

אויפן קאפ. אז ער איז אריין אין די פעדערן, געוואָרן א בר-מצוה, א בר־קרייַער, הייסט עס, האָט ער זיך אויפגעשטעלט און אויף א דין קולכל דאָס ערשטע מאָל געמאכט קוקוריקו, עפנטלעך מיט דער פּאָמפּע. די מאמע האָט זיך נאָר גע-שמאָלצן און געזאָגט, אָמין! הלוואי „תרנגיאל“, דער הינערישער ברוך־הוא וברוך־שמו, הלוואי, לאָז ער געבן, דו זאָלסט „פאר־שטיין קרייען אויף טאָג“, ווי דער טאטע דיינער, דער חכם! — דאָס גאנצע טרייסט אירס איז געווען אָט דער תכשיט, ער און דער ליבער מאן אירער. זי האָט נאָר נישט פארלוירן די האָר פענונג צו זען פיל גוטס אין איר לעבן, נאָר ברייט און טיף איז דער לאָגל פון טרערן, זי האָט אים נאָך נישט אויסגע-טרונקען אינגאנצן.

אין דרויסן איז אָסיען־צייט. זי מיט דעם מאן, מיט דעם קינד שפאצירן זיך ארום אויף דער גאס אינדרויען. זיי זוכן, שארן, פיקן און פליידערן. ביים קומען אהיים אָונט־צייט כאפט מען דעם מאן מיט דעם זון און מען בינדט זיי איר פאר די אויגן, שטוב־מענטשן נעמען זיי אָן ביי די פיסלעך און דרייען זיי איבערן קאָפּ. עס זיפצן, קרעכצן די געפענטעטע, נעבעך, און יענע דרייען, דרייען. דערנאָך, אָננעמענדיק ביים קאָפּ, טוט מען זיי א שליידער אויף דער ערד. דער שוחט טוט א כיק און „ציפעטשקע“ בלייבט עלנט — אויס מאן, אויס קינד! עס רייסט מיר דאָס הארץ אויף דיר, אומגליקלעכע צי-פעטשקע! דו ביסט דאָך א היימישע, ביי אונדז אין שטוב אן אויסגעוואקסענע, און פון אלע מיני פייגל אויף דער וועלט ביסטו דאָך, דו אליין, מיר די באקאנטע. איך האָב זיך צוגע-קוקט צו דיין שטייגער לעבן, זיך פאראינטערעסירט מיט אלצ-דינג, וואָס דו טוטסט, וואָס דו מאכסט. און זינט איך האָב דיך געזען זיצנדיק אליין, פארלייגט דאָס קעפּל אונטערן פליגל, שטייט מיר דיין געשטאלט פאר די אויגן. ביסט פאראומערט, פארזאָרגט, טרויעריק. אזאָך־און־וויי צו דיר, נעבעך, ציפעט-שקע מיינע! דיין צער, דיין לייד — דאָס איז פון יענע לייט, וואָס אויף דער וועלט איז אָנגעשיקט געוואָרן זינט נאָט האָט זי באשאפן ביז אצינד. די לייד פון דער וועלט אָבער זענען אלערליי, איינע פון די אנדערע אלץ מיט א שטאפל העכער, העכער. און איך, אז אָך־און־וויי צו מיר, איך בין געפרוואוט געוואָרן מיט אלע — אוי, דורכגעאנגען זיי אלע!

שפיל, סאָלאָוויטשיקל, שפיל, צעגיס זיך אין שטייגער! עס ווילט זיך מיר אויסגיסן דאָ מין הארץ, מין ביטער הארץ. דער סאָלאָווי קנאקט — און עס טרעט מיר ארויס פאר די אויגן אן אנדער בילד, א פינצטערס, א טרויעריקס. אָסיען־צייט. א קליין נידעריק הייזל. אינעווייניק חושך,

אָפּגעלעזט, די בעט נישט פארבעט. קיין זאך נישט אויף איר אָרט. דער אויוון נישט געהייצט. שוין לאנג אז מען זעט נישט קיין רויך פונעם קוימען. וויסמ, פינצטער איז אין אימלעכס ווינקעלע. די ווענט דאָרט וויינען. אויף דער מילכעדיקער באנס זיצט הינדע די אלמנה. זיצט איינגעהוויקערט, אין צרות, די פיס פארלייגט אונטער זיך. אָט שווייגט זי, איז שטום ווי די וואנט, טוט זיך נישט קיין ריר. דער קאָפּ אראָפּגעלעזט. די אויגן אויסגעשטעלט, קוקן פארגליווערט אין איין זייט. און אָט ווערט זי פארציטערט, כאפט זיך אן ביים קאָפּ, יאָמערט און קלאָגט. נישט דערויף, וואָס זי איז אָרעם, קלאָגט הינדע. צום דלות איז זי געוואוינט. תענוגים האָט זי קיינמאָל נישט פאר-לאנגט, נאָך זיי נישט געבענקט, זיך באנגונט מיט דעם ביסל, וואָס זי האָט פון איר ארבעט פארדינט. אויף איר זון, אויף איר לעצט פארלאָרן קינד — אָט אויף וואָס זי קלאָגט. פינף זין האָט הינדע געבוירן אין אלע נאָר אויף צרות. דעם על-טערן האָט מען פאר א רעקרוט גענומען. מענטשן, ווי דער שטייגער איז, איז דאָך קארנ די וועלט, קריגט מען זיך, שלאָגט מען זיך, איינער אויפן אנדערן וויל געוועלטיקן, דער יענעם וויל איינשלינגען, באדארף מען דעריבער האָבן אזוינע, אויף צו שיצן זיך פארן שונא, מיט אלע מיני קלאפערגעצייג. איז דער זון אירער אוועק צו הרגענען אָדער געהרגעט צו ווערן און איז נישטאָ ביז אויף היינטיקן טאָג. דעם צווייטן האָט דער מלאך-המות גענומען. אוי, האָט ער זיך, געבעך, אָנגעליטן ביז די כשרע נשמה איז אים ארויס! דער דריטער איז געוואָרן א קדוש. ניט א ווילדע חיה, ניט א וואָלף, א בער, האָט אים פארצוקט. אים האָבן געהרגעט מענטשן, פלייש און בלוט ווי ער. עפעס א ביזע מהומה, א שגעזן איז אויף דער וועלט גע-קומען — לייט ווערן פארווילדערט, פארשטאָפט זייערע הער-צער, ווארפן זיך ווי חיות רעות אויף ברידער, ברעכן, שטעכן משונענערוויין, אָן רחמנות! דער פערטער זון. בארויבט, דער-שלאָגן, דערנידעריקט, געבעך, נעמט פאר צרות די טארבע אויף די פלייצעס, דעם שטעקן אין דער האנט און וואָגלט זיך אי-בער ימים, מדבריות, ווייט אהין, אזש וואו דער שווארצער פער-פער וואקסט — און פארפאלן ביז אויף היינטיקן טאָג! דער פינפטער, דאָס לעצטע אויג אין קאָפּ, איז איינער אין מלחמה-צייט אריין אין דינסט, ערשט נעכטן פארלאָזט ער די וויסטע עלנטע מוטער און גייט אנידערהייגן דעם קאָפּ ערגעץ אין עס וועלט... אָט איינער זיצט עס הינדע פארוויסט, פארפינצטערט, באטראכטנדיק דאָס גרויסע אומגליק, וואָס האָט זי און די קינדער געטראָפּן. קינדער האָט זי געבוירן און אויף צרות נאָך געבוירן — אויף צרות איר און אויף צרות זיי, געבעך!

ציפּעטשקע ! דיינע הינדערלעך, ווי באלד דערזענדיק די
 וועלט, האָבן זיי פון דער וועלט גרויס הנאה געהאט. נעכטן
 זענען זיי געווען נישט מער ווי אייער און אויף מאַרגן שוין
 מאכנדיק פון זיך א וועג. טאקע נאָר ווי „אלט־געזעסענע“ —
 געפיקט, געגעסן, זיך געשפילט, לעבעדיק, פריילעך, געלאָפן,
 געדרייט זיך אהין־אהער, גלייך ווי זיי וואָלטן באקאנט געווען
 מיט דער וועלט שוין א צייט מיט יאָרן, ווייסן אלצדינג וואָס
 מען באדארף און וואָס מען האָט צו טאָן. דיינע עופהלעך
 האָבן געלעבט, געוואוסט פון א יוגנט צו זאָגן און וואויל באַ-
 קומען איז זיי די יוגנט. הינדעס קינדער אָבער, אדאָך־און־וויי
 צו זייער קומען אויף דער וועלט ! מיט זיי אינאיינעם זענען
 עקומען זייערע יסורים, קרענק און אלערליי ווייטיקן : בויב־
 ווייטיק, פּאַקן, מאָלען, סקארלאטינע. גענוג זענען זיי, נעבעך,
 אויסגעשטאנען צרות, א שטראָף פון גאָט, ביז עס האָט זיך,
 זיי געעפנט די אויגלעך, און דערזען פאר זיך א וועלט, איז,
 ווי באלד נאָר זיי האָבן זי דערזען און געוואָלט אביסל זיך
 שפּילן, צעפירן די הענטלעך, איז אויף זיי ארויס א צאָרן, א
 ווייטיק, א שטראָף פון מענטשנס הענט. קינדער האָט הינדע
 מגדל געווען מיט פיל מי, מיט צער, פארבראכט אויף זיי אין
 צרות טאָג מיט נאכט און — קוים אויסגעהאָדעוועט, נעמט
 מען זיי ביי איר אוועק. נישט קיין מאמע איז זי, נישט קיין
 רעכט אויף אירע קינדער האָט זי, נאָר א דינסט איז זי —
 דעם מלאך־המותם און דעם עולמס א דינסט — א שפּחה־
 כנענית הייסט עס, וואָס זי און די קינדער אירע געהערן נישט
 זיך. געבוירן זיי — האָט זי, די מי אויסצוהאָדעווען זיי —
 האָט געהאט זי — קומט מען דערנאָך צום פארטיקן און מען
 נעמט זיי צו. איי, וואָס, די דאָזיקע דינסט פילט, האָט ליב, זי
 בענקט, זי גייט אויס נאָך די קינדערלעך — נאָר וועמען גייט
 עס אָן ? נישט מער ווי א דינסט איז זי ! הינדע אָבער איז
 נאָך א מוטער, א באשעפעניש פאר זיך, שלאָגט זי זיך אין
 הארצן, רייסט אויף זיך די האָר פונעם קאָפּ, וויינט, קלאָגט —
 און דאָס ביטערע געוויין אירע גייט אין הימל אריין !
 שפּיל, סאָלאַווייטשיקל, שפּיל, אָבער פאמעלעכן אביסל !
 שרעקלעך שרייט אין מיר דאָס הארץ, שרעקלעך ברומען, צי-
 טערן אין אים די פארבאָרגענע סטרונעס, נאָר טאקע צעשפרונג-
 גען צו ווערן. עס צעלאָזט זיך הילכנדיק דער סאָלאַוויי אויפן
 העלדזל, און אויף זיינע שטורעמדיקע פאליעס־טרעלן טראָגט
 זיך, רעשדיק, צעטומלט — מיין נשמה. עס טראָגט זיך, פליט
 מיר דער מח און בילדער איינע פון די אנדערע פארשידענע
 לויפן אים פארביי. אָט איז א וואַלד, פעלדער גרינע מיט
 תבואות, מיט בלומען. דער מאָרגנשטערן שפיגלט זיך שמיי-

כלענדיק אין די טויטרֶאָפּנס דאָרט, מאכט חן — און באלד
קומט אפיר די שטאָט מיט איר טומל, מיט איר גערויש. עפעס
א מרה־שחורה, א חושך ליגט אויף איר. די זון, די לבנה —
עפעס נאָר ווי בגנבה כאפן זיי זיך אריין צו לייכטן דאָרט —
די מויערן מיט די ענגע שמאָלע געסלעך פארשטעלן פאר זיי
דעם וועג.

עס שמעלט זיך מיר פאָר א טאָג אין דער שטאָט, ווי אזוי
און מיט וואָס מענטשן ברענגן אים צו, מיט וואָס זיי שטייען
אויף און מיט וואָס זיי לייגן זיך שלאָפן. עס שמעלט זיך מיר
פאָר א פרימאָרגן: יידן שטייען אויף און קרעכצן! ווייסן
נישט וואָס מען טוט, וואָס מען הייבט אָן. פון וואנען מען זאָל
זיך דערנערן. זייערע פנימער זענען בלייד, דער שטערן פול
מיט קנייטשן, די אויגן ווארפן זיך אין אלע זייטן. גלייך ווי
זיי זוכן עפעס, אָן וואָס זיך אָנצוכאפן, אין וואָס זיך אָנצו-
שפארן, די כוואליעס פון דעם טאָג זאָלן זיי, נעבעך נישט
דערטרונקען. זיי זיפצן. זיי קרעכצן און קנייטשן. קנייטשן דעם
שטערן.

עס שמעלט זיך מיר פאָר בייטאָג א יידנס שטוב, ווי דאָרט
מאכט זיך קיין רגע נישט צו די טיר, עס גייען אָרעמע לייט,
יונגע און אלטע, ווייבלעך, מיידלעך, און קליינע קינדער, איר
נער זייט ארויס, דער אנדערער קומט אריין. בתוך הבאים קור
מען אָן נבאיטעס מיט זייער חן. דערנאָך טוען זיך א לאָז
שיינע יידן אין זיידענע קאפאָטקעלעך, פאָדערן געלט פאר
זייערע זכות אבות. נאָך זיי קומט אריין א מגיד, א נשרף, א
ירושלמי, א משולח, אן עגונה מיט אלטע, פארשימלטע כתבים.
באלד נאָכדעם קומט א שמש פון דער שול, מאָנט פאר א
שטאָט פאר אן עליה, פאר א „מי שברך“, פאר א „מלא“, און
פאר א „נדר“: ערשט אָפגעפארטיקט זיך מיט דעם, גיבן זיך
איינער נאָך דעם אנדערן א שאָט א פעקל פארשיידענע גבאים
מיט פושקעס אי אָן פושקעס. איינער מאָנט מעמדות אויף ארץ
ישראל, דער אנדערער עפעס אויף תלמוד תורה, דער דריטער
בעט אויף הכנסת כלה, דער פערטער אויף דעם הקדש, דער
פינפטער אויף חברה משניות, דער זעקסטער אויף חברה נר
תמיד וכדומה נאָך און נאָך חברות. בינתים קומען צוויי
כעבוריקע באלעבאטים מיט ברייטקייט, רוימען עפעס שטילער-
הייט אין אין דעם אויער, זאָגן דערנאָך אויך אויף א קול
מיט א זיפץ: היינט פארשטייט איר שוין, פאר וועמען? און
נעמען... נאָר אין מיטן דרינען קומט דער קהלשער שמש און
מאָנט עפעס צום רייסטער, דער דעפוטאט שמעלט נאָך א מאָל
אריין א פאָסטאָי, דער קצב זאָגט אָן מיט דער דינסט, אז פון
איצט אָן, זאָל מען מוחל זיין צולייגן צו דער אָסע פלייש נאָך

צוואנציע גראַשן, מען האָט פארגרעסערט די טאקסע... הכלל,
מען רייסט פון אלע זייטן, איטלעכער ניט א כאפ, א קניפ, א
צופ, עם שטעלן זיך אין די אויגן טרערן, עם איז שווער אויס-
צוהאלטן.

— שפיל, — סאָלאָווייטשיקל, שפיל, איך וויל אביסל וויי-
נען. עם שטעלט זיך מיר פאַר, ווי יידיש געלט, יידיש בלוט
נייען לאיבוד, זיי גיסן זיך ווי וואסער און ברענגען נישט קיין
שום נוצן, משטיינס-געזאָגט, מה חסדנו, וואָס איז אונדזער
חסד, אונדזערע צדקות?

אָט איז דער מארק מיט אלע מיני נפשות זיינע, פון קליין
ביז גרויס. דער מארק מיט זיינע סוחרים און מסחרים, מיט
זיינע אָפנארער און אָפגענארטע, מיט די ווילדע תאוות, דעם
נארישן כבוד, קנאה און שנאה, וואָס הערשן דאָרט. אָט טוט
זיך א ווייז דאָס נאנצע פעקל קבצנים, מיני אביונים, דלפנים,
געפאלעגע, אָפגעקומענע, נויטבאדערפטיקע, הונגעריקע, ליידנדע,
קראנקע, צעבראָכענע, דארע-קווארע, בלייכע מיט אויסגעצויגענע
פנימער. עם דרייען זיך ארום טאנדייטניקעס, הענדלער, מע-
קלער, פארטראכטע, מיט היטלעך פאררויסענע, יידן מיט זעקלעך,
יידן מיט שטעקעלעך, ליידיקגייער, בטלנים, אלע לויפן ווי די
משוגעים, נישטערן, זוכן פרנסה, ווי ס'איז צו לעבן. צו דערן
האלטן די נשמה פון זייערע ווייבער און קינדער. אלע זענען
פארטרָאָגן, צעטרָאָגן, אלע טראכטן ווי ארום עפעס א פאר-
דינסטל צו דערטאפן און ביי יענעם מיט א המצאהלע
אויסכאפן.

עם שטעלן זיך מיר פאַר רעדלעך פארשויען, שיינע מענ-
טשעלעך, וואָס האלטן זיך ווי הינט, ווי וואָראָנעס לעבן טויטע
און נבלות, וואָס לעבן פון יענעם פלייש, פון יענעם בלוט;
מענטשעלעך, וואָס זיי זענען נישט ווערט קיין דרייער און גילטן
פאַרט זייער שטארק; מענטשעלעך, וואָס איטלעכער קען זיי
פאר קליינעטשקע און זענען דאָך זייער גרויס; מענטשעלעך,
וואָס זענען אין דער געמיינדע א מכת, וואָס מאכן איר קאליע
דאָס בלוט און נאָגן זי אויס; מענטשעלעך, וואָס אָנקונדיק,
דאכט זיך, זיי זענען שטארק באשעפטיקט, פארנומען מיט
וויכטיקע עסקים, עם שוויצט זיי תמיד דאָס פנים, שטענדיק
פיל מיט סודות, מיט סעקרעטן, רעדן אויף דעם וואונק — און
באמת זענען זיי סווישטשער, ליידיקגייער, גאָרנישטן, טויגע-
ניכטסן; יענע מיני מענטשעלעך, וואָס דרייען זיך תמיד ארום
קהל, ווילן דער שטאַט רק איינברענגען. רק טאָן טובות, וואָס
לייגן זיך אינגאנצן אוועק פאר דער שטאַט און לעבן בכבוד, וואָס
עסן דאָס בעסטע און טרינקען א גוט גלעזל וויין; מענטשע-
לעך, וואָס דרייען זיך אין די קהל-שטיבלעך, לעבן די גבירים,

אויף די אסיפות, אין די יאטקעס און אין די וויינשענקן ;
וואָס פירן די גאנצע קאָמאנדע ביי די וויבאַרעס. רוימען איט
לעכן איין א סוד אין אויער און שרייען „זשעליעם“, אָדער
„ניעזשעליעם“ פאר כל ישראל; מענטשעלעך, וואָס וויטען זיך,
נעמען אַראָפּ דאָס היטל פאר איטלעכן טשינגאָוניקל, פאר איט
לעכן פריצל, וואָס קריכן תמיד זיך פאַרצושטעלן פאר א ניעם
פאַליציי־מייסטער, ראפּאַרטעווען תמיד מכה דער שטאַט; מענ
טשעלעך, וואָס זעען אויס ווי שרעקלעכע וועלן צווישן די
אַרעמע בידנע שאָפּ אויף דעם מאַרק!...

אוי, ווי שרעקלעך דער מאַרק איז, וויפיל צרות, דאגות,
ליד און פורעניות, וויפיל דערנידערונגען, הרפות, בזיונות,
וויפיל פאַלשקייט, שווינדל, שפּיצלעך, קנייטשלעך, פאר דעם
זינדיקן שטיקל ברויט! אָך, שווער, שווער ביטער קומט אָן
דעם מענטשנס פרנסה! עס רייסט, רייסט מיר דאָס האַרץ. א
טרויעריקער, זייער א טרויעריקער ניגון.

פאַמעלעך, סאַלאָוויי, פאַמעלעך, נישט אזוי שטאַרק שפּיל,
זינגער! אוי, עס לאָפּניעט, עס האָט ביי מיר אין האַרץ שוין
געלאָפּניעט א סטרונע!

אומגליקלעך ביסט דו, מענטש, פאַרפּלוכט ביסט דו פון
אלע בהמות און אלע באשעפענישן אויף דער וועלט. דער אוי
בערשטער האָט דיך באשאפן מייסטעריש מיט מעלות פיל, בע
סערע ווי ביי אלע אנדערע באשעפענישן זיינע, דיר טאַקע
למובה, און דו האָסט מיט די מעלות טובות זיך באנוצט צו
דיין רעה. פיל פאַרשטאַנד האָט דיר, מענטש, גאָט געגעבן און
דו האָסט זיך באַגאַנגען מיט אים נישט ווי מען באַדאַרף.
האָסט אָנגעהויבן פערעכענדעווען צופיל, קלערן, גריבלען זיך,
אַראָפּנעמענדיק זיך מיט דער זייט, האַנדלען קעגן דיר אליין
און קעגן דער נאַטור. ביי צופיל חקירות איז צופיל פעלער.
פון צופיל אויפטוענישן און נייע דערפינדונגען נעמען זיך פיל
נייע צרות, מאַנגל, צוואַנג און אומגליקן. פיל נייע זאַכן,
אשטייגער, האָסט דו מיט דיין פאַרשטאַנד ארויסגעבראַכט טאַקע
דיר אליין אויף צרות — ארויסצורייסן ביי דיר פון די הענט
אַרבעט, פונעם מויל דאָס שטיקל ברויט, צו האַלטן דיך אין
דער קלעם, און צו פאַרקירצן גיך דיינע יאָרן! אומגליקלעך
מאַכסט דו זיך, מענטש, מיט דיין פאַרשטאַנד און אומגליקלעך
אויך מיט דיין לשון, מיט דער שפּראַך. אָט די גוטע מתנה,
צו וועלכער דו האָסט זוכה געווען, אָט זי איז דיר באַקאַם
אויסגעפאַלן. דער הונט, אשטייגער, אָט דער דאָזיקער כלב,
וואָס בילט אויף דיר דאָ, פונקט אזוי בילט אויך יענער כלב,
זיין חבר, ערגעץ דאָרט... אין שפּאַניען, אשטייגער, איין אָג
פאַלן, איין געבילערט, ביי אלע הינט. דער אייזל, וואָס אין

אונדזערע מקומות, עפנט א מויל און הירזשעט ווי אלע איידן
לען אין דער וועלט. דער אייזל, יענער אייזל, וואָס מאכט עס
אויס, אלץ איינס. אלע פרעש אין די טייכלעך און די בלאָטעס
קוואַקען גלייך אומעטום אין איין צייט פון מצרים ביז אצינד
— און מענטשן, זיי זענען איינע צו די אנדערע פרעמד און
דאָס איז א צרה זייער א גרויסע. אומגליקלעך ביסט דו,
מענטש, מיט דינע פאנטאזיעס. גאָט האָט באשאפן דעם
מענטשן אין זיין געשטאלט אריינגעבנדיק אין אים א מענ-
משלעכע נשמה פאר אלע מענטשן גלייך, האָסט דו זיך געקליגט,
צוגעגעבן צו איר נאָך איינע עפעס א בשותפותדיקע, א מין
געמאכטע פאָלקס-נשמה, הייסט עס, באַפן אז זיי זאָלן זיין
קאָנטרע צווישן זיך אין פיל זאכן. דאָס וואָס די טאָרן נישט,
מעגן יענע; וואָס דער רעכנט זיך פאר א חסרון, רעכנט זיך
יענער פאר דער גרעסטער מעלה; וואָס פאר יענער איז דאָס
א געבאָט, איינע פון די עשרות הברות, איז עס פאר דער
אנדערער נישט געזאָגט געוואָרן, און וויפיל צרות און שפיכות
דמים קומט דורכדעם ארויס! אויך אין דיין פרומקייט, אין
דיין גוטסקייט, דעם שטייגער אָרנטלעכקייט דינעם ליגט אָפט
א הונט באַגראָבן, אן אומגליק פאר דיר.
א געטלעכער גייסט, דער גייסט פון וויסן און גאָטספאָרכ-
טיקייט שטראָמט ווי א פלייצנדיקער טייך פונעם הייליגן כסא
הכבוד, שטראָמט צו באלעבן און גליקלעך צו מאכן א גאנצע
וועלט מענטשן. שטייען גאָר אויף די ברעגן זיינע אויסגע-
שטעלט מילעכלעך און מיני פאבריקעס אלערליי. איטלעכע פון
די פאבריקעס ציט דאָס וואסערל צו זיך, פארהאמעווענדיק,
פארהאלטנדיק עס, כדי עס זאָל דרייען די רעדער פון דער
מאשינע ביי זיך און צוליב זיך. דער מאטעריאל פאר די אלע
איז איינער, איין רויער שטאָף — וויבאלד ער קומט אָן אויף
דעם עולם, ווערט ער צוגענומען א טייל אין דער פאבריקע, א
טייל אין יענער. דאָרט ווערט דער ניי-אָנגעקומענער שטאָף
אריינגעבראכט אין א פורעם אויסצוארבעטן פון אים א כלי
שלמה. פון דאָרט גייט עס ארויס מיט דעם שטעמפל דערויף
פון דער פאבריקע אָפט אזוי, אז עס שטייט אין וועג יענער,
וואָס פון אן אנדער פאבריקע. די סחורות זענען פארשידן, די
קאָנקורענץ איז גרויס, איטלעכער וויל גילטן בעסער אויפן
מארק, און דורכדעם קומט ארויס פיינטשאפט, האס, געשלעג,
גזלה און רציחה, אוי, גענוג יסורים, צרות און לייד זענען דאָ
אין דער וועלט פון זינט זי איז באשאפן געוואָרן, — קומען
מענטשן אין לייגן נאָך צו זייערע פון זייער זייט!
פאמעלעכער, פאמעלעכער שפיל, סאָלאָוויי! עס האָט שוין
אין הארצן געלאָפניעט ביי מיר. נאָך א סטרונע!

וויין, ישראליק, וויין! האָט מיט איטלעכן שפּיל דאָס וואַלד-
קלעזמערל מיר געזאָגט. עס האָט מיר זיך געדאכט — איך בין
א חתן ביי דעם באַדעקנס. חתן דומה לַמלך! — זאָגט דער
בדחן אין דערמאנט מיר דערביי, אז איך בין א יתום...
ישראליק, לאָזט ער אויס צום גראם מיט א רינדריק קול: "א
יתום מוז אויף דער וועלט פון איטלעכן אויסשטין זייער פיל;
— וויין, ישראליק־לעב, וויין — קלעזמערל, שפּיל! א יתום
ביסט דו ישראל און א חתן צוגלייך! — חתן, וואָס איז דומה
לַמלך, און א יתום — א וואָרעם, געטראָטן מיט די פיס; דאָס
קומט דאָך אויס ווי האָניק מיט גאל אויסגעמישט אינאיינעם.
א יתום א שטענדיקער, געפאלענער, מיט כבוד פון א חתן
אויף א וויילע: דאָס איז נאָר א שפּאס א ביטערער, א שרעק־
לעכער שפּאס, וואָס רירט טיף ביי די לעבער. מיר איז שטארק
נישט גוט אויפן האַרצן, עס שווינדלט מיר אין קאָפּ און אלץ
דינג ארום מיר דרייט זיך און טאנצט, עס שפּרינגען געוויקסן
אין די פעלדער, עס טאנצט דער וואַלד, און די ביימער פליעס־
קען צו מיט די צווייגן. עס נעמען זיך אויך צונויף און טאנצן
מיני געשטאלטן — פון גבאים, שמשים און בליקודש, גע-
שטאלטן פון צאפעס, אָקסן, פערד און באַרטעס, אלע אינאיי-
נעם, און פון דעם געשווינדן דרייען זיך ארום און ארום אין
א קאראהאָד, שוועבן פליענדיק פּאָות, וויידלען, הענט, טשופ־
רינעס, פּערדישע עקן, און אויערן פון אייזלען! כ'הער קלעז-
מער שפּילן, ליהודים, ל"ג בעומר, ס'איז חתונות ביי יידן,
פאָראַויס לויפן ווייסע חברה הענדוס־פענדוס. הינטן גייט א
גרויסער עולם, ס'איז א געזעמל פון מקבלים, אכיונים, קבצנים,
דלפנים, טויגעניכטסן, קאליקעס, מלמדים, פאר צעניאָרדיקע,
פאראיאָריקע און היינטיקס־יאָריקע באלעבאטימלעך, וואָס עסן
קעסט. עס ברענגען חבדלות. דאָס פירט מען צו דער שול א
חופּה, אומגליקלעך צו מאכן דאָרט א יונגל מיט א מיידל,
וואָס ווייסן נאָך גאָר נישט פון וואָס צו זאָגן. ביז שפעט אין
דער נאכט, זע איך, פירט מען חופּות, עס ווערן אָפּגעמאכט
עפעס א גוזמא חתונות. אלטע באַבעס פליעסקען, מחותנים
טאנצן, דער עולם און לוסטיק, א פרייד, א שמחה! — מזל־
טוב אייך, יידן, מיט שפּאַנגל־ניי אָרעמע לייט! מזל־טוב אייך
מיט א ניי פעקל לייריקנייער! מיט נייע קאנדידאטן אויף
מלמדים, אויף מקבלים, אויף באַנק־קוועטשער און אויף גיל-
דענעאָדער־יידן! מזל־טוב אייך גאָר מיט א פריש צעטל פון
קויטיקע געלט; מיט אלע אייערע שמוציקע, פוילע און פּוסטע
מענטשעלעך; מזל־טוב אייך מיט פריש־צאפּלדיקע פּיאָוקעלעך!
גרייט אָן, יידן, בלוט, גרייט אָן געלט, געלט, געלט! —
געוואַלד, סאָלאָווי, גענוג, גענוג צו שפּילן! עס רייסט מיר

דאָס האַרץ, עס שפּרינגען, עס לאָפּניען אין מיר אַלע סטרוך
נעם!...

דאָס צוועלפטע קאָפּיטל די קליאַטשע אַ פּירוש אויף איוב

— דיין קול איז עס, מיין גוטער, אַלטער באַקאַנטער?
— איך בין עס, מיין שלים-מזלדיקער פּרינץ, מיין בינדע,
אומגליכלעכע קליאַטשע! — ענטפּער איך צעוויינענדיק זיך.
— וואָס וויינסט דו? — פרעגט זי, א שטאַרקן שאַסל
געבנדיק מיט דעם האַלדו, גלייך ווי זי וואָלט פון זיך אַראָפּ-
געוואָרפן א נאַנצן באַרג משא און מיך פּריינטלעך אָנגעקוקט
מיט אזא פנים, טאַקע נאָר ווי א מענטש. — דו האָסט גע-
מוזט אויסשטיין און ליידן פון מיר צרות.

— אַך! — האָב איך געענטפּערט. — מינע צרות זענען
נאָרנישט, דו האָסט זיי מיר געמאַכט אומגערן. דו ביסט, גע-
בעך, נישט שולדיק. דינע צרות, זעסט דו, זענען אַן א ברעג,
גרויס ווי דער ים. איך וויין קוקנדיק אויף דיר, מיין געפאַלע-
נער, פּאַרוואָגלעך פּרינץ. אַך, ביז וואַנען וועסט דו אזוי אָפּ-
קומען, אַלץ זיך אַרומשלעפּן און פון איטלעכען אַלץ ליידן?
ביז וואַנען, אַך, וועסט דו זיין א שקאַפּע, דער וועלטס אייביקע
קליאַטשע?

ביז וואַנען, — האָט זי געזאָגט, — מענטשן וועלן ווערן
בעסער און קליגער, ביז וואַנען עס וועט אויפהערן אי אכזריות
אי רחמנות, אי רעות אי טובות, אי צוֹלֵהכעים אי צוֹלֵיב-
זאכן, נאָר אמת און גערעכטיקייט אליין וועלן הערשן אויף
דער וועלט; ביז וואַנען עס וועט אויפהערן צו זיין א חילוק
צווישן מענטשן, א וואָלף וועט וואוינען מיט א שאַף, א בער
מיט א קו וועלן אינאיינעם זיך פּיטערן און א לייב וועט ווי
א רינד עסן שטרוי; ביז וואַנען עס וועט זיך פעלן אל-דאָס-
בייז, די ניט-נומע וועלן פּאַרלירן זייער כוח און עס וועט אָפּ-
געווישט ווערן טרערן פון איטלעכע פנים!...

— אַך! — האָב איך געקרעכצט. — עס איז נאָך צו-
ווייט צו וואַרטן! ביז יענער צייט, האָב איך מורא, זאָל מען
דיר דערווייל נישט דערניין דעם עק, נישט אַרויסנעמען די
נשמה!

— מיט מיר, — האָט זי זיך אָנגערופן, מיט מיר גייט עס
אַקוראַט ווי מיט מיינעם אַן אַלטן חבּר איוב, וואָס בשעת ער

איז איבערגעגעבן געוואָרן דעם שטן אין די הענט, האָט גאָט
דענסטמאָל אזוי געזאָגט: שטן, וואָס דו ווילסט, טו מיט מיין
איובן, שלאָג אים, טו אים אָן געבראָטענע לייד, מאַך אים
ברוין און בלוין דאָס לייב, נאָר זיין גייסט, זיין נשמה זאָלסט
דו היטן!...

— איוב, — האָב איך א געשריי געטאָן, — דאָס איז
טאקע דיין חבר, ניין, דאָס ביסט דו טאקע אליין! דאָס איז א
משל אקעגן דיר. דאָרט שפיגלט זיך אָפּ דיין גליקלעך לעבן
פון אמאָל אין עושר און כבוד; דאָרט שפיגלען זיך אָפּ דינע
יסורים, די רדיפות, די שטעכווערטלעך פון דעם עולם בשעת
דיין גרויס אומגליק; דאָרט שפיגלט זיך געטריי אָפּ איטלעכע
זאך באזונדער. איוב ביסט דו! דו ביסט איוב מיט זיין שטן,
מיט זיינע מכות, מיט זיינע פאלשע חברים, וואָס פאלן אויף
אים אָן אין דער שלעכטער צייט און באשולדיקן אים, ער איז
נישט גוט, ער איז נישט פרום... איוב איז דיין היסטאָריע.
דער אָנהויב איוב און דער מיטן האָבן שוין ריכטיק ביי דיר
זיך ארויסגעוויזן, זיין סוף וועט ביי דיר אויך, גאנץ זיכער,
מקוים ווערן. דער שטורעם, אין וועלכן גאָט און די גערעכטיג-
קייט וועלן זיך באווייזן, וועט, מיין איך, זיין א גרעסערער, א
שטארקערער פון דעם, וואָס איז געווען ערשט נישט לאנג!...
— מען שמועסט, — האָט זי זיך אָנגערופן, — אז דאָס
האָט טאקע אָנגעשריבן יענער בארימטער מענטש, וואָס האָט
מיך אמאָל פון א קליאטשע צוריק פאר א מענטש געמאכט.
ער האָט דערמיט געקוקט גאנץ ווייט!...

איך קוק מיך אום צו מיין קליאטשע — ערשט איך דערוועג,
זי ליגט אויסגעשטרעקט ווי א טויטע אויפן רוקן און סאפעט
גאנץ שטארק.

— אָך! — האָט זי צו מיר זיך אָנגערופן מיט א קרעכץ.
— זיי האָבן מיך גאָר פארמוטשעט. איך פיל, אז אלץ וואָס
ווייטער גייען מיר אויס די קרעפטן. אין דער צייט, ווען עס
עפנט זיך מיר אויף דאָס מויל צו רעדן, ווען איך הויב מיך
אָן ארומצוקוקן אין אלצדינג צו באטראכטן, דענסטמאָל הויב
איך ערשט אָן צו דערפילן מייע ווייטיקן... אָך, זיי האָבן מיך
שרעקלעך אָפגעשוואכט, שרעקלעך קראנק געמאכט — איך פיל
אין מיר נישט קיין גאנץ אבר, קיין גאנץ בינדל! זייער
שטארק האָבן מיך דאָ ערשט פארמוטשעט עטלעכע פארשוניג-
דלעך, איך בין פון זייערע הענט קוים גאנץ ארויס מיט דעם
לעבן.

— העלף מיר, איך בעט דיר, אביסל זיך אויפצהייבן און
אָנצושפארן זיך אויף דער זייט. ס'איז עפעס קיין דרדראַרץ
נישט ווי איך ליג אזוי אויסגעשטרעקט, מחילה. איך קען מיר,

לא עליכם, אליין קיין דיר נישט טאָן. אוי, מיין קאָפּ,
מיין קאָפּ !

— וואָס איז ? האָב איך זי א פרעג געטאָן מיט
רחמנות. — דער קאָפּ טוט דיר, נעבעך וויי ?

— אוי, — האָט זי געענטפערט, — עס טוט מיר וויי
איטלעכס אַבר, איטלעכס גליד כאַזונדער, מיין נאָנץ לייב און
לעב. עס טוט מיר וויי אי דער קאָפּ, דער קאָפּ, אי דער גאנץ
צער פּאָדער־חלק, — דער פּאָדער־חלק ווי אויך, מחילה, דער
הינטער, הינטער חלק !...

לאָז זיך פונדעסטוועגן גאָר נישט אָפּ, — האָב איך זי
געבעטן. — מאַרנן. אז מיר וועלן זיין אין דער שטאָט, וועלן
איך בעטן א דאָקטער, ער זאָל דיך באַטראַכטן און דיר עפעס
פאַרשרייבן.

— איי, איי ! — האָט זי זיך א כאַפּ געטאָן זייער דער-
שראָקן. — דערמאָן מיר נישט, איך בעט דיך, דערמאָן מיר
נישט קיין דאָקטער ! ווער קען נאָך אזוי ווי איך די דאָקטויר-
רים, די קאָנאוואַלעס מיט זייערע רפואות, מיט זייערע פאַר-
שרייבעכצן ? !... ביי זיי איז באלד לאָזן צו דער אָדער, בלוט
אָפּצאָפּן און דורכציען זאוואַלקעס. איך האָב שוין, ברוך־השם,
אויף מיר א סך בלויע צייכנס פון זייערע פאַרשרייבעכצן.
זעסט דו ביי מיר אָט די פּרישע סיניאקעס ? דאָס האָט מיר
נישט לאַנג געמאַכט א דניעפּראָוויצער קאָנאוואַל מיט זיין
קלאַפּערגעצייג און מיט זיין פאַרשרייבעכטס. ער איז פשוט זיך
מחיה, ווען עס מאַכט זיך אים א געלעגנהייט צו פאַרשרייבן,
עס זענען דאָ זייער פיל אזעלכע דאָקטויר־מלעך, וואָס ווי באלד
נאָר עפעס א מינטסטע זאך, א קליניקייט, האָבן זיי שוין ליב
צו שרייבן, און שרייבן אָן א מנילה, א נאָנץ גרויסן בויגן...
— דערצייל מיר נאָר, — האָב איך זי געבעטן, — וואו
ביסט דו געווען די גאנצע צייט, זינט דו ביסט פון מיר פאַר-
שוואַנדן געוואָרן ? ווער איז יענער פאַרשוין, וואָס האָט
דענסטמאָל זיך ארויפגעכאַפּט אויף דיר רייטנדיק ? פון וואַנען
האָט ער זיך גענומען ?

מיין קליאַטשע טוט זיך אָן א כח, הויבט אויף דעם האַלב
קערפער, אָנשפאַרנדיק זיך אויף די צוויי פּאָדערשטע פיס, קומט
מיך אָן פּריינטלעך, און הויבט אָן צו דערציילן :

— יענער, וואָס האָט אויף מיר זיך ארויפגעכאַפּט רייטנדיק
דיק, — האָט זי אָנגעהויבן צו דערציילן, — דאָס איז געווען
א ליץ. נאָכדעם, אז די רייטשלעך, די נישט־גוטע, לאָזן מיך
אביסל צורן, וואַקסט געוויינטלעך פּלוצים אויס א ליץ, אזוי ווי
פון אונטער דער ערד, זעצט זיך אויף מיר רייטנדיק און
טרייבט מיך איבער בערג, איבער טאָלן, איבער פעלדער, איבער

וועלדער, אבי נאָך איינער האָט געמאכט דעם אָנהויב, שפּרינגען
שוין ארויס נאָך א סך לצים פון פארשיידענע געשטאלטן און
פון פארשיידענע שטאנדן. עס ווערט א געשפעט, א געלעכטער
ביז דעם הימל, איטלעכער זאָגט א מימרא, א סליחה, נישט
געשטויגן, נישט געפלוין, איטלעכער גיט א פייג און שמעלט
ארויס א צונג. אלע פון גרויס ביז קליין זעצן זיך אויף מיר
אָן און האָבן מיט מיר צו טאָן. פיל מאָל צעקריגן זיי זיך איר
בער מיר; איינער זאָגט, מען זאָל מיט מיר זיך נוהג זיין,
אזוי, און דער אנדערער זאָגט עפעס אנדערש; יענער זאָגט
איך זאָל פליען אין דער לופטן, און דער ווינטשט, איך זאָל
גיין דורך דער ערד. עס ווערט א ליארעם, א געשריי, א געל
פילדער, א מהומה, אז דער קאָפּ ווערט דול הערנדיק. אזוי
שפילן זיי זיך מיט מיר אָן, שרייען זיך אָן און דער „אייבי
קער וואפראָס“ וועגן מיר בלייבט טאקע אלץ נישט גערעשעט.
אין קאלעמוטנע וואסער, זאָגט דער עולם א ווערטל, איז גוט
פיש צו כאפן. דאָס איז אויך געזאָגט געוואָרן אויף מיר. אין
מיטן דער בייזער מהומה כאפט מיך דערווייל איינער פון דער
חברה, פאָרט אויף מיר ארויס אין דער וועלט, מאכט מיט מיר
געשעפטן און הויבט מיך אָן צו פארקויפן צו פארשיידענע
מענטשן. איר זאָג צו פארשיידענע, מחמת אין א קורצער צייט
דין איך זייער פיל באלעבאטיס. איידער איך האָב מיך נאָך
נישט רעכט ארומגעקוקט ביי איינעם, קומט דער רוח און
טראָגט מיך אוועק צו אן אנדערן. ביי וועמען, ווילסט דו, בין
איך שוין דען נישט איבערגעווען? ווער האָט דען נישט גע-
נאָסן און פון מיר נישט אָפגעלעקט א ביינדל? הויב אָן פון
א מינדסט פריצל, פון א סאָטסקע, א קווארטאלע וכדומה ביז
עפעס העכערס; פון א מגיד, א מוכיח, א מוסר-זאָגער, א ירא-
שמים ביז גאָטס-סטראפטשעס וכדומה אַזעלכע טשינאָוויקעס
צווישן די הימל-מענטשן; פון א לאקיי, א סמאָטריטעל, א
פּיסמאָוואָדיטעל, א נאדזיראטעל ביז א דירעקטאָר אין די
ידישע שולן; פון א שמש, א קהלשן שרייבער, א כאפער, א
סבאָרשטיק, א פאָווערני, א דעפּוטאט, א בעל-עצה, א בעל-
טובה, אן אָנכאפער ביז דעם בעל-טאקסע פון פלייש און סוועט-
שנאי-סבאָר וכדומה די גאנצע כנופיה קהל; הויב אָן פון א
כאהעלפער, מלמדים, שדכנים, ברחנים, בטלנים, טויזנטערליי
גבאים, משולחים און שתדלנים, ישיבה-בחורים, פרושים,
לומדים, זיידענע מענטשן, שיינע יידן, טאטנס-קינדער, תהילים-
זאָגער, משניות-לערנער, בעל-תפילות, שופר-בלאָזער, דרידלעך-
מאכער, פורים-שפילער, מצה-דערלעך, ביז די דינים, שוחטים,
מנקרים, משגיחים, טוקערינס, קנייטלעך-ליינערינס, פעלד-מעס-
טערניס וכדומה דאָס גאנצע כלי-קודש. אלע כסדר האָבן אויף

מיר זיך אָנגעזעצט, פאר איטלעכן האָב איך, נעבעך, באַדארפט אַרבעטן און איטלעכן אויף מיר טראָגן, זיי קאָסטן מיך געוונט און לעבן, איך האָב פון זיי צו זינגען און צו זאָגן. ניכיי וואָלט מיין אַרבעט כאָטש אָנגעלייגט געווען — הלילה! וויפיל איך זאָל נישט אַרבעטן, איז אלץ ווייניק, אלץ קאַרג. א קאַד טאָוועס עפעס אזא פּעקל, אזא גרויסע הונגעריקע כנופּיא! ניכיי וואָלט מיין אַרבעט כאָטש עפעס נוצן געבראַכט — הלילה! איך אַרבעט, איך האָרעווע—פאַר וועמען? משטיינס־געזאַגט, פאַר וועמען?... מעשה שטן פאַל איך תמיד אריין אזעלכע לייט אין די הענט, זיי נעמען ביי מיר אַרויס דעם דם התמצית, פאַרשלאָגן מיר דעם קאַפּ מיט דעם מוח און מאַכן מיך אויסצודרויען. פון די לייט ווייס איך זייער פיל זאַכן, איבער זיי איז דאָ פיל צו שמועסן און צו פרעגן. נאָר נישט אלץ אָבער וואָס מען ווייסט, קען מען רעדן, נישט אלע קשיות קען מען פרעגן און נישט אויף איטלעכער קשיא באַקומט מען א תירוץ. וואָס זאָל מען טאָן? מען מוז אַמאָל זיך באַנוגען גען מיט איין תירוץ אויף אלע קשיות: „עבדים היינו לפרעה במצרים“, דאָס הייסט: פאַר א קליאַטשע האָט מיך געמאַכט דער קעניג פון מצרים!

— איין קשיא וועל איך דיך טאַקע פרעגן, — האָב איך צו איר געזאָגט. — ווי קומט עס, אז אויך יענע פּרזיצים, וועלכע דו האָסט גערעכנט אין צעטל, זאָלן וועלן אין די הענט נעמען אזא וויסטע, בידנע קליאַטשע?

— מעשה שטן, — האָט זי געענטפערט, — ווערן זיי פאַרבלינדט די אויגן. מעשה שטן, נארן זיי זיך און מיינען, אז איך בין נאָר נישט קיין בידנע, אדרבה, א האָרעפאַשנע, א קאַפּיטאַלנע קליאַטשע!...

— אומגליקלעכער פּרינץ, בידנע קליאַטשע! — האָב איך א קרעכץ געטאָן און מיך שטאַרק פאַרטראַכט.

דאָס דרייצנטע קאַפיטל

א בריוו אין קאַמיטעט פון דער חברה

„צער בעלי-חיים“

נאָכדעם אז די שקאַפע האָט אָפּגעדרעציילט איר מעשה, האָב איך פון דעם גאַנצן האַרצן א זיפץ נעטאָן און ווידער זיך פאַרטראַכט.

— עפעס טראכטסט דו מיר היינט צופיל! — האָט די שקאפע צו מיר זיך אָנגערופן. — דו ביסט עפעס זייער צער טראָגן, לייג זיך צו שלאָפן און דו זיך, כ'לעבן, אויס אביסל. — איך זאָל שלאָפן? — טו איך א זאָג מיט פייער. — איך זאָל שלאָפן בשעת דו ליידסט, בשעת דו קרעכסט, בשעת דיר טוט וויי איטלעכס אבר? ! איך זאָל שלאָפן אין דער צייט, בשעת דו באדארפסט האָבן הילף, בשעת דו קענסט זיך, נעך בעך, אליין פון דעם אָרט נישט רירן און מוזט האָבן עמעצן, וואָס זאָל דיר העלפן אביסל זיך אויפצוהייבן, זיך צו שטעלן אויף די פיס? ! אמת טאקע, איך בין נישט דער מענטש, וועלכן דו באדארפסט אייגנטלעך האָבן אין דיין נויט. וואָס קען אזא שלאָפ מענטש, ווי איך, דיר העלפן? וואָס, משטיינס געזאָגט, איז אינגאנצן מיינ כח? קוים וואָס איך האלט מיך אליין אויף די פיס, מען קען מיך מיט א בלאַז אומוואַרפן. דו באדארפסט האָבן איינעם א שטארקן, א בר-יכולת, א געזונטן און א געניטן. נאָר כל-זמן אָבער דער איינער איז נאָך נישטאָ, כל-זמן דו האָסט נישט קיינעם, טאָר איך מיך נישט מאַכן נישט-וויסנדיק און מיך לייגן שלאָפן. איך מוז אָנווענדן אלע מיינע כחות דיר, נעבעך, כאַטש עפעס מיט וואָס-ס'איז צו העלפן. ניין, חלילה, ווי טאָר איך, ווי קען איך שלאָפן? — איך, זאָנסט דו, זאָל רוען! אדרבה, איז מעגלעך צו רוען נאָך אלצדינג, וואָס איך האָב נעהערט און געזען? קען איך רוען, אז אזעלכע גרויסע צרות שטייען פאר מיינע אויגן, אז דאָס גאנצע פעקל ליידיקגייט, בלוטזוינער פארשלאָגן מיר דעם קאָפ און דרייען זיך פאר מיר, ווי שרעקלעכע מחנות היישעריקן? אַט, אַט, דאכט זיך מיר, פאלן זיי אָן, צענעמען זיי מיך אויף שטיקלעך; אַט גיט איטלעכער נאָר א קליינעם ביש, עסן זיי מיך אויף און עס בלייבט פון מיר נישט קיין שריד ופליט. ניין, זאָג איך דיר, איך וועל נישט שלאָפן, איך וועל נישט רוען! ...!

— דו רעדסט, — האָט מיינ שקאפע געזאָגט און גע- שאַקלט מיט דעם קאָפ — דו רעדסט מיט פייער ווי א יונגער מאן, זיי מיר מוחל; ווי איינער, וואָס האָט ערשט געענדיקט די קלאסן. געוויינטלעך מאַכן זיי ניכער באקאנטשאפטן און ווערן צו איינעם ווי צוגעזאָגטן. עס טראָגט זיי אונטער דאָס מינדסטע פיצל עוולה, זיי ווערן אש-הבה, רעדן פאר פייער, פאר וואסער, נעמען זיך אין קאָפ אריין זאכן און מיינען דער מיט, אז זיי וועלן די גאנצע וועלט איבערשטעלן... איך האָב שוין אין מיינ לעבן א סך אזעלכע געזען; דערנאָך אז זיי ווערן אביסל עלטער, קומען אין דער וועלט, הויבן אָן צו פילן דאגת-פרנסה, דענסטמאָל לאָזן זיי אראָפ די נאָז, עס נעמט זיי

אָפּ דאָס לשון, און חוץ זייער אייגענעם אינטערעס גייט זיי
 זויטער קיין שום זאך נישט אָן. עס איז נאָך כאַטש גוט, אז
 זיי אליין בלייבן ערלעך, פארקויפן נישט דעם אמת פאר א
 גראַשן און שטייען נישט צו צו יענע לייט, מיט וועלכע זיי זע-
 נען פריער געווען קאָנטרע, פאר זייערע קרומע גענג; עס איז
 נאָך גוט, אז זיי לויבן נאָך כאַטש נישט די דאָזיקע לייט פאר
 דער גאנצער וועלט און זידלען נישט אָפּ, שיטן נישט אָפּ מיט
 פריסעק זייערע פריערדיקע גוטע פריינט... מיט דיר וועט עס
 אויך אזוי גיין. אצינד ביסט דו יונג, היים ווי פייער, שפעטער
 אביסל וועסט דו זיך אָפּקילן, וועסט מיך פארגעסן און גאנץ
 רואיק שלאָפן. — וואָס וועט דיר אָנגיין אזא בידנע שקאפע?
 שפעטער, נישקשה, וועסט דו ווערן קעלטער און שטילער. דאָס
 איז שוין אזוי על פי דרך הטבע אי ביי מענטשן, אי ביי
 בהמות. קוק, אשטייגער אָן, א מינדסט קעלבבל, ווי אזוי שטארק
 זי דרייגעט מיט די פיסלעך, ווי אזוי שטארק זי פארייסט דעם
 עס און שפרינגט, נאָר א מחבל. קוק זשע אָבער דאָס אייגענע
 קעלבבל טאקע אָן שפעטער. ווען עס ווערט אן אָקס, ווי שטיל
 עס איז, ווי עס גייט אָנבויהנדיק דעם קאָפּ אין דעם יאָך. וואָס
 מאכט עס אויס? איטלעכער, כ'לעבן, ווערט שפעטער אן
 אָקס...

כ'לעבן! — האָב איך זיך אָנגערופן נאָך מיט מער פייער.
 — דו האָסט אין מיר, כ'לעבן, א טעות! איי, דו זאָלסט וויסן,
 וואָס ביי מיר אין הארצן איז, וואָס איך האב שוין פאר דיר
 געטאָן און דענק נאָך עפעס ווייטער צו טאָן!
 — וואָס דו האָסט געטאָן און וואָס דו דענקסט ווייטער
 צו טאָן! — רופט די שקאפע פארוואונדערט זיך אָן. — דער-
 צייל, אדרבה, דערצייל, לאַמיר הערן.
 איך האָב אקעגן א פאָר מינוט זיך געכאָברעט אין דער
 בוזעם־קעשענע און ארויסבאקומען פון דאָרט געשריבענע
 פאפירן.

— אָט דאָס, — מאַך איך מיט אן ערנסט פנים, ארויס-
 געמענדיק א בוין פון די פאפירן, — אָט דאָס וועט דיר בא-
 ווייזן, אז איך האָב ליב טאקע צו טאָן, נישט נאָר אָפקומען
 גלאט מיט רעדן אליין, אזוי ווי אנדערע. דאָס איז מיין בריוו,
 וואָס איך האָב מכת דיר, פארשטייט דו מיר, געשריבן צום
 קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי־חיים“, נאָכדעם אז איך
 בין באקאנט געוואָרן מיט דיין ביטערער לאַגע.
 די שקאפע מיינע שמעלט אויף די אויערן און איך לייען
 איר אויף א קול מיין בריוו מיט די ווערטער:
 „די מידה פון רחמנות איז אזוי גרויס און אזוי שטארק
 אין דער מאַדע היינטיקע צייטן, אז מענטשן האָבן אָנגעהויבן

רחמנות צו האָבן נישט נאָר אויף מענטשן אליין, היינו : זיי נישט פיינט צו האָבן, נישט צו פייניקן, נישט צו פארדרייען זיי דעם קאָפּ מיט דעם לעבן, ווי אין די אלטע יאָרן, נאָר איטלעכן צו באטראכטן פאר א ברודער, פאר א חבר, פאר א פריינט, נאָר קיין שום חילוק נישט צו מאכן, פון וועלכן לאנד און פון וועלכער אמונה ער מעג זיך זיין; נישט נאָר מיט מענטשן אליין, זאָג איך, האָט מען היינט אָנגעהויבן זיך צו באניין מיט רחמנות און מיט מענטשלעכקייט, נאָך מער אפילו מיט בהמות, אפילו מיט זיי באנייט מען זיך היינט מיט באד רעמהארציקייט און מען באטראכט זיי פאר גאָטס באשעפעניש, און וואָס דעריבער פארדינט טאקע מיט רעכט היינטיקע צייט דעם נאָמען : „די צייט פון מענטשלעכקייט“...

— מליצה, מליצה, מליצה! — פאלט מיר די שקאפע אריין אין די רייד מיט געשפעט. זייער שיינע מענטשלעכקייט! האָסט געמענט אויך צושטעלן, אז היינט נעמט איינער ביי דעם אנדערן ארויס דאָס לעבן זייער גרינג, גיך און באלד, מיט גוטע ביסקלעך און קלוגע המצאות, וואָס דער בארעמהארציקער דור האָט, לטובה פאר די מענטשן, אויסגעטראכט!

— ווארט נאָר, ווארט, — שריי איך פארפלאַמט, — און לאז זיך דינען! וואָס טויג מיר, וואָס דו רעדסט! הער אַקאָרשט ווייטער, הייטער, און זיי מיך נאָר נישט מבבל. ביי וואָס בין איך געבליבן שטיין? יאָ ביי דעם :

„היינטיקע צייט פארדינט מיט רעכט דעם נאָמען : „די צייט פון מענטשלעכקייט“. דער כבוד פאר אזעלכע מידות טובות קומט אייך, רבותי, אייך, טייערע, דימענטענע און גוטע מענטשן, אייך, פירער פון דער בארימטער חברה „צער בעלי-חיים“; דורך אייך זענען דאָך געהאָלפן געוואָרן אזוי פיל לעבעדיקע באשעפעניש, אזוי פיל בהמות, אזוי פיל עופות, דורך אייך באנעמט מען זיך שוין היינט מיט זיי בעסער, מענר טשלעכער, אויס מאַדע פייניקן, שלאָגן, אָנטאָן ליד! אומעטום, אויף אלע וועגן, אויף אלע שטרוזן, אין אלע שטעט, אין אלע דערפער, אין אלע לעכער, זענען דאָך היינט דאָ אייערע באד רעמהארצעדיקע משולחים, גוטע, פארשמענדיקע חברה-לייט, וואָס גיבן גוט אכטונג און רעכענען זיך מיט איטלעכן קאָפּ פאר א מינדסטע באליידיקונג, הילף-יחוס מען זאָל היינט בא-ליידיקן!...“

— מליצה, מליצה, מליצה! — האָט די שקאפע ווידער איבערגעשלאָגן מיר די רייד מיט א גרויס געשפעט. — אז וואויל איז אייך, לעבעדיקע באשעפעניש; אז וואויל אייערע קינדער, וואָס איר לעבט אין אזא דור, וואָס גוטע חברה-לייט זאָרן זיך פאר אייך! טאנצט, בהמהלעך, טאנצט!... אין דער

בוניע, זיי מוחל, גיי אריין, וועסט דו הערן א קאנצערט, וועסט הערן און זען, ווי הינער, גענרן, אינדיקעס וכדומה זינגען, שפרינגען און צאפלען זיך פאר גרויס פרייד! דאָרט שטייט גאָטס בן יחידל, דער מלך פון אלע באשעפענישן, עפעס א שוחטל, א פרום מענטשל, ער מאכט א ברכה, גיט א ביק א האָן, און באלד טאקע, אין דער הייסער רגע, פליקט ער אים אויס די גאנצע פעדערן. דער האָן שרייט „אַמן“, אויף א קול, און פארגייט זיך אזש פאר גרויס תענוג. ער ווארפט זיך, ער צאפלט זיך נאקעטערהייט, אמאָל טאקע א גאנץ היפשע צייט ביז די נשמה גייט אים אויס, און אויסגייענדיק טוט אים משונה הנאה, וואָס ער האָט א זכיה, אינאיינעם מיט אלע אים-הי-נער פון דער שטאָט איבערצולאָזן זיינע פעדערן בירושה דעם גוטן, דעם פרומען, דעם בארעמהארצערדיקן שוחטל... גענוג אָני-געפאקטע זעקלעך מיט פעדערן האָב איך, נעבעך, אין גלופסק, ביי די שוחטים, איבערגעפירט. פון דער דאָזיקער ירושה, אזא טייערע, גילדענע ירושה — אָדער ווי ביי זיי הייסט עס חזקה פעדערן — האָב איך גענוג געשוויצט, בין גוט פארשווארצט געוואָרן, עס טוט מיר פון איר ווי די ביינער!

— עט, עט! — האָב איך זיך אָנגערופן, פארפלאַמט און פארפאליעט פון דעם לייענען. — עט, וואָס איז דאָס פאר א שייכות? דו פארשטייסט, כ'לעבן, נישט דעם גאנג פון שרייבן, האָסט דרינען נישט קיין געפיל. הער בעסער ווייטער, ווייטער, וואָס ווייטער שטייט געשריבן! שווייג בעסער און הער מיט קאָפּ, וואָס איך לייען. אָט וואָס איך שרייב ווייטער:

„און אזוי ווי איך האָב דעם כבוד, אויך דאָס גרויסע גליק, איינגעקויפט צו זיין אין דער חברה, בכּן איז אויף מיר מוטל אייך צו מעלדן מכה גאָטס א באשעפעניש, וואָס עס האָט עפעס נאָר קיין נאָמען נישט, וואָס איך ווייס אָסור אליין נישט, ווי איך זאָל עס אייך דאָ אָנרופן. זאָל איך עס אָנרופן קליאטשע, איז עס, דאכט זיך, — לאכט נאָר נישט, איך בעט אייך, — איז עס עפעס א מענטש; לאָמיר זשע עס אָנרופן מענטש, איז עס, דאכט זיך, א קליאטשע! נאָך א מאָל, רבותי, לאכט פון מיר נישט! איך טראכט עס נישט אויס פון דעם קאָפּ. פשוט, דאָס מין באשעפעניש לעבט אויף דער וועלט. עס איז א קליאטשע. נאָר עפעס האָט עס געפילן און אלע פאָס-טעמקעס, אקוראט ווי א מענטש. אז מען זאָל דאָס נעמען על פי הקירה, קען מען אפילו אויסווייזן, אז „איז כל חדש תחת השמש“, דאָס הייסט, אויף דער וועלט טרעפט זיך אזעלכע זאכן. וואָס זענען דען געווען די פאריער, אשטייגער אין אינדיע? טאקע עפעס מיני מענטשן, פאררעכנט אפילו ווי די הינט... וואָס זענען דען געווען יענע, וועלכע עס האָבן אמאָל

געארבעט „פאנשטינע“ — דאָרט אין אמעריקע ? אויך עפעס
נישט קיין מענטשן, נישט קיין בהמות, נישט דאָ געדאכט !
וואָס באדארפט איר מער, האָט דען ערשט נישט לאנג איינער
א גרויסער יעזואיט, פאטער בורנשטאלער אין דער שטאָט
פעלדקירך, פאר גרויס כעס נישט געשטעלט דעם בארימטן חכם
אלעקסאנדער פאָן הומבאָלט אין דער מדרגה פון די בהמות ?
ער האָט פשוט געמאכט דעם דאָזיקן חכם פאר א פי, פאר א
בהמה ! א נס וואָס מען האט באצייטנס זיך ארומגעקוקט, זיך
שטארק אויסגעלאכט, איז דערפון גארנישט געוואָרן... נאָר איך
ווייל מיך דאָ אָבער נישט אריינלאָזן אין חסירות, אין די הויכע
דרכים. אזוי צי אזוי, נאָר הנה זייט וויסן, אז אין אונדזער
קאנט איז דאָ א מין באשעפעניש, וואָס עס קומט, נעבעך,
שרעקלעך אָפּ. דער וואָס באדארף, ארבעט דערמיט מעשים,
האָט פון דעם הנאה; עס גייט אין דעם יאָך און טראָגט משא
איבער די קרעפטן. פונדעסטוועגן באנעמט מען זיך מיט אים
זייער שלעכט, היינו : מען האלט דאָס באשעפעניש אָפגעזונג
דערט פון דער שטאָטישערעדע, גלייך ווי עס איז א זאראזע.
לאָז עס ערגעץ כאפן א לעק, עפעס א ביסן, רייצט מען אָן
הינט, מען שרייט : גוואלד, עס גייט אין שאַדן, — אין עס
שיטן זיך אויף דעם שלים־מזל קלעפ פון אלע זייטן. א סך
חברה־לייט זענען עס צו און — א תירוש ! — זיי מאכן זיך
נישט־וויסנדיק, גלייך ווי אזעלכס איז הפקר און געהער זיך
כלל מיט דער חברה נישט אָן. איך האָב מיך געפרואווט א
פאָר מאָל פאר אים ארויסשטעלן זיך, האָב איך געהאט מיין
ערלעך אויסקומעניש. געוואלד, וועל איך שרייען, וואָס טוט זיך
דאָ אזוינס ? אָנגענומען אין דער סברא, אז דאָס באשעפע־
ניש, פון וועלכן איך שרייב דאָ, איז טאקע נישט מער ווי א
קליאטשע, אוועקגעלייגט שוין אלע אנדערע זאכן אין דער זייט
אָבער פאָרט איז זי דאָך גאָטס א באשעפעניש, נישט ערגער
פון אנדערע קליאטשעס. עס איז אויף איר, נעבעך, אויך א
צער בעלי־חיים !...

„און איר, בארעמהארצעדיקע גכאים פון דער טייערער
חברה, וואָס אייער רחמנות איז אזוי גרויס אויף אלע היות,
אויף אלע בהמות, דערבארעמט אייך אויך אויף דער וויסטער,
אומגליקלעכער קליאטשע ! שטייט איר ביי אין אירע נויטן און
נעמט זיך אָן איר קרוודע. שפרייט אויף איר אויס אייערע
פלינגל און לאָז זי דורך אייך אויך געהאָלפן ווערן. לאָז די,
שליממזלדיקע, נעבעך, אויך וויסן, אז היינטיקע צייט איז נישט
מער הפקר א וועלט. עס איז דאָ א חברה „צער בעלי־
חיים“ !...“

דאָס פּערזנלעכע קאָפיטל

אַן ענטפּער, וואָס דער קאָמיטעט האָט אויפגעטאָן און דעם דאָזיקן ענין

די לעצטע ווערטער פון מיין בריוו: „היינטיקע צייט איז נישט מער הפקר א וועלט, עס איז דאָ אַ חברה „צער בעלי-חיים“! האָב איך אויסגעלאָזט אויף אַ קול, אזוי הויך, אזוי שטארק, אז עס האָט אזש געהילכט אין דעם נאנצן וואַלד, גלייך ווי די אלע באשעפענישן דאָרט האָבן אָנגעקוואַלן הערנדיק אזעלכע ווערטער, פאר שמחה זיך ארומגענומען, איינער דעם אנדערן געזאָגט „מול-טוב!“ מיט אזא גוטער בשורה און א געשריי געטאָן: עס זאָל לעבן און געזונט זיין די חברה צער בעלי-חיים! דעם נאָמען פון דער חברה האָב איך באמת גע-הערט זיך אַפּרופּנדיק גאנץ קלאָר אין דעם וואַלד. די שקאפע אָבער האָט געשוויגן, געשאַקלט דעם קאָפּ און געקוקט אויף מיר מיט אַ שמייכלעך, עפעס ווי איינער זאָגט: איי, ביסט דו אַ לעסיש!... מײַך האָט דאָס אפילו אביסל פאַרדראַסן, איך האָב אָבער ביי מיר געטראכט: עט, זי האָט אין שרייבן אַ קליינע ידיעה... פאַרט לאַ עליכט, אזוי פיל יאָר אַ קליאַטשע. איך האָב מײַך אַ קראַץ געגעבן אין דער פּאַטיליצע, צענו-מען נאָך אַ בויגן פאַפּיר און געלייענט דאָס, וואָס דער קאָמי-טעט פון דער חברה האָט מיר געענטפּערט.

„אין אונדזער תשובה אויף אייער בקשה מכה דער קליאַטשע, אָדער דעם באשעפעניש, וואָס מיר קענען גאָר נישט פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ מין שלים-מזל דאָס איז, זענען מיר, קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי-חיים“, אייך, ליבהארצעדיקער האר, מודיע, אז חוץ אייך זענען שוין צו אונדז אָנגעקומען אַ סך פּראַשעניעס פון פאַרשידענע מענטשן אלץ מכוּח דער דאָזיקער קליאַטשע. אַ טייל קלאָגן זיך אויף די דאָזיקע, וואָס פייניקן זי, באשרייבן איר שלעכטע לאַגע און בעטן רחמים, אז מיר זאָלן געבן בפירוש אַ באפעל צו אונדזערע חברה-לייט, אומע-טום, וואו די קליאַטשע געפינט זיך, זאָל מען מיט איר זיך באגיין מענטשלעך, אזוי ווי מיט אלע אנדערע בהמות און בא-שעפענישן, וואָס שטייען אונטער אונדזער שוץ, גאָר אַן אַ שום אונטערשייד; מיר זאָלן איינמאַל פאַר אלע מאָל אָנזאָגן, אז אין דעם דין פון רחמנות זענען בכלל אלע באשעפעניש גלייך, אפילו די קליאַטשע אויך, און אז מען וועט זען, ווי עמעצער באהאנדלט זי שלעכט, זאָל מען מיט אים טאקע אויף דעם אָרט זיך אָפּרעכענען כפי הזאקאָן. צווישן דעם דאָזיקן טייל

געפינען זיך אויך אי אזעלכע, וואָס מאַכן פון דער קליאַטשע א גאַנצן פירוש, פלאַפערן און פלוידערן איבער איר עפעס משונה ווילדע אנדלות, פונקט, מחילה, ווי איר, ליבהארציקער האר. אקעגן-זשע ווידער א טייל שרייבן פארקערט. „איר קענט נישט און איר באַראַרפט נישט“, זאָגן זיי צו אונדז, „זיך אויפֿשטויסן מיט די דאָזיקע, וואָס דערלאַנגען אזעלכער א מאָל א קלאַפּ, דער קלאַפּ איז זייער נויטיק, מען קען נישט אויסקו- מען אנדערש.“ לויט זיי זאָגן, פירט זי זיך אויף עפעס זייער ווילד, איר גאַנצער הילוך איז נישט ווי עס באַדאַרף צו זיין. וויל מען זי אינשפּאַנען, ווי דער זייטיגער איז, שטעלט זי זיך אויף דיבאַם, זאָגט קוממיות — פאַרקוקט מען זיך אַמאָל, שפּרינגט זי ארויס פון די האַלאַבליעס, וואַרפט זיך אַראָפּ די גאַנצע משאַ, האָט ליב שטילער הייט א בריק צו טאָן, א ביס צו טאָן קליינע קינדער. זי מוז אויף זיך האָבן א בייטש, אָן א שמיץ איז גאָר אוממעגלעך מיט איר אויסצוקומען. היינט דערצו איז זי נאָך אומריין. עס הענגט איר נאָך א לאַנגע קאָל- טענעוואַטע גריווע, עס יאַטרעט זיך איר עפעס אויף דעם קאַפּ, איז יאדעשלייווע. מען קאָן זי אויף קיין סברא נישט לאָזן זיין צווישן אנדערע פּערד, זי וועט זיי נאָך זיכער אַנשטעקן. און וואָס צום אַרבעטן איז נוגע, טויג זי בשום אופן נישט צו איטלעכער אַרבעט, נאָר עפעס צו געוויסע, נישט קיין שיינע מלאכות. צי די אלע מעלות האָט זי נאָך שטאַרק ליב צו גיין אין שאָרן. נישט איינמאָל פאַרנעמט מען זי צווישן תבואות, וואָס זי פּרעסט, צעטרעט זיי און טוט דערמיט די פּויערן, נע- בער, שרעקלעכע היזקות אָן, בשעת אנדערע פּערד, א סך שע- נערע, בעסערע פון איר, פּיטערן זיך גאַנץ פּיין, ווי עס געהער צו זיין, אויף דעם גרינעם גראָז. עס איז דעריבער מסוכן אזעלכס צו האַלטן אין דערפּער. איר באַדאַרפט איך, כּלעבן, נאָר נישט וויסנדיק מאַכן, נישט זוכן זיך צו יענעם, וואָס איז אַמאָל זי מכבד מיט א קלאַפּ. נישט אויף איטלעכן קאָן די חברה רחמנות האָבן. זי פאַרדינט, נישקשה, דעם קלאַפּ. זי איז אַן אַנשיקעניש, א פּלאַג פון זיין ליבן נאָמען!

ביי דער קליאַטשע, נעבעך, האָט זיך ארויסגעריסן א זיפץ טיף פון דעם האַרצן, זי האָט אויפגעשטעלט די אויערן, אויפֿ- געעפנט דאָס מויל, הערנדיק אזעלכע מסירות, אזעלכע בלכולים אויף איר. איך האָב אביסל מפּסיק געווען בכדי צו כאַפּן דעם אַטעם, דערנאָך האָב איך ווייטער געלייענט:

„נאָכדעם אז מיר, קאָמיטעט, האָבן גוט אויסגעהערט ביידע צדדים און פון אונדזער זייט אויך פאַרנומען וועגן דער קליאַטשע שטילער הייט „סוויעדיעניעס“ דורך אונזערע חברה- לייט, האָבן מיר די גאַנצע „דיעלע“ מכה איר מיט אלע פאַ-

פירן איבערגעגעבן א באזונדערע קאָמיסיע, זי זאל עס ריכטיג באַקלערן און געפינען גוטע מיטל, ווי מען זאל די זאך פאר- בעסערן. די קאָמיסיע האָט אין דער זאך שטארק געארבעט, און פון איר זייט אויך חוקר ודורש געווען ביז זי איז, ברוך- השם, געקומען אויף א שטייגער.

— עס וועט שוין אמאל אן עק, א סוף נעמען די פוסטע רייד? — האָט די קליאטשע א פרעג געמאָן. — עס ווערט, כ'לעבן, נישט גוט הערנדיק.

— נישקשה, וועסט באלד הנאה האָבן, — האָב איך גע- ענטפערט און ווייטער געלייענט:

„אין איר „דאָקלאד“ האָט די קאָמיסיע אונדז פאַרגעלייגט איר הוות-דעת מיט די דאָזיקע ווערטער: קודם כל, זאָגט זי, זאל מען דער קליאטשע אראָפּנעמען די קאָלטענעס, לאָז זי באַמת ווערן אביסל ריינער. בכדי אויסצומיידן א סך סכסוכים וועגן דעם ענין און צו פארבעסערן איר צושטאנד אויף להבא, מוז מען, נאָך אונדזער מיינונג, זען, זי זאל נישט זיין אזוי פארברעכט. מען באַדארף איר שטעלן א גאנג — זי בילדן און אויסלערנען, ווי צו שטעלן א פום און נאָך זאכן. דענסטמאָל ערשט לאָז זי זיך באַנוצן מיט אונדזער רחמנות; ערשט דענס- טמאָל. אז זי וועט קענען די אלע קונצן, וועלכע מען פאר- לאַנגט פון א געלערנטער קליאטשע, דענסטמאָל וועט די חברה איר ביישטיין און נישט צולאָזן, מען זאל זי גראָב באַהאַנ- דלען. דערווייל מוז מען אכטונג געבן, אז פון די פעלדער מיט תבואות לאָז זי, בכל-האופנים, זיין אביסל דערווייטערט, טאקע פון איר טובה וועגן. דאָס הייסט, ווי די מעשה איז, גייט זי, אָדער גייט זי נישט אין שאָדן, דערווייל לאָז מען אויף איר נישט אָנפאלן...“

„דער דאָזיקער פלאן פון דער קאָמיסיע איז אָנגענומען גע- וואָרן און מיר האָבן שוין פון אונדזער זייט געמאָן אלצדינג וואָס מעגלעך איז אים, מיט גאָטס הילף, אין קורצער צייט אויסצופירן.“

„אינדעם אז מיר זענען איך דאָס מודיע, קענען מיר זיך נישט איינהאלטן נישט צו דאַנקען איך, באַרעמהארציקער האר, פאר אייער געטריישאפט, מיט וועלכער איר דינט תמיד דער חברה, און פאר אייער גרויס רחמנות, מיט וועלכער איר זאָרנט זיך שטענדיק פאר די אומשולדיקע, אומנליקלעכע באַשעפּענישן, נעבעך. דער קאָמיטעט, נישקשה, האָט אן אויג און פארשטייט, אזעלכע נוצלעכע מענטשן ווי איר צו שעצן. א. א. וו.“

קוים נאָר-וואָס געענדיקט דעם דאַנק, וואָס דער קאָמיטעט גיט מיר, דערהער איך אין וואַלד א געשרוי. מיינענדיק, טאָד מער איז עס דאָרט א חיה רעה אָדער א גולן, ווייס איך וואָס

אין א וואלד קען זיך מאכן! טו איך מיך א כאפ צו דער
בוזעם-סעשענע, רוס זיך ארונטער בעסער אונטער די צווייגן
און זיך אין שרעק, אין איינע צרות. דאָס קול האָט ווייטער,
ווייטער געלאָזט זיך בעסער הערן און נאָך אין א פאָר מינוט
ארום איז פון דעם וואלד ארויסגעפאָרן א פויער מיט א גרוי-
סער פור האָלץ. ער האָט געשריגן, געזעלכט און געשאַלטן, גע-
שלאָגן טויט-שלעק זיין קליין פערדל, נעבעך, וואָס אים איז
שרעקלעך שווער געווען צו שלעפן אזא משא און פלעגט זיך
אלץ אָפּשטעלן. עס איז מיר אראָפּ ווי א שטיין פון הארצן.
ווי באלד אָן סכנות, בין איך באהארצט ארויס פון דער בא-
העלטעניש, צוגענאנגען צום פויער און זאָג אים :

— טשויעש! פאר וואָס שלאָגסט דו אזוי דאָס פערדל,
נעבעך? א רחמנות. מען מאָר אזוי נישט שלאָגן.

— שטשאַ ווין טאם קאזשע נעמאָזשאַ! — האָט דער
ערל שטארק פארוואונדערט געענטפערט און זיך נענומען וויר
טער צום פערדל, נעבעך.

— אָן הענט! — מאך איך שוין טאסע אביסל אין כעס.
— קיין ריר זאָלסט אים נישט טאָן!

— ווער הערט דיך? וואָס פאר א רעכט האָסט דו צו
מישן זיך נישט אין דיין זאך און נישט צו לאָזן מיר שלאָגן
מיין כודאָבע? — ענטפערט מיר דער פויער מיט עוות.

— איך בין איינער פון דער חברה „צער בעלי-חיים“! —
האָב איך געענטפערט מיט גדלות און געמיינט, דער ערל וועט
זיך איבערשרעקן און אראָפּכאפן דאָס היטל.

דער רוח זאָל דיך וויסן מיט דיין חברה! טשעפע זיך אָפּ,
משוגענער, צו אלדי שווארצע יאָר! איך האָב דאָ נישט קיין
צייט צו טענהן. דעם וואָגן האָלץ באדארף איך ברענגען אין
דער שטאָט נאָך נאנץ פרי.

— דאָס פערדל אָבער קען נישט שלעפן אזא אָננעלאָדע-
נעם וואָגן.

— נו, שפאן זיך איין און העלף אים שלעפן. אז דו ביסט
אזא וואוילער.

— ווארף אראָפּ אביסל האָלץ.

— באצאל מיר, וועל איך אראָפּווארפן.

— הערסט דו, חכם! באצאל אים! פאר וואָס זאָל איך
דיר באצאלן?

— צי ביסט דו משוגע, צי שיכור, צי ביסט דו א לץ.
צי וואָס? טפול! טשעפע זיך אָפּ, זלידנע, צו אלדי רוחות! —
רופט דער ערל זיר אָן שטארק אין כעס און טוט א שמיץ
דעם פערדל.

— איך בין א חברה־מאן! איך וועל דרך נישט לאָזן.
 הערסט דו? — איך וועל דיר ברעכן א ביין, משונגענער! צו אלדי
 שווארצע יאָר מיט דייע חברות! האָט דער פויער געפלוכט,
 געשאַלטן און שוין געהאט ברעה מיך א שמיץ טאָן מיט דער
 בייטש.
 איך בין נישט־טויט, נישט־לעבעדיק אנטלאָפן און האָב זיך
 געזעצט אויף מיין פריערדיק אָרט.

דאָס פופצנטע קאפיטל לערן זיך טאנצן!

א היפשע צייט בין איך מיר געזעסן שטיל און דער צונג
 האָט מיר זיך נישט געלייגט צו רעדן א וואָרט. דערנאָך האָב
 איך מיך אביסל אויסגעהוסט און א פרעג געטאָן די
 קליאטשע:

— הא, וואָס זאָגסט דו צו דער חברה? ווי גוט, ווי פיין
 זי איז, ווי זי האָט דיר אין זינגען און וויל פארזאָרגן דיין
 תכלית! זי וויל דיר פארריכטן דאָס מזל, אז ווייטער זאָל מען
 דיר אזוי שלעכט נישט באהאנדלען. נאָר דאָס ווענדט זיך
 אָבער אויך א סך אָן דיר. דיין גליק, דיין בעסערע מערכה
 הענגט פיל אָפ טאקע פון דיר אליין. ווען דו וועסט פאָלגן,
 אָננעמען אלע פאָסטעמקעס, אלע גענג פון געלערנטע פערד,
 וועט דיר, אם ירצה השם, שפעטער זיין גוט. אנשטאט די
 גראָבע מלאכות וועט מען דיר געברויכן צו שיינע און גרינגע
 ארבעט. ווער ווייסט, וואָס מיט דער צייט קען זיך מאכן? עס
 קען נאָך ווערן פון דיר א לייט און זאָלסט באקומען גאָר אן אַנ־
 דער פנים. הא, וואָס זאָגסט דו?

איך בין ביי מיר זיכער געווען, אז די קליאטשע וועט גאָר
 אַנקוועלן פון דער בשורה. עס וועט איר פשוט א שטיק גע־
 זונט צוקומען, הערנדיק אזעלכע ווערטער. זי וועט זיך אָנבאָפן,
 ווי מען זאָגט, אי מיט הענט אי מיט פיס און פאר גרויס שמחה
 אָפגעבן א דאנק און א לויב דעם, וואָס איך האָב די הענט
 נישט געוואשן, ווי אויך מיר, זיין שליה, וואָס האָט איר אָנ־
 געזאָגט אזא גוטע בשורה. איך בין זיך מודה, אז מיר טוט
 עפעס משונה ווילד הנאה, ווען איינער דאנקט מיר פאר א
 טובה, וואָס ער האָט פון מיר, אָדער דורך מיר, געהאט. עפעס
 פיל איך מיך דענסטמאָל, אז איך בין זיין האר און ער איז
 מיין קנעכט, איך בין דאָס דער פיינער מענטש, דער באגליקער.

דער בעל-רחמים, דער בעל-עצה, און ער איז עט... א נעכעך... מיר, פארשטייט זיך, קומט אלצדינג, מיר קומט אי נעלט אי אלע תענוגים, און אים וואָס? ... לאָז ער זיך פרייען, וואָס אזא מענטש, ווי איך, האָט אויף אים רחמנות געהאט און אים עפעס געגעבן. ער וואָלט דאָך פון מיר נאָך געקענט כאַפן נאָר א פסק. אשטייגער, ער זאָל געווען אריינקומען צו מיר און גע- בעטן עפעס א זאך, וואָס אים באַרירט עס אין דעם לעבן, ביי מיר אָבער איז דאָס גאָר א שפּאַט, — דענסטמאָל האָט מיר גראָד געקענט אויסקומען, אויף אים קרום א קוק צו געבן, זיך נישט צו לאָזן רעדן און צו פאַרדרייען מיט דער נאָז אזוי, אז ער וואָלט קוים די טיר געטראָפן. מיט איין קוק וואָלט איך אים צעקוועטשט, ווי א פליג, און זיינע אלע האַפּענונגען, משטיינסגעזאָגט, צעריסן ווי א שפינוועכס. אינגאנצן האָט עס זיך געווענדט טאקע נאָר אין איין האָר. — בשעת אזעלכער דאנקט מיר, פיל איך, ווי גרויס, אפנים, איך בין. עס דאכט זיך מיר דענסטמאָל, גלייך ווי ער איז מיר מודה אויף די זיכרות, ניט מיר אָפּ די וועלט, אויך יענע וועלט און זיך אליין האלט ער מיט רעכט טאקע פאר א גאָרנישט. מיר, פארשטייט זיך, קומט א גרינג לעבן, אָן מי, אָן ארבעט, אָן זאָרג. דערויף בין איך דאָך א פיינער, איידעלער מענטש, און אים... אים איז עפעס אן אנדער זאך... מיר זענען טאקע ביידע פלייש און בלוט, פונדעסטוועגן איז נאָך א גרויסער חילוק צווישן בלוט און בלוט. איירל בלוט איז פאָרט עפעס אנדערש. היינט איז טאקע אונדזער ביידנס טבע אויך נישט גלייך. איך בין גע- וואוינט געוואָרן גוט צו לעבן מיט אלע תענוגים; זאָל מיר נישט זיין צו דער צייט דאָס גלעזל קאווע, דאָס גלעזל טיי אָדער לאָז מיר צו מיטאָג נישט דערגיין עפעס א געריכט און לאָז איך מיר אן איבעריקן בייג טאָן. בין איך פשוט אומ מענטש; ער אָבער איז געוואוינט געוואָרן צו האָרעווען. ער איז פארגרעכט. אָן א שום געפיל. אן אָרעמאנס קישקע קלייבט גאָר נישט איבער, כאַטש דאר ברויט, כאַטש קרעמע- נעס, אבי עסן... ווי קומט ער צו מיר? בשעת עפעס א געמיין מענטשל, עפעס א נויטבאדערפטיקער דאנקט מיר מיט א צי- טערדיק קול, שטיי איך און שמיכל מיר אביסל, עפעס זייער משונה, וואָס לאָזט זיך גאָר נישט צו באשרייבן. עס ליגט אין דעם שמיכעלע אי עניוות אי גדלות, אי כוֹמרשט ערנסט אי געשפעט, אי צוגעלאָזטקייט, אי א שטופ פון זיך אויף א מייל, אי מהיכאָתית אי רחמנות, אי מהיכאָתית אי רוח אין דיין טאטן, א רשות יענעם צו רעדן אי אָנצוהערעניש: פונדעסט- וועגן, דרך-ארץ! אז איך שענק אים דענסטמאָל א קוק, דאכט זיך מיר, ער איז זיך פשוט מחיה; שענק איך אים נאָך עט-

לעכע ווערטער, לאָז מיך צו אים אראָפּ און זאָג אים פאר גוטסקייט מוסר, ווי, אשטייגער: מען באדארף ארבעטן, האָרע-ווען, פארדינען כשר דעם גראַשן מיט שווייס, מען באדארף זיך נישט פוילן, מען באדארף לעבן מיט חשבון; אָדער איך מיש מיך גלאַט אריין אויף גאַטס באראָט, מיט עצות אין זיינע זאכן און זאָג מיר בויך-סברות, אָט אזוי באדארף מען דאָס און דאָס מאכן, דאָס און דאָס שרייבן, אזוי איז גוט, אזוי איז שלעכט וכדומה דעות גאָר אָן א שום טעם — דאכט זיך מיר, קוועלט ער פשוט אָן, ער זאָגט אויף מיין איטלעכס וואָרט נאָך אָמן און דאנקט מיר פאר מיין זיסן מוסר, פאר מיינע קלוגע עצות. איך מיין, אז אין דרינען זענען מיר גלייך א סך נבירים, א סך בארעמהארצעדיקע, גרויסע לייט. איך דערקען עס תמיד אין זייער פנים, אין זייער שמייכלעך, אין זייערע שיינענדיקע אייגעלעך, אין זייער דיבור, אין זייערע עצות און אין זייער מוסר-זאָגן. נאָך בעסער ווייזט זיך עס אמאָל ארויס אין זייער האנט-געבן. דאכט זיך אין פלוג, וואָס איז אזוינס א האנט-געבן? ביי פראַסטע מענטשלעך דאָס פשוט, מען ניט יענעם די האנט, מיט אלע פינגער, ווי זי איז, גאָר אָן חכמות. ביי די פיינע מענטשן אקעגן שטעקט אין דעם האנט-געבן גרויסע חכמות, מען ניט זי אויף פילערליי ארטן; אין איטלעכער ארט ליגן גאנצע חככות, עס ליגט דרינען א גאנץ לשון. בשעת איך בין געוואָרן א פיינער מענטש, האָב איך אוועקגעלערנט די חכמות פון א האנט-געבן, א לאַנגע, לאַנגע צייט. אז גאָט וועט מיר שענקען געזונט און לעבן, טראכט איך אָפּדרוקן זייער א דיקן ספר, אין עטלעכע חלקים, מיט דעם נאָמען „חכמת-היד“. דער ערשטער חלק שמועסט פון נעמען. מילא דאָס איז א גרינגע זאך, איין כלל אויף תמיד, פאר איטלעכן גלייך, אז נעמען באדארף מען מיט דער גאנצער האנט, און אויב עס לאָזט זיך, איז מען זיך אומעטום נוהג צו נעמען מיט ביידע. די גאנצע שווערקייט ליגט אין געבן. דע-רויף שטעלן זיך אלע מפרשים, דרינען זענען דאָ טויזנט פיר רושים, און דאָס איז דער עיקר אין דעם ספר. איך בין זיכער, אז די וועלט וועט פון דעם ספר א גרויסן נוצן האָבן, בפרט יענע מיני מענטשלעך, וואָס ווערן פלוצים אויפגעריכט, וואָס ווילן זייער שפילן א ראָלע, אין אלע זאכן נאָכצואַגן די גרויסע לייט, די פיינע-בריות; ווי אויך יענע מיני נקבות. וואָס ווארפן פלוצים אין די עלטערע יאָרן פון זיך אראָפּ דעם שלייער, פוצן זיך אויס נאָך דער לעצטער מאָדע, מאכן חן, בלאָזן פון זיך זייער שטארק און ווערן פון דער העלער הויט גאנצע דאמען!...

היינטיקס מאָל אָבער איז מיין נישט באשערט געווען הנאה

צו האָבן. די קליאטשע, ווייניק וואָס זי האָט מיר נישט גע-
דאנקט, האָט זי נאָך, ווי עס האָט אויסגעזען, אפילו נישט
געוואָלט הערן מיינע רייד. זי האָט זיך אוועקגעקערט נאָר אין
דער זייט און געגעסן גראָז מיט אזא מינע, ווי זי וואָלט
לחלוטין נישט געוואוסט, אויב איך געפין מיך נאָר דאָ לעבן
איר. דאָס האָט מיך אביסל געארט, איך האָב איר נאָך א מאָל
איבערגעחזרט מיינע פריערדיקע ווערטער, זי האָט טאקע וויי-
טער זיך נישט וויסנדיק געמאכט און געטאָן איר זאך, ווי
איינער רעדט: וואָס ארט דיך, אז יענער פלוידערט? אז יע-
נער וויל מיך לערנען? — אזא באליידיקונג האָב איך שוין
נישט געקענט אויסהאלטן, וואָס הייסט? עפעס נארישקייטן
דערצוילן איך דאָ? איך שמועס דאָך מכת השכלה, מכת ביל-
דונג! ... עס האָט מיך אונטערגעטראָגן, פאר וואָס דאָס איז ביי
איר עפעס נישט אזוי אָנגעלייגט. איך האָב זיך אויפגעשטעלט
געשווינד אויף די פיס, מיך אומגעקערט מיט דעם פנים צו
דער קליאטשע און איר געזאָגט א גאנצע דרשה.

— איטלעכן איז באקאנט, — האָב איך געזאָגט מיט פייער,
— איטלעכן, פון קליין ביז גרויס, איז באקאנט, אז אלע
חכמים פארגלייבן די בילדונג אָדער געלערנטקייט צו דער ליב-
טיקייט: ותורה אור, און די געלערנטקייט איז ליבט, זאָגט
אויך דער פסוק, אָבער דאָס גראָבקייט און דאָס נישט-געלערנט-
קייט פארגלייבן זיי צו פינצטערניש. א געבילדעטן איז ליכטיק
אין די אויגן, אין אלע זיינע רמ"ח אברים. די בילדונג ניט
איטלעכן, אקוראט ווי דאָס ליכטיקייט, גליק און לעבן. ווער
עס איז נאָר געבילדעט, לעבט זייער גליקלעך אין עושר, אין
כבוד. ער האָט תענוג פון דער וועלט און די וועלט האָט גרויס
תענוג פון אים, איטלעכער האָט אים משונה ליב, גייט נאָך
אים פשוט אים. מען גיט אים דאָס שענסטע, דאָס בעסטע,
אפילו דאָס טעלערל פון דעם הימל נעמט מען אים אראָפ און
מען טראָגט אים צו פון פייגל-מילך. הכלל, עס איז אים גוט,
גוט, גאָר גוט. נבירים, רייכע לייט, קוועלן פון אים גאָר אָן,
זענען פשוט זיך מחיה און לעקן די פינגער פון זיינס א וואָרט.
איטלעכער שלעפט אים צו זיך ווי א טייערן בריליאנט, און
לאָזן זיי מאכן א באל, א מיטאָג, אָדער עפעס א קערמעשל,
שטייט ער ביי זיי אין צעטל דער ערשטער, ווי א שפיגעלע.
זיי פארשטייען, נישקשה, אז טאקע געלט איז שמעלט, היינט איז
עס דאָ, מאָרגן נישטאָ, אָבער ער — ער אליין איז געלט, ער
איז גאָלד און זילבער. וואָס טויג אים געלט? וואָס טויג אים
צירונג? אז ער אליין גילט ווי א מטבע, אז ער אליין איז אן
אכט-טוב! לאָז ער פראוון עפעס בעטן א הלואה וכדומה,
דערפילן זיי תיכרומיר זיין בקשה מיט גרויס שמחה. וועלכער

גביר, אשטיינער, וועלכער רייכער מאן האָט אין זיין לעבן
אמאָל אין עפעס א זאך א געבילדעטן אָפגעזאָגט? וועלכער,
אדרבה וועלכער? — איך מײן טאקע קיינער נישט! קלאָגט
זיך אויף זיי גראָד אין דער זאך עמעצער, איז ער זיכער א
לינגער, און אויב ער איז באקאנט פאר נישט קיין לינגער,
מוז דרינגען אוודאי עפעס זיין, איינער דעם אנדערן האָט,
אפנים, נישט געמוזט פארשטיין, ביידע האָבן געמוזט א טעות
האָבן... די אריסטאָקראַטן, דאָס הייסט, די פיינע לייט, וואָס
פאררײסן די נעז און בלאָזן פון זיך תמיד, גלאַט אזוי אָן א
שום טעם; וואָס פארלאנגען, אז איטלעכער זאָל פאר זיי האָבן
אָפשיי, צוליב זייערע מאָדנע הויזן, שטיוולעטן וכדומה, צוליב
זייער מבינות אויף שיינער סחורה און אויף אלע געשמאקע
זאכן, ווי אויך צוליב זייער גוטן מיטאָג, וואָס אין אים קומט
אריין מער אביסל פלייש מיט שמאַליץ און מער מיט א רעד
ריכט, ווי ביי דעם געמיינעם עולם — אָט די אָפגעפיינטע
מענטשעלעך, זאָג איך, לויפן דעם געבילדעטן אקעגן און גיבן
אים גרויס כבוד אָפ. אפילו יענע מיני דאמען, וואָס מאַכן
שטארק חן, אזוי אז ביים צוגיין צו זיי אמאָל ווערט מען בטל,
מען מיניעט זיך עפעס משונה, מען ווייסט נישט ווי מען זאָל
שטיין, ווי מען זאָל זיצן, וואו מען זאָל אהינגאָסן די הענט;
מען ווערט עפעס אזוי צעמישט, אז מען רעדט בויכערדיק און
מען ווערנט זיך מיט איטלעכס וואָרט; עס פארענדערט זיך
עפעס דאָס קול, עס רוישט עפעס אין די אויערן, אז מען
הערט כמעט אליין נישט, וואָס מען רעדט; יענע מיני דאמען,
וואָס אין זייער געזעלשאפט באנעמען זיך אפילו די גאנץ
וואוילע מיט עפעס א געצוואונגענער אומגעצוואונגעקייט, דאָס
הייסט אויף פראָסט יידיש, זיי טוען זיך אָן א כח, צווינגען
זיך, אז זייער באנעמונג זאָל אויסזען נישט געצוואונגען,
כלומרשט פריי; וואָס מיינען, אז זיי באגליקן יענעם מיט א
וואָרט, מיט א קוק; וואָס טראָגן אויף דעם קאָפ וויכטיקע
זאכן, גאנצע בערג... א בארג פרעמדע האָר און א וואלד
שמאטעס־בלומען, — אפילו זיי הענגען זיך אויף דעם געבילד־
דעמן און קוויקן זיך מיט איטלעכס וואָרט. באדארף עס דען
טאקע אזוי נישט צו זיין? זאָגט עס דען אויך נישט דער
פסוק? ער זאָגט: אשרי אָדם, אז וואויל איז דעם מענטשן,
חצא וועלכער האָט געפונען חכמה, חכמה! פאר וואָס? וואָ-
רים כי טוב סחור, איר האנדל איז בעסער מסחר כסף, איידער
מיט זילבער, בשמאלה, אין איר לינקער האנט עושר וכבוד איז
עושר און כבוד. נו, באדארף מען נאך דען האָבן א בעסערע
ראיה ווי א פסוק?... איך וויל דאָ נישט זייער מאַרדן זיין,
אויסצוואווייזן פאר דער וועלט, ווי שלעכט, ווי ביטער און

פינצטער עם איז די נישט-געלערנטע, ווי שלאף און דערשלאָגן זיי זענען. נעבעך, ווי מען לאָזט זיי ערגעץ נישט פשוט קיין קאָפּ אויפהייבן, ווי זיי ליידן און קומען, נעבעך, אָפּ; ניין! איצט וויל איך דערפון נישט רעדן, איך וויל דאָ נישט מער באווייזן, ווי גוט די בילדונג איז, און דערפון וויל איך ארויפ-קומען אויף דיר, דו זאָלסט פארשטיין, ווי עס כאדארף ביי דיר שטארק אָנגעלייגט זיין דער פלאן, וואָס מען וויל דיר... נאָר מיין קליאטשע אָבער האָט אין מיטן דעם שמועס פלוצים זיך אויפגעשטעלט און אוועקגעגאנגען ווייטער אביסל, זיך גענומען עסן גראָז, גאנץ קאלטבלוטיק, קיין קוק אפילו נישט צו טאָן אויף מיר. איך אָבער האָב נישט געוואָלט שווייגן. עס איז מיר שוין געגאנגען אין נצחנות, עס האָט מיר שוין טאקע גוט פארדראָסן. עפעס וואָס בין איך, א יונגעלעך, וואָס עפעס בין איך? עפעס פלוידער איך, וואָס? איך האָב איר כאַטש פונדערווייטנס, כאַטש זי האָט נישט געוואָלט הערן, אלץ געזאָגט ווייטער מיין שמועס מכח איר און אויסגעלאָזט אויף א קול מיט דעם פסוק: אט תאבדו, אויב איר וועט פאלגן ושחתם און איר וועט הערן, טוב דאָס גוטסקייט האָרץ פון דעם לאַנד תאכלו וועט איר עסן!

דאָס זעכצנטע קאפיטל

קיין טאנץ גייט נישט פאר קיין עסן

אָפּזאָגנדיק דאָס, האָב איך מיר און פארשוויצט, מיט א פארפלאַמט פנים און א געשוואָלן הארץ מיך א וואָרף געטאָן אונטערן בוים.

די קליאטשע איז ביי מיר געווען שטארק אָפּגערופן נאָך אזא אויפפירונג. איך האָב זי געהאלטן פאר א פארפאלענע, א פארפאלענע אויף אייביק. עס וועט שוין פון איר קיין לייט נישט זיין. שונאים זענען אפנים טאקע גערעכט, א וועלט איז טאקע נישט משוגע, מסתמא איז זי טאקע א שליממזל, א פארשלעפטע קרענק פון זיין ליבן נאָמען. וואָס וועל איך דאָ באמת זיך ניאנטשען מיט איר? איך וועל נאָר ווארטן אביסל, האָב איך געטראכט, ביז וואנען עס וועט רעכט טאָג ווערן, דענסטמאָל וועל איך פון איר אנטלויפן, וואוהין די אויגן טראָגן, אפילו פארגעסן דעם „זייגעזונט“ און מיט איר זיך נישט געזענען. לאָז זי זיך טאָן, וואָס זי וויל. מיר געהערט זיך חער שוין כלל וכלל נישט אָ.

און אזוי ווי איך זיך דאָ, הער איך פון דער ווייטן, ווי א
קול עפעס אַנרופנדיק זיך צו מיר :

— יאָ, וואָס באטייט עס אזוי דיין אנטלויפן, ס'טייטש,
אזא מענטש ווי דו, זאָל אנטלויפן ?

„די קליאטשע איז טאקע נאָר א מכשפה, זי ווייסט וואָס
אין הארצן טוט זיך. זי האָט זיך, אפנים, אָנגעשטויסן, אז איך
ווייל פון איר אנטלויפן! — אזוי האָב איך ביי מיר געטראכט
מיינענדיק, אז דאָס קול איז פון דער קליאטשע, זי רעדט דאָס
צו מיר, — מאך איך מיך א תם און ענטפער איר שטאמ-
לענדיק :

— וואָס אנטלויפן?... ווער?... פאר וועמען?...

— פאר דעם פויער!

— א, פאר דעם פויער, פרעגסטו, וואָס איך בין אנט-
לאָפן ? — זאָג איך שוין רואיקער. — א פויער בלייבט טאקע
א פויער, א פרא אדם. ער האָט מיך נאָר געוואָלט שלאָגן!
— ס'טייטש, וועמען שלאָגן ?! דיך ? און דו האָסט אים
געשוויגן ?

— נו, וואָס האָב איך דען געקענט טאָן ?

— א זוזווי! דו קענסט נישט, ביסט אנטלאָפן! און
דאָס בידנע פערדל זיינס, נעבעך, האָט ער טאקע אלץ גע-
שלאָגן! ס'טייטש, אויף די וועגן, אויף די שטרוזן זענען דען
נישטאָ אייערע באַרמהארציקע חברה-לייט ?
איך בין געבליבן צעמישט און נישט געהאט וואָס צו
ענטפערן.

— טאקע, אפנים, די בעלירחמימס זענען די בעליר-
רחמימס און די אומשולדיקע באשעפעניש, די אומגליקלעכע
פערדלעך ליידן. אפנים, אלץ טאקע, נעבעך! אפנים, די דאָזיקע
שליממזליקעס, וועלכע מען האָט פריער געפייניקט, פייניקט
מען נאָר אי אצינד! ס'טייטש, עפעס איז דען הפקר א
וועלט ?

איך האָב פון די ווערטער אראָפגעלאָזט די נאָז.

— וואָס הייסט, „היינטיקע צייט איז דאָך נישט מער הפקר
א וועלט. עס איז דאָ א חברה „צער בעליר-חיים“.

איך האָב איר נישט געקענט קוקן אין די אויגן און אוועק-
געדרייט דעם קאָפּ.

— בשעת דו האָסט פריער ארויסגערעדט די דאָזיקע ווער-
טער אויף א קול פון דעם גאנצן הארצן, האָט מען געקענט
מיינען, כ'לעבן, אז איצט איז זיכער משיח-צייט! אָט נעמען
זיך צונויף אלע חיות און בהמות אינאיינעם ווי ברידער, אָט
ווערן וועלף „פאני-בראציע“ מיט שאָף, לעמפערטן ווערן חבר
מיט ציגן, איינער בעט דעם אנדערן מחילה פאר פריערדיקע

זינד, פאר אמאָליקע נארישקייטן; וואָס ס'איז געווען, איז גע-
ווען, פון היינט אָן זאָל געמאכט ווערן נומע תקנות. די שארפע
געגל מיט די שרעקלעכע ציין זאָל מען אוועקלייגן אויף דער
פאָלעצע, אויס מאַרע צו פארגיסן בלוט, צו עסן יענעמס פלייש,
נישטאָ מער קיין שטארקע מיוחסים, אלע זענען גלייך, מען
לאָזט ארויס א פריילעך קול: אורא, אורא! עס איז משיח-
ציט, און ווי אלע פרייען זיך און טאנצן, באדארף נאָר אַנ-
קומען א פויער מיט א פערדל שלאַגנדיק אים טויט-שלעק —
און ס'ווערט פארשמערט די גאנצע שמחה. זאָג מיר נאָר, איך
בעט דיך, וואָס האָט ער דיר, דער פרא-אדם, געזאָגט?
זי שפעט פון מיר! טראכט איך מיר אין הארצן מיט
פאדרראָס, און ענטפער נישט קיין וואָרט.
אפנים עס איז א טעות עס איז נאָר א פורים-שפיל, א
ריינע קאָמעדיע, כלעבן! דאָ זיצט א קאָמיטעט פון א חברה
„צער בעלי-חיים“, זאָרגט זיך, שמועסט פון רחמנות, פון
מענטשלעכקייט, און דאָרט פלאָגט מען טאקע די אומגליקלעכע
באשעפעניש. ווער עס וויל, לאָרט אָן די פערדלעך מיט משא
איבער זייערע קרעפטן און זעצט פון זיי די נשמה ארויס.
מען העלפט זיי נאָר, ווי עס זעט אויס, מיט א גוט וואָרט,
מיט א זופן, מיט א קרעכץ: ס'איז נאָר א ריין טעאטער,
כלעבן! היינטיקע צייט פארדינט טאקע מיט רעכט דעם נאָר-
מען: די צייט פון קרעכצן, פון רעדן, פון פלוידערן.
— גענוג! — האב איך זיך שטארק צעבייזערט, נישט
קאָנענדיק זיך מער איינהאלטן פון אזעלכע געשפעטערייען. —
גענוג כלעבן, צו שפעטן בשעת מען רעדט מיט דיר ערנסט,
בשעת מען שמועסט מיט דיר מכוח השכלה, מכוח בילדונג.
— מיט איר רעדט מען ערנסט?! — באקום איך אן
ענטפער אויך מיט א בייזער. — נו, טאָ הער-זושע — וואָס
לינסטו אויסגעצויגן ווי א נבלה אויף דער ערד? — הער-זושע,
וואָס מען זאָגט דיר מיט א פולן מויל. מיט איר, זאָנסט-דו,
רעדט מען ערנסט! אָ קאָפּ אין דער וואנט! אז דו ציסט כאר
דער צונג, מוז מען דיר זאָגן, אז דו ביסט ווילד, דיינע ווער-
טער מיט די בריוועלעך דיינע — משונע ווילד, און, דאכט
זיך, נישט אנדערש טאקע, אז דו ביסט פאָרדיקט. אָט-דעם
אומגליקלעכן באשעפעניש זאָגט מען: לערן זיך אויס. פרעג
איך דיך, ערשטנס, חכם מיינער, פארוואָס הייסט מען עס
דווקא איר? ווייניק זענען דאָ אין דער וועלט, אשטייגער,
נישט געלערנטע פערד, טאקע אמת פראָסטע, נישט דערצויגן
אין קיין שום זאוואָד, און פונדעסטוועגן, חוץ זייער שאָדן.
אזא לעבן אויף איר געזאָגט געוואָרן! צווייטנס, ווען זי קען.
אמת, נישט די אַנשטעלן, ווי די אידעלע, דערצויגענע פערד.

אָבער קיין גראָב פּערדל מוז דווקא האָבן א דיפּלאָם פון א
 זאוואָד? דריטנס, אויב זי קען נישט הייבן פּיסלעך און מאַכן
 יענע אָנשטעלן, ווי די זאוואָדסקע פּערד, אקעגן-זשע דערפאר
 האָט מען פון איר מער, א סך מער נוצן ווי פון זיי. יענע
 זענען פּטור פון אלצדינג, ווייסן נישט מער ווי די קארעמע,
 ווי די יאכט. מיט איר אָבער ארבעט מען מעשים, זי טראָגט
 אויף זיך אלערליי משא. וואו איז דען איר פלייש, איר לייב
 און לעבן? זי האָט עס פארלאָרן אין דער ארבעט. וואָס מען
 וויל, מעג מען זיך יאָגן, נאָר איר מי, איר פראצע האָט זייער,
 זייער פיל נוצן געבראכט... פּערטנס, וואָס פאר א שייכות, איך
 בעט דיך, האָט עסן און דאָס נייטיקע באדערפעניש מיט בילד-
 דונג? מיט וואָס פאר א יושר קאָן מען יענעם נישט לאָזן עסן,
 אָטעמען, פריי, סיידן ביז ער וועט זיך אויסלערנען עפעס
 קונצן? איטלעכס באשעפעניש, וואָס ווערט געבוירן, איז קורם-
 כל א לעבעדיקע זאך, פארזאָרגט פון דער נאטור מיט אלע
 חושים, מיט אלע אברים, טאקע נאָר פון זיינעטוועגן, בכדי
 דורך זיי צו באקומען אלצדינג, וואָס עס באדארף נייטיק האָבן
 צום לעבן. עס האָט, אשטייגער, א מויל, אויף צו עסן, עס
 האָט א נאָז, כדי צו אָטעמען, עס האָט פיס, כדי צו גיין, נישט
 כדי צו טאנצן. טאנצן וכדומה נאָך אזעלכע שמאַכטעלייען,
 דאָס זענען נאָר אויסגעטראכטע מעשיות, דאָס האָט מען אליין
 זיך אויסגעטראכט שפעטער און א נאָמען געגעבן בילדונג, איך
 וויל מיך דאָ נישט אריינלאָזן אין חקירות, אויב די בילדונג
 מיט די אלע קונצן זענען גוט אָדער שלעכט; אויב דאָס אלץ-
 דינג, וואָס מען לערנט, ווי אזוי מען האָט עס צוגיפגעשטעלט,
 פון וואנען מען האָט עס גענומען, אויב דאָס אינגאנצן הייסט
 נאָר בילדונג. וואָרום מען זעט דאָך א סך קונצן, וואָס אמאָל
 זענען זיי געשטאנען אין דער פראָגראמע, שטארק געגאָלטן,
 אזן היינט גייען זיי מער נישט אָן; ווידער נאָך קונצן, וואָס
 דאָס נאנצע אָנהאלטעניש זייערע, משטיינס-געזאָגט, איז אויף
 יענעם געשמאק, אויף יענעם השערות; ווידער נאָך אזעלכע
 כלומרשט ערנסטע קונצן, וואָס זענען געבויט אויף יענעם
 ווילן, אויף קאפּריזן, אויף אלטע פארשימלטע מנהגים; עס
 זענען דאָ אויך אזעלכע מעשיות, וואָס לכתחילה האָט מען זיי
 געשטעלט אויף א הינעריש פיסל, אויף דער פאנטאזיע, אויף
 דעם כוח הדמיון; ווי אויך אזעלכע מעשיות, וואָס זענען זיך
 סומך אויף פאקטן, דאָס הייסט אויף דעם, וואָס אין דער וועלט
 האָט זיך פארלאָפּן, נאָר די פאקטן גופא זענען אָבער פאר-
 דרייט, איטלעכער דערציילט זיי אויף אן אנדער אופן, איטלע-
 כער קוקט אויף זיי אנדערש, חוץ דעם ווערן זיי ווייעס-איז
 אָפגעשילדערט נאָר פון דרויסן, אָבער מיידודע, וואָס אינעוויי-

נים טוט זיך ? היינט באדארף מען דאך טאקע נישט פארגעסן.
 אז יענע שוין כלומרשט ערנסטע מעשיות לאָזן דאך נישט
 מער הערן ווי שמוקעס, אָנשטעלן, קינדערשפיל, אינגאנצן א
 פוף, אָבער פון יענע אין תוך אריין גוטע המצאות, שיינע
 קונצן אַנטיק אין דער וועלט, פון זיי מאכן די מעשיות עפעס
 נישט אזא צימעס... נאָכאמאָל זאָג איך, אז איך לאָז מיד דאָ
 נישט אריין אין טיפע חקירות, אויב די בילדונג מיט אייערע
 קונצן האָבן א ממשות אָדער נישט, אויב זיי האָבן דער וועלט
 געבראכט גליק אָדער אומגליק. אזעלכע חקירות גייען מיד
 א צינד נישט אָן. איך וועל מער נישט זאָגן, אז זיי זענען נאָר
 בייזאכ, כשעת געבוירן ווערן האָט דאָס באשעפעניש פון זיי
 נאָר נישט געוואוסט, עס האָט אים באלד זיך געגלוסט עסן,
 אָטעמען און זיך באוועגן נאָך איידער עס האָט נאָך געהאט
 א רמז דרמזיה פון יענע אויסגעטראכטע המצאות. מהיכא תיתי,
 איר קענט אים נישט געבן די שיינע אָשעיניקעס, דאָס טייערע
 געשפאָן מיט די פליטערלעך וכדומה נאָך צאצקעס און שפיל-
 כעלעך, וואָס זענען פון אייך באשטימט פאר יענע מיני קונצן,
 אָבער עסן, פריי אָטעמען און אלע נייטיקע זאכן, וואָס זיין
 גוף פאָדערט און וואָס אָן דעם קאָן עס זיך נישט באגיין —
 דאָס אלצדינג מוזט איר אים געבן, עס האָט דערויף
 א רעכט, איר קענט עס ביי אים בשום אופן נישט אוועקנעמען.
 איר קענט נישט דאָס באשעפעניש האלטן פארשפארט, עס זאָל
 זיך באוועגן, וואָרום דורך דעם מוז עס ביסלעכווייז אָפּשטארבן
 — נעמט איר דאָך צו ביי אים דאָס רעכט צו לעבן; איר
 טאָרט עס נישט גלאט פייניקן, שלאָגן, וואָרום דורך דעם מוז
 אים, נעבעך, וויי טאָן, ער קאָן נאָך ווערן א ביטערע קאלעקע
 — נעמט איר דאָך צו ביי אים דאָס רעכט געזונט צו זיין און
 הנאה צו האָבן אין דעם לעבן!...

אז דו ציסט שוין יאָ פארן צונג, וועל איך דיר טאקע
 בפירוש ארויסזאָגן: איך בין דיר מוחל דיין רחמנות! איך
 וויל נישט, אז דו זאָלסט אויסארבעטן, מען זאָל זיי נישט אזוי
 פלאָגן, מען זאָל איר געבן איר באדערפעניש צו דערהאלטן די
 נשמה, טאקע נאָר גלאט פאר רחמנות, ווייל עס איז פשוט א
 צער בעלי-חיים. זי וויל אפילו נישט, דו זאָלסט אויסבעטלען
 פאר איר אלע נייטיקע זאכן צום לעבן אי מהאי טעמא, וואָס
 מען האָט און וואָס מען קאָן פון איר האָבן נוצן. דאָס זענען
 אלטע מעשיות, אלטע לידלעך, וואָס איך האָב זיי שוין געהערט
 אין דער וועלט זינגען אין פארשידענע צייטן. געוויינטלעך, אז
 די וועלט הייבט ערשט אָן זיך ארומצוקוקן, זיך צו באטראכטן,
 דענסמאָל רעדט מען פון הומאניזם, דאָס הייסט פון מענ-
 טשלעכקייט, פון רחמנות, פון בארעמהערציקייט; שפעטער

אביסל. אז די וועלט הייבט אָן פאמעלעך פראקטישער צו ווערן, איז אין דער מאָדע צו רעדן פון אוטיליטאָריזם, דאָס הייסט, פון נוצלעכקייט, פון דעם נוצן, וואָס מען קאָן פון דעם, פון יענעם האָבן. ערשט גאָר שפעטער, אז די וועלט באַקומט אי שכל, אי יושר, און פארשטייט בעסער דעם גאנג פון דער נאָר טור מיט אלע אירע באשעפענישן, דענסטמאָל הייבט מען אָן צו רעדן פון אמת, פון גערעכטיקייט. — איך וויל גאָר נישט הערן קיין רחמנות, קיין נוצן, — רחמנות און נוצן זענען אזעלכע זאכן, וואָס די וועלט קאָן זיך אויף זיי נישט האַלטן. איך בין גלייך ווי אלע, זאָגט מיט רעכט דאָס דאָזיקע באשעפעניש, פלייש און בלוט זיינען מיר אלע, אונדזערע באַדערפענישן זענען גלייך, און איין רעכט אויף צו לעבן האָבן מיר אלע. האָט יענער אויף מיר רחמנות, הייסט עס אזוי פיל, ווי איך לעבן גאָר אין זיין זכות; ער — האָט יאָ דאָס רעכט צו לעבן, און איך — ניט! אינגאנצן וואָס איך האַלט מיר, וואָס איך זשיפע, האָב איך עס צו פארדאנקען אים, גאָר אים. — אין דער צייט, אז מיר ביידע זענען גאנץ גלייכע באשעפענישן איינערליי באַדערפענישן, לאָזט מיר יענער לעבן, וויל איך ברענגן אים נוצן, הייסט עס אזוי פיל, ער איז דער תכלית, דער עיקר, און איך לעבן גאָר, מחמת דערמיט טויג איך אים, פאר מיר אליין וואָלט איך נישט באַדארפט גאָר באשאפן ווערן. איך וויל אָבער לעבן גלייך ווי אנדערע, גלאַט וויל איך בין אויך א באשעפעניש פאר מיר. פארשטייט־דו מיר, מיין מליץ יושר, מיין באַרעמהארצעדיקער האַר? אויף אייער באַרעמ־הארציקייט און אויף דעם, וואָס איר קענט פון מיר האָבן נוצן, דערויף קאָן איך כלל מיר נישט סומך זיין. מאָרגן ווערט דיר, צו אלדי שוואַרצע יאָר, פארשטאָפט דאָס האַרץ, ביסט אין א שלעכטער לוינע, אָדער איך וועל דיר איינמאָל נישט קענען צושטעלן די צאָל ציגל אקוראט, — ווערסט־דו ברוגז, גיסט אויף מיר אויס דיין צאָרן — און עס ווערט פלוצים א תל פון מיר! אז איר וועט מיט מיר זיך באַנעמען מיט גערעכטי־קייט, אזוי ווי איר באַנעמט זיך מיט אנדערע, דענסמאָל, זעסט־דו, וועל מיר שמועסן מכוּח קונצן. אין גוטע אומשטענדן, אין וואוילטאָג, מהיבא־תית, קריכן אין קאָפּ אזעלכע זאכן. דו וועסט אפילו פארשפּאַרן מיר צו זאָגן דענסמאָל דרשות. הא, וואָס זאָגסט־דו דערצו, מיין האַרניקע?

— וואָס זאָג איך? — האָב איך געענטפערט. — איך זאָג: נישט אנדערש, אז דער רוח רעדט היינט אויס דיר, טאקע גאָר דער רוח!

דאָס זיבעצנטע קאפיטל אל תפתח פה לשון

— אָט בין איך! — האָט זיך אָנגערופן עפעס אן אומ-
באקאנטער פארשוין פון א ווילד אויסזען מיט שטארק צעשויר
בערטע האָר, און א רויט מיצל ארומגעשמעקט מיט פּעדערן
פון אלע מיני עופות. — אָט בין איך! — האָט ער געזאָגט,
ארויסשפּרינגענדיק פּלוצים פון צווישן די צוויינן, זיך געשמעלט
אקעגן און אויסגעלאָצט אויף מיר זיינע גרויע קעצישע אויגן.
נכהל ונשתומם בין איך געוואָרן, אז איך האָב דערזען דאָ
אין וואַלד אזא מין פארשוין. אלע שרעקלעכע מעשיות פון
גזלנים זענען מיטאמאָל מיר ארויפגעקומען אויף דער מחשבה.
דאָס איז זיכער א גזלן, האָב איך געקלערט, זיין געזונטער
קארק, זיין פּרצוה-פנים און זיין שרעקלעכער בליק האָבן ארויס-
געזען טאקע נאָר ווי פון א מוראדיקן גזלן. וואָס האָט א סך
מענטשן אין זיין לעבן שוין אויסגעקוילעט. עס האָט מיר שוין
זיך אויסגעדראכט, ווי אָט גיט ער מיך א וואָרף און נעמט
ארויס א גרויסן חלף, מחמת מורא האָט מיר שטארק געטיאָכט
קעט דאָס הארץ, געקלאפט א צאָן אין א צאָן און איך האָב
געפילט א טעם מיתה, ווי דער חלף ליגט מיר אויף דעם
האַרץ. איר האָב צוגעמאכט די אויגן און שטילערהייט געזאָגט
ווירוי.

— וואָס שעפטשעסט-דו עפעס, יונגערמאנטשיק? — האָט
ער געפרעגט און זיך צעלאכט מיט אזא משונה געלעכטער, אז
עס האָט גענרילצט אין די אויערן און ווייט ארום אין דעם
וואַלד האָט זיך אָפּגערוּפּן א שרעקלעך ווידער-קול, גלייך ווי
עס וואַלטן א לאך געטאָן טויזנט אלטע מכשפהטעס אלע אינ-
איינעם.

דאָס איז, האָב איך געטראכט, דאָס גוטע געלעכטער. אָט-אָט,
קעט מיר זיך דאָס לעבן, אָט-אָט, טראָג איך מיך איבער אויף
יענער וועלט, עפעס ווי אויף צו-לחכעים האָט מיר דענסטמאָל
די וועלט אווי שוין, אזוי גוט זיך פאָרגעשטעלט, אז איך
וואַלט באַראַי אַלצדינג אוועקגעגעבן, אבי לעבן צו בלייבן. קיין
מלוכה פארמאָגט עס נישט, וואָס איך וואַלט דענסטמאָל אָפּגע-
צאָלט פאר א קורצער צייט לעבן. אך, וואָס פאר א שיינע
וועלט אונדזערע איז, וואָס פאר א מענטשן! ווי גליקלעך איז
דער, וואָס לעבט אויף דער שיינער וועלט, וואָס לעבט צווישן
לעבעדיקע מענטשן! ווען א סך אנדערע וואַלטן געפילט דאָס,
וואָס איך דענסטמאָל, וואַלטן זיי געזאָגט: א כפרה גרלות,

יחוס און כבוד! צו אלדי שווארץ יאָר אלע ברונזן, אלע פליאָטקעס, אלע פוסטע קריג, אלע רכילות, שנאה און קנאה! דאָס אלצדינג איז הכל הכלים, לויטער נאָרישע זאכן. אלע מענטשן זענען ברידער, חברים, שטאמען אלע אייגנטלעך פון איין פאָטער, אלע האָט אייגנטלעך איין נאָט-כאשאפן! ווען יענער, אשטייגער, וואָלט זיך געזענגט מיט דעם לעבן און גע-ווען ביי די געדאנקען ווי איך, וואָלט ער געזאָגט: אך, פאר-וואָס האָב איך עס פריער נישט פארשטאנען? אומזיסט, אומ-נישט זיך געבלאָזן און זיך אויפגעשטויסן דאָס מיט דעם: ער איז א משלחת, א שלעפער, עפעס פון דער פרעמד א בעט-לער, און דאָס מיט יענעם: ער איז נישט פון מיין נאמנה, ער איז א שאכריי, א בזוי, קוקט נישט אויף כבוד. פע, איך בין געווען א בייזער, א שלעכטער, א פלוידערזאק, א ליגנער, א הונף, א רכילות-טרייבער, א בלכול-מאכער, אן אָנכאפער מיט דעם מויל און מיט דער פען! וואָס האָב איך געהאט צו אנט-דערע — צו אומבאשירמטע, צו דערנידעריקטע, צו דערשלאָ-גענע און פארוואָגלטע, נעבעך? ווייניק האָבן די מענטשן, גע-בער, אייגענע צרות, קארג יסורים און פורעניות פון אלע זייטן, קארג דחקות, גרוואָטע און דאגות איטלעכע רגע, בין איך פגע נאָך אויף זיי אויך אָנגעפאלן! און פארוואָס, גוואלד, פארוואָס?... בשעת מיר האָט זיך געדאכט, דער חלף ליגט מיר אויף דעם האלדז, דענסטמאָל האָב איך מיך איבערגעבעטן מיט אלע מענטשן און אמת געפילט, ווי נאָריש דאָס איז, וואָס מען קריגט זיך, וואָס מען בייסט און רודפט איינער דעם אנדערן ביים לעבן. עס זאָל געווען מעגלעך זיין, וואָלט איך אלע גע-האלדזט, געקושט און וויינענדיק זיי מחילה געבעטן... די וועלט איז מיר אזוי געפעלן, אז אוועקנייענדיק פון איר האָט מיר זיך געגלוסט כאָטש נאָכאמאָל אויף איר א קוק צו טאָן.

איך האָב האלב אויפגעעפנט די אויגן און שרעקלעך צע-דולט געקוקט. אלצדינג האָט זיך פארמישט, גענאנגען מיט דעם קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף. עס האָט מיר געבליצט אין די אויגן, געדונערט אין די אויערן און גרויסע טראָפּן שווייס האָבן מיך באשלאָגן. עס איז מיר געווען קאלט אי ווארעם. פייערדיקע רעדער, פינטלעך, פינטלעך פון אלערליי פארבן, פון אלע מיני געשטאלטן האָבן פאר מיר משונה זיך געדרייט, זיך געטראָגן, דער רוח ווייסט וואוהין. זיי אין דער מיט איז גע-שטאנען עפעס א גרויסער, שווארצער הונט, וואָס האָט אלע רגע אָנגענומען אן אנדער פנים, געגלאָצט מיט די אויגן, גע-קריצט מיט די ציין, זיך געקרימט, געמיניעט, געצויגן ביז ער האָט צום סוף אָנגענומען די געשטאלט פון א שרעקלעך ווילדן מענטשן, און איך האָב אין אים דערקענט מיין אומבאקאנטן פארשוין.

— כא, כא, דו ציטערסטן! — האָט ער אויס מיר גער
שפּעט. — אַט אזוי, פיינע מענטשעלעך, האָב איך הנאה, אז
איר ציטערט און שוויינט.

איך האָב אים שווייגנדיק אָנגעקוקט, אקוראט ווי א מוין
קוקט אָן די קאָץ, וואָס שפּילט זיך מיט איר אידער זי דער-
שטיקט זי און שלינגט זי איין.

— נו, אז דו ציטערסט, — האָט ער ווייטער געזאָגט, —
ווייס-זשע כאָטש פּאָר וועמען. איך בין דער, וואָס האָב געעפּנט
א וועג אין א נייער וועלט אריין, כדי די אלטע זאָל ווערן תמיד
ניי; וואָס דורך מיר פּעקלט מען זיך כסדר אריבער אהין ער
געץ, אהין. כדי דאָ צו מאַכן אַרט... איך בין דער, וואָס מיט
מיין קראַפּט שטיי איך תמיד נרייט אַסענן נאָך א קראַפּט פּון
מיין ווידער-פּאַרטיי. מיר ראַנגלען זיך, איינער וויל דעם אַנ-
דערן איינשלינגען, און דורך דעם שפּרינגט אין דער וועלט
אַרויס נייעס, עס ווערט גולד אַלצדינג; איך בין דער, וואָס
איך בין אידער דער „גאַרנישט“ איז מיר פּון דער העלער
הויט שיינענדיק אַרויסגעשפּרונגען. ער ווערט באַלד א גאַנצער
„יש“, וויל דעם אלטן פּאַטער זיינעם פּון דער וועלט טרייבן.
מיר גייען כסדר איינער דעם אַנדערן נאָך פּוס-טריט, און וואָס
א טריט — ווערט און וואַקסט די צייט. — איך בין דער שר
פונעם פּינצטערניש, דער מלך פּון די רוחות, איך בין דער
שטן, דער אשמדאי.

איך בין שיר אין חלשות נישט געפּאלן פּאַר שרעק, אז
איך האָב עס געהערט. דער אשמדאי האָט צו מיר מיט א פינ-
גער זיך צונערירט און איך האָב מיך באַלד געפּילט שטאַרקער
אזוי, אז איך האָב געסענט שטיין אויף די פּיס און אפּילו
אויך רעדן.

— זיי מיר מוחל, — האָב איך זיך אָנגערופן מיט גרויס
דרך-אַרץ, — וואָס איך וועל דיך פּרעגן. כפי איך, פּראָסט
מענטשעלעך, האָב פּאַרשטאַנען דייע פּאַרשטעלטע ווערטער,
מיינסט-דו אזוי: אז דו מיט דיין ווידער-פּאַרטיי אַרבעטן איינע
קעגן די אַנדערע אין די זאַכן, וואָס עקזיסטירט אויף דער
וועלט, יענער ציט-צו און דו שטויסט-אַפּ, יענער האַלט צוזאַ-
מען און דו שיידסט אַלצדינג, וואָס יענער בויט, צעשטערסט
דו, און דאָס, וואָס דו צעשטערסט, בויט יענער אויף צוריק;
יענער, אזוי הייסט עס, איז דער בורא, דער באַשאַפּער, און דו,
אשמדאי, דער פּאַרטיליקער, דער צעשטערער. אויף דעם שטייט
די וועלט, מיט אלע באַשעפּעניש; אויף דעם אופן זעט מען,
פּילט מען תמיד אין איר א ניי לעבן, עס טוט זיך און באַ-
וועגט זיך. ויהי ערב ויהי בוקר — ס'איז דאָ טאָג און נאַכט,

פֿאַרט און צייט. אויב אזוי איז טאקע, ווי איך האָב דיך פֿאַר-
שטאַנען, קומט דאָך עפעס נאָר פֿון דיר אזוי קיין שלעכטס
נישט אַרויס ?

— אָט דאָס טאקע האָב איך דיר געוואָלט זאָגן, אז איך,
אַשמדאַי, פֿאַרדאַרב נישט אזוי די וועלט, ווי איר, מענטשע-
לעך. פֿון מײַן שלעכטסקײט, ווי איר מײַנט, קומט פֿאַר איר
נישט אַרויס צרות, אַל-דאָס-בײַן, וויפֿל פֿון אײער גוטסקײט.
אַוּרדאַי הייס איך דאָך בײַ אײך דער רשע, דער שטן. זאָל עפעס
וואָס-עס-איז אַמאָל זיך מאַכן, איז א נעשרײ, א קלאָג, אײטלעכער
אויף מיר, כאָטש אין דער וועלט זעט זיך עס נאָר נישט אזוי
אָן. איר אָבער, מענטשעלעך, אז איר קוילעט אױס מיטאַמאָל
א וועלט, מאַטערט, טוט אָן גרויסע צרות, איר הייסט גוטע
און פרומע ! עס קומט אײך נאָך א גלעט אין בעקעלע, וואָרום
דאָס טוט איר אַלצײַנג מחמת גוטסקײט ! ... איר האַלט זיך
פֿאַר גרויסע חכמים, זעצט אױס פעלער אין דער נאַטור, אין
דעם גאַנג פֿון דער וועלט, שמועסט זיך אײן, אז איר וואָלט
מײַט אײער שכל, מיט אײער גוטסקײט באשאפֿן א וועלט נאָר
אַן אַנטױס — און אז איר האָט אין אײערע הענט גענומען א
פֿאַרטיקע וועלט אינגאַנצן, ווי זי איז, האָט איר זי שרעקלעך
פֿאַרדאַרבן, אומעטום פֿאַרדרייט, אומעטום קאַליע געמאַכט, זי
האַט בײַ אײך א פנים, אקוראַט ווי א טײער זײַגערל פֿאַלט צו
א קינד אין די הענט אריין. איך, ווי איר בין, בין איך מיר.
אין דער גאַנצער נאַטור הערשן נאָר געזעצן, וואָס גילטן תמיד
פֿאַר אײטלעכן גלײַך, דאָרט זענען נישטאָ קיין מיוחסים, נישטאָ
קיין באַרעמ-האַרציקײט, אַלצײַנג רירט און באַוועגט זיך דורך
אַײביקע, גערעכטיקע געזעצן. איר, גוטע מענטשעלעך, ווילט עס
אָבער נישט לײדן, בײַ אײך ווילט איר נאָר נישט וויסן פֿון
פֿאַראַדקעס. איר האָט זיך צעטיילט אויף טױזנטערלײ פעלקער,
גאַמנות, כתות, קלאַסן, סאַרטן, שטאַנדן, צעכן וכדומה, און
די דאָזיקע ווערן ווידער צעטיילט אין נאָך און נאָך אזעלכע.
פֿאַר אײטלעכן אלץ אַנדערע פֿאַראַדקעס, אזוי פֿאַרשידן, אזוי
פֿאַרענדערט.

— אָבער אַקעגן וואָס, — האָב איך אים געפרעגט —
זאָגסט-דו מיר דאָס אַלצײַנג ?

— כע, כע, אַקעגן וואָס ! איך זאָג עס זיכער נישט גלאַט
אזוי ווי דער שטײַגער איז פֿון אײך, מענטשעלעך, וואָס בשעת
צױי קומען זיך צונױף, הייבן בײדע אָן צו פֿלוידערן אין דער
וועלט אריין, כדי אַרויסצואַווייזן זײערע חכמות, זײער פֿילאָזאָ-
פֿיע. און מײַשן אױס בײדעם-פֿאַלעצע. איך זאָג עס אַקעגן דיין
פֿרײערדיקן שמועס, וואָס דו האָסט געהאַט ערשט נישט לאַנג
מכּוּח רחמנות, מכּוּח אײערע חברות. פֿון וואַנען, וויל איך דיר

באווייזן, האָט עס אלצדינג ביי אייך זיך גענומען? די סיבה
 דערפון איז נאָר א פּראָסטע. דעריבער טאקע רעדט מען ביי
 אייך אלץ פון רחמנות, און דעריבער טאקע פארמערן זיך אלץ
 בארעמהארצעדיקע חברות, ווייל ביי אייך הערשט זייער פיל
 אכזריות, רדיפות און עוולות; וואָרום ווען נאָר אמת און געד
 רעכטיקייט זאָלן געווען גילטן, וואָלט איר דאָך פארשפּאַרט צו
 פארזוכן דעם טעם פון רחמנות און וואָלט נישט געהאט אזוי-
 פיל בעלי-רחמים, אזויפיל בעלי-טובות מיט אזויפיל חברות.
 איך זאָג עס, פארשטייט-דו מיך, מכוּה אייער גוטסקייט,
 מכוּה אייער גוטתארציקייט זאָג איך עס, פארשטייט-דו?

— עט... בע... — האָב איך געמאכט עפעס אָן ווערטער,
 — זעסט-דו, — האָט ער געזאָגט, אז איר, מענטשעלעך,
 בעקעט עפעס אָן לשון, עס איז אמאָל בעסער ווי גערעדט.
 פאר אייך רעדט איר, דאכט זיך, אמאָל ווי קלאָרע, איר קענט
 אשטיינער, זאָגן: נא דיר א גראַשן און גיב מיר א בייגל, נא
 דיר אזויפיל און אזויפיל און ארבעט מיר אָפּ מיין עסק וכדומה
 נאָך זאכן, וואָס זענען אייך אליין נוגע. מען פארשטייט גאנץ
 גוט אייער כוונה. קומט אָבער אמאָל אויס צו שמועסן, אָדער
 עפעס צו שרייבן איבער כלל-זאכן, ווערט איר, צו אלדי שווארץ
 יאָר, ריינע משוגעים, עכטע בהמות! איר פלוידערט, משטיינט
 געזאָגט, נישט צו דער זאך: טויזנט ליגן, טויזנט פּסוקימלעך
 און ווערטלעך, נישט געשטויגן, נישט געפלוניגן. איר נארט איי-
 נער דעם אנדערן, איר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט.
 איר פארדרייט, פארפלאַנטערט אזוי, אז עס איז אוממעגלעך
 ארויסצוקריכן, מע קאָן נישט פארשטיין, וואָס איר ווילט. טאקע
 נאָר שטיין און וואונדערן זיך מוז מען דענסטמאָל, ווי
 מענטשן שרייבן, רעדן, שרייען און עס איז נישטאָ וואָס צו
 הערן: ווי זיי קענען מיט זייער מתנה, מיט זייער לשון, זיך
 נישט פארשטיין, ערגער, כ'לעבן, ווי די בהמות!

— אקעגן וואָס אָבער, — האָב איך געפרעגט, ביסט-דו
 עס דאָ אזוי ארויס מיט דער שפראך?

— נאָכאמאָל „אקעגן וואָס“? — האָט ער זיך אָנגערופן.
 — עס פארשטייט זיך, אז איך רעד דאָ נישט גלאט אזוי, אבי
 חוזק צו מאכן. איך זאָג עס אקעגן דיין קאַרעספּאָנדענץ מיט
 דער חברה, אקעגן-דיין פּריערדיקן שמועס מיט דער קליאטשע
 זאָג איך עס. איך זאָג, אז דיין „עט, בע“, וואָס דו האָסט
 פריער געמאכט, מחילה, ווי אן אייזל, איז, כ'לעבן, בעסער און
 קליגער פון אלע דייע דרשות. באטראכט זיך אדרבה אליין,
 אויב דו ביסט נישט ריין משוגע? פאר דיר שטייט א פארד
 מאַרעטע, א הונגעריקע קליאטשע, וואָס זי באדארף נייטיק ווי
 אין לעבן אריין האָבן כאַטש אביסל מנוחה, א מעסטל האָבער,

א בינטל היי, ווילסטו איר נאך באווייזן א היי אין סידור, און אלץ אויסדרוינגען, ווי נוט, ווי שיינעם איז זיך אויסצולערן נען עפעס קונצן! מיינסטו אפשר, אז נאך דו אליין פלויד דערסט אזוי דאָ? ניין! קום, זיי מוהל, וועל איך דיר ווייזן א סך, וואָס זאָגן פאר הונגעריקע, דערשלאָגענע מענטשן פונקט אזעלכע דרשות ווי דיינע. מיינע געשעפטן פירן מיך זייער אָפט צווישן מענטשן—דו מוזט וויסן, אז א שטן, אז אשמדאי איז זייער שטארק תמיד באשעפטיקט — איך מאך דאָרט אימל לעכן ווייזטן, האָב קענטשאפט מיט אלע גרויסע לייט, איך זע מיך אָן, וואָס זיי טוען, וואָס זיי ארבעטן, און הער מיך אָן זייערע אלע שמועסן, זייערע אלע דרשות. לאָמיר אָנכאפן, א שטייגער, אזעלכע, עפעס פון אזא ארט: מאָל דיר, איינער שרייט ביי אייך געוואלד אויף די מלמדים; ביז וואנען וועט מען אלץ אָפגעבן קינדער צו אזעלכע קאטשאנעס, וואָס מאכן פון זייערע תלמידים ווילדע מענטשן, טויגעניכטסן? נאָך איינער נער ליארמט: ביז וואנען וועט מען אלץ חתונה מאכן יונגע קינדער? ביז וואנען וועלן שדכנים צונויפפירן צוויי נפשות, וואָס קענען נישט און וויסן נישט איינער דעם אנדערן ביז נאָך דער חתונה? א דריטער שרייט אויף די בטלנים, וואָס וואקסן ביי אייך ווי קראָפּעווע און פארפירן מיט זייערע נאָ-רישע זאכן, מיט זייערע קרומע גענג דעם עולם? א פערטער שרייט: ביז וואנען וועלן ביי אונדז זיך פרוכפערן אזויפיל בעלי-טובות, בעלי-טאקסעס, שטאָט-פארזאָרגער וכדומה אזעלכע פארשוניען? — אלע שרייען, פילדערן: שוין צייט דאָס אלצדינג אוועקצואוארפן און ווערן קליגער, געבילדעטער, גע-ניטער. נאָר קומט אָבער פון זייער שרייען עפעס ארויס? אלצ-דינג בלייבט טאקע ווי פריער. עס קאָן טאקע פון זייער שרייען גאָרנישט ארויסקומען. פארוואָס? אָט מחמת דעם, מחמת אין דער וועלט הערשט איין געזעץ פאר אלע באשעפענישן, פאר אלע מענטשן גלייך, אזא געזעץ, וואָס קיינער, יהיה מי שיהיה, איז נישט אימשטאנד עס איבערצומאכן, וואָס אקעגן אים העלפט נישט קיין שרייען, קיין רערן, קיין דרשות און קיין שום מיטל; אזא געזעץ, וואָס איז שטארקער פון אלע שטארקע, מער עקשן פון אלע עקשנים, וואָס אז מען שטעלט זיך אים אקעגן, זוכט עס זיך אויס טויזנטער אנדערע וועגן, טויזנטער המצאות און הסברות כדי זיך צו דערהאלטן — איך מיינ דאָ דעם דאָזיקן באקאנטן געזעץ, וואָס אלע ווילן עסן, וואָס אימל לעכער וויל צו דערהאלטן זיין לעכן, עס מעג זיך זיין אויף וועלכן אופן, מיט וועלכן מיטל עס וויל זיך. וואָס זענען דען מלמדים? דאָס זענען ביי אייך א גרויסער, זייער א גרויסער טייל מענטשן, וואָס ווילן עסן, וואָס ווילן לעכן, און וואָס קע-

נען עס אָבער אין דער וועלט אנדערש נישט באקומען נאָר דורך אזא מיטל דווקא, וואָס זיי וועלן נעמען אייערע קינדער אין חדר אריין. אזעלכע נויטבאדערפטיקע מענטשן געפינען אלע וועגן, טוען כל-א-מיטל, אז אייערע קינדער מוזן צו זיין אין די הענט אריינפאלן. אסעגן אייך ארבעט א קראפט, אסעגן אייך האלט מלחמה א געזעץ. די עטלעכע מענטשן מיט זייערע פאראדקעס און מיט זייערע דרשות וועלן עס בשום אופן נישט בייקומען; דאָסגלייכן איז אויך מיט די פריע חתונות. שרייט דערויף וויפל איר ווילט, — אומזיסט! עס איז דאָ א גרויסער טייל מענטשן, וואָס קענען ביי אייך אנדערש נישט לעבן נאָר דורך צונויפפירן שידוכים, און זיי פארלייגן זיך דערויף מיט אלע כוחות אונטערצוהאלטן דעם שלעכטן איינפיר און חתונה צו מאכן אייערע קינדער. איר מוזט אייערע קינדער פרי פירן אונטער דער חופה, וואָרום דערויף זענען דאָך דאָ ביי אייך גאנצע מחנות שדכנים. זיי מוזן זיין שדכנים, וואָרום דערפון קענען זיי לעבן! אזוי גייט עס אויך מיט די נארישקייטן. לאכט דערפון, איר דרשנים, איר וואוילע יונגען, וויפיל איר ווילט — אומזיסט! וואָס זענען דען יענע בטלנים, יענע הבלינקעס? דאָס זענען מענטשן, א גאנץ היפשער טייל מענטשן, וואָס זיי איז אוממעגלעך אנדערש צו לעבן, א קיום צו האָבן, ווען נישט די נארישקייטן. זיי ארבעטן מעשים, מאכן אלע קונצן, אלע אָנשטעלן, צו דערהאלטן ביי אייך אלע נארישע זאכן. איר מוזט אין די נארישקייטן זיך האלטן, וואָרום דער רויף זענען דאָך ביי אייך דאָ יענע מחנות נאראָנים; זיי, נע בעך, מוזן זיך מאכן צו נאראָנים, וואָרום דערפון קענען זיי האָבן זייער שטיפל ברויט און שיין לעבן... דאָסגלייכן טאקע איז מיט אייערע בעלי-טובות, מיט אייערע אפוטרופסים. שרייט דערויף וויפל איר ווילט, ער וועט אייך, כ'לעבן, גאָרנישט העלפן! וואָס זענען דען אייערע שטאָט-בעלי-טובות, אייערע תכלית-פארוואָרגער? דאָס זענען ביי אייך א סך מענטשעלעך, וואָס וואָלטן, נעבעך, פשוט נישט געהאט מיט וואָס א טאָג איבערצולעבן, ממש געשטאָרבן פאר הונגער, ווען זיי זאָלן זיך נישט מיען מיט אלע קרעפטן צו טאָן אייך אלערליי מיני טובות: צו דערהאלטן אייערע טאקסעס, און אויסטראכטן תמיד עפעס גאָר פרישע אָפנאָבן, ווי אשטייגער, אויף מעל, אויף זאלץ, אויף שמאלץ, אויף ליכט וכדומה; צו דערהאלטן ביים לעבן אייערע מקבלים אין ארץ-ישראל, און אייערע אָרעמעד לייט דאָ חקבר צו זיין: צו מגדל זיין אייערע יתומים און תלמוד-תורות און נישט צו דערלאָזן יענע מיני גזרות, בכדי יידן, נעבעך, זאלן טאקע א פנים האָבן ווי פריער און בלייבן טאקע דאָס, וואָס זיי זענען. זיי מוזן, נעבעך, זיך זאָרגן אויף

איך רחמנות צו האָבן. זיי מוזן, נעבעך, איך טובות טאָן, און איר פון אייער זייט מוזט, נעבעך, פון זיי מקבל טובה זיין. אקעגן אייד, זאָג איך נאָכאמאָל, ארבעטן קרעפטן, אקעגן אייד שטעלט זיך ארויס א נאטור־געזעץ אין יענע אלע מענטשן, וואָס זוכן איינגטלעך עסן און טוען אלע מיטלען צו דערכאפן זייער פרנסה, זייער לעבן. איר זייט זיך מפרנס און לעבט אייר נער פון דעם אנדערן, איר עסט אויף און פארדארבט איינע די אנדערע. זאָל מען אָבער געווען אייד לאָזן לעבן לייטן גלייך, פריי, ווי עס געהער צו זיין, וואָלטן אזעלכע זאכן ביי אייד כלל נישט געווען. לאָז מען נאָר פאר אייד עפענען א וועלט, וועלן די אלע זאכן פון זיך אליין אויפהערן און איר וועט מיטאמאָל אויסגעלייזט ווערן פון אלע צרות. נאָר כל־זמן איך, אשמדאי, בין נאָך דאָ, וועל איך אזעלכעס נישט צולאָזן. איך וועל מאכן הוקעס־פוקעס, אז מען זאָל נאָר שרייען, זאָגן דרשות, האלטן רעדעס און גאָרנישט טאָן, מען זאָל אייד תמיד האלטן אין דעם מויל און מכות איך קיינמאָל נישט קומען אויף א לאָד. נישטאָ פאר אייד קיין אנדער וועג, נישטאָ פאר אייד קיין אנדער מיטל צום לעבן! עסט, פרעסט איינער דעם אנדערן, שלינגט זיך ווי די פיש איינע די אנדערע. בייסט זיך, רייסט זיך, צו אלדי שווארץ יאָר!

— אָך! — האָב איך געקרעכצט, און זיך נעכאפט ביי דעם קאָפּ. — וואָס האָסט־דו צו אונדז? וואָס האָבן מיר דיר נעטאָן?

— וואָס האָב איך צו אייד? — האָט ער געזאָגט און געקריצט מיט די ציין. — איך בין אייד א דם שונא דערפאר, וואָס איר האָט מיך געמוטשעט.

— וואָס רעדסט־דו? — האָב איך זיך אָנגערופן. — מיר האָבן דיך געמוטשעט!

— אייער שלמה המלך, — האָט ער געענטפערט מיט כעס, — אייער שלמה המלכל האָט מיך, אשמדאי, אמאָל געכאפט און מיך געהאלטן געשמידט אויף א קייט. ער האָט מיך שטארק געמוטשעט!

— געוואלד, — האָב איך געשריגן, — אָבער וואָס זענען מיר שולדיק? פארוואָס זאָלן מיר, נעבעך, אָפּקומען פאר א מעשה, וואָס איז געשען עטלעכע טויזנט יאָר צוריק? מען מוז אויסהערן ביידע צדדים. געוואלד, וואָס האָסט־דו צו אונדז, נעבעך? וואָס האָבן מיר אָפּצוקומען, וואָס זענען מיר שולדיק?

— שלמה המלך איז אייערער! — האָט ער זיך שרעמלעך צעבייזערט און א זעץ נעטאָן די קליאטשע, נעבעך, וואָס די גאנצע צייט איז זי, שליממזלדיקע, געשטאנען אין איינע צרות

און משונה געציטערט. — איר, איר זייט שולדיק! איצט ליגט אויף אייך מיין קללה: זעט אלצדינג, נאָר נישט דאָס, וואָס מען באַדאַרף; הערט איטלעכן, נאָר נישט אייערע אמתע גוטע פריינט; רעדט א סך איבער זייטיקע זאכן, נאָר וויבאלד עס וועט אויסקומען א שמועס איבער אייך, זאָל אייך אָפּנעמען דאָס לשון; טאַפּט אָן אלצדינג, נאָר נישט דעם רעכטן וועג צום גלויק. אייערע בעלי־טובות זאָלן ווי די פליי אין זומער זיך פרוכפערן און מערן. זיי זאָלן אייך אזויפיל טובות טאָן, ביז וואנען איר וועט פון זייערע טובות קראַנק ווערן און מער קיין כוח נישט האָבן זיי צוצונעמען. אייערע חברות זאָלן וואקסן ווי קראַפּעווע און די קאַסע־ביכער זאָלן פאַרשוואַנדן ווערן, עס זאָל פון זיי נישט זיין אפילו קיין זכר. אייערע טאַק־סעס זאָלן אייביק נישט אויפהערן. דאַרט, קוואַרט, צאָלט געלט און גרוישעט ביינער! וועט איינער אַמאָל פאַר אייך זיך אַ רויסשטעלן, זאָלט איר, ווי די משוגעים, אויף אים אָנפאַלן און וואַרפן אויף אים שטיינער. אייערע נבירים זאָלן אומעטום שיטן געלט פולע הויפּנס; נאָר נישט אויף וואָס און נישט וואו מען באַדאַרף. דאַרטן, וואו עס איז נייטיק, זאָלן זיי נישט וועלן געבן קיין גראַשן. איר זאָלט זיין בני־רחמנים דענסטמאָל, ווען אייער רחמנות טויג שוין אויף כפרות, בשעת יענער שלעפט זיך שוין ארום מיט דער טאַרבע, אָרער בשעת יענער איז שוין נוטה למות און פאַכט מיט דער נשמה; נאָר בשעת יענער האַלט זיך און זוכט מיטל, ווי זיך בכבוד צו דערנערן, זאָלט איר אים רודפן, זאָלט איר אים טאָן א וואָרף און צע־טרעטן מיט די פיס. איר זאָלט אָנטאָן אטלאַסענע לאַנגע קאַ־פאַטעס און קריכן מיט זיי אין דער בלאַטע. אפילו א קבצן זאָל בעסער אָנטאָן זיידענע שמאַטעס איידער א נאַנץ קלייד פון געוואנט. אין עולם־הזה־זאכן זאָל זיך זאָרן איטלעכער פאַר זיך באַזונדער, נאָר מכוּח עולם־הבא זאָל איינער זיך שטאַרק זאָרן און אן ערב זיין פאַר דעם אנדערן. דערפאַר זאָלן פרעמדע ביי אייך איינפירן דעם דיין פון ערבות אין אלע זאכן. וועט איינער עפעס זינדיקן, זאָלט איר אלע שולדיק זיין. אויב עס וועלן אַמאָל ביי אייך אויפשטיין גאַזעטן־שרייבער, צו פאַרענטפערן אייך פאַר די אומות העולם, זאָל פון אלע א קיום האָבן און אייך בעסער נעפעלן יענער, וואָס פאַרשטייט נישט זיין לשון. פאַר דעם מינדסטן פון די אומות העולם זאָל אייערער דער גרעסטער זיך מאַכן קליין און האַלטן פאַר א כבוד מיט אים חכר צו זיין; אַקעגן־זשע ביי אייך זאָל דער מינדסטער פאַר דעם גרעסטן נישט האָבן קיין שום דרײַ־אַרץ. איטלעכער גאַרנישט זאָל זיך האַלטן פאַר א נאַנצן ישׁ, איטלעכער שוטה — פאַר א ווילדן חכם, איטלעכער גראַבער יונג

— פאר אן איידלען מענטשן; אן עס-הארץ זאָל א העזה האָבן
 צו שפעטן פון א געלערנטן, א בור זאָל זיך האלטן פאר פרום,
 מער ווי פון א למדן. איר זאָלט זיך בייסן. רייסן, איינער דעם
 אנדערן פרעסן, צו אלדי שווארץ יאָר! רעכט אויף אייך, רעכט.
 איך האָב הנאה, איך לאָך פאר שמחה!
 ער האָט געגעבן א לאָך, אוש דער גאנצער וואָלד איז פול
 געוואָרן מיט געלעכטער, און איז פארשוואונדן געוואָרן.

דאָס אכצנטע קאפיטל

ישראל'יק—נישט ער הענגט, נישט ער שטייט

לצים לאכן, נישט-גוטע שפעטן, עס איז א געשפעטעריי, א
 גערעדעריי, נאָר פאררוקט צו ווערן. דער קאָפּ איז דול, די פיס,
 אוי, פילן נישט מיין אָנהאלטעניש אונטער זיך — און איך
 הענג, דאכט זיך, גאָר אין דער לופטן.

— ברכא! — הערט זיך עפעס ווי פון הימל א קול. —
 ניי באדינען דעם פארשוין, גרייט אים צו, ווי מען באדארף,
 און ברענג אים דערנאָך צו מיר אהין, אין דעם געוויסן
 אָרט...

און באלד דערזע איך פאר מיר עפעס א מענטשן-געשטאלט,
 אויסזענדיק זייער משונה.

— אָט האָסטו דיר, ישראל! — זאָגט ער צו מיר,
 נאָכדעם אז ער האָט מיך אָנגעקוקט, און דערלאנגט מיר אין
 באק צוויי פלאמענדיקע פעטש.

— וואָס איז דער טעם פון די דאָזיקע פעטש?! — מאך
 איך שטארק פארוואונדערט.

— נישקשה, ישראל איז ווערט א פאטש. דאָס האָסטו
 דיר איין טעם. און צווייטנס, איז פשוט ביי אונדז אזוי דער
 שטייגער צו געבן שלום.

— אוי, — זאָג איך מיט פאראיבל, — אזא שטייגער פון
 שלום געבן איז טאקע נאָר ביי מזיקים.

— אזוי איז דאָס טאקע ווי דו זאָנסט, — ענטפערט ער
 מיר מיט א העוויהלע, — איך בין איינער פון „זיין“. אזוי
 איז מען ביי אונדז, מזיקים, זיך נוהג. נאָר וואָס וואונדערסט
 דו זיך אזוי? זענען דען אויך מענטשן זיך נישט נוהג אזוי
 ווי מיר?

איך שווייג, נישט וויסנדיק אים וואָס צו ענטפערן.
 — בלעבן, ישראל, דו געפעלסט מיר זייער. בייג נאָר

איין דאָס קעפעלע דיינס, וועל איך אויף אים אָנטאָן אָט-
דאָס מיצל.

— ס'טייטש, דאָס מיצל איז דאָך פאר משוגעים! — שריי
איך מיט א ביטער געמיט. — איך וויל נישט! טו מיט מיר
וואָס דו ווילסט, שלאָג מיר, ברען מיר, אָבער דאָס מיצל טו
מיר נישט אָנטאָן אויפן קאָפּ — איך בין נישט משוגע!
דו שוטה איינער, ישראל! דו פארשטייסט, אז די כוונה
מיינע איז דיר לטובה. אָט-דאָס מיצל, ווער עם טוט עם אָן,
ווערט באלד א רואה ואינו נראה, און דיר פאסט עם טאקע,
זיין אן אינו נראה, פון קיינעם נישט באמערקט צו ווערן. דאָס
איז אזוי א זאך, וואָס קיין בעסערס דערפון איז נאָר נישטאָ.
זי וועט דיר נוצן פאר א גוטן מיטל צו דער פרנסה און זי
וועט זיין פאר דיר א שוץ פאר א שלעכטן אָנפאל אין א ביי-
טערער צייט. אז חברה הולטאיעס וועלן זיך א נעם טאָן אויף
דיר מיט א קולאק, וועסטו אָנטאָן דאָס מיצל אראָפּרוקנדיק עם
בין נאָז און מאכן פליטה אזוי, אז פון דיר, ישראל, וועט
אפילו א געדעכעניש נישט בלייבן.

— אָבער מיט וואָס האָב איך זוכה געווען צו דעם ראָזיקן
גענאָד?

— דו ביסט א גרויסער בעל-מזל, אָן עין-הרע, ישראל, אָט
אזוי האָט מען מיר געהייסן טאָן און אָט אזוי טו איך.
ווי א באהעלפער וועקט אויף דאָס קינד, וואשט עם, טוט
עם אָן, נעמט עם, טראָגט עם אויף די פלייצעס, אזוי האָט
זיך ברכא מיט מיר אָפּגעגעבן. שטעלט מיר אונטער א שטרעם
קאלטן וואסער, ברעכט און גלייכט מיר אויס די ביינער, טוט
מיר אָן א משונהדיק העמד, א מיצל, אין א לייונטענעם כא-
לאטל און נאָך אזעלכע זאכן, וואָס איז נייטיק פאר מיי-
געזונט.

ברכא איז געווען א גוטער שד, א בארעדעוודיקער, און
האָט מיר באדינט זייער געטריי — גוט אויסגעגלייכט אויפן
קאָפּ מיר דאָס מיצל, אָפּגעווישט מיר די נאָז, נאָר אָנגעקוואַלן
קוקנדיק אויף מיין שיינער צורה, און מיר דערציילט שרעק-
לעכע מעשיות פון די שדים און פון זייער שטייגער לעבן:
די שדים זענען — לויט ווי ער האָט מיר דערציילט —
איינגעטיילט אין פארשידענע כתות, און ער, ברכא הייסט עם,
איז איינער פון די כת-לצנים. די לצנים זענען גרויסע שווינד-
לדיקעס, טרייבן שפאס מיט מענטשן, נאריש מאכנדיק זיך,
און אמאָל טאקע אָפּטוענדיק א מיאוס שפיצל אויך. מיטוואָך
אויף דער נאכט און שבת-צו-נאכט — דאָס איז די בעסטע
צייט פאר זיי צו מאכן די שפיל. אין יענע נעכט נעמען זיי
אָן געשטאלטן, וועלכע זיי ווילן, סיי מענטשלעכע און סיי פון

בהמות, חזק צו מאכן און צו פארפירן די פארבייפארנדיקע
 אויפן וועג. ברכא האָט מיר דערציילט: איינמאָל האָט ער זיך
 געוויזן איינעם פון די חכמים אין דער געשטאלט פון א יפיה,
 האָבן זיי זיך ביידע אָנגעשפילט ביז דער האָז האָט א קריי
 געטאָן. און באלד איז ער אנטרונען געוואָרן, מאכנדיק דעם
 חכם א נאָז מיט א גרויס געלעכטער. און נאָך א מעשה, ווי
 ער האָט זיך מיטוואָך אויף דער נאכט געוויזן פאר א בעל-
 עגלה אין דעם געשטאלט פון א געבונדן קעלבל, קריכט דער
 פארשוין אראָפּ פון דער קעלניע, נעמט עס און ווארפט עס
 אריין אין וואָגן, און ווי ער באַברעט זיך דאָ אזוי, אזש מיי-
 נער כאפט די פיס אויף די פלייצעס, פאררייסט דעם עק, און
 אוועק. ברכא האָט געמאכט דעם גרעסטן געלעכטער פון די
 בעלי שמות און, להבדיל, די מכשפים און טאָטערן מיט זייערע
 שפרוכן און קמיעות, זאָגנדיק, אז זיי זענען גרויסע ליגנער.
 וויים איך, וואָס? ווען? די שדים הערן זיי, ווי דעם ראבען
 קאָטער. אז איך האָב געטאפט ברכאן אין קאָפּ, אָנרופנדיק זיך
 צו אים פארוואונדערט: ס'טייטש, ברכא, וואו זענען דינע
 הערנער? האָט ער זיך צעלאַכט, מאכנדיק: הערנער, נישט מיר
 האָבן, נישט מיר האָבן געהאט, עס איז זיך גלאט אזוי א משל,
 פונקט ווי די הערנער, וואָס ווייבער ביי אייך שטעלן-צו זייערע
 מאנען און אז איך האָב אים א פרעג געטאָן מכות דעם, וואָס
 די חכמים זאָגן, אז שדים עסן און טרינקען ווי מענטשן,
 פרופּטערן זיך און מערן זיך ווי מענטשן, האָט ער מיר צו-
 געשאַקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ, און נאָך צוגעגעבן, ניט נאָר
 ווי מענטשן, נאָר אויך מיט מענטשן, ברענגענדיק דערצו
 ראיות פון דער תורה, פון מדרשים. דער געוויסער נחש
 הקדמוני, זאָגט ער, וועלכער איז, כידוע, סמאל אליין, ער האָט
 דאָך פארפירט חוה, און זי איז מעוברת געוואָרן מיט קינ'ען
 פון אים. און אדם אליין, ווי ס'איז באקאנט, האָט דאָך הונד-
 דערט מיט דרייסיק יאָר געלעבט מיט קליפות, וואָס האָבן גע-
 בירן פון אים שדים און רוחות. די מלאכים, שמחזי און
 עזאל, זיי ווידער האָבן געלעבט מיט מענטשלעכע טעכטער און
 האָבן געבוירן די נפילים, די געוויסע ריזן. פונדעסטוועגן
 הערסט-דו, וואָס איך וועל דיר זאָגן, ס'וואָלט געווען גלייכער,
 אז דו זאָלסט זיך נישט גריבלען אין אזעלכע זאכן. דו ביסט
 דאָך נישט קיין באווייבטער, א בחור אריבער צוואנציק יאָר,
 אז אָך און וויי איז דיר... צעביזערט ער זיך אויף מיר שטארק,
 הייבט אויף די האנט, און עס פליען מיר פעטש ווי האַלץ, ער
 פאטשט אלץ און זאָגט: אין יענץ, וואָס איז פאר דיר א סוד,
 גריבל זיך נישט, בחור, אָט האָסט דו איינס, צוויי! וויל נישט
 וויסן וואָס ס'איז נישט דיין עסק, אָט האָסט דו דיר דריי, פיר,

זאָלסט געדענקען, און זאָלסט דערציילן באזני הבחורים, אין די אויערן פון די בחורים, דייע חברים, זיי זאָלן נישט מיאום מאכן זייער מויל און זייער פען מיט ליבעס־זאכן. אוי, פעטש! די דאָזיקע פעטש האָבן טאקע גוט געווירקט אויף מיר. איך בין נאָך זיי געשמאק איינגעשלאָפן, ווי נאָך א באָד. וויפל איך האָב געשלאָפן, ווייס איך נישט, נאָר ביים אויפֿוואַכן זיך האָב איך מיך געפונען ליגנדיק ביים אשמדאי אין האנט, און ער פליט אין דער לופטן.

דאָס ניינצנטע קאפיטל

ישראל פליט

— ברוך הבא! — זאָגט מיר דער אשמדאי מיט א שמייכ־לענדיק מינעלע. — עס פרייט מיך זייער זען דיר, ישראל, פלענדיק אין דער לופטן. קוק, די לופט פון דער גאנצער וועלט שטייט פאר דיר פריי!

א קול עפעס פון גאנצע מחנות פארטראָגט זיך דונערנדיק ווייט אין דער לופט. און באלד דערזע איך פאר מיר גאנצע מחנות רוחות, לצים און אלע מיני שדים און מזיקים, צווישן זיי אויך מכשפים, טאשנשפילער, פאָקוסניקעס, שפרעכער פון אלערליי נאציעס אינאיינעם מיט רוסאלקעס, אלטע מכשפות, ציגיינערקעס, קאָרטן־וואַרפערניס פון איטלעכער נאמנה; א טייל פאָרן רייטנדיק אויף מיני פלעדערמיוז, וואָס הייסן וואמ־פירן, א טייל — אויף דראַקאָנען, מיני ביזע שלאנגען מיט פליגל; נאָך א טייל — אויף סאָוועס, אויף יאשטשערקעס, און יונגע מכשפות רייטנדיק אויף מיני דראַבעס, סאָבלעפל, אויף בעזעמס, קאָטשערעס און לאָפעמעס. ס'איז געווען א פחד אַנצוקוקן דאָס שרעקלעכע פעקל, וואָס האָט זיך געדרייט פונקט ווי שטויב א רעדל דרייט זיך פון דעם ווינט. עס האָט געפייפט, געברומט, געפישטשעט, געטווישטשעט, געטאנצט, געשטיפט, נישט גערוט קיין רגע.

— וואוהין טראָגן זיי זיך עס אזוי? — וואונדער איך מיך אין האַרצן, אויסשטרעקנדיק די נאָז מייע, וואָס זי דינט מיר אויף אַנצושמעקן ווי די פיל־הערנערלעך, אשטייגער, ביי די זשוקעלעך. און דורך דעם טרעסע־געבן־זיך בשעת מעשה האָט דער אשמדאי, וועלכער האָט זיך שוין אין מיר געהאט פאָרנעסן, זיך אומגעקוקט אויף מיר און געזאָגט:

— וואָס מאכסט דו עפעס, מיין האַרץ? ווי גייט עס דיר

דאָרט, ישראל, אונטן אין דער וועלט? האָט קיין פאראיבֿל
נישט, וואָס איך בין אזוי גראַבלעך געווען אַקעגן דיר, נישט
צו פרעגן עס דיר גלייך טאקע ביים ערשטן ברוך הבא.
— ווי עס גייט מיר, און ווי עס לעבט זיך מיר דאָרט?
פרעגסט דו. וואָס זאָל איך דיר זאָגן. — ענטפער איך עפעס
אַן ווערטער, — עט, גאָרנישט! כ'לעב... נאָר... די עסקים עפעס
נישט פּויגלדיק... עס פארדינט זיך נישט...

— הייסט עס, אפנים, נישקשה, איז מער ווי דאָס גייט
דיך נישט אָפּ, — זאָגט דער אשמדאי אָנקונדיק מיך מיט א
ממזריש שמייכעלע, — און בכלל, הייסט דאָס, איז דיר דאָרטן
נישט שלעכט, אז וואויל איז דיר, ישראל! נאָר... וואָס כאָ-
דייט דאָס דיין אומוואקלען זיך, הארץ מיינס, גלייך אזוי ווי
ס'איז דיר ענג דאָרט? אגב טאקע, הא, בינג נאָר איין דאָס
קעפעלע, זיי מוחל, און גיב א קוק אויף דער ערד דאָרט
אונטן!

דאָס האָט מיר עפעס נישט געשמעקט. די ערד, וואָס איז
מיר א שטיף-מאמע, האָט נישט געצויגן צו זיך דאָס הארץ
מיינס. וויל איך פארדרייען דעם אשמדאי מיט אן אויבער-
הסברהלע, פארפירנדיק אים אין א שמועס איבער פאָליטיקע,
וואָס איך האָב, ברוך השם, דערינען א שטארקע ידיעה, אפשר
וועט דורכדעם בטל ווערן די גזרה, — הייב איך מיך אָן צו
צולאָזן מיט א ברייטלעכן שמועס איבער די מדינות, אָפּפּס-
קענדיק, וואו עס זאָל זיין מלחמות און וואו פרידן, צונויפ-
פירנדיק, אויסמישנדיק איינס מיט דאָס אנדערע און אלץ מיט
איין אָטעם, ווי צו „עשרת בני המן“.

— זיי נישט קיין קלונעטשקער, ישראל, און טו וואָס מען
הייסט דיר, — בייזערט זיך אויף מיר דער אשמדאי, א בייג
געבנדיק מיר צו דער ערד דעם קאָפּ, — קוק און זע!
— איך קוק, איך קוק, — זאָג איך אים מיט גרויס שרעק.

נאָר ס'איז עפעס ממושטש, ווי דורך אומריינע שפאקולן.
— ווארט א וויילע, וועסט די שוין קוקן דורך ריינע,
קלאָרע שפאקולן, — זאָגט ער א פיר-געבנדיק מיט דער האנט
זיינער איבער מיינע אויגן. און באלד טאקע האָב איך שוין
געזען גוט, און שרעקלעכע אנגסטן זענען מיך באפאלן.

— ציטער נישט אזוי, ישראלים! — בעט דער אשמדאי
מיך מיט א שמייכעלע. — נישקשה, איך האלט דיר גוט אין
די הענט. קוק בעסער און גיב מיר איבער ריכטיק, וואָס זעסט
דו דאָרטן אזוינס?

— איך זע — אויף פעלדער ווייט ארום און ארום ליגן
אויסגעשטרעקט טויטע קערפערס פון מענטשן אינאיינעם מיט
נבלות, געפונטע פערד. ביי א טייל זענען אָפּגעריסן די הענט,

ביי א טייל — די פיס, ווידער ביי אנדערע קריכן ארויס די געדערם. צווישן זיי קרימען זיך, צאפלען זיך, נישט טויט נישט לעבעדיק, עפעס מענטשלעכע געשטאלטן, משטיינס-געזאגט. פון וואונדן רינט זיי בלוט, די מיילער אָפן, די אויגן פארזאָטן און די ליפן פארברענט, פארשמאכט פון דאָ-שט. העט דאָרט טראָגן הינט גאנצע קעפ, ראָבען און אנדעדע מיני רויב-פייגל באפאלן די טויטע, פיקן, פיקן זיי די אויגן, און רייסן זיי אויס שטיקער פלייש... אוי, בלוט! עס גיסט זיך, דינט בלוט גאנצע טייכן, פון וועלכע עס זעצט ארויס א הייסע פארע, וואָס גייט ארויף ביז צו די וואַלקנס.

— נישקשה, נארעלע! — פאלט אריין דער אשמדאי מיר אין דער מיט רייד מיט זיינס א וואָרט. — פון די וואַלקנס, נארעלע, וועט עס, פארשטייט דו מיך, אראָפטרופן אין גרויסע טראָפנס, אָנצוטרינקען זאט די פעלדער מיט זייערע תבואות, און די שיינע וויינגערטנער, וואָס זייער וויין וועט דורכרעם געראַטן און וועט דערפרייען מענטשנס הערצער... נישקשה, תכשיט, מיינער, קוק ווייטער! הא, וואָס?

— הינט, זע איך, לעקן בלוט — און מענטשן... אוי, מענטשן, מענטשן עפעס אזוינע באפאלן ווי די הינט דאָרט זייערע טויטע ברידער, באזוכן זיי, באגנבענען און באריסן זיי, אָן א פיצל געפיל פון מענטשלעכקייט, פון רחמנות. איינער דאָרט, זע איך, א פארוואונדעטער, קוים וואָס ער זשיפעט, עפנט דאָס מויל. שטרעקט אויס די האנט, לעכצנדיק, נעבעך, נאָך וואסער, און יענע פארשונינען שלעפן אים, באטאפן אים און נעמען צו אלצדינג, וואָס געפינט זיך ביי אים, קוקנדיק אויף אים מיט א קאלטער לעבער... ניין, איך קאָן נישט קוקן — שרעקלעך, שרעקלעך!

— עט! — מאכט דער אשמדאי מיט א קנייטשעלע, שפעטנדיק אויס מיר. — גאנץ געוויינטלעכע זאכן... מלחמות! ווי דען אנדערש? א שיינער משא-ומתן וואַלט, כ'לעבן, נעווען פאר מיר, ווען מענטשן, חס ושלום, וואַלטן זינט די וועלט שטייט ביז אצינד איינער דעם אנדערן נישט געמאכט דעם טויט. דאָס איינציקע שטיקל נחת, דאָס איינציקע שטיקל נוצן, וואָס איך, טיפּל, האָב פון איך, שיינע, פיינע מענטשעלעך. שוין איז נאָר דאָס-אָ: זיי פאררארבן, פארטיליקן, טוען אָן גרויס שאָדן, און אויף מיר גיסט מען אויס דאָס גאנצע באָד. זיי שעכטן און מיך מאכט מען צום שלעכטן. צבועקעס! אין דעם חומש'ל, אין דעם תנ"כ'ל, נישקשה, איז אים גאנץ רעכט די מלחמות און די הריגות דאָרט. יענער, וואָס איך טאָר זיין נאָמען נישט דערמאָנען, הייסט ביי זיי דאָרט איש מלחמה, א פעלדמארשאַל אין א רויטן מונדיר מיט שפאָרן. דאָרט איז

דעכט, נישקשה, און דאָ איז אים שרעקלעך, שרעקלעך! ... מאך
נישט קיין חו, ישראל'ס, קוק!

— איך קען נישט, אָסור! — שווער איך ביי מיין יידיש-
קייט. — עס ליגט מיר נישט בטבע אזוינע זאכן. פע, ווי איך
בין א ייד! ... טראָג מיך, רוחל, טראָג מיך ווייטער, ווייטער!
דער רוח טוט שווייגנדיק א פלי ווייטער. איך האָב געמיינט,
אז די בקשה מיינע איז אָנגענומען געוואָרן, אזעלכע ווילדע
מעשים וועל איך מער נישט אָנקוקן. נאָר אָבער א טעות. אין
א ווילע ארום בלייבט ער אויף אן אָרט שטיין, און הייסט
מיך ווידער אראָפּקוקן אונטן.

פאר מיינע אויגן וואקסט אויס עפעס א שטאָט. איך זע
מחנות מענטשן לויפן משוגענערוויי, פאלן אָן ווי היישעריקן
אויף הייזער, ברעכן פענצטער מיט שטיינער, זעצן אויס טירן,
האקן, בראָקן, רייסן, צופן, שלאָגן מיט אכזריות, ערגער נאָך
פון ווילדע חיות, יונג און אלט נאָר אָן רחמנות. און דאָס
אלצדינג, אוי-וויי, פאר גאָט און פאר לייט, אין דער מיט
שטאָט! ...

— געוואלד! — שריי איך מיט א פארקלעמט הארץ. —

וואו זענען מיר? וואו זענען מיר עם אצינד?

— אָט האָט איר איך דעם חכם! — לאכט דער אשמדאי
איבערווינקענדיק זיך מיט דעם נאנצן פעקל לצים. — די בעסטע
יונגע יאָרן באַברעט מען זיך ביי זיי דאָרט אוועק מיט געאָ-
גראפיע, ווי עם הייסט ביי זיי, משטיינס-געזאָגט. מען פאָרט
איבער דער לאנד-קארטע מיט פינף פינגער טאקע, אָנטייטנדיק
איטלעכס ווינקלע, איטלעכס טייכלע. די גאנצע ערד, דאכט
זיך, איז אין זייערע הענט. א קאטאוועס עפעס אזוינע קעפּ,
אזוינע אָנגעשטאָפטע לומדים! און אז עם קומט אויס אמאָל
עפעס וואָס אין דעם לעבן, איז מען בהמות, גרויסע עמי-
הארצים, ווייסט מען נישט פון דאנען ביז אהיו, זעט מען
נישט ווייטער פון דער נאָז ... בהמה! איבער רומעניע פליען
מיר אצינד, קוק שוטה איינער, קוק!

— איי-איי! — שריי איך מיט קולות ווי א קינד איבער
דער גאס ביים באהעלפער אויף די פלייצעס, נישט וועלנדיק
אָנקוקן דעם פינצטערן חדר, און פארמאך די אויגן.

— שא, שא, תכשיט מיינער! — נעמט מיך איין דער
אשמדאי, צמאָקענדיק צו מיר מיט די ליפן, א גלעט געבנדיק
מיר אין בעקלע. און דער גלעט זיינער האָט מיר פשוט גע-
עפנט די אויערן נוט צו הערן. — אויב דיר, נשמהניו, איז
שווערלעך מיטאמאָל צו קוקן, טאָ האָרד-זשע דערווייל אביסל.
נו, אצינד, וואָס?

— איך הער א געשריי, א געבעט פון אומגליקלעכע, גע-

בעך, איך הער א קרעכצן, א גוססן, א כאַרכלען... אוי! —
בעט איך רחמים. — ווידער דאָס אייגענע, געוואַלד, לאָז שוין
זיין גענוג מלחמות, אן עק צו אכזריות, צו שפיכת דמים!
— שטילער, נארעלע, שא! זיי נישט אזוי צעקאָכט
ישראל! דאָס איז נישט קיין מלחמות. דאָס איז גלאט אזוי
זיך א מין שפּיל, א ניי־מאָדנע שפּיל, מענטשעלעך, נעבעך
צעפירן זיך אביסל די הענט. א מין יאגד, נארעלע, איז דאָס,
מען שלאָגט און מען לאַכט.

— ווער, וועמען? — טו איך א פרעג.

— האָסט דען נישט דערקענט אין די הענט — ווער?!
האָסט דען נישט דערקענט אין דעם קול — וועמען? הקול
קול . . .

— יעקב, איי־איי! — שריי איך, אָנכאפנדיק זיך ביים
קאָפּ. — געוואַלד, פאר וואָס, פאר וואָס?

— כיי־כיא! — צעלאַכט זיך דער אשמדאי, טרעסענדיק
מיט דעם ציגן־בערדל. — ער פרעגט פאר וואָס? וואָס מאכט
עס אויס? יאָ פאר וואָס, נישט פאר וואָס, אבי מען שלאָגט!
דערויף איז דאָך עס א שפּיל, א מין שפּיל, כיי־כיא! א זון
מיט א רעגן, א געוויין מיט א געלעכטער אינאיינעם, אָט נייג
דין אויער, ישראל'יק, און הער!

— איך בעט דיך, הארינקע, לאָז מיך צו רו! איך שווער
דיך, אז איך קען מער נישט הערן, דאָס קול פון מיינע בריי־
דערס בלוט, וואָס שרייען פון דר'ערד, איז מיר שווער צו
הערן.

— פהדן! — טוט דער אשמדאי אויף מיר א כיק מיט
שפּאַט. — ער קען נישט! קען נישט קוקן. קען נישט הערן!
און לייענען די אָנגעמאכטע געשיכטעס אייערע, ווי הייסט עס
ביי אייך עפעס היסטאָריעס־מיסטאָריעס, קענסט דו? אויף אַנד־
צושרייבן א צעטל פון־פּיין, רדיפות, צרות, געברענטע־געבראָך
טענע ליר, און אלע מיני־פורעניות; א צעטל פון פארטריבענע,
פארוואַגלטע, געשלאָגענע, געפאטשטע, געמאטערטע, אומגעקור־
מענע — דערויף, נישקשה, זענען זיי בריות. הלילה, אזוינס
צו פארגעסן, אדרבה, לאָז עס בלייבן ליגן אין טעם קינדס־
קינדס־קינדער. עס איז מסוגל דעם פאָלק צו דער נשמה, שייך
פּיין, גאָר א מחיה... קראצט מען ערגעץ אויס, העט אין די
פּרערדיקע דורות, נאָך אן אויסגעפאטשטן, כאַפּט מען אים
אויף ווי אן אבן־טוב, נאָך א געשמיענעם — פּוץ אהער
אויסגעשטעלט אין צעטל... נא, קוק, לאָז די וועלט קוקן, וויסן
אונדזערע נברות!... ס'איז א כבוד, א שיינקייט, מען שעפט
דערפון נחת, מען פּילט זיך עפעס פרישער, לעבעדיקער,
משטיינס־געזאָגט, מיט א מענטשלעך פנים — און, לאָז אָבער

אויסקומען איינעם צו לידן, אליין טאקע, עפעס א מינדסטע קלייניקייט, אָדער צוצוזען עס מיט די אויגן, צוהערן עס מיט די אויערן, הא-הא! צאפלט ער מיט די הענט, מיט די פיס: ער קען נישט! א קאטאָויגס עפעס ישראל'יק, אזא נבור, אזא אָננעלערנטער, אזא יחסן! גאָר א שרעק! — לאָזט ער אויס מיט א בייז געלעכטערל, א קוועטש געבנדיק מיך דערביי אזוי, אז נישט ווילנדיק טו איך א קוויטש.

אודאי איז מיר נישט ליב געווען דער גאנצער עסק: נישט דער קוועטש, נישט די שטעכווערטלעך, אָנצוהערעניש אקעגן יענע, ווי ער זאָגט, יענע געשיכטעס. פּע, גאָר נישט קיין נוטער משא-מתן! נאָר וואָס קען מען אָבער טאָן, אז מען איז ביי יענעם אין די הענט, אז מען הענגט אין דער לופטן, אָפּ-הענגענדיק אינגאנצן פון יענעם ווילן, משטיינדיגעזאָגט. אָט וויל ער, טוט ער א מאך מיט דער האנט, ווארפט מיך ארויס — און עס ווערט פון דיר תל! ווי אין כעס מען זאָל נישט זיין, מוז מען שווייגן, אראָפּשלינגען אלצדינג, ווי עס זאָל נישט פארדריסן, מוז מען זיך נישט וויסנדיק מאכן, יא, נאָך מאכן א פריילעכע מינע צו דער בייזער שפּיל, כלומרשט: עט, גאָרנישט. נאָר אלצדינג איז גערעדט געוואָרן קעגן יענע — ביי זיי העלפט חכמניות. פארשטעלן זיך; טראכט אלדאָס בייך, אבי א גוט פרום פנימל, אבי א צינגעלע ווי צוקער. דער רוח אָבער לאָזט זיך נישט נארן, ער פארשטייט זייער גוט דייענע נעדראנקען. אז מען זאָגט: „קלוג ווי דער רוח“ — איז אפנים טאקע אמת.

— עפעס ביסטו מיר, ישראל'יק, גאָר צעדרייט. הא, עפעס ווי שטארק נישט צופרידן. אפשר איז דיר ענג דאָס אָרט דאָ ביי מיר אין האנט, מענסט דו דיר ארויס, אָה! — זאָגט דער אשמדאי, שארף אָנסקונדיק מיך, און, נישט צו מאכן מיט מיר גרויסע צערעמאָניעס, נעמט ער און זעצט מיך ארויף באלד טאקע צו זיך אויף דעם שפיץ פונעם מינדסטן פינגער. איך שטיי אויף משקולת, נישט אהין, נישט אהער. פון א מינדסטן בלאָז, חלילה, קען איך פארשליידערט ווערן העט-העט, בלייבן א קדוש, מען זאָל אפילו נישט וויסן, וואו איז אהינ' געקומען מיין געביין. עס גרוילט מיר פאר פחד דאָס לייב. — אוי, זייער א מיאוסע לאגע...

— ישראל'יק, ביי דיר איז די ברירה, — מאכט דער אשמדאי עפעס ווי אָנגעברוגזט. — גיי דיר, זיי, זיי מוחל, אויב דיר געפעלט נישט דאָ ביי מיר!

— וואָס הייסט עס געפעלט נישט? — מאך איך מיך תם, שטאַמל צערולט, מיט א הניפה-שמייעלע, אָנכאפנדיק זיך אין דעם רוח מיט ביידע הענט. — אדרבה, פאני אשמדאי,

ס'איז נאָר אַ מחיה, זייער גוט, אָן עין־הרע! איך פאָר מיר אומזיסט, אָן אַ בילעט, ווי אַ פּריץ. דייענע לַצים מאַכן זיך אפילו אַמאָל אביסל נאַריש מיט מיר, נאָר נישקשה, כ'בין שוין געוואוינט מיט זיי. עט, נאָרנישט!...

און איינרעדנדיק דעם אשמדאי אזוי, קריך איך מיר דער ווייל בגנבה אריין ווי אַ פּלוי צו אים אין דעם בוזעם און באזעץ מיך דאָרט, וואו מען טאָר נישט...

— אוי, ביסט דו אַ קלוגעמשקער, ישראל'יק! — מאַכט מיט אַ בייז געלעכטערל דער אשמדאי, אויסשטרעקנדיק דערביי די הענט און וויל מיך דערטאפן.

איך בין געווען ווי אַן איבערגעשראָקענער האָז פון דעם יעגער, וואָס יאָגט זיך אים נאָך. דער קאָפּ איז מיר געוואָרן צעדולט, פינצטער אין די אויגן און אין די אויערן האָט מיר גערוישט ווי אַ שרעקלעכער וואסערפאל.

דאָס צוואנציקסטע קאפיטל

וואָס אַן אשמדאי קען!

נאנץ ווייט, אין די אויבערשטע וועלטן, צו מזרח־צו, שפאלט זיך דער הימל, און עס קוקן ארויס פייער־רויטע קעפּר לעך פון שיינע ליכטיקע כרובים. שרפים ואופנים, די גאנצע הימלישע הייל, שטייען מיט גרויס דרך־ארץ אויבן דאָרט, רופן איינער צום אנדערן און זאָגן: קדוש, קדוש, קדוש — הייליק, הייליק, הייליק איז צבאות גאָט דער הערשהארן! און פון כאָרן מלאכים לאָזט זיך הערן אַ „הללויה“, וואָס צענייט זיך אויף אַ געטלעכער סטרונע איבער דער גאנצער וועלט אין אַ זיסער, פיין־שטילער מעלאָדיע, רירנדיק איטלעכע נשמה, וועקט־דיק אלע באשעפענישן. אלע לויבן, דאנקען דעם אויבערשטן, פול איז די וועלט מיט זיין כבוד!

אין די מהנות פון די רוחות אין אַ בייזע מהומה. די לַצים ציטערן, פלאַטערן, די נישט־גוטע בלייבן צעמישט, געפּלעפט, עס ווערט אַ קאָכעניש, אַ פליעניש, ווי די פארססטע.

מיט דעם אשמדאי הויבט עס אָן צו ווארפן ווי אַ קדחת. עס דרייט אים צונויף פריער ווי אַ קנויל, דערנאָך טוט ער זיך ראפטאָם מיט אַ גרילצנדיקן פייה אַ צי־אויס, אונטער־שפּרינגענדיק מייַלן ווייט אין דער לופט, טוט זיך פּלוצים אַ שטעל פארריסן דעם קאָפּ ארויף, עפנט אַ מויל, זירט, קאָכט, און רעדט מיט העזה אויפהויבנדיק דעם קולאק אין דער הויך.

— אז אָך און וויי צו אייך, צום געזאנג און לויב אייערן!... איך קען אייך, נישקשה. קנעכט זייט איר, משרתים, אָן א פיצל אייגענעם ווילן, נאראַנים, בטלנים!... איך קען, נישקשה, אויך יענעם, דעם באלעבאַס אייערן, דעם גרויסן פרייז. יענעם איז ליב חניפה, צו הערן שטענדיק קאָמפּליי- מענטן, לויב און דאנק פאר זיין גוטסקייט. דאָס אלצדינג, וואָס ביזי אנדערע וויל ער נישט ליידן, האלט עס פאר א מיאוסער עבירה, חלילה בעטן געצאלט פאר א מצווה, א דאנק פאר א טובה! אים אָבער בענטש, דאוון, דאוון, דאנק און לויב אָן אן אויפהער פאר איטלעכס פיצעלע — און איר קארנט נישט, גיט אים שבחים מיט דער פולער מאָס. חנפים, באסיאקעס, קריכערס, אונטערלעקערס זייט איר!...

ברכה זאָגן, וואָס איך האָב אָנגעהויבן ווי געוויינטלעך אין דער פרי, איז מיר געבליבן שטיין ווי א ביין אין האַלדז. גיי דאוון, זיי מקיים יידישקייט ביים טיוול דאָרט, נאָך אזעלכע זויערער וואָס א שרעק!

מיט רעש, מיט אימפעט פליען די רוחות איבער פלאנעמן און שטערן, ווייט ערגעץ העט אין עק וועלט. עס ווערט מיט אמאָל שוואַרץ-טונקל אין די אויגן. עס דוישט, שטורעמט ארום און ארום, עס בלאָזט, קלאפט מיט שרעק. דאָס האָט פון גאָט דער פארטריבענער, דער וויסטער פאַרצייטיקער „תהו ובהו“ זיך געריסן ווי א ווילדע חיה פונעם פארשלאָסענעם געפענגעניש, אריינצושפרינגען אין דעם נכול פונ דאָרט און צייט. דאָס האָט דער אשמדאי געפאָכעט מיט זיינע פליגל, געקלאפט אין די טויערן פון דער אייביקער אמאָליקער פינגל-טערניש, געקראצט, געזוכט עפעס ווי א שפאלט, ווי הינטן ארום ארויסצולאָזן זי פריי און פארפינצטערן די וועלט. אוי, זוי שרעקלעך דאָס דאָזיקע אָרט איז, נאָר א געוואלד! דאָ איז די גרענעץ פון ליכט — „ווירקלעכקייט“ — און פון חשכות — „נאַרנישט“, א תהום. עס איז א געוואלדעניש, א שפארע-ניש, א ראנגלען זיך דאָ צווישן די געמארקן. עס הויבן זיך אויף שוואַרצע כמארעס ווי די בערג, אַט-אַט, דאכט זיך, פאר-שלינגען זיי הימל און ערד. פייערדיקע מלאכים אָבער, וואָס שטייען אויף דער וואך מיט בלוזע פלאמענדיקע שווערדן, דונערן און בליצן און שרייען: „אזאס!... ביז דאנען און ניט מער!“ — עס ווערט א כאפעניש, א יאָגעניש, פונ צוריק אין זיער רן אריון...

די וועלטן — זיי זענען אין דעם בייטן זיך פון טאָג מיט נאכט פארשיידן צווישן זיך.

אין איין וועלט דאָרט טאָגט וואָס ווייטער אלץ העלער און העלער. די הימלען דערציילן דעם כבוד פון גאָט. כתות

מלאכים זאָגן שירה, איטלעכע נשמה לויבט זיין נאָמען : הללויה! און אין אן אנדער וועלט אקעגן איז שמאָק־פינצטער — נאכט! ... עם ווידמען זיך דאָרט מיני שלעס, שוויבלען און גריבלען די אלע ווילדע נפשות, ביזע רוחות שרייען ווי די לעמפערטן, ווילן פארצוקן, צעשטערן — אלצדינג צו אלדי שווארץ וואָר!

יונה הנביא, אים איז ניט אזוי שלעכט געווען צו ליגן אין בויד ביים פיש, ווי מיר ביים אשמדאי אין כוועם. אונדז ביידן, אמת טאקע, איז געווען גענוג פינצטער און ביטער. אז אָך־ און־וויי צו אונדזער ביידנס מזל, צו ליגן אין דער קלעם. אין אזא שכנות, משטיינס־געוואָנט. דאָ איז פאָרט א גרויסער חילוק. ער, יונה, האָט ווייניקסטנס געקענט כאָטש שרייען, תפילה טאָן צום אויבערשטן, זיך בעטן אהיים — און איך האָב געמוזט האלטן מויל, נישט געטאָרט אפילו א פיפס טאָן. שא! די לצים זאָלן עם, חלילה, נישט דערהערן, דער רוח זאָל מיך נישט א כאפ טאָן, דערמאָנענדיק זיך אין מיר, און ארויס־ ווארפן מיך ווי א צעקוועטשטע וואנץ אין דעם טיפן אָפ־ גרונט.

עס איז א רעש, א געפילדער! הויך און די הימלען דרייען זיך, קערן זיך וועלטן. זונען און לבנות גייען אויף און אונ־ טערגייען, איטלעכער באזונדער פאר זיך. עם ענדערן זיך די צייטן, עם בייטן זיך פון שטערן די וואכן, די אראָפ, יענע ארויף, איטלעכער אין זיין צייט, יעדער אין זיין אָרט, עם זאָל געקרימט ווערן אויף א האָר! דער אשמדאי זעט צו אלצדינג און פוקעט זיך, קריצט מיט די ציין און מאכנדיק צו שאנד די נאנצע וועלט. ווי עם זעט אויס, איז אים דאָס מאָל נישט געלונגען אויפרייצן די הערשערן אויבן, זיי זאָלן אראָפפאלן פון נאָט. ער פויקט צונויף זיין פעקל רוחות און לאָזט זיך מיט זיי צוריק צו אונדזער ערד, וואָס דרייט זיך, אויסזעענ־ דיקע ווי א שפילד־קעפל, ערנעץ ווייט דאָרט. ער וויל, הער איך, זי נישט אָפלאָזן. קיין אנדערע ווי זי טויג אים נישט אזוי צו זיין ארבעט, דאָ האָט ער גענוג באהעלפערס, גענוג טיטל צו ווייזן זיינע גבורות. דאָ איז א האָפענונג, ער זאָל בייקומען, אין דער מלחמה מיט דעם רבונן של עולם זאָל ער זיין פון אויבן.

— וואָס טויגט איר? ... וואָס קומט אייך ארויס פון יענע אלע הימלען, פון אייערע אלע גן־עדנס, אז איר זייט קנעכט, לאקיייען? אז איר האָט נישט קיין פרייהייט, קיין אייגענעם ווילן, אז איר זייט נאָר קוקלעס, וואָס טוען, מאכן מיט די ליפן, פלאפלען אזוי ווי מען דרודלט זיי אָן? ! טפו זאָל עם ווערן אינגאנצן! — זאָגט דער אשמדאי, אויפשטעלנדיק ביידע

קולאקעס אין דער הויך, שפייט מיט פעך און שוועבל, בליצט — בלינצלט מיט די אויגן, שיסט דערנאך אויס מיט א גע- לעכטער, א שניידיקס ווי א מעסער, שרייט זיך איבער מיט די רוחות אויף משונה ווילדע קולות און גיט זיי אונטער חשק, גיכער נאך אים צו פליען.

ער פליט האסטיק. וואָס א מאך מיט די פלינגל, פליט ער אָפּ א וועלט. וואָס ווייטער, ווייטער ווערט די ערד גרעסער, גרעסער און דער אשמדאי אלץ רואיקער. פלוצים בלייבט ער שוועבן שטיל, ברעכט זיך, ציט זיך, גלייך ווי ער וואָלט פון זיך אראָפגעוואָרפן משא גאנצע בערג, און אריינפארנדיק מיט דער האנט צו זיך אין בוזעם, א קראַץ צו טאָן זיך מסתמא, טאפט ער גאָר אומגעריכט מיך אָן.

— ע, ע, וואוהין, ישראל'יק, דו האָסט זיך פארטליבן! לאָן מען נאָר א ווילדע פונעם אויג דיך אָפלאָזן, קריכסט דו, קריכסט און באלד אין דער נרגת אריינקריכן! ... אדנו, זייט זיך מטריח, רב ישראל'יק, ווייטער אביסל, רוקט זיך, רב ישראל'יק, זייט'זשע מוחל! — בעט מיך דער אשמדאי מחילה און שלעפט מיך ארויס, האלטנדיק צווישן די פינגער מיט א קליין קוועטשעלע.

אודאי איז פּע, טאקע וואָס פּע הייסט! דאָך פאל איך ביי מיר נישט אראָפּ, מאך מיר הארץ, דערמאָנענדיק זיך אין מיין וואונדערלעכער געשיכטע, וואָס מיט מיר האָט ביז אהער זיך פּאסירט, און טראכט ביי מיר: בע... נישקשה! אז איך האָב געקענט מאכן ביז אהער אזא רייווע, א קאטאָועס עפעס אזא רייווע, אויס זיין וואו די וועלט האָט אן עק, געפינענדיק זיך צווישן אזוי פיל נישט'גוטע, אלערליי שלעק און בלייבן גאנץ מיט די בינער, וועל איך, אם ירצה השם, ווייטער זיך מסתמא אויך אויסדרייען. מיט דעם דאָזיקן בטחון צאפל איך ביים אשמדאי צווישן די פינגער, אָנקונדיק דערביי משונה, עפעס מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: מילא א קוועטש איז א קוועטש, בין שוין געוואוינט... קליניקייטן! וואָס'זשע אָבער, נו, וועט זיין ווייטער?

— דיין טריפהנער מזל, ישראל'יק, וואָס אצינד גראָד בין איך אויפגערוימט, שענק איך דיר. אן עק וועל איך פון דיר נישט מאכן, פארקערט, איך וועל דיר נאָך פארברייטערן דעם דוים אויף צו זיצן ביי מיר אין האנט.

אבי זוכה געווען צו הערן עפעס א גוט וואָרט, ווער איך שוין ביי מיר שטארק געהויבן... און שטעל מיך איין, ווי א היימישער, דעם אשמדאי אויף טשיקאוועשטש צו טאָן א פרעג:

— וואָס איז מיט דיר, פאני אשמדאי, אזוי די שמחה?

— אָט וועסט דו, בהמה, באלד זען, פאר וואָס, — ענט-
פערט מיר דער אשמדאי מיט א משונהדיק שמייעלע, א שנעל
געבנדיק מיר אין שפיץ נאָז, און א בויג מיר דעם קאָפּ.
— אַנו, וואָס זעסט דו איצטער דאָרט אויף דער ערד?
— שווערלעך! — זאָג איך, רייבנדיק די נאָז און די
אויגן. — עפעס גייען ארויף זיילן רויך ווי פון טויזנט פייער-
שפיינענדיקע בערג. ס'איז דאָרט עפעס אן איבערקערעניש ווי
סדום און עמורה!

— ניין, נארעלע! — מאכט דער אשמדאי, א בלאָז געבנ-
דיק אזוי, אז דער רויך איז זיך צעגאנגען אין דער זייט. —
קוק אצינד, וועסט דו זען קוימענס. דאָס רויכערן דאָרט גרויסע,
הויכע קוימענס פון מיינע טויזנטערליי פאבריקעס, פאבריקעס
פון האַרמאטן, ביססן און כל-המיני אנדערע כל-זיוין אויף צו
מאכן דעם טויט; פאבריקעס מער וויפיל מען באדארף אויף
צו פעלשן אין לעבן נויטיקע זאכן, און אויך פאבריקעס אזוינע
אויף צו מאכן שמאַכטעס, וואָס עפעס ניט אזוי שטארק נויטיק
אין לעבן אריין; פאבריקעס פון כלים און מאשינעס, צו פאר-
שפּאַרן מענטשנס הענט, פארוועלוועלערן זייער ארבעט און צו-
נעמען ביי א סך די פרנסה; פאבריקעס פון אזעלכע מיני
המצאות ווי צו פארקירצן אָרט און צייט און דורך דעם צו
פארקירצן זייער אָפט טאקע דעם מענטשנס יאָרן, פאבריקעס
צו דרוקן און פארשפרייטן אין דער וועלט גיך און געשווינד
זייער פיל נארישקייטן — ליגנס, רכילות, בלבולים, וואָס
נישט-געשטויגן, נישט-געפלוין, שנאה-קנאה, נאָך און נאָך
אזעלכע מיאוסע זאכענישן און אל-דאָס-בייז איינע אקעגן די
אנדערע... קורץ און גוט — דאָס איז דער רויך פון דער
„ציוויליזאציע“, ווי הייסט עס ביי אייך דאָרט. ווארט נאָר,
ווארט א וויילע, אָט האָסט די א פאנאָראמע, קוק, זיי מוחל,
און האָב הנאה!

עס עפנט זיך אויף פאר מיינע אויגן א שטיק לאַנד,
וואונדער-שיין, נאָר א געמעל. פערלער געהילט אין א סאמעט-
גרינעם מאנטל פון יונגע פרישע תבואות, געשפרינקלט מיט
בלומעלעך ביי די קאנטן; אין טאָלן פיטערן זיך שאָף און
אויף בערגלעך שפרינגען קלאָר-ווייסע ציגן. אין דער לופט
טראָגט זיך א קאנצערט פון אלערליי שטימען: א געזאנג, א
קנאקן פון שפיל-פייגעלעך אין וועלדער, וועלדלעך; א שמור-
צערן, א זשוזשען, א צימבלען פון פליענדיקע מוקן, זשוקעלעך
אויבן, און פון שפרינגענדיקע גרילן, היישעריקן אין דעם גראָז
אונטן, און צו-וויילן, א הירזשען פון פערד, אויך א צובאסע-
ווען פון קי אויף דער ברייטער געמבע. ווייט ארום ליגן צע-
זייט דערפלעך, פערמעס, הייזער געזונטע, געבויט מיט אלצדינג.

אין דעם באלעבאטישקייט, דערביי גרויסע שיינע גערטנער און וויינגערטנער. דאָרט בלייבט דער וויינשטאָק, דער פיינגבוים צע-לאָזט זיינע בלעטער, רויזן און אלע אנדערע שמעקעדיקע קריי-טעכצער גיבן פון זיך ארויס א ריח פון געווירץ. קינדער שפרינגען ווי די ציגעלעך אויף די הויפן, שטיפן-לאָכן פונעם נאנצן הארצן, עלטערע זיצן אָנגעלענט אונטער ביימער, רוי-כערן, שמועסן גאָר פריילעך, עסן, טרינקען און זענען פריילעך.

— אַך, — זאָג איך, — ווי גוט, ווי שיין! ס'איז דאָך עפעס דאָ א לעבן, גאָר א גוֹדען!
דער אשמדאי קוקט אויף מיר אין דער זייט מיט א שמי-כעלע, נישט צו רעדן א וואָרט. דערנאָך נעמט ער מיך אָן פארן שפיץ בערלע, א צי געבנדיק מיר דערמיט דעם קאָפ, איך זאָל ארונטערקוקן.

— איי-איי! — לאָז איך ארויס א ביטער געשריי. — נישט צו דערקענען דאָס לאַנד, אזוי וויסט איז עס, אזא חורבן! נאקעט זענען די פעלדער, נישטאָ קיין ווייץ, נישטאָ קיין קארן, א פייער האָט אויסגעקוילט, אויסגעברענט ביז איין גרעזלע דאָרט. פארדארט שטייען ביימער, די צווייגן צעבראָכן, אויס פריילעכקייט ביי מענטשן. מען הערט נישט קיין קול פון פי-שא, נישט קיין פיפס, פייגל און בהמות עפעס ווי אויסגע-שטאָרבן!...

— דאָס האָט זי, די ציוויליזאציע, זיך אזוי געמיט, — דערקלערט מיר דער אשמדאי די זאך מיט זיין געוויינטלעך בייז געלעכטערלעך. — דאָס איז זי פאר גוטסקייט געקומען אהער אומגעבעטן מיט בלוט און פייער און זיילן רויך. געקומען איז זי פון נאנץ ווייט זיך לאָזן צו דערקענען דעם היגן פראָסטן עולם דאָ מיט אירע טובות. און אזוי ווי דער עולם אָבער האָט זי באדאנקט, געוואָלט לעבן ווי פריער אָן די טובות, האָט זי אים געלערנט דרך-אריץ, געוויזן ווער עלטער איז. — וואָס איז מיט מיר, פרענסטו, אזוי די שמחה? בהמה! ס'איז א פרייד צו זען, ווי זי ברענט, סמאליעט א וועלט. קלעקט איר נישט אויף אירע חפצות די וועלדער, גראָבט זי זיך ווי א קראָט טיף אין דער ערד, רייסט דאָרט קברים פון פארצייטיקע גע-וויקס, פלאנצן העט העט נאָך פאר דעם מכול, פון וועלכע ס'איז געוואָרן פארהארטעוועטע קוילן, און נעמט זיי צו איר געברויך. עס וועט איר נישט קלעקן באלד דאָס אויך, זי וועט אויסברענען, אויפפרעסן דאָס אינעווייניקסטע אין דעם בוך פון דער ערד — דענסטמאָל וועט זי זיך א נעם טאָן אויבן צו דער זון. פון דעם אלטנס רייטוואָגן דאָרט אין הימל וועט זי ארויסגעבענען די הייסע כרענענדיקע שרפים און זיי איינ-

שפאנען אין אירע מאשינעס, צו שלעפן, צו דרייען רעדער, אונטערשמייסנדיק זי, מחילה, מיט עלעקטרישע כליצן, עם זאָל דונערן, שיסן, פליען, טראסקען — פוּף־פּאָפּיָה! ... בהמה! די אלע קוימענס פון די נוזמא־גוזמאות-פאבריקעס דאָרט — דאָס זענען מזבחות, וואו עם רויכערט זיך לכבוד מיר ולכבוד דעם גאָלדענעם קאלב, דעם גאָט פון ספעקולאציעס, שווינדל, פּראַיעקטן און געלט. דער דאָזיקער רויך טריקנט אויס די הערצער, רויכערט אויס פון אָרט די געפילן און פארוואנדלט אלצדינג אין סחורה, ליבע, פריינטשאפט, פרומקייט, גלויבן, צדקה און דעסגלייכן — אויך סחורה, און וואָס נאָך? ער, דער דאָזיקער רויך, רויכערט ביסלעכווייז פון דאָרטן אויס אויך יענעס, וואָס איך טאר זיין נאָמען נישט דערמאָנען, עם ווערט אים דאָרט אלץ ענגער, ענגער. עם בלייבט אים אלץ ווייניקער אָרט, ער רוקט זיך, מחילה, אלץ ווייטער, ווייטער, און מיט דער צייט, ס'איז דאָ א האָפענונג, וועט די ערד אינר נאנצן בלייבן מיינע...

„אא, נישט דערהארן וועסט דו עם, רשע איינער!“ — טראכט איך מיר אין הארצן, פארקרימענדיק זיך מיט א יראת־שמים־פנימל. — „דו וועסט גיין צום גרונט און ער וועט אייביק בלייבן.“

דאָס איינ־און־צוואנציקסטע קאפיטל ישראל באגעגנט זיך מיט שלמה המלכ א גענעראל

— הע־הע! — מאכט דער אשמדאי, פאררייסנדיק דעם קאָפּ עפעס ווי צוהערנדיק זיך און סמאָרעט מיט דער נאָז. און באלד טאקע קומט מיר צו די אויערן א געטומל, א געפלוידעריי.

— גאָרנישט, גאָרנישט, מכשפהטעס עטלעכע האָבן באקו־מען די ספאומע, חלשן דאָרט, — זאָגט דער אשמדאי מיט א געלעכטערל. — געוויינטלעכע זאכן. איי, א צייט, א צייט! גאָר נישט די מכשפהטעס וואָס אמאָל! א מכשפהטע אמאָל, אז זי האָט זיך גענומען פאָרן רייטנדיק, איז זי געפאָרן, געד־ארבעט אויף אלע כלים, נישט מיר צו ווערן אויף א האָר, יענער אפילו זאָל די כפרה ווערן. היינטיקע מכשפהטעס אָבער, משטיינס־געזאָגט, נאָר עפעס ווייס איך וואָס אוינים — איז ביי

זיי נערוון, ספאזמעס. האָבן ליב, קאוואליערן זאָלן זיי מינטערן...
אי, א צייט! וואָס פאר א מענטשן, אזוינע מכשפות, אזוינע
לצים, אזוינע רוחות. היי, ראָהיראַט!

א רוח, געקנייטשט, געבויוגן פאר אלטקייט, דאר ווי א
שפענדל, א לייב פון א מיתה־משונה־קאָליר מיט א היפשן
האַרב און א דינע, לאנגע, פארדרייטע נאָז ווי ביי אן על־
פאנט, קומט געשווינד צו פליען צום אשמדאי, שטעלט זיך
אים אקעגן, פארווארפנדיק דעם לאנגן אויסגעקראַכענעם וויידל
צווישן זיינע הינערשע פיס און אָנבויוגנדיק דעם שמאָלן
שטערן, אויף וועלכן עס סטארטשען צוויי שטיופע צעפלעך
האַר ווי די הערנער ביי די ביידע ווינקלען.

— ראָהיראַט, מיין גוטער, געטרייער דינער! — ווענדט
זיך דער אשמדאי צום רוח מיט א שמייכלעך. — וואָס מאכן
עפעס דאָרט אונדזערע דאמען?

— הן, ננעדיקער האר, מאכן זיי ווייבער!... ווייבער ווילן,
וואָס? — א טעצל. נאָך אזא לאנגער ריזע גלוסט זיך זיי
אביסל ר, אַפפרישן זיך אביסל, אויספוצן זיך, אונטערהאלטן
זיך, געפעלן אבי וועמען, מעג זיך זיין כאַטש דעם
שוואַרץ־יאָר...

— גוט, ראָהיראַט! גיי, טו דיין זאך.

עס געדויערט נישט לאנג, שפרייט זיך אויס אין דער לופט
העט ווייט, ביז קיין אויג קען נישט פארנעמען, עפעס א מין
זיידענער טייערער קאוויאַר, געשטיקט פון גינגאַלד מיט די
שענסטע קווייטן און אלערליי קונציקע געמעלן, וואָס אויף דער
וועלט. עס פינקלען, שפילן דאָרט פאר די אויגן שמאראגדן־
גרינע וועלדער, פון וועלכע עס קוקן ארויס רובין־רויטע פאַר־
מערנאנצן, פערעשקעס פארטיקע, שיינ־חנעוודיקע, שטעלן פון
צווישן די בלעטער ארויס פולעטשמע, רויטלעך־פארפארבטע
בעסעלעך, אָפגעשאַטן מיט דינע קורצע הערעלעך, בעטן זיך
עפעס ווי אליין, שטומערהייט, זיי א געשמאקן קוש צו טאָן.
שוואַרצע קארשן מאכן אייגעלעך, ווינקען, ווינקען און ציען
ביי דער נשמה. די אויגן צעפלאַסערן זיך פאר גרויס השק;
וואוהין מען קוקט, איז שיינ, ליבלעך; וואוהין מען זאָל זיך
נישט קערן־ווענדן, מאַנטעט עס עפעס, מאַנטעט, עפעס גלוסט
זיך, אוי — גאָר משוגע צו ווערן!...

ווי א היישעריק לאָזן זיך אהין אראַפ די רוחות, גרויס
און קליין, אלט און יונג, צעלויפן זיך דאָרט נאנץ פריי אין
אלע זייטן און פארשווינדן באלד. דער אשמדאי לאָזט מיך אַפ
אויך פריי און הייסט מיר זיך דורכגיין אביסל שפאצירן.

ארויסרייסנדיק זיך פונעם טייוולס הענט בין איך געווען
זוי א לאנגע צייט א געפענטעמער האָן, וואָס באלד נאָך דעם

אויפכינדן אים ליגט ער א וויילע שטיל, און קוים כאפט ער
 דעם אָטעם, טוט ער זיך א שטעל-אויף קוממיות און מאכט
 קוסוריקו מיט ברייטקייט, ווי דער גרעסטער, בעסטער, וואויל-
 סטער האָן אין דער וועלט... איך פארגעס באלד אין די צרות,
 בין נאָר א וואוילער יונג, שפאציר מיר ארום, און צו וואָס
 איך זאָל מיך נישט צוקוקן, באקום איך חשק, עס גלוסט זיך
 מיר אלצדינג, עס ווילט זיך מיר אלע יענע שיינע זאכן. —
 איך שטעל מיך אזוי אָפּ איינמאָל אויף דעם שפאצירגאנג ביי
 א גרויסן בוקעט פון די טייערסטע איינלשטיינער: דימאנטן,
 בריליאנטן, סאפירן, רובינען אלע סאָרטן, איינגעפאסט אין
 גאָלד. עס הויבט מיך אָן אינעווייניק עפעס צו דרייען, כפף
 מיינע מבינות איז עס אוודאי א שרפ"ט אלפים טאָלער, און
 אפשר טאקע נאָך מיט א שמיצל אריבער, טאקע יאָיִאָ די
 נאנצע שרפ"ט מיליאָנען, זאָל עס נישט זיין צו קיין בושע!
 עס קאָטערט מיך; געוואלד, איך זאָל. עס האָבן, וואָלט איך
 עס דאָך פארקויפט, געמאכט א שייין קאפיטאל, וואָלט געלעבט
 נגידיש, געהאט אויף קאשע מיט יויך און אָפּגעטערקעט אזוי
 מיינע יאָרן! — עס נעמט מיך שטארק אָן דער יצר-הרע.
 באמת טאקע, זאָגט ער, פאר וואָס זאָלסטו דו נישט אויפהייבן
 אזא מציאה, א כשרע מציאה? וועמען טויג עס דאָ, ווער האָט
 דערפון דאָ הנאה? נישט גאָט, נישט לייט. דער שווארץ-יאָר
 וועט די רוחות נישט נעמען אָן דעם אויך. זיי האָבן גענוג.
 נעם! וועסט דערמיט זיך קויפן עולם-הבא. ביי איטלעכס פיר
 צעלע, וואָס דו וועסט דערפון נעניסן, וועסט דו דאָך מאכן א
 ברכה. אויף א פוטער-געבעקסל, אשטיינער — מאכן בורא
 מיני מזונות, אויף א גלעזעלע וויין. ווימאָראָזיך — בורא פרי
 הנפן. גאָט וועט הנאה האָבן, און דו טאקע אויך... נעם, נעם!
 — איך קוק מיך ארום אין אלע זייטן — נישטאָ קיינער, איך
 שטיי אביסל און בין זיך מיישב. איך מאך מיר הארץ און...
 און ווי איך שטרעק אויס די האנט, פיל איך פון הינטן
 עפעס א קליין שמיצעלע ווי מיט א שטריק. איך קוק מיך
 נישט-לעבעדיק אום און דערזע יענעם אלטן, האָרבאטן רוח.
 — אַא, שלום-עליכם! — זאָגט ער מיט א שמייעלע, א
 שמיצל געבנדיק מיר אויף דער האנט, ווי דער שטייגער פון
 רוחות איז ביים גריסן זיך, מיט דעם וויידל.
 — עליכם שלום! — ענטפער איך אונטער דער נאָז, צור
 קוסנדיק זיך צו אים מיט האלב-פארמאכטע אויגן, כלומרשט
 ווייס איך נאך נישט רעכט, ווער ער איז. — עפעס, דאכט זיך
 מיר, קענטלעך.
 — ראָהיִאָט בין איך דאָך! וואָס, פארגעסן? איך בין
 ראָהיראָט, דער גובערנאטאָר פונעם דאָזיקן קאוויאָר.

— אזוי! דער נוכערנאטאָר! — טו איך מיך א כאַפּ
דערשראָקן, טראַכטנדיק ביי מיר: אוי, וויי, האָט ער נעמונט
אוויראי זיך אָנשטויסן, וואָס איך האָב געוואָלט אָקארשט טאָן.
— נישקשה, רב ישראל, מאַכט נישט אזא פירוש! איך וויל
איך דאָ ביי מיר אויפנעמען ווי א טייערן גאסט. סטייטש,
סטייטש, רב ישראל, אז איך האָב די זכיה צו זען ביי מיר
אין לאַנד דעם אייניקל פון אזא באַרימטן זיידן!
— איי, איר לאַכט?!

— חלילה! נאנץ ערנסט. איך האָב זייער גוט געסענט
אייער עלטער-זיידן, דעם וועלט-בארימטן חכם — שלמה המלך,
איך אויף צו לאַנגע יאָר. איך האָב ביי אים אוועקגעדינט א
צייט מיט יאָרן. די בעסטע יאָרן. אז איך בין נאָך געווען יונג
און מיין עק נישט אויסגעקראַכן. ער האָט עס מיך געמאַכט
פאר נוכערנאטאָר אָדאָ-אַט!

אַט וואָס ראָהיראַט האָט מיר דערציילט מיט די דאָזיקע
ווערטער:

„דער דאָזיקער קאוויאַר, וועלכן איר זעט, וואָס האַלט זעב-
ציק מייל די לענג און זעכציק מייל די ברייט, האָט געהערט
שלמה המלך, אויף וועלכן ער פלעגט שטענדיק פאָרן אין דער
לופט גיך און געשווינד אזוי, אז ער פלעגט עסן מיטאַג אין דמשק,
אין מורחזייט, און וועטשערע אין מדי, אין מערכזייט. הייל
האָט ער געהאַט אָן א צאָל, פון אלע מיני באשעפענישן אין
דער וועלט. זיינע גרעסטע פליגל-אדיוטאנטן, דורך וועלכע ער
האָט קאָמאנדעוועט, געשיקט זיינע באפעל, זענען געווען פיר:
פון מענטשן — אָסר בן-ברכיה; פון שרים — ראָהיראַט, איך
מיט מיין כבוד אליין; פון חיות — דער לייב, און פון
עופות — דער אָדלער.“

— סטייטש, וואו איז דער אויערהאַן? — פאל איך אריין
ראָהיראַטן אין די רייד. — עפעס שמועסט מען דאָך פון אן
אוייערהאַן אויך!

— עט, נאָרישקייטן! מישט נישט, איך בעט אייך, איינס
מיטן אנדערן. דער אויערהאַן איז פאר זיך א מעשה, עפעס
מיט דעם ווערעמל, און דאָס איז עפעס גאָר אנדערש, — מאַכט
ראָהיראַט מיט א זויערער מינע, פארדרייענדיק די נאָז און דער-
ציילט ווייטער:

„שטאַלץ איז שלמה המלך געווען, נישט ווי א רוח, נאָר
ווי טויזנט מיליאָן רוחות אינאיינעם. ער האָט פון זיך גע-
האַלטן א שרעק, איינער טאקע אין דער וועלט. דעריבער פלעגט
ער, זאָל אים צו קיין גנאי נישט זיין, טאָן א מאָל נאָרישקייטן
און צוציען זיך דערמיט פיינטשאפט, לייטישע רייד. איך אליין
האָב געהאַט מיט אים אן אויפטריט אמאָל, האָב נישט געוואָלט

מער פירן אָט דעם סאוויאַר, זענען כאלר פערציק טויזנט
 מענטשן אראָפּגעפאלן אויף דער ערד, און ער האָט געמוזט
 בהרפה ובכושה בעסער ווערן. איינמאָל האָט ער געכאפט א
 פסק אָט פון וועמען. אויף דער ריזע אין דער לופט פליען
 מיר אמאָל איבער דעם טאָל פון די מילכן, הערט ער ווי א
 שווארצע מילכ זאָנט צו די איבעריקע: גיכער אריין אין די
 הייזלעך אייערע, שלמהס מחנות זאָלן איך נישט איבערפירן!
 — אזוי! זאָנט ער שטארק אויפגעבראכט. גיי, ראָהיראָט,
 אראָפּ דאָרט צו איר. איך קום, מאך א „סליעדסטוואָ“, שריי:
 סטייטש, סטייטש! יענע איז זיך מודה. זי האָט געזאָגט. —
 ווער ביסט דו? איך בין די מלכה. — ווי הייסט דו? איך
 הייס „מחשמה“. אהין־אהער, איך ארעסטיר זי און ברענג זי
 צו שלמהן. ער נעמט זי אויף דער האנט, גלייך זיך אקעגן
 פנים, און מאכט צו איר: זאָג, איז דען דאָ אויף דער וועלט
 א גרעסערער פון מיר? — יאָ! ענטפערט זי, קורץ און
 שארף. — ווער? — ווער? — איך. — ווי אזוי ביסט דו
 עס גרעסער? — ווען איך זאָל נישט זיין גרעסער פאר דיר,
 וואָלט דאָך דער אויבערשטער דיך נישט געשיקט אהער, דו
 זאָלסט זיך ניאנטשען מיט מיר, טראָגן מיר אויף די הענט.
 שלמה ווערט שטארק אין כעס, טוט זי א שליידער אויף דער
 ערד, זאָגנדיק דערביי: מילכ, דו ווייסט נישט ווער איך בין?
 איך בין שלמה דער זון פון דוד המלך... ע, נעם זיך פונ־
 דעסטוועגן נישט אזוי איבער, זאָגט זי, דו ביסט א בשר־וודם
 ווי אלע אנדערע! — שלמה איז געבליבן געפלעפט, זיך
 שטארק פארשעמט פון דער מילכס ווערטער.

— איך בעט אייך איבער ווי אן אייגענע מוטער, — רוף
 איך מיך אָן פארוואונדערט. — ס'איז עפעס הארבלעך צו
 פארשטיין, א מילכ — און אזוינע ווערטער! ווי געשיקט
 זיך עס!

— שא, שא! זאָגט ראָהיראָט גאנץ געלאסן. — אָבער אז
 איך וועל אייך ברענגען א מדרש, ווייזן, אז דאָס אייגענע
 שטייט אין מדרש, וועט איר שוין גלויבן? ... איך האָב אייך
 צו דערציילן וועגן דעם ענין נאָך א מעשה, ווי שפעטער א
 ביסל אויף אזא לופט־ריזע האָט ער דערזען א וואונדערלעכן
 פאלאץ, אין וועלכן ס'איז געווען אוממעגלעך אריינצוגיין, און
 נאָכדעם ווי ער האָט זיך געראָטן מיט דעם אלטן, זיכט
 הונדערט־יאָדיקן אָדלער אלענאד, מיט דעם ניינהונדערט־יאָדיקן
 ברודער זיינעם אלענאד, און מיט דעם טויזנט־דרייהונדערט־
 יאָדיקן ברודער זייערן אלטער, איז ער סוף־כל־סוף פאָרט אריין
 אהין אין די אינעווייניקסטע חדרים; ווי אזוי ער האָט דאָרט
 ביי א גולם פון דער קעלע ארויסדערטאפט א זילבערן טאָול,

וואָס די אויפֿשריפט דערויף איז אים שווער געווען צו לייע-
נען; ווי עפעס א בחור איז געקומען פון דער מדבר און
זאָגט: אדוני קעניג, דער כתב איז גריכיש און דער טייטש
דערפון איז אזוי: „איך שערער בן־עאד האָב געקיניגט איבער
טויזנטער מדינות, געריטן אויף טויזנטער פערד, געהאט טויזנ-
טער מלכים אונטער מיר, און טויזנטער גבורים טויטגעשלאָגן
— און דאָך, אז דער מלאך־המות איז געקומען צו מיר, האָב
איך גאָר נישט געקענט טאָן.“ — אָט דאָס אלצדינג האָב
איך געוואָלט דערציילן איך באריכות, אין זייער א לאנגער
מעשה, נאָר אצינד, אז איך זע, איר זייט, האָט קיין פאראיבל
נישט, א שטיקל אפיקורס, גלויבט נישט אין א גריינדגרויען
אלטן רוח, איז קליגער און בעסער — צו שווייגן. דאָך אָפֿ-
לאָזן איך אזוי. איז אוממעגלעך. פאָרט רב ישראל'יק, פאָרט א
טייערער גאסט, שלמה המלכם אייניקל; זאָגט, וואָס ווילט איר,
רב ישראל'יק!

איך האָב געוואָלט בעטן יענעם בריליאנטענעם בוקעט, צו
וועלכן דאָס הארץ האָט מיר אלץ שטארק געצויגן, נאָר באלד
האָב איך מיך באטראכט — ניין! ארויסזאָגן עס גלייך, גלאַט
פשוט: גיב מיר! טויג נישט. דער רוח זאָל אים וויסן, וואָס
ער מיינט. אפשר איז דאָס נאָר אן אָנשטעל. אלא וואָס דען?
מען באדארף פראוון הינטער ארום, מיט א שפיצעלע. — און
באלד טאקע פאל איך אויף אן אויבער־הסכרא און טו אים א
פרעג:

— זאָגט מיר, פאני ראהיראָט, אָט וואָס. לויט אייערע אייגענע
ווערטער האָט דער דאָזיקער קאוויאַר געהערט שלמה המלך,
דאָס הייסט מיין זיידן, כפי איר זאָגט. היינט איז דאָך די
קשיא ווי קומט ער צום אשמדאי, הא? ...

דרינען איז געלעגן א שטארקע אָנצוהערעניש, א הקדמה
צום בוקעט, אזוי: וועסט דו מיר געבן מיט גוטן, מהיכא-
תיתי, וועל איך זיין צופרידן כאָטש דערמיט אויך. מיט שרפ"ט
מיליאָן טאָלער קען מען אויך ווי ס'איז לעבן. אלא נישט, וועל
איך מיך ארויסשטעלן פאר א יורש, מאָנען דעם גאנצן קא-
וויאַר, און דין שטעלן פאר אן עדות.

ראַהיראָט האָט עס, אפנים, גוט פארשטאנען. ער איז גע-
בליבן צעמישט, זיך געקרימט און געשטאמלט עפעס האלבע
ווערטער.

— ס'איז, פארשטייט איר מיך, א היסטאָריע... א גע-
שיכטע... ס'איז עפעס פאָרגעפאלן אמאָל צווישן שלמה המלך
און דעם אשמדאי. ער, דער אשמדאי, האָט אים, פארשטייט
איר מיך, פארוואָרפן אויף פירהונדערט מיל. צוגענומען די
מלוכה, די ווייבער, מחילה, אלצדינג... ס'איז א גאנצע מעשה.

נאָר... איר זייט א שטיקל אפיקורס, — לאָזט אויס ראָהיראַט,
א דריי געבנדיק דעם וויידל און ווערט פארשוואונדן...
— ווארט, ווארט, עס וועט א רוח אין אייער טאטן אריין!
— טראכט איד ביי מיר שטארק אויפגעבראכט. — א תירוץ
אביסל: ער האָט צוגענומען! א שיינע געשיכטע, כ'לעבן א
שיינע היסטאָריע!... איר פארשטייט? שלמה המלכס מלוכה, א
"גוט" פון זעכציק מייל צוגענומען — און נא דיר א פייג!...
אויף שונאי ציון געזאָגט געוואָרן מיין ביטער הארץ! וואָס
א טריט ווייטער קומט פאר די אויגן אנטיקן, וואונדער־שיינע
זאכן, אזא רייכקייט, אזא גוטס — מיינס, מיינס בעוונותיג
הרבים, און פאָרט נישט מיינס!...

דאָס צוויי־און־צוואנציקסטע קאפיטל

ווי אזוי מען טאנצט פאר דעם אשמדאי

פלוצים וואקסט פאר מיר אויס, ווי פון דער העלער הויט
א פאלאץ — און עס גיט מיר א טיאָקסע דאָס הארץ, מיין
זידיש הארץ!...

דער פאלאץ איז אינעווייניק טייער געפוצט. מעבל פון
פּימסנהאַלץ, זילבערנע טישן געגרייט מיט גילדענע קרעדענצן
און אלערליי כלים פון קרישטאָל. עס שימערט, עס בלענדט,
פארנעמט די אויגן. עס דרייען זיך דאָרט ארום, אוירווי, בת
מלכות, באלאָווע געקליידט, אין גאז, כמעט האלב־נאקעט, מיט
הוילע אָרעמס און מיט דעם גאנצן האַלדז ביו די בריסט, פע,
אין דרויסן. עפעס נאָר טאקע ווי אין די געשריבענע מעשיות.
— אויף א הויכער בימה, אין דער מיט שטייט ווי אן אָנגעד
מאָלטער גולם, אָנגעבויגן דעם קאָפּ מיט א משונה ערנסט
פנים, דער אשמדאי מיט זיין כבוד אליין. יונגע מכשפהטעס,
יפהפות דרייען זיך ארום אים, טאפן אים, גלעטן אים דאָס
ציגנ־בערדל און ער שמאָכט עפעס אזוי נארישעוואטע פאר
גרויס פארגעניגן. אלטע מכשפהטעס, גרין און געל פאר קנאה,
קוקן עס צו פון דערווייטנס, און אויס גרויס פאָרכט צוצוגיין
נאָענט צו אים, ער זאָל זיי נישט א ברויך טאָן, נעמען זיי אָן
פאר ליב פראָסטע לצים, אלטע דראבעס; טאנצן, שפרינגען
משונענער־ווייז אין א ראָד און ביים פארבייגיין גיבן זיי אים
אָפּ כבוד מיט גרויס אָפּשיי; לצימ־קאוואליערן טוען זיך א
בוי, און דאמען־קליפות שנורן צונויף די ליפעלעך און מאכן
א קניקס. מען קניעט זיך, מען בוקט זיך און מען רויכערט

אים אונטער מיט וויררויך. דער אשמדאי שמעקט דעם זאנפֿ-
טוקן ריח, גלייך ווי דאָס איז אים נייטיק אין לעבן אריין.
איבערהויפט האָט דער אשמדאי אין יענער צייט אויסגעזען
מיט זיין גאנץ באנעמען: מיט זיין שמעקן, מיט זיין לאָזן זיך
גלעטן און אלע זיינע הנדלעך — עפעס טאקע זייער לעקישע-
וואטע. גאָר ניט, דאכט זיך, דער אשמדאי, וואָס פריער, נאָר
א למך, משטיינסגעזאָגט, וואָס בעט זיך ביי די ווייבער, וואָס
קוקט יענעם אין מויל אריין און באדארף אַנקומען צו אים
דערע...
— ליבער, זיסער ישראל'יק!... — ווענדט דער אשמדאי

זיך צו מיר מיט א ווייבער, שוואכער שטימע פון געבעט. —
אוי, השמקני, ישראל'יק!

„מכות! וועסט עס ביי מיר נישט פועלן“, — טראכט איך
ביי מיר און מאך מיך תם, גלייך ווי נישט אַנשטויסנדיק זיך,
וואָס ער וויל, וואָס השמקני באטייט.

— א שמעק, א שמעק! — גיט ער מיר מיט א רחמנות-
פנימל צו פארשטיין דעם טייטש. — דו וועסט מיר דערמיט
צוגעבן כח...
— בתמיה, ווי געשיקט זיך עס!

— מאך זיך נישט געפגרט, ישראל'יק! ווייסט זייער גוט,
נישקשה, אז „יענער“, גאָר דער גרויסער תקיף, ער וויל אויך
דורך זיינע דינער באקומען קראפט; זאָל דורך זייער דינסט
זיין בכח... הא, וואָס זאָגן דאָרט עפעס אייערע ספרים?
— והשנית, — רעד איך מיך טאקע מיינס, ווי כלומרשט
נישט געהערט, וואָס ער בעבעט מיר עפעס אזוינס, — והשנית,
פרעג איך דיך, צו וואָס באדארפסט דו קבצנען ביי מיר א
שמעק, אז די גאנצע וועלט וויררויך שטייט דיר פריי? נעם,
שמעק וויפיל דו ווילסט.

— אָט, הויבט זיך אַן חקירה! נישט פאר דיין מח, יש-
דאל'יק, אזוינע הויכע זאכן... איבריקנס, שא! ברענגען צום
לאכן איינעם קען דווקא יענעמס א קיצל... אצינד פארשטייסט
דו שוין אביסל?

— בע! — מאך איך מיט א קנייטשעלע. — האָסט אַן
געטאָן מיט דינע קיצלערס...

— גיי טענה מיט א יידן! — מורמלט דער אשמדאי,
אוועקערנדיק אַנגעברוגזט דעם קאָפּ אין דער זייט.

אייענע פון די בתמכות, א שיינע, שווארץ-הנעוודיקע
קלופה, הויבט אויף אירע אויגן צו מיר און זאָגט שטיל פאר-
קאָכט: קום — טאנצן!

— טפו! — שפיי איך אויס, רויט-ווערנדיק פאר בושה

און טרעף גראָד איינעם פון די „נישט־נוטע“, דעם יצר־הרע
גלייך אין באָרד אריין.

— א, דו, קלויזניק, פלאסקעדריגע, מעריד, פראַדאָם, אָן
געפיל, אָן טאקט, אָן וועלט, אָן לעבן, אָן אלץ־מיט־אנאנדער!
— ווארפט זיך דער יצר־הרע אויף מיר מיט מיאוסע ווערטער,
און טוט מיך, ווי דער שטייגער זייגער איז, א קיצל.

די קליפה ווינקט, ווינקט, נעמט קיין אויג נישט אראָפּ פון
מיר. איר איטלעכער בליק איז א פייל, טרעפט טיף אין הארץ,
איטלעכער קוס ציט, ציט... און באלד טאקע, אליין נישט רעכט
צו געדענקען ווי און וואָס מיר איז געשען, שטיי איך געאר־
מעט מיט דער יפהפיה, און ביידע פארפלאמט מיט א שמיכעלע
טאנצן מיר קארדיל! מיט אונדז אין קאָן טאנצן נאָך פיל אנ־
דערע פאָרלעך לצים מיט קליפות פון אלערליי סאָרטן — אלע
יענע פיינע לייט, וואָס האָבן אָנגעטאָן כבוד יידישע קינדער
צו שטיין אין זייער געשיכטע... דרייענדיק זיך אין דער לעצ־
טער פיגור פארביי דעם אשמדאי טוט מיך די קליפה א צי —
אוי, וויי! איך טו מיר, איר צוליב, א בוק, און גיב אים א
שמעק וויירויד! ... ער ווערט עפעס פרישער, שטארקער, ווי אן
אלטער תרח נאָך א גוטן שמעק טאבאקע. ער טוט א דריגע
מיט די הינערשע פיס, פארבייסט דעם וויידל — און פוץ
אראָפּ פון דער בימה ניסנדיק־קייכנדיק פאר פרייד.

איך בלייב אָן א נשמה פאד שרעק און מיין : אַט־אָט
כאפּ איך פון אים דעם אייגענעם פסק, וועלכן יוסף דילערנייש
האָט אמאָל געכאפט פונעם סם נאָך דעם שמעק וויירויד, וואָס
ער האָט אים פאר רחמנות געגעבן.

— לעבעדיק, עולם! — גיט אונטער דער אשמדאי קור־
ראזש. — לאָז זיך ניסן נסכים — גיסונגען פון וויין, פון
וואָס איר ווילט! ...

עס הויבן זיך אויף ווי א שמורעמווינט לצים, קליפות פון
פארשידענע מינים און געשטאלטן, גרויס און קליין, און יונג
און אלט אלע אינאיינעם. עס איז אן אויסמישעניש, א יאָגע־
ניש אהין, אהין... יענע מיט רוימע נעז, מיט געמבעס, פון
דער גוטער קאָמאנדע, לויפן פאָראויס מיט א געפייפערין, א
ליארעם, א געשריי, לעבעדיק־פריילעך מיטן קנאק.
— גיכער, ישראל'יק, אהער! זע און הער מיין גרויס כבוד
דאָ אויף דער ערד, — זאָגט דער אשמדאי און איז מיך מכבד
מיט קוסן, געבנדיק מיר בשעת־מעשה א בויג אראָפּ הינטער־
ארום דעם קאָפּ.

עס הערט זיך א ווילדע שירה פון טויזנטער אָפענע מיי־
זלער, א לאַכן, א פלאצן פון גלאָז א פלעשער, א קלאפן, א צע־
זעצן, א ברעכן פון פעסער—און עס גיסן זיך נסכים פון

בראָנפן, וויין און אנדערע געטראנקען. עס הערט זיך אויך א ביטער געוויין פון ליידרע, א ברעכן די הענט, א שלוכצן, א קרעכצן. פון טויזנטער געבראָכענע הערצער — עס גיסן זיך נסכים פון בלוטיקע טרערן. עס איז אן אויסמישעניש פון פריידגעשריי און פון אוי־וויי, פון שטארקע, האַפערדיקע — א געטומל, און פון שלאַפֿינקע, געפאלענע — קולות ביו אין הימל, פון בייסעניש, רייסעניש, פון שמעכווערטער, געשפעט, לייטשע צינגער און אַנצהערעניש מיט הענט, מיט פינגער. אוי, נישט אנגענעם איז די שירה, וואָס די ערד זאָגט — א ווילדע, זייער א ווילדע שירה!

— גענוג, גענוג! — שהי איך. — געוואַלד, לאָז זיין גע-
נוג געקומט.

נישטאָ קיין ענטפער! ...

דער אשמדאי, זע איך, איז עפעס פארדולט, שטארק פאר-
ענדערט. דאָס פנים רויט, דאָס שוואַרצאָפּעלע פארגרעסערט, די
אויגן ווי גלעזערנע. אויסגעגלאַצט, דער קאָפּ פאָרבלענד זיך,
קלייסקוים וואָס ער פלאַנטעט מיט די פלינגל. ער זינגט דרייער-
דיק זיך אין דער לופט אָפּהענטיק אהין־אהער, אַטאָמ, דאכט
זיך, פאַלט ער אַראָפּ ווי א שטיין, איך מיט אים — און עס
ווערן מיר צעשאַטן די ביינער. שלעכט, א שרעק! איך כאַפּ
מיך צו אים — כערע! עס זעצט אים ארויס פון דער נאָז
א ריח פון נסך, פון בראָנפן, שפירט. אזוי, דו ביסט שיכור!
זאָג איך, און גיב אים טאקע מיט דעם נאנצן כת א גוטן
קניפ. — אויסקרענקען זאָלסט דו יענעמס בראָנפן, יענעמס
בלוט, נאָר נישט אצינד; שפעטער, שפעטער, אז איך וועל
דיינער פטור ווערן און ארויס בשלום פון דיינע הענט. איך
קניפ אים, מינטער אים — אומזיסט די מי מען מוז, טראכט
איך, רופן צו אים זיינע מכשפהטעס, שפרעכערקעס. איך קוק
מיך אום אהין צו זיי — אלע זענען פארלעקט, יונג און אלט
— אלע פארקנאקט, נישטאָ, משמיינס־געזאָגט, מיט וועמען צו
דערן! ... ס'איז מיר געווען צו מוט ווי יענע, בשעת די שיה
זייערע טרינקט זיך אין ים.

און בשעת איך בין דאָ אזוי צעטראָגן, טוט זיך פון אונטן
עפעס א זעק, אזוי, אז איך שפרינג אזש אונטער און דער
אשמדאי טוט זיך א כאַפֿ־אויף.

— טפו! — שפייט ער, שמשירעט אויס א פאָר
אויגן און מאכט מיט די לעפצן עפעס אַן ווערטער, שטארק
צעדולט.

איך גיב א קוק — הערדע! מיר געפינען זיך אויף א דאָך
בוי א פאָנאר, דורך וועלכן עס שיינט אריין ליכט ווי דורך א
פענצטער אונטן אין א גרויסן זאל.

— אַט, וואוהין... פארקראַכן... א ראַטהוין... כײַכײַ! —
 בעבעט דער אשמדאי, אונטערשמייכלענדיק ווי א שיכור, קוקט
 אריין פון אויבן אין זאל דורן פענצטער און שאַקלט מיט דעם
 קאַפּ ווי ער וויאַעט זיך דאָרט מיט א באַקאנטן. — אײא.
 שלום עליכם, שלום עליכם, פאני המן!
 — וואס המן. וואו, היינט המן? המן איז אויפגעהאנגען
 געוואָרן מיט זיינע בנים שוין מער פון א פּאַר טויזנט יאָר
 צוריק! רעדסט עפעס, מחילה, ווי — ווי א שיכור, — האָב
 איך געוואָלט זאָגן, און האָב פאר מורא זיך נעכאפט צוריק.
 בהמה! אז מען דארף א ננב, בהמה, שניידט מען אים אָפּ
 פון דער תּליה! וואָס מיר אמאָל וואָס, וואָס מיר היינט וואָס?
 הערסט, ישראל'יק — המן! אלע דאָ זיינע בנים, ויזתא אויך.
 — בעבענדיק אזוי נעמט ער און קוועטשט מיר צו שטארק
 דאָס פנים צום פענצטער. — זעסט, האָ?
 — יאָ! — זאָג איך, פארבייסנדיק די ליפּן. — איך זע
 פון דיין קוועטש קראַקע און לעמבערן.
 — גערעכט! — לויבט מיך דער אשמדאי, א קניפּ געבנ-
 דיק מיר אין בעקעלע. — ווי ער קען עס אביסל געאַגראַפיע!!
 אַן עין־הרע...! נו, וואָס ווייטער?
 — דער זאל איז פול מיט מענטשן. איינער, איך זע
 שטייט אויף דער בימה, און ווי ער עפנט נאָר אויף דאָס מויל
 פאטשט מען אים שוין פון אלע זייטן בראַוואָ.
 — אַט דאָס מיינ איך טאקע! — לאכט דער אשמדאי, א
 בויג נעבנדיק מיר פון הינטן דעם קאַפּ און ווייטער א קוועטש.
 — דו הערסט די דרשה!
 נישטאָ, משטיינס־געזאַגט, וואָס צו הערן, — ענטפער איך
 אונטער דער נאָז, פאראיבל האָבנדיק אויף דעם קוועטש.
 נישטאָ, זאָגט ער, וואָס צו הערן! — קרימט זיך נאָך דער
 אשמדאי, ארויסשטעקנדיק מיר א צונג. — יענער דאָרט רעדט,
 דאכט זיך, מיט א מויל, נאנץ קלאָר: ישנו, זאָגט ער, ס'איז
 דאָ א פּאָלק, צעזויט, צעשפּרייט, זאָגט ער, בכל — אין אלע
 מדינות... הער נאָר ווייטער, ווייטער וואָס ער זאָגט!
 — אלטע מעשיות! — זאָג איך, א מאכ־נעבנדיק מיט
 דער האנט. — עס שלאָגט צום הארצן, ווערט נישט־גוט הערנ־
 דיק, פע, כ'לעבן! איך בעט דיך, לאָז זיין גענוג.
 א שאָד, דאָס וואָס דו האָסט געזען און געהערט
 איז ערשט א טראַפּן פון ים. נאָר מיר אליין איז איצנד עפעס
 אויך פע, בוררר! מען באדארף נעמען נאָך אביסל נסך צום
 אויסניכטערן זיך... קום אהין צווישן דאָס דייניקע...
 — פאר וואָס, געוואלד, צווישן מייניקע?
 — משקה אויף אַנצוטרינקען א וועלט — דאָס איז כײַ

זין, דאָס איז זייער זאך... יענער, וואָס האָט מיך צום ערשטן
מאָל אָנגעטרונקען אָנשטאט וואסער מיט וויין, מיך געמאכט
שיכור, ווייסט דו דאָך נאנץ נוט, ווער ס'איז געווען — דאָס
איז געווען אייערער, בינהו בן־יהודע! וואָס, הא, אפשר א
לינג? גיי, פּרעג אייערע קלויזניקעס; הער וואָס אייערע חכמים
דאָרט זאָגן!...

— אייביק קען מען אקעגן אייך נישט יוצא זיין. אז מען
ניט אייך וואסער, שרייט איר; ניט מען וויין אָנשטאט וואסער,
שרייט איר אויך, — היינט וואָס זאָלן מיר מיט אייך טאָן! —
גענוג! איך בין דול... איך בעט דיך, זאָל זיין גענוג! לאַז
מיך אָפּ!

א מכשפהטע, א מכוערת, טוט זיך פּלוצים א וויין, מאכט
א קניקס, לויפ־צו דערנאָך צום אשמדאי מיט א זיס שמייר
כעלע אויף די פארשנירטע ליפּעלעך, און שושקעט זיך מיט
אים אוועק א היפשע צייט. איך גיב א קוק — דאָס איז זי,
יענע יפּיפּיה, מיט וועלכער איך האָב פּריער געטאנצט. זי האָט
אויך געקוקט אויף מיר, געמאכט מיר אייגעלעך מיט חן. איך
בין זיך מודה, אז ס'האָט מיך שטארק געמאָנטעט צו איר,
איך זאָל בלייבן מיט איר מיין נאנצן לעבן.

— דו בעסטסט ביי מיר, תכשיט מיינער, איך זאָל דיך אָפּ־
לאָזן. — זאָגט דער אשמדאי, א קוק געבנדיק מיט א ממזריש
שמייעלעך און קוועטשט איטלעכן וואָרט זיינעם. איך שטיי צע־
מישט, חרטה האָבנדיק דערויף, וואָס איך האָב פּריער געבעטן,
און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן אים.

— נו, וואוהין ווילסטו, זאָל איך דיך אראָפּלאָזן? רור
מיר אָן דאָס אָרט, וואו דו וואוינסט. מען האָט דאָך דיך גע־
פונען געגענדיק אין דער לופטן?

איך שטיי ווי א גולם און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן
אים, אזוי ווי אן אונטערגעוואָרפענער, וואָס געדענקט נישט,
פון וואנען ער איז.

איך שטיי און קער מיך אום מיט א בייזן געמיט אין
מזרח־זייט... עפן דעם מויל, און הייסע טרערן טריפן מיר פון
די אויגן.

— דייע געדאנקען, ישראל, ווייס איך; דיין אומקערן זיך
מיטן פנים וויינענדיק אין מזרח־זייטן פארשטיי איך אויך, וואס
דאָס באמייט — פארלאנגען פארלאנגסט דו נאָר א גרויסע
זאך. נאָר דיין אומגליק איז, ישראל, וואָס דו ביסט נישט
פראקטיש, ישראל, נאָר א פאנטאזיאַר, נישט נאָר א פאנטא־
זיאַר ביסט דו, נאָר א גרויסער בעל פּלפּול; אַט די מידה פון
פּלפּול און פּשטלען זיך — דאָס איז דער גרויסער חסרון.
וואָס געפינט זיך ביי אלע דייע ברודערלעך, סיי ביי מאַרק־

מענטשן, סיי ביי בית-המדרשניקעס; דער פּלפּול פּארקרימט זיי דעם שכל, ער מאכט זיי פאר פארקאכטע קנאים, פאר גרויסע באדימערס און איבערטרויבער, ער מאכט אָן שנאה און קריג און מחלוקת, און ס'ווערט צעשטערט דאָס ברידערשאפט צווישן זיי; זיי זענען זיך מפלפל און דרשנען א סך דרשות און טאָן טוען זיי גאָרנישט. אָט די מיאוסע מידה לאָזט זיי נישט פאראייניקן זיך צו א בשותפותדיקער ארבעט לטובת דעם גאנצן פּאָלק. דיר ישראל, פעלט וועלט און דערווייל קען מען דיר נישט געבן קיין אנדער עצה ווי די, וואָס דו האָסט געגעבן דער קליאטשע, זי זאָל זיך לאָזן לערנען און פארשטיין און ביז דו וועסט קומען צום שכל און באקומען דיר דיין אָרט אויף דער ערד וועסט דו פליען אין דער לופטן. אָט די מכשפה, וואָס דו זעסט, די וועט זיך פון היינט אָן אָפגעבן מיט דיר; זי וויל זיך מיט דיר באקענען, גיי מיט איר. איך מיט דער יפיפיה מיינער קוקן מיר זיך אָן בוקנדיק זיך איינער צום צווייטן. לויטן באפעל פון דעם אשמדאי קומט ראָהיראָט מיט א גרויסער קאָטשערע און באלד טוט מיין יפיפיה אָן א גרויסע און ווילד־משונה הוט, באפוצט מיט גאנצע פלעך דערמיין פון ביידע זייטן, און זעצט זיך רייטן אויף דער קאָטשערע, און איר, ישראל, זעץ זיך איר פון הינטן, אָנהאלטנדיק זיך אָן איר מיט ביידע הענט — און מיר פליען פרויגעך לעבעדיק אין לופטן.

דאָס דריי-אין-צוואנציקסטע קאפיטל

מען קרוינט ישראלן פאר א בעל-טובה און מען זעצט אים אויף רייטנדיק אויף דער קליאטשע

דער וואָס עס איז נישט געפלוין אין דער לופט אזוי ווי איר, רייטנדיק אויף א קאָטשערע, דעם איז אוממעגלעך איר בערצוגעבן דעם טעם פון אזא נסיעה מיט ווערטער, מען מוז דערצו אליין געפרואווט ווערן. און דעריבער האָב איך פליענדיק דיק אויף דער רייזע מיינער, מתפלל געווען מיט גרויס כוונה, זאָגנדיק: רבנו של עולם! מיט וואָס האָב איך עס, אָרעמער בעל־עבירה, פארדינט מער פון אלע בני אדם, קינדער פון אדם און חיה, דערהויכט צו ווערן און טון טאָן פליען אונטער

דיינע הימלען זוי א פויגל טוט פליען אין דער לופטן? מאך
דו, אלמעכטיקער נאָט, פליען אין דער לופטן אויך זיי, די
מענטשן פון דער וועלט, ווען ניט אלע, צום ווייניקסטן א טייל
פון זיי, צוליב דיין וואַרהאפט־קייט, צוליב דיין גערעכטיקייט,
טאטע פאָטער אין הימל! אויב דו האָסט זיי נישט געלייטזט
ליקט מיט פליגל, זאָל דער רוח זיי נעמען און טראָגן אויף
זיינע פליגל, זאָלן זיי פליען אין דער לופטן פון קליין ביז
גרויס, זיי, מיט ווייכער און קינדער, זאָלן זיי וויסן, וואָס פאר
א טעם פליען אין דער לופט האָט.

וויפֿל די רייזע אין דער לופטן האָט געדויערט, קען איך
באשטימט נישט זאָגן; איך ווייס נישט מער, אז א לאנגע צייט
ביז איך געפֿלויגן ביז מיר זענען צום סוף געקומען אין א
גאנץ גרויסן און שרעקלעך א טיפן טאָל, ערגעץ אין א העק,
צווישן משונה הויכע בערג, וואָס גרייכן ביז דעם וואָלקן. עס
גייט מיר נאָך איצט א גרויל איבער דעם לייב, אז איך דער-
מאן זיך אין דעם טאָל, אזוי ווילד, אזוי וויסט איז ער געווען.
פון גראָז און ביימער האָט מען נישט געהאט אפילו קיין סימן.
אויף איטלעכן טריט האָט מען געזען נאָר דערנער און הויפט
שטיינער. צווישן זיי האָבן געשוויבלט און געגריבלט שלאנגען,
פיפערנאָטערן און עקדישן. עס האָט געגרילצט אין די אויערן,
הערנדיק דאָס געשריין, וואָס ווילדע חיות און עופות האָבן פון
זייערע נאָרעס ארויסגעלאָזט, אויף אלערליי טרויערדיקע און
וויינענדיקע קולות. עס האָט אויך געשטונקען עפעס א ריח פון
שוועבל מיט טיילוולסקויט אינניינעם, און ערטערווייז האָט פון
דער ערד ארויסגעזעצט וואָלקנס ריך, וואָס זענען ווי א טומאן
זיך צענאנגען אין אלע זייטן. אָט אזא טאָל האָבן די רוחות
זיך אויסגעוויילט, דאָ איז זייער וואוינונג!

פון דאָרט פירט א שפאלט צווישן סקאלעס אין א גאנץ
גרויסער הייל, וואָס איז גאָר אוממעגלעך צו באשרייבן אפילו
א טויזנט־הלק פון איר ווילדקייט. דאָרט פלייצט א טייך
שוואַרצער טינט און אויף זיינע ברעגן וואקסן וועלדער פענעס.
אין די וועלדער ווידמען זיך לצים, אזעלכע מיני באשעפענישן,
עפעס מאלפעס, וואָס האָבן א געשטאלט נאָר טאקע ווי פון
מענטשן. פון דערווייטנס האָבן איך געזען, ווי לצים האָבן אין
דעם טייך אָנגעטרונקען מיין בידנע קליאטשע, נעבער, זי דער
נאָך נעבאָדן, און אונטערגעטוקט א סך מאָל אין טינט אזוי,
אז זי איז פון דאָרט ארויסגענאנגען שוואַרץ ווי א רוח...

— דאָס איז מיין קאנצעלאַריע! — האָט דער אשמדי
צו מיר געזאָגט. — דעם דאָזיקן טייך און די וועלדער, וועלכע
דו זעסט דאָ, האָבן איך אָנגעגרייט פאר דיינע ברודערלעך. מען
וועט אויף זיי שרייבן און שרייבן כל־זמן עס וועט נישט אויס-

גייז דער טינט פון דעם טינטער, און די פענעס פון די וועל-
דער. זע! פון דעם טינטער גייען ארויס קאנאלן, טינט-
לייטונגען, גאנץ ווייט אין פארשיידענע מקומות, אין די
רעדאקציעס און אין די קאבינעטן פון געוויסע מענטשן. דער
דאָזיקער קאנאל, נומער 999,999, וואָס דו באטראכט אים
איצט, ער גייט אין דעם טינטער פון דעם דניעפראָוויצער
נאזעטנשרייבער. טינט און פענעס איז דאָ א ים און שרייבער
ווי זאמד.

ער האָט א שמוצער געטאָן און די לציים האָבן פון די
וועלדער זיך א שאָט גענעבן צו אים ווי די פליגן, זיך אויס-
געשטעלט אין א גלייכער שורה, איטלעכער מיט א פען אין דער
האנט, און מיט א קיווער פאפיר אויף דעם קאָפּ.

— דאָס זענען מיינע שרייבער! — האָט ער צו מיר זיך
אָנגערופן, און מיך דערביי אָנגעקוקט מיט א שמייכלע.
ווי א יענעראל האָט ער זיך דערנאָך געוויסעוועט מיט דעם
פאָלק פּיסאקעס. עס איז געוואָרן א געשריי: הוררא, הוררא!
אז עס איז שטילער געוואָרן, האָט ער אָנגעהויבן זיי צו מוש-
טירן. דער מושטיר איז באשטאנען און ארויסשטעקן די צונג
גען, מאכן א פייג און לאכן. נאָכדעם האָט ער הויך געקאָמאנ-
דעוועט: צו האלטן ווי מען באדארף די פענעס! צו טונקען! ...
פארטיק מיט דעם, האָט ער צעצויגן אויף א קול א געשריי
גענעבן: שררייבט!

די קאָמאנדע האָט זיך א נעם געטאָן שרייבן, אלע כמעט
די זעלביקע זאכן און די אייגענע ווערטער. די האָר האָבן מיר
זיך געשטעלט, ליינענדיק די אָנגעשריבענע ווערטער. זיי זענען
געווען אי שפיצעכדיק, אי מיט קרוטשקעס און געשמאָכן ווי
שפּיזן. ביי א טייל האָט שרייבנדיק געציטערט די הענט און
געטיאָכקעט דאָס הארץ. ווי איך בין שפעטער זיך דערנאָנגען,
זענען די דאָזיקע געווען רעקרוטן, ערשט וואָס אָנגעקומען אין
דעם פאָלק. זיי איז נאָך שווער געווען אזעלכע זאכן... הויז די
האָבן נאָך א טייל געארבעט ווי די פּאָזשארנע קאָמאנדע און
געשפּריצט פשוט בלאָטע.

נאָך דער סמאָרע האָט דער אשמדאי ווייטער א שמוצער
געטאָן — איז אריינגעקומען עפעס א רוח, א ריז, אָנגעטאָן
אין דער פּאָלנער פּאַרמע, באהאנגען ארום דעם קאָפּ מיט פע-
דערן, מיט פענעס און מיט פּלעדערווישן.

— וואָס האָסט דו אין דער צייט, וואָס איך בין נישט הי
געווען, עפעס געטאָן? ווי שטייען אונדזערע עסקים? — האָט
דער אשמדאי דעם רוח געפרעגט. אנב אונדז ביידע פּאַרנע-
שטעלט איינעם דעם אנדערן: דאָס איז מיינ סעקרעטאר, האר
לוציפער, און דאָס איז רב ישראל!

דער סעקרעטאר לוציפער האָט געמאכט א וויערע מינע און
מיד נישט געווירדיקט אפילו מיט א בליק. ער האָט באלד
ארויסגענומען זיין ראפּאָרט און געלייענט :

„אייער אשמדאיסקע פינצטערניש! מלך פון אלע רוחות
און מחבלים, פרינץ פון אלדי שווארצע יאָר, הערצאָג פון
שבעה מדורי גיהנום, גראַף פון סדום און צמורה, ערץ־פּאַסטוך
פון אלע זינדנעק אין עזאזל, א. א. וו.“

„אונדזערע אנגענטן, די בעלי־טובות אין אלע שמעט, זענען
אין זייערע ראפּאָרטן מודיע, אז דורך זייערע נרויסע סטארא־
ניעס אומעטום, וואו מען באדארף, אין זיי צום סוף געראַטן,
אז די טאקסע פון פלייש זאָל נישט בטל ווערן.“

דער אשמדאי האָט געשמאַכעט פאר שמחה. — איך דאנק
איך, — האָט ער געזאָגט צום סעקרעטאר. — איך דאנק
אייער טונקעלע שווארציכטיקייט, דוקעס לוציפער, דערפאר
וואָס איר האָט מיר צום ערשטן ראפּאָרטעוועט אזא וויכטיקע
זאך. — ער האָט דערנאָך זיך געווענדט צו מיר מיט די ווער-
טער :

— זעסט דו, דאָס איז ביי מיר א בשורה. איינמאָל, וועלן
דיינע ברידערלעך עסן מכות פלייש און דורך דעם תמיד
קרענקען. קרענקט, פּוילט, צו אלדי שווארצע יאָר! צווייטנס,
איז די טאקסע מיר פשוט נויטיק צום עסק. דורך איר בילדעט
זיך ביי איך די גאנצע באנדע בעלי־טובות, וואָס פירן אים
לעכן ביי דער נאָז און לאָזן איך קיין קאָפּ נישט אויפהויבן;
פון איר האָבן אלע מיינע אנגענטן זשאלאָוואניע און זייער
פּרנסה בכבוד; דורך איר האָבן אייערע פוסטע מענטשלעך
אין די הענט סומעס געלט, אויסצוגעבן אויף אלצדינג, וואָס
מען טאָר נישט זאָגן; דורך איר האָט איר דעם בעסטן סימן.
אז מיט אייערע הוצאות אויף אלע נויטיקע באדערפעניש און
בלל־זאכן זייט איר אָפּגעשיידט פון די אומות העולם; דערוי-
בער איז גאָר אוממעגלעך, אז איר זאָלט זיך פאראייניקן מיט
זיי אין די זעלביקע געפילן פאר דער מדינה, און דעריבער
טאקע וועלן שלעכטע מענטשן תמיד געפונען א געלעגנהייט
דערפאר אויף איך אָנצופאלן. אייער לאַגע וועט זיין פאר-
פלאַנטעט, פארדרייט. הלוואי איך זאָל שוין מיט אלע אנדערע
מענטשלעך האלטן אויף דער מדרגה, ווי איך האלט מיט
איך! ... איצט פארשטייט דו, פאר וואָס דאָס איז ביי מיר
אזא בשורה? חלילה וחס, די טאקסע זאָל געווען בטל ווערן,
זוי עמלעכע האָבן עס פארלאנגט, וואָלט איר — נישט דער-
לעבן זאָלט איר דאָס! — מיט אמאָל פטור געוואָרן פון א
סך צרות, נו, מיינע אנגענטן פארשטייען די פּאָליטיק, זיי פאר-
דינען א נאגראדע פאר זייער סטאראניע.

„לויט ריכטיקע ידיעות“, האָט לוציפער ווייטער ראפּאָרטע-
וועט, „זענען זייער פיל אַרעמע לייט געשטאַרבן, און בכלל
קרענקען זיי זייער פיל דורך די טובות פון זייערע בעלי-
טובות.“

— גוט! — האָט דער אשמדאי געזאָגט. — זייער גוט!
בשעת דער כאַלערע ווייזט די טאקסע ארויס איר כח צווישן
דעם אַרעמען עולם, ערשט נישט לאנג האָב איר ערגעץ אין א
שטאָט געלייענט אן אָנגעקלעפט צעטל אין דער גאס. אויף
דעם צעטל איז אונטערגעשריבן: „דברי המבקשים לטובת
אחב"י. דאָרט איז מען מודיע דעם עולם, אזוי ווי אין דער
וועלט הערט זיך די כאַלערע, ככן זאָל מען למען-השם עסן
פלייש. אפילו אין די ניין טעג. בשעת לייענען האָב איר געד
לאכט, ווי מען ראָט צו עסן פלייש, אלץ לטובת אחב"י, לטובת
אחב"י — און אליין העכערט מען דעם מקח!

„סאנדיראטן אויף בעלי-טובות“, האָט לוציפער ווייטער געד-
לייענט, „זענען דאָ זייער פיל פון אלערליי סאַרטן מענטשן, עס
איז גאָר נישטאָ אזוי פיל שטעלעס, סידן מען זאָל צו איר
לעבן „פאָמאָטשניק“ פון א גלאוונעם בעלי-טובה צוזעצן נאָך
אקעגן א הונדערט אונטער-פאָמאָטשניקעס און זיי אליין וועלן
זיך שוין זאָרגן צו געפינען נייע „איסטאָטשניקעס“ פון וואנען
צו באקומען זייער געהאלט. עטלעכע האָבן מכה דעם שוין
אריינגעשיקט גאנץ שיינע פראיעקטן. איר האָב עס איבערגעד-
געבן א באזונדער קאָמיסיע, וואָס באשטייט פון שמחואי
ועזאָל, פון אחרימאן, אהעראן, טיפאהן, שיווא, בעלי-טוב. —
אין גלופסקער ביקור-חולים גייט איצט די הנהגה, דורך א פאָר
פון אונדזרע אגענטן, גאָר קיין תּוֹת נישט. מיר האלטן שוין
מיט גלופסק אויף א שטייגער! — רעקרוטן זענען אין דער
צייט אָנגעקומען אין די פּאַלקן „פיסאקעס“ דריי טויזנט דריי
הונדערט מיט דריי און דרייסיק. זיי זענען נאָך לעת-עתה נישט
פאַרטיק, ווי עס געהער צו זיין. בעלי-טוב האָט זיי גענומען צו
זיך אויף דער „אומשעניע“. — טינט אין דער לעצטער
צייט פארברייכט געוואָרן זיבן טויזנט פינף הונדערט ניין און
ניינציק עמער מיט אַנדערהאלבן קוואטירלעך.“

— אזוי ווייניק! — האָט דער אשמדאי זיך אָנגערופן און
געמאכט א מינע, אז ער איז נישט צופרידן.

לוציפער האָט געוואָלט עס דערקלערן, גאָר ווי באלד ער
האָט געעפנט דאָס מויל צום רעדן, איז אריינגעפלוין א רוח
מיט דעפעשן. דער אשמדאי האָט א וואונק געגעבן, לוציפער
זאָל ביי דעם „דעזשורנע“ צונעמען די דעפעשן און לייענען.
— די דאָזיקע דעפעשע, — האָט לוציפער געמעלדעט, —
איז פון רומעניע. מען בעט רחמים אַרויסצושיקן טינט, ווי

— אָךְ! — האָט דער אשמדאי א געשריי געטאָן און זיך אָנגעכאַפּט ביים קאָפּ, אז ער האָט זי דערזען. עס איז נסתלק געוואָרן א גרויסער בעל־טובה, א גרויסער בעל־רחמים, איינער פון מיינע בעסטע אנגענטן! דאָס איז זיין נשמה, וואָס איז איצט, נאָך דער פטירה, געקומען, צו וואוינען ביי מיר אינעם מיט די נשמות פון אלע בעל־טובות...

איך האָב זיך צו דער נשמה שטארק צוגעקוקט און זי דערקענט. דאָס איז געווען די נשמה פון באמת א משונה ווילדן בעל־טובה אין מיין שטאָט!

— קלאָג, וויין, ישראל'יק! — האָט דער אשמדאי צו מיר געזאָגט מיט א טרויעריק קול. — דיין שטאָט האָט פארלוירן א גרויסע באדה. דיין קהל האָט אָנגעוואָרן א גרויסן בעל־רחמים, א צאצאקעלע! יאָמערט, קלאָגט, טייל, רוחות! איך, אייער מלך, האָב פארלוירן דעם בעסטן בעל־עצה, דעם געדרייעסטן סאָוועטניק. אָן אים בין איך ווי אָן דער רעכטער האנט!

איך דער גאנצער הייל, אין דעם גאנצן טאָל האָט זיך געלאָזט הערן א שרעקלעכער יאָמער אויף אלערליי ווילדע קולות. עס האָט זיך געהערט א היילן, ווי א הונט היילט אמאָל שרעקלעך ביי דער נאכט הינטער דעם פענצטער, אויך א מיוסען, א וויינען, ווי קעץ וויינען, בשעת פרוכפערונגצייט, אויף די דע־כער. עס האָט זיך געהערט א טרויערדיקער הספד פון סאָוועס, א קראקען פון סאָראָקעס, א קוואקען פון זשאבעס. עס האָט זיך געהערט אויך א שמוצערן פון שלאנגען, א פישטשען פון שטשורעס, א מריקען פון ביסעס, א ברומען פון בערן, א ברילן פון לעמפערטן און א סקריפ פון א ריקבעט. גלייך ווי אלע ווילדע באשעפענישן האָבן געוויינט, געקלאָגט אויף אזא בעל־טובה, אויף אזא כשרע נשמה. איך בין שיר אין הלשות נישט געפאלן, שיר נישט טויב געוואָרן פון אזא שרעקלעכן הספד. דער אשמדאי האָט קוים מיט צרות איינגעשטעלט דעם עולם, געכאַפּט די נשמה אין זיין האנט, ווי מען כאפּט א פליג, און זי מקבר געווען טיף אין דער ערד מיט די ווערטער:

— וואָס העלפט דאָס וויינען, א מענטש מוז שטארבן! פריער אָדער שפעטער, דער רוח האָט דיך געמוזט כאפן. ווער־זשע טאקע באגראָבן ניין איילן אין דער ערד און גיי צו אלדי שווארצע יאָר! איך וועל מיך מוזן באגיין אָן דיר און געפינען, נישקשה, אן אנדער שלאק אויף דיין אָרט... ישראל'יק־לעב! — האָט ער נאָך דעם מין הספד זיך געווענדט צו מיר. — עס וועט דיר נאָר נישט העלפן, דו וועסט מיר מוזן אין דיין שטאָט ווערן א בעל־טובה אויף זיין אָרט.

— איך וויל נישט, איך קאָן נישט זיין קיין בעל־טובה! —

האָב איך געשריגן נישט מיט מיין קול. — האָב רחמנות, שיק אן אנדערן אויף זיין אָרט. עס זענען דאָ א סך בעלנים, א סך קאנדידאטן אויף בעלי-טובות. שיק וועמען דו ווילסט און בא-
פריי מיך פון אזא התמנות!

— זאָג מיר, איך בעט דיך, קיין דעות נישט, — האָט ער געענטפערט, — מסתמא ווייס איך, וואָס איך טו.

— וואָס האָסט-דו אין מיר אזוינס דערזען? — האָב איך געשריגן. — איך בין, כ'לעבן, א שליממזלניק און וועל נאָר נישט טויגן צו אזעלכע געשעפטן. איך וועל דיר רעקאָמענדירן קליגערע, בעסערע און געניטערע פון מיר. שיק לייבעלע רב אבעלעס, משהלע רב בונמס, טרייטל רב יוסעלעס, פישקע רב ניסעלעס, אָדער איינעם פון זייערע כנופיות, איטלעכער פון די לייט, אין זיין גראד, פארשטייט זיין עסק און ארבעט אָפּ א זאך ווי א מייסטער. ווי קום איך צו זיי?

— די דאָזיקע אלטע לייט זענען שוין פארנומען, אימלע-בער פון זיי האָט א שטעלע. עס וועט דיר נאָרנישט העלפן, ישראל'יק, זאָג איך, אשמדאי, דיר נאָכאמאָל. שווייג בעסער און זיי נישט קיין עקשן, אויב עס גלומט זיך דיר צו לעבן און אויב די פארלאנגסט נישט, איך זאָל דיר דאָס עקשנות מיט געוואלד ארויסטרייבן. קיין וואָרט נישט מער, שא! וואָרום... ער האָט געמאכט אזא שרעקלעכע מינע און אזוי געשאַקלט אויף מיר מיט א פינגער, אז די הויט האָט אויף מיר געציטערט און פאר שרעק בין איך געבליבן שטום ווי די וואנט.

— אָט אזוי, ישראל'יק, האָב איך דיך טאקע ליב, אז דו שווייגסט, — האָט ער זיך אָנגערופן, שוין מיט א זיס שמי-כעלע, און א גלעט געגעבן מיר אין בעקעלע. — דו ביסט, נישקשה, א גאנץ קלוגעמשקער, ישראל'יק! קיין פינגער אין טויל באדארף מען דיר אויך נישט אריינגעבן. איך פיל, אז דו וועסט טויגן און מיט דער צייט זיין א כלי-שלמה. נאָר איידער איך וועל דיר געבן אזא טייערע שטעלע פון א בעל-טובה, מוז איך דיך אביסל קלאָר מאכן אין עסק און דיר געבן אן אינסטרוקציע, ווי אזוי דו זאָלסט זיך נוהג זיין. „הער, ישראל'יק-לעב! די שטאָט — דאָס בין איך! דער פשט דערפון איז נאָר פראָסט: טו אלץ ווי דו ווילסט. און זאָג: אזוי וויל קהל. דער נאנצער קהל איז ווי אויף דער וועלט נישטאָ, נאָר דו איינער ביסט דאָ. דאָס איז מיין ער-שטער געבאָט. מיין צווייטער געבאָט איז — א יראת-שמים פנימל! יראת-שמים איז ביי א קלוג מענטשל א גוטע קו, זי ניט אים א סך מילך און פוטער, ווי די בעסטע האָלענדערקע. אזא קאפיטאלנע קו מוז מען דעריבער שטארק פילווען, מען באדארף איר עפּטערס אונטערוואַרפן א בינטל כפול-שמונה

ציצית, זי האָדעווען מיט רבינו תמס תפילין, פארמישן איר א גרויסן טלית־זאק מיט פארשידענע מיני בלעטלעך און שמות, זאָל טאקע אוועקשטיין איבער דעם צעבער עטלעכע שעה אלע טאָג; מען באדארף זי לאָזן לעקן מזוזות און פּאָיען זי מיט מציצה, מיט הברה־קדישאַמעד, מיט יאָרצייט־בראָנפן, וכדומה אזעלכע געטהענק. אזוי איז יראת־שמים ביי מיינע אַגענטן פון דעם פרומען קלאס, מיינע אגענטן פון דער היינטיקער וועלט נעמען אויך אָן א יראת־שמים־פּנימל, נאָר עפעס אויף אן אנדער ארט. זיי מאכן זיך געוויינטלעך צום תם, לעבן מיט איטלעכן נוט, שמייכלען זיס, דרייען דאָס צינגל אהין און אהער, טראָגן זיך געקליידט עפעס נישט קורץ, נישט לאַנג, זייער באַרד איז עפעס נישט נאניז אי נישט גענאָלט, וואַרפן זיך אין אלע זייטן און ווילן פאָר איטלעכן יוצא זיין. עטלעכע זענען צווישן דער כתה די, וואָס האָבן לחלוטין נישט אַזא יראת־שמים, הערפאר באשטייט זייער גאנצע חכמה נישט מער ווי אין כוח, אין שטארקייט, אין א קולאק... זיי זענען אָבער טאקע נאָר עטלעכע. פון אזעלכע ארט פיאסקע־עזות־פּנומער באדארף מען נישט נעמען קיין ראיה. לאַן כל־אדם איז זוכה צו אַזא מדרגה. — מיין דריטער געבאָט איז: רחמנות! דער פירוש דערפון איז, מען דארף טאָן כל־הפּסלנות, הייסן פון טויטע און פון לעבעדיקע און אלץ זאָגן אַ רחמנות! שטיילערהייט באדארף מען א קניפ טאָן, א כּיס טאָן, און פאָר דעם עולם אלץ זאָרגן, קרעכצן, זיך אלץ משתדל זיין לטובת הכלל. — מיין פערטער געבאָט איז: יד אחת! דאָס הייסט, בלאַטצושליסן תמיד מיט דעם שטארקן. מען דארף זיין פארקניפט און פארבונדן, אשטייגער, מיט דעם בעל־טאקסע, וואַרום ער איז די סכה פון אלע סבות, דער מקור פון אלע טובות, ער איז די טובה אליין. ער איז פּלויש פון אייער פּלויש, ביין פון אייער ביין; דערובער זאָל מען פארלאָזן כאַדאי דעם טאטן אַז די מאמען און יד באהעפטן מיט דעם בעל־טאקסע. צו זיין מיט אים איין לייב און לעבן זיי מבטל דיין רצון פאר זיין רצון, פדי ער זאָל אפּאָל מבטל זיין זיין רצון פאר דיין רצון; פון איד בידע־קאָן זיין אגיל ואשמה, קיילעכדיק און שפיצעכדיק. — מיין פונפטער געבאָט איז: פרעטענציע! דאָס טייטש: וויפל מען זאָל נישט שטיילערהייט נעמען, וויפל מען זאָל נישט הייסן און פארדינען, זאָל מען פאר דעם עולם אלץ זיך קלאַנג, נישט זיין צופרידן און האָבן שטענדיק פּרע־טענציעס צו דער שטאָט, אז מען ווערט אָן, מען דערלויבט, עס איז נישט כדאי, וואָס מען פייניקט זיך אזוי לטובת הכלל. — מיין זעקסטער געבאָט איז: גיגור ו פשוט איז פשוט, מען באדארף דעם עולם פארוויגן און אים זינגען עפעס לידלעך.

ער זאל שלאפן. דער עולם איז א קינד, אז מען זינגט אים א
 לידל, דערציילט אים א מעשה מאכט ער צו די אינגלעך און
 שלאפט; אז מען מאכט אים בו, מיינט ער מען איז א בער; שמויסט
 מען אים, קושט ער די רומ. דאָס בעסטע לידל צו
 פארווינגן דעם עולם איז דאָס אלטע לידל מיט דעם קעסטעלע,
 נאָכדעם גייט יענז לידל: „תורה איז די בעסטע סחורה“, די
 אלטע מעשה „א רב מיט א רעביצין“, א מעשה פון דער וויי-
 סער חברה, פון בעלי-שמות וכדומה נאָך אזעלכע מעשיות. —
 מיין זיבעטער געבאָט איז: עט, בע! דער פראָסטער פשט פון
 די האלבע ווערטער איז: באם עם טרעפט זיך אמאָל, אז דער
 עולם — דאָס נאָרישע קינד צעשרייט זיך גוואלד, איז גלייך
 כער אין דער הייסער מינוט נאָרנישט צו טאָן, עם גרימט אים
 זיכער אין בייכעלע, עם טוט אים שוין, נעבעך, שטארק וויי-
 עט, בע! זאָל מען דענסטמאָל מאכן עפעס אָן ווערטער.
 נישקשה, דאָס קינד וועט זיך איבערשרייען און ווייטער אַנ-
 שלאָפן ווערן, נאָך געשמאקער ווי פריער. — מיין אכטער גע-
 באָט איז: חבטל צו זיין! דאָס הייסט: ווען איינער הייבט
 נאָך אָן פלוצים צו פרעגן עפעס קשיות, עם איז אים קשה
 דאָס, אָדער יענז, זאָל מען אים פשוט מבטל זיין. ער איז אן
 אפיקורס, א הולטאי, א נאָרנישט, עם איז נאָר נישט רעכט
 מיט אים צו דען. — מיין ניינטער געבאָט איז: אָנצורייצן!
 דאָס טייטש: ווען איינער, נעבעך, שרייט, וויינט אמאָל מיט
 בלוטיקע טרערן: גוואלד, מען קנייפט, מען צופט, עם טוט
 וויי! באדארף מען אויף אים אָנרייצן די יינגלעך, זיי זאָלן
 אים מאכן: בע, בע, שיינער בחור! ער זאָגט אויס פון דעם
 חדר! — מיין צענטער געבאָט איז: באבסקע מיטל! אז דאָס
 דאָזיקע קינד ווערט פארשלאפט, אויס מענטש און פאָכט מיט
 דער נשמה, זאָל מען נישט לאָזן רופן א דאָקטער, מען זאָל
 הייסן בעסער טאָן אלטע, באבסקע מיטל, פאָרן צו א שפּרע-
 כער, צו א ציגיינער, צו א זנאכער וכדומה.“

אַטרי דאָזיקע צען געבאָטן זאָלסטו היטן. — דורך דעם
 וועסטו מיר געפעלן, וועסט לעבן גליקלעך אין וואוילטאָג, דו
 מיט דיין ווייב, מיט דייןע קינדער און זיך קונה זיין עולם-
 הזה. מיט עולם-הבא זאלסטו מסלק זיין אנדערע. זאָג זיי צו
 פלייש און וויין אויף יענער וועלט, נאָך דעם טויט; דו, אָבער,
 עם פלייש און טרינק וויין דאָ אויף דער וועלט.
 איך האָב אויפגעפנט דאָס מויל, אויסגעשמעלט די אויגן;
 געשמאנען און געקוקט ווי א גולם פון די דאָזיקע צען
 געבאָטן.
 — די מוסט מאקע באלד פאָרן, ישראלע! — האָט דער
 אשמדאי ווייטער געזאָגט. — דיין שטאָט איז דערווייל געבליבן

אין א בעל-טובה, עס קאן דערווייל, הלילה, דערפון עפעס ארויסקומען נאך נישט קיין נומס פאר מיר. איך וועל דיר מיטגעבן די קליאטשע, זאלסט אויף איר פאָרן רייטנדיק.

— אך! — האָב איך א געשריי געטאָן, אז ער האָט מיר ארויסגערעדט די קליאטשע. — איך קאן נישט, כלעבן, איך קאן נישט פאָרן רייטנדיק!

— עט, — האָט ער געמאכט, — וועסט קענען, נישקשה! מיר וועלן דיר אויסלערנען. די קליאטשע איז זייער א פאָקאָרנע, מען קאן אויף איר גרינג פאָרן רייטנדיק. קוק נישט דערויף, וואָס זי זעט אויס נישט אזוי שיין, דערפאר האָט זי אין זיך אנדערע מעלות, זי וואקסט פון א נאנץ גרויס אָרט. וועסט מיט איר צופרידן זיין, נישקשה, און נישט וועלן שפעטער ארויסצולאָזן זי פון די הענט. איך פארזיכער דיר!

אויף זיין באפעל האָט מען געבראכט צושלעפן די אומגליקלעכע קליאטשע, געבעך. עס איז מיר געוואָרן א לאָך אין האַרצן א קוק געבנדיק אויף איר. פארוויסט, פארפּינצעטערט איז זי, געבעך, געוואָרן. איין גאָט ווייסט, וואָס זי האָט גע-מוזט אין יענער צייט פון די לצים אויסשטיין, געבעך! איך האָב אַרְאָפּגעלאָזט דעם קאַפּ, זיך געשעמט, ווי א גנב, איר צו קוקן אין די אויגן און מיך באוואשן מיט טרערן, דערמאָנענ-דיק זיך, אז איך וועל אויך מוזן פאָרן אויף איר רייטנדיק און ליגן איר אויף דעם האַלדז ווי א משא. קיין אנדער וועג האָב איך פאר מיר נישט געזען, ווי זיך דערפון אויסצו-דרייען...

— לאָמיר קרוינען ישראל'יקן! — האָט דער אשמדאי א זאָג געגעבן. — לאָמיר אים אָנקוקן אין שלייער, וואָס פאר א פנים ישראל'יק האָט אין דער פאָרמע פון א בעל-טובה און ווי אזוי ער רייט אויף דער קליאטשע. עולם, צום עסק!

ס'האָט נישט געדויערט קיין מינוט, האָבן זיינע משרתים אריינגעבראכט א גוזמא קליידער פון פארשיידענע קאָסטיומען און אלערליי פאָרמעס. איינער פון די לייט א, ממונה אויף דער גארדעראַכע, דעם אשמדאים קאמערדינער, האָט מיך גע-נומען אין זיינע הענט און אָנגעהויבן כסדר מיך אָנצוטאָן. ער האָט מיך פארקעמט מיט א טשוב, אויסגעשמירט די האָר מיט א סך פאָמאדע, מוסאטאָף, צוגעפּוצט מיט חכמות דאָס בערדל, אָנגעטאָן מיר דערנאָך א מאנישקע מיט פיר קליינע מוטער-פערלנע קנעפלעך אויף דעם האַרצן, א סאטינען טיכל אויף דעם האַלדז, דערנאָך א פאָר געזונטע שטיוול געקאוועטע מיט א סך אייזערנע שטימפן, מחילה, א פאָר געוואנטענע הויזן, וואָס זענען געהאנגען ווי די טאַרבעס, א קאמלעטענע קאפּאָט.

קעלע און א סוררוט לאנג ביז איבער די קני, אויף דעם קאָפּ
א קאשקעט, נענייט עפעס מיט קונצן.

— א! — האָט דער אשמדאי זיך אָנגערופן, אז ער האָט
מיך באטראכט פון קאָפּ ביז די פיס. — דאָס איז די פאָרמע
פון א קהלשן שרייבער! ישראל'יקן פאסט נישט אזא מין קאָסר
סיום. זוך אויס עפעס אן אנדער פאָרמע.

דער קאמערדינער האָט מיך געשווינד איבערגעקעמט, אונ-
טערנעשוירן די האָר, אויסגעצויגן דאָס בערדל, אָנגעטאָן מיר
אן אנדער וועסטל, דאכט זיך, פון אטלעס, פארשפילעט העט
ביז דעם האלדז, א קאָרטענעם סוררוט הינטן מיט א שפאלט
און היפש לענגער פון דעם פריערדיקן, אזוי אז די מייטקעס
האָבן אונטן זיך ארויסגעזען נאָר אויף א צוויי, דריי פינגער.
אויף דעם קאָפּ א סעריאָזע, א סטאטעטשנע היטל.

— נו, וואָס איז דאָס פאר א מין? — האָט דער אשמדאי
ווייטער געזאָגט, מיך אָנמוקנדיק. — א, די פאָרמע פון קהלשע
דעפוטאטן! כאפן זאָל זיי דער רוח, מיט זייערע שפאלטן הינטן
און מיט זייערע גוזמות-טיפע קעשענעס! ניין, ישראל'יק באר-
דארף האָבן עפעס אן אנדער פאָרמע. קוק אָן דאָס רחמנות-
פנימל זיינס, וועסט דו שוין פארשטיין וועלכע עס וועט אים
פאסן.

נאָך און נאָך פאָרמעס האָט דער קאמערדינער מיר
אָנגעמאָסטן. און בשעת מיך אָנטוענדיק, קעמענדיק אלע
רגע אנדערש, האָט ער מיר געצופט, געצויגן, געריסן די האָר,
אזוי אז טרערן האָבן מיר זיך געשטעלט אין די אויגן. נאָך
אויף דעם סוף האָט ער מיך אינגאנצן אָפגעשוירן, איבערנע-
לאָזט א פאָר שיינע פאות, מיר אָנגעטאָן א יארמעלקע, אויבן
א גרויסן ספאָדיק, א העמד מיט א גרויסן, אויסגעלייגטן קאָל-
נער, פארבונדן מיט בענדלעך אן א האלדזטיכל, א לאנגן
טלית-קטן, קורצע סאמעטענע פליודערן, שיד און זאָקן, א
לאנגע אטלעסענע קאפאָטע מיט א נארטל און א טולפיל פון
פעלץ. דער קאמערדינער האָט מיך אָנגעקוסט, זיך משונה פאר-
קרימט, געמאכט א וויינשל און אויך ארויסגעשטעלט
דעם צונג.

— דו שיינסט, ישראל'יק! — האָט דער אשמדאי געלאכט
פאר פרייד, אז ער האָט מיך דערזען. — איך בין פשוט זיך
מחיה דיך צו זען אין די בגדים! דיין פנים איז אויסגעפריעט
ווי א צימעס, דו שוויצסט אין דעם פעלץ, דו לויכסט ארויס
פון דעם ספאָדיק, ווי דער ליכטיקער מאָרנשטערן. שוויץ,
שוויץ, ישראל'יק, זייער גוט! ... עס גייט נאָך עפעס אָפּ צו דער
פאָלנער פאָרמע, — האָט ער געזאָגט, זיך אומקערנדיק צו דעם

קאמערדיגער, — דו געדענקסט, ווי יוסלדינמשעס פלעגט
מקבל פנים זיין א נייעם גובערנאטאָר! —
— געהעכט, גערעכט! — האָט דער קאמערדיגער געענט-
פערט. — איך האָב אין דעם זיך נאָר פארגעסן, אַי-הא, אַי-הא!
באלד אָבער וועט עס געטאָן ווערן.

מען האָט מיר באלד טאקע הינטן אויף דער פאמיליצע
אויסגעגאָלט עטלעכע קיילעכדיקע רעדעלעך און דאָרט צוגעד-
שמעלט אנה עטלעכע מינוט באנקעס, פון שיינקייט וועגן.
— איצט איז ישראל'יק אין דער פאָלנער פאָרמע, — האָט
דער אשמדאי געזאָגט. — אצינד קאָן ער שוין רייטן אויף
דער קליאטשע...

מיט גרויס פאראד האָט מען מיך געשלעפט צו דער
קליאטשע. „רייט, ישראל'יק, רייט!“ האָט חברה צוגעזונגען.
„אז וואויל איז דיר, וואָס דו האָסט זוכה געווען צו רייטן אויף
אזא קליאטשע אויף דער וועלטס-קליאטשע! קריך ארויף מיט
די הענט, מיט די פיס, און פאָר אויף איר, ווי א פרייז, רייטנ-
דיק בין הונדערט און צוואנציג יאָר, ביז דער רוח וועט דיך
כאפן אין עמעצער אנדערש וועט ארויף אויף דיין אָרט!“

— זיי מיר מוחל, בידנע קליאטשע! — האָב איך זי
מחילה געבעטן, אז איך בין שוין געועסן אויף איר רוקן, מיט
פאָרווייניגע אויגן און מיט א פארקלעמט הארץ. — וואָס זאָל
איך טאָן, וואָס קאָן איך מאַכן? אז לעים צווינגען מיך אויף
דיר צו רייטן... אז אָך און וויי איז אונדז בייך! אָך און וויי
איז דיר, געבעך, וואָס דו ביסט א קליאטשע, וואָס דו בא-
דארפט מיך טראָגן, און וויי איז מיר, אז איך, דיין פריינט,
בין געצוואונגען צו זיצן דיר אויף דעם קארן! וואָס זאָלן מיר
בידנע טאָן, אז מיר בידע, געבעך, זענען אין דער קלעם, אז
מיר בידע זענען אזוי אומגליקלעך און געצוואונגען דערצו...

די לעים האָבן דער קליאטשע, געבעך, מיט כוח דערלאנגט
א שמיץ אזוי, אז זי האָט מיט אימפעט א לויף געטאָן. עס
איז געוואָרן א מהומה, א געשרוי: הורא, הורא! לויפנדיק
האָט ביי איר טיף פונעם הארצן זיך ארויסגעכאפט א זיפץ.
איר זיפץ האָט מיר די נשמה ארויסגענומען, איך בין געוואָרן
צעמישט און אראָפגעפאלן אויף דער ערד ווי א סנאָפ.

— נישקשה, פאל נאָר! ביי זיך נישט אראָפ, וועסט,
נישקשה, טויגן, ישראל'יק! — האָט דער אשמדאי געלאכט און
מיך צוריק ארויפגעזעצט אויף דער קליאטשע. — לאָמיר קיין
סך שיהאָן נישט מאַכן, שוין צייט צו פאָרן, חזק ביי דיר גוט
איבער מיניע געכאָטן, שים נאָ ודך תחת ירכו און שווער מיר
דו זאָלסט זיי מקיים זיין.

איך בין געזעסן ווי א ליימענער נולם און האָב נישט געד
וואוסט, וואָס מיט מיר טוט זיך.

— האיע נישט, האיע נישט, ישראל'יק! — האָט דער
אשמדאי א זאָג געטאָן. — גיכער טו וואָס מען הייסט דיך;
גיכער, די צייט איז טייער.

נישט ווילנדיק האָב איך אויסגעשטרעקט מיין האנט און
זי ארונטערגעלייגט דעם אשמדאי תחת ירכו. ער האָט א ווינק
געגעבן צו דעם סעקרעטאר, און לוציפער האָט מיר באלד אָנג
געהויבן פאַרצוליינען א שרעקלעכע שבועה.

— וואָס שווייגסט-דו, ישראל'יק? — האָט דער אשמדאי
מיט פארדראָס צו מיר געזאָגט. — פארוואָס זאָגסט-דו נישט
נאָך, וואָרט פאר וואָרט, די שבועה? ביי מיר מיינסט-דו וועט
אָנגיין שטוקעס, מסירת-מודעהלעך, ווי ביי אייך, שיינע מענד
טשעלעך? ניין! זאָג איך דיר, מסירת-מודעהלעך גייען ביי מיר
נישט אָן, ביי מיר העלפט נישט, זיך מאכן ווי געפּנרט,
שווער!

— איך קאָן נישט שווערן, — האָב איך געענטפּערט מיט
א ציטערדיק קול.

— וואָס? הא! — האָט דער אשמדאי מיט כעס א געד
שריי געטאָן, אזוי אז די ערד האָט אונטן געציטערט.

די קליאטשע האָט עפעס א שאַקל געטאָן מיט דעם קאָפּ,
גלויך ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט: יהודי, בלא! האלט זיך
טאקע, יהודי, אלץ אייערס, לא, לא און לא!

— איך קאָן נישט שווערן, — האָב איך איבערגעחזרט
מיינע פריערדיקע רייד שוין מער באהארצט.

— שווער! — האָט דער אשמדאי א געשריי געגעבן נאָך
שרעקלעכער אין כעס, אזש פינקען זענען אים געפּלויגן פון די
אויגן און פון דעם מויל האָט ארויסגעזעצט א רויך.

מיין קליאטשע, געבעך, האָט א זיפּץ געטאָן. איר זיפּץ
האָט מיך דערמאָנט אירע אלע גרויסע צרות, וועלכע זי האָט
אין איר לעבן איבערגעליטן. סטייטש, סטייטש, האָב איך מיך
באטראכט, ווייניק שטייט זי, שלימזל, אויס פון אנדערע, זאָל

איך מיך נאָך אויף איר, געבעך, אויך אָנלייגן! וואָס עס וויל,
מעג זיך מיט מיר זיין, איך באדארף אזא זאך נישט טאָן.
אויסהאלטן מוז איך דעם נסיון, טאקע ווי אן ערלעכער מאן.

— בשום אופן נישט! בשום אופן וועל איך דיר נישט
שווערן! — האָב איך דעם אשמדאי קאלטבלוטיק געענטפּערט,
און ארויסגענומען מיין האנט מתחת ירכו. בשעת ארויסנע-

מענדיק האָב איך אים נאָך, מעשה-שטן, באדארפט נראָד א
גראבל טאָן דאָרט.

דער אשמדאי איז געוואָרן פלאם-פייער, א מורא אים געד-

ווען דענסטמאל אַנצוקוקן. ער האָט מיט אַ משונה געשריי אַ שפּרונג געטאָן אין דער לופטן, זיך אויסגעצויגן שרעקלעך הויך, געשטעלט איין פּוס אויף דער ערד, דעם אנדערן אויף דעם הימל, מיך אָנגענומען ביי די האַר און אַ שלידער גע-טאָן, ווי אַ האַלעשקע, מיט אימפעט.

איך בין אַראָפּגעפאלן ווי פון דעם הימל! ביי דעם אָנהייב פאלן האָב איך געהערט זייער אַ ווילד געלעכטער פון אלע לעים אינאיינעם. די קליאטשע, האָב איך געזען, שוועבט אויך אין דער לופטן, דרייט זיך און פאלט נאָך מיר.

— אַך, מיר פאלן, מיר פאלן!... — האָב איך קוים מיט צרות אַ געשריי געטאָן.

— נישקשה! — האָט מיר די קליאטשע נאָכגעשריגן, — אז איך פאל, שטיי איך אויף. נישט איינמאל בין איך שוין אזוי געפאלן און פאָרט נישט פאַרפאלן...

איך בין געפאלן אלץ נידעריקער, נידעריקער, ביז איך האָב צום סוף אָנגערירט די ערד מיט דעם קאָפּ, זיך געטאָן אַ זעץ און פאַר גרוים ווייטיק אַרויסגעלאָזט אַ שרעקלעך געשרוי.

איך האָב געפילט, אז עפעס עמעצנס הענט האָבן מיך אַרומגענומען. דאכט זיך, מען וויינט איבער מיר און הייסע טרערן קאפען מיר אויף דעם פנים.

דאָס פיר-אין-צוואַנציקסטע קאפיטל

טראַסצא איך מאַטערי!

אויפּגענענדיק די אויגן, האָב איך געזען, איך ליג אויס-געצויגן אויף דעם פּאַל נעבן בעט, ביי מיר אין חדר. מיין מאמע וויינט און העלפט אונטער עפעס מענטשן, מיך פון דאָרט אויפצוהייבן.

אז איך בין שוין געלעגן אין בעט, האָב איך אָנגעהויבן מיך צו באַטראַכטן, וואָס טוט זיך דאָ מיט מיר אזוינס? פון וואנען האָב איך פּלוצים מיך אהער גענומען? איך האָב מיך באַטאפּט און געקוקט זייער פאַרוואַנדערט אין אלע זייטן. אין שטיבל ביי מיר האָב איך ווייטער דערזען דעם בעל-שם און און די אַלטע מכשפהטע, וואָס האָבן זיך עפעס געפּאַרעט און געשפּראַכן. די מאמע האָט מיר געטאפּט ביי דעם קאָפּ און געוויינט.

— וואָס וויינסט-דו, מאמע? — האָב איך איר געפרעגט און פאַר ליבשאפט איר אַ קוש געטאָן.

— אך, ישראלים, ישראלים! — האָט זי געכליפּעט. — אך, וויפל צרות איך בין פון דיר אויסגעשטאנען! געדאנקט און געלויבט איז השם יתברך, אבי דו האָסט שוין געעפנט די אויגן. — דו האָסט א גוטן זעץ זיך געגעבן אראָפּפאלנדיק פון דעם בעט? — מאמע! — האָב איך מיך אָנגערופן. — וואָס איז ווייטער אזוינס געשען?
— אָט פּרעג גאַרנישט, פּרעג גאַרנישט! אלץ טאקע דייע ביכלעך.

— וואָס ביכלעך? וואָס מיינע ביכלעך?
— אָט יענע נארישע מעשיות, מיט וועלכע דו האָסט דיר דעם קאָפּ פארשלאָנגן. — האָט די מאמע א מאך געגעבן מיט דער האנט. מילא דו האָסט זיך איינגעשפּאַרט דווקא צו שטור דירן די דאָקטאָריע. נו, וואָס האָב איך געקענט מיט דיר טאָן? אין ברירה. אָבער צו וואָס נאָך אזעלכע ביכלעך, אזעלכע מעשיות, אזעלכע שמאַכטעם? וואָס פאר א שייכות האָבן זיי מיט דאָקטאָריע? איינער וויל לערנען דאָקטאָריע, נו, גיי דיר לערן וויפל דאָס הארץ דיינס גלוסט, וועסט דו זיך אויסלערנען און קענען. טאקע וואָס קענען הייסט נא דיר א בלעטל, אז דו קענסט היילן, כאָטש דו ביסט ווייטלעך פון יענע מיני מעשיות. אלא נין, זאָלן דיר נישט העלפן אלע מעשיות. ראכט זיך, אזוי האָט באדארפט צו זיין, נאָך מיין ווייבערשן שכל, וועדליק ווי מיין ווייבערשער מוח נעמט. וואָס טענה זיי אָבער? וואָס האָבן זיי געענטפערט? אז איך האָב, נישט היינט גע-ראכט, געהאט דאָס לויפעניש צו איטלעכן באזונדער. ניין דו מענסט דיר האָבן א גרויסן קאָפּ, מעגלעך אפילו, אז פון דיר זאָל אויסוואקסן א גרויסער מענטש, א בארימטער דאָקטער! אבי דו ביסט נישט אזוי קלאָר אין יענע מעשיות, אין יענע מיני היסטאָריעס, ווי זיי רופן עס עפעס, איז אינה מקודשת, שטייט מען נישט אין דיר! נאט איך היסטאָריעס, נאט איך מעשיות אויף מיין קאָפּ! א ניכאי וואָלטן זיי, רבונו של עולם, פארכאפט געוואָרן, וואָלט איך, געבעך, פארשפּאַרט האָבן אזעלכע גרויסע צרות!

— וואָס צרות, מאמע?
— וואָס צרות, פּרעגס דו, ישראלים, סטייטש, ווייניק צרות, וויי איז מיר, האָבן זיי, נישט היינט געדאכט, מיר אָנ-געמאכט!
אָט וואָס די מאמע האָט מיר מיט א וויינענדיק קול דער-צילט:

„אז איך האָב מקבל געווען דיין בריוו פון דניעפּראָוויץ, אז דו האָסט עפעס נישט גוט געענטפערט אויף דעם עקזא-מענט פון יענע היסטאָריעס, און דעריבער איז אן עס פון דיין

דאָקטאָריע — האָב איך גערעכנט, אז באלד וועסט-דו צוריק
אהיים קומען, וועסט, צו אלדי שווארצע יאָר, אוועקווארפן אלע
דיינע נארישע פלאנען, בעסער חתונה האָבן און לעבן, ווי נאָט
האָט געבאָטן, ווי יידן באַדארפן צו לעבן. איך ווארט אכטאָג
— דו קומסט נישט, נאָך אכטאָג — ביסט נישטאָ, דו
שרייבסט נישט אפילו קיין אות. דער קאָפּ ווערט מיר צע-
שפּאַלטן טראַכטנדיק, וואָס קאָן עס זיין? איך רו נישט. איך
שלאָף נישט, עס נעמט זיך מיר נישט אין דעם מויל קיין עסן,
דו ביסט דאָך. ישראָליק, מיין איינציק סינד, איין אויג אין
דעם קאָפּ! וואָס טויג מיר דאָס גאנצע לעבן אָן דיר? אין
דער שטאַט האָבן דערווייל וועגן דיר זיך ארויסגעלאָזן א סך
פארשיידענע ממרות. א טייל האָבן געזאָגט, דו ביסט גע-
שטאָרבן; נאָך א טייל — זאָל זיי נאָר דאָס מויל אָפּנעמען
— האָבן געזאָגט, יאקבי דו האָסט זיך געשמדט און ווייס
איך נאָך זאכן, וואָס שונאים האָבן אויסגעטראַכט. איך האָב
שוין מער נישט געקענט אויסהאלטן און בין אליין געפאָרן
קיין דניעפּראָוויץ. קומענדיק אהינצו, וויסט און פינצטער איז
מיר, האָב איך דיך געטראָפּן אין א שרעקלעכער לאַגע! דו
ביסט שוואַרץ ווי די ערד, אויסגעדארט, אויסגעדייווערט, אָן א
לויט פלייש אויף דעם לויב, נאָר הויט און ביין. — איך פרעג
דיך, וואָס דו מאַכסט? ענטפּערסט-דו מיר, נישט היינט גע-
דאכט, עפעס בויבעריק. איך רעד דאָס און דו עפעס לאַקש,
בוידעם, א קו איז געפּלויגן איבער דעם דאָך! קוקנדיק אויף
דיר איז מיר געוואָרן א לאַך אין האַרצן, איך האָב געמיינט,
אַט פאל איך אנידער און שטארב. לייט האָבן מיך געראָטן צו
ניין בעטן די לערער, זיי זאָלן מיט דיר מטיב זיין, טאָמער
וועט די נוטע בשורה אויף דיר ווירקן און דו וועסט צו זיך
קומען. איך בין, פארשטייט זיך, געגאנגען, געוויינט, געבעטן,
אַבער אומזיסט! זיי האָבן מיר געענטפּערט: ניין, אומ-
געגלעך! איך האָב געדונגען א פור און דיך געבראכט צופירן
אהיים. וואָס א טאָג ביכט-דו אלץ ערגער מרה-שחורהדיגער
געוואָרן, פלעגסט זיין אלץ פארטראַכט. נאָר אז דו האָסט זיך
שוין צערעדט, האָסט-דו, רחמנא ליצלן, גערעדט פאר פייער,
פאר וואסער, געבטלט חלומות אויף אלע פייער לייט, אויף אלע
אונדזערע שיינע, כשרע מענטשן אין דער שטאָט. נאָך נומ, א
נס, כ'לעבן, וואָס הויז היימישע מענטשן, האָב איך צו דיר
קיינעם נישט צוגעלאָזט, האָבן לייט כאַטש נישט געהערט און
ווייסן נישט, וואָס דו האָסט, נישט היינט געדאכט, אויף זיי
אויסגערעדט. דו ביסט געוואָרן אלץ שלאפער, שלאפער און זיך
אריינגעלייגט צום-סוף אין בעט. אקעגן צוויי וואָכן ביכט-דו
זוי אין הינערפלעט געלעגן מיט פארמאכטע אויגן, כמעט אָן

א סימן לעבן, נאָר וואָס צו צייטנס האָסט־דו פון דער היץ גע-
רעט, דערצײלט ווילדע מעשיות. אַך, ישראל'יק, מיין טייערער
ישראל'יק, וואָס דייע ביכלעך, דייע מעשיות האָבן אָנגע-
מאכט! זאָל, כ'לעבן, שוין זיין גענוג, גענוג! הלוואי!
וואָלסט־דו פריער געפאָלגט א מאמען און התונה געהאט, ווי
דער סדר־העולם איז, ווי עס פירט זיך ביי אונדז, יידישע
קינדער, וואָלטן מיר ביידע דאך באהיט געווען פון אזעלכע
יסורים. אַך, דייע מעשיות, דייע מעשיות! אַך, דייע היס־
טאָריעס, דייע היסטאָריעס!..."

— דאָס וואקסט אלץ פון זיי, פון זיי, פון די נוטע לייט,
מיין איך! — האָט דער בעל־שם זיך אָנגערופן. — ערשט
נישט לאנג האָב איך געהאט מיט זיי פונקט אזא מעשה. די
ערלטע ווייס אויך פון דער מעשה, וואָס איך האָב געהאט. —
נו, א שמשאָ, דאָכרע בילאָ? — האָט ער א פרעג געמאָן
די גויע.

— דאָכרע, יאק־זשע... — האָט מיט א נענעץ געענטפערט
די גויע, וואָס איז געווען באשעפטיקט מיט דעם שפרעכן. ווין
מאיע פראווע. עטאָ איכנע דילאָ, טראסצא איך מאטערי!

מסעות בנימיז השלישי

הקדמת מענדעלע מוכר ספרים

אָמר מענדעלע מוכר ספרים, זאָגט מענדעלע מוכר ספרים, נעלויבט איז דער בורא, וואָס באשטימט דעם גאנג פון די נלגלים אין די הימל אויבן און דעם גאנג פון זיינע אלע באשעפענישן אויף דער ערד אונטן. אפילו א גרעזעלע קריכט נישט ארויס פון דער ערד, ביז וואנען א מלאך שלאָגט עס נישט און זאָגט: וואָס! קריך ארויס! מכל־שכן א מענטש, ער האָט אוודאי א מלאך, וואָס שלאָגט אים און זאָגט: גיי, גיי, קריך ארויס! און מכל־שכן נאָך מער די פיינע מענטשלעך, שיינע יידעלעך. — קיין נאר כאפט זיך פריער פון איטלעכן נישט ארויס מיט א וואָרט, ביי אונדז, קיין שוטה ווערט נישט קיין בעל־עצה. קיין עם־הארץ — א חסיד, קיין גראָבער יונג — א משכיל, ביז וואנען עס שלאָגט נישט איטלעכן פון זיי זיין מלאך, נויטנדיק אים דערצו. עס שלאָגן די מלאכים אויך אלע מיני קבצנים אונדזערע, זאָגנדיק: וואָס, קבצנים, אכיונים, דלפנים, נעבוירענע, אָפּגעקומענע, אָפּגענע, פארבאָרגענע, שפּראַצט, וואָס ווי גראָז, ווי קראָפּעווע! גייט, ייִדישע קינדער, גייט — איבער די הייזער! ...

נאָר נישט דאָס אָבער בין איך אויסן. איך בין אויסן צו דערצײלן דאָ אייך, רבותים, ווי איינער פון אונדזערע ברודער איז פארבאָנגען העט, העט אין די ווימע מקומות און האָט דערמיט קונה'שם געווען.

אלע ענגלישע און דייטשע גאזעטן זענען פאראיאָרן פול געוועזן מיט דער וואונדערלעכער נסיעה, וואָס בנימין, א פויליש יידל, האָט געמאכט אין די ארצות המזרח ערגעץ. „סטייטש,

סטייטש, — האָבן זיי זיך געהידושט, — א ייד, א פוילישער
 ייד, אָן כלי־זיין, אָן מאשינעס, נאָר מיט א טאָרבע אויף די
 פלייצעס און מיט א טלית־און־תפילין־זאק אונטערן אָרעם זאָל
 אַנשפארן אין אזעלכע ערטער, וואו בארימטע ענגלישע רייזנדע
 האָבן אהין נישט געקענט צוקומען! נישט אנדערש, אז דאָס
 איז געשען נישט מיט קיין מענטשלעכן כח, עפעס נאָר מיט
 אזא כח, וועלכן דער שכל קאָן כלל נישט משיג זיין, דאָס
 הייסט, דער שכל איז פונקט נישט אזוי בכח, אזוי ווי דער דאָזיקער
 כח איז נישט בשכל. נאָר בכל האופנים, ווי די מעשה איז שוין
 דאָרט געווען, בנימינען האָט די וועלט צו דאנקען פאר די
 הידושים, גרויסע זאכן, וואָס זענען דורך אים אנטפלעקט געוואָרן
 און פון איצט אָן וועט די מאפע אָדער די לאַנדקארטע באקומען
 נאָר אן אנדער פנים. בנימין פארדינט מיט רעכט דעם מעדאל, וואָס
 די געאָגראפישע געזעלשאפט האָט אים געגעבן...”

די יידישע גאזעטן האָבן די דאָזיקע רייד אויפגעכאפט מיט
 ביידע הענט און געהאט דערמיט צו זינגען און צו זאָגן דעם
 גאנצן פאראיאָריקן זומער, אזוי ווי איטלעכן, וואָס לייענט די
 דאָזיקע גאזעטן, איז באקאנט. זיי האָבן אויסגערעכנט אלע
 חכמים, וואָס זענען ביי יידן געווען פון אָדום הראשון אָן ביז
 אצינד, בכדי צו באווייזן, וואָס פאר א קלוג פאָלק יידן זענען.
 האָבן אויך אויסגעשטעלט א צעטל פון די נוסעים (רייזנדע)
 אין אלע צייטן פון בנימין דעם ערשטן, מיט א זיבנהונדערט
 יאָר צוריק, און בנימין דעם צווייטן מיט דער גאנצער חברה
 נוסעים, וואָס וואַנדערעווען היינט ביי אונדז ארום. און בכדי
 מפלוג צו זיין די נסיעה פון אונדזער איצטיקן בנימין, האָבן
 זיי ווי דער שטייגער איז פון יידן, דערווייל פון יענע בלאַטע
 געמאכט און געזאָגט, אז די גאנצע כנופיאָ היינטיקע נוסעים
 זענען טאקע גאָר פראָסטע שלעפערס. ווייסן נישט פון זייער
 חיות, די גאנצע נסיעות זייערע. משטיינס־געזאָגט, באשטייט
 נאָר דרינגען, ארומצושלעפן זיך, ווי מסכלים, איבער די הייזער.
 זיי האָבן אלע א פנים ווי מאלפעס אקעגן איצטיקן בנימין,
 אקעגן בנימין דעם דריטן, דעם עכטן אמתן נוסע. זיי האָבן
 אויף אים און אויף די ספרים, וואָס מען האָט געמאכט פון
 זיין נסיעה, געזאָגט ווי געוויינטלעך דעם געוויסן פסוק: לא בא
 כבושם הזה. דאָס טייטש: ס'איז נאָך אזעלכע בשמים, אזעלכע
 שמעקנדיקע געווייזן ביי יידן קיינמאָל נישט געווען. געבענטשט
 און איינגעוויקלט מיט דימענטן זאָל ווערן דער דאָזיקער, —
 האָבן זיי אלע פה אחד געזאָגט, -- וועלכער עס וועט דעם
 טייערן אוצר פון בנימינס נסיעה, וואָס געפינט זיך אין אלע
 פרעמדע לשונות, איבערטראָגן אויך אין לשון הקודש, ניכטי
 לאָזן יידן, נעבעך, אויך פארזוכן די פאטיקע, וואָס רינט פון

יידישן בינשטאק, און זאָל זיי דערפון ליכטיק ווערן אין די אויגן.

ואני מענדעלע, און איך מענדעלע, וואָס מיין כוונה איז תמיד נוצן צו ברענגען אונדזערע יידעלעך כפי מיין מעגלעכקייט, האָב איך מיך נישט געקענט איינהאלטן און נעזאָגט : איידער די יידישע מחברים, וואָס זייער מינדסטער פינגער איז גרעכער פון מיינע לענדן, איידער זיי וועלן זיך אויסשלאָפן ארויסגעבן די ספרים פון בנימינס נסיעה אין לשון־קודש, וועל איך דערווייל מיך פרואוון כאַטש א קיצור פון זיי ארויסגעבן אויף פראַסט יידיש. איך האָב אָנגעגורט מיינע לענדן ווי א גבור, און ווי אלט און שלאף איך בין, לאַ עליכם, האָב איך מיר פאַרט שטאַרקע מי געגעבן ארויסצובאקומען פונעם גרויסן אוצר אזעלכע ענינים, וואָס טויגן פאר די קינדער ישראל, און צו דערציילן זיי פריי, כפי מיין שטייגער. איך האָב עפעס געפילט, ווי מען שלאָגט מיך פון אויבן מיט די ווערטער : הקיצה, מענדעלע, כאפ זיך אויף, מענדעלע, און קריך ארויס פון אונטערן אויוון! ניי נעם אָן פולע הויפנס געווייץ פון בנימינס אוצר און מאך דערפון פאַטראוועס צו דינע ברידער, אזוי ווי זיי האָבן ליב. איך בין מיט גאָטס הילף ארויסגעקראַכן און צוגעברייט די געשמאַקע שפייז, וואָס איך שטעל איצט דאָ פאר אייך אנידער. עסט, רבותים, לאָז אייך וואויל באקומען!

דאָס ערשטע קאפיטל

ווער דער בנימין איז, פון וואנען ער איז און
ווי די נסיעה האָט פּלוצים צו אים זיך גענומען.

“כל ימי, אזוי זאָגט בנימין דער דריטער אליין, כל ימי
נתגדלתי בטונעיאדעווקע, מיין גאנץ לעבן, דאָס הייסט בין
מיין גרויסער נסיעה, בין איך נתגדל געוואָרן אין טונעיא-
דעווקע, דאָרט בין איך געבוירן געוואָרן, דאָרט בין איך דער-
צויגן געוואָרן, און דאָרט האָב איך למזל התונה געהאט עם
אשתי, מיט מיין פּלוניתטע הצנועה מרת זעלדע תחיה.”
טונעיאדעווקע, דאָס קליינע שטעטל אין א פארוואָרפן ווינקל,
אָן דער זייט פונעם טראַקט, כמעט אָפּגעריסן פון דער וועלט
אזוי, אז ווען אמאָל מאַכט זיך, איינער קומט אהין צופאָרן,
עפנט מען די פענצטער, די טירן און מען קוקט פארוואָרט
דערט אָן דעם פרישן פארשוין. שכנים פרעגן איינער ביים אנ-
דערן, ארויסקונדיק פון די אָפּענע פענצטער, קשיות: הא,
ווער זאָל עם אזוינס זיין? פון וואנען האָט פּלוצים פון דער
העלער הויט אהער זיך גענומען? וואָס קען אזעלכער בא-
דארפן? האָט ער עפעס נישט א מיין? עפעס אזוי גלאַט קען
עס ניט זיין, גלאַט אזוי דען נעמט מען און מען קומט!
מסתמא לינט דאָך דאָ עפעס, וואָס מען מוז עם דערניין...
דערבוי וויל איטלעכער ארויסווייזן זיין חכמה, זיין געניטשאפט,
בויד-סברות פאלן ווי מיסט. אלטע לייט דערציילן מעשיות און
ברענגען משלים פון אורחים, וואָס זענען אין דעם און אין
דעם יאָר געקומען אהער צו פאָרן. בעלי המצאות זאָגן מכח
דעם ווערטלעך, אביסל עפעס נישט קיין שיינע. מאַנסבילן, האַלטן
זיך ביי די בערדלעך און שמייכלעך; אלטע ווייבער זידלען אָפּ
די בעלי המצאות אויף קאטאָוועס, מיט א בייזער אי מיט א

לאכן אינאיינעם; יונגע ווייבלעך דערלאנגען פון די אראָפּנע-
לאָזענע אויגן א געבייגענעם קוק פון אונטן ארויף, האלטן די
האנט אויפן מויל און שטיקן זיך לאכנדיק אין פויסט. דער
שמועס מכה דעם דאָזיקן ענין קייקלט זיך פון שטוב צו שטוב,
ווי א קויל פון שניי, און ווערט קייקלענדיק-זיך אלץ גרעסער,
גרעסער, ביז ער קייקלט זיך אריין אין בית-המדרש סאמע
אונטערן אויוו, אין דעם אָרט, וואָס אהין פארקייסלען זיך
אלע שמועסן פון אלערליי ענינים, הן סודות פון שטובזאכן,
הן פאָליטיקע מכה סטאמבול, מכה דעם תוגר ומכה קירען,
הן נעלט-געשעפטן, מכה ראָטשילדס פארמעגן אין פארגלייך
מיט די גרויסע פריצים און די אנדערע געוויסע נגידים, והן
פאָטשטן מכה די גזרות ומכה די רוטע יידלעך וכדומה, און
וואָס דאָרט קלייבט זיי פאנאנדער כסדר א באזונדער קאָמיטעט
פון שיינע באטאָנטע יידן, וואָס זיצן שטענדיק א גאנצן טאָג
ביז שפעט אין דער נאכט, זענען מפקיר ווייב אי קינדער און
גיבן זיך מיט די אלע געשעפטן טאקע אמת געטריי אָפּ, טוען
זייער זאך בשלימות גלאט אזוי לשם שמים, נישט צו נעמען
פאר זייער מיל, פאר זייער פראצע אפילע א צעבראָכענעם הע-
לער. פון דעם דאָזיקן קאָמיטעט גייען אָפט די ענינים אוועק
אין באַד אויף דער אויבערשטער באַנס און אויף א פולער
אסיפה פון שטאָט-באלעבאטים ווערן זיי דאָרט באשטעטיקט,
והכל שריר וקים, אז דערנאָך זאָלן אפילו קומען כל מלכי
מזרח און מערב, זיך שטעלן מיט דעם קאָפּ אראָפּ און מיט די
פיים ארויף, וועלן זיי גאָרנישט פוילן. דער תוגר איז שיער איין
מאָל נישט אומגליקלעך געוואָרן אויף אזא אסיפה אויף דער
אויבערשטער באַנס. ווען עטלעכע יוסטע באלעבאטים זאָלן
נישט געווען האלטן מיט אים בלאט, ווער ווייסט וואו ער
וואָלט איצט אָנגעשפארט. ראָטשילד, נעבעך, האָט שיער נישט
פארלוירן דאָרט עפעס א צען-פופצן מיליאָן. דערפאר האָט אים
נאָט געהאָלפן אין א פאָר וואָכן ארום, דער עולם איז געווען,
ווי מען זאָגט, בנילופין, אויף דער אויבערשטער באַנס איז
נראָד געווען לעבלעך, די בעזעמלעך האָבן זיך געהויבן און
מען האָט אים מיט אמאָל צוגעלאָזט ריין פארדינסט אסענן א
ק"ן מיליאָן קערבלעך!
די איינוואוינער אליין איז טונעיאדעווקע זענען, נעבעך,
כמעט אלע, לא עליכם, גרויסע אביונים, שטארקע דלפנים, נאָר
דעם אמת מוז מען זאָגן, זיי זענען פריילעכע אביונים, לוס-
טיקע קבצנים, ווילדע בעלי-בטחונם. אז מען זאָל, אשטייגער,
פלוצים א פרעג געבן א טונעיאדעווקער יידן: פון וואנען און
ווי אזוי ער איז זיך מפרנס? בלייבט ער תחילה שטיין ווי
צעמישט, ווייסט, נעבעך, נישט וואָס צו ענטפערן, נאָר שפע-

טער אביסל אָבער קומט ער צו זיך און ענטפערט בתמימות :
— איך, ווי ארום איך לעב, איך ? עט, ס'איז דאָ א גאָט,
זאָג איך אייך אָט-אַ, וואָס פארלאָזט נישט אלע זיינע באשע-
פענישן, ער שיקט צו און וועט מסתמא ווייטער צושיקן, זאָג
איך אייך אָט-אַ.

— פאָרט וואָס טוט איר אזוינס ? האָט איר כאַטש עפעס
וואָס ס'איז פאר א מלאכה אָדער א פרנסה אין דער האנט ?
— געלויבט איז השמיתכרך. איך האָב, ברוד-השם, אזוי
ווי איר קוקט מיך אָן אָט-אַ, א מתנה פון זיין ליבן נאָמען,
א כלי, א קול נגינה און דאוון מוספים ימים-נוראים אין דער
סביבה, איך בין א מהלל און א מצה-רעדלער איינער אין דער
וועלט, איך פיר אמאָל אויס א שידוך, פיר איך אויס; איך
האָב א שטאַט, אזוי ווי איר קוקט מיך אָן אָט-אַ, אין דער
שול. היינט האַלט איך אייך, צווישן אונדז זאָל עס בלייבן, א
שענקל, וואָס מעלעט זיך צו-ביסלעך; איך האָב א ציג, וואָס
מעלעט זיך אָן עין-הרע זייער גוט, און האָב נישט ווייט פון
דאנען א רייכן קרוב אָט-אַ, וואָס לאָזט זיך אונטער א שלעכט-
טער צייט אויך אביסל מעלען. היינט חוץ די אלע זאכן, זאָג
איך אייך אָט-אַ, איז גאָט א טאטע און די ישראל זענען
רחמנים בני רחמים, זאָג איך אייך אָט-אַ, נישט צו פאר-
זינדיקן !...

אויך מוז מען די טונעיאדעווקער איינוואוינער דעם שבת
נאָכזאָגן, אז זיי זענען צופרידן מיט וואָס גאָט ניט און קלויבן,
חלילה, אין דער הלכה און אין דעם עסן שטארק נישט איר
בער. אז די שבתדיקע קאפאָטע, אשטיינער, איז צעהאקט, צע-
פאלן, צעריסן, אביסל פארשלוּמפערט און עפעס נישט אזוי
ריין, מאכט אויך נישט אויס, אבי זי איז פאָרט פון אמלעס
און גלאַנצט, איי, ערטערווייז קוקט ווי פון א רעשעטע ארויס
דאָס הוילע לייב, מילא, וואָס ארט עס וועמען, ווער וועט זיך
דאָ אזוי שמעלן צוקוקן ? למאי פיאטעס, מיט וואָס איז דאָס
ערגער פון אויסנעריבענע פיאטעס ? פיאטעס איז דען נישט
קיין לייב, קיין מענטשנפלייש ?... א שטיקל ברויט מיט א קאָ-
ליש, אבי ס'איז נאָר דאָ, איז זייער א גוטער מיטאָג, ווער
שמועסט — א בולקע מיט א ראָסל-פלייש פרייטיק, ווער עס
האָט נאָר, דאָס איז טאקע א מאַכל מלכים, קיין בעסערס דער-
פון איז שוין, דאכט זיך, אויף דער וועלט נישטאָ. לאָז מען
זיי דערציילן, אשטיינער, פון אנדערע מיני פאָטראוועס חוץ
פיש-יויך, געבראָטנס און א מערן-אָדער א פאסטערנאק-צימעס,
קומט זיי דאָס אויס עפעס משונה-וויילר און זיי זאָגן דערויף
אַפ פארשיידענע ווערטלעך מיט דעם גרעסטן געלעכטער, נלייך
ווי דער וואָס זאָגט עס, איז נאריש, משונע, און וויל זיי

אויך מאכן טשונגע, איינרעדן זיי א סינד אין בויד, א סו אין
 נעפלוויגן איבערן דאך און געלייגט אן איי. א שטיקל באַקסער
 אין חמשה-עשר — דאָס איז אזא פרי, וואָס מ׳היז נפשות.
 קוסנדיק דערויף, דערמאָנט מען זיך אין ארץ־ישׂראל. נישט
 איין מאָל פארגלאַצט מען דערביי די אויגן מיט א קרעכץ: א
 — ותולכנו קוממיות, זאָלסט אונדז, הארצעדיקער פאָטער,
 פירן קוממיות, טאקע וואָס קוממיות הייסט, לארצנו, צו אונד-
 דזער לאַנד, וואָס ציגן עסן דאָרט באַקסערן! ... על פי מקרה
 האָט איינער אמאָל אין דעם שטעטל גראָד געבראכט א טייטל,
 האָט איר באדארפט זען, ווי אזוי מען איז דאָס געלאָפן אַנד-
 קוקן אויף חידושים, מען האָט אויפגעמישט א חומש און גע-
 וויזן, אז תמר, דער טייטל, שטייט אין חומש! סטייט דער
 טייטל, אָט דער טייטל וואַקסט דאָך פון ארץ ישׂראל! ... קוסנדיק
 דיך אויפן טייטל האָט זיך אויסגעראכט, ארץ ישׂראל איז פאר
 די אויגן, אָט גייט מען איבער דעם ירדן, אָט איז די מערת
 המכפלה, דער מוטער רחל'ס קבר, דאָס כותל מערבי; אָט באַרט
 מען זיך אין חמי טבריא, מען קריכט ארויף אויפן הר הזיתים,
 מען עסט זיך אָן מיט באַקסערן, מיט טייטלען און מען לייגט
 אָן פולע קעשענעס מיט ארץ־ישׂראל־ערד. אך, האָט מען גע-
 קרעכצט, און אין די אויגן האָבן איטלעכן זיך געשטעלט
 טרערן.

„יענע צייט, אזוי זאָנט בנימין, איז נאנץ טונעיאדעווקע,
 ווי גרויס זי איז, געווען אין ארץ ישׂראל. מען האָט געשמאק
 גערעדט פון שיהון, אָט־אָט איז שוין נאָטס פרייטיק נאָך
 האַלבן טאָג. דער נייער פרויסטאוו, וואָס איז נישט לאַנג אָנגע-
 קומען, האָט גראָד ביד רמה דענסטמאָל געפירט דאָס שטעטל.
 ביי א פאָר יידן האָט ער אראָפגעריסן די יארמעלקעס, איינעם
 אָפגעשניטן א פאה, עטלעכע, נעבעך, געכאפט שפעט ביי דער
 נאכט אין א געסל אָן פאספאָרטן. ביי נאָך איינעם פארנומען
 א ציג, וואָס האָט אויפגעגעסן א נייעם שטרויענעם דאך. און
 ער איז דערמיט אויך געווען די סיבה דערפון, וואָס דער קאָד-
 מיטעט אונטערן אויוון האָט זיך שטארק געדורעט מיטן תונג,
 עד מתי וועט דער שר של ישמעאל אזוי שולט זיין? מען האָט
 אויפגעמישט דעם געוויינטלעכן שמועס מכה די עשרת השבטים,
 ווי גליקלעך זיי לעבן דאָרט אין יענע ווייטע מקומות, אין
 גדולה, עושר און כבוד; מען האָט אפירגענומען די רויטע
 יידלעך, די בני משה מיט גוזמאות־מעשיות פון זייערע גבורות
 וכדומה; אַלדד הדני, עס פארשטייט זיך, האָט אויך געטאנצט
 אין דער מיט. יענער צייט צום מייסטן האָב איך צו פאר-
 דאנקען די נסיעה מיינע, וואָס איך האָב דערנאָך געמאכט.“
 פריער, איז בנימין געווען ווי א הינדלעלע, וואָס ליגט אין

איי, אָדער ווי א וואָרעם, וואָס ליגט אין כריין. ער האָט גער
 מיינט, אז אויף יענער זייט טונעיאדעווקע עקט זיך די וועלט.
 קיין זיסער, קיין בעסער לעבן ווי דאָ איז גאָר נישטאָ.
 „איך האָב געמיינט, זאָגט בנימין ערגעץ אין איין אָרט, אז
 רייכער פון אונדזער ארענדאטאָר באדארף מען שוין נישט זיין.
 א קלייניקייט עפעס אזא שטוב מיט באלעבאטישקייט: פיר
 פאר מעשענע לייכטער, א זעקס־דערנדיקער הענגלייכטער אויבן
 מיט אן אָדלער, צוויי קופערנע פארעווע טעפ מיט א פינף קור
 פערנע פענרלעך, א פאָליצע צינערנע טעלער און, אונדא, אר
 קעגן א טויז מעמבעקאווע לעפל, צוויי־זילבערנע בעכערלעך, א
 הרסל, א חנוכה־לעמפל, א ציבעלע־זייגער אין צוויי קופערטעס
 מיט א גראָב קייטל פון זאמדפאטשערקעס, צוויי קי מיט אמאָל
 און א טעלעצע אויף דער צייט, צוויי שבתדיקע קאפאָטעס
 כדומה נאָך און נאָך אזא גוטס. איך האָב געמיינט, א חכם
 איז טאקע נאָר איין רב אייניק דוד רב אהרן יאָסעלעס שרה
 זלאַטעס. א סאטאוועס, מען זאָגט, אז ער האָט אמאָל אין דער
 יוגנט געהאט א ידיעה אין תשבורת. ער האָט געמעגט זיין מיר
 נישטער, ווען דאָס שטיקעלע מוז זאָל אים נאָר דינען. ווער
 האָט נאָר, האָב איך געמיינט, אזא הדרת פנים, אזא בנעיות
 דיק שמועסל ווי אונדזער בייסל זאאיקע, אָדער ווער איז אזא
 מנטחה, אזא דאָקטער, וואָס מאכט פון טויט לעבעדיק, ווי
 אונדזער רופא, וואָס ער האָט כפי השמועה די חכמת הדאָקט
 סאָרע געלערנט ביי א ציגיינער פון די חרטומי מצרים.“
 הכלל, דאָס לעבן אין זיין שטעטל האָט בנימינען זיך
 אויסגעוויזן זייער שיין, זייער גוט. ער האָט אפילו געלעבט אין
 דהקות, ער מיט זיין ווייב און קינדער זענען געגאנגען קרועך
 בלואה, גאָר האָט דען אָדם הראשון און זיין ווייב בשעת זיי
 זענען געווען אין גרעדן פארשטאנען זיך צו שעמען, וואָס זיי
 זענען גאקעט און באַרוועס? די וואונדערלעכע מעשיות אָבער
 פון די רויטע יידלעך און די עשרת השבטים זענען אים אריין
 טיף אין הארץ און פון יענער צייט אָן איז אים עפעס ווי
 ענג געוואָרן אין זיין שטעטל, עס האָט אים עפעס געצויגן אליין
 אהין, אהין דאָרט אין די ווייטע מקומות אריין: דאָס הארץ
 האָט אין אים זיך געצויגן, אזוי ווי קליינע קינדער ציען זיך
 מיט די הענטלעך אקעגן דער לבנה. דאכט זיך אין פלוג, וואָס
 איז אזוינס א טייטל, א פריסטאווי, א יארמעלעקע, א פאה, א
 ייד, נעבעך, וואָס ווערט נלכד אין געסל שפעט ביי דער נאכט,
 א ציג און א שטרויענער דאך? גאָר דאָס אלצדינג האָט אָנ
 געמאכט אין אים א גרויסע פארענדערונג, עס האָט געפירט
 דערצו, אז ער זאָל באגליקן די וועלט מיט זיין בארימטער
 נביעה. אין דער וועלט זעט מען נישט איינמאָל ווי פון קליינע

סיבות קומען ארויס גרויסע, זייער גרויסע זאכן: דערפון וואָס דער פּויער האָט געזיט ווייז און קאַרן, וואָס דער מילנער האָט עס געמאַלן, וואָס דערפון איז א טייל אריין אין דער גור-ראַלניע און געוואָרן בראַנפן און אביסל פונעם מעל איז אריין אין ניטל דער שענקערינס הענט, וואָס זי האָט עס געראַשטשי-נעט, געקנאַטן, געקאטשעט און געמאכט קנישעס, מצורה לזה, וואָס די פעניציער האָבן מיט טויזנטער יאָר צוריק אנטדעקט די המצאה, ווי מען מאכט גלאָז, און דורכדעם איז ארויסגער-קומען כוסות אי קעלישקעס, — אָט פון די דאָזיקע אלע קליינע סיבות זענען ביי אונדז אין א סך שטעט ארויסגעשפרונגען יענע ווילדע קהלס-לייט, יענע משונה-בארימטע פיינע בריות... מעגלעך איז, אין בנימינען איז געלעגן א ניצויז פון א נוסע, נאָר דער ניצויז וואָלט פארלאָשן געוואָרן, ווען די סיבות און די מעשיות פון יענער צייט וואָלטן אים נישט אויפגע-בלאָזן, און ווען אפילו דער ניצויז וואָלט נישט פארלאָשן גע-וואָרן אינגאנצן, וואָלט ער, ווען נישט די דאָזיקע סיבות אין יענער צייט, געהאט אזא קליינעם כח, אז פון בנימינען וואָלט מיט דער צייט אויסגעוואקסן א וואסערפירער אָדער, ווען פיל, א באלענגאַלע.

איך האָב אין מיין לעבן באגעגנט זייער פיל באלענגאַלעס און שמיסערס, וואָס זיי זענען מסוגל געווען צו זיין אזעלכע נוסעים גלייך בלעבן, ווי יענע, וואָס וואנדערן היינט ארום צווישן יידן... נישט דאָס אָבער בין איך אויסן.

פון יענער צייט אָן פלעגט בנימין מיט גרויס חשק זיך פארטיפן אין רבה בר בר חנאס נסיעות אויפן ים און אין דער מדבר. ער האָט אויך דערטאפט שפעטער דעם ספר „אלדר הדני“, דעם ספר „מסעות בנימין“, וואָס ער האָט מיט א זיבן הונדערט יאָר צוריק גערייזט ביז עק וועלט, דעם ספר „שבחי ירושלים“ מיט הוספות און דעם ספר „צל עולם“, וואָס אין זיבן קליינע בלעטלעך איז ער כולל אלע שבע חכמות און דער-ציילט חידושים ונפלאות און דער גאנצער וועלט און פון אירע משונה-ווילדע באשעפעניש. די דאָזיקע ספרים האָבן אים געעפנט די אויגן און אים איבערגעקערט פשוט גאָר פאר אן אנדער מענטשן.

פון די וואנדער-שיינע מעשיות דאָרט, — דריקט זיך אזוי בנימין אויס אין זיין ספר, — פלעג איך שטארק נתפעל ווערן. איי! פלעג איך נישט איין מאָל פאר גרויס התפעלות א געשריי טאָן: ווי העלפט מיר גאָט כאַטש א הונדערטל דער-פון צו זען מיט מיינע אויגן! דער קאָפּ מיינער האָט געטראָגן ווייט, ווייט...“

פון דענסטמאל אן איז אים טונעיאדעווקע שוין טאקע גע-
וואָרן צו ענג, ער האָט ביי זיך גומר געווען ארויסצוכאפן זיך
פון דאָרט מיט אלע כחות, גלייך ווי א הינדעלע, וואָס הויבט
זיך אָן אויסצופיקן און ארויסצוקריכן פונעם איי אויף דער
ליכטיקער וועלט.

דאָס צווייטע קאפיטל

ווי בנימין ווערט א קרוש און זעלדע אן עגונה

בטבע איז אונדזער בנימין דער נוסע געווען א ווילדער בעל
פחדן, היינו ביי דער נאכט פלעגט ער מורא האָבן צו גיין אויף
דער גאס, שלאָפן איינער אליין אין א שטוב וואָלט ער נישט
געוואָלט, מען זאָל אים אָפּגילטן. ארויסצוגיין אביסל ווייט פון
דער שטאָט האָט ביי אים געהייסן פשוט זיך איינשטעלן דאָס
לעבן, מאלע וואָס קען, חלילה, געשען. פאר א ליאדע הינטל
האָט ער געציטערט אימת־מות.

„איין מאל, אזוי דערציילט בנימין, איין מאל, איך געדענק
עס ווי היינט, דאָס איז געווען תמוז אין א שרעקלעך הייסן
טאָג, איז אונדזער רב מיט איינעם פון זיינע לייט געגאנגען זיך
אָפּטובלען אין דעם טייכל, וואָס אונטער דער שטאָט. איך מיט
א פאָר יינגלעך, מיינע חברים, זענען מיט גרויס דרך־אריז
נאָכגעגאנגען פון הינטן און געווען ביי זיך זייער זיכער, אז
מיר וועלן נישט האָבן קיין שום שלעכטע באַגעגעניש און,
אס־ירצה־השם, קומען צוריק בשלום אהיים, געדופעט אויף דעם
רב. עפעס א קאטאָועס א רב, וואָס פאר אים האָט דרך־אריז
א וועלט! וואָס קיין עלטערס פאר אים איז שוין גאָר נישטאָ!
וואָס דער טיטל זיינער פארנעמט א בלעטל פאפיר... דער רב,
אונדזער באשיצער, איז מיט ברייטקייט געגאנגען היפש פריער
פאר אונדז און אז ער האָט געהאלטן אין אויסטאָן זיך, איז
אין מיטן דרינען אָנגעקומען עפעס א שייגעץ און אָנגערייצט
זיין הונט. אונדזער באשיצער איז נישט טויט־לעבעדיק אַנ-
טלאָפן, צוגעהאלטן, מחילה, די אָפּגעשפּיליעטע תחתונים מיט
איין האנט און מיט דער אנדערער דאָס קיילעכדיקע געשטעפטע
פעלענע היטל. מיר יינגלעך זענען אוודאי מבולבל געוואָרן, דען
אז דער לויטן ווערט אויף דער ווענטקע געכאפט, וואָס־זשע,
געבעך, זאָלן שוין טאָן די פלאַטקעס אין דער בלאַטע? מיר
האָבן אָנגעגורט אונדזערע לענדן און געשווינד ווי די הירשן
געלאָפן פאָראַויס מיט א נוואַלד, מיט א ביטער געשריי, ביז

מיר זענען אזוי הענדום־פענדום אָן א נשמה אינאיינעם מיט
 אונדזער גבור אריינגעלאָפן אין דער שטאָט. ס'איז געוואָרן א
 מהומה, א צונויפלויפעניש, א ליארעם: עם ברענט! מען הרגעט,
 מען שלאָגט! איינער פונעם אנדערן האָט נישט געוואוסט.
 אז בנימין האָט פירגענומען די נסיעה אין די ווייטע
 מקומות, איז בוי אים געבליבן קודם־כל זיך צו שטארקן אוועק־
 צווארפן דעם פחד. ער האָט זיך געצוואונגען, דווקא ארויסגיין
 אָפט אונטער דער שטאָט, כאָטש דאָס האָט אים געקאָסט געזונט
 און איז פאר שרעק, נעבעך פונעם פנים אראָפּ. די נייע הנהגה
 זיינע אין דער היים און אין בית־המדרש, זיין פארטראכט־בלייך
 פנימל און זיין פארפאלן־ווערן אָפט אויף עטלעכע שעה פון
 דער שטאָט, איז איטלעכן געוואָרן עפעס א פליאה: מען האָט
 אים גענומען אין מויל אריין און פון אים געשמאק געדעט.
 א טייל האָבן געזאָגט: נישט אנדערש, ער איז משוגע, חסר
 דעה. איינמאָל, אזוי האָבן זיי געדרונגען. איז בנימין טאקע
 געווען אביסל שוטהוואטע, עס האָט אים געפעלט אין קאָפּ א
 קלעפּקע; צווייטנס, איז שוין טאקע אין טונעיאדעווקע לערך
 עטלעכע יאָר נישט געווען קיין משוגענער, און מיר האָבן דאָך
 א קימאָלן, ווי זאָגט מען עפעס, עיר ועיר וחכמיה עיר ועיר
 ומשוגעיה, איטלעכע שטאָט מיט איר חכם אי מיט איר משוג־
 גענעם. בפרט נאָך היינט אין אזעלכע גרויסע היצן. פאר וואָס
 זשע זאָל נישט זיין קיין סברה, אז ער זאָל טאקע זיין משוגע
 נאָר פשוט. ווידער א טייל, און בראש פון זיי רב אייזיק דוד
 רב אהרן יאָסלם שרה זלאטעס, האָבן געמאכט: עט, עט!...
 טאקע נאָך אמאָל עט! אמת טאקע בנימין איז שוטהוואטע,
 טאקע שטארק שוטהוואטע, נאָר דערפון איז נאָך כלל נישט גער
 דרונגען, אז ער מוז ווערן אי משוגע, וואָרים זאָלט עס אנדערש
 זיין אזוי, איז דאָך די קשיא, פאר וואָס גראָד אצינד און נישט
 פריער? אדרבה ואדרבה, פאר צוויי יאָרן אי פאראיאָרן זומער
 זענען די היצן געווען א גוזמא גרעסער. איי וואָס, די קימאָלן?
 דער תירוץ: זאָל זשע דוכטן — אונדזער טייך. דער טייך
 אונדזערער, האָבן מיר דאָך א קיימאָלן, נעמט זיכער צו פון
 אייביק אָן א מענטשן אלע יאָר, און פונדעסטוועגן האָט ער
 שוין א פאָר יאָר קיינעם נישט צוגענומען! פארקערט, ער אליין
 איז אין די פאָר יאָר אָפגעפאלן, אז ערטערווייז קען מען ממש
 אים איבערגיין טרוקן־פוס... איי בנימין? מילא בע... דער גרעם־
 טער טייל אָבער, און צווישן זיי די ווייבער, האָבן געזאָגט: ער
 מוז האָבן צו טאָן מיט זיי... ער פאָרעט זיך אוודאי מיט אים...
 מיט דעם בעל־דבר... וואָס דען זשע ברודזשעט ער אליין ביי
 נאכט אין דער פינצטער? וואָס דען זשע ווערט ער אמאָל פאר־
 פאלן אויף עטלעכע שעה? וואָס דען זשע שלאָפט ער איינער

אליין אין ספיזשארנע? זעלדע זיין איינן ווייב דערציילט אויך,
אז זי האָרנט ביי דער נאכט, ווי מען קלאפט ביי אים אין
ספיזשארנע, זי האָרנט א קלאפערין, ווי מען גייט דאָרט מיט
פּיס...

דער דאָזיקער שמועס מכה דעם ענין האָט, ווי געוויינטלעך,
זיך אוועקגעטיקלט אהין אונטערן אויוון, פון דאָרט אויף דער
אסיפה אויף דער אויבערשטער באַנק. מען אין איבער בנימינען
דאָרט צווישן זיך נאָך נישט פארטיק געוואָרן. נאָך דערווייַל
איז געבליבן מוסכם ביי אלע, מען זאָל צונויפּשטעלן א קאַפּ
פאניע פון א פאָר שיינע יידן מיט דעם סופּר, וואָס זיי אינאויִד
נעם זאָלן ארומגיין אין אלע הייזער כסדר נאָכן צעטל און
אומעטום בודק זיין, רעווידירן די מזוזות. און ווייַל די
אסיפה האָט אויף דעם ענין געקוקט ווי אויף א קהלשער זאך,
א טובה פאר דער שטאָט, לכן איז געבליבן, אז בכדי אויפצושטיין
די הוצאות, וואָס אזא קאַמפאניע באדארף קאַסטן, זאָל מען
ארויפציען דעם מקח פון פלייש... אין טונעיאדעווקע איז דאָ
א ווערטל: פון וואָס מען זאָל נישט שמועסן, מוז ארויסקומען
אויפן טויט, און פון וואָס מען זאָל נישט רעדן אויף אן
אסיפה, מוז מען אויסלאָזן מיט דער טאקסע פון פלייש. און
באמת איז עס טאקע על פי דרך הטבע, אנדערש קען עס טאקע
נאָר נישט זיין. דער שכל איז אויך אזוי מתחייב, וואָרים סוף
כל אדם למות וסוף יהודי לטאקסע, דאָס טייטש: דער סוף
פון א מענטשן איז צו שטארבן און דער סוף פון א יידן —
צו צאָלן טאקסע! דער טויט און די טאקסע — דאָס זענען
בטבע אזעלכע צוויי זאכן, וואָס מען קאָן פון זיי בשום אופן
נישט פטור ווערן. אזוי האָט דער אויבערשטער באשאפן די
וועלט, און ווי ער האָט זי באשאפן, אזוי איז נומ, אזוי געד
הער עס זיכער צו זיין. קשיות פרעגן נאָר אפיקורסים...

שפעטער אביסל האָט מיט בנימינען זיך פארלאָפן א מעשה,
וואָס ער האָט מיט איר קונה שם געווען. ארויסגייענדיק אייניג
מאָל פון דער שטאָט, תמוז אין א הייסן טאָג צוועלף אזויגער
אין דער פרי, סאמע ווען די זון האָט געבראָטן, איז ער פארד
נאנגען טיפלעך אין א וואלד, אקעגן א דריי תחום־שבתן פון
דער שטאָט. מיט זיך אין דער קעשענע האָט ער געהאט זיינע
ספרים, וואָס אָן זיי פלעגט ער נישט גיין קיין טריט. ער איז
געזעסן אין וואלד אונטערגעלענט אונטער א בוים און האָט
געשמאק געטראכט. צו טראכטן האָט ער געהאט זייער פיל.
באלד איז אים דער קאַפּ פארפלוין ווייט אהין אין יענע לענד
דער אין עק וועלט. ער איז געגאנגען איבער בערג, איבער
טאָלן, איבער מדבריות און אלע ערטער, וואָס שטייען אין
זיינע ספרים. ער האָט געוואנדערעוועט פומטריט נאָך אלעקסאנד

דער מוקדון, נאך אלדר הדני וכדומה, ער האָט געזען דעם
שרעקלעכן פיפערנאָטער, דעם לינדענוואָרעם, שלאַנגען, עקדישן
און אלע מיני שלעק און משלחתן. ער האָט זיך צוגעשלאָגן
צו די רויטע יידלעך און גערעדט מיט די בני משה. דערנאָך
איז ער בשלום צוריקגעקומען צו זיך און האָט געטראַכט, ווי
אזוי און ווען זשע זאָל ער שוין טאקע מאַכן די נסיעה.
אין מחשבותן איז דערווייל צוגעפאלן די נאכט. ער איז
אויפגעשטאנען, אויסגעגלייכט די ביינער און זיך געלאָזט גיין
אהיים. ער גייט און גייט, נאך אלץ נישט פונעם וואלד ארויס.
ער גייט א שעה, צוויי, דריי, פיר שעה, ס'איז קיין סוף, קיין
עס. ער האָט נאָך טיפער אין וואלד זיך פארשלאָגן און דאָ
איז פינצטער, כאַטש אן אויג ארויסצונעמען. פלוצים איז נאָך
געוואָרן א שטורעמווינט מיט א שלאַסרעגן, עס האָט געבליצט,
געדונערט און די ביימער האָבן גערוישט א שרעק! בנימין איז
געבליבן שטיין, דער רעגן האָט אים געוואשן, א צאָן אָן א צאָן
האָט אים געקלאַפט פאר קעלט, פאר נעץ און פאר נרויס פחד.
עס האָט אים זיך געדאַכט, אָט פאלט אויף אים אָן א בער,
אָט פארצוקט אים א לייב, א לעמפערט, אָט גייט דער מאטו"ל,
וואָס כפי עס שטייט אין „צל עולם“, איז ער א גרויסער, א
לאַנגער מין באשעפעניש מיט צוויי לאַנגע הענט, מיט וועלכע
ער ווארפט אנדער א העלפאנט. אנגסטן האָבן אים באשלאָגן,
געבער, און דאָ איז ער נאָך טויט־הונגערדיק, הויז א רעטשן
קיבל איז דעם נאַנצן טאָג אין זיין מויל נישט געקומען. ער
האָט פאר אלע צרות זיך גענומען דאוונען מעריב און גע-
דאוונט מיט התלהבות פונעם גאַנצן הארץ.
נאָט האָט געהאַלפן, ס'איז טאָג געוואָרן. אונדזער בנימין
נעמט זיך ווייטער צום גיין אויף גאָטס באַראָט. ער גייט, ער
גייט, ביז ער שלאָגט זיך צום סוף ארויף אויף עפעס א שמאָלן
וועג. מיט דעם וועג איז ער געגאַנגען אַסעגן א שעה צוויי און
פלוצים דערהערט ער פון דער ווייטנס א קול פון א מענטשן.
אַנשטאָט ער זאָל מיט דעם קול זיך דערפרייען, איז ער, שונא-
ציון, פארצאָפלט געוואָרן. אים האָט זיך נישט אנדערש גע-
דאַכט, אז דאָס איז אוודאי א גולן. מחמת שרעק האָט ער זיך
געלאָזט לויפן צוריק אָן אַטעם, באלד אָבער האָט ער זיך בא-
טראַכט: פע, בנימין! דו ווילסט וואַנדרעווען אזוי ווייט איבער
ימים און מדבריות, וואָס דאָרט שוויבלט און גריבלט פון עס-
דישן, פון חיות רעות און ווילדע אומות, און דאָ האָסט דו
מורא פארן געדאַנק, טאָמער באַגענסט דו א גולן. אי, פע,
מענסט, כ'לעבן, זיך שעמען, בנימין! איז דען אלעקסאנדער
מוקדון אויך אנטלאָפן אזוי ווי דו? האָט דען אלעקסאנדער
מוקדון אויך אזוי ווי דו זיך מייאש געווען, בשעת ער איז

געפלויגן רייטנדיק אויף זיין אָדלער און ס'איז אויסגעגאנגען דאָס פלייש פונעם שפיץ שפיץ, וואָס דער אָדלער פלעגט עם פיסן און פליען דורכדעם אלץ העכער? ניין, אלעקסאנדער מוקדון איז נישט אנטלאָפן, אלעקסאנדער מוקדון האָט ביי זיך אליין אויסגעשניטן א שטיק פלייש און ארויפגעשטאָכן אויפן שפיץ! אדרבה, שטארק זיך, בנימין, דאָס וויל גאָט דערמיט זיך נאָר אויספרוואוון. האַלטסט דו אויס די פראָבע, אז וואויל און גוט איז דיר דענסטמאָל! דענסטמאָל, בנימין, ביסט דו א מענטש און וועסט טאקע ווערט זיין צו האָבן די זכיה פון השם יתברך צו דערגרייכן דיין וואונטש וועגן די בני משה און מיט זיי איבערשמועסן מכה דעם כלל ישראל אין אונדזער ווינקל; דערציילן זיי גאנץ בפרטיות די הנהגות פון אונדזער יידלעך דאָ, וואָס זיי טוען און וואָס זיי מאכן. וועסט דו איצט אויסשטיין נאָך אי די דאָזיקע פראָבע און גיין צוריק אקעגן דעם קול, דענסטמאָל ביסט דו מנצח אלע פחדים און שרעקענישן. וועסט ווערן א כלי־שלמה, א ברכה, א בענטשונג צווישן די קינדער ישראל און אַנטאָן כבוד גאנץ טונעיאדעווקע. טונעיאדעווקע און מוקדון — דאָס וועלן זיין צוויי ערטער גלייך באקאנט אין דער גאנצער וועלט דורך אלעקסאנדער טונעיאדעווקער און בנימין מוקדון!...

אונדזער בנימין האָט זיך אומגעקערט טאקע צוריק און איז געגאנגען באהארצט ווי א גבור מיט גרויס בטחון, ביז ער האָט פאר זיך דערזען דעם גולן. דאָס איז געווען א פויער, וואָס איז געפאָרן אויף א פאָר אָקסן מיט אַנגעלאָדענע זעק אין וואָגן.

— דאָברע־דיען! — האָט בנימין צוגייענדיק א זאָג גע- טאָן ראפטאָם אויף א משונה קול, וואָס ער האָט אין זיך גע- האט אלע טעמים: אי געשרי, אי געבעט, אי ווי אינדער זאָגט: נא, נא טו מיט מיר וואָס דו ווילסט! אי עפעס ווי א בקשה: גוואַלד, האָב רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב און קינדער, נעבעך!

אָפּוואַנדיק, אָדער אָפּשרייענדיק אי אָפּווינענדיק דאָס „דאָברע־דיען“, איז בנימין געבליבן אַן לשון. ווי דערוואַרגן. דער קאָפּ האָט אים זיך פארדרייט, אין די אויגן איז אים געוואָרן פינצטער, די פיס האָבן אים אויפגעהערט צו דינען און ער איז טויט אנידערגעפאלן אויפן אָרט.

אז ער האָט אויפגעפנט די אויגן און איז צו זיך געקו- מען, האָט ער זיך געפונען לינגדיק אין וואָגן אויף א גרויסן זאק קארטאָפלעס, איבערגעדעקט מיט א גראָבער סוויטע. צו- קאָפּנס איז אים געלעגן א געבונדענער האָן, וואָס האָט אויף

אים נעקוקט אין דער זייט מיט איין אויגל און אים געגראבלט
 מיט די נעגל. צופוסן איז געשטאנען אָנגעשטעלט קערבעלעך
 מיט יונגן קנאָבל אי ציבעלעס און שאַר ירקות. אייער אפנים,
 איז דאָרט אויך געלעגן, וואָרים פּאַלאָווע זענען געפלוין און
 אים פארשאַטן די אויגן. דער פויער איז געזעסן, גערויכערט
 נאָנץ רואיק די ליולקעלע און איטלעכע רגע אויף די אָקסן
 אונטערגעשרינגן: סאָפּ, הייטא, סאָפּ! די אָקסן קוים וואָס זיי
 האָבן זיך געריט, און די רעדלעך פונעם וואָגן האָבן משונה
 געסקריפעט איטלעכס אויף אן אנדער קול. אינאיינעם איז
 אויסגעקומען עפעס א סקריפענדיקער קאָנצערט, וואָס האָט גע
 גרילצט אין די אויערן. דעם האָן, אפנים, ווי עס האָט אויס
 געזען, איז אזא סקריפעריי אויך נישט געווען לרצון, וואָרים
 איטלעכס מאַל בשעת די רעדלעך פלעגן אינגאנצן זיך אומ
 דרייען און אויסלאָזן אויף א סווישטש מיט א שלשלת, פלעגט
 ער בנימינען א שטארקן גראַבל טאָן מיט די נעגל און א
 קריי זעבן קוקוריקו מיט כעס, מיט אימפעט, אז עטלעכע רגע
 דערנאָך פלעגט ביי אים כאַרכלען פארדומפן אינעווייניק אין
 האַלדן. בנימין האָט אין זיך נישט געפילט קיין גאנץ אבר און
 איז געלעגן א היפשע צייט שטארק פארדולט: א שפּאס וואָס
 ער איז אויסגעשטאנען, שרעק, הונגער, נעי און קעלט! עס
 האָט אים זיך געדאכט, אז א טערק האָט אים געפאנגען אין
 דער מדבר און פירט אים פארקויפן ערנעץ פאר א קנעכט.
 ניכיי, האָט ער געטראכט, ניכיי זאָל ער מיך כאַטש פארקויפן
 צו א יידן, וואָלט איך נאָך געקענט פאָרט עפעס אויפגעריכט
 ווערן, און באַס אָבער, ער וועט מיך פארקויפן צו א פרייני
 אָדער, הלילה, גאָר צו א פריינזעסין פון די אומות העולם,
 בין איך דאָך פארלוירן, פארלוירן אויף אייביק. דערצו נאָך
 האָט ער זיך גראָד דערמאָנט די מעשה פון יוסף הצדיק מיט
 זליכחן און האָט מחמת יסורים א שטארקן קרעכץ געטאָן.

דער פויער האָט זיך אומגעקוקט, אז ער האָט דעהערט
 בנימינס קרעכץ, זיך צוגערוקט געענטער און אים א פרעג
 געטאָן:
 — נו זשירדקא, א שטשאַ, טראַשקע ליפשע?
 דער קאָפּ איז בנימינען באמת געוואָרן אביסל פרייער און
 ער האָט זיך דערמאָנט אינגאנצן, וואָס מיט אים איז פאָרנע
 גאנגען. ער האָט אָבער זיך געפילט זייער אין א שלעכטער
 לאַגע: גויאיש קען ער כמעט נישט קיין וואָרט, היינט וואָס
 זשע טוט מען דאָ? ווי ענטפערט מען דעם ערל און ווי מענהט
 מען מיט אים זיך דאָ אויס, צו וויסן אקוראט, וואוהין ער
 פירט מיך?

בנימין האָט געפרואוּט זיך אויפזעצן, נאָר אומזיסט. די פיס האָבן אים שטארק געבראַכן.

— טראָשקע טעבע ליפּשע? — האָט אים דער פויער וויי-טער א מאָל געפרעגט און טאקע בנשימה אחת א מאך געטאָן:

— סאָפּ, הייטא, סאָפּ!

— ליפּשע. רק ריבוי מאַי איי, איי, איי! — האָט בנימין געענטפערט ווי ער האָט, נעבעך געקענט און אים געוויזן אויף די פיס.

— איזווידקי מי זשידקאָ?

— איזווידקי מי זשיטקע? — האָט בנימין געמאכט מיט א ניגון, ווי א מהפך־פּשטא. — יא ניאָמקא, בניאָמקא אוב טונעיאדעווקו!

— מי איז טונעיאדעווקי? קאזש־זשע, שטשאַ מי וויטא-ראשטשיל נא מעני אַטשי אי גליאניש יאק שילאָני? אליע מאָזשע מי טאקי אי שילאָני. טראסצא טוואָאי מאטערי. סאָפּ, הייטא, סאָפּ!

— יא, סטייטש, יא טעבי לכתחילה קאזאטע, יא ניאָמקע סאם אוב טונעיאדעווקו! — האָט בנימין געענטפערט, געמאכט דערביי א רחמנות־פנים, א ווייז געטאָן מיט דער האנט און געבעטן רחמים: נוואלד, אוב טונעיאדעווקי זשינקע טעבי דאם טשאַרקע שלישי אי שאבאשקאָווע בולקע, אי דאָברע דאג־קויעט טעבי.

דער פויער, אפנים, האָט זיך אָנגעשטויסן, וואָס בנימין מיינט.

— דאָכרי, זשידקאָ! — האָט ער געזאָגט, זיך געזעצט אויף זיין אָרט מיט דעם פנים צו די אָקסן און געמאכט: סאָפּ, הייטא! —

אקעגן א פאָר שעה ארום איז דער וואָגן ארויפגעפאָרן גלייך אויפן מאַרק אין טונעיאדעווקע. ווייבער און מאַנסביל האָבן זיך א שאַט געגעבן אקעגן מיט פארשידענע שאלות. דער שרייט:

— טשויעש, סקילקע כאַטשעס זא פיווען? זא ציבול? —

יענער פרעגט:

— מאָזשע מאיעש קארטאָפּלי, יאיצי?

בתוך הבאים קומט איינער מיט א שאלה:

— טשויעש, מאָזשע מי באטשיל נא דאָראָני זשידקאָ? או

נאם יעדן זשידקאָ, בניאָמקא, ווטשאַרא פראפאל יאם איב וואָדי.

און איידער דער פויער האָט אוספּויעט אַיטלעכן צו ענט-פערן, זענען די אלע ווייבער ווי די היישעריקן איבערגעפאלן

דעם וואָגן, האָבן אויפגעדעקט די סוויטקע און אין איין קול ארויסגעלאָזט א געשריי :

— בנימין! ... ער איז דאָ! ציפּע־קרוינע! בת־שבע־בריינדל, לויפט ניכער צו זעלדן מיט דער גומער בשורה, אז איר שאָדן האָט זיך אָפּגעזוכט! זי וועט שוין נישט זיין קיין וויסטע עגונה.

ס'איז געוואָרן א רעש, א צונויפלויפּעניש, גאנץ טונעיאַ־דעווקע האָט זיך געוויגט, קינד און קייט זענען געלאָפּן אָנקוקן בנימינען. מען האָט אים פארוואָרפּן מיט רייד, מיט שאלות, מיט ווערטלעך, מען האָט דערציילט, אז דעם גאנצן נעכטיקן טאָג מיט דער נאכט האָט מען אים געזוכט, געאקערט, מען האָט אים שוין געהאלטן פאר א קדוש און זיין ווייב פאר א וויסטע עגונה.

פּלוצים אין מיטן געטומל איז דאָס ווייב זיינס צוגעלאָפּן מיט א געוויין, זי האָט געבראַכן די הענט אָנקוקנדיק איר באַ־שערטן, ווי ער ליגט בלייך און טויט און קען קיין ריר זיך נישט טאָן. זי האָט, נעבעך, אליין נישט געוואוסט וואָס צו טאָן, צי זאָל זי אים שילטן, אויסלאָזן צו אים איר שווער ביטער געמיט, צי זאָל זי ארויסווייזן איר פרייד. איר שמחה, וואָס גאָט האָט זי, וויסטע עגונה, אויפגעריכט.

אין עטלעכע מינוט ארום האָט מען בנימינען, אזוי טאקע ווי ער איז געלעגן אויפן זאק קארטאָפּלעס, געפירט צו זיך אהיים איבער דעם מארק מיט א גרויסן פאראד. דער גאנצער טונעיאַדעווקער עולם פון קליין ביז גרויס האָט אים אָפּגעגעבן כבוד, קיינער האָט זיך נישט געלאָזט בעטן, און אים באַגלייט מיט א רעש, מיט א געשריי: קדוש! קדוש!

דער נאָמען קדוש איז בנימינען פון דענסטמאָל אָן טאקע אויף תמיד געבליבן. ער האָט געהייסן בנימין דער קדוש און זיין ווייב — זעלדע די עגונה.

דער טונעיאַדעווקער מומחה איז נאָך דעם טאָג טאקע צו בנימינען געקומען און האָט אים געגעבן ראטונעק מיט אלע תּחבּולות, וואָס איז נאָר מעגלעך געווען. ער האָט אים גע־שטעלט באַנקעס אי פּיאַווקעס, אויך אינגאנצן אים אָפּגעגאָלט און געזאָגט פארן אוועקגאנג, אז נאָך די אלע מיטל וועט ער אַם־ירצה־השם, גענעזן ווערן און וועט נאָך מאַרגן קענען. אויב ער וועט כּח האָבן, גיין אין בית־מדרש אריין נומל בענטשן.

דאָס דריטע קאפיטל

ווי בנימין סקאַמפאנייעט זיך מיט סענדערל דער יידענע

די דאָזיקע מעשה, וואָס מיט בנימינען האָט זיך געטראָפֿן, וואָס האָט אָנגעמאכט אזוי פיל יסורים זיין ווייב, אזוי פיל לייטישע רייד אי אין דער שטאָט, אי דאָרט אונטערן אויוון, אי אויף דער אויבערשטער באַנק, האָט אין פֿלוג, דאכט זיך, באַדארפט אויף אייביק פון אים ארויסשלאָגן דעם געדאַנק פון זיין נסיעה אין די ווייטע מקומות, נאָר אָבער א טעות, פאַר-קערט, עס האָט נאָך אין אים דעם דאָזיקן געדאַנק ערשט בע-סער ארוינגעשלאָגן. ער האָט פון דענסטמאָל אָן אויף זיך גע-קוקט מיט דרך-אַרץ ווי אויף א מענטשן, א געניטן, וואָס איז גענוג אין זיין לעבן אויסגעשטאַנען, ער איז ביי זיך געווען צען מאָל טייערער פאַר זיין באַהאַרצטקייט, פאַר זיין שטאַר-קייט, מיט וועלכער ער איז אויסגעשטאַנען אזוי פיל שווערע פראָבעס און גובר געווען אינגאַנצן די טבע זיינע. ער האָט אָנגעהויבן זיך צו האַלטן פאַר א גבור, פאַר א חקדן, וואָס האָט א ידעיה אין אלע שבע חכמות, וועלכע עס געפינען זיך נאָר אין דעם "צל עולם", וואָס האָט זיך אָנגעליינט ווי א פויק אין אזעלכע מיני ספרים און ווייסט וואָס אויף דער גאַנ-צער וועלט טוט זיך. ער האָט אָנגעהויבן אליין אויף זיך א מבין צו ווערן און זיך אליין צו באַדויערן, וואָס ער, אזא מענטש ווי ער, געפינט זיך, נעבעך, כשושנה בין החוחים, ווי א רויו צווישן דערנער, וואו? אין טונעיאדעווקע, אין אזא העק, צווישן פראָסטע מענטשן, וואָס פאַרשטייען נישט און ווייסן נישט פון זייער לעבן צו זאָגן? די לייטישע רייד און די ווערטלעך, וואָס זענען איבער אים געפאַלן, זיי האָבן אַדרבה אים ערשט געטריבן אין וועג אריין. עס האָט אים זיך געגלוסט ווי צום גיכסטן אוועק פון טונעיאדעווקע. ווי דערלעב איך שוין, פלעגט ער אלץ טראכטן, זיך אוועקצולאָזן אהין, ווייט, און קומען בשלום צוריק מיט ישועות און נחמות אויף יידן, מיט כבוד און מיט א גוטן נאָמען אין דער וועלט, און דענסטמאָל וועט גאנץ טונעיאדעווקע ווייסן, פון קליין ביז גרויס, וואָס איך בנימין בין, וואָס איך בנימין באטייט...

בנימינען האָט לעת-עתה אָפּגעהאַלטן פון דער נסיעה נאָר די דאָזיקע קליינע מניעות: ערשטנס, וואו נעמט מען אויף הוצאות? ביי אים אליין האָט קיינמאָל זיך נישט געפונען קיין

נראשן אין קעשענע. ער פלעגט תמיד זיצן ליידיק אין בית-
 המדרש און זיין פלוניתטע איז געווען די אשת היל, די
 פרנסהגעבערין פון א נאם אפטייקל, וואָס זי האָט זיך געמאכט
 באלד נאָכן קעסט אראָפּגייענדיק, און, משטיינס־געזאָגט, וואָס
 דאָס גאנצע קלייטל האָט אָנגעטראָפּן. ווען זי זאָל דערביי נישט
 געווען ארבעטן זאָקס, נישט פליקן ווינטער ביז שפעט אין דער
 נאכט פּעדערן, נישט פּרעגלען אויף צורפּארקויפּן פּסחדיק
 שמאלץ, נישט איינהאנדלען אמאָל אין א מאַרק־טאָג ביי אירע
 באקאנטע פּויערים קיין מציאות, וואָלט נישט געווען מיט וואָס
 די נשמה צו דערהאַלטן. פּארקויפּן עפעס פון שטוב־זאכן?
 נאָר וואָס אָבער האָט דאָרט זיך געפונען? א פּאָר מעשענע
 לייכטער, וואָס זענען זעלדען געבליבן ירושה פון אירע עלטערן,
 און וועלכע זי בענטשט ליכט, שיערט עס תמיד און זיך דער
 מיט שטאַרק מהנה. קיין צירונג האָט זי נישט חוץ א זילבערן
 רייפּעלע מיט א פּערל פון איר מאמעס שטערנטיכל, וואָס דאָס
 ליגט ביי איר פּאַרשלאָסן און טוט עס אָן נאָר אמאָל בשעת
 א גרויסע שמחה אָדער בשעת א מזל־טוב אָפּגעבן. פּאַרקויפּן
 זשע עפעס פון זיינע חפצים? נאָר אינגאנצן האָט ער געהאַט
 א שבתדיקע אטלעסענע קאַפּאָטע נאָך פון דער חתונה אָן. צער
 האקט, צעפאלן פּאָרנט אי הינטן און דער געלער אונטערשלאַק
 האָט ארויסגעקוקט. אמת, ער האָט געהאַט אי א טולעפּל, נאָר,
 משטיינס־געזאָגט, א טולעפּל, ס'האָט נאָר אזוי געהייסן! דער
 קאָלנער מיט גאָרנישט באַלייגט. בשעת זיין חתונה האָט דער
 טאַטע זיינער, אים צו לאַנגע יאָר, געהייסן נישט זשאַלעווען,
 אדרבה, מאכן א לאַנגן קאָלנער פון אויבן מיט א שטיק אונטערשלאַק,
 שטעפּן אים לעת־עתה פון אויבן מיט א שטיק אונטערשלאַק,
 וואָס איז געבליבן יתור פון זיין קאַפּאָטע, און האָט דערביי
 זיך מתחייב געווען ביים סילוקן דעם מותר פונעם נדן, אונט
 טערשלאַנגן דעם טולעפּל מיט פוטער און באַלייגן דעם קאָלנער
 מיט פיי. דעם נדן האָט ער נישט געסילוקט, און דער טולעפּל
 מיט דעם קאָלנער זענען געבליבן אזוי ווי ס'איז געווען ביז
 דעם היינטיקן טאָג...

א חוץ דעם האָט בנימין נישט געוואוסט, ווי מען רייכט
 זיך ארויס פון דער היים.

איבערשמועסן מכה דער נסיעה מיט זיין פלוניתטע און
 ארויסזאָגן איר די גאנצע זאך בפירוש? היליפה וחס! עס
 וואָלט געוואָרן א ליארעם, א געפילדער, זי וואָלט אים אָפּנער
 וויינט מיט טרערן און אים געהאַלטן זיכער פאר ריין משוגע,
 וואָרים ווי האָט א יידענע שכל אזעלכע ענינים משיג צו זיין?
 א יידענע, אז זי איז שוין אפילו נאָר די אשת היל, איז זי
 דאָך פּאָרט נישט מער ווי א יידענע. וואָס דער מינדכטער

טאנסכיל האָט אין נאָגל, האָט עס נישט, און קען עס נאָר נישט האָבן, די פיינסטע און די קלינסטע יידענע אפילו אין איר קאַפּ...

אױעקניין זשע בשתיקה און דעם זײַגעונט פארנעסן? אין עפעס אױך פריקדע, דאָס איז אביסל מעשה ליטוואק, ווידער זשע בלייבן זיצן אין דער היים און אַפּזאָגן זיך פון דער גאנצער נסיעה? דאָס איז דיין אוממעגלעך. עס הייסט אזוי פיל ווי א מעשה אַנטאָן זיך.

די נסיעה איז בנימינען געוואָרן די צווייטע נאטור, ווי א זיד מוז דריי מאָל אין טאָג דאוונען, אזוי האָט ער געמוזט אױסלעכע רגע אין דער נסיעה טראכטן. אפילו אין שלאָף איז זי אים פון זינען נישט ארויס, און האָט אים זיך שטענדיק געחלומט. זי האָט טיר זיך אײַנגעוואָרעלט אים אין הארץ און זיך באשעפטיקט געמאכט מיט זיינע אויגן און אויערן אזוי, אז ער האָט אויפגעהערט צו זען אי צו הערן דאָס אלעדרינג, וואָס פאר אים, ער האָט נאָר געזען אי געהערט דאָס וואָס טוט זיך דארט, דארט העט ווייט אין יענע מקומות. נישט איין מאָל פלעגט ער אין א שמועס מיט עמעצן פלוצים אריינמישן: הינדיק, סמבטיוון, אנטיקוד"א, פיפערנאָטער, לינדענוואָרעם, אייזל, מוילאיוול, באַקסער, כצפּיחת, טערק, טאַטער, גולן וכדומה נאָך אזעלכע ווערטער.

די נסיעה האָט געמוזט געמאכט ווערן, נאָר וואָס טוט מען מיט די מניעות? דאָ האָט ער זיך קיין עצה נישט געקענט געבן. ער האָט געפילט, אז ער באדארף האָבן איינעם, מיט אזעמען ער זאָל קענען מכה דעם זיך מיישב זיין.

איש אחר היה בטוניהאדעווקע, איין מענטש איז געווען אין טוניהאדעווקע, ושמו סענדערל, און ער האָט געהויסן סענדערל, נאָך זיין עלטער-זיידן רב טענדערל. זה הסענדערל, דער סענ-דערל, היה איש פשוט, איז געווען א פשוט מענטש, דאָס הייסט, א פראַסטער אָן חכמות. אין בית-המדרש האָט ער גע-האט א שטאַט אונטער דער בימה און דאָס אליין איז שוין דער בעסטער סימן, אז ער איז ניט געווען פון די טוניהאדעווקע קער פיינע בריות, פונעם דאָרטיקן צימעס און דער גילדענער פאָן. די שמועסן אין בית-המדרש אָדער ערגעץ אנדערש פלעגט ער דאָס רוב צוהערן שטיל, ווי א זייטיקער פאָרשוין. נאָר פלעגט ער אמאָל זיך אַנרופן א וואָרט, האָט עס אָנגעמאכט א גרויס געלעכטער, נישט מחמת דרינען איז געלעגן עפעס א ווילדע חכמה אָדער א גרויסע המצאה, ניין, נאָר גלאַט זיינס א וואָרט האָט עפעס געמאכט לאַכנדיק, כאָטש ער האָט עס, געבעך, געזאָגט גאנץ פשוט בתמימות און האָט כלל נאָר נישט געמיינט יענעם דערמיט לאַכנדיק צו מאַכן. אדרבה, אז מען

פלעגט לאכן, פלעגט ער אויסשטעלן א פאך אויגן און אַנקוקן.
פאר וואָס מען לאַכט. פאראיבל האָבן דערפאר פלעגט ער קיין
מאָל נישט, וואָרים ער איז בטבע געווען א שטילע א שטיל
מענטש, ווי עס גיט זיך אמאָל אויס א שטילע קו; ער האָט
נאָר נישט געוואוסט, אז מען באדארף פאראיבל האָבן. יענער
לאַכט, נו מילא, לאָז ער זיך לאַכן, מסתמא האָט ער דאָך
הנאה.

דאָך מוז מען מודה זיין, אז אין סענדערלס א וואָרט איז
אמאָל געלעגן טאקע אן אמת גלייכער איינפאל, כאַטש ער
אליין האָט עס נאָר אזוי ווייט נישט געמיינט און דאָס געזאָגט
גלאַט בתמימות. מיט אים פלעגט מען ליב האָבן קאטאָועס צו
טרייבן. דער גרעסטער טייל בערלעך אין תשעה-עבאָ זענען אין
זיינע פּאָות איינגעפלאַנטעט געווען. דער בעסטער חלק קישער
לעך, וועלכע מען וואַרפט הושענא רבה ביי דער נאכט ביים
אויפזיין, איז אים אַנגעקומען. אקעגן זשע דער קלענסטער חלק
רעטשן קיכל און בראָנפן פון תיקון אָדער גלאַט אזוי בראָנפן
— איז ווידער טאקע אים אַנגעקומען.

הכלל, סענדערל איז תמיד און אומעטום געווען דאָס
כפרה-הינדל. סענדערל איז בטבע נישט געווען, ווי אנדערע,
קיין עקשן; האָט איינער געזאָגט אזוי, איז פון זיינעטוועגן
רעכט געווען אזוי. סענדערל האָט געטאָן יענעמס רצון, נישט
מחמת מבטל-צו-זיין זיין רצון, כדי יענער זאָל דערפאר מבטל-
זיין זיין רצון פאר זיין רצון, נאָר גלאַט, פראָסטע איז מאַסטע,
ער האָט געטאָן יענעמס רצון.

— וואָס אַרט עס מיך? איז זיין שטייגער געווען צו זאָגן.
— וואָס פאר א דאגה איך האָב? דו ווילסט דווקא אזוי, נו
זאָל זיין אזוי.

צווישן יינגלעך איז סענדערל געווען א יינגל. ער פלעגט
עפטערס גיין, שמועסן, זיך שפילן מיט זיי אינאיינעם און
האָבן דערפון תענוג. צווישן זיי איז סענדערל באמת געווען
ווי א שטילע בהמה, וואָס לאָזט צו זיך צו קינדער, זיי זאָלן
אויף איר רייטן און איר קראַצן די מאָרדע. קונדסים פלעגן
אים קריכן אויפן קאָפּ און צופן אים ביים בערדל. אנדערע
פלעגט עס אמאָל ארן און פלעגן אַנשרייען:

— תרבות, שקצים, פאר אן עלטערן, פאר א יידן מיט א
באָרד! וואָס צופט איר אים דאָס בערדל?!

— נישקשה, נישקשה, — פלעגט סענדערל זיך אַנרופן, —
וואָס אַרט עס מיך? וואָס פאר א דאגה איך האָב? זאָלן זיי
מיך אביסל קראַצן.

ביי זיך אין דער היים האָט סענדערל, נעבעך, קיין האָניק.
נישט געלעקט. זיין ווייב איז געגאנגען אין ספּאָרטיק און ער

האָט ביי איר געהאט א וויסטן, ביטערן חלק. זי פלעגט אים האלטן אין דער מורא, אמאָל דערלאנגען א זעץ, און ער, נע- בעד, האָט עס געמוזט מקבל באהבה זיין. אונטער א יום-טוב פלעגט זי אים אנידערשטעלן אויסווייסן די שטוב און אונ- טערבינדן אים דאָס בערדל מיט א טיכל. ער פלעגט איר שייַלן קארטאָפּלעס, קאטשען און בראָקן לאָקשן, אָנפילן פיש, אָנ- טראָגן אי אריינלייגן אין אויוון האָלץ און אונטערהויצן, אקור- דאט ווי א יידענע. דעריבער האָט מען אים טאקע גערופן "סענדערל די יידענע".

אָט-דעם, "סענדערל די יידענע" האָט אונדזער בנימין אויס- געקליבן אים צעעפענען דאָס הארץ און מיט אים זיך שוואַל בעצה זיין, וואָס ער זאָל טאָן. דער טעם דערפון: פארוואָס גראָד סענדערל? איז דער, ווייל בנימין האָט תמיד געפילט צו אים עפעס א שטיקל ליבשאפט. סענדערל איז אין פיל זאכן אים זייער געפעלן, ער האָט אין א סך ענינים זיך מיט אים אויסגעגלייכט און פלעגט אמאָל אין א שמועס מיט אים זיך פשוט מחיה זיין. מעגלעך אפשר נאָך אי צוליב דעם אויך, וואָס בנימין האָט גערעכנט דערויף, וואָס סענדערל איז קיין עקשן נישט. ער, סענדערל, וועט זיין פלאן אָננעמען און אים נאָכגעבן אלצדינג, וואָס ער וועט אים זאָגן. און אויב סענדערל וועט אפשר אין עטלעכע פונקטן זיך איינשפארן, וועט ער אים מיט גאָטס הילף און מיט זיין חלקת הלשון גובר זיין...

ויהי כבוא בנימין לסענדערל, און אז בנימין איז געקומען צו סענדערלען, האָט ער אים געטראָפן כשהוא יושב על ספסל החלב וקולף קארטאָפּלעס, ווי ער זיצט אויף דער מילכדיקער באַנק אין שייַלט קארטאָפּלעס, איין באַק האָט אים שטארק גע- פלאמט און אונטערן אויג איז אים געווען בלוי מיט א גראד בעל, עפעס ווי מען דערלאנגט א קרעל מיט א נאָגל. ער איז געזעסן ווי א נעכטיקער, באַטריבט און פאראומערט ווי איינגוט, וואָס דער מאן אירער האָט זי אוועקגעוואָרפן און איז אוועק- געגאנגען למדינת הים, אָדער ווי א אשה, וואָס דער מאן האָט איר דערלאנגט א פאטש...

סענדערלס ווייב איז נישט געווען אין דער היים.

— גוט-מאָרגן, סענדערל! וואָס ביסטו, סערדצע, אזוי בא- טריבט! — האָט בנימין געזאָגט אריינקומענדיק און געוויזן סענדערלען מיט א פינגער אויף דער באַק. הא, ווייטער זי? וואו איז זי, די בחורטע?

— אין מאַרק.

— גאנץ גוט! — האָט בנימין כמעט א געשריי געטאָן פאר גרויס שמחה. לייג אוועק, נשמה מייע, דייע קארטאָפּ- לעס און קום מיט מיר אין אלקיר אריין. דאָרט איז קיינער

נישטאָ? קיין שומר מיט דיר באדארף איך איצט נישט האָבן,
איך וויל דיר אנטפלעקן מיין הארץ. איך קאָן מיך שוין נישט
איינהאלטן, עס קאָכן אין מיר די געבליטן, אך גיכער, סערדצע,
גיכער, זי קאָן נאָך אַנקומען און אונדז שטערן איידער מיר
וועלן פארטיק ווערן.

— וואָס ארט מיך? דו ווילסט טאקע ניד, זאָל זיין ניד,
וואָס פאר א דאגה איך האָב? — האָט סענדערל זיך אָנגער
רופן און איז אריין אין אלקיר.

— סענדערל! — האָט בנימין אָנגעהויבן מיט אזא
שמועס, — זאָג מיר, דו ווייסט, וואָס אויף יענער זייט טונען
יאדעווקע איז?

— איך ווייס. דאָרט איז די פריטשעפע, וואו מען באקומט
אמאָל א גוט ביסל בראָנפן.

— דו ביסט א נאר, איך מיין ווייטער, א סך ווייטער.
נאָך ווייטער פון דער פריטשעפע? — האָט סענדערל
פארוואונדערט זיך אָנגערופן, — ניין, ווייטער דערפון ווייס
איך נישט, און דו, בנימין, ווייסט?

— אויב איך ווייס? א שאלה אביסל, אויב איך ווייס?
דאָרט איז ערשט דאָ א וועלט? — האָט בנימין א זאָג געטאָן
מיט התלהבות, גלייך קאלאָמבוס בשעת ער האָט אנטדעקט
אמעריקע.

— וואָס־זשע איז אזוינס דאָרטן?

— דאָרטן, דאָרטן, — האָט בנימין זיך צעפלאקערט, —
פֿיערנאָטער! לינדענוואָרעם!...

— דער לינדענוואָרעם, מיט וועלכן שלמה המלך האָט גע-
שניטן די שטיינער צום בית־המקדש? — האָט סענדערל
אריינגערוקט זיין וואָרט בתמימות.

— יאָ, נשמה מיינע, יאָ, דאָרט אין ארץ־ישראל, דאָרט אין
יענע מקומות... הא, דו וואָלסט געוואָלט זיין דאָרט?

— און דו ווילסט?

— א שאלה אביסל! איך וויל, סענדערל, איך וויל און
וועל טאקע דאָרט באַלד זיין.

— איך בין דיר מקנא, בנימין. דו וועסט עס דאָרט זיך
אַנעסן אביסל מיט באַקסערן און מיט טייטלען. האָהאָ!

— דו, סענדערל, קענסט עס אויך עסן ווי איך. דו האָסט
אין ארץ־ישראל אזא חלק ווי איך.

— חלק האָב איך טאקע. נאָר ווי קומט מען אָבער אהין?
דאָרט איז דאָך דער תוגר.

— דערצו, סענדערל, איז דאָ א תרופה. זאָג מיר, סערדצע,
דו ווייסט עפעס פון די רויטע יידלעך?

— איך האָב זיך אָנגעהערט גענוג מעשיות איבער זיי אונט-

טערן אויוון, נאָר וויסן אקוראט וואו זיי זיצן און ווי מען קומט צו זיי, דאָס ווייס איך נישט. איך זאָל וויסן, מסתמא, וואָלמ איך דיר מודיע געווען, פארוואָס נישט? וואָס ארט עס מיך? — העהע! זעסטו, און איך ווייס, — האָט בנימין געזאָגט מיט גדלות און ארויסדערטאפט פון קעשענע דעם „שבהי ירושלים“. זעסטו אָט וואָס דאָ שטייט. איך וועל דיר עס ליינען.

„אז איך בין געקומען קיין ברוט“, אזוי שטייט געשריבן, האָב איך געפונען פיר יידן פון בבל. האָב איך גערעדט מיט איינעם פון זיי, וואָס האָט פארשטאנען לשון קודש און האָט געהייסן ה' משה, האָט ער מיר דערציילט גאנץ אמתע זאכן פונעם טייך סמבטיון, אז ער האָט געהאָרנט פון ישמעאליים, וואָס האָבן אים געזען, און אז דאָרט זענען דאָ די בני משה.“ —

אויך זאָגט ער ווייטער: „אז דער נגיד האָט מיר דער ציילט, אז א יאָר דרייסיק אין דעם איז בני אים איינגעשטאן זען איינער, וואָס ער איז געווען פון שבט שמעון, און ער האָט געזאָגט, אז אין זיין מקום זענען דאָ פיר שבטים, איינער פון זיי איז דער שבט יששכר, וואָס איז זיך עוסק אין תורה, און פון דעם שבט איז דאָ א מלך איבער זיי.“ —

חויז דעם שטייט נאָך בפירוש אי אין דעם דאָזיקן ספר „מסעות בנימין“ אָט די ווערטער: „פון דאָרט איז א מהלך פון צוואנציק טעג צו די בערג ניסבון, וואָס אויף דעם טייך גוזן. אין די בערג ניסבון זענען דאָ פיר שבטים: דער שבט דן, דער שבט זבולון, דער שבט אשר און דער שבט נפתלי. זיי האָבן מדינות און כרכים אין די בערג. פון איין זייט נעמט זיי ארום דער טייך גוזן, זיי האָבן ניט אויף זיך קיין יאָך פון די אומות, נאָר איין מלך איז דאָ איבער זיי און ער הייסט ר' יוסף אמרכלאָ הלוי. און זיי האָבן א ברית, א בונד מיט דעם כופר אל־תורד“. חויז דעם שטייט נאָך און נאָך זאכן וועגן די בני רכב אין דעם לאנד תימא, וואָס זיי האָבן איבער זיך א יידישן מלך און פאסטן און בעטן גאָט תמיד אויפן גלות ישראל. נו, וואָס דענקסטו דו, סערדצע, אז זיי וואָלטן, א שטייגער, פלוצים דערזען מיך, מיך זייער ברודער בנימין פון טונעיאדעווקע קומט צו זיי צו גאסט? הא, וואָס דענקסטו דו, סענדרעל? אדרבה זאָג, איך בעט דיך, וואָס זאָנסטו דערצו?

— זיי וועלן פשוט זיך מחיה זיין, זאָג איך דיר, בנימין, א קאטאָועס אזא גאסט, אזא טייערער גאסט! אימלעכער וועט דיך פארבעטן צו זיך אויף א מאַלצייט. דער מלך אמרכלאָ מסתמא אויך. לאָז זיי דאָרט כאַטש פון מיר גאָר פֿריינטלעך

גריסן. איך זאל קענען, וואָלט איך, כ'לעבן, אויך מיט דיר
אהין גענאנגען.

— הא! — האָט בנימין א מאך געטאָן פארפלאַמט פון
א נייעם געדאַנק, וואָס איז אים איינגעפאלן. — הא! טאָמער
כאַמת טאַקע, סענדערל־סערדצע, וואָלסט דו מיט מיר אינאיינעם
געמאַכט די נסיעה? נארעלע, אצינד, כ'לעבן, האָסט דו זייער
א גוטע געלעגנהייט. איך גיי א בלוין אהין, וועל איך דיר
מיטנעמען. נארעלע איינער, אין צווייען איז היימלעכער. טאָמער
וועל איך דאָרט, א קשיא אויף א מעשה, ווערן מלך, וועל איך
דיר מאַכן, כ'לעבן פאר א משנה למלך. נא דיר מין האַנט
תקיעת־כף! וואָס וועסט דו, נארעלע, דאָ זיצן און לייַדן גלות,
נעבעך, פון דיין פלוניתטע, די רשעטע. קוק אָן, וואָס פאר א
באַק, נעבעך, דו האָסט. דו האָסט דאָך ביי איר א וויסטן,
פינצטערן מזל. כ'לעבן, סענדערל, קום, וועסט, נישקשה, קיין
חרטה נישט האָבן.

— טא, — האָט געזאָגט סענדערל, — אויב דו ווילסט
דווקא אזוי, זאל זיין אזוי. איי זי? וואָס פאר א דאָנה איך
האָב? א נאר וואָלט איך באַדארפט זיין איר זאָגן, וואוהין
איך לאָז מיך אוועק.

— נשמה מיינע, לאָמיר דיר א קוש טאָן — האָט בנימין
ארויסגעלאָזט מיט גרויס שמחה און פאר ליבשאפט ארומגענור
מען סענדערל די יידענע. — דו האָסט מיר, נשמה מיינע,
מיט איין וואָרט פארענטפערט א קשיא, א קלאָז־קשיא! איך
זאָג איצט אויך אזוי ווי דו: איי זי? מיינע, מין איך. וואָס
פאר א דאָנה איך האָב? ס'איז אָבער דאָ נאָך א קשיא: וואו
נעמט מען אויף הוצאות?

— אויף הוצאות? דו ווילסט דען זיך אויסקליידן, בנימין,
אָדער איבערניצעווען דיין קאַפּאַטע. הערסט־דו, און איך וואָלט
געזאָגט, מען באַדארף, כ'לעבן, נישט. אין וועג איז אַדרבה
גלייכער אלטע קליידער. דאָרט וועלן מיר מסתמא באַקומען נייע
שיינע קאַפּאַטעס.

— יא, טאַקע אמת, דאָרט האָב איך שוין קיין דאָנה
נישט. מען באַדארף דאָך אָבער לעת־עתה ביז דאָרט האָבן
עפעס געלט פראָסט אויף צו עסן?

— וואָס הייסט, בנימין, אויף צו עסן? דו האָסט דען
בדעה מיטפירן מיט זיך א קיך? צו וואָס? נישטאָ דען אויפן
וועג קיין קרעטשמעס, קיין הייזער?

— איך פארשטיי דיר, סענדערל, נישט, וואָס דו מיינסט,
האָט בנימין פארוואונדערט זיך אָפּגערופן.

— איך מין, האָט סענדערל געענטפערט בתמימות, — אבי
ס'איז דאָ נאָר הייזער, קאָן מען אין איין וועג טאַקע גיין איר

בער די הייזער. וואָס טוען דען אלע אנדערע יידן? היינט
נייען א טייל צו יענע אין די הייזער, דערנאָך נייען יענע פון
זייער זייט צו אנדערע אין די הייזער. ס'איז דאָך א יידישע
זאך, נאָר א גמילות חסד...

— דו ביסט, כ'לעבן, גערעכט! — האָט בנימין א זאָג
געטאָן בשמחה, — אצינד איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די
אויגן. אויב אזוי, בין איך, ברוך השם, אינגאנצן פארטיק
און פארזאָרנט מיט אלצדינג. נאָך מאָרגן טאקע, גאנץ פרי, אז
דער עולם וועט נאָך שלאָפן, קענען מיר אוועקגיין. פארלירן
זייט איז כ'לעבן, אן עבירה. דו ביסט מוסכם?
— דו ווילסט מאָרגן, זאָל זיין מאָרגן, וואָס פאר א דאגה
איך האָב?

— מאָרגן גאנץ פרי, הערסטו, סענדערל, וועל איך שטיין
לערהייט ארויסגיין פון דער היים. נעבן דער פוסטער ווינטמיל
דאָרט וועל איך אויף דיר ווארטן. געדענק'זשע, סענדערל,
מאָרגן גאנץ פרי זאָלסט דו אהין ארויסקומען. געדענק'זשע, —
האָט בנימין נאָכאמאל איבערגעזערט און שוין געוואָלט
אוועקגיין.

— ווארט נאָר, בנימין, ווארט אביסל! — האָט סענדערל
געזאָגט, זיך געבאָרעט איבער דעם כוזעס'קעשענע פונעם
לייבל און ארויסדערטאפט פון דאָרט עפעס אן אלט פארשוויצט
שטיקל יערקע, ארומגעוויקלט מיט בענדלעך. עטלעכע מאל היין
און צוריק און פארקניפט אוראי מיט א צוואנציק קניפלעך.
— זעסט'דו, בנימין, אַט'דאָס קניפל האָב איך אוספיעט אָנ-
זאמלען אונטער מיין ווייב פאר דער גאנצער צייט, וואָס איך
האָב פאר איר חתונה געהאט. עס וועט אונדז אין דער התחלה
צוניץ קומען, הא?

— אצינד, סערדצע, ביסט דו ווערט, מען זאָל דיר אויס-
קושן איטלעכס אבר, איטלעכס גליד באזונדער, — האָט בנימין
געזאָגט הויך, לעבעדיק ארומגעכאפט סענדערל די יידענע.
— א, פארכאפט זאָלסט דו ווערן! קוקט נאָר אָן, איך
בעט אייך, דאָס גרויסע ליבשאפט, ווי מען נעמט זיך אזוי
ארום, און דאָ אין שטוב שטייט א ציג און עסט די קארטאָפ-
לעס! ווערים זאָלן עסן דיין לייב, — האָט זיך פלוצים גע-
הערט א געשריי.

דאָס געשריי איז געווען פון סענדערלס פלוניטע. זי איז
געשטאנען אָנגעצונדן אין א פייער, מיט איין האנט געוויזן
אויף דער ציג און מיט דער אנדערער גערופן צו זיך סענ-
דערלען. סענדערל האָט מיט אן אראָפגעלאָזטן קאָפּ זיך געלאָזט
פאמעלעך-פאמעלעך אריינגיין אין שטוב, גלייך ווי א פארוינט
דיקט קינד, וואָס מען וויל אים מקיים פסק זיין.

— שטארק זיך, נשמה מיינע, דאָס איז איר שוין דאָס
לעצטע מאָל, געדענק־זשע מאָרגן... האָט בנימין שטילערהייט
איינגערוימט סענדערלעך אין אויער און ווי א קעצעלע זיך
ארויסגערוקט פון שטוב.

דאָס פערטע קאפיטל ווי בנימין מיט סענדערלעך פארלאָזן טונעיאדעווקע

אויף מאָרגן גאנץ פרי, איידער דער פאסטוך האָט נאָך
פארנומען די בהמות אין דער טשערעדע אריין, איז אונדזער
בנימין שוין געשטאנען גרייט נעבן דער ווינטמיל מיט א פעקל
אונטערן אָרעם. אינעווייניק אין דעם פעקל זיינען געלעגן אלע
זאכן, וואָס זענען נייטיק געווען צו דער נסיעה, היינו : טלית
און תפילין, א סידור דרך החיים, א "חוקל", א תהלים און
יענע אלע ספרים, אָן וועלכע ער האָט זיך נישט געקענט רירן,
אזוי ווי א בעל־מלאכה אָן זיין געצייג. די שבתדיקע סאפאָטע
זיינע איז אויך דאָרט געלעגן, — מען מוז דאָך פאר דער
וועלט א פנים האָבן און יוצא זיין פאר לייט. אין קעשענע
האָט ער געהאט א פופצנטהאלבן גראָשן, וואָס ער האָט פארן
אוועקנאנג ארויסבאקומען ביי זיין פלֶוניתטע אונטער דעם
קישן.

הכלל, ער איז געווען, ברוך השם, פארזאָרגט מיט אלע—
דינג און האָט שוין געקענט זיך לאָזן אין וועג אריין.

די זון איז דערווייף אויפגעגאנגען זייער שיין און האָט
אראָפגעקוקט מיט איר ליכטיקן פנים אויף דער וועלט. איין
קוק אירער האָט צוגעגעבן א שטיק נעזונט, מהיה געווען איט־
לעכע זאך באזונדער. בימער און גראָז האָבן עפעס ווי זים
געשמייכלט איידער די גרויסע טרערן טוי פון ביינאכט זענען
זיי נאָך נישט אויסגעטריקנט, אקוראט ווי קליינע קינדער
צללאכן זיך פלוצים פריילעך אינמיטן געוויין פון א בליש־
טשענדיק צאצקעלע, בשעת טרערן ווי די באָב שטייען זיי נאָך
אין די אויגן. די פעלדפייגעלעך האָבן געשווינד זיך געטראָגן
אין דער לופט, געשפילט און געזונגען ארום בנימינען, גלייך
ווי זיי וואָלטן געזאָגט :

— קומט, לאָמיר זינגען אי שאלן און דערפרייען דעם
פיינעם פארשוין נעבן דער ווינטמיל, דאָס איז בנימין אליין,

דאָס איז בנימין דער טונעיאדעווקער, דער אלעקסאנדער מוקדון פון זיין צייט, וואָס ער פארלאָזט זיין פאָטערלאַנד, ווארפט אוועק ווייב און קינדער און גייט אין שליחות, וואוהיין די אויגן טראָגן! אָט שטייט דער גרויסער בנימין, וואָס ער איז ווי די זון ארויס פון זיין געצעלט און פרייט זיך ווי א גבור צו לויפן אין וועג מיט זיין פעקל אין דער האנט! ער איז שטארק ווי א לעמפערט און גרינג ווי אן אָדלער צו טאָן דעם רצון פון אונדזער פאָטער אין הימל! זינגט, שפילט: טרילילילי, טרילי, טריל! שאלט, זינגט און דערפרייט זיין הארץ!...

בנימינען איז טאקע באמת פריילעך געווען אויפן הארץ. ער האָט ביי זיך געטראכט: «איך בין דאָך דער גליקלעכסטער מענטש אויף דער וועלט, וואָס פעלט מיר אָן עין־הרע? וואָס גייט מיך אָפּ? מיין ווייב האָב איך, געלויבט איז השם יתברך, פארזאָרגט, זי האָט א שטיקל פרנסה. איך אליין בין א פרייער פויגל, גלייך ווי די פעלדפייגעלעך דאָ. די גאנצע וועלט איז פאר מיר אָפּן. מיט מיין געניטשאפט, מיט מיין באהארצקייט און מיט מיין שטיקל ידיעה אין די שבע חכמות וועט אזא ייד ווי איך נישט פארפאלן ווערן. היינט דערביי בין איך דאָך עפעס א ייד, א שטיקל בעל בטחון. אוועקגעלייגט שוין אלע מעלות אין דער זייט, לעבן דאָך יודן אָפּ א וועלט מיט בטחון אליין און גאָט פירט זיי אויס».

בנימינען איז עפעס זייער גוט געווען אויפן הארץ אזוי, אז די לעפצן זיינע האָבן זיך געעפנט און ער האָט בנעימותדיק אויפן ביי־קול אונטערגעזונגען א מארש פונעם מלך עליון. זיין מארש האָט זיך פארמישט מיט דעם געזאנג פון די פיר געלעך, מיט דעם וזושען פון די פליגן, מיט דעם שמוצערן פון די גרילן און האָבן אין א קאָנצערט זיך דערהויבן ביז צום כסא הכבוד פון זיין ליבן נאָמען הויך אויף דעם זיבעטן הימל!

דערווייל איז אוועק א היפשע צייט און סענדערל איז נאָך נישטאָ. דאָס האָט אָנגעהויבן בנימינען אביסל צו ארן און האָט צעשטערט זיין שמחה. ער האָט געקוקט אין אלע זייטן, זיך ארויסגענומען די אויגן קוקנדיק. נאָר אומזיסט די מי. מען הערט נישט, מען זעט נישט, נישטאָ סענדערל!

האָט אים אפשר דען די רשעטע זיינע מכבד געווען מיט עפעס א מלאכה? נאָר דערצו איז נאָך אָבער איצט נישט די צייט, גאנץ טונעיאדעווקע שלאָפט נאָך אצינד געשמאק. קאר טאָפלעס הייבט מען אָן צו שוילן העט שפעטער, יידענעס נען מען זיך צום ווארעמס ערשט נאָכן אָפקריגן און אָפּשילטן זיך

מיט די מאנען, ערשט דערנאך ווען מען שמייסט שוין אפ קינדער און מען הענגט ארויס טריקענען די בעביכעס...

אונדזער בנימין האָט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן און אים איז געוואָרן נישט פריילעך. שטארק נישט פריילעך. אומ-קערן זיך אהיים? פע, דאָס איז מיאוס! אלעקסאנדער מקדון האָט צעבראָכן די בריק, איבער וועלכער ער איז אריבער קיין הינדיא, בכדי ער זאל נישט קענען צוריקגיין. לאָזן-זשע זיך אליין אָן סענדערלען? ניין, דאָס איז פריקרע, זייער פריקרע! סענדערל איז אים געווען שטארק נייטיק, זינט ער האָט מיט אים זיך סקאָמפּענייעט איז אים עפעס ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. אָן סענדערלען זיך אוועקצולאָזן וואָלט אויסגעקומען עפעס שוין ווילד, עס וואָלט נאָר א פנים געהאט ווי א שיה און א רודער, אָדער ווי א מלוכה אָן א מיניסטער.

פלוצים האָט זיך געלאָזט זען פון דערווייטנס עפעס ווי א ימענטשנעשטאלט. דאכט זיך סענדערל און פאָרט נישט סענ-דערל, דאכט זיך נאָר איינע אין א ציצן קליידל און מיט א טיכל אויפן קאָפּ.

בנימין האָט א טיאָכטע געגעבן דאָס הארץ און ער איז אַעוואָרן טויט, בלייב ווי די וואנט. אים האָט זיך געדאכט, אז דאָס גייט זיין ווייב. ניין, זי גייט נישט, זי לויפט, זי יאָגט, יאָט קומט זי צולויפן, כאפט זיך אויף אים ארויף מיט גרויס כעס, לאָזט צו אים אויס איר שווער ביטער האויץ און שלעפט אים אהיים מיט א יאָמער, א קלאָג.

„איין גאָט נאָר ווייסט“ — אזוי דערציילט בנימין אליין — „ווי איך בין דענסמאָל געשטאנען אין איינע צרות, אין געהאקטע וואונדן. הונדערט פיפערנאָטערן וואָלט מיר דענסט-מאָל ליבער געווען צו באגעגענען ווי מיין ווייב; וואָרום א פיפערנאָטער בייסט נאָר דאָס לייב, דעם גוף, און א ווייב בשעת כעס גריזעט און בייסט די נשמה. השם יתברך אָבער האָט מיך געשטארקט, איך בין באלד טאקע באהארצט אנט-טלאָפן, זיך פארבאָרן הינטער דער ווינטמיל און געלונט דאָרט ווי א לייב לונט אויף זיין פארצוקונג.“

אין עטלעכע מינוט ארום איז בנימין ארויסגעשפרונגען פון זיין פארבאָרגעניש מיט א שרעקלעכן שפרונג און מיט א גע-שריין ווי א ריינער משוגענער:

— הא, סענדערל!

סענדערל איז געגאנגען אָנגעטאָן אין א ציצן כאלאטל. אונט-טערגעבונדן ביידע כאָסן מיט א פארשמאָלצן טיכל, אונטער ביידע אויגן בלוין. צעגראבלט, א שטעקן אין דער האנט און אויף די פלייצעס א היפש פעקל.

ער האָט אין בנימינס אויגן געהאט דענסטמאָל דעם זי-

בעטן חן, ווי א שיינע אויסגעפוצטע כלה אין די אויגן פון
בעם התן.

בנימין שילדערט זיין שמחה דענסטמאל מיט די ווערטער :
„ווי א אינד, וואָס גלוסט אויף קוואלן וואסער, ווי א דאָרש-
טיקער אין דער מדבר, וואָס געפינט לעבעדיקע, קוועלנדיקע
וואסער, וואָס רינט אראָפּ שפיץ סקאלע, אזוי האָט מיין גלוסט-
טיק לייב זיך געטאָן דערפרייען אויף סענדערלען, מיין בא-
שערטן, מיין געטרייען געזעלן.“

— וואָס איז די מעשה, סענדערל ? וואָס האָסטו געלאָזט
אויף זיך אזוי לאנג ווארטן ?

— ס'טייטש, איך בין דאָך געגאנגען צו דיר אהיים, —
האָט סענדערל בתמימות געענטפערט. — ביז וואנען איך בין
דערגאנגען און ביז וואנען איך האָב אויפגעוועקט דיין זעלדען,
איז דערווייל אוועק א היפשע צייט.

— אויפגעוועקט זעלדען ! — האָט בנימין א געשרי גע-
געבן משונה ווילד נישט מיט זיין קול. — סענדערל, למאי,
משוגענער, האָסטו אזוינס געטאָן ?

— וואָס ס'טייטש למאי ? ! — האָט סענדערל פארוואונ-
דערט זיך אָנגערופן. — למאי, אז איך האָב דיר פריער אָנגע-
קלאפט אין דער ספּיזשארנע און דו האָסט זיך ניט אָנגערופן,
האָב מיך גענומען קלאפן אין דער שטוב'טיג סטוק, סטוק,
סטוק. נו איז זעלדע, נישט טויט—נישט לעבעדיק, אויפגע-
שטאנען, און איך האָב זי געפרעגט מכוה דיר.

— סענדערל, מיר זענען פארביי ! דו האָסט פארקאכט א
גוטע קאשע. ס'טייטש, זעלדע וועט נאָכלויפן, זעלדע, און וועט...

— אי, שרעק זיך נישט, בנימין ! זי האָט מיך אָפּגעשיקט
צו אלדי שווארצע יאָר מיט אזא כעס, גלייך ווי איך וואָלט
איר געקוילעט די קאפּאָטע. „גיי מיט מיינעם אינאיינעם, אין
דער ערד אריין ביידע !“ האָט זי געזאָגט און צונעמאכט די
טיר. איך בין א היפשע צייט געבליבן שטיין אין דרויסן ווי
צעמישט. דערנאָך ערשט האָב איך מיך דערמאָנט אָן דער
ווינטמיל און זיך געשטויסן, דו מוזט שוין, אפנים, זיין דאָ,
און דעריבער טאקע האָט, אפנים, דינע געזאָגט : „גיי מיט
מיינעם אינאיינעם, אין דער ערד אריין ביידע !“ זי האָט,
אפנים, מוז געדרונגען זיין, געזען, ווי דו ביסט אוועק-
געגאנגען.

— וואָס, וואָס, סענדערל ! זי האָט געזען ? אפשר גייט זי,
גייט זי אפשר ?

— חלילה, בנימין ! זי האָט נאָר פארקייטלט די טיר. אז
איך האָב פארן אוועקגיין ווידער אָנגעקלאפט און געפרעגט :
זעלדע, זעלדע, וואָס זאָגסטו עפעס אָן צו דיין מאן, זעלדע ?

אָדער האָסט דו אפשר, א קשיא אויף א מעשה, וואָס אים מיטצוגעבן, זעלדע? האָט זי נישט געענטפערט קיין גוט וואָרט. אפנים, זי האָט זייער א הארטן שלאָף, און שלאָפט געשמאק אן עין־הרע. נו האָב איך געזאָגט: זעלדע, דו שלאָפסט, שלאָף־זשע, שלאָף געזונטערהייט! זיי מיר געזונט, זעלדע! האָב איך געזאָגט און בין מיר אוועקגענאנגען.

סענדערלעם לעצטע ווערטער האָבן אזוי ווי טראָפנס אָפגע־מינטערט בנימינען. ער האָט אָנגעהויבן פריי צו אָטעמען און געסאפעט גלייך ווי א שטיין אין אים פונעם הארץ אראָפ. דאָס פנים האָט אים געשיינט און זיינע אויגן האָבן געפלאַ־קערט פאר גרויס פרייד.

— אצינד, סענדערל! — האָט ער עפעס ווילד א קוויטש געגעבן. — אצינד מיט דעם רעכטן פוס!
אין דער צייט האָט פון א לוזשע אין דער זייט זיך ארויס־געלאָזט א קול פון זשאבעס, גלייך ווי זיי וואָלטן זיך געזענגט מיט אונדזערע פארשוניען און זיי צוגעקוואקעט א מארש. טו־נעיאדעווקער זשאבעס שרייען משונה שטארק אין זייערע פאר־שימלטע בלאַטעס, זיי זיינען בארימט אין דער וועלט גלייך מיט דניעפראָוויצער וואנצן און טאראקאנעס...

דאָס פינפטע קאפיטל

וואָס מיט אונדזערע פארשוניען פאסירט זיך באלד ביים ערשטן ארויספאר

אונדזערע פארשוניען האָבן זיך א לאָז געטאָן ראפטאָס און געגאנגען געשמאק, גיך, גלייך ווי זיי וואָלטן זיך אָפגעריסן פון א קייט אָדער גלייך ווי איינער וואָלט זיי פון הינטן געטריבן מיט א בייטש. מיט זייערע ברייטע פאַלעס, וואָס האָבן גע־שוועבט אויפן ווינט, האָבן זיי זיך געמעגט גלייכן צו א שיה, וואָס גייט געשווינד אויף אירע אויסגעשפרייטע זעגלען. די קאָנדוקטערס פון געוויסע דיליזשאַנסן אין אונדזער ווינטל וואָלטן זיך, כ'לעבן, געמעגט ווינטשן: הלוואי דער גאנג פון אונדזערע וואַנדערער אויף זייערע פערד געזאָגט נעוואָרן! סאָ־ראַקעס און וואָראַנעס, וואָס האָבן ארומגעשפאצירט אויף דער ערד, האָבן מיט דרך־ארץ אָפגעטראָטן דעם וועג און זענען שרייענדיק צעפלוניג אין אלע זייטן מחמת גרויס פחד פאר די צוויי־פויסקע מיני באשעפעניש, וואָס האָבן זיך געיאָגט מיט גרויס חשק און התלהבות.

קיין פען איז נישט ביכולת צו באשרייבן, ווי גליקלעך, איבערגליקלעך זיי זענען דענסטמאל געווען. עם האָט זיי עפעס משונה הנאה געטאָן און זענען געווען שטארק צופרידן — צופרידן פון זיך אליין, צופרידן פון דער גאנצער וועלט.

סענדערל, ווי עם האָט אויסגעזען, איז זייער פריילעך גע- ווען וואָס ער האָט זיך ארויסגעכאפט פון זיין ווייבס הענט און איז פטור געוואָרן אזא שווערן, ביטערן גלות. דער נעכטיקער טאָג באזונדערס איז פאר אים, נעבעך, געווען זייער א שווע- רער, א ביטערער, א טאָג פון צרות און יסורים, וואָס האָט איבערגעלאָזט א סליעד פון סיניאקעס אויף זיין לייב, וואָס האָט מיט שטורעם אויסגעוואַרצלט א סך האָר פון זיין בערדל און וואָס האָט גאנץ פריי פאר דער גאנצער וועלט זיך געהתמעט מיט ברויך-בלויע צייכנס אונטער זיינע ביידע אויגן. נישט פאר איך, פאנטאָפּלמענער, געוואָנט געוואָרן אזא וויסטן פינצטערן פעטשאטעק, וועלכן סענדערל, נעבעך, האָט נעכטן פרי גע- כאפט פון זיין בחורטע!

א היפשע צייט זענען אונדזערע פארשוניען געלאָפן כמעט אָן א נשמה, שא, שטיל, נישט צו דערן איינער מיט דעם אנ- דערן א וואָרט. זיי האָבן זיך שטארק דערוואַרעמט און גרויסע טראָפן שווייס האָבן זיי ארויסגעטראָטן אויפן פנים. סענדערל האָט אָנגעהויבן ביסלעכווייז זיך אָפצושטעלן און געסאפעט ווי א גאנדר.

— גיכער, גיכער, סענדערל! — האָט בנימין אים אליין אונטערגעגעבן קוראזש און איז געלאָפן מיט אימפעט פאַראוויס, ווי א גבור, וואָס גורט אָן זיינע לענדן און לויפט מיט פּייל- און-בויגן אין דער מלחמה.

— גוואלד, בנימין, האָב רחמנות אויף מיין נשמה! — האָט סענדערל געבעטן רחמים. איך האָב מער קיין כוח נישט דיר נאַכצולויפן. דו לויפסט, אָן עין-הרע, ווי א הירש אויף די בערג און ווי א צאפ פאר דער טשערעדע.

— גיכער, גיכער, סענדערל! — האָט בנימין אים אליין געשריגן און געלאָפן פאַרויס מיט גדלות אויף זיין בריהשקייט. — זעסט דו, סענדערל, איך וואָלט אזוי געלאָפן, געלאָפן ביז עק וועלט.

— נאָר צו וואָס, בנימין, איך בעט דיך, לויפסט דו אזוי? — האָט סענדערל געפרעגט. — מיר וועלן, כ'לעבן, גאָרנישט פארזאָמען. אז מיר וועלן אַנקומען אהין שפעטער מיט א טאָג אָדער אפילו מיט עטלעכע מעג איז אויך, כ'לעבן, קיין סכנה נישט. די וועלט וועט נאָך אזוי גיך נישט אונטערגיין. זי האָט נאָך צו שטיין, כפי איך, האָב געהאַרכט, ביז דעם אלף השביעי, שטארקע עטלעכע הונדערט יאָר.

— גיכער, סענדערל, גיכער, אן עברה די צייט! וואָס גיך
כער ארויסרייסן זיך פון דאנען, איז אלץ בעסער. האָרעווע,
סענדערל, קנעל אביסל צו, נישקשה. דערפאר קומענדיק אהין
וועסט דו אויסגלייכן דיר די ביינער, וועסט אָטעמען און לעבן
ווי א שררה.

— דו ביסט, בנימין, זייער גערעכט. דו ווילסט גיכער?
וואָס פאר א דאגה איך האָב, זאָל זיין גיכער, ביי מיר האָסט
דו געפועלט, נאָר וואָס טוט מען מיט די פיס, מיט מיינע פיס?
אין ברירה, בנימין האָט געמוזט צוליב טאָן סענדערלען,
און איינהאלטן אביסל דעם גאנג.

אז די זון איז ארויס פון איר פוטערפאס און האָט גע-
שטאק געווארעמט, געבראָטן מיט אירע ליכטיקע שטראַלן, זע-
נען אונדזערע וואַנדערער אנדערגעפאלן לעבן א וועלדעלע ביי
דער זייט פונעם וועג. זיי זענען געלעגן אין איין שווייס און
האָבן שטארק געסאפעט, געמאכט מיט די זייטן. די פרישע סיר
ניאקעס האָבן ביי סענדערלען זיך צעפריעט אין ער האָט גע-
פילט א ווייטיק, ווי מען שטעכט מיט שפילקעס.

נאָכדעם, אז זיי האָבן אביסל אָפגערוט, איז די ערשטע
זאך זייערע געווען ארויסצונעמען טלית און תפילין און דאוור
נען. בנימין האָט זיך צעשאַקלט, געדאוונט לעבעדיק, מיט א
ברען. ער איז ווערט געווען דערנאָך אביסל בראַנפן, נאָר ווי
האָט ער עס אָבער געקענט דאָ אויספירן? ער וואָלט גערן גע-
וועזן, ער זאָל האָבן כאַטש א שטיקל ברויט. דאָס הארץ האָט
אים געחלשט, דער אפעטיט זיינער איז געווען זייער גרויס נאָך
אזא געשמאקן גאנג, ער וואָלט געקענט אויפעסן א וועלט און
דאָ האָט ביי אים, מעשה שטן, זיך נישט געפונען אפילו א
ברעקל ברויט ווי א כזית. ער האָט געוואָרפן מיט די אויגן
אהין און אהער, אויסגעקנאקט די פינגער, געגענעצט, זיך גע-
קראצט, פאָסמאקעוועט, געמאכט אלץ טא, טא, געגלעט, געצויגן
די פאות, דאָס בערדל, נאָך אמאָל א קראץ און נאָך אמאָל טא,
ביז ער האָט זיך מיישב געווען און ארויסדערטאפט פונעם קלור-
מעקל עפעס א פערטלדיקן ספר ווי א מחזורל, אין וועלכן ער
האָט אריינגעקוקט און אונטערגעברומט מיט אן אקדמות-
ניגונדל.

— סענדערל! — האָט בנימין אין דער מיט מפסיק גע-
ווען. דו ווייסט, וואָס איך זאָג דאָ איצט אזוינס? דו ווייסט,
פאר וואָס איך זאָג עס איצט מיט דעם ניגונדל?
— דו מוזט אוודאי הונגעריק זיין, — האָט סענדערל געענט-
פערט בתמימות.

— גראס־שטראם, — האָט בנימין זיך אָנגערופן, — און
אז איך בין הונגעריק, מילא?!

— מילא, מילא, דעריבער זינגסט דו, — האָט סענדערל געענטפערט. — ס'איז דאָך דאָ אַ בפירוש ווערטל: קאָליזשיר ספיוואיע, קאָלי ווין גאָלאָדני. דו, בנימין, מעגסט דיר זינגען, זינג דיר, זינג, און איך וועל מיר דערווייל עפעס אַנ- דערש טאָן.

אינדעם ווי סענדערל האָט גערעדט, האָט ער טאקע אריינגעשטעקט די האנט זיינע צו זיך אין פעקל און ארויסבאקומען פון דאָרט א טאָרבע.

— עט, דו ווייסט נישט, דו פארשטייסט נישט, אקעגן וואָס איך טו עס, — האָט בנימין געזאָגט. — סענדערל, נארעלע, איך וועל דיר מפורש זיין דעם טעם דערפון.

נאָר סענדערל אָבער האָט דערווייל זיך זיינס געטאָן און פאמעלעך-פאמעלעך אויפגעבונדן די טאָרבע. אז בנימין האָט אַ קוק געטאָן, איז אים ליכטיק געוואָרן אין אלע רמ"ח אברים. אין טאָרבע איז געלעגן פון כל טוב, ברויט, שטיקלעך קוילעטש, וואָס איז איבערגעבליבן פון שבת, אוגערקעס, רעטעכלעך, ציר בעלעס און קנאָבל! סענדערל האָט אין זינען געהאט אלצדינג אַנצוגרייטן ווי א נוטע באלעבאָסטע און ער איז ביי בנימינען דערפאר געהויכט, געקרוינט געוואָרן נאָך א סך מער ווי פריער. בנימין האָט אין הארץ זיך שטארק געפרייט וואָס השם־יתברך האָט אים באשערט אזא טייערן חבר אויף דער נסיעה. סענ- דערלען האָט מיר גאָט צוגעשיקט, אזוי האָט ער געטראכט, ווי די קינדער ישראל מן אין דער מדבר.

נאָכדעם, אז זיי האָבן אונטערגעלענט זייער הארץ, האָט סענדערל איינגעוויקלט דאָס ביסל שפייז, וואָס איז איבערגע- בליבן, צוריק אין טאָרבעלע, מיט די ווערטער:

— דאָס ביסל שפייז וועט אונדז צוניץ קומען נאָך אויף אַ מאָל און דאָס טאָרבעלע אויף טויזנט מאָל, אויף אונדזער גאנצן לעבן. דערמיט וועלן מיר, אסירצה־השם, איבער די הייזער ארומגיין. נישקשה, גאָט ברוך־הוא וועט אונדז העלפן!

דאָס וואונדערלעכע טישטעכל, אין די מעשה־ביכלעך, וואָס מען זאָגט: טישטעכל, טישטעכל, גיב מיר עסן! גיב מיר דאָס, גיב מיר יענץ! און דאָס טישטעכל גיט, — אָט דאָס דאָזיקע חידושים־וואונדערלעכע טישטעכל איז ביי אונדז יודן די טאָרבע. פיל נפשות, זייער פיל, שפייזן זיך חידושלעך־גרינג זייער נאנץ לעבן נאָר פון דער טאָרבע און לאָזן זי איבער בירושה קינדס־ קינדער. די טאָרבע איז אין תוך אריין אלץ איינע, נאָר ביי פארשידענע קלאסן מענטשן באקומט זי אן אנדער מין פאָרמע און אן אנדער מין נאָמען. ביים פראָסטן עולם איז זי פשוט אַ טאָרבע, ביים געהויבענעם עולם אָבער נעמט זי אָן אלערליי

מינו געשטאלטן, ווי אשטייגער : א קעסטעלע, א קארָאָבקעלע, א בלי־קודשל, א חברהלע, א פושקעלע, א קהלש בייטעלע, א גמילות-חסד-באנקעלע, א מחברישער פלוידערזעקעלע וכדומה, די אלע זענען באמת טאקע נאָר טאָרבעס, טאָרבעס, עכטע יידישע טאָרבעס !...

— סענדערל ! — האָט בנימין זיך אָנגערופן, געשטארקט פון סענדערלס ווערטער. — מיר ביידע זענען א זיווג פון השמים, מיר ביידע זענען ווי א גוף מיט דער נשמה. ווען דו זאָרנסט אין גשמיות מכה עסן און טרינקען אויף אונדזער נסיעה, אקעגן זשע זאָרג איך אין רוהניות-זאכן. נאָך א מאָל פרעג איך דיר, סענדערל, דו ווייסט, פאר וואָס איך זאָג אקדמות ? איך האָב דערמיט א גרויסן כיוון. איך זאָרג מיך איצט, אז השם-יתברך וועט אונדז בשלום ברענגען אהין, צו די בני משה, זאָלן מיר קענען א מויל עפענען און מיט זיי זיך אויסטענהן. זיי רעדן עפעס האלב-תרגום, צום מייסטן רעדן זיי דאָרט אקדמות-לשון. אלדד הדני, וואָס איז פון יענעם ווינקל צו אונדז עקומען, ער האָט דאָך, לויט ווי מיין מיר נונג, דאָס דעם אקדמות געמאכט. ושריות שותא, סענדערל ! איז דער טייטש איך הויב אָן צו שפרעכן. געדענק זשע, סענדרערל ! דאָ איז הויז לאַרץ קען מען זיך באַניין מיט אונדזער לשון, מיט דייטש, אָבער דאָרט, דאָרט מוזן זיי קיין דייטש אורדאי נישט קענען.

— איך פארלאָז מיך אין די זאכן אינגאנצן אויף דיר, — האָט סענדערל געזאָגט בהכנעה, — דו ביסט א געלערנטער מענטש און קוקסט אריין אין דיינע ספרים, מסתמא ווייסט דו וואָס דו טוסט, וואוהיין די גייסט. א סימן, איך האָב דיר אפילו נישט איבערגעפרעגט, צי גייען מיר מיט דעם גלייכן וועג. דו גייסט, וואָס פאר א דאגה האָב איך, גיי, איך גיי דיר נאָך ווי א קו נאָך א קעלב.

בנימין האָט משונה הנאה געטאָן סענדערלס גרויסער בטחון אויף זיין חכמה. ער האָט ביי זיך אין די אויגן אויסגעזען ווי א שיפסקאפיטאן, וואָס ער אליין פירט די שיף אויפן ים. דאָס פונדעסטוועגן האָט אים נישט אָפגעהאלטן זיך באלד טאקע צו באַטראַכטן, אז ער ווייסט באמת נישט וואו ער געד פינט זיך, מעגלעך אפשר בלאַנדזשעט ער און איז נאָר אראָפּ פונעם וועג.

דערווייל ווי ער האָט געטראַכט, האָט גאָט אָנגעטראָגן א פויער, וואָס ער איז געפאָרן פארביי אויף א פולן, אָנגעטאסער וועטן וואָגן מיט היי.

— סענדערל, — האָט בנימין געזאָגט, — עס שאַרט כלל נישט א פרעג צו געבן דעם ערל מכה דעם וועג. גיי אויף

טשיקאוועשטש גיב א פרעג. דאָ אין חוץ לארץ וועסט דו בע-
סער פון מיר זיך קענען אויסטענהן מיט די פויערים אויף
זייער גראָבן לשון. דיין פלוניתטע פלעגט דאָך עפטערס דרך
מיטנעמען מיט זיך אויפן מארק.

סענדערל האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט, צוגעגאנגען
מיט גרויס דרך־ארץ צום פויער און געזאָגט כהאי לישנא:
— דאָברי דיען! — קאזשי נאָ, טשעלאָוויטשע, קודי דאָ-
דאָני אויף ארץ־ישראל!

— שטשאָ? ! האָט דער פויער פארוואונדערט געמאכט און
אויסגעשטעלט א פאָר אויגן. — יאקי סרול? ני באטשיל יא
סרוליא!

— ני, ני! — האָט בנימין זיך נישט געקענט איינהאלטן
און זיך אריינגעמישט פונדערווייטן. — עטאָ ווי סרול, א ווין
להבדיל ארץ־ישראל קאזאטע ווין. סענדערל, זאָג אים נאָך א
מאָל בפירוש ארויס. ער האָט א פויערש קעפעלע. שארפער,
שארפער סענדערל!

— אויף אררץ־ישראל קודי דאָראָני? — האָט סענדערל
נאָך א מאָל שארף איבערגעחזרט.

— א פיעס וואָס זשידקי זנאיעט שטשאָ ווי מאראָטשטעט
מעני גאלאָווי! עטאָ דאָראָני דאָ פיעווקי, א וויני עלעססלאָאל!
עלעססלאָאל! — האָט דער פויער זיך נאָכגעקרימט, א שפיי
געטאָ און אוועקגעפאָרן ווייטער.

אונדזערע פארשוניען האָבן זיך געלאָזט ווייטער אין וועג.
בנימין האָט געפילט א ווייטיק אין די ליטקעס, די פיס
זענען אים געווען, לאַ עליכב, ווי אָפגעשניטן. דאָך האָט ער,
געבעך, זיך נישט וויסנדיק געמאכט, זיך געמאכט הארץ, אלץ
אונטערגעגעבן קוראזש. און מחמת אים איז, נישט פאר קיין יידן
געדאכט, זייער שווער געווען צו גיין גלייך און געשווינד, האָט
ער געמוזט אלץ אונטערשפרינגען. אורדאי איז דאָס נאָשט גע-
ווען אזא גאנג ווי פריער. עס איז געווען געמוטשעט, נאָך פונד-
דעסמוועגן האָט ער געטאָן זיינס און איז געגאנגען, וואָרים די
קשיא איז דאָך, וואָס האָט ער דען געקענט מאכן? אנדער-
לייגן זיך, שונא־ציון, אויפן וועג? מילא, וואָס וואָלט דערפון
דער תכלית געווען? היינט ווי לייגט עס זיך א ייד אין מיטן
זועג גלאט אנדער? ער וואָלט נאָר מצער געווען סענדערלען,
און די נסיעה וואָלט, חלילה, אויפגעהאלטן געוואָרן. הכלל, זיי
זענען געגאנגען, געגאנגען אזוי א גאנצן טאָג, ביז גאָט האָט
זיי בשלום געבראכט קיין פיעווקי אויף נאכטלענער.
אריינקומענדיק אין פיעווקער קרעטשמע, איז בנימין
ערשטע זאך געווען, זיך א ווארף צו טאָן ווי גרויס ער איז
אין א ווינקעלע אויסצוריען די פיס און כאפן דעם אָטעם.

סענדערל איז ווי אן אלטע באלעבאסטע געגאנגען צו באר-
שעפטקן זיך אין דעם באלעבאטישקייט און שמועסן מכה
וועטשערע.

דער ארענדאר האָט אָנגעקוקט סענדערלען פון קאָפּ ביז די
פּיס און האָט פון זיין גאַנצן הילוך ארויסגעזען, אז דאָס איז
עפּעס נישט גלאַט אזא פאַרשוין ווי אנדערע, וואָס פּאַרן גע-
ווינטלעך דורך. ער האָט אים אָפּגעשטעקט א שלום עליכם,
און אויף דער שאלה: מה שמכם? פון וואנען איז א ייד?
האָט סענדערל געענטפערט בתמימות: ער הייסט סענדערל, ער
איז א שטיקל ארץ-ישראלייד, ער איז א משמש ביי רב בנימין,
וואָס ליגט איצט מיט זיין כבוד דאָ אין א ווינקל. דער ארענד-
דאר האָט געמאכט א פרום פנימל, זיך אביסל פארטראכט און
געבעטן סענדערלען זיצן.

לאָמיר לאָזן די בת-מלכה, דאָס הייסט סענדערלען, שמועסן
מיט דעם ארענדאר און זיך אומקערן צום בן-מלך, צו בנימין
נען, נען, וואָס ער מאכט און וואָס ער טוט.

אונדזער בנימין, אז ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אין
ווינקל, איז געבליבן ליגן ווי א שטיין און נישט געוואוסט,
אויף וועלכן עולם ער איז. די אָדערן פון די פּיס זענען גע-
ווען שטארק אָנגעקוואַלן, דאָס בלוט האָט אין זיי זיך צעשפּילט,
געזעצט און געטשיפעט, גלייך ווי מורעשקעס וואָלטן דאָרט
הויפּנסוויי ארומגעלאָפּן און געביסן, געשטאָכן. די שליפּן
האָבן געהאקט, געקלאַפט ווי האַמערס. אין די אויערן האָט
פאַרדומפּן גערוישט און דאָס רוישן פלעגט זיך אלץ אויסלאָזן
צום סוף מיט א הילכעדיקן לאנגן קלונג, ווי א תקיעה-גדולה,
אָדער מיט א שאַרפּן זשום, ווי בשעת מען לאָזט ראַקעטן. ביי
אייטלעכן ארויספליענדיקן ראַקעט פונעם קאָפּ האָט מיט אמאָל
אים א בלישטשע גענעבן אין די אויגן טויזנטערליי פיער-
ווערק: געלע, גרינע, בלויע, העלע, רויטע, פּאַמסענע, נאָך אי
נאָך קאָלירן און עק, און א סוף. אין א מינוט ארום ווערן
די פּיערווערק אויסגעלאָשן, חושך-פינצטער ווערט אים אין די
אויגן און אין די אויערן רוישט ווידער ווי אין א מיל.

לינגנדיק פארטראָגן אזוי א היפשע צייט, הערט בנימין א
קול פון גלעקלעך קלינגען אין דרויסן פונדערווייטן, מיט איט-
לעכער מינוט קומט דער קול צו אלץ נענטער, נענטער, ווערט
אלץ העלער אי שטארקער און פלוצים גיט א סקריפ ווי א
וואָגן, אפּשטעלנדיק זיך לעבן טויער. עס לאָזן זיך ערן ביזן
הימל אריין מיני קולות, גלייך ווי א גאַנצע שטעטל האָט דאָרט
זיך פאַרקליבן אויף א וויכטיקער אסיפה, בייקולכלעך, פיסט-
לעך, געמבעס, הייזערדיק, באַרכלענדיק אי צוגעלייגטע שטימען,
נישט צו וויסן וואָס און צו וואָס. קעז וואָס פאַרוואַמלען זיך

אין זייער צייט אויף די דעכער, ווייס מען, אז דאָס זענען קעץ און צוליב וואָס זיי האָבן זיך פאַרזאַמלט, און וואָס זיי מיינען מיט זייער מיאאוקען, כאָטש דו קענסט נישט קיין קאַצן-לשון. אָבער דאָ, איז שווער צו זאָגן, וואָס שרייט מען און וואָס וויל מען, ווייל דרינען איז אויסגעמישט אי געלעכטער, אי א געקערעכצער, געזיפצער, אי א שושקער, אי א קוויטשער, אי א טאָן פון א שייגעץ, אי דאָס זיסע חניפה קולכל, אי א הוסטער, אי א נאָזשנייצער, א געקלאפער, און א געפאַטשער. היינט גיי פאַרשטיי וואָס דאָס אלצדינג אינאיינעם איז, וואָס דאָס באדייט? באַלד דערויף עפנט זיך די טיר און א כאַפּטע מענטשן שיטן זיך אריין אין שטוב מיט אימפּעט.

בנימין רוקט זיך ווייטער, ווייטער אין ווינקל און נורעט זיך שטאַרק איין,

דערווייל ווערט אין שטוב זייער ליכטיק פון א סך ליכט, וואָס ברענען אין שבתדיקע מעשענע לייכטער; א טייל זענען פאַרשטאַפט מיט שנויצן און די ליכט שטייען אויף זיי צוגעד שמאַלצן, נאָר אויף משקולת, א טייל זענען מיט צו-גרױסע, ברייטע, נישט קיין טיפע לעכער און די ליכט שטייען אן זיי קרום אין דער זייט און פאַרשטעקט פון אונטן מיט א קויל. ביים עק פון א לאַנגן דעמבענעם טיש זיצט א חברה קלעזמער און סטראַיען, שמעלן אָן זייערע כלים. דער פידלער פאַרעט זיך מיט דער פידל, קיצלט זי מיט פינגער און אַיט לעכע סטרונע רופט זיך אָפּ זים, זים, זים אויף איר קול, גלייך ווי זיי רעדן: נישקשה, מעגסט אונדז קיצלען, פון אונדזערט וועגן זענען מיר פאַרטיק, אבי פון דיין סמיטשיק זאָל נאָר קיין מניעה נישט זיין. ער כאַפט זיך צום סמיטשיק, גלעט אים און האַלט אים גרייט צום שפּיל. דער פלייטער שמועסט איבער שטיל מיט דער פלייט, זי פּייפט אים שטילערהייט אָן, און דער צימבלער לויפט זיך דורך איבער דעם צימבל און קלאַפט זיך פאַמעלעך מיט די העמעלעך. נאָר דער בלינדער פּויקער זיצט אָנגערוקט מיט דער קוטשמע איבער די אויגן און כאַפט א דרעמל.

לעבן די קלעזמער שטייט אויף א בענקל עפעס א מיין פאַרשוין, וואָס קוים רעדט ער אום א וואָרט, שטיקט מען זיך פאַר געלעכטער. אפילו קינדער, וואָס שטייען אָנגעשטאַפט און קוקן אריין פון די פענצטער, לאַכן משונה און קרימען זיך נאָך. דער פאַרשוין גיט דערנאָך א געשריי: הררי! לכבוד די מחותנים ולכבוד דעם בעל-הבית ולכבוד כל המסובים בכאן שפּילט אָפּ א לעבעדיקס, א פּרוילעכס! און די קלעזמער צע-

לאָזן זיך באלד אויף די כלים, פריילעך, לעבעדיק, ווייבער מיט מאַנסבילן נעמען זיך צונױף און טאַנצן אַ ראָד האָז־האַז. אלצדינג האָט זיך באַוועגט, אפילו וואַנצן אי טאַדאָקאַנעס זענען אַרויס פון די שפּאַלטן, און זיך צעקראַכן איבער די ווענט.

טאַנצנדיק פאַלט אַיינער אַרויף אויף בנימינען אין ווינקל. דער טענצער קוקט אים אין פנים אַרױן און לאָזט אַרויס א נעשרױ:

— א, בנימין! איך האָב אים דערטאַפט, כ'לעבן, די כשרע מציאה! ער איז דאָ, ער איז דאָ!
אויף דעם געשרױ לױפן־צו נאָך מענטשן. בנימין דערקענט צווישן זױ טוניאַדעווקער פּױנע בריות און דעם דאָרטיקן רבֿל. אין קול, אײן געשרױ:

— בנימין, קום טאַנצן! בנימין, קום טאַנצן!
— איך קען, אָסור, נישט, — בעט זיך בנימין רחמים. —
איך קען זיך נישט רירן פונעם אָרט.
— נישקשה, נישקשה! — ענטפערט מען אים. — קום, זאָגט מען דיר, דו וועסט קענען, וואָס האָט מען דאָ צו קע־נען? אָדום א מענטש, קאַטשקע רוק זיך! ריר זיך, בהמה, מיר וועלן, נישקשה, דערציילן.

— זעלדען! — גיט בנימין א געשרױ אין אײן אָטעם. —
איך בעט איך, דערציילט נישט זעלדען!
ריר זיך זשע, בהמה! — שרײט מען אים. — ריר זיך,

בהמה, שמעל זיך שוין אויף די פיס.
— דערבאַרעמט זיך, יידישע קינדער! — בעט זיך בנימין. — איך קען, כ'לעבן, זיך איצט נישט רירן. איך האָב א טעם, פאַר וואָס איך קען נישט. ס'איז א סוד, וואָס איך וועל אים מגלה זײן דעם רבֿ.

און ווי ער כאַפט אַרום דעם רבֿ פעסט מיט ביידע הענט אײנצורױמען אים אין אױער א סוד, פילט ער פּלוצים א שרעקלעכן זעץ אין דער זײט, אױס ס'איז אים פאַרגאַנגען אין דער נאָז ווי פון כרױן. ער גיט זיך פאַר ווייטיק א וואָרף, רױבט די אױגן און זעט, אין שטוב איז נאָר טונקל, די לבנה שײנט אַרױן פון די פענצטער, ער לײגט לעבן א קעלבל און האַלט זי אַרומגענומען שטייף מיט ביידע הענט.

וואָס טוט זיך דאָ אזױנס? פון וואַנען נעמט זיך דאָ פּלוצים א קעלבל? האָט זיך דען בנימין געקעלכט? נאָר ווי שיקט זיך עס? אָנגענומען די סברא, בנימין איז א בהמה, צען מאָל, הונדערט מאָל א בהמה. נאָר ער איז דאָך אָבער א צוויי־פּױסיקע בהמה, און וואו איז דאָס געהערט אי געזען גע־וואָרן, אז א צוויי־פּױסיקע בהמה זאָל האָבן א קעלבל? ! אמת,

ביי אונדז איז דאָ א סך קעלבלעך און דאָס רוב דווקא אין לייטישע הייזער, אָבער דאָס זענען דאָך פאָרט נישט מער ווי קעלבלעך אין א מענטשנס געשטאלט. זיי זענען נאָך דאָס רוב גראָד זייער שיין מיט א שיין פנימל און מיט חן-גריבעלעך, אָבער דאָס קעלבל, וועלכעס בנימין האַלדזט דאָ און נעמט עס שטארק ארום, איז דאָך טאקע פשוט אן אמת קעלבל, היינט פון וואַנען, איז די קשיא, האָט עס זיך אהער גענומען? א חידוש נפלא. נישט אנדערש, עס איז פונעם הימל אראָפֿ-געפאלן! ...

ניין, רבותי! גלויבט נישט אין הימלישע קעלבלעך. צווישן אלע אונדזערע קעלבער איז אפילו נישט קיין איין קעלבל פוֹר-געם הימל אראָפֿגעשיקט געוואָרן. עס איז נאָר נישט אזא חידוש נפלא, ווי איר מיינט. איר האָט זיך אויף דעם קעלבל גאָר נישט אזוי צו וואונדערן און פון אים אזא פֿירוש צו מאכן. פראַסטע איז מאַסטע, גאָר אַן קונצן, די מעשה דערפון איז אזוי געשען.

אז בנימין איז נישט טויט — נישט לעבעדיק אנדערגע-פאלן אין ווינקל, האָט ער פאר גרויס מירקייט נישט באַמערקט, אז דאָרט ליגט א קעלבל. בשעת אים האָבן זיך צעשפילט די געבליטן, איז ער אנשלאָפֿן געוואָרן און אים האָט זיך פאָרגע-שטעלט אין חלום די גאַנצע חתונה מיט די מחותנים און מיט די קלעזמער. ער איז געווען שרעקלעך אומרויאיק, זיך אלץ גע-רוקט, גערוקט אין ווינקל. און בשעת ער האָט אין חלום ארומגענומען דעם טונעיאדעווקער רבל, האָט ער גאָר ארומגע-נומען פעסט דעם פיעווקער ארענדארס קעלבל, און אים איינ-גערוימט אין אויער דעם סוד פון זיין נסיעה. דאָס קעלבל אָבער האָט עס נישט גורם געווען, נישט געוואָלט ליידן, מען זאָל אים אזוי האַלדזן אי שטיקן. עס האָט אויסגעשטרעקט דאָס פיסל, אָנגערירט בנימינען אין דער דיך און בנימין האָט זיך אויפגעכאַפֿט.

אז בנימין האָט זיך אויפגעכאַפֿט, האָט ער נאָך אלץ גע-האַלטן ארומגענומען דאָס קעלבל מיט ביידע הענט זייער פאר-דולט און צעמישט. ערשט אין א רגע שפעטער האָט ער פון זיך א שטופ געטאָן דאָס קעלבל, זיך אויפגעהויבן דערשראָקן און זיך געלאָזט גיין געשווינד. דאָס קעלבל פון זיין זייט, ווי באלד עס איז לויז געוואָרן פון פרעמדע הענט, איז אויך אויפ-געשטאַנען געשווינד און זיך געלאָזט מאכן א פליטה, איז לויפנדיק ארויף ראַפּטאָם אויף בנימינען און ביידע זענען גע-פאלן איבער א גרויסן צעבער וואסער, טראך מיט א שרעקל לעבן קלאפּ!

שטארק דערשראָקן פון אזא טראך, איז סענדערל און דער

ארענדאר מיט א ליכטל אין האנט ארויסגעלאָפֿן פונעם אנט-
דערן חדר אין שטוב אריין, און זענען געבליבן פאר-
וואונדערט!

ווען א לידל-מאכער זאָל געווען דענסטמאָל זיי ביידן
אַנסקוז, וואָלט ער אזוי געמאכט: „ליבעהארצעדיקע און זיסע,
אי אין ווינקל אי אין דער לוזשע זענען זיי נישט צעשיידט
געוואָרן!“

נאָך דער ארענדאר און סענדערל זענען געווען פראָסטע
בשר ודם, נישט קיין לידל-מאכער, און האָבן די ליבעהארצעדיקע
אי זיסע באלד צעשיידט. דאָס קעלבל האָט מען אָפגעשיקט צו
דער מוטער מיט שטעכווערטלעך פאר איר שלעכטער אויפפיר-
רונג, און בנימינען האָט מען פון דער טבילה אריינגעפירט
אין א באזונדערן אלקער און געלייגט אויף עטלעכע קוליקלעך
שטרוי מיט א קישן צוקאָפֿן.

דאָס זעקסטע קאפיטל

בנימין כאפט א פאטש

בנימיןס אברים זענען אביסל אָפגעגאנגען אין דער ליל-
טבילה נאָך דעם אָפשווענקען זיך מיט א גאנצן צעבער קאלטע
וואסער, און אויפשטייענדיק אין דער פרי האָט ער זיך געד-
פילט פרישער אי געזינטער. ער האָט באשיינפערלעך ארויסגע-
זען א פינגער פון וואונדער אין דער נעכטיקער מעשה מיטן
קעלבל, וואָס דורך אים גראָד איז געקומען די רפואה צו
זיינע ווייטיקן. ער האָט באוויזן סענדערלען דערמיט ווי אומ-
גערעכט דער זינדיקער מענטש איז, וואָס באקלאָנגט זיך בשעת
עפעס אן אומגליק און פארשטייט נישט, אז דאָס אומגליק,
קען זיין, פירט נאָר צום גליק און פון דער רעה קומט ארויס
א טובה; ווי דער אויבערשטער מאכט פאר א שליח אלע
זיינע באשעפענישן, אפילו א בהמה; ווי א דאָקטער קען אמאָל
נאָך זיין א קעלבל; ווי א מיק אפילו קען אמאָל פיקן אין
קאָפּ, שטארק דאָקוטשען און שטייען אין דער גרנת. פאר א
ראיה דערצו דינט די מיק מיט טיטוס־הרשע אין די אלטע,
אלטע צייטן. דאָס נעכטיקע באגעגעניש איז אים איצט געווען
א גוטער סימן, אז די נסיעה זיינע איז אין א גוטער מזל־די-
קער שעה און ער וועט, אס־רצה־השם, מצליח זיין צו דער-
גרייכן וואָס ער ווינטשט.

— א וואסערטרענגער, וואָס גייט איבער מיט פולן, איז

פון אייביק־זאָן א גוטער סימן, א פשיטא שוין א גרויסער, א פולער צעבער, — האָט סענדערל זיך אָנגערופן און צוגעבאָ-סעוועט מיט די רייד.

נאָר מחמת דעם ווייטיק, וואָס בנימין האָט נאָך געפילט אין די פיס, און מחמת די קוליקלעך שטרוי, וואָס דערויף איז אים ווייך געווען צו ליגן, איז בנימין פארבליבן דעם גאנצן טאָג אין פיעווקע. ער איז געגליכן געווען צו א שיף אין ים, וואָס האָט זיך געזעצט אויף א זאמד און קיין גוטער ווינט איז נישטאָ אראָפצוטרייבן פון דאָרט.

אויף מאָרגן נאנץ פרי האָט בנימין זיך אויפגעהויבן פון זיין געלעגער און זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אריין. א היפשע צייט איז בנימין געגאנגען עפעס ווי מרה־שחורדיק, שטיל־פארטראכט, נישט צו רעדן קיין וואָרט. דער נאָך האָט ער א פאטש געגעבן זיך אין שטערן און געבליבן שטיין שטארק באטריבט. ערשט אין א פאָר מינוט שפעטער האָט ער געעפנט א מויל און ארויסגעלאָזט מיט א קרעכץ די זוערטער:

— אד, סענדערל, איך האָב פארגעסן!
— וואו פארגעסן? וואָס פארגעסן? — האָט סענדערל זיך אָנגערופן און זיך א כאפ געטאָן צו דער טאָרבע.
— אין דער היים, סענדערל, אין דער היים האָב איך פארגעסן!

— איי, בנימין, וואָס פאלט דיר איין? — האָט סענדערל געמאכט. — מיר האָבן, דאכט זיך, מיטגענומען אלצדינג, וואָס נויטיק איז מענטשן אין וועג אריין: א טאָרבע, נישט צו פארזינדיקן, איז דאָ, טלית און תפילין מיט סידורים און אויך דאָ, שבתדיקע קאפאטעס אויך דאָ, דאכט זיך, אלצדינג, ברוך השם, איז דאָ, אלצדינג האָבן מיר פארנומען. וואָס גייט אונדז דען אָפ? און וואָס האָבן מיר אזוינס געקענט פאר-געסן?

— די זאך וואָס איך האָב פארגעסן, סענדערל, איז זייער זויכטיק, נויטיק אין לעבן אריין, הלוואי אלצדינג זאָל אָפלויפן בשלום. נאָר באם, חלילה, לא יעלה ולא יבוא, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, אויפן וועג וועט עפעס, מעשה שטן, געשען, דענסט-מאָל וועלן מיר ערשט דערפילן דעם גרויסן ווערט פון דער טייערער זאך, וואָס איך האָב פארגעסן. ארויסגייענדיק פון דער היים האָב איך אין איילעניש פארגעסן צו זאָגן א שפרוך, וואָס שטייט געשריבן אין א ספר, ארויסגענומען פון א גאנץ אלטן כתב יד. דער שפרוך מוז געזאָגט ווערן פאר א נסיעה ארויסגייענדיק פון דער היים, ביי דער ראָגאטקע, און מען איז ערב, אז ער איז א זיכערע שמירה אין וועג פאר כל א מיני

סכנות און שלעכטע באגעגעניש, — אָט וואָס איך האָב פארגעסן!

— אפשר איז דיין גוטער ווילן זיך אומקערן אהיים? —

האָט סענדערל געזאָגט בתמימות.

— דו ביסט משוגע צי חסר דעה! — האָט בנימין א געשריי געטאָן און דאָס גאנצע בלוט איז אים אין פנים אריין. — סטייטש, וואָס הייסט, זיך אומקערן אהיים? נאָך אזוי פיל מי און אָנגיין זיך אזא וועג פלוצים אומקערן זיך! סטייטש, און די וועלט! וואָס וועט זאָגן די וועלט?

— וואָס הערן מיר, בנימין, די וועלט? — האָט סענדערל זיך אָנגערופן. — די וועלט האָט דען זיך געבעטן מאכן אזא נסיעה? האָט זי דען מיט דיר א קאָנטראַקט געמאכט און דיר אויף הוצאות געגעבן, דו זאָלסט גיין, וואַנדרעווען?

— גאנץ שכלדיק! — האָט בנימין נאָכגעקרימט. — און אלעקסאנדער מוקדון, אים האָט דען די וועלט געבעטן, ער זאָל גיין קיין הינדיאָ און מלחמה האַלטן דאָרט? און די אלע וואַנדרער רער ביי אונדז יידן האָט דען די וועלט געבעטן ארומצואוואַנדערעווען פון שטאָט צו שטאָט?

— ווייס איך? — האָט סענדערל געמאכט מיט א שמיר כעלע. — פון מיינעטוועגן האָבן זיי אלע געמעגט, בל'עבן, זיצן אין דער היים. עס וואָלט, דאכט זיך, בעסער און גלייכער געווען פאר איטלעכן. אך, נארעלע, נארעלע דו, אלעקסאנדערל מוקדון, דו האָסט אין דערהיים פון כל טוב, זיך, לעב דיר צור פרידן און גלעט דיר דאָס בייכל. צו וואָס טויג דיר נאָך, נאָר רעלע, הינדיען? סירי דאָמא דא ני ריפאיסא, איז דאָ א עולמס ווערטל, און דער עולם זאָגט: א עולמס ווערטל איז, להבדיל, א גמרא. מער חידוש איז אויף אונדזערע יידלעך. זיי האָבן דאָך טאקע יאָ געמעגט האַלטן פון דער גמרא, זיצן אויף זייער אָרט און באשעפטיקן זיך איטלעכער מיט זיין זאך. צו וואָס טויג דאָס ארומוואַנדרעווען, דאָס ארומבלאָנקען זיך ווי א דולער הוי'הא'הא, נישט צו וויסן אליין פונעם געזונט, פונעם לעבן און גאָר אומזיסט-אומנישט רייסן שטיוול? ווי איך בין א ייד, בנימין! איך זאָל אזא פארשוין באגעגענען, וואָלט איך אים גלייך אויפן אָרט אָנגעזאָגט דעם עולמס ווערטל, להבדיל, די גמרא מיין איך.

א היפשע צייט האָבן אונדזערע פארשוניען זיך אוועק געאמפערט. סענדערל האָט געפרעגט קשיות און בנימין האָט אים אלץ אויפגעוויזן, אז ער איז א נאר און האָט קיין פיצל ידיעה נישט אין אזעלכע זאכן. סענדערל איז דענסטמאָל געגליכן געווען צו א פערדל, וואָס תמיד דינט עס זיין האר געטריי און פאָלגט אים אין

פיער, אין וואסער אריין, פלוצים מאכט זיך אמאָל, פאלט אויף אים אָן פון דער העלער הויט עפעס א מאנקאָליע, עס שפארט זיך איין, שטעלט זיך דיבאָם און וויל זיך נישט רירן פונעם אָרט, כאָטש טו זיך דאָ, שונא־ציון, א מעשה אָן. און ווען בנימין האָט דענסטמאָל נישט געשמיסן דעם איינגע-שפארטן סענדערלען מיט א בייטש, דערפאר האָט ער אים דורכגעבויקערט מיט זיין זיס צינגל און אים אָפגעשאַטן מיט רייד, ביז סענדערל איז געוואָרן ווייך ווי א טייג, א גוט פערדל ווי פריער. ער האָט אויפגעשטעלט די אויערן, הערנדיק בנימינס רייד, וואָס האָבן געבראָכן דעם מוח, און למוֹף האָט ער זיך אָנגערופן, ווי זיין שטייגער איז געוויינטלעך, מיט די זוערטער:

— אויב דו ווילסט דווקא אזוי, זאָל זיין אזוי. וואָס פאר א דאגה איך האָב ?

אז בנימין איז פארטיק געוואָרן מיט סענדערלען, האָבן זיי זיך ווייטער געלאָזט אין וועג אריין און נאָכדעם אז זיי זענען גיך אָנגעגאנגען אויף וועגן און זייטנוועגלעך, זענען זיי נישט טויט — נישט לעבעדיק אָנגעקומען קיין טעטעריווקע. טעטעריווקע איז די ערשטע גרויסע שטאָט, וואָס אונזערע וואנדערער האָבן געזען אין זייער לעבן. דעריבער איז קיין וואנדער נישט, וואָס זיי האָבן געקוקט אויף די גלייכע אויס-געברוקירטע גאסן, אי אויף די גרויסע הויכע מויערן און נישט געקאָנט זיך זאָט אָנקוקן. כמעט אויף די שפיץ פינגער זענען זיי געגאנגען אויף די טראַטוארן און געהויבן די פיס עפעס משונה, גלייך ווי זיי וואָלטן זיך געהיט צו-שטארק נישט צו באַרירן די גלאַטע שטיינער און נישט אָנמאכן, חלילה, קיין שאָדן, — פיס, וואָס האָבן נישט עפעס אזא גוטע דאָליע ביי זייערע כאלעבאטיים אין די קליינע שטעטלעך און וואָס מען מאכט דאָרט פאר זיי נישט עפעס גרויסע צערעמאָניעס! קליינשטעטלדיקע פיס, וואָס ווייסן, נעבעך, נישט פון קיין פאד-לאַגע צו זאָגן אפילו אין שטוב, וואָס קריכן, נעבעך, ווי די הזירים אין בלאַטע, וואָס זייערע כאלעבאטיים שטעקן זיי גייענ-דיק טיף אהינצו אריין און דראַלען מיט זיי, פראַסטע-מאָסטע, נאָר אָן שום מלאכות — אזעלכע פיס מוזן באמת מבולבל ווערן ווי די שיכורע, אז זיי דערפילן פלוצים אונטער זיך א בריק פון שטיינער און מוזן פאר גרויס כבוד טאקע אביסל אונטערשרינגען און נישט וויסן א צייט זיך וואוהיין צוטאָן. פרישע ערשט אָנגעקומענע קליינשטעטלדיקע פיס וועט איר באלד דערקענען אויף די אויסגעברוקירטע גאסן אין די גרויסע שטעט.

אונזערע טונעיאדעווקער פארשויען זענען געגאנגען ווי מיט

א פארקלעמט הארץ און בהכנעה אָפּגעטראָטן פאר איטלעכן דעם וועג. סענדערל פלעגט אין אזא פאל אָננעמען בנימינען פאר דער פּאָלע און אים א שלעפּ טאָן אין דער זייט. אמאָל איז דורכדעם סענדערלען אויסגעקומען צו כאפּן א שטיק טענצל מיט עמעצן, וואָס איז געקומען אקעגן. יענער איז זיך געגאנגן גען גלייך זיין וועג און האָט זיך אָנגעשלאָגן מיט סענדערלען. וואָס מחמת דעם אָפּטרעטן האָט ער אים פונקט נאָר פאר שטעלט דעם וועג. יענער כאפּט זיך רעכטס, אָבער אונדזער סענדערל האָט אים מקדים געווען און שטייט שוין נרייט, ביידע ווארפן זיך לינקס און ווייטער רעכטס, ביז יענעם געדראָט לסוף אויסצומיידן זיך. איינער, וואָס איז גראָד נישט אויפגעלייגט געווען צו טאנצן מיט סענדערלען, האָט אים פראַכט אָנגענומען און א וואָרף געטאָן אין דער זייט, אז די ציין זענען אים שיער נישט ארויסגעפאלן.

אלצדינג איז פאר אונדזערע פארשוניגען געווען ניי אלצד דינג, האָט זיך זיי אויסגעוויזן, טייט אויף זיי מיט די פינגער, די דראַזשקעס שרייען, די פאעטאָנען פילדערן, די טויערן שטיין האָפּערדיק, קוקן שטאָלץ מיט זייערע גרויסע גלעזערנע טאפּלעס און די מענטשן קרימען זיך, אלצדינג שרייט זיי נאָך: תרבות, קבצנימלעך! תרבות, קליינשטעטליקע יידעלעך! תרבות, תרבות!...

— הערסט'דו, בנימין! — האָט סענדערל געזאָגט, נאָך דעם אז ער האָט פארריסן דעם קאָפּ און געקוקט אויף די מויערן מיט דדך'ארץ, — איך מיין. בנימין, דאָס איז עפעס א סטאמבול!

— גיי שוין, גיי, נארעלע, ווי קומט עס צו סטאמבול? — האָט בנימין געמאכט מיט אזא מינע גלייך ווי ער איז א סטאמבולער א געבירטיקער, — סטאמבול, נארעלע, האָט ת"ק מאָל ת"ק גאסן, איטלעכע גאסן האָט ת"ק מאָל ת"ק פופצן צוואנציק'אָדער אפשר דרייסיק'גאַרנדיקע הייזער און אין איטלעכעם הויז וואוינען ת"ק מאָל ת"ק מענטשן! דו מיינסט, אז דו ביסט שוין פארטיק? ניי, ווארט נאָר, ווארט, נארעלע איך נער, היינט איז נאָך דאָ קליינע גאסן, יורדיקעס, קאטשעניווע קעס, מאַטשעניווקעס, פּיסקעס, יארן און פאדוילן כחול הים! — איי, איי, איי! — האָט סענדערל געמאכט פאר גרויס וואונדער. — ס'איז דאָך עפעס גאָר א שרעק, כ'לעבן, אזא גרויסע שטאָט! נאָר איך בעט דיר, בנימין, פונדאנען קומט עס אַט'די אַלע גרויסע שטעט? מענטשן זאָלן זיך צונויפן שטיקן און איין אָרט און ליגן איינער איבער דעם אנדערן, גלייך ווי די וועלט איז ווייניק און נישטאָ מער קיין ערד! עס מוז דאָך אודאי דרינען עפעס זיין, וואָס מענטשן דערווייטערן

זיך פון דער ערד און ווילן אלץ פליען אין הימל, אין די הויכע, הויכע פענצטער. זאל עס אפשר זיין דעריבער, וואָס דעם מענטשנס נשמה וואקסט פון הימל, מחמת דעם ציט עס אים, נעבעך אלץ ארויף, ארויף, און ער האָט זייער שטארק השק אויסצושפרייטן די פליגעלעך און זיין אלץ פון אויבן? וואָס זאָגן דערצו עפעס דיינע חקרנים, בנימין? האָסט דו נישט באגעגנט מכוח דעם עפעס א שמועס ערגעץ אין דיינע חקירה־ספרים?

— על פי חקירה, — האָט בנימין געמאכט מיט א קנייטשל, — איז וועגן דעם ענין דאָ א גאנץ ווייטער שמועס. איך האָב שוין דערפון אפילו געהאט אמאָל צוטאָן ביי אונדז אין בית־המדרש אונטערן אויוון און דורכדעם איז פארענט־פערט געוואָרן די גמרא פון די צען טעפ אַרעמקייט, וואָס זע־נען אראָפגעשיקט געוואָרן אויף דער וועלט, ווי אויך דער פסוק: כי מלא הארץ חמס, די וועלט איז פול געוואָרן מיט רויב. נאָר איך וועל עס דיר אביסל מסביר זיין על פי אונ־דזער תורה. חומש האָסט־דו דאָך געלערנט, סענדערל! לויט ווי עס שטייט אין חומש, האָבן אונדזערע עלטערן נאָר תחילת, אין די פריערדיקע דורות, געוואוינט אין געצעלטן, נאָר בשעת דער דור־הפלגה האָבן אלע מענטשן זיך פארקליבן אין זיין אָרט, זיך גענומען מאכן ציגל און אויסבויען א שטאָט מיט הויכע מויערן אין הימל. אינדערמיט ארבעט טאקע איז שוין אויף זיי אָנגעפאלן א ביזע מהומה, א געטומל, איינער האָט נישט פארשטאנען דעם אנדערן און די גאנצע פירונג דאָרט איז עפעס אויסגעקומען קאפּויר. א נס וואָס גאָט האָט זיי באלד צעטריבן, האָבן מענטשן ווידער אָנגעהויבן צו לעבן, אָטעמען פרייער און די וועלט איז ווייטער אויפגעריכט גע־וואָרן. נאָר דער חטא פונעם דור־הפלגה האָט נאָך אינגאנצן נישט אויפגעהערט. פון יענער צייט אָן ציט זיך נאָך אלץ, בעונותינו הרבים, די תאוה ביי מענטשן צו שטיקן און צור נויפשטיקן זיך, אויסצומויערן זיך הויך, צו מאכן זיך א שם און פליען אין הימל. וואָס האָסט־דו אין מיר זיך אָנגעטשעפעט ווי א זלדניע? — זאָנט אברהם צו לוטן, למאי זאָלן דיינע מענטשן זיך קריגן מיט מינע איבער א שפּאן ערד, די גאנצע וועלט שטייט דאָך פאר דיר פריי, גיי דיר וואוהין דו ווילסט און לאָז מיך געמאך!

נאָר איידער נאָך בנימין האָט געענדיקט דעם שמועס, האָט זיך געלאָזט הערן א שטארקער געשריי פון א פארטשיק, וואָס איז אונדזערע פארשוניען אָנגעפאָרן פון הינטן און האָט זיי שיער נישט מזיק געווען מיט דעם דישל.

— אונכיָאקעס! האָט דער פארטשיק געשריגן אין איין

אַמעס און געמאכט אויף זיי מיט דער בייטש, — וואָס קריכט איר, צו אַרדי שוואַרצע יאָר, ווי די ראַקעס און פאַרשטעלט דעם וועג! היי, היי, יאָלדן! היי, היי פּלאַכטן!

אונדזערע פאַרשווינען, נעבעך, האָבן געהויבן פּיס און געדראָפּן פאַר שרעק ווי די פאַרסמטע מיינ, דער אהין און דער אהער.

לויפנדיק האָט סענדערל זיך א זעץ געטאָן אין א שטופ און זיך אויסגעצויגן, נעבעך, ווי גרויס ער איז, אויף דער ערד.

בנימין האָט אין איילעניש זיך אָנגעשלאָגן אין א קוויש מיט אייער, וואָס א קורעלאַפּניטשקע האָט געטראַגן. די אייער האָבן זיך צעבראַכן און אויף אים האָט זיך געעפנט א גיהנום, א פּיסק, א פייער, א געשריי. יענע פון די צעבראַכענע אייער, נעבעך, האָט אים אָפּגעשאַטן מיט טויטע קללות, זי האָט אים געוואַלט אָפּשטעקן אָדער זי האָט אים שוין טאקע אָפּגעשטעקט א פאַטש און שטאַרק חשק געהאַט איינצופּלאַנטען זיך אין זיינע האָר, — קורץ, בנימין האָט גענוג געלייזט ביז ער איז קוים מיט צרות לעבעדיק ארויס פון אירע הענט און געמאַכט א פּליטה אין א הינטערנעסל, וואָס אהינצו איז אויך סענדערל באַלד צוגעקומען.

— אַט האָסט-דו דיר א גרויסע שטאַט! — האָט סענדערל געזאָגט און אָפּגעווישט מיט דער פּאַלע דעם שווייס פון זיין פנים. — דאָ גיי נישט, דאָ שטיי נישט, דאָ רו נישט, ווייסט זיי אלע דער שוואַרץ-יאָר!

— דאָס ציט זיך נאָך אלץ פונעם דור-הפּלגה, — האָט געענטפערט בנימין, וואָס האָט געסאפּעט ווי א גאַנדז. — דאָס אלצדינג, וואָס די זעסט דאָ, איז אלץ דור-הפּלגה, מיט זיין בייזער מהומה, מיט זיין געטומל, גנבה, גזל און רציחה! — אי, אין דער ערד אריין מיטן קאַפּ! — האָט סענדערל א מאַך געטאָן. — קום בנימין, לאַמיר זיך אויסרוען! דו זעסט עפעס שרעקלעך אויס, עס פייערט דיר עפעס א באַק, א רוח אין דער חצופהס טאַטן אריין! וויש נאָר אָפּ, זיי מוחל, דעם פנים, די חצופה האָט, אפנים, בשעת מעשה דיך אויסגע-שמירט מיטן געלכץ פון די אייער!

דאָס זיבעטע קאפיטל ווי צוליב בנימינען ווערט אן איבערקערעניש אין דער פאָליטיקע

אין איינעם פון די טעטערייווקער קלייזלעך האָט שטארק געקאָכט פון דער דענסטמאָליקער קרימער מלחמה, דער אונט־טעראויוון איז צעפאלן אויף פארשיידענע כתות, איטלעכע כתה מיט איר פרעזידענט און מיט איר גאנג אין דער פאָליטיקע. כייקל בעל־מוח און זיין קאָמפאניע איז זייער באשעפטיקט געווען מיט דער מומע וויטען, פלעגט זי צעלייגן אויף טעלער־לעך און באווייזן די הסכרות אי די שפיצלעך, וואָס אין איר שטעקט.

כייקל איז געווען אמאָל א שטיקל זייגערמאכער. ער האָט געהאט א גרינגע האנט צו מצה־רעדלען, קיינער האָט נישט געקענט אזוי ווי ער א סוכה מאכן, דאָס לאַקשנברעט, די לאַפּעטע, די מילכעדיקע באַנק, דאָס טשאַלנט־ברעטל און די צעבראָכענע שטייג פון עופות זענען אין קיינעמס סוכה נישט געווען אזוי גוט צוגעפאסט ווי אין זיינער. דעריבער, ווען עס פלעגט נאָר אויסקומען עפעס א רייד אין מאשינען־זאכן, פלעגט דער עולם האָבן פאר אים אָפּשיי און זאָגן :

— דאָס געהער זיך אָן מיט כייסלען. כייקל ווייסט. כייקל פלעגט אלץ דערציילן וואונדערלעכע זאכן פון משונה־ווילדע ענגלישע מאשינעס, אז די האָר פלעגן זיך שטעלן פשוט קאפּויר הערנדיק, און אז איינער האָט אים אמאָל מפסיק גע־ווען די רייד מיט עפעס א קשיא און אים געפרעגט דעם שכל דערפון, פלעגט כייקל דערקלערן דאָס אינגאנצן קורץ און פראָסט מיט עפעס אזא מין שפּרינזשינקעלע און דערביי מאכן אזא מינע מיט א זיס שמייכעלע, גלייך ווי ער וואָלט פאר־ענטפערט א קלאַז־קשיא און יענעם געעפנט די אויגן. הכלל, מיט א ספּרינזשינע האָט כייקל דערקלערט אלצדינג, אי דעם זיינער, אי דעם טעלעגראַף, אי א שפּילפּושקעלע און אנדערע מיני המצאות אויף דער וועלט. איציק־פּשטן אָבער איז קיינ־מאָל נישט צופרידן געווען מיט כייקלס שפּרינזשינקעס. ער פלעגט קוקן דערויף עפעס ווי אויף אפיקורסות און מאכן מיט א געשפּעט :

— באַלד וועט שוין כייקל זאָגן, אז א גולם וכדומה אזעלכע מופתים זענען אויך דורך א שפּרינזשינקעלע... פע, פע, כ'לעבן! זיינע אלע זאכענישן זענען, פשוט איז פשוט, איך בעט אייך איבער, גאָרנישט, טאקע אמתע נארישקייטן.

און ווייל כייקל בעל-מוח איז געווען פארקאכט אין וויטען⁷
דעריבער האָט איציק-פשטן, כייקלס באשטענדיקער מתנגד אין
אלע זאכן, זיך אָנגעטשעפעט אין דער מומע ראַסיע און זיך
ארויסגעשטעלט פאר איר מיט אלע קרעפטן. איטלעכער פון
ביידע צדדים האָט שטארק געארבעט צו בייגן אויף זיין זייט
די איבעריקע קאָמפאניעס. איז כייקל שוין געשטאנען אויף א
שטיקל שטייגער מיט שמואליק באַקסער, דער פרעזידענט פון
נעם פעטער ישמאלס כנופוא, און האָט שוין כמעט ווי האַלב
זיך אויסגעגלייכט מיט בערל פראנצויז, נאפאָלעאָנס א הייסער
חסיד, האָט איציק אָנגעמאכט א האַרמידער און צוגעצויגן צו
זיך טוביה מאָק, קירחס מענטש, פאָטשטן זענען געפלוּגן פון
אלע זייטן, איטלעכער האָט געלאָזט זיינע ראַציעס, די וועלט
האָט זיך געקערט און דאָס קלייזל האָט זיך פשוט געוויגט!
אַט אין דער דאָזיקער צייט בשעת דער גרויסער מהומה
זענען אונדזערע פארשוניען אָנגעקומען קיין טעטערווקע און
זיך אָפגעשטעלט אין דעם דאָזיקן קלייזל אויף סטאַנציע.
סענדערל מיט זיין כאַראַקטער איטלעכן נאַכזוגעבן האָט
אין די עניני הפאָליטיקע אויך זיך נישט איינגעשפּאַרט און
איטלעכן צוליב געטאָן אזוי ווי ער וויל. דו ווילסט אזוי,
פלעגט ער זאָגן, וואָס פאר א דאָנה איך האָב, זאָל זיין אזוי.
און דעריבער טאָקע האָט ער שטארק נושא-חן געווען און איז
באלד איטלעכן געפעלן. ביים ערשטן שלום-עליכם איז ביי דעם
עולם געבליבן, אז סענדערל איז אָן א גאל, א ייד אָן חכמות,
וואָס האָט אין זיך נישט די מדה פון עקשנות. און ווען סענד-
דערל איז געווען אויפגעטראַגן מיט אלע גלייך גאָר אָן א שום
חלוקה. אקעגן-זשע איז בנימין געווען אן איבערקלייבער און
גאָר צום ערשטן איז אים מער פון אלע עפעס געפעלן שמואליק
באַקסער, צו וועלכן ער האָט ביסלעכווייז זיך צוגעלאָזט, ביז
ער איז מיט אים געוואָרן שטארק חבר. בנימין האָט אים מגלה
געווען דעם גאנצן פלאַן פון זיין נסיעה און שמואליקן איז די
זאך זייער שטארק געפעלן. ער האָט מכוּח דעם איבערגעשמועסט
מיט כייקלען. כייקל האָט דאָס גענומען אויף זיין מוח; און
הנס די זאך איז אים אויסגעקומען אביסל שווערלעך, דאָך איז
דאָס אים געגאנגען אין קאַפּ. ער האָט באלד טאָקע אין א סע-
סיע מיט בערל פראנצויז און טוביה מאָק אפירגענומען דעם
דאָזיקן ענין און זיי האָבן זיך דערויף שטארק פאָרחירושט.
-- בנימין, -- האָבן זיי געזאָגט, -- זעט טאָקע עפעס
ניט אויס ווי א געוויינטלעכער מענטש, ער איז עפעס ווי צע-
טראָגן, נישט אויף דעם עולם, אז ער רעדט, איז שווער צו
פארשטיין, וואָס ער מיינט, ער פארטראַכט זיך אמאָל, שטעלט
אויס א פאָר גלעזערנע אויגן און שמיכלט, זיין הילוך און

זיינע אלע פאסטעמקעס זענען עפעס משונה. דאָס אלצדרינג באַד ווייזט, אז ער איז העט, העט גאָר פון אן אנדערער מדרגה, נישט גלאַט א מענטש, אין אים מוז בודאי עפעס שטעקן. נלאַט פשוט קען עס לגמרי נישט זיין, ווער ווייסט, אפשר איז דער בנימין גאָר נישט קיין בנימין, א קשיא אויף א מעשה! ...

אז בנימין און סענדערל זענען פארסאפעט אריינגעקומען אין קלויזל נאָך דער מעשה מיט דער יודענע פון די אייער, איז דאָרט געווען א שרעקלעכער געפילדער. די סעסיע פון אונדזערע פאָליטיקער האָט שטארק זיך מפלפל געווען מיט איציק פשטן, וואָס ער האָט זיך געריסן אויפן גאָרגל און אים לעכן אריבערגעשריגן.

— נאט זעט, וואָס שטייט אין יוספון, — האָט איציק געשריגן אין איין אָטעם און געטייט מיטן פינגער אין א ספרל. — אין יוספון שטייט, אז אלעקסאנדער מוקדון האָט געוואָלט גיין צו די קינדער יונדב בן רבב, איז ער דערגאנגען ביז די הרי חושך און ער מיט זיינע גבורים האָבן דאָרט נישט געקענט לחלוטין גיין, זייערע פים זענען געזונקען אין בלאַטע ביז איבער די קני. מחמת די זון שיינט דאָרט נישט, איז די ערד אין יענעם אָרט שטארק זומפיק. היינט פארשטייט איר שוין, אלעקסאנדער מוקדון, דער גרויסער אלעקסאנדער מוקדון, וואָס איז געפלוין אויף אן אָדלער און וואָס איז שוין געווען ביי די טירן פונעם גן-עדן, ער האָט נישט געקענט אריבער די הרי-חושך, מכל-שכן אייער פארשוין, אזא נפש ווי ער! עס וועט אים נישט העלפן דערצו אפילו כיוקל מיט אלע זיינע שפרינזשינקעס.

— דו גראָבער קאָפּ איינער! — האָט כיוקל זיך צעלאָזט אויף א קול און געטושעט איציקן מיטן גראָבן פינגער. — וואו זענען דייע אויגן? אדרבה, זע טאקע וואָס דאָ שטייט ווייטער. ער זאָגט: אז אלעקסאנדער מוקדון האָט דאָרט גע-הערט עופות, פייגעלעך, רעדן יוונית. איין פויגל האָט אים געזאָגט בזה הלשון: דיין מי איז אומזיסט, ווייץ דו ווילסט קומען אין גאָטס הויז און אין דעם הויז פון זיינע קנעכט, די בני אברהם, יצחק, ויעקב, — היינט פארשטייט דו שוין, גראָבער קאָפּ איינער, פארוואָס אלעקסאנדער מוקדון האָט אהינצו נישט געקענט גיין?

— מילא וואָס וועסט דו אָבער טאָן, מיין גרויסער בעל-מוח, אויב עס קומט גאָר אויס ווי די יש אומרים דאָרט, אז די עשרת השבטים מיט די רויטע יידעלעך אָדער די בני משה וואוינען גאָר דאָרט ערגעץ נעבן דעם לאַנד פונעם פריסטער יאָן! נו, היינט לאָז דיין נפש מוחל זיין געפינען ערגעץ דאָס לאַנד פונעם פריסטער יאָן! מאָרגן נאָכן קאלטן קונגל!

— עט, נארישקייטן, איציק! כ'לעבן, נארישקייטן.

— ווארט נאָר, ווארט, מיין בעל־מוח! עס איז עפעס נאָך דאָ אַ סמבטיון אויך! וואָס וועט ער טאָן מיט דעם סמבטיון, וואָס ער שללידערט אַ גאנצע וואָך שטיינער? לאָמיר שוין אָנ־נעמען אין דער סברא, אז ער איז שוין אריבער די הרי חושך, ער האָט שוין געפונען דאָס לאַנד פונעם פּריסטער יאָן. נו קומט ער צו צום סמבטיון, טפּררו! עס רעגנט מיט שטיינער, אומגעלעך צו שטעלן א פּוס. דאָס דאָ וועט דאָך אים נישט העלפּן אפילו דיין וויטע, זי זאָל זיך אפילו שטעלן מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט די פּיס ארויף.

— הע, הע, דו טשעפעסט זיך שוין אין וויטען! אָט וואוהין דו ביסט פארקראַכן.

— וואָס איז דאָס אין־אמתן פאר אַ גאנץ איציק, אומיסט־אומנישט שפעטן פון די מלכות, — האָט בערל פראנצויז זיך אריינגעמישט מיט פארדראָס. — מיר רעדן דאָך איצט פון בנימינען, זידל דיר בנימינען און מיש נישט אריין די מלכות, איך בעט דיך!

— פארוואָס זידלען בנימינען? — האָט זיך אָנגערופן טוביה מאָק. — בנימין גייט, דאכט זיך, אויף אַ דרך, דורך אים קען נצמח ווערן יידן אַ ישועה.

— איי, מאָק מאָק! — האָט איציק געמאכט מיט תרעומות און געשאַקלט מיטן קאָפּ. — אויף דיר, מאָקעניו, האָב איך מיר, כ'לעבן, נישט געריכט, אז דו זאָלסט האלטן מיט זיי און מאכן אזא פירוש פון בנימינען. וואָס האָסט־דו אין אים אזוינס דערזען?

— הערט נאָר, איך בעט אייך, אַ גאנץ פון אַ מענטשן: וואָס האָסט־דו אין אים אזוינס דערזען? — האָט שמואליק באַקסער זיך נאָכגעקרימט מיט אַ געשפעט. — משוגע ביסט־דו היינט, איציק, צי וואָס? זיין אָפּגעלאָזנקייט, זיין צעטראַגנקייט, זיין קוסן, זיין רעדן מיט זיין גאַנץ באנעמען באווייזן, דאכט זיך, זייער גוט, ווער ער איז אזוינס. דאָס פנים איז דער בעסטער שפּיגל. אויב דאָס אלצדינג איז ביי דיר קיין באווייזן נישט, ווייס איך שוין נישט, וואָס הייסט ביי דיר אזוינס אַ מענטש. אדרבה איך בעט דיך, אָט איז ער איצט אַליין אָנגעד־קומען, קוק אים, זיי מוחל אָן און זאָג, אויב דו ביסט נישט משוגע, טאקע ריין חסר דעה... איר זעט, עפעס פלאַמט אים דאָרט אַ באק און דריי געלע פאסקעלעך ציען זיך אים ווי אַ שין אויפן פנים! נו, איציק, וואָס פארא פנים האָסט־דו איצט? איציק איז צוגעגאנגען געענטער צו בנימינען, האָט אים אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פּיס, אים אַ שפּיי געטאָן כמעט אין פנים אריין און איז אוועקגעגאנגען אין איין כעס.

פון דעם דאָזיקן שמועס אָן וועגן בנימינען האָט באַקומען די פּאָליטיקע און אנדערע פּנים. שמואליק באַקסער מיט בערל פּראַנצוו האָבן געשלאָסן בלאַט מיט כייקלען, וויטע האָט אַרויסגעשיקט אין ים טויזנט גרויסע אָקרענטן, מיט שרעקלעך ווילדע מאַשינעס, דער פעטער ישמעאל איז אַריבער דעם פּרוט און נאָפּאלעאָן האָט געשאָסן מיט באַמבעס אויף סעוואַסטאָפּעל. טוביה מאַק איז געשטאַנען אויף משקולת, נישט אַהין — נישט אַהער, געדרייט מיט דער צונג נישט צו-וויסן, משטיינס-געזאָגט, אויף וועלכער וועלט ער איז, און איציק פּשטן איז געבליבן איינער אליין ווי אויפן וואַסער. ער האָט, נעבעך, געאַרבעט אויף אלע כליים און שיער נישט געשפּרונגען אַרויס פּון דער הויט. אַ קאַטאַוועס איינער אַקעגן אזאַ חברה! דערפאַר האָט ער זיך פאַרעסן אויף בנימינען. ער האָט פּון יענער צייט אָן זיך אַלץ צו אים געזוכט און אים געטאָן אין דער גאַל אַרײַן.

„נאָט איז מיין עדות, — דערציילט בנימין אין אן אָרט. אז איך האָב מיך נישט געמישט אין דער פּאָליטיקע, וואָרום איינמאַל, צו וואָס טויג עס? צווייטנס, וואָס געהער זיך עס מיט אַ יודן אָן? פּון-מיינטוועגן האָט געמעגט זיין אזוי אָדער אזוי, אַלץ גלייך. סענדערל מיינער האָט אין אזעלכע זאַכענישן זיך אויך, אסור, נישט געמישט און פּונדעסטוועגן האָט מיך איציק נישט געלאָזט רוען, איך האָב פּון אים נישט געהאַט קיין טאָג און קיין נאַכט. אַמאָל פּלעגט ער מיך אַרומשטעקן הינטן מיט פעדערן, אָדער וואַרפן אויף מיר שטילערהייט אַ קישעלע, אָדער פאַרשליידערן ערגעץ מיינס אַ שוך, אז איך האָב מיר דעם קאָפּ פאַרדרייט זוכנדיק; בין איך ביי דער נאַכט אַנטשלאָפּן געוואָרן אויף מיין געלעגער, פּלעגט ער מיט אַ שטרועלע מיר קיצלען די פּיאַטעס, אז איך פּלעג אזש אונטער טערשפּרינגען, אָדער ער פּלעגט מיר לאָזן אַ פּאַמפע אונטער דער נאָז. איך פּלעג זיך אויפכאַפּן נישט טויט — נישט לע-בעדיק אין קיינ-הוסטן מחמת דעם רויך אפּשר אַ שעה כּסדר, גלייך ווי איך בין שולדיק געווען אין דעם, וואָס די דריי קאָמפּאַניעס האָבן געמאַכט יד אַחת.

דאָס אכטע קאפיטל

ווי אונדזערע פארשיינען זענען ארומגעגאנגען איבער די הייזער

דעם גרעסטן טייל טאָג זענען אונדזערע פארשיינען טרוד
געווען מיט דער פרנסה. זיי האָבן געמאכט וויזיטן אין די מע-
טעריוקער הייזער און האָבן אין א קורצער צייט קונה שם
געווען אזוי, אז מען פלעגט אויף זיי נאָכטייטן מיט די פינגער
און באגעגענען זיי דער מיט א גלייך-ווערטל, דער מיט א
שמייעלע. אן אנדערער אויף זייער אָרט וואָלט זיך שטארק
איבערגענומען פון אזא כבוד און צעפויקט אומעטום פון זיין
גרויסקייט, אָן עין-הרע, אין דער וועלט, ווי מען האָט זיך גע-
שמאַלצן פשוט אַנקוקנדיק אים, ווי מען האָט זיך געלאָבט מיט
איטלעך זיינס א וואָרט און מיט וואָס פאר א שמייעלע מען
פלעגט אים אויפנעמען און ארויסבאלייטן פון דער טיר. נאָר
אונדזערע פארשיינען אָבער זענען ביי זיך געווען פראַסטע מענטש-
לעך און האָבן פון אזא כבוד זיך גאַרנישט געמאכט. בנימין
איז געווען פארטראָגן אין זיינע זאכן און סענדערלעך איז גע-
לעגן אין זינען, די טאַרבע זאָל זיין פול און אין דער קעשענע
זאָל זיין עטלעכע גראַשן אויף הוצאות. צי גיסט-דו מיט א
שמייעלע, צי מיט א קרים, וואָס מאכט עס א יידן אויס,
אבי גיב.

היינט איז פורים, מאָרגן איז אויס,
גיב מיר א גראַשן און טרייב מיך ארויס!

אָט-דאָס איז דאָס באקאנטע יידישע לידל, וואָס שילדערט זייער
נוט זייער פראַסטקייט, זייער עניוּת און וואָס סענדערל פלעגט
עס גייענדיק אויפן וועג זייער אָפט שטילערהייט אונטערזינגען.
א גוט-מאָרגן, גאָט העלף! פלעגט סענדערל זאָגן ביים
אריינקומען ערגעץ אין א שטוב, נאָכשלעפנדיק הינטער זיך
בנימינען פאר דער פאָלע, דערנאָך פלעגט ער אים דערלאנגען
א שטופ פאָרויס, אים איינרוימען אין אויער, ער זאָל זיך ניט
שעמען און אליין אנדערשטעלן זיך אין דער זייט מיט גרויס
דרך-אריין.

ארומגייענדיק אויף אזא שטייגער, זענען אונדזערע פאר-
שיינען איינמאָל אריין אין א שטוב, אין וועלכער זיי האָבן
געטראָפן עפעס א יונגמאן טענהנדיק מיט דעם באלעבאָם. עס
האָט אויסגעזען פון די רייד, ווי דער יונגערמאן גיט דעם בא-

לעבאָס צו פארשטיין די וויכטיקייט פון עפעס אן ענין, וואָס דורכרעם קלינגט מיט אים איצט די וועלט, ווי ער לויבט זיך פאר אים אָפּ, ווייזט פאפירן און פארלאנגט פון אים עפעס א זאך, נאָר דער באלעבאָס קרימט זיך אָבער, טענהט ווי ער קען און צאפלט פשוט זיך אויסצורדייען פונעם יונגמאנס הענט. דער באלעבאָס האָט זיך אָנגעכאפט אין אונדזערע פארשוניגען אזוי ווי א דערטרונקענער אין א שמרוי. ער האָט געשווינט זיך צוגעלאָזט צו זיי אין דער האָפענונג, אפשר האָבן זיי צו אים א נייטיק געשעפט און וועלן אים דערווייל באפרייען פון דער נויט. נאָר קוים אָבעד האָט ער דערהערט, ווער זיי זענען און וואָס זיי ווילן, איז ער געבליבן שטיין צעמישט, שטארק פארוואנדערט, ווי איינער בשעת דאָס אָנשיקעניש טרעט אים פלוצים צו פון אלע זייטן.

— אָט האָט איר נאָך גוסעים! — האָט דער באלעבאָס זיך אָנגערופן נאָכרעם אז ער איז צו זיך געקומען און זיך געווענדט צו דעם יונגמאן. — די דאָזיקע יידן, זעט איר, זענען אויך נוסעים! נאָך אייך נייעס, נוסעים אויף אונדזער קאָפּ!
דער יונגערמאן מיט אונדזערע פארשוניגען האָבן איינער דעם אנדערן זיך אָנגעקוקט,

— הערסטו, — האָט סענדערל א צי געטאָן בנימינען פאר דער פּאָלע און אים איינגערוימט אין אויער, — מעגלעך אז דער דאָזיקער יונגערמאן וואנדערעוועט אויך אהינצו... ער קען נאָך, חלילה, פארלויפן פריער און אונדז אָפטון אויף טערקיש. — אפשר זייט איר טאקע אלע איין קאָמפאניע? האָט דער באלעבאָס זיך ווייטער אָנגערופן.

— חלילה, חלילה! — האָט בנימין מיט סענדערלען ביידע אין איין קול געשרינגן. — מיר גייען באזונדער, גייען מיר!
— נייט אייך געזונטערהייט באזונדער, ביי מיר אָבעד הייסט איר איין קאָמפאניע, — האָט דער באלעבאָס געזאָגט און ארויסגענומען א מטבע פון דער קעשענע.

— גיט, זייט מוחל, אונדז, אונדז גיט, — האָט סענדערל געבעטן און אויסגעשטרעקט די האנט, — מיר וועלן שוין דעם יונגמאן ארויסגעבן זיין חלק. קומט, יונגערמאן, מיר וועלן אייך ארויסגעבן, איך האָב מינץ.

אינמיטן דרינגען האָט זיך געעפנט די טיר פון דער קיך און א שרעקלעך קול האָט זיך געלאָזט פון דאָרט הערן משונה-וויילד: — דאָס איז ער, ער! אָט-דער, וואָס שטייט נעבן דעם קליינעם דארן יידל, זיי האָבן דענסטמאָל אויך ביידע זיך ארומגעשלעפט. איך האָב אים דערקענט, דעם שיינעם נפש, אין זיין פנימל, אין זיין געל בערדל, אויסגעצופט זאָל עס אים ווערן! אין זיין צעבראשמעט הערצעלע, א פארבאפט, רבונג

של עולם, זאל ער ווערן, זאל עס מיט אים קוילען, מאַרדעווען
און אויסרינגען דאָס מאַרד פון זיינע טריפהנע ביינער, אויסרינגען!
— קוב, בנימין, אוועק! — האָט סענדערל געזאָגט שלעפּנר
דיק בנימינגען פאר דער פּאַלע. — א רוח אין דער חצופהס
טאטן אריין. זי האָט נאָך אלץ צוטאָן מיט די צעבראַכענע אייערן

דאָס ניינטע קאפיטל

ווי זכות-אבות האָבן פאר אונדזערע פארשויןען זיך געלייגט

זיפּצן און קרעכצן מון מען, אז מען לייענט די געשיכטע
פון די גרויסע באַרימטע קאַפּיטענטשן, ווי זיי האָבן, נעבעך,
געליטן שטארק זייער גאניז לעבן פון דער וועלט, פאר וועלכער
זיי האָבן מקריב געווען זייערע טעג און יאָרן און זי באַגליקט
מיט זייער נוצלעכע זאכן, וואָס זיי האָבן מיט זייער שכל דער-
גאנגען. די וועלט איז בטבע א קינד, וואָס האָט ליב זיך צו
האַלטן נאָר אין דער מאמעס פארמוך, נישט אַפּצוטערעטן פון
איר אויף א האָר; וואָס האָט ליב אלץ די אלטע נאָרישע
מעשיות, וועלכע די ניאנקעס און אלטע באבעס חזרן זיי אים
איבער הונדערט מאל אין טאָג; וואָס מיינט, אז בעסערס פון
זיינע שפּילעכלעך איז טאקע נאָר נישטאָ, און דרינגען שטעקט
די גאַנצע חכמות, וואָס קען נאָר זיין, און אז דער באהעלפער
קומט אים נעמען אין חדר אריין, אויסצולערנען אים עפעס,
שרייט ער געוואלד, גלייך ווי מען וואַלט אים געקוילעט. די
וועלט האָט ליב צו לעבן אזוי ווי זי איז געוואוינט, עפעס א
נייעס קומט איר אויס משונה-וויילד, זי שרייט דערויף מעשים
און זידלט, מאכט מיט דער בלאָטע גלייך דעם, וואָס טראכט
אזוינס אויס. ערשט דערנאָך, אז דאָס נייעס איז שוין נולד גע-
וואָרן, עס האָט זיך איינגעלעבט און ווייזט באשיינפערלעך
ארויס דעם גרויסן נוצן וואָס אין אים ליגט, ערשט דענסטמאל
כאַפט מען זיך אין דעם שטארק אָן. מען האָט דערפון גרויס
הנאה און מען פארגעסט כלל יענעם, נעבעך, וואָס האָט עס
מיט נויטשווייס ממציא געווען. נאָך זייער שיין פון דער וועלט,
אז זי האָט זיך זיינער דערמאָנט אים צו מאכן כאַטשע א מלא
און צו שטעלן אים א מצבה. מיליאָנען מענטשן לעבן היינט
גליקלעך און אַטעמען פריי אין אמעריקע, און קאָלומבוס בשעת
אים איז אריין דער געדאַנק צו אנטדעקן אמעריקע האָט, נעבעך,

שטארק געליטן, די וועלט האָט אים געהאלטן פאר משוגע און אויס אים חוזק געמאכט.

דעסגלייכן איז אויך געווען מיט אונדזער בנימינען פון "טו"ר נעיאדעווקע. נאָר אָנקונדיק אים האָט מען אים געהאלטן פאר א משוגענעם און הערנדיק זיינע רייד איבער דער נסיעה האָט מען זיך געשטיקט פאר געלעכטער, מען האָט מיט אים געטריבן קאטאָועס, איטלעכער האָט מיט אים געהאט צוטאָן און אויס אים געמאכט א קאָטער. א נס, וואָס בנימין האָט עס אזויפיל נישט פארשטאנען. זיסט וואָלט ער זיך פארעסן, חס-ושלום, קראנק געוואָרן און א שפיי געטאָן אויף דער גאנצער נסיעה! מיר היפערן איבער א סך זאכן פון דעם עולמם המצאותלעך איבער בנימינען, בכדי דאָס זאָל אויף אונדז אלע נישט פאלן פאר קיין אייביק פלעק און דאָס זאָל אונדז נישט זיין צו קיין חרפה, צו קיין בושה אין דער געשיכטע פאר די שפעטערדיקע דורות. מיר מאכן זיך נישט וויסנדיק פון די אלע זאכן, כאטע פאָקרישקע, און נעמען זיך ווייטער צו אונדזער דערציילונג.

„איז טעטערייווקע, — זאָגט בנימין, — איז דאָ א גרויסע קהילה יידן, זאָלן זיך פרוכפערן און מערן. ווער זיי זענען, וואָס פאר א מיני מענטשן זיי זענען און פון-וואנען זיי האָבן זיך גענומען, דאָס פרעגט זיי בחרם. ווייסן זיי אליין נישט, זיי האָבן נאָר בקבלה פון טאטעס, זיידעס און עלטער-עלטער-זיידעס, אז זיי וואקסן פון יידן, און ווי עס זעט אויס פון א טייל זייערע מנהגים, פון זייערע הלבשה, פון זייער לשון און פון זייער האנדל וכדומה זענען זיי, אפנים, טאקע מחויב צו זיין יידן, נאָר צונויפגעלאָפענע, אָפגעריסענע פון פארשיידענע שבטים, וואָרום איינער מיט דעם אנדערן געהער זיך כמעט נישט אָן. לאָז, אשטיינער, איינער פאלן, וועט דער אנדערער אים נישט אויפהייבן, כאָטש, ער זאָל, שונא-ציון, די כפרה ווערן, די מיתה-משונה אייננעמען דאָ אויפן אָרט...“

צווישן זיי איז דאָ א טייל, וואָס פארשטייען זייער גוט מאניפארגע-לשון. מאניפארגע איז מאני-פארניסימו"ס, דאָס הייסט: מאני — לשון, פארגי — ציגיינעריש. מאניפארגע-יידן קענען חכמת היר, קוסן יענעם אין דער האנט אריין און ציען געוויינטלעך דערפון זייער פרנסה, דערצו נאָך קענען זיי אנדערע מלאכות, לעמפלעמאכערס און טאָקערס זענען זיי טאקע איינע אין דער וועלט. חידושן נאָר מוז מען זיך, ווי זיי מאכן אמאָל יענעם א לעמפל און טאָקען-אָפ זאכן עפעס נאָר שלא כדרך הטבע. אויך האָבן זיי א מתנה פון זיין ליבן נאָמען אָפצוואַנגן אמאָל א פומוז, און דווקא שטילערהייט, מיט אזעלכע מיני תנועות. אזש טרערן שטעלן זיך דורכדעם אין די אויגן און זיי נעמען

דערמיט ביי יענעם פשוט צו דאָס היות... מען זאָגט, יאָכבי, זיי שטאַמען פון די ערבֿרוב פון דער גזע כפתורים. בכלל, זאָגט בנימין, זענען די איינוואוינער דאָרט ערלעכע לייט, גוטע מענטשן, זיי פלעגן מיך אויפנעמען תמיד מיט א שמייעלע און משונה הנאה האָבן מיט מיר זיך אָפצוגעבן. מען האָט געזען באשיינפערלעך, אז זיי זענען מיט מיר שטאַרק צופרידן. איך ווינטש זיי פונעם נאנצן הארץ, אז נאָט און לייט זאָל פון זיי אייביק אויך אזוי צופרידן זיין. אָמן.

א חידוש נפלא, דערציילט ווייטער בנימין, דאָרט אין דער סביבה באגעגנט מען אמאָל פאַרשוניען, וואָס זענען אביסל ווי חזירעוואטע. מען דערקענט עס זיי באלד אין דעם אָנבליק. א טייל זאָגן, אז דאָס איז אזא פאַראדע, ווידער א טייל ווילן האָבן, אז דער אָרט איז דערצו מסוגל. בנימין וויל דרינען נישט מכריע זיין, דאָס געהער זיך אָן מיט די געלערנטע, זיי זאָלן די זאך פאַרשן און אונדז דערקלערן אקוראַט, וואָס דאָס באטייט. נאָר ווי די מעשה איז, זאָגט בנימין, אזוי צי אזוי, די זאך אליין איז קיין נייעם נישט אויף דער וועלט. נאָך דער אַלטער מתתיהו דעלעקאַרטי העט-העט אין די פריערדיקע יאָרן ברענגט אין זיין ספר "צל עולם" בזה הלשון:

"אין בריטאַניע איז דאָ א פאָלק מיט אן עק פון הינטן ווי ביי בהמות, אויך זענען נאָך דאָ ווייבער, הויכע, גרויסע ווי די ריין, און זיי זענען באוואקסן מיט שטשעטינעם (חזיר-האַר) ווי די חזירים. אין צרפת האָט זיך געוויזן א פאָלק מיט הערנער. אויף יענע בערג זענען דאָ קרומע ווייבער, און די וואָס איז מער קרום איז אלץ שענער": "טאַקע ממש ווי מען באגעגנט נאָך ביי אונדז, היינטיקע צייטן, זייער פיל ווייבער, וואָס קומען אויס קרום, שטאַרק בולט, מחילה, פון הינטן, מיט א לאנגן עק, וואָס באַמבלט זיך און שלעפט זיך זיי נאָך אויף דער ערד. דאָס וואָס איז געווען, זאָגט דער פסוק, דאָס וועט אויך זיין און ס'איז נישטאָ קיין נייע אונטער דער זון!"

טעטעריוקע, זאָגט בנימין, איז גרויס מיט שיינע מויערן און לאנגע גאַסן. אָנקוקנדיק זי ביים ערשטן מאָל, דאכט זיך אויס, זי לעבט, עס קאָכט דאָרט און רוישט, נאָר דערנאָך, אז מען ווערט אביסל איינגעוואוינט, זעט מען, אז זי איז אין תוך אריין א מין גרויסע טונעיאדעווקע. די איינוואוינער דאָרט עסן, לייגן זיך שלאָפן, שטייען-אויף ווי געוויינטלעך אלע טאָג אין איין צייט. די צייט ווערט גערעכנט דאָרט נאָך דעם עסן, פון נעם אָנבײסן, אשטייגער, ביז ווארעמס און פון ווארעמס ביז וועטשערע, מחמת אָנבײסן, ווארעמס און וועטשערע זענען דריי קרעטשמעס אין זייער לעבן, וואָס אהינצו גארט מען זיך צו דערשלעפן אויף א פאַפּאס און עפעס טאָן נאָכדעם, אז מען

האַט פארבראכט א שטיק צייט מיט גאַרנישט אין א פוסטן סטעפּ. מען זאָגט, יאָקבי, טעטעריווקער לופט מאכט כטבע פויל, אָפּהענטיק און שלעפּעריק. ווען עס פאלט אהינצו אריין עפעס א מענטש מיט קוראזש, מיט א חשק עפעס צו ווירקן, נעמט עס אין א קורצער צייט ביי אים צו אי דעם קוראזש, אי דעם חשק, און עס בלייבט אים מער נישט איבער ווי דער חשק צו עסן, צו שלאָפן, און אויפצושטיין בכדי ווייטער צו עסן און צו שלאָפן.

בנימין האָט דאָרט געזען די סטאנציעס פון די קליין־שטעטלדיקע סבאַרשטיקעס און פּאָויערענעס. אוועקפאַרנדיק פון דער היים האָבן זיי ארויסגעוויזן קוראזש און שטארקייט נאָך פיל מער ווי מען באדארף. מען מוז פאַרן, האָבן זיי אלץ געדונגען און איינגעשמועסט דעם עולם, מען מוז פאַרן, זיך סטארען ארבעטן און איינלאדעווען מכוה דעם געלט אויף גע־וויסע קהלשע הצתרכות און מכוה נאָך אנדערע שטאַטישע זאכן, כאַטש זייער סטארען־זיך, ארבעטן און טאָן וועגן דעם איז אינ־גאנצן אן איבעריקע זאך, טאקע נאָר ווי א פינפט ראָד צום וואָגן, ווייל דערויף איז דאָ א סמעטע, און אלצדינג וועט גע־מאכט ווערן נאָר אָן זייער הילף. נאָר זיי האָבן אָבער פאַרט באקומען שטארק חשק, עס האָט זיך זיי משונה פארגלוסט, האָבן זיי גענומען ביים עולם געלט פאר זייערע ווייבער און קינדער אי פאַר זיך אויף הוצאות און מארש אין וועג אריין אין א גוטער, אין א מזלדיקער שעה. אין טעטעריווקע קומענדי־דיק איז זיי, מעשה שטן, באלד פארגאנגען דער חשק, — וואו בריהשקייט, ווען בריהשקייט! האָבן זיך אנדערגעזעצט אויף דער סטאנציע פויל, אָפּהענטיק, נאָר געגעסן, נעבעך, געטרונקען אין געשלאָפן גלייך מען האָט זיי א כישוף אָנגעטאָן. אין דעם צושטאנד פארברענגען זיי, נעבעך, דאָרט זייערע טעג און יאָרן, דער עולם שיקט זיי אלץ צו, אויף דער בקשה, געלט און ווייטער געלט און זיי זיצן טאקע אלץ, גענעצן, עסן, שלאָפן, נעבעך, ווי די פארצויבערטע פרינצן, און ס'איז פשוט אומ־מעגלעך זיי פון דאָרט ארויסצורייסן, אפילו קיין בעל־שם און קיין טאָטער קענען דערצו אויך נישט העלפן.

בנימין האָט אָנגענומען א יצר־הרע זיך צו באקענען מיט די בארימטע געלערנטע און שריפטנשטעלער, וואָס אין טעטעריווקע. עפעס איז ער דאָך אויך א שטיקל קענער, א חקרן, וואָס קוקט אריין אין די קליינע אותיותלעך און ווייסט, וואָס איז אזוינס א יידישער חקירה־ספר, פון וואנען די דאָר־זיקע לייט האָבן געשעפט זייער תורה, זייער ידיעה און די שבע חכמות. היינט ווי שיקט זיך עס, קומען אהער און זיך נישט זען מיט זיין סאָרט מענטשן? ! הויז דעם האָט זיך אים

געוואָלט טאקע איבערשמועסן מיט זיי וועגן זיין נסיעה, אזעלכע
 לייט וועלן אים דאך פארשטיין און קענען אָפּשאַצן דעם ווערט
 זיינעם. ער האָט געהאָפט, זיי וועלן אים נאָך געבן הסכמות
 און אים הייבן ווי אויף דרוקעס, זיי האָבן דאָך ליב ארויס-
 צוגיין מיט זייערע הסכמות אויף קלייניקייטן, שמאָכטעליען,
 בפרט נאָך אויף אזא זאך, אויף אזא וויכטיקע זאך, דאָ וועט
 די פען זייערע זיך צעלאָזן גאלאָפּ, גאלאָפּ ווי א פּערד.
 נאָר צו וועלכן פון זיי בנימין איז געקומען, האָט ער אים
 אלץ געטראָפּן אָדער ער עסט, אָדער ער שלאָפט! איינמאָל איז
 אים געראָטן צו טרעפן איינעם פון די לייט — א ווילדער
 שרייבער, א משונה בארימטער בריה — ווי ער איז געזעסן
 אָנגעלענט אויף א באַנקעטל אין אן אָפּגעזונדערט חדרל.
 — גוט מאָרגן!

— גוט יאָר! וואָס וויל א ייד?

— עט, אזוי, אביסל שמועסן!

אהינדאהער, עפעס פלאטשיק דער עסק. דער בריה איז
 עפעס ווי צעקראַכן, קוים וואָס ער רירט מיט די ליפּן, די
 נשמה ליגט אים אויף דעם שפיץ נאָז און עס קלעבן זיך אים
 די אויגן. בנימין מינטערט אים, רעדט איבער אים ווי ער קען,
 נאָר אומזיסט די מי. ער איז קאלט ווי אייז. ערשט דערנאָך
 האָט ער זיך אביסל אויסגעטשוכעט, א שטארקן גענעץ געטאָן
 און אריינגערופן דאָס ווייב.

— ווען וועט מען שוין גיין עסן? האָט ער זי א פרעג
 געגעבן און אויסגעקנאקט די ביינער מיט א געשמאקן גענעץ.
 — לאָז מען שוין געבן עסן, וואָרים איך וויל, האָט ער גע-
 זאָגט, איך וויל אביסל צולייגן מיך שלאָפּן...

הכלל, טעטערווקע איז א גוטע ספאלניע, אלצדינג שלאָפט
 דאָרט רואיק: אי דאָס געלערנטקייט, אי דער האַנדל, אי די
 בענק, אי די פּראָצעסן (לאָדענישן) און אלע מיני געשעפטן.
 ווי מען זאָל זיי נישט פּרוואוון וועקן, קען מען זיי אלץ נישט
 דערוועקן. אפילו ווען עטלעכע מענטשן פארקלייבן זיך א מאָל
 אינאיינעם, נעמט זיי באלד אָפּ דאָס לשון, זיצן, גענעצן און
 קוקן איינער דעם אנדערן אָן ווי די גולמס, און די גאנצע גע-
 זעלשאפט ווערט אנשלאָפּן. ערשט ווען מען דערלאנגט די
 וועטשערע, רירט זיך אין זיי אן אבר, זיי ווערן לעבעדיק, נע-
 מען זיך געשמאק צו דער אכילה, עסן אָפּ — און א גוטע
 נאכט! זיי גייען אהיים שלאָפּן...

אונדזער בנימין! האָט עס געפילט שפעטער אויף זיך אליין.
 ער האָט דערנאָך אין טעטערווקע נישט מער געטאָן ווי גע-
 נעסן און געשלאָפּן און דער חשק פון דער נסיעה איז אים
 עפעס ווי פארנאנגען. ער איז געווען אין א גרויסער סכנה

פארפאלן צו ווערן דאָרט, אזוי ווי א שיה, וואָס כאַפט זיך אַריין אין דעם שטילן ים, און אַפּשלאָפּן דאָרט זיין לעבן ביז אַצינד, ווען מיט אים זאָל זיך נישט געווען מאַכן א מעשה, וואָס האָט ווי א שטורעמווינט, אויף זיין גליק און אויף דער וועלטס גליק, אים מיט גוואַלד ארויסגעטריבן פון דאָנען ווייטער צו זיין נסיעה.

די שנהא פון איציק פּשטן צו בנימינען האָט וואָס א טאָג אַלץ מער געוואַקסן. ער האָט די לעצטע צייט ווי א זלדניע זיך איינגעגעסן אין בנימינען און זיך גענומען שטארק מפּלפּל צו זיין מיט אים איבער זיין נסיעה, אים לייגן שטיינער אויפן האַרץ, אז דענסטמאָל, ווען דאָ אויף דער דאלאָניע וועט וואַקסן האָר, וועט ער קומען צום סמבטיון, און זען די רויטע יידעך לעך ווי ער זעט זיין אויער.

בנימין אָבער האָט זיך נישט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע און אויסגעדרונגען, אז ס'איז דאָ אין דער וועלט א בורא, וואָס פּאַרלאָזט נישט די, וואָס האָבן אין אים א בטחון. נישקשה, ער וועט, אס"רצה-השם, מיט גאָטס כח דערגיין אַהינצו, שונאים אויף צעשפּרינגעניש, און אז בנימינען פּלעגט טענהנדיק זיך צעשפּילן די געבליטן, פּלעגט ער ווערן פּלאַם פּייער און אין דער מיט שמועס אריינוואַרפן אויף א קול: פּיפּערנאָטער, לינדענוואַרעם, אייזל, מוילאייזל וכדומה! דאָס האָט געהייסן אזוי פיל ווי: בילט אויף די ציין, אָט בין איך שוין העט ווייט, אָט בין איך שוין דאָרט אין דער מדבר און גיי און גיי און גיי!...

איציק פּלעגט דריי מאָל אויסשפּייען אין זאָגן: ער איז פּשוט משוגע, חסר-דעה, מען באַדאַרף אים פירן צום טאָטער. און האָט צום סוף אזוי ווייט געבראַכט, אז קוים האָט בנימין זיך געוויזן אויף דער גאַס, זענען אים ווייסע-חברה נאָכגעלאָפּן ווי נאָך א משוגענעם מיט שטיינער, אים געמאַכט א הורא און געשריגן: פּיפּערנאָטער, לינדענוואַרעם!

איינמאָל, אז בנימין מיט סענדערלעך זענען פּאַרנאַכט גע-גאַנגען ביידע אין גאַס, איז חברה זיי באַפּאלן ווי די היישע-ריקן און זיי שטאַרק דאָקוטשעט, אזוי אז זיי האָבן געמוזט אַנטלויפן מיט הינטערגעסלעך. אין איינעם פון די ענגע געס-לעך, האָבן זיי לויפנדיק באַרג-אַראָפּ איבער א לאַנגער, שמאַד לער קלאַדקע איבער א טייך זיך באַגענגט דאָרט סאַמע אויף דער מיט מיט א מענטשן, וואָס איז זיי געקומען אַקעגן. אויס-מיידן זיך דאָרט איז נישט געווען קיין שום מעגלעכקייט, סיידן אַראָפּשפּרינגען און צעשלאָגן דעם קאַפּ, אָדער ווייניקסטנס זיך אויסברעכן א פּוס. די ביידע זאָכן אָבער האָבן אונדזערע פּאַרשוניען באַדאַרפט האָבן גויטיק אין לעבן אריין. אָן א קאַפּ

אָדער אָן א פּוּס וואָלט דאָך קיין סכּרא נישט געווען צו מאכן זייער נסיעה. און בנימין מיט סענדערלען זענען געבליבן שטיין מיט אראָפּגעלאָזענע נעזער.

— אַא, שלום עליכם, בנימין! — האָט יענער פּאַרשוין, וואָס איז געקומען אַקעגן, א זאָג געגעבן מיט א פּאַרדראָס איר מיט א געלעכטער, אינאיינעם. — א גוטע באַגעגעניש, כּלעבן, אזוי ווי געוואונטשן!

— שלום עליכם, עליכם שלום, רב אייזיק־דוד! — האָט בנימין געענטפּערט נישט מיט זיין קול שטאַרק צעמישט. דער דאָזיקער פּאַרשוין איז געווען רב אייזיק־דוד רב אהרן יאַסלס שרה־זלאַטעס, דער חכם פּון טונעיאַדעווקע.

— שיינע מענטשן! — האָט רב אייזיק־דוד געמאַכט מיט תּרעומות. — מען פּאַרט אוועק פּון דער היים בנגבה, גלאַט אוועק, פּאַר וואָס, פּאַר ווען? ווייס איך? אַלצדינג מוז דאָך זיין עפעס מיט א גאַנג, מיט א דרך הטבע. וואָס הייסט גלאַט אוועק און מאכן ווייבער, נעבעך, אָן א שום גאַנג, פּאַר וויסמע ענוות, מאכן ווייבער! ווייס איך, סטייטש, אדרבה, שוין אוועקגעשטעלט אַלצדינג אין דער זייט, פּרעג איך אייך נישט מער, נאָך א מאָל טאַקע, אדרבה, סטייטש, סטייטש? פּאַר קערט, זאָגט, וואָס טוט איר דאָ? איך מיינ טאַקע דיר אויך, סענדערל. נישקשה, איך זע דיר ווי דו שטייסט פּון הינטן. דיין ווייב, סענדערל, וועט דיר, נישקשה, געבן, גוט מכבד זיין וועט זי דיר, דיין ווייב. ווי א הערינג, אזוי אין כּעס איז זי, וואָלט זי דיר צעריסן, דיין ווייב. דאָס האַרץ אָבער האָט איר געזאָגט, אַז דאָ מוזט איר אוודאי זיין, האָט איר געזאָגט דאָס האַרץ, דיין ווייב, און זי האָט געוואָלט נישט אנדערש פּאַרן נאָר אהער, האָט זי געוואָלט נאָר מיט מיר, דיין ווייב.

— הא, ער איז דאָ! — האָט א געשריי געטאָן א יידענע, וואָס איז אונטערגעקומען פּון הינטן צו רב אייזיק־דודן.

סענדערל האָט אין קול דערקענט זיין בחורטע. ער איז גע־וואָרן טויט ווי די וואנט און געבליבן אָן א נשמה פּאַר שרעק. ער האָט מיט ביידע הענט זיך אָנגעכאַפּט אין בנימינס פּאַלע, ער זאָל נישט אראָפּפאלן פּון דער קלאַדקע, אזוי האָט אים זיך דער קאָפּ פּאַרדרייט. עס האָט אים זיך געדאַכט, אָט נעמט אים שוין אָן זיין ווייב און פעטש שיטן זיך אים ווי האָלץ.

— קוקט נאָר אָן די נפשות, די שיינע נפשות! א, די כּפּרה זאָלן זיי ביידע ווערן! הא, וואו איז ער דאָרט ערגעץ, מיינ ימח־שמוניק? לאָזט מיר נאָר צו אים צו אביסל, לאָזט מיר, איך וועל אים ווייזן, וואָס פּאַר א נאָט מיר האָבן!

אזוי האָט אין איין אָטעם געשרינגן סענדערלס ווייב און געשטופּט רב אייזיק־דודן.

— נאָר אָן געשריי, אָן רעש! — האָט רב אייזיקדוד, זי געבעטן. — האָט נאָר צייט. אז איר האָט אזוי פיל געווארט, ווארטזשע נאָך אביסל. קיין עגונה, מיט גאָטס הילף, וועט איר דאָך שוין קיין עגונה נישט זיין. און ווייטער, ווי זאָגט מען עפעס, האָ? אויך די אייגענע מעשה, א יידענע בלייבט טאקע א יידענע. דאכט זיך, א קלוגע, און פאָרט א יידענע. לאָמיר שמועסן די אייגענע זאך פארקערט, מיַלא, מה רעש? ס'איז נישט מער גלאט פארדראָסיק: גלאט אוועק, פאר וואָס, פאר ווען? אלצדינג מוז דאָך זיין עפעס מיט א גאנג, פארשטייט, איר מיך? נאָר אז ס'איז שוין אזוי, איז דאָך שוין טאקע אזוי, היינט ווי באלד ס'איז אזוי, איז דאָך טאקע די קשיא, צו וואָס נאָך שרייען? דער תירוץ איז אָבער, איך בעט אייך איבער, ווי אן אייגענע מוטער: א יידענע, מחילה, בלייבט טאקע א יידענע.

רב אייזיקדוד האָט זיך ערשט צעוויגט און געוואָלט, ווי זיין שטייגער איז, דעם שמועס זיינעם איבערשמועסן ווידער פארקערט, דערנאָך ווייטער א מאָל פארקערט און אריינגעבן דרינען אביסל פּעפּער מיט ציבעלע, נאָר פון ביידע זייטן קלאדקע זענען געשטאנען א סך מענטשן, וואָס זענען דערווייל אָנגעקומען. זיי האָבן פונדערווייטן זיך שטארק געבייזערט דע-רויף, וואָס יידן האָבן זיך אנדערגעשטעלט דאָ שמועסן, גלייך ווי עס גייט זיי נישט אָן די גאנצע וועלט, און לאָזן קיינעם נישט אריבערגיין.

די קלאדקע איז אזוי שמאָל געווען, אז צוויי מענטשן האָבן דאָרט זיך נישט געקענט מיידן. די וואָס פון איין זייט האָבן תמיד געמוזט ווארטן ביז יענע פון דער אנדערער זייט וועלן פריער אריבער, דעריבער האָט סענדערלס זויב מיט רב אייזיקדודן געמוזט צוריקגיין צו יענער זייט קלאדקע, פון וואנען זיי זענען אָנגעקומען, דעסגלייכן סענדערל מיט בנימיר נען האָבן אויך צוריקגעקערט זיך צו דער אנדערער זייט און ערשט דערנאָך האָט, פון דער דאָזיקער זייט טאקע, דער עולם אָנגעהויבן איבערצוגיין די קלאדקע.

— איך בעט דיך, סענדערל, וואָס שטייען מיר דאָ אזוי, און ווארטן? — האָט זיך אָנגערופן בנימין, וואָס איז פריער צו זיך געקומען. — עפעס שטייען מיר דאָ, אזוי גלייך ווי מען בינדט צו א יינגל מיט אן עק פאָדעם אין מויל און מיט דעם אנדערן צום פיסל פון טיש. נארעלע, איצט האָבן מיר צייט ניצול צו ווערן.

— גערעכט, ווי איך בין א ייד! — האָט סענדערל א זאָג געטאָן פריילעך, ווי איינער וואָס רייסט זיך ארויס פון דער קלעם. — גיכער, גיכער, בנימין! אויב דו ווילסט, איך זאָל

נישט אריינפאלן אין אירע הענט. דאָס איז נישט קיין קלאַרקע,
 נאָר זכות־אָבות האָבן דאָ פאַר אונדז זיך געלייגט.
 אונדזערע פאַרשויןען האָבן געמאַכט געשווינד א פליטה
 און אין עטלעכע מינוט זענען זיי שוין געווען ווייט ערגעץ
 אין אן אנדער עק שטאָט. זיי האָבן נישט געמאַכט לאַנג
 שהיות, פאַרנומען באלד זייערע פעקלעך און זיך געזעגנט מיט
 טעטעריווקע.

דאָס צענטע קאפיטל הורא, רויטע יידלעך!

— היי, וויאָ, וויאָ! — האָט אויף דער קעלניע פון א
 בויד הייזערדיק געשריגן א שמייסער און איז שיער מיטן די-
 שעל נישט ארויפגעפאָרן אויף צוויי ווייבלעך, וואָס זענען גע-
 שטאַנען אין דער מיט גאס, סאַמע די לעכעדיקסטע פון גלופ-
 סקער גאסן, ביידע מיט טאָרבעלעך שפייז: פלייש, רעטעכלעך,
 ציבעלע, קנאָבל, אונטערן אָרעם, און האָבן איינע דער אנדער-
 רער איינגערוימט סודות אי אויסגעגאָסן דאָס האַרץ שרייענדיק
 אויף א קולבל, אז מען האָט אים געקענט הערן ווייט פאַר
 א מיל.

די ווייבלעך זענען אין מיטן שמועס זיך צעלאָפן, איט-
 לעכע אין אן אנדער זייט גאס, און זיך געשטעלט פונדער-
 ווייטנס צו ענדיקן זייער שמועס, אריבערשרייענדיק מיט א
 ניגון איבער בוידן, דראָזשקעס, טעליגעס און פורלעך האַלץ,
 וואָס האָבן זיך געצויגן איינע הינטער דער אנדערער אין א
 גאַנץ לאַנגער שורה, אזוי אז א היפשע צייט איז ריין אוממע-
 גלעך געווען די גאס איבערצוגיין.

— כאַסיע־ביילע! נו, וועסט דו היינט ביי דער נאַכט קו-
 מען אהינצו — צו דער קאָרטנוואַרפערין? איך וועל דאָרט
 זיין מיט מיינעם... דיינער וועט אויך אהינצו קומען, ער האָט
 מיך געבעטן, איך זאָל דיר זאָגן, עס וועט דאָרט זיין פרוילעך
 קום נארעלע, וועסט, כ'לעבן, הנאה האָבן! נו, כאַסיע־ביילע
 וועסט דו קומען?

— מיין כאלעבאָסטע, ברענען זאָל זי, וויל מיך היינט
 מכבד זיין מיט ראָשטשינען ברויט און איבעררייבן גרייפלעך.
 איך וועל מיך אָבער אויסדרייען און קומען. נאָר איך בעט
 דיר, דאָבריש, לאָז עס זיין בסוד, זאָג נישט קיינעם.
 — וואַרט נאָר, כאַסיע־ביילע, וואַרט! דער רוח וועט דיין

באלעבאָסטע נישט נעמען, אז דער וואַרמעס וועט שפעטער מיט א שעה ארויסקומען. זי וויל פרעסן? נו, לאָז זי עסן ווערעם, קרענק! איך האָב גאָר פאַרגעסן, כאַסיע-ביילע! זיפּ נישט איבער אזוי די מעל. די מעלערקע איז נישט צופרידן פון דינע קלייען. וויפיל איז דיר געבליבן היינט פונעם אָנקויפן?

— שייגעץ, שייגעץ! כאפט אים נאָר, דעם שייגעץ! וואָס איז עס פאַר א מאַדע כאַפּן? א, פאַרכאַפט זאָל ער ווערן!
— וואָס איז דאָרט, כאַסיע-ביילע? וואָס שרייבט דו אזוי?

— א קאַרמאַנשטשיק, דאָבריש! ער האָט ביי מיר שיער-שיער נישט ארויסגעשלעפט דאָס טאָרבעלע שפייז פון אונטערן אָרעם. א מערכה וואָס איך האָב באַצייטן מיך אַרומגעקוקט.
— זע נאָר, זע כאַסיע-ביילע! וואָס איז דאָרט אזא צו-נויפלויעניש? עס מוז שוין ווייטער ערנעץ ברענען. ס'איז שוין היינט די צווייטע שרפה. ביז נאַכט קען זיין נאָך עט-לעכע שרפות.

— מען הערט נישט קלינגען, דאָבריש. א שרפה וואָלט מען דאָך געקלונגען.

— שא, אָט גייט די מעלערין. איך וועל זי א פרעג טאָן.
סימער-וואָסיע! סימער-וואָסיע! וואָס לויפט מען דאָרט עפעס אזוי?

— איך ווייס נישט, קיין צער! אפשר ווייסט נחמה-ניסע. נחמה-ניסע! וואָס איז דאָרט פאַר א רעדל, סערדצע? אייערע קאַטשקעס שרייען עפעס, אז מען הערט ניט וואָס מען רעדט— האַדל איז היינט געלעגן געוואָרן, זי וועט ביי אייך צונעמען די קאַטשקעס. הינער האָט איר אויך? זיער פעטע קאַטשקעס. אייער איז היינט נישט געווען זיך צו דערקויפן. וואָס איז דאָרט אזא מהומה?

— ווייס איך? עפעס רויטע יידלעך. עפעס האָב איך גע-הערט שרייענדיק: רויטע יידלעך.

— וואָס, עס זענען אָנגעקומען רויטע יידלעך! איי-איי-איי!
מען מוז דאָך גיין אָנסוקן אויף הידושים, — האָבן אלע מיט-אַמאָל א געשריי געטאָן און זיך געלאָזט לויפן הענדום-פּענדום צום רעדל מענטשן.

— הוראַ, פיפּערנאַטער, לינדענוואָרעם! הוראַ, רויטע יידלעך! — האָבן צווישן דעם רעדל מענטשן געשריען א נאַנצע קאַפטע ווייסע-חברה.

די דאָזיקע רויטע יידלעך — דאָס זענען געווען אונדזערע פאַרשויענע בנימין מיט סענדערלען, וואָס אין א קורצער צייט נאָך יענער מעשה, וועלכע עס האָט מיט זיי זיך געטראָפן אויף

דער קלאדקע, זענען זיי אָנגעקומען קיין גלופסק און האָבן דאָרט במשך פון א פּאָר וואָכן שטארק קונה'שם געווען. ס'האָבן זיך געפונען א סך ערלעכע יידן, וואָס האָבן פון זיי פשוט אָנגעקוואַלן, ממש אזוי ווי פון דעם שוסטערל, וואָס ער איז אין יענער צייט דורך זיינע מופתים אין גלופסק פלוצים נתגלה געוואָרן.

טאָלצע און טריינע, צוויי געוויסע אלטע יידענעס, כשרע נשמות, וואָס פלעגן, ווי איטלעכן איז באקאנט, אלע טאָג פאר נאכט שבתדיק זיך אָנטאָן מיט דער יופע אי מיט דעם שטערנ טיכל און ארויסגיין אונטער דער שטאָט באגעגענען משיח, — אָט זיי זענען דאָס געווען די גליקלעכע אין איין פארנאכט צו באגעגענען אויף יענער זייט ראָגאטקע אונדזערע פארשוניגען ביים אָנקומען זייערן פון טעטעריווקע און אין א גוטער שעה אריינצופירן זיי אין גלופסק. באלד טאקע ביי דעם ערשטן בא געעניש האָבן שוין די ביידע יופעס זיך דערוואוסט אלצדינג, וועמען גאָט האָט דאָ באשערט. טאָלצע מיט טריינע האָבן פארוואונדערט זיך אָנגעקוקט, איינע די אנדערע זיך געשטר-כעט : נו, טריינע? — נו, טאָלצע? — האָבן זיי זיך גע-שושקעט, דאָס הארץ אָבער האָט אונדז גלייך געזאָגט, אז דאָס זענען עפעס נישט גלאט קיין מענטשן. טאָלצע און טריינע האָבן זיך געשמאָלצן אין אונדזערע פארשוניגען. זיי זענען עפעס ווי יינגער געוואָרן, עס האָט זיי זיך געפרייט דאָס הארץ הערנדיק פון דער נסיעה, זיי האָבן געמוקט אויף זייערע בא-שערטע און זיך אלץ געשטורכעט מיט א שמיכלע : נו, טריינע? — נו, טאָלצע?... טאָלצע האָט זיי אונטערגעארבעט זאָן, טריינע האָט זיי פארלאטעט העמדער, צוגענייט בענדלעך און זענען געווען גליקלעך, איבערגליקלעך, אקוראט ווי כלה וויין, אמאָל אין די יונגע יאָרן. הכלל, אונדזערע פארשוניגען האָבן אין גלופסק אויף זיך געפונען מבינים. אזעלכע לייט ווי זיי קען טאקע נאָר איין גלופסק שאצן און פארשטיין זייער טייערן ווערט.

אהין אין גלופסק אריין, איר יידישע קינדער ! וואָס וואל-גערט איר זיך, נפשות, שיינע מענטשן, און ווערט ווי בטלנים פארפאלן אין די קליינע שטעטלעך אונטערן אויוון? ! אין גלופסק אריין, צו אלדי שווארצע יאָר ! דאָרט וועט איר געפיר-נען אייער גלייכן, דאָרטן ווארטן אויף אייך אייערע טאָלצעס, אייערע טריינעס און כשרע נשמות, דאָרט קענט איר וואקסן, דאָרט קענט איר אויפגעריכט ווערן, דאָרט קענט איר געפעלן, שטארק נילטן, א פנים האָבן און ערשט לעבן !...

אין גלופסק, א רוח אין אייער טאטן אריין !

אָט ווו אזוי אונדזער בנימין שילדערט די שטאָט גלופסק :

אז איר קומט אָן קיין גלופסק דורך דער טעטעריווקער
 גאס, זאָלט איר מוחל זיין איבערשפרינגען דאָרט איין בלאָטע,
 ווייטער אביסל די צווייטע, נאָך ווייטער אביסל די דריטע,
 סאמע די גרעסטע, וואָס אהינצו לויפן אריין, מחילה, רינשטאָק
 לעך אי באלעבאטישע פאָמוניצעס און ברענגען מיט זיך אָן
 פון כל טוב. איטלעכן טאָג עפעס אן אנדער מין סחורה, אנט
 דערע סאָרטן חפצים פון אלערליי קאָלירן און פארשיידענע
 מיני ריחות, ווי עס פאסט צום ענין, און דורכדעם אין זייער
 גרינג צו טרעפן דעם טאָג. גיסן זיך אהין, אשטייגער, געלע
 לוזשקעלעך פון זאמר, מיט וועלכן מען וואשט די פאָלן, און
 טראָגן מיט זיך אָן לישקעס פון פיש, דרויב־פילעך, קעפלעך
 פון הינער, אביסל האָר מיט פארברענטע שטיקלעך קאָפּיעס,
 — זאָלט איר האָבן אַ סימן: היינט איז פרייטיק, נעמט אַ
 בעזעם מיט אַ ראשקע און לויפט, זייט מוחל, אין מרחץ אריין.
 טראָגן זיך אהינצו אָן שאַלעכץ פון אייער, פון ציבעלעס, פון
 רעטעך, סוכעזשילעס פון לעבער מיט עקן פון הערינג און
 גרויסע אויסגעהוילטע מארכביינער, — אהא, גוט שבת אייך,
 יידישע קינדער! זאָל אייך וואויל באקומען נאָכן סוגל. זעט
 איר אָבער די רינשטאָקלעך קוים־קוים וואָס זיי רירן זיך, עס
 שלעפן זיך פאָרט פארברענטע שטיקלעך קאשע, פארדארטע
 שטיקלעך טייג, א צעריסענע שמאטע מיט א צעפאלענעם ווי
 כעטש, איז אַ סימן: דאָס איז היינט זונטיק. דער וואסער־
 פירער האָט נאָך נישט געבראכט קיין וואסער, קוים וואָס מען
 האָט אויסגעזויגן אביסל פון דער פאס אויף אויסצואוואשן
 ווייט־איז כאַטש די טשאַלנט־טעפ מיט די מאקעטערס. און אזוי
 אין אלע איבעריקע טעג פון דער וואָך האָט איטלעכע לוזשע
 איר באזונדער פנים, איר באזונדער געשטאלט מיט איר בא־
 זונדער ריח.

און אז איר זייט בשלום איבערגעקומען אי די דאָזיקע
 בלאָטע אויך, וועט איר, רבותים, גיין פארביי א היפשן בערגל
 מיסט, דאָס איז אן איבערגעבליבן זכר פון אן אָפגעברענט
 הייזל, וואָס אויבן שטייט געוויינטלעך א בהמה, גלייך ווי א
 קעלבייער מגיד, איז גאנץ רואיק זיך מעלה־גרה, מאכט מיט
 דעם מויל און קוקט תעוואטע אויף דעם גאנצן עולם יידן,
 וואָס לויפן אונטן ווי די פארסטע מיט אלערהאנד שטעקנס,
 שמעקלעך אי פאראסאָן. טוט דערביי אמאָל א סאָפע, אָדער א
 קיאישן זיפן, טאקע נאָר גלייך ווי זי וואָלט געזיפצט און געד
 קרעכצט, משטיינס־געזאָנט, אויף דעם דאָזיקן עולם, אויך אויף
 איר שלים־מוזל, וואָס זי איז, נעבעך, אריינגעפאלן אין יידישע
 הענט... איבערקומענדיק אי דעם בערגל, וועט איר גיין גלייך,
 גלייך, אלץ גלייך. אפשר וועט איר, לא יעלה ולא יבוא, זיך א

זעץ געבן אין די שפיצעכדיקע שטייגער פונעם ברוק, וואָס ליגן
צעזויט, צעשפרייט משונה-וויילד, און, חס ושלום, פאלן, זאָלט
איר מוחל זיין אויפשטיין, אויב איר וועט קענען, און אלץ
טאקע גיין, גיין, באם איר האָט נאָר נישט אויסגעבראַכן קיין
פוס, חלילה, ביז איר וועט קומען אויף עפעס א מין פלאץ.
דאָרט אויף דעם פלאץ וועט איר געפינען דעם תמצית פון
גלופסק.

און ווען ס'איז נאָר א סכרא טעטערווקער גאס אָנצורופן
דעם טאָגן פון גלופסק, קען מען נאָכדעם שוין מיט רעכט זאָגן,
אז דער דאָזיקער פלאץ איז איר האַרץ, וואָס דאָרט קלאפט זיך
תמיד טאָג אי נאכט און וואָס דאָרט איז איר חיות, דאָס נאנצע
לעבן. דאָרט שטייען קלייטן, קלייטלעך, שאַקעס און די באַ-
קאנטע גנבה-שאַפקעלעך, וואו באַלמעלאַכעס זעצן דאָרט אַפּ
דעם יתיר: שטיקלעך מאַטעריע, טאַשמעס, בענדלעך, סאַמעט
און שטיקלעך פעלץ. דאָרט רודעוועט זיך זייער שטאַרק, עס
שוויבלט און גריבלט, א געדיכטער עולם אָן עין-הרע: יידן
שטופן זיך און כאַפּן, נעבעך, פון איטלעכער זייט די שלעס
פון וואָגנס און פאַרקעס. דאָקטוירים זאָגן, כאַשר אז מען
פאַלמעסט א גלופסקער יידן, געפינט מען דאָס רוב ביי
אים אין לייב שטעקט א דישעל. נאָר אויף גלופסקער דאָקטויר
דים קען מען זיך נאָך נישט סומך זיין, די רופאים שפילן
דאָרט א סך א גרעסערע ראַלע. דאָרט הערט מען תמיד א קול:
„הייסע באַבקעס, יידעלעך! אהער, הייסע רעטשאַניקעס, קנאַבל,
ציבעלעס, יידישע קינדער! פון אָפּגערימענע יינגלעך, וואָס
גייען ארום און שרייען מיט עפעס א משונה ניגון. דאָרט כאַפט
מען א מאָל פאַרנאכט א דאוון, מען איז מחדש גאַנץ הויך
די לבנה און מען שרייט דערביי צו איטלעכן, וואָס גייט נאָר
פאַרביי: שלום עליכם, פעטער! דאָרט שטייען טרעגערס ארום
געגאַרטלט מיט גראַבע שטריק, אויסגעדינטע סאַלראַטן מיט
אַלעטע כאַליעוועס און אויסגעריבענע שינעלן, טאַנדייטניקעס
מיט אזעלכע תחתונים, קאַפטנס, לייבלעך און נאָך אלערליי
שמאַטעס. אין מיטן שטייט דער פאַני סטאַראַזש און עסט גע-
שמאַס א שטיק יידישן קוילעטש, וואָס ער באַקומט שבת פאַר
די ליכט אָפּשנייצן, און היט זיך, להבדיל, ווי א שמורהניק,
בשעת ער גיט א ביס, עס זאָל, חלילה, קיין ברעקל נישט אַ-
ראַפּפאלן. קעשענע-גנבים דרייען זיך דאָרט ארום צו מאַכן די
קונץ. עפעס א פאַרשמירט מיידל מיט צעשוּיבערטע, צעפאַלמע
האָר שפּרינגט פּלוצים פון דער העלער הויט ארויס, רעוועט,
בעט א נרבה אויף א צעריפעטן קול, כאַפט אָן פאַר דער פּאַלע
און שרייט, כאַרכלט וויינענדיק, גלייך ווי איר וואָלט זי גע-
קוילעט און צוגענומען ביי איר געלט. א פעקל ווייסע-חברה

לויפט דאָרט מיט א אַראַ נאָך עפעס א משונגענעם, וואָס זינגט
 טרויעריקע לידלעך, האַלב־יודיש, האַלב־פּויליש, און טראַגט
 אויפן קאָפּ א צעקנייטשט קאפּעלוש. דאָרט שטייט א בחור
 מיט עפעס א מין קעסטלעך, יידן קוקן אהינצו אין לאַך און
 ער רעדט דערביי מיט פּיסקעס זיין געוויינטלעכן פּזמון: דאָס
 איז לאַנדאָן, דער פּופּס פּאָרט דאָ רייטנדיק אין רויטע הויזן
 און אלע שטייען פאַר אים אָן א היטל! איצט זעט איר, ווי
 נאפּאַלעאָן מיט זיינע פּראנצויזלעך שלאָגן זיך מיט דעם פּרייס
 און די פּרייסן צעלויפן זיך ווי די טאראקאנעס! אָט אצינד
 קומט פּאָר, ווי איינע פּאָרט אינאיינעם מיט דער תּוּגָר אין
 איין קארעטע, דער גראַספּעציר האַלט די בייטש און טרייבט
 אָן. די פּערד האָבן זיך איבערגעשראַקן, אויכגעקערט די קאָד
 רעטע, דער תּוּגָר, נעבעך, איז געפּאַלן, זיך א גוטן זעץ געמאַן,
 און זי זוכט אין איילעניש ווי זיך אויסצורייען! נו, א סוף,
 גענוג שוין צו קוקן פאַר א האַרטן גראַשן. דאָרט זיצן שורות־
 ווייז אויסגעזעצט יידענעס מיט מולטערס, פּול אָנגעלייגט מיט
 בילטלעך קנאַבל, מיט אונערקעס, קארשן, אנדעסן, וויינפּערלעך,
 ארץ־ישראַל־עפּלעך, כל־גדר־בארלעך און מיט נאָך אנדערע
 זאַכן. אין דער זייט שטייט אויף הינערשע פּיסלעך אן אלטע
 איינגעהויקערטע בודקע, אָן טיר און פּענצטער, וואָס כּפּי אלטע
 גרוי־גרויע יידן דערציילן, איז אמאָל דאָרט געשטאַנען א בר
 דאָטשניק און די נאַנצע שטאָט איז דענסטמאָל געלאָפּן אָנקוקן
 די בודקע מיט דעם סאָלדאַט אויף הידושים. לעבן דער אלטער
 בודקע, מיט וועלכער נאַניץ גלופּסק איז זיך מייחס ווי מיט
 עפעס אן אלטן קרעפּאַסט, דאָרט אונטער עפעס א קליין דעכל
 באדעקט מיט עטלעכע פּאַרשימלטע ברעטלעך, מיט איבערגע־
 פּוילטע שטרוי און ראַגאַזשעס, אָנגעשפּאַרט אויף פּיר קרומע
 אויסגעבויגענע סלופּעס, זיצט דוואָסיע די סעדעכע, ארומגע־
 דינגלט פּון אלע זייטן מיט מולטערס. ביי איר געפינט זיך
 תּמיד איר גרויסער פייערטאַפּ, וואָס ווינטער זיצט זי אויף אים,
 ווי א קוואַטשקע אויף די אייער, דעם גאַנצן טאַג כּסדר, נאָר
 וואָס זי כאפּט אים אמאָל פּון אונטער זיך ארויס אונטערצור
 בלאָזן די קוילן און ארויסצונעמען פּונעם אש געבראַטענע
 קאַרטאַפּלעס.

פּון יענע יידן, אזוי גייט ארום צווישן עולם א נאַניץ אלטע
 אנדעסן, פּון יענע יידן, וואָס שלמה המלך האָט געשיקט אויף
 שיפּן קיין אופּיר נאָך גאַלד און אנדערע מיני אויסלענדישע
 סחורות, זענען א סך, מחמת כמה טעמים, איבערגעבליבן דאָרט.
 זיי האָבן מיט דער צייט געעפּנט אין אינדיע זייער טייערע
 קלייטן אי גרויסע קאַנטאַרן, האָבן געהויבן ביי די דאָרטיקע
 דייטשן שטאַרקע הקפות און אלערליי קאַמיסיעס און דאָס מזל

האָט זיי א לאנגע צייט שטארק געדינט. דערנאָך אָבער האָט זיך איבערגעדרייט דאָס רעדל און אונדזערע סוחרים האָבן זיך געשטעלט און געמוזט עוקר זיין. א טייל פון זיי זענען פארר פאלן געוואָרן אין דער מדבר, א טייל זענען בשלום אריבער די גרענעץ, האָבן זיך געזעצט אין אָקרענטן און געזעגלט אויף דער פיאטינגילעווקע, וואָס איז אין יענער צייט אריינגעפאלן גלייך אין ים אריין. אזוי האָבן זיי געזעגלט, געזעגלט ביז פלוצים איז אויפגעשטאנען א שרעקלעכער שטורעמווינט, די כוואליעס האָבן זיך אויפגעהויבן ביז דעם הימל, האָבן צער שלאָגן די אָקרענטן און ארויפגעוואָרפן די מענטשן אויפן ברעג. דאָרט האָבן זיי אויסגעבויט א שטאָט און זי א נאָמען געגעבן גלופסק.

די חוקרי קדמוניות, וואָס קענען מיט זייער גרויס חכמה מאכן פון א גאָרנישט א מושקאטקויל, האָבן פון דער דאָזיקער אנדטא געמאכט א גאנצן פירוש און אויסגעדונגען מיט טויזנט טער שארפע שפיצלעך, ווי זייער שטייגער איז, אז דרינגען ליגט א שטיק אמת. די ראיות, וואָס זיי ברענגען דערויף, זענען: ערשטנס, דער פאסאָן פון די הייזער, וואָס איז עפעס משונה ווילד, נאָר אויף דעם אלטן שניט, ווי מיט טויזנטער יאָר צוריק, אז מענטשן זענען נאָך געזעסן אין געזעלטן און זיך געוואלד גערט אין לעכער. פיל הייזער זענען דאָ אין גלופסק, וואָס זעען באמת אויס נאָר ווי לעכער און א סאך האָבן א פנים ווי די געזעלטן פונעם טאָטער; פון זייער אָנבליק און פון זייער שטיין זעט אויס, ווי זיי זענען איינער מיט דעם אנדערן עפעס נישט שווה בשווה. דו שטייט אריינגערוקט, וויל איך מיר שטיין, דיר אויף צו־להכעים, ארויסגערוקט; דו שטייט פאָפערעק, איך וויל מיר שטיין קאפויר; דו ווילסט אין דרויסן א טרעפל און איך — דווקא א לייטערל, ווער עס באדארף, וועט נישט קראנק זיין קלעטערן. און אז דו האָסט שוין יאָ עפעס משונה הויך פאריסן דיין פארלאטעט דעכל, נו האלט איך מיר מין דעכל דווקא אראָפגערוקט. געשמאיע דיר פארפול! וועמען עס געפעלט נישט, לאָז זיך צומאכן די אויגן... — קורץ, דאָס אלצדינג איז מרמז אויף אלטע, גאנץ אלטע צייטן, — צווייטנס, די מנהגים פון די איינוווינער. צווישן זיי זעט מען נאָך ער היום אזעלכע מנהגים, וואָס קומען ארויס פון די היידן, צווישן וועלכע זיי האָבן אין פריערדיקע צייטן זיך אויפגעהאלטן. דער כתב און חכמת החשבון איז דאָרט נישט שכיח, אזוי אז אלע עניני הקהלה און אלע הברות דאָרט ווערן געפירט אָן ביכער און די פירער גיבן קיינעם נישט אָפ קיין חשבון. — דריטנס, די כתות, די מענטשן טיילן זיך דאָ אויך אין פארשידענע כתות, ווי א מאָל ביי די אינדיאנער:

זוי אשטייגער, די כּתה כאפלאפער, סאמע דער צימעס, וואָס
געוועלטיקן ביד רמה; די כּתה בלאטהאלטער, זאשטימניקעס,
זואָס האלטן שטאַל און אייזן, קריגן און שלאָגן זיך פאר די
כאפלאפער מיט דעם שונא און נעמען דערפאר ביי זיי געוויסע
זשאלאָוואניעס און אומזיסט פלייש. די כּתה וּחלקלקער,
ארויפפירער אויף א גליטש און וואָס אליין דרייען זיי זיך אויס
גלאט ווי אויף א טעלער. די דאָזיקע לייט צעפאלן אויף קומד
מיות-זאָגער, וועלטלעכע מענטשן, וואָס האָבן צו זאָגן אין עניני
המסחר, און אויף צבועקאנער, כלי-קודש, וואָס האָבן צו זאָגן
אין עניני האמונה; די כּתה גלופאַ-טרוסאַ-בעזיאויסאַ-קאכצא-
נער, דער פראַסטער אַרעמער עולם, וואָס איז שטארק נכנע די
אלע איבעריקע כּתות און כאקומט פאר זיי דאָס ניי-יעריקע
קדחת. — היינט, פערטנס, די מטבע, וואָס מען האָט אמאָל
בשעת גראַבנדיק די גרעבליע, דאָרט געפונען. פון איין זייט
איז זי געווען שטארק אָפנעריבן, קוים-קוים וואָס מען האָט
ארויסגעזען עפעס ווי א שטיקל פארטוך צוגעשטעפט צו א
שטעקן, אונטן עפעס ענלעך אויף א מולטערל, פון וואנען עס
האָבן ארויסגעשטעקט שטיקלעך קעפ. פון דער אנדערער זייט
איז די מטבע געווען כמעט גלאט, נאָר אז מען האָט זיך גוט
צוגעקוקט, האָט מען דערקענט אלטמאָדישע כתיבהטע אותיות
יאש'ג וענפ. די געלערנטע האָבן אויף דער דאָזיקען
אויפשריפט זיך געבראָבן די קעפ און ארוינגעלייגט דרינען
פשטים, איטלעכער אויף זיין גאנג, א טייל האָבן געהאלטן אין
דער סברא, אז די 'און די 'ג' ביים אָנהייב און סוף וואָרט
יאש'ג זענען גאר נישט קיין אותיות, נאָר שטיקלעך פון
טשאטשקעלעך, וואָס זענען פון דער צייט אָפגעריבן געוואָרן,
בזן מאכט עס אשל א בוים וענפ און א צווייג און דאָס איז
דער שטעקן מיט דעם פארטוך. ווידער א טייל האָבן עס דער-
קלערט גאָר אנדערש און די געלערנטע האָבן דערמיט מרעיש
עולם געווען, ביז דערנאָך איז געקומען איינער מיט אָפענע
אויגן, און האָט דרינען דערזען גאָר ראשי תיבות, וואָס זיי
מאכן יהודי אופיר (אָדער אינדיאָ) שבאו לכאן (אָדער ל"ק) (ק)
גלופסק ונתישבו על נהר פיאטיגנילעווקע. דער שטעקן מיט
דעם פארטוך און מולטערל מיט די קעפ, דאָס באטייט אן
אָקרענט מיטן זעגל און מיט פארשוניגען. דער דאָזיקער געלערנ-
טער האָט איבער דעם געמאכט זייער א דיקן ספר און וועג-
דעם זיך דאָרט צום עולם מיט א בקשה, אז מען זאָל רייניקן
דעם טיך, וועט מען דאָרט זיכער געפינען א סך אלטע זאכן,
וואָס וואָלטן געעפנט די אויגן אין דער חקירה מכח גלופסקער
יידן. נאָר די דאָרטיקע איינוואוינער שעמען זיך אָבער אויסצו-
רייניקן די בלאַטע און זאָגן, דאָס וואָס מען האָט פון אלטע

צייטן אָפגעמאכט, דאָס מוז בלייבן, קיין מענטשנס אויג טאָר
 אין דעם פארברענגעניש נישט אריינקוקן...
 אין דער שטאָט אליין געפינען זיך אקעגן א דרייסיק
 פערציק לױשעס, שוין מיט לעוואדעס אינאיינעם, זיי פאראיי-
 ניקן זיך דורך היילן מיט די אפגרונטן פון דער פיאטינגני-
 לעווקע און אין געוויסע צייטן, בפרט נאָך פאר א פאר-פסח,
 צעשפילן זיי זיך שרעקלעך שטארק און פארפלייצן די גאסן
 מיט אזא טיפער, שיטערער בלאָטע, אז ביי די הויך-געוואק-
 סענע מענטשן אפילו ווערט גייענדיק פארשלומפערט דאָס הימל.
 גלופסק ווערט אין די פינצטערע נעכט באלייכט פון איין קליי-
 נער לאמטערנע, זי ווערט אויך באוואכט פון א פאָר בודאָטש-
 ניקעס. פונדעסטוועגן פאלט מען דאָרט פאָרט ביי דער נאכט
 און מען ברעכט האַרדז אי לייב, און גנבות טרעפן זיך דאָרט
 אויך זייער אָפט, כאָטש ס'איז דאָ אזא שמירה. דערפון איז
 טאקע געדרונגען, אז מען קען זיך כלל נישט איינהיטן, מען
 קען זיך נישט באוואַרענען, וואָס ס'איז באשערט דאָס איז באד-
 ווערט, עס העלפן גאָר נישט דעם מענטשנס חכמות מיט זיינע
 אלע תהבולות. דערום, זאָגט בנימין, באדארפן מיר צומאכן די
 אויגן און גיין תמיד אויף נאָטס באראָט מיט דעם בטחון,
 מסתמא וועט ער זיינע מלאכים געביטן אונדז צו היטן און
 אויף די הענט אונדז צו טראָגן. עס פאלט נישט דער שפאָן
 ביז ס'איז עפעס דראָן. באדארף מען מער, זאָגט ער, ווי איך
 האָב באוואָרנט מיין טלית-און תפילין זאק, איך האָב אים אד-
 נידערגעלייגט אין בית-המדרש אויף דער פּאָליצע, וואָס קאָן
 שוין, דאכט זיך, זיין מער א זיכער אָרט ווי דאָ? פונדעסט-
 וועגן, אז נאָט האָט נישט געוואָלט אָפהיטן, האָט מען אים
 אינאיינעם מיט די איבעריקע אונדזערע זאכן פון דאנען אויך
 אוועקגענובעט!

דאָס עלפטע קאפיטל

הירושים ונפלאות אויף דער פיאטינגילעווקע

אויף דעם טייך פיאטינגילעווקע אז אונדזערע פארשויען
 האָבן דאָס ערשטע מאָל א קוק געגעבן, זענען זיי נבהל
 ונשתומם געוואָרן. זיי האָבן אזא מין טייך נאָך קיינמאָל אין
 די אויגן נישט געזען. סענדערל האָט געזאָגט, דאָס מוז אוודאי
 זיין דער גרעסטער טייך אין דער גאנצער וועלט. וואָרים אנט-
 דערש האָט אים גאָר אין קאָפּ זיך נישט געלייגט. א קאטאָוועס

אזא טיך, וואָס איז אפשר הונדערט מאָל גרעסער פון טונע-
יאדעווקער. נאָר סענדערל איז געווען א פראָסט מענטשל, מער
פון טונעיאדעווקע האָט ער נישט געוואוסט, אין די קליינע
אותיותלעך אריינקוקן האָט ער נישט געקענט, דעריבער איז
אלצדינג, וואָס נאָר עפעס נישט אזוי ווי אין טונעיאדעווקע,
ביי אים געווען א חידוש נפלא און ער פלעגט מיינען, אז
דערמיט עקט זיך שוין טאקע די וועלט. בנימין אָבער, וואָס איז
פיל געלערנטער פון אים, וואָס האָט אין זיינע מיני חקירה-
ספרימלעך שוין געכאפט, ווי מען זאָגט, א לעק פון די שבע
חכמות, וואָס האָט געוואוסט אביסל די באשרייבונג פון דעם
גן-עדן התחתון, פון די משונה-ווילדע באשעפענישן אין הינדיאָ
זכרומה נאָך אזעלכע מיני זאכן, הגם ער פלעגט ביים ערשטן
מאָל אָנקוקנדיק עפעס נייעס זיך אויך שטארק חידושן אין
הארץ, נאָר ער פלעגט דערביי מאכן אזא מינע מיט א שמייר-
בעלע, גלייך ווי איינער רעדט: עט, נארישקייטן, דאָס איז נאָך
נאָרנישט אקעגן יענץ, וואָס איז נאָך דאָ. . . ער האָט סענ-
דערלען באוויון, אז די פיאטיגנילעווקע איז פשוט בלאָטע, איך
בעט אייך איבער, סינור אקעגן דעם ירדן, וואָס איז פיל מאָל
גרעסער פון איר, זי וואָלט דעם שור הבר נישט געקלעקט א-
פילו אויף איין צאָן, און פונעם נאָמען ירדן טאקע איז אויך
אזוי די משמעות, וואָרים ירדן איז דאָך דער טייטש: א גוזמא,
א סך, א ירדן!

— ווייסט דו, סענדערל, וואָס מיר איז איינגעפאלן? —
האָט בנימין געזאָגט נאָכדעם אז ער איז געשטאנען איינמאָל
שטארק פארטראכט לעבן דער פיאטיגנילעווקע. — מיר איז
איינגעפאלן צו לאָזן זיך פון דאנען מיט דעם וואסער.

— גאָט איז מיט דיר! — האָט סענדערל זיך א כאַפּגע-
טאָן פאר גרויס שרעק. — דערמאָן זיך נאָר, בנימין, אז אונ-
דזער טיך נעמט אלע יאָר צו א מענטשן; היינט מי יודע ווי-
פיל מענטשן מוז דער דאָזיקער טיך א יאָר צונעמען? האָב
דחמנות אויף אונדזער לעבן, אויף דיין ווייב און קינדער,
בנימין!

— בטחון, בטחון, סענדערל! בטחון איז א יידישע זאך,
מיט בטחון איז יעקב אָבינו מיט זיין שטעקל דעם ירדן איר-
בערגעגאנגען, מיט בטחון, זעסט דו, עפענען דאָ יידישע קינדער
אויף גרויסע געוועלכען. אלצדינג, וואָס דו זעסט דאָ, איז אלץ
לויטער בטחון. אפילו טרעפ און סטעליעס, ווי אויך פיל
גרויסע הייזער, האַלטן זיך דאָ נאָר אויף בטחון...

— נאָר פאר וואָס ווילסט דו דווקא מיט דעם וואסער, —
האָט סענדערל געפרעגט, — אז מיר קענען דאָס אייגענע אויך
מיט דער יבשה?

— איך האָב דערויף א סך טעמים, — האָט בנימין גע-
ענטפערט. — איינמאָל וועט, ווי מיר דאכט זיך, די נסיעה
מיט דעם וואסער זיין אי נעענטער, אי ניכער. מיר באדארפן
זען אַנקומען אהין ווי צום גיכסטן. וואָס פריער איז אלץ בער
סער. פאר וואָס? דאָס ווייס איך שוין, דאָס איז שוין מיין
זאך! מיך קוועטשט, סענדערל, מיך קוועטשט זייער שטארק,
עס פיקט מיר אָט דאָ, דאָ איז קאָפּ, איך וואָלט שוין געוואָלט
דאָרט זיין מיט לייב און לעבן. ווען עס זאָל מעגלעך זיין,
וואָלט איך ווי א פויגל אין דער לופט אהינצו געפלוין...
צווייטנס, אז בנימין פון טודעלעך האָט בימיו זיך געלאָזט אויף
זיין נסיעה, איז ער תחילת אויך געפאָרן מיט דעם טייך עבראָ,
אזוי שטייט בפירוש געשריבן אין זיין ספר. מסתמא אז ער
איז פארצייטן געפאָרן מיט דעם טייך און נישט מיט דער
יבשה, באדארף דאָך טאקע זיין דווקא אזוי און נישט אנדערש,
מסתמא האָט ער געוואוסט וואָס ער טוט און איז אזוי פיל
קלוג געווען ווי מיר אלע, כ'לעבן. רב בנימין איז א קדמון, א
פריעריקער פאר אונדז, מוזן מיר אים הערן גאָר אָן קשיות...

— אויב אזוי, — האָט סענדערל געמאכט, — איז שוין
טאקע רעכט. ביי מיין יידישקייט, בנימין! נישט נאָר אויפן
טייך, אפילו ווען רב בנימין וואָלט פארצייטן געפאָרן רייטנדיק
אויף א קאָטשערע, וואָלטן מיר דאָ נישט באדארפן לאנג
טראכטן, זיך גענומען אויפגעזעצט און אויך געפאָרן אויף א
קאָטשערע.

— און דריטנס, — איז בנימין אריינגעפאלן סענדערלעך
אין די רייד, — שאָדט טאקע כלל נישט, מיר זאָלן זיך גע-
וויינען צו פאָרן מיט דעם וואסער איידער נאָר עס וועט אונדז
שפעטער אויסקומען צו פאָרן אויפן ים אוקינוס. איך וואָלט
נאָך אפילו געזאָגט, אז איידער מיר וועלן זיך אָפּפארטיקן דאָ
אין גלופסק, וואָלט, אָסור, גאָר נישט קרום געווען צו פרואוון
גלאט אזוי דורכצופאָרן זיך אביסל אויפן טייך. דאָרטן, דאָרטן,
זעסט דו, שטייט איינער מיט א שיפל, אָט, כ'לעבן, לאָמיר
צוגיין און אים עפעס געבן, וועט ער מיט אונדז אביסל
פאָרן.

אין עטלעכע מינוט ארום זענען אונדזערע וואנדערעווער
באהארצט אריין אין א שיפל און האָבן זיך געשיפט איבער
דער פיאטיגנילעווקע. תחילת האָבן זיי אפילו זיך געשראָקן,
סענדערלעך האָט זיך פארדרייט דער קאָפּ און ער האָט גע-
צאפלט מיט הענט און פיס, אָט, אָט, האָט ער געמיינט, קערט
זיך דאָס שיפל אום און ער פאלט אריין אין טיפע אָפּגרונטן
פונעם טייך, ס'איז אן עק פון זיין לעבן און זיין ווייב בלייבט

אין אייביקע ענגה, נאך דערנאך איז אים געווארן אביסל
בעסער.

— נישקשה, סענדערל, — האָט בנימין אים געטרייסט,
אז זיי זענען ארויס אויפן ברעג, — זאָל דו נישט ארן וואָס
דער קאָפּ דרייט זיך און עם ווערט עפעס נישט גוט. דאָס איז
די ים־קראַנקהייט, וואָס איטלעכער מוז זי לידן, אז ער פּאַרט
דעם ערשטן מאָל אויפן ים, דעם צווייטן מאָל, וועסט דו זען,
זועט זיין בעסער און דו וועסט שוין גאָרנישט פילן.

פון יענער צייט אָן פלעגן אונדזערע פארשוניגען זייער אָפט
פאַרן אויפן טייך און דערפון גרויס תענוג געהאט. זיי זענען
ביי זיך געוואָרן אזוי שטארק, אז איבערשיפן זיך דעם ים,
האָט זיך זיי געדאכט, אין א שפּיל.

בנימין פלעגט דורך סענדערלען זיך אריינלאָזן אין א
שמועס מיט דעם לאַדאָטשניק און אים פארוואַרפן מיט קשיות,
ווי אשטיינער: פרעג נאָר, סענדערל, דעם קאפיטאן, וויפיל
מייל האָבן מיר פון דאנען ביז דעם ים? פרעג אים, אויב
ס'איז דאָ עפעס וויספעס? וואָס פאר א מיני לייט וואוינען
דאָרט? צי וואוינען צווישן זיי יידן? וועמען צאָלן זיי מס
און צי ווייסן זיי פון א גלות? אָדער, אשטיינער, אזוי:
פרעג, סענדערל, אויף טשיקאוועשטש, דעם ערל וועגן די בערג
ניסכונ און דעם כופר אל טור"ך? צי ווייסט ער עפעס מבח
די עשרת השבטים? א קשיא אויף א מעשה, אפשר האָט ער
עפעס געהערט. וכדומה נאָך און נאָך אזעלכע שאלות פלעגט
אלץ בנימין הייסן פרעגן.

נאָר דאָס ביסל גויאיש, וואָס סענדערל האָט זיך אויסגע-
לערנט רעדן, גייענדיק מיט זיין ווייב תמיד אויפן מאַרק, איז
קארג געווען פאר אזעלכע הויכע ענינים. דינגען זיך פאר אייער,
ציבעלעס, קארטאָפּל, דאָס האָט ער נאָך וויס'אויז געקענט, אָ-
בער אויסטענהן זיך מיט א קאפיטאן איבער געלערנטע זאכן,
דאָס האָט ער לחלוטין נישט געקענט. ס'איז געווען א צער
בעל־יחיים, ווי סענדערל, נעבער, פלעגט זיך מוטשען אין אזא
שמועס, ער פלעגט רעדן מיט הענט און מיט פיס, ארבעטן
אויף אלע כלים און אָפּניין מיט שווייס, אז איין נאָט האָט
געמעגט אויף אים רחמנות האָבן. זיין קאפיטאן פלעגט שפייען,
טענהן, אָנקוקן אים ביזן פון איין זייט, און בנימין פלעגט אים
דורען א קרויזש, שטורכען און קוקן אים אין מויל אריין פון
דער אנדערער זייט.

— ווין טשערוואָני זשידקי ווין פיטאיע, — פלעגט סענ-
דערל ארויסגיין מיט אזא שפראך, אשטיינער, ווינקענדיק מיט
דער האנט אויף בנימינען.

אין טשערוואָני זשידקאוו יא זנא לייבקו. שמולקו, באָנאטיע

זשידקי. — אזא תשובה פלעגט סענדערל באקומען פון זיין קאפיטאן.

— ני לייבקאָ, ני ני! ווין טשערוואָני זשידקי פיטאיע, טאמאָטשאָ, ווי זאָגט מען עפעס, נו טאמאָטשאָ, לעבן בער-געלע ניסבון.

— ניסבאָנא, זשידקאָ ניסבאָנא ?

זאָג אים, סענדערל, — פלעגט בנימין שרייען, — זאָגן זאָלסט דו אים א באַרג! מאָל אים אַויס ווי דו קענסט.

סענדערל פלעגט צונויפשמעלן הויך די הענט, אויסצומאָלן דערמיט א בערגעלע, און שרייען דערביי: העט העט וויסאָקאָ! טפּו! — פלעגט דער ערל אויסשפּייען, אויסבטלען אויף סענדערלען הלומות און אים אָפּשיקן צו אלדי שוואַרצע יאָר. פון ווינע נסיעות אויף דער פּיאטיגנילעווקע דערציילט בנימין הידושים, וואונדערלעכע זאכן, וואָס האָבן אין דער וועלט א רעש אָננעמאכט. מיר וועלן דערפון דאָ נאָר א מקצת ארויסשמעלן.

שיפּנדיק זיך איינמאָל אויף דער פּיאטיגנילעווקע, האָט בנימין דאָרט דערזען אין דער מיט טייך א גאַנץ גרויסן אָרט, וואָס איז געווען גרין באוואקסן און מיט זיין גרינקייט די אויגן פארנומען. ער האָט געמיינט, דאָס איז א וויספע באַד וואקסן מיט גראָז אי מיט שמעקנדיקע קרייטעכצער. אז ער האָט ארויסגעשמעלט א פּוס און שוין געוואָלט א שפרונג געבן אויף דער וויספע, האָט דער קאפיטאן פון דער לאָדקע אים פּלוצים א כאַפּ געטאָן פון הינטן מיט א געשריי און א שליידער געגעבן אים צוריק אין דעם שיפעלע מיט דעם גאַנצן כּח אזוי, אז ער איז א היפשע צייט געבליבן ליגן שטארק פארדולט, ער האָט מער נישט געהערט, ווי ארום דעם שיפעלע קאכט, רעשט זיך, גלייך ווי עס ראנגלט זיך מיט עפעס, און עס גייט מיט גרויס מי זיין וועג. און אז ער איז שפעטער צו זיך געקומען, האָט אים דער ערל געזאָגט, ער איז געווען אין א גרויסער סכנה דערטרונקען צו ווערן אין דעם גרינקייט, וואָר דים דאָס גרינקייט איז נישט קיין וויספע, ווי ער האָט געד-מיינט, נאָר דאָס איז גאָר דער צווייט, וואָס די פּיאטיגנילעווקע צווייטע אַלע יאָר.

איך אָבער, אזוי שרייבט בנימין, האָב מיך נישט געקענט לאָזן איינרעדן, אז דאָס זאָל זיין צווייט. אמת טאקע, א ריה עפעס האָט עס געהאט, נאָר זינט איך לעב האָב איך נישט געהערט און אויך אין מיינע ספרים נישט באגעגנט, אז וואָר סער זאָל צווייטען. ווען עס זאָל צווייטען, וואָלט דאָך דערויף באדארפט וואקסן דערנאָך עפעס א מין פרי, וואָס מען מאכט דערויף א ברכה בורא פרי המים! איך האָלט גאָר אין דער

סבראָ, און דאָס איז דער משונה גרויסער ים־פיש כליינ"א, פון וועלכן ס'איז דאָ זייער א שיינער שמועס אין דעם ספר „צל עולם" מיט די דאָזיקע ווערטער: „דער שרעקלעך גרויסער פיש באדעקט זיך מיט גראָז און מיט ערד, ביז ער זעט אויס ווי א גרויסע וויספע, און א מאָל מיינען די וואָס זענלען אין ים, אז דאָס איז א שיינער בארג, זיי שטעלן זיך דערויף, טוען וואָס זיי באדארפן, קאָכן מאכלים, און אז דעם פיש ווערט ווארעם פונעם פייער, טוקט ער זיך אונטער אין די אָפּגרונטן און אלע וואָס האָבן אויף אים געלאַגערט ווערן דערטרונקען." דערמיט טאקע איז א שטארקע אייזערנע ראיה צו יענע ווילדע הקרנים, וואָס האלטן, אז די גלופסקער איינוואוינער וואספן פון הינדיא"ה. זענלענדיק פון דאָרט איבער דער פיאטיגנילעווקע אין די אלטע יאָרן, האָבן זיי מיט זיך פארשלעפט דעם כליינ"א, וואָס האלט זיך אויף באמת אין הינדיא"ה און וואָס זיין טבע איז נאָכצולויפן נאָך די שיפן.

אז בנימין האָט איינמאָל אריינגעקוקט אין טיך, האָט ער דאָרט דערזען טרופ אין וואסער עפעס מיני באשעפעניש, אקור ראט גלייך צו די געשטאלטן פון ווייבער.

„נאָך גאנץ לאנג, זאָגט בנימין, האָב איך געלייענט אין ספרים, אז אין וואסער זענען דאָ ים־מענטשן, און דער מחבר פון „צל עולם" זאָגט דערויף בתורת עדות אזוי: דער קאָפּ, דער גוף, דאָס פנים און די כריסט זייערע זעען אויס ווי א בתולה און זינגען זייער שיין און זיי הייסן שריינג"א. פון אלטע אמתע מענטשן, וואָס מען מעג זיי גלויבן אויפן וואָרט, האָבן איך אויך געהערט דערציילנדיק, אז זיי האָבן אליין געזען אזעלכע ים־מענטשן ביי קאמעדיאנטן, וואָס פלעגן געוויינט טלעך נאָך דער קאמעדיע זיי ווייזן יעדערן פאר עטלעכע גראָשן, נאָר היינט האָבן איך עס דערלעבט צו זען מיט מיינע אייגענע אויגן. איך האָבן מיט גרויס וואונדער געוויזן אויף די בתולות דעם ערל און ער האָט מיר געוויזן אויף עפעס ווער שינס, וואָס זענען געשטאנען ביים ברעג טיך און געוואשן גרעט. איך ווייז אים אונטן אין וואסער, און ער ווייזט מיר אויבן אויפן ברעג. און ווייל מיר האָבן איינער דעם אנדערנס לשון נישט פארשטאנען, האָט ער נישט געוואוסט, וואָס איך ווייז אים, און איך האָבן נישט געוואוסט, וואָס ער ווייזט מיר, און איך האָבן פון אים מכח דעם נאָרנישט געקענט דערגיין." נישט ווייט פונעם ברעג לעבן דער שטאָט האָט בנימין געזען אזא אַרט אין טיך, ווען דאָס וואסער איז משונה געדיכט, ערטער ווייז אין עס פארגליווערט עפעס ווי דרילעס און ערטער ווייז אין דאָס וואסער נאָך געדיכטער. פון דעם דאָזיקן וואסער פירן די וואסער־פירער צו די באלעכאטים אין די הייזער.

דאָרט ווערן די געדיכטע דרילעם צעפירט מיט פראָסט וואסער
אין דער פאס און מען קאָכט דערמיט אלע מאכלים.

„איך אליין, זאָגט בנימין, האָב דאָס געקעכטס פון אזא
וואסער געגעסן. איך זאָל אזוי עסן פון דער סעודה של לויתן,
עס האָט געהאט דעם זיבעטן טעם. א ראָסל־פלייש דערפון איז
א מאכל מלכים. איך האָב אָנגעלייגט מיט דעם וואסער פולע
קעשענעס און געהייסן סענדערלעך מאכן דערפון א פעקל, מחמת
אויף אונדזער ווייטער נסיעה אין ימים און אין מדבריות קען
עס זייער גוט צוניץ קומען.“

ל'וסטיק און פריילעך זענען איינמאָל נאָכמיטאָג אונדזערע
פארשוניגען געגאנגען נישט ווייט פון דער שטאָט, האָבן געלאכט,
געשפאָסט, געקוקט איינער דעם אנדערן אין די אויגן אריין און
עפעס זייער שטארק הנאה געהאט. עס האָט אויסגעזען נאָר ווי
א פארליבט פאָרפאָלק באלד נאָך דער חתונה, וואָס שפאצירט
זיך פריי אויף דעם גרינעם גראָז און קוויקט זיך מיט איטלעכס
וואָרט, מיט איטלעכן קוק. נאָר וואָס־זשע איז מיט אונדזערע
פארשוניגען עפעס אזוי די שמחה געווען? פאָרט וואָס האָט זיי
עפעס אזוינס משונה הנאה נעמאָן אויף זיי זענען געשפרונגען,
האָבן אונטערגעזונגען און געמאכט אָנשטעלן ווי ריינע משה
גענע? אָט וואָס, רבותים: בלי נדר, מאָרגן, איז ביי
זיי ביידע געבליבן צו פארלאָזן גלופסק און אין א גוטער שעה
צו זענלען העט אהין...

און ווי זיי גייען זיך דאָ אזוי לעבעדיק־פריילעך, קומט זיי
אונטער פלוצים א פורל, אויפן וואָגן זיצן צוויי יידלעך, איינער
טרייבט אָן און דער אנדערער זיצט אָנגעבויגן אויף דער זייט,
דאָס היטל איז אים פארוקט און ער האלט אין מויל א שטרוי־
עלע, — זייער גוטע סימנים, אז דאָס יודישע קעפל טראכט
דענסטמאָל עפעס אן אויבער־הסברה־לע און דרייט זיך משונה
שטארק.

די צוויי יידן האָבן אָנגעקוקט אונדזערע ל'וסטיקע פארשוניגען,
זיי באטראכט פון קאָפּ ביז די פיס און זיך אריינגעלאָזט דער־
נאָך מיט זיי אין א שמועס. די ערשטע שאלה איז, ווי דער
שטייגער איז געווען: פון וואנען זענען עס יידן? דערנאָך —
מה שמייכס? און דערנאָך דאָס איבעריקע צעמל שאלות, וואָס
יידן פרעגן געוויינטלעך איינער דעם אנדערן ביים ערשטן באר
געגעניש. מער האָבן אונדזערע פארשוניגען נישט באדארפט, זיי
האָבן געעפנט א מויל־און זיך גענומען דערציילן אלצדינג, ווי
מען זאָגט, וואָס אויף דער לונג — דאָס אויף דער צונג. די
יידן האָבן זיך אָנגעקוקט מיט א שמייכלע, זיך געשושקעט
אביסל און דער ייד מיטן פארוקטן היטל אי מיט דעם שטרויעלע

אין מויל האָט דערביי געמאכט, — עט, נישקשה, עס וועט אָפּלויפן, נאָר אין ערגסטן פאל איז נאָך עטלעכע ממתקים. — ווייסט איר וואָס? — האָבן די יידן צום סוף זיך אָנגערופן. — אונדזער שטאָט מעג, כ'לעבן, אויך די זכיה האָבן צו זען ביי זיך אזעלכע צוויי פיינע מענטשן, מיר בעטן אייך זייער שיין, אָט, כ'לעבן, טוט אונדז אָן דעם כבוד און זעצט זיך, זייט מוחל, באלד טאקע מיט אונדז אויף, נישט לאנג געד טענהט, מיר זענען אייך ערב, אז מען וועט אייך ביי אונדז זייער שיין צונעמען מיט עסן, מיט טרינקען און מיט וואָס נאָר מעגלעך.

— מיר וואָלטן עס אייך בנאמנות צוליב געטאָן, — האָט בנימין געענטפערט, — נאָר ביי אונדז איז געבליבן מאָרגן בלי נדר פון דאנען זיך צו לאָזן מיט דעם וואסער.

— האָט נישט קיין פאראיבל, — האָבן די יידן געזאָגט, — איר רעדט, כ'לעבן, נארישקייטן. אויך מיר א וואסער, די פיאד טינגילעווקע! זי איז, מחילה, א פישגריבל, א טינור, א פארד שטונקענע בלאָטע, א פארצוויטעטע, פארשימלטע לוזשע. ביי אונדז האָט איר דעם דנעפר, וואָס פאלט גלייך אין ים אריין. פון אונדז וועט איר טאקע, אם ירצה השם, גיך און געשווינד קומען אהין אין אייער רו אריין. עקשנט זיך נישט, כ'לעבן, היידא ארויף אויפן וואָגן.

— וואָס זאָגסט דו, סענדערל? — האָט בנימין זיך אָנגערופן. — לאָמיר אפשר טאקע די יידן צוליב טאָן און פאָרן. — וואָס פאר א דאנה איך האָב, — האָט סענדערל געענטפערט. — אז דו ווילסט פאָרן, זאָל זיין פאָרן.

עס האָט נישט געדויערט לאנג, זענען אונדזערע פארשוניגען שוין געזעסן אין וואָגן שטארק צופרידן אויף דעם כבוד, וואָס מען פארבעט זיי צורגאסט, און האָבן זיך פאָרגעשטעלט גדולות. א וועג האָבן זיי געהאט זייער א פריילעכן. די יידן האָבן אויף זיי געהאט אן אויג און פשוט געהייט זייערע טריט, האָבן זיי צוגעפילעוועט מיט עסן און טרינקען אזוי ווי א קינד פעטאָרין. אונדזערע פארשוניגען האָט זיך אזוינס איז זייער לעבן נישט געחלומט.

אויף דעם צווייטן טאָג פארנאכט זענען זיי אָנגעקומען בשלום קיין דנעפראָוויץ. די יידן זענען מיט זיי פארפאָרן אויף א סטאנציע און געמאכט פאר זיי א גוטע וועטשערע.

— היינט זייט איר פון א וועג מיד, שלעפערק, האָבן די יידן געזאָגט, — בכך איז גלייכער, איר זאָלט זיך לייגן פאר פרי אויסרוען. מאָרגן, אם ירצה השם, אז איר וועט אויפשטיין געזונט, פריש און שטארק, וועלן מיר אייך פירן צו עטלעכע גרויסע לייט, פארווארפן פאר אייך א גוט וואָרט, און אז זיי

וועלן איך אויפנעמען, זייט איר שוין פארזארגט מיט אלע
 אייערע הצטרבות און וועט קענען גיך און באלד מאכן אייער
 ווייטע נסיעה. א גוטע נאכט!
 — א גוטע נאכט, א גוט יאָר! — האָבן אונדזערע פאר-
 שוינען געענטשערט. באלד טאקע האָבן זיי אָפגעלייגט קריאת-
 שמע, זיך געגלעט אביסל דעם בייכל, געגענעצט, געקראצט זיך,
 ווי דער שטייגער איז, און געלייגט מיט א פריילעך געמיט
 שלאָפן.

דאָס צוועלפטע קאָפיטל

ווי מען פירט אונדזערע פארשווינען אין באָד

— נוואָרד, ווירוי. כאַטש אָפּזאָגן ווירוי! — האָט סענדערל
 פונעם שלאָף נישט מיט זיין קול געשריגן און אויפגעוועקט
 מיט א געשריי בנימינען.

בנימין אין נישט טויט — נישט לעבעדיק אראָפגעשפרונגען
 פון זיין געלעגער, האָט אין דער גיך אָפגעגאָסן נעגלוואסער
 און איז צוגעלאָפן צו סענדערלען זען, וואָס טוט זיך מיט אים
 אזוינס.

אין דרויסן האָט אָנגעהויבן צו גרויען אויף טאָג און אר-
 מעטום איז געווען שטיל, מען האָט נאָר געהערט א כראָפּען
 פון שלאָפעדיקע מענטשן אין דעם גאנצן שטוב, איטלעכער
 האָט געכראָפּעט אויף זיין שטייגער: דער אויף א קול פון א
 באַנדורע, יענער אויף טרומייט, איינער האָט עס געמאכט שטיל
 בקיצור, דער אנדערער האָט עס געצויגן העכער, העכער אויף
 דריי גאָרן, דערנאָך אויסגעלאָזט מיט א דריי, מיט א בייזער,
 ווי איינער פרעגט א שטארקע קשיא, און צוגעפויקט מיט די
 באַקן. אינאיינעם איז עס געווען א גאָזל־קאָנצערט, אין וועלכן
 די נעזער האָבן געטריי געארבעט אויף אלע כלים און צוגעד
 שפילט לכבוד די באַרימטע דנעפראָוויצער וואַנצן, בשעת זיי
 האָבן געשמאק גענעסן די שלאָפנדיקע און געטרונקען זייער
 בלוט — יידיש בלוט!

דנעפראָוויץ האָט א לאַנגע צייט געפאשעט אירע וואַנצן,
 אירע מענטשנפרעסער דאָרט אין דעם שרעקלעכן איינפאָרהויז,
 אין דער וויסטער אָפגעזונדערטער יידישער אכסניא, וואו א
 וואַנץ אין עפעס א קווארטאל. איז אלץ אהינצו געקראָכן און
 געזויגן, געצאפט יידיש בלוט... קומענדיק קיין דנעפראָוויץ איז
 שוין א ייד מוכן ומזומן געווען, אז ס'וועט אים קאָסטן אביסל

בלוט און אָן. אזא כאבאר איז גאָר קיין סכרא נישט זיך אויס-
צורייען. ביים שוין, ביים, דו „דנעפראָוועצק“, שטינק שוין,
שטינק, דו ווענצעלע, שרייב שוין, שרייב דינע בלוטיקע צייכנס
און טראָג זיך, גיי צו אַלרזי שוואַרצע יאָר! —

— וואָס שרייסט דו אזוי, סענדערל? — האָט בנימין אים
געפרעגט צוגייענדיק צו זיין געלעגער. — אורדאי א וואַנץ האָט
דיך געמוזט שטארק א ביס טאָן? א שרעק, ווימיל דאָ איז
וואַנצן, זיי האָבן א גאנצע נאכט מיך נישט געלאָזט אן אויג
צוטאָן. ערשט, נישט לאנג וואָס איך בין אנטשלאָפן געוואָרן.
— אייראיי, גיכער, לאָמיר גיכער אנטלויפן! — האָט סענ-
דערל געשריגן נאָך אַלץ פארדולט.

— גאָט איז מיט דיר, סענדערל! וואָס רעדסט דו? מיילא,
מה רעש, אז א וואַנץ גיט א ביס? דערויף איז זי דאָך א
וואַנץ און דו ביסט א מענטש...

סענדערל האָט אַקעגן א פאַר מינוט אָנגעקוקט בנימינען
ווי צעמישט, דערנאָך זיך אויסגעריבן די אויגן און געזאָגט
מיט א זופּן:

— אוי, עס האָט מיר זיך געהלומט זייער א שרעקלעכער
חלום; הלואי דערפון זאָל זיך גאַרנישט אויסלאָזן.

— עט, מאַלע וואָס א מענטשן הלומט זיך א מאָל, — האָט
בנימין געמאכט. — מיר האָט זיך היינט געהלומט: עפעס א
פיפערנאָטער קומט צו מיר געשווינד צו, קוקט מיך שטארק
אָן און זאָגט צו מיר: איר זייט עס רב בנימין פון מונעיא-
דעווקע? קומט, זייט מוחל, מיט מיר אהין, אהין, אלעסאנר
דער מוסרן שטייט דאָרט מיט זיין הייל און הלשט מיט אייך
זיך צו באַקענען. איך גיב מיך א לאָז, דער פיפערנאָטער לויפט
פאַראַויס, איך נאָך אים. „איר לויפט, אָן עין-הרע, געשווינד
ווי א פייל אויסן בויגן, איך קען אייך גאָר נישט אָניאָגן“,
הער איך עמעצן שרייענדיק הינטער מיר. איך קער מיך אום
אין דערזע אלעקסאנדער מוסרן. אדוני מלך! שריי איד, כאפ
אים ביי דער האנט, קוועטש און קוועטש, עס פארגייט מיר
אַבער פלוצים אין דער נאָז עפעס א מין שרעקלעכער געשטאַנק,
טאקע נאָר צום חלשן. איך כאפ מיך אויף און פיל אין דער
האנט א צעקוועטשטע וואַנץ... טפו זאָל עס ווערן! טאָ שפיי,
כילעבן, דריי מאָל אויס, סענדערל, און פארגעס דיין חלום.
וואָס האָט דיר אזעלכעס זיך געהלומט?

— טפו, טפו, טפו! — האָט סענדערל בתמימות דריי
מאָל אויסגעשפּיגן און דערציילט זיין חלום:

— מיר האָט זיך געהלומט, ווי איך גיי מיר גלאט אזוי
אויף דער גאס און פארגיי מיר העט ווייט. פלוצים גיט מען
מיך פון הינטן א כאפ און מען ווארפט מיך אין א זאק אריין,

מען טראַגט מיך אזוי אין דעם זאק, מען טראַגט מיך, טראַגט, ביז מען האָט מיך ערגעץ עפעס פארטראַגן. איך פיל, ווי עמעד צער בינדט דעם זאק אויף און דערלאנגט מיר א פאמטש, טאקע וואָס א פאמטש הייסט, אז צוויי ציין זענען מיר ארויסגעפאלן. „ראָס האָסט דו דיר ערשט אָן אדערויף, הער איך ווי מען זאָגט, אינגאנצן וועל איך דיר סילוקן שפעטער.“ איך גיב א בליק, מיין ווייב אין א ספאָדיק שטייט מיר אקעגן שטארק אין כעס, די אויגן ברענען איר ווי א העליש פייער און פונעם מויל זעצט איר ארויס א שוים. „ווארט נאָר אביסל, ווארט, תכשיט מיינער, זאָגט זי מיט א ביזן געלעכטער, איך וועל גיין נעמען די קאָטשערע און דיר ווייזן, וואָס פאר א נאָט מיר האָבן.“ ווי זי גייט נעמען די קאָטשערע, אז מיינער כאפט די פיס אויף די פלייצעס און אוועק, אוועק, אוועק. איך לויף, איך לויף און קום צו לויפן אין עפעס א קרעטשמע. אין דער קרעטשמע איז פינצטער, גליטשיק, נישטאָ קיין נפש. איך לייג מיך אין א ווינקל, מאַך צו די אויגן און שלאָף. ווי איך שלאָף, קומט דער זיידע רב סענדערל, עליו השלום, צו מיר צו גיין, זייער אומעטיק, מיט פארוויינטע אויגן און זאָגט: „סענד דערל מיין קינד, שלאָף נישט, ווי גאָט איז דיר לויב, סענדערל, שטיי אויף, שטיי אויף, סענדערל, סענדערל, און לויף פון דאָ נען אוועק! אוועק, סענדערל, וואוהיז די אויגן טראַגן, דו ביסט אין א סכנה!“ איך וויל אויפשטיין, אָבער איך קען מיך נישט רירן, גלייך ווי מען האלט מיך צו. איך נעם מיך צום קאָפּ און טאפּ אויף מיר אָן עפעס א קאָפּע. העדע, איך בין גאָר נישט סענדערל, איך בין, מחילה, גאָר א יידענע, אָן א סימן באַרד, טראַג עפעס א מין ייפּע און מיין בויך, נישט פאר קיין יידן געדאכט, טוט מיר שרעקלעך וויי! נישטקשה, רופט איינער עפעס זיך אָן, ביי אן ערשטלינג גייט עס תמיד אביסל שווער צו. אוי, פעטער, פעטער! שריי איך אין איין אָטעם, ס'איז גאָר נישט פאר מיינע כוחות, אָט, אָט פאל איך הלשות. „א קולאק אין דער פאטיליצע איז דערצו זייער א גוטע סנולה, דערמיט קען איך דיך מינטערן, זאָגט דער פעטער, און לאָזט מיר טאקע אראָפּ עטלעכע קולאקעס. נא דיר פאר פריער, פאר איינדי, אי פאר שפעטער“ — מאכט ער דערביי, דרייט זיך אויס און ווערט פארשוואונדן. איך ליג אין איינע צרות, ליג און ליג, ביז גאָט העלפט מיר, איך גיב מיך א רים מיט גוואלד און שטיי אויף, איך לויף צו ניד צו דער טיר, זי איז פאר שפארט. איך קלאפּ, קלאפּ און קלאפּ, אומזיסט די מי פלוצים שפרינגט די טיר זיך אויף און ווי איך שטעל ארויס א פוס, כאפן מיך גלגלים און פירן מיך אוועק. עפעס אין א הייל. דאָרט נעמען זיי ארויס א הלף און ווילן מיך קוילען. ווי זיי

האלטן דעם חלף מיר אויפן האלדן, שריי איך : נוואלד ! לאָזט
מיך כאָטש אָפּזאָגן ווידוי ! אָט דאָס האָסט דו דיר, בנימין,
מיין חלום, הלוואי זאָל ער זיין צו גוטן.

— שפיי אויס, סענדערל, נאָך דריי מאָל, — האָט בנימין
אים אן עצה געגעבן, — און שלאָג דיר דיין חלום פונעם קאָפּ
ארויס. איבעריקנס, אויב דו ווילסט, שטיי אויף, ס'איז שוין
טאָג, און זאָג עטלעכע קאפיטלעך תהילים.

סענדערל איז מיט א זיפץ אראָפּ פון זיין געלעגער, האָט
אָפּגענאָסן נעגל-וואסער, אָנגעטאָן זיין כאלאטל און ארויסכא-
קומען זיין תהילים עברי-טייטש. ער האָט זיך אויפגעמישט
דאָס צענטע קאפיטל, ביי וועלכן ער האָט געהאלטן, און ער
האָט מיט אן אומעטיקן ניגון אָנגעהויבן :

וואָס שטייט דו, נאָט פון ווייטן,
פארבאָרגסט זיך אין שלעכטע צייטן ?

זיין ניגונדל איז געוואָרן טרויעריקער און רירנדיקער וויי-
טער אביסל ביי די דאָזיקע פּסוקים :

ער זיצט אין ערגעץ א פארטאיעט אָרט,
אין שטילן טויט ער דעם ערלעכן דאָרט ;
די אויגן דרייען אים זיך הין אי צוריק,
אויפן אָרעמען האָבן זיי א שטארקן קוק ;
ווי א לייב אין זיין נאָרע לויערט אויך ער,
ער לויערט צו כאפן דעם אָרעמען אהער.
דערלאנגט דעם אָרעמען שוין טאקע א כאפ,
אבי מיט זיין נעץ א צי נאָר, א קלאפּ.

אז סענדערל האָט אָפּגעזאָגט תהילים, איז שוין געוואָרן
רעכט טאָג, אלע מענטשן אין שטוב זענען שוין אויפגעשטאנען.
א גרויסער סאמאָוואר ווי א קעסל האָט שטארק געקאָכט אויפן
טיש און דער עולם האָט געטרונקען טיי. בנימינען און סענר-
דערלען האָט מען אויך געגעבן צו גלעזלעך ווארעמס. זיי האָבן
אביסל זיך דערפרישט און פריילעכער געוואָרן.

די שטוב, וואָס פריער אביסל איז זי געווען א ספאלניע,
דערנאָך א טשאניע, איז פּלוצים געוואָרן א קלייזל. עס האָבן
זיך פארקאטשעט ארבל, זיך אנטפלעקט נאקעטע יידישע
אָרעמס : רויכיקע, גלאטע, דארע, פעטע, שווארצע, ווייסע, טונ-
קעלע, פון אלערליי קאָלירן און געשטאלטן. איטלעכער איז
אריין אין טלית און תפילין און געגעבן א דאוון.

אונדזערע צוויי יידן האָבן געדאוונט געשמאק, זיך גע-
פיעסטעט, געקרימט, געמאכט חנדלעך און פיסקלעך, ווי אמת

צעבראָכענע יידן, זיי האָבן אוועקגעטענהט מיטן רבונו של עולם אלץ: טאטעניו! פאָטערניו! און שהיות געמאכט אין דאוונען מער פון אלע אנדערע. נאָכן דאוונען האָבן זיי גענוי מען צו קעלעשקעלעך שלישי, א זופ געטון פריער, זיך פאָסמא-קעוועט און אויף דער נאָז זענען ארויסגעטראָטן רויט-גלאַנצנ-דיקע וויינפערלעך, דערנאָך האָבן זיי געמאכט צום גאנצן עולם: לחיים, לחיים! און צוגעווינטשעוועט: דער אויבערשטער זאָל רחמנות האָבן אויפן גאנצן כלל ישראל, נעבעך! האָבן פאר-גלאַצט דערביי די אויגן, געמאָן א שטילן זיפץ און אריינגע-גאָסן אין זיך דאָס קעלעשיקל. א סימן, דאָס זענען געווען נישט קיין פראַסטע יידן, נאָר פרומע, כשרע, שיינע יידן.

איינער פון די דאָזיקע שיינע יידן איז דערווייל אוועקגע-גאנגען אין דער שטאָט און האָט זיך דאָרט פארזאָמט אקעגן א פאָר שעה, אז ער איז צוריקגעקומען, האָט דער חבר זיינער אים אריינגעקוקט אין פנים, וואָס האָט באשיינפערלעך גע-לויבטן, און ביידע זענען געווען זייער צופרידן. זיי האָבן גע-הייסן גרייטן צום טיש, זיך גענאנגען וואשן און איבערנעקוקט פריער די קוואַרט, ווי דער שטייגער איז פון שיינע יידן, האָבן געבעטן אונדזערע פארשוניגען, זאָלן אויך זיך וואשן און מוחל זיין זעצן זיך מיט זיי אינאיינעם עפעס איבערצובייסן. ביים טיש זענען זיי געווען לוסטיק, האָבן געלויבט די באלעבאָסטע פאר אירע גוטע מאכלים און משונה פון איר הנאה געהאט. זיי האָבן זיך אריינגעלאָזט אין א שמועס, גערעדט מכה דעם כלל יידן, ווי ס'איז שוין טאקע צייט זיי זאָלן, נעבעך, אויפ-געריכט ווערן, פארוואָס קומט אזא פאָלק, אזא טייער פאָלק זאָל, נעבעך, אויף פארשווארצט ווערן? זיי האָבן זיך צעלאָזט אין די שבהים פון די כנסת ישראל, געלויבט אין טאָג אריין דאָס יידיש קעפל.

— וואָס קענען דען יידן נישט? אלע חכמות פון דער וועלט, ווי דער טעלעגראף, אייזנבאן און נאָך אועלכע זאכע-נישן געפינט מען נאָך גאנץ לאַנג ביי יידן. נאָר דאָס אלצדינג אָכער איז נאָך פון די קלייניקייטן. דער עיקר איז נאָר עפעס אנדערש, דאָס פינטעלע, דאָס פינטעלע — אָט וואָס דער עיקר איז . . .

זיי האָבן זיך ארויפגעכאפט אויף די אפיקורסים, אויף די היינטיקע מאָדנע געלערנטע, פארשאַלטן זיי דאָס געביין, גע-שפיגן קלעק אויף זיי אינגאנצן און אויף די שקאַלעס, וואָס מען לערנט דאָרט טרפהפסול אָן א היטל.

— באַלד וועט טאקע זיין א פרק משניות א רענדל און א פראַשעניע אַנשרייבן א גילדן. אוי, איז היינט א וועלט, א שיינע וועלט כ'לעבן!...

אזוי האָבן זיי אלץ גערעדט און זענען איבערגעגאנגען דער-
פון אויף א שמועס מכת דער נסיעה פון אונדזערע פארשווינען.
— מיר ווינטשן אייך, — האָבן זיי געזאָגט, — השם
יתברך זאָל חסד טאָן און ממלא זיין דאָס אלצהייט, וואָס מיר
באגען אין אייך צו זען.

בנימין איז געווען אויף דעם זיבעטן הימל פון אזא ברכה,
דערצו איז ער נאָך געווען, ווי זאָגט מען עפעס, אביסל פארר
לעקט, ער האָט געעפנט א מויל און גערעדט פאר נייער אי פאר
וואסער.

— ווייסט איר וואָס, רב בנימין, רב סענדערל! — האָבן
די יידן געזאָגט צעצויגן, נאָכדעם אז זיי האָבן זיך אויפגעהויבן
פונעם טיש. — מיר וועלן זיך נוהג זיין בפשטות ווי פראַסטע
יידן, אזוי ווי אונדזערע עלטערן האָבן זיך נוהג געווען. נאָך א
וועג וועלן מיר זיך אלע גיין אין מרחץ אריין, צעפארען די
ביינער. איר וועט זיך מעגן דאָרט אָפּשערן אָדער אָפּנאָלן, איר
וועט, כ'לעבן, ווערן גאָר אנדערע מענטשן, און נאָכן מרחץ
וועלן מיר זיך נעמען צו אונדזערע עסקים. אזוי טאקע, בנאמנות,
אזוי וועט בפשטות טאקע זיין גוט. ס'איז אפשר אביסל נישט
היינטמאָדיש, ביי די אפיקורסים מעג זיך א מרחץ אויסקומען
עפעס נישט שוין, נאָר מיר זענען אָבער נישט קיין געבולבעטע,
אָט לאָמיר זיך נוהג זיין ווי אונדזערע זיידעס פארצייטן.

פון א מרחץ זאָגט זיך א ייר קיינמאָל נישט אָפּ. דאָס וואָס
א שענס פאר די פויערן, א טייכל פאר גענזן און קאטשקעס,
דאָס איז אין הונדערט גראדן נאָך מער די באָד פאר א יידן.
דעם טעם, וואָס א ייד פילט אין א באָד, קען עס קיין אומה
ולשון נאָר נישט פילן. די באָד האָט ביי אים א גרויס שייכות
מיט זיין רעליגיע, מיט זיינע אינעווייניקסטע געפילן און מיט
זיין פאמיליע-לעבן. קיין יידישע נשמה רירט זיך נישט פונעם
הימל אריינצוקריכן ערגעץ אין א בויד, מען קען זי נישט גע-
מען, איינבעטן דורך קיין שום זאך, סוידן נאָר דורך א באָד.
דאָ איז די הויפט-אגענטור, די צענטראלע קאָנטאָר צווישן דעם
הימל מיט דער ערד. איידער א ייד ווערט נאָך געבוירן, איידער
נאָך עס ווארפט זיך אין אים אן אבר, ווייסט מען שוין פון
אים אין דער דאָזיקער קאָנטאָר פונעם בעדער מיט דער בעד
דערקע ביו דער טוקערקע און דער בייטלמאכערין. די נשמה
יתרה שבת און יומ־טוב פילט אין זיך נישט אזוי א ייד, ווען
ער שווענקט זיך פריער נישט אָפּ אין באָד. אָן דעם איז ער
עפעס אלטגעבאקן, נישט פריש, קוקט אָן א יידן פרייטיק קור
מענדיק פונעם מרחין, ער בליט, ער איז יינגער מיט עטלעכע
יאָר, דער יידישער פונק ברענט אין אים און לייכט ארויס פון
זיינע אויגן. אלע זיינע געפילן זענען עפעס שארפער, פרישער,

דער ריח פון די געפילטע פיש און פון דעם איינגעפרעגלטן ציי-
מעס פארגייט אים ווי קטורת אין דער נאָז. זי שמעקט, שמאָך
רעט און איז מקבל תענוג, עס זינגט זיך אים עפעס אויפן
הארץ, ער גיט קאָנצערט אין טראָפּ, קנאקט ווי א סאָלאָווי
שיר-השירים, צעפיעסטעט זיך דאָרט ווי א קינד, צעפלאַקערט
זיך, צעהיצט זיך און איז האלב אויף יענעם עולם... אין באַד
קומט א ייד ווי אין א פאָטער-לאַנד, ווי אין א פרייער מדינה,
וואו איטלעכער האָט א גלייכע דעה, וואו עס שטייט פאר אים
פריי צו דערגרייכן גלייך מיט אנדערע א הויכע שטופע —
ארויפקריכן אויף דער אויבערשטער באַנק, דערמינטערן זיין
פאראומערטע נשמה, כאַטש אויף א שעה אויסגלייכן זיינע
ביינער און אראָפּוואַרפן פון זיך זיין פעקל דאגות און יסורים.
אַט וואָס א באַד איז ביי יידן!

דעריבער איז דער פלאַן פון אין-מרחץ-גיין אונדזערע פאר-
שווינען געווען שטארק לרצון. זיי האָבן נישט געמאכט קיין
גרויסע העוויות און אין עטלעכע מינוט ארום זענען זיי שוין
געגאנגען מיט די צוויי שיינע יידן.

אונדזערע פארשווינען האָבן זיך פאָרגעשטעלט א באַד, ווי
געוויינטלעך א מרחץ איז אין די יידישע שטעטלעך, עפעס א
מין בנין, שוואַרץ, פארשמירט פון דרויסן, באַרג-אראָפּ ערנעץ
אין א העק מיט א שווערן צוטריט אהינצו אויף שמאָלע צע-
בראָכענע קלאַדקעס; און אז די יידן זענען צוגעקומען צו א
שיינער דרייגאָרנדיקער מויער, סאמע אין דער מיט גאס, און
געזאָגט: „אַט דאָס איז די באַד“, האָבן זיי פארריסן די אויגן
און געקוקט שרעקלעך פארוואונדערט.

— איר זענט נאָך טאקע נאָר אמתע פריצן. — האָבן די
יידן פון זיי געשפאסט. — קומט, זייט מוחל, אריין אינעווייניק,
וועט איר נאָך עפעס שענערס זען.

ארוינקומענדיק אין דעם פאָרצימער האָט אונדזערע פאר-
שווינען פארשיינט אין די אויגן דער געמאָלטער פאָל מיט די
אויסגעשפרייטע סטעזשקעס. עס האָט זיך זיי אויסגעדאכט, אז
זיי זענען אין דעם פארצויבערטן שלאָס, וואס אין בבא-מעשה
און אין טויזנט מיט איין נאכט, כאלר וועלן פרינצעסינס, בת-
מלכהס זיי מקבל פנים זיין. זיי וועלן זיך דאָ וואויל-טאָן און
לעבן אויף וואָס די וועלט שטייט. נאָר אנשטאט די בת-מלכהס
איז צוגעגאנגען צו זיי א סאָלדאט מיט אויבעלעך און האָט
שיין-פיין זיי געלאָזט בעטן זיך אויסצוטאָן.

— טוט זיך, זייט מוחל אויס, — האָבן די שיינע יידן צו זיי
געזאָגט, — מיר וועלן דערוויל אריינגיין, אהין באַצאָלן באַד-
געלט. נישקשה, איר וועט דאָ האָבן א גוט שוויצעבלד.
אז אונדזערע פארשווינען האָבן זיך אויסגעטאָן. האָבן זיי

פארנומען זייער פעקל זאכן, ווי דער שטייגער אין, אויסצו-
פרודען עס. קיין טויז העמדער האָט אין זייער גארדער־אַבע זיך
נישט געפונען, זיי האָבן אוועקגעטראָגן א העמד עטלעכע וואָכן.
עס פארשטייט זיך, אז עס האָט זיי, נעבעך געביסן און דאָס
פרודען איז זיי געווען מאַסע נייטיק אין לעבן אריין. נאָר
דער סאָלדאט האָט ביי זיי אוועקגענומען די זאכן און זיי
אריינגעפירט אין חדר אריין. דער חדר איז געווען אויסגעמעבלט
מיט בענקלעך, ארום א גרויסן טיש זענען דאָרט אויף שטולן
געזעסן מענטשן פֿיין אָנגעטאָן. אונדזערע פארשוינען האָבן זיך
ארוםגעקוקט אין אלע זייטן, זיי איז שטארק קשה געווען, וואו
ניסט מען דאָ אויפן שטיין און וואו וועלן זיי דאָ שוויצן ?

— צי טוט זשיד־וואָסא באניא ? — האָט סענדערל א פרעג
געטאָן נאָכדעם, אז בנימין האָט אים א שטורך געגעבן און אים
געוויסן נישט מאכן דאָ קיין פיל שיהות און פרעגן.

אייער פון די לייט, וואָס ארום טיש, איז צוגעגאנגען, האָט
אָנגעקוקט אונדזערע נאקעטע פארשוינען, וואָס זענען, נעבעך,
געווען דאר, אויסגעדייווערט, אָן א לויט פֿלייש. נאָר הויט און
ביין, און געמאכט מיט זיי עפעס א שמועס אויף מאַס־קאָוויטערש.
— הא, וואָס זאָגט ער דאָ עפעס, סענדערל ? — האָט
בנימין געפרעגט.

— איך זאָל דאָ אָנהויבן פארשטיין א וואָרט ! — האָט
סענדערל געענטפערט און מאכט מיט די אַקסלען, — נאט אייך,
משטיינדיגעזאגט, א לשון ! עפעס זאָגט ער אליץ בילעט. בילעט.
א — א — נארעלע, — האָט בנימין זיך אָנגערופן, — וואָס
פארשטייט דו דאָ נישט, נארעלע ? דאָס איז דער בעדער, ער
פאָדערט ביי אונדז א בילעט, וואָרום אין אזא באַד מוז מען
גיין אויף בילעטן. זאָג אים, אז די יידן האָבן שוין דאָך דאָ
פריער באַצאָלט פאר אונדזערע בילעטן.

— יאק־ושע, פאני, טייע זשירקי אָווושע דאלי טוטעמסקא
זא... — האָט סענדערל א רעד געגעבן און איז פֿלוצים געבליבן
ווי דערוואָרגן, נישט געקענט אויספירן וואָס ער האָט געוואָלט
זאָגן.

— א בילעט, פאני, ס'טייטש, זשירקי, להבדיל, פאני, זאפ־
לאטיל ! — איז בנימין ארויס אויף זיין לשון און האָט דער-
קלערט די זאך גאנץ קלאָר, קורץ און שאַרף.

דער דאָזיקער מענטש, וואָס איז פריער צוגעגאנגען צו
אונדזערע פארשוינען, האָט א מאַך געטאָן מיט דער האַנט און
מען האָט זיי כאלר אריינגעפירט ווייטער אין א חדר, וואָס
דאָרט איז מען, כפי זייער מיינונג, מחויב געווען, צו שוויצן
געשמאק...

אז מען האָט בנימינען און סענדערלען שפעטער איביסל

מיט א צייט ארויסגעלאָזט אויף דער גאכ, איז שווער געווען זיי צו דערקענען, אזוי פארענדערט זענען זיי, נעבעך, געוואָרן: אָפּגעגאַלט פון פּאַרנט, אָן בערד, אָן פּאות, די אויגן פּאַרד דרייט, נאָר גלעזערנע, אויף דעם שטערן קאַלטע גרויסע טראָפּן שווייס, א וואַלקן, א כּמאַרע אויפן גאַנצן פּנים. איינגענודעט, איינגעהויקערט, מיט א ציטער איבער דעם גאַנצן לייב, און ארום זיי סאָלדאַטן.

אויפן הימל האָט זיך אָנגערוקט א שוואַרצע פינצטערע כּמאַרע. א בליץ האָט מיטאַמאָל באַלייכט די דאָזיקע קאָמפּאַזיט. ניע. באַלד דערויף האָט א דונער געגעבן שרעקלעך שטאַרק, אז אלע זענען פּאַרציטערט געוואָרן. עס האָט זיך אויפּגעהויבן א שטורעמווינט, רעדלעך שטויב האָבן זיך געטראָגן ווי די רוחות, פּאַרכאַפט אויפן וועג מיסט, שטרוי, בלעטלעך אי שטיקל לעך פּאַפּיר, אלע אינאיינעם האָבן געטאַנצט עפעס א משוגע־נעם טאַנץ און זיך געדרייט, געדרייט אלץ אין דער הויך ארויף, ארויף... די טשערעדע פונעם פעלד איז געלאָפּן אומרואיק מיט א געשריי און א רעווען, ווי א כּטאיע הונגעריקע וועלף וואַלטן זיי נאָכגעיאָגט. עס האָט געשטורעמט, געבליצט, געדונערט גלייך ווי דער אויבערשטער איז שטאַרק אויפּגעבראַכט געוואָרן אויף דער זינדיקער ערד און אויף אַלצדינג וואָס דאָ גייט פּאַר. ער האָט זיך אָנגעכאַפט ביים קאַפּ, געבליצט מיט זיינע צאָרני דיקע אויגן, געהילכט און געשריגן, איי, איי! מיט זיין דונער־דיקן קול. עס האָט צום־לעצט א זעץ געטאָן משוגה א שרעק־לעכער דונער, פון הימל האָט אַראָפּגעקאַפּעט ווי טרערן גרויסע טראָפּנס רעגן, וואָס אין זיי האָבן זיך אויסגעמישט טראָפּן נויט־שווייס און בלוטיקע טרערן פון אונדזערע בידנע, אומ־גליקלעכע פּאַרשונינען...

אך, בנימין און סענדערל האָבן גאָר נישט געוואוסט, אז נישט דווקא אין דער מדבר איז א סכּנה צי ריזן מחמת די ווילדע שלעק, עקדישן, פיפּערנאַטערן און חיות־רעות, וואָס דאָרט, נאָר דאָ אין די מקומות, דאָ איז ערשט די גרעסטע סכּנה! יענע צייט, ווען אונדזערע פּאַרשונינען האָבן געוואונדערט, איז געווען די שווערע, פינצטערע, ביטערע צייט — די צייט, ווען איין ייד האָט געזוכט צו דערטאַפּן דעם אנדערן און ווי א לייב אין זיין נאָרע געלויערט האָט אויך ער געלויערט. צו כאַפּן דעם בעזפּאַסטפּאַרטנע אהער און אים אָפּגעבן פּאַר א פּוימענע, א קרבן פּאַר זיינע, אָדער יענעם קינדער! אך, אונדזערע פּאַרשונינען, נעבעך, האָבן נישט געוואוסט, אז זיי געפּינען זיך שוין טאַקע אין דער מדבר, צווישן ווילדע באשעפּענישן אי חיות רעות. און די צוויי שיינע כּשרה יידן זענען גאָר פיפּערנאַטערן!

דאָס דרייצנטע קאפיטל

זעלנער זענען, נעבעך, אונדזערע נוסעים געוואָרן

איטלעכער קאָן זיך משער זיין די שלעכטע לאגע פון אונדזערע בירנע פארשוונען, ווי פינצטער און ביטער זיי אין, נעבעך, געווען, מיר פארשפאָרן עס צו שילדערן.

די ערשטע צייט זענען זיי געווען ווי צעמישט און האָבן לחלוטין נישט פארשטאנען, וואָס מיט זיי טוט זיך אווינס. אלצדינג איז פאר זיי געווען פרעמד, אי די סבאָרנע, אי די סאָלדאטן, אי דער לשון און די אלע זאכן, וואָס מען האָט זיי געהייסן טאָן. דער שינעל איז אויף זיי געהאנגען ווי א טאָרבע, ער האָט אויסגעזען טאקע נאָר ווי א ייפע, און דאָס היטל, משטיינסגעזאָגט, איז געלעגן אויף זייער קאָפּ נאָר ווי א קאָפּע. אָנסוקנדיק זיי האָט זיך געדאכט, עפעס איז עס אינע-גאנצן נאָר אן אָנשטעל, עפעס האָבן צוויי יידן זיך פארשטעלט און מאכן חזק פון די אלע זעלנער, קרימען זיי נאָך און ווייזן פאר איטלעכן גאנץ פריי, ווי נאריש, משטיינסגעזאָגט, זיי אלע, זענען מיט זייער אלץ-מיטאנאנדער. אויך-און-וויי צום ביקס נעבעך, וואָס ער איז אריינגעפאלן צו אונדזערע פארשוונען. ביי זיי אין די הענט האָט ער נאָר נישט געהאט דאָס פנים, אקוראט ווי א קאָטשערע אין די הענט פון א מאנסכיל, וואָס פאָרעט זיך אין קיך ביים פריפעטשעק. ביי דער אוטשעניע פלעגן זיי אָפּארבעטן אזעלכע שטוקעס מיט די הענטלעך און די פיסלעך, אז ס'איז געווען נאָר א ריינע קאָמדע.

אין קלעפּ, פארשטייט זיך, זענען זיי נישט זשעדנע געווען. נאָר וואו איז דען, זאָגט מען, אין דער וועלט עפעס א צרה, וואָס דער מענטש זאָל מיט איר נישט געוואוינט ווערן? נישט נאָר דער מענטש, אפילו אנדערע באשעפענישן ווערן אויך גע-וואוינט. באדארף מען מער פריי ווי א פויגל איז, פונדעסט-וועגן, אז מען פאנגט אים און מען זעצט אים אריין אין א שטייגעלע, געוואוינט ער זיך צו ביסלעך, הייבט אָן צו פיקן קערנער מיט אפעטיט, שפרינגט און זינגט פריילעכע לידער, גלייך ווי די גאנצע וועלט מיט אירע פעלדער און וועלדער איז פאר אים דאָ אין דעם ענגן שטייגעלע. אונדזער סענדערל האָט ווייטער, ווייטער טאקע אָנגעהויבן מיט זיין לאגע זיך צו-געוואוינען. פלעגט זיך גוט צוקוקן צום מושטיר פון די זעל-נער און פרוואון נאָכמאכן זייערע אלע שטוקעס אויף זיין שטיי-גער. ס'איז געווען א פרייד צוצוזען, ווי סענדערן פלעגט אָפט

פאר זיך אליין איבערחזרן דעם מושטיר, זיך אויסציען גלייך ווי א סטרונקע, פארריסן דאָס קעפל, אָנבלאָזן די פיסקלעך ווי א גבור, הייבן פיסלעך און גיין א מאַרש נאָר טאקע ווי אן אָנגעבלאָזענער אינדיק, פלעגט זיך דרייען, דרייען און לסוף פארפלאַנטן די פיסלעך און פאלן. נאָר אקעגן־זשע בנימין אָר בער — ער האָט מיט אזעלכע זאכן בשום אופן נישט געקענט זיך געוואוינען. ער איז געווען בטבע איינער פון יענע מיני פייגל, וואָס הייסן וואַנדער־פייגל, דאָס הייסט אזעלכע, וואָס זייער טבע איז אלע יאָר סוף זומער אוועקצופליען און איר בערווינטערן דאָרט אין הי ווייטע וואַרעמע מקומות. די טבע צו וואַנדערעווען מאַנט אזא מין פויגל אזוי שטארק, אז באַם מען האַלט אים דענסטמאָל געפאנגען אין א שטייגל, איז אים נישט ניהא דאָס לעבן, ער עסט נישט, טרינקט נישט, ער דראַ פעט זיך אויף די גלייכע ווענט און זוכט ערגעץ עפעס א שפאלט אנטרונען צו ווערן. די נסיעה אהין אין יענע ווייטע מקומות, וואָס האָט ווי א זלירנע זיך איינגענעסן אין בנימינס קאָפּ, וואָס איז אים געוואָרן די צווייטע נאטור, וואָס צוליב איר האָט ער אוועקגעוואָרפן ווייב און קינדער — די דאָזיקע נסיעה האָט אים נישט געלאָזט רוען קיין רגע, האָט אים גע־בויערע, געפיקט דעם קאָפּ, זי האָט אין אים געבורטשעט און אלץ געשריגן: בנימין, גיי ווייטער, ווייטער!

דערווייל איז אוועקגעגאנגען אזוי דער ווינטער און אונז דער בנימין, נעבעך, האָט זיך שטארק געמוטשעט.

איינמאָל אין א שיינעם טאָג נאָך פסח, אז סענדערל האָט בינ־לבין עצמו זיך געמושטירט, איז בנימין צו אים צוגעגאנגן גען מיט אזא שמועס:

כ'לעבן, סענדערל, דו ביסט א יונגל! דו שפילסט זיך און מאכסט עפעס אזעלכע קונצען ווי א קונדעס. וואָס קען דערפון, איך בעט דיך, דער תכלית זיין? פארגעס נאָר נישט, אז דו ביסט, ברוך השם, א באווייבטער, דערצו נאָך אויך עפעס א יוד, היינט צו וואָס פארגעמסט־דו זיך מיט אזעלכע זאכענישן און ליינסט דרינען דעם גאנצן קאָפּ דיינעם אריין? למאי נפקא מינה, צי מיט דעם לינקן צי מיט דעם רעכטן פום קרוגאָם, ווי זיי רופן עס דאָרט עפעס, וואָס מאכט עס אויס?

— וויים איך? — האָט סענדערל געענטפערט. — מען הייסט קרוגאָם, זאָל זיין קרוגאָם, וואָס פאר א דאגה איך האָב. — און אונזער נסיעה, זאָג נאָר, האָסט־דו שוין פאר־געסן? גוואלד, אונזער נסיעה, אונזער נסיעה אהין, אהין... לינדענוואָרעם, מוילאייזל, פיפערנאָטער! — האָט בנימין גע־רעדט צעקאָכט.

— מארש, מארש, מארש! — האָט סענדערל געמאכט און געהויבן פיסלעך.

— אז אַך און וויי צו דיר, סענדערל, און צו דיין מארש!
פע, מענסט זיך, כ'לעבן, שעמען! זאָג מיר נאָר בעסער, קונ-
דעס איינער, וועלן מיר מאכן אונדזער נסיעה?

— פון מיינעטוועגן נאָר! — האָט סענדערל געענטפערט.
— אבי מען וועט אונדז נאָר לאָזן.

— וואָס טויגן מיר זיי און וואָס באדארפן זיי אונדז
האָבן? — האָט בנימין זיך אָנגערופן. — אדרבא, סענדערל,
זאָג אליין ביי דיין יידישקייט, אז באם דער שונא זאָל, חס
ושלום, קומען, וועלן דען אזעלכע צוויי אירע ווי מיר זיך קע-
נען שטעלן אים אקעגן? און אז דו וועסט אים מויזנט מאַל
זאָגן: „גיי דיר אוועק, אַלא נישט מאך איך פוי, פוי!“ וועט
ער דען דיר הערן? פארקערט, ער וועט דיר נאָר אַנכאפן און
דיין גליק וועט זיין, אז דו וועסט לעבעדיק פון זיינע הענט
ארויס. גלויב מיר, כ'לעבן, ווי איך זע, זענען מיר דאָ אינ-
גאנצן איבעריק, זיי וואָלטן גערן געווען אונדזערע פטור צו
ווערן. איך האב אליין געהערט, ווי דער עלטסטער האָט זיך
אויסגערריקט, אז מיר זענען טאקע נאָר אַן אַנשיקע-
ניש, ווען עס זאָל אין אים געווענדט זיין, וואָלט ער אונדז
שוין לאנג ארויסגעטריבן צו אלדי שווארצע יאָר. און באמת
טאקע, וואָס טויגן מיר זיי? איך זאָג דיר, סענדערל, בפירוש,
אז דאָס איז נאָר לכתחילה געווען א קרומע זאך, נישט קיין
גלייכער שידוך. מיר טויגן זיי נישט און זיי טויגן אונדז נישט.
די יידן, וואָס האָבן אונדז אין זייערע הענט אריינגעגעבן,
האָבן זיכער געמוזט זיי דערציילן אויף אונדז, אז מיר זענען
ווילדע גבורים און קענען טכסיס מלחמה, טאקע וואָס קענען
הייסט. מיא און זענען מיר שולדיק, אז די יידן האָבן זיי
אָפגענארט? למאי אונדז האָבן די יידן אויך מיאום אָפגע-
נארט. מיר זענען דאָך נאָר מיט דער דעה אהער געקומען עפעס
צונויפמאכן און לאָזן זיך ווייטער אין וועג אריין. פון טכסיס
מלחמה איז כלל קיין מדובר נישט געווען, איך וועל שווערן א-
פילו אין טלית און קיטל, אז דערפון האָט מען אפילו נישט
מוכיר געווען. גלאט כאפעניש-גילטניש איז דאָך פשוט שוין
קיין יושר נישט, הערט דאָך שוין טאקע אויף אלצדינג! —
קורץ, זיי זענען נישט שולדיק, וואָס מען האָט אונדז אָפגע-
נארט, און מיר זענען אויך נישט שולדיק, וואָס מען האָט זיי
אָפגענארט, — שולדיק זענען דאָ נאָר די יידן, די לינגער, די
כל-בוניקעס, וואָס האָבן ביידע צדדים אָפגעלינגערט. די יידן,
סענדערל, די יידן, זיי אליין זענען דאָ טאקע אינגאנצן שולדיק,

קיינעם באדארף מען אין דער זאך נישט באשולדיקן, נאָר די יידן, די יידן און נאָכאמאָל די יידן! ...
— מילא, וואָס ווילסטו, בנימין, זאָלן מיר טאָן? — האָט סענדערל געפרעגט.

— איך וויל, — האָט בנימין געענטפערט, — מיר זאָלן זיך לאָזן ווייטער אויף אונדזער נסיעה. אויס כלה און ווייטער אַ מויד! מיר דאכט זיך, אז קיינער וועט אונדז נישט פארווערן, הן על פי דין הן על פי יושר טאָר קיינער אונדז נישט פארהאלטן. איי וואָס, דו האָסט מורא, טאָמער וועט מען אונדז פאָרט נישט לאָזן, איז דערצו א פראָסטע תרופה, מיר זאָלן פונדאנען שטיר לערהייט אוועקגיין. וועמענס עסק איז דאָס ביי אונדז צו וויסן? געזעגענען זיך באדארפן מיר מיט קיינעם נישט.

— איך מוין אויך אזוי, אז געזעגענען זיך איז אן איבע-ריקע זאך, — האָט סענדערל געמאכט, — להי, אז מיר זענען פאראייגאָרן אוועקגעגאנגען פון דער היים און קיינעם נישט, אפילו ווייב און קינדער, נישט געזאָגט כאָטש גאָטמעיב!

פון דעם דאָזיקן שמועס אָן האָבן אונדזערע פארשווינען אָנגעהויבן טראכטן ווידער פון זייער נסיעה און זיך אליין מיישב געווען, ווי צו מאכן פליטה. און בנימין האָבן זיך שטארק צעשפילט די געבליטן, ער איז געווען שרעקלעך אומ-רואיק און ארומגעפארעט צעקאָכט, ווי א הון, וואָס וויל אין וועסנע זיך זעצן אויף אייער. ער איז געווען אזוי פארטיפט איז זיינע געדאנקען, אז ער האָט נישט געהערט, נישט געזען, וואָס ארום אים טוט זיך. איז פארביי אים דורכגעגאנגען עפעס אן עלטסטער, האָט ער מחמת צעטראָנגקייט נישט אראָפגענו-מען דאָס היטל; האָט ער געכאפט א פאטש אָדער א זעץ אין דער פאטיליצע, האָט ער אפילו זיך נישט פארקרימט, גלייך ווי נישט אים מיינט מען; האָט מען צו אים גערעדט עפעס אין עניני-המושטיר, איז אים נישט אדיין אפילו אין דער לינג קער פאה, ער האָט געהערט דאָס וכדומה אזעלכע זאכן אקור ראט ווי איז טשערנאָוויטש די מגילה. ער האָט אין זינען געד-האט נישט מער ווי די נסיעה און דער קאָפּ זיינער איז געפלוין ווייט, ווייט!

איינמאָל שפעט ביי דער נאכט, אז אלע זעלנער אין דער קאזארמע האָבן געשמאק געשלאָפן, איז בנימין אויף די שפיץ פינגער צוגעגאנגען צו סענדערלס געלעגער.

— סענדערל, דו ביסט פארטיק? — האָט בנימין שטי-לערהייט געפרעגט.

סענדערל האָט א שאַקל געטאָן מיט דעם קאָפּ, אָנגענומען בנימינען פאר דער פאָלע און זיי זיינען ביידע שא קיטש א-רויסגעגאנגען אויפן הויף.

אין דרויסן האָט געבלאָזן א ווארעם ווינטל, שטיקער שווארצע אי ברוינבלויע וואַלקנס האָבן זיך געטראָגן אין דער הויך און זיך געצויגן איינע נאָך די אנדערע, גלייך ווי טויזנט-טער טשומאקעס גייען דאָרט מיט אָנגעלאָדענע פּורן סחורות, און יאָגט זיך באַצייטנס אָנצוקומען אין הימל אויף דעם ייִד. די לבנה איז ווי א פּריקאזטיק אויך געגאנגען מיט דעם דאָר זיין משונה־לאנגן צוג, פלעגט אויף א מינוט נאָר ארויסשטעקן דעם קאָפּ, א קוק טאָן וואָס טוט זיך אין דרויסן, דערנאָך ווייטער אויף א היפשע צייט זיך באהאלטן און געלעגן איינ-גענרעט דאָרט ערנעץ אונטער א וואַלקנדיקן לאַנטוך, שווארץ אָפּגעשמירט ווי מיט סמאָלע.

אונדזערע פארשוניגען האָבן אין דער פינצטער זיך געלאָזט גיין איבער דעם הויף און שטילערהייט צוגעגאנגען צום פּלויט. זיי זענען ארויפגעקראָכן אויף א בארג מיט האַלץ און פון דאָרט איז זיי שוין גרינג געווען ארויפצוקלעטערן אויפן פּלויט. פּלוצים האָט סענדערל זיך א כאפּ געמאָן און געזאָגט בנימינען אין אויער אריין :

— אַך, בנימין, איך האָב פארגעסן די טאַרבע ! זאָל איך מיך אומקערן נעמען די טאַרבע ?
— חלילה ! — האָט בנימין געמאכט. — אומקערן זיך איז א מיאוסע זאך. אז גאָט העלפט א מענטשן, העלפט ער אים אויך אויף א טאַרבע.

— עס קומט מיר איצט פאַר, האָט סענדערל געזאָגט, וואָס דער זיידע, רב סענדערל עליו השלום, האָט מיך געוואָרנט אין חלום : שטיי אויף, סענדערל, האָט ער געזאָגט, און לויף פונ-דאנען אוועק וואוהין די אויגן טראָגן ! הלוואי זיין זכות זאָל אונדז אצינד ביישטיין, ער איז געווען טאקע מיטן פּולן מויל א ייִד, נאָר אָן שום מלאכות. די באבע, עליה השלום, פלעגט אלץ דערציילן...

נאָר איידער סענדערל האָט זיך גענומען צו דערציילן, וואָס זיין באבע פלעגט אלץ דערציילן פון זיין זיידן, האָט זיך גע-לאָזט הערן א קול פון א זעלנער, וואָס איז דאָרט אין דער זייט געשטאנען אויף דער וואך.

אונדזערע פארשוניגען האָבן זיך צוגעטוילעט צום פּלויט, איינגעהאלטן דעם אַטעם, געלעגן שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן, און אויסגעזען ווי צוויי גרויסע אלטע שמאטעס. שפע-טער אביסל, אז ס'איז ווידער געוואָרן רואיק־שטיל, האָבן די דאָזיקע שמאטעס ארויסגעוויזן א סימן פון לעבן און פאמע-לעך זיך אראָפּגעלאָזט פונעם פּלויט. זיי זענען געקראָכן אויף די הענט און די פיס און זיך גערוקט פאמעלעך אלץ ווייטער, ווייטער, ביז גאָט האָט זיי געהאַלפן אויסצומיידן דעם זעלנער,

וואָס אויף דער וואַך, און ארויסצוקריכן אין א געסל. אונד-
זערע פארשונינען האָבן זיך אויפגעשטעלט אויף די פיס, גע-
שטאנען אביסל צו כאפן דעם אָטעם און זיך אָנגעקוקט פריי-
לעך מיט פייערדיקע אויגן.

די באבע, עליה השלום, פלעגט אלץ דערציילן, — האָט
סענדערל אָנגעהויבן צו רעדן, — ווי דער זידע, רב סענדערל,
עליו השלום, פלעגט בחייו אלץ דענקען פאָרן קיין ארץ-ישראל,
פארן טויט האָט ער זיך אויפגעזעצט און געזאָגט מיט די
ווערטער: אויב איך האָב נישט זוכה געווען ביי גאָט פאָרן
קיין ארץ-ישראל, בין איך בטוח, אז איינער פון מיינע קינדער
וועט דאָרט זיין. דאָס הארץ מיינס זאָגט מיר איצט, אז, דאָס
האָט ער געמיינט מיך. הלוואי פון מיין מויל אין גאָטס
אויערן אריין.

גאָר פון סענדערלס מויל אָבער איז גאָר אין אנדערע
אויערן אריין! קוים וואָס סענדערל האָט ארויסגערעדט דעם
וואונטש זיינעם, האָט פלוצים איינער אויף מאַסקוויטערש זיי
א פרעג געגעבן: ווער איז דאָ? און אז ער האָט נישט באקור-
מען קיין ענטפער, איז ער געשווינד צוגעגאנגען און ווייטער
געפרעגט.

די לבנה האָט, צום שליימזל, ארויסגעשטעקט דעם קאָפּ
פון אונטער א פינצטערן שטיק כמארע און באלויכטן אונד-
זערע בידנע פארשונינען, וואָס זיינען געשטאנען אָן לשון,
טויט ווי די וואנט, און דעם עלטסטן זייערן, וואָס האָט זיך
שרעקלעך געבייזערט, געמאכט מיט די הענט און זיי, נעבעך,
געגעבן אין טאטן און אין דער מאמען אריין.

אין עטלעכע מינוט ארום זענען אונדזערע פארשונינען גע-
זעסן ווי ארעסטאנטן דאָרט אויף דער הויפט-וואכטע!

ס'איז גאָר נישטאָ אזעלכע ווערטער צו באשרייבן די
שרעקלעכע יסורים, וואָס אונדזערע פארשונינען האָבן געפילט
זיצנדיק אין געפענגעניש. זיי זענען, נעבעך, אראָפּ שטארק פון
נעם פנים און געוואָרן פשוט אויס מענטשן. סענדערל כאָטש
פלעגט נאָך שלאָפן און שלאָפנדיק האָט ער ווייניקסטנס עט-
לעכע שעה נישט געפילט די ביטערע צרות, ער פלעגט נאָך א-
מאָל האָבן א נוטן חלום. דער זידע רב סענדערל האָט עפעס
אָנגעהויבן עפטערס זיך צו זען און געטריבן מיט א שפאס, ער
פלעגט קיינמאָל נישט קומען ליירדיק: אמאָל איז ער געקומען
מיט א פיילנבויגן, מיט א שווערדל אָדער מיט א המון-קלעפל,
פלעגט א קניפ געבן דעם אייניקל ביים בעקעלע און זאָגן מיט
א שמייכלע: נא דיר, קונדעסל, טשאטשקעלעך! שפיל זיך,
שקאָץ, דערמיט, מאך פוי, פיה, פאפ, סענדערל! ... און אמאָל
איז ער געקומען מיט א דריידל, זיך געזעצט שפילן מיט זיין

ליכהארצעדיקן סענדערוניון. סענדערל האָט געדרייט, געדרייט, געדרייט, געמאכט נ' און געוואונען ביים זיידן א גראָשן... גוט איז דעם מענטשן אי א גוטער חלום. די וועלט אינגאנצן איז דען נישט א חלום! בנימין אָבער האָט דאָס אויך נישט געד האט, עס האָט פון אים זיך אָפגעטאָן דער שלאָף. ער איז געד ווען משונה צעטראָגן און דאָס בלוט האָט אין אים געקאָכט ווי א קעסל. ער האָט געזען דורך דעם פענצטער, די זון שיינט גאָר א מחיה, דאָס גרינע גראַז וואַקסט און שפּראַצט, ביימער צוויטען וואונדער־שיין, מענטשן גייען, לויפן אהין און אהער, און פייגל פליען אין הימל. אצינד איז די רעכטע צייט צו וואונדעווען. גאָר ער זיצט אָבער פארשפארט און קען זיך נישט לאָזן אויף זיין נסיעה. ער פלעגט אוש אונטערשפּרינגען פאר גרויס עגמת נפש, זיך כאפן ביים קאָפּ, ארומלויפן צעדולט און שרייען, רעדן מיט גאל: גוואַלד! וואָס האָב איך זיי געטאָן? גוואַלד, גוואַלד! וואָס האָבן זיי צו מיר?...

דאָס פּערצנטע קאפיטל

אויס בלה — ווייטער מויד

אין דער וואָינע קאנצעלאַריע זענען שפּעטער מיט עטלעכע טעג, נאָך דער מעשה מיט אונדזערע פארשוינען, געזעסן א סך אָפיצירן אין דער פּאָלנער פּאַרמע, צווישן זיי דער יענעראל מיט דעם פּאָלקאוויק, אין דער זייט נעבן דער טיר זענען גע־שטאנען צוויי זעלנער מיט אראָפגעלאָזענע קעפּ און האָבן אויס־געזען ווי א מויד, וואָס מען נעמט ארויס פון א לאדעשקע זויערמילך. די אָפיצירן האָבן געקוקט אויף די זעלנער, זיי באַ־טראכט פון קאָפּ ביז די פיס. דערנאָך צווישן זיך עפעס גע־רעדט און אביסל אונטערגעשמייכלט.

— הערסט־דו, סענדערל, — האָט איין זעלנער שטילער־הייט געזאָגט בשעת די אָפיצירן האָבן צווישן זיך געשמועסט, — איך זאָל וויסן מיין טויט זאָל דאָ אפילו זיין, מוז איך זיי ארויסזאָגן דעם גאנצן אמת, איך בין שטארק אָנגעלאָדן.

— פון מיינעטוועגן, בנימין, זאָג דיר זיי דעם אמת, — האָט דער אנדערער זעלנער זיך אָנגערופן, — אויב דו ווילסט אזוי, זאָל זיין אזוי. וואָס פאר א דאנה איך האָב.

— איר זייט עס די לייט, וואָס האָבן שפּעט ביי דער נאכט זיך ארויסגעגעבעט פון דער קאזארמע? — האָט דער יענעראל

געפרעגט סטראָגע. — איר ווייסט, וואָס ס'קומט פאר אזא שולד.

— אַווא, אַווא! — איז בנימין אויף גאָטס באַראַט אַ רוים מיט א שפראַכע, האַלב יידיש, פאַלעווינע רייסיש, און אנידערגעלייגט א שמועסל, אז כיוקל זאאיקע. דער בעל־דברן פון טונעיאדעווקע, האָט געמעגט, כ'לעבן, זיך באַגראָבן ניין איילן אין דער ערד.

דער יענעראַל האָט אוועקגעקערט דעם קאַפּ מיט א געלעכ־טער, א מאַך געגעבן מיט דער האַנט און דער פאַלקאָוויק האָט אנשטאַט אים אָנגעהויבן צו רעדן.

— איר האָט זיך שטאַרק פאַרדינט, אייך קומט מיאוס צו באַשטראַפן פאר אזא שולד.

— וואַשע בלאַגאַראַדיע! — האָט בנימין אויסגעשאָסן אויף א קופּ, — כאַפן מענטשן אין מיטן העלן טאָג און פאַר־קויפן זיי ווי הינער אויפן מאַרק — דאָס מעג מען, און אז זיי, נעבעך, ווילן ניצול ווערן, דאָס רופט מען אַן א שולד! אויב אזוי, איז דאָך טאַקע הפקר א וועלט, און איך פאַרשטיי שוין, אָסור, נישט, וואָס הייסט אזוינס מעגן און נישט מעגן! אַרבעט לאָמיר פּרעגן דאָ טאַקע מענטשן, זאָלן זיי זאָגן, ווער איז שולדיק. אַשטייגער, ווי וואָלט געווען, אז מען זאָל אייך כאַפן ערגעץ אויפן וועג און מיט גוואַלד אריינשטופן אין זאַק אריין. נו וואָלט איר, הלילה, שולדיק געווען, ווען איר וואָלט מיט א מצוות־כוח פונעם זאַק ארויס? איך זאָג אייך בפירוש, דאָס איז געווען לכתחילה א גענויטע זאַך, א גענאַרעריי, שול־דיק זענען נאָר די יידן, מי יודע וואָס זיי האָבן נאָך אָנגע־רעדט. מיר זענען אייך מוסר מודעה — זאָג, סענדערל, זאָג! וואָס שטייט־דו ווי א גולם? גיי ארויס מיט דעם אמת אויף גאָטס באַראַט. נאָר אָן מורא און זאָג מיט מיר אינאיינעם: — מיר זענען אייך מוסר־מודעה, אז פון טכסיסי מלחמה האָבן מיר נישט געוואוסט, מיר ווייסן נישט און מיר ווילן נישט וויסן, מיר זענען, ברוך השם, באווייבטע, האָבן אין זינען עפעס נאָר אנדערש, און מיט אזעלכע זאַכענישן קענען מיר לחלוטין זיך נישט אָפּגעבן, זיי גייען אונדז אפילו גאָר אין קאַפּ נישט. היינט מילא וואָס טויגן מיר אייך? מיר דאַכט זיך, אז איר באַדאַרפט אליין וועלן אונדזערע פטור צו ווערן.

און באַמת איז בנימין טאַקע זייער גערעכט געווען, מען איז נאָך לאַנג טאַקע גערן געווען. זייערע פטור צו ווערן, אז די עלטסטע האָבן זיך געווען צוגעקוקט צו אונדזערע פאַרשווי־נען, צו זייער הילוך, צו זייערע פאַסטעמקעס, צו זייער שמועס און צו זייערע מאַרשן, האָבן זיי שוין זיך אָנגעשמויסן, מיט וועלכע נפשות זיי האָבן צוטאָן, און פלעגן נישט איין מאָל

זיך האלטן ביי די זייטן לאכנדיק. דער כיוון פון דער איצטי-
קער סאָבראניע אָפיצירן איז געווען צו נעמען אונדזערע פאַר-
שוניען אויפן פארהער און פרואוון זען, מיט וועמען זיי האָבן
אן עסק. בנימין מיט סענדערלען האָבן דאָ זיך פארהערט און,
ברוך השם, שטארק אויסגענומען, נאָך מער ווי געוואונטשן,
אזוי אז די אלע אָפיצירן האָבן עפעס משונה הנאה געהאט
פאר געלעכטער.

— נו, דאָקטאָר? — האָט דער יענעראל געמאכט צו אן
אָפיציר, וואָס האָט זיך אריינגעלאָזט אין א שמועס און מיט
אונדזערע פארשוניען זיך שטארק אָפגעגעבן.

דער דאָקטאָר האָט אנידערגעלייגט א פינגער אויפן שטערן
און געמאכט שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, גלייך ווי ער וואָלט גע-
זאָגט — דאָ פעלט א קלעפּקע!

דער שפיץ איז געווען, נאָכדעם אז די אָפיצירן האָבן
צווישן זיך גערעדט און עפעס געשריבן, האָט מען געהייסן אָפּ-
לאָזן אונדזערע פארשוניען פריי פונעם דינסט.

— גייט אייך, האָט מען זיי געזאָגט, גייט אייך געזונט-
טערהייט!

בנימין האָט זיך זייער שיין געזעגנט מיט א פארבייג און
זיך געלאָזט אוועקגיין.

סענדערל האָט ווי א זעלנער געהויבן פיסלעך און גענאנגען
נאָך אים מיט א מאַרש.

פִּישׁוּקֵעַ דְּעַר קְרוּמְעַר

חיין ליבן. טייערן פריינט

מנשה מרגלית

ברענגט דעם דאָזיקן ספר במתנה

פונעם גאנצן הארצן

דער מחבר.

טייערער פריינט!

טרויעריק איז מיין ניגון אין דער קאפעליע פון דער ייד-
שער ליטעראטור. אין מייע חיבורים ליגט אויסגעדריקט א ייד
מיט די ביינער, וואָס ווען ער זינגט אפילו א פרוילעכס, דאכט
זיך גאָר אויס פונדערווייטנס, עפעס קלאַנט ער, פארגייט זיך
וויינענדיק. אין זיינע זמירות הערט זיך עפעס אן אומעטיקער
שטייגער פון איכות; לאכט ער, שטייען אים אין די אויגן
טרערן, וויל ער אביסל לוסטיק זיין, רייסט זיך אים דערביי טיף
פונעם הארצן א ביטערער זיבץ — און תמיד אלץ אוי-וויי,
ווייגעשריגן!...

איך רעד מיך חלילה נישט איין מיט גדלות, אז איך בין
א סאָלאָווי אין אונדזער יידישער ליטעראטור, נאָר אין איין
זאך אָבער בין איך אין אים יאָ שטארק געראָטן. דער דאָזיקער
מרה־שחרהדיקער משורר פון די פייגל שפילט זיינע ניגונים
און צעניסט זיך אין אומעטיקע שטייגער דווקא נאָר אין וועסנע-
צייט, ווען די גאנצע וועלט איז ווין נייגעבורן, ווען עס בליט,
עס שמעקט מחיה אומעטום, עס שיינט, עס לויכט און איטלעכן
איז פרוילעך אויפן הארצן.

מיר ביידע, טייערער פריינט, האָבן אָנגעהויבן אונדזער
ארבעט אין דער יידישער ליטעראטור פונקט אין דער וועסנע-
צייט פונעם יידישן לעבן דאָ ביי אונדז אין לאַנד. פונעם זעכט-
ציהסטן יאָר אין אונדזער צייט, הויבט זיך פאר יידן אָן גאָר
א ניי לעבן — א לעבן פול מיט גרינגער געמיט, פול מיט
נוטע האָפענונגען אויף שפעטער. דענסטמאָל זענען מיר געווען

ביידע נאך זייער יונג און האָבן מיט א ברען זיך א נעם גע-
 טאָן צו דער פען, געארבעט געשמאק, איטלעכער אויף זיין
 גאנג. דער עולם האָט פון אייער שרייבן געלעקט די פינגער.
 נאָר אָנגעקוואַלן הערנדיק, ווי אזוי איר רעדט צוקער-זיס אַיבער
 פיל וויכטיקע זאכן אין דעם יירישן לעבן; ווי אזוי איר זענט
 אויף יידן א מליצ'יושר און לערנט זיי מיט גוטן, גאנץ פריינט-
 לעך, צו קענען זיך אליין, צו וויסן פון זייער לעבן צו זאָגן,
 א פנים צו האָבן און זיין צו לייטן גלייך. עם האָבן אייך אויס
 דעם מויל זיך געשאַטן פערל, וואָס פינקלען, לויכטן און וועלן
 אייביק זיין א צירונג אין דער יידישער ליטעראטור. איך פון
 מיין זייט האָב אין יענער פריילעכער וועסנע-צייט מיר אויך
 אונטערגעברומט, געשריבן, געשפילט אויף מיין שטייגער. אין
 מיין שפילן האָט געוויינטלעך איין סטרונגע געברומט טרויעריק
 און געמאכט אויף די צוהערער א שטיקל מרה-שחורה. א טייל
 האָבן מיך געהערט גערן מיט א פארקלעמט הארץ, ווידער א
 טייל האָבן זיך געשרימט, משונה זיך געקראצט. נישט צופרידן
 געווען, וואָס איך ריר זיי אָן ביי דער לעבער און דערמאן זיי
 נישט קיין פריילעכע זאכן נאָר. ווי די מעשה איז, איך האָב
 מיר געשפילט און געטאָן מיינס.

יענע שיינע וועסנע-צייט איז אוועק. אז אָך און וויי איז
 דעם יידנס לעבן! און מיר איז פאר צרות פארגאנגען דער חשק
 צו שרייבן. עם האָט מיר א צייט לאנג אָפגענומען דאָס לשון.
 און ווען איך נעם אצינד אפיר מיין פאדרארטע, פארטריקנטע
 פען און גיי ווידער מיט דער שפראך ארויס, האָב איך עם צו
 פאדראנקען אייך, נאָר איך, וואָס אין אייער געזעלשאפט איז
 מיר צוגעקומען א שטיק געזונט. אייערע קלוגע רייד, אייער
 ארבעטן שטענדיק פאר אונדזער פאָלק האָבן מיר דערפרישט
 און מיר צוגעגעבן חשק צו נעמען זיך אויך פאר עפעס אן
 ארבעט. פון הייליקן פייער, וואָס ברענט תמיד אין אייער יידישן
 הארץ, האָט זיך פארטראָגן א פונק צו מיר אין מיין הארץ, עם
 האָט זיך אָנגעצונדן און ברענט אצינד ווי אמאָל אין די
 יונגע יאָרן.

יא, מיר ביידע האָבן אָנגעהויבן אונדזער ארבעט אין דער
 ליטעראטור גלייך אין איין צייט, נאָר דאָס מזל אונדזערס איז
 ניט גלייך: איר זייט דאָרט ארויף אויבן, אין די הויכע פענצ-
 טער; איר האנדלט דאָרט מיט בריליאנטן און דימאנטן פון
 דער יידישער היסטאָריע; איר שטעלט ארויס די שענסטע צי-
 רונג פון אונדזער פאָלק פארצייטנס. דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע
 אין זיין לעבן. איר האָט איכערגעהאט עסקים מיט הלל, רבי
 מאיר, רבי עקיבא און מיט נאָך אנדערע גרויסע לייט, מיוחסים
 פון הויכן סאָרט מענטשן. מיר, אקעגן, איז באשערט געווען

זיך אראָפּצולאָזן אויפן נידעריקן טרעפל פון יידישן לעבן אונטן
אין די קעלערס. מיין „ישׁ-בכאן“ איז : שטאַטעס און פּוילע
טחורה. איך האָב נאָר שטענדיק צו טאָן מיט אַביונים, קבצנים,
אומגליקלעכע נעבעך ; אויך מיט מענטשלעכע דראַבעס, פּאָקוס-
ניקעס וכדומה אועלכע מיני נפשות, קלייניטשקע, נידעריקע
פארשוניגען. מיר חלומט זיך נאָר בעטלערס. פאד מינע אויגן
שוועבט תמיד א טאָרבע — די אלטע, גרויסע יידישע טאָרבע
הענגט מיר תמיד, ווי יענעס מרה־שחורהניק א לונג־און־לעבער
אויף דער נאָז. וואוהין איך זאָל מיך נישט קערן און
ווענדן, זע איך פאר מיר די טאָרבע ; וואָס איך זאָל נישט
וועלן דערציילן אָדער זאָגן. קומט מיר אפיר די טאָרבע ! ...
אוי, אלץ די טאָרבע, די יידישע טאָרבע !

יא, טייערער פריינט, דורך איך האָב איך באקומען ווידער
א ברען צום שרייבן — און אָט האָט איר היינט, בעוונותיג-
הרבים, טאקע ווידער א טאָרבע ! א פישקע דעם קרומען,
משטיינס־געזאָגט, מיט וועלכן איך טרעט ארויס פאר דעם עולם,
נאָך אזא לאַנגער צייט שטילשווייגן. איך ווייס, אז מיין פישקע
דער קרומער איז עפעס נישט אזא מתנה אויף אַפּצודאַנקען
אייך מיט אים פאר אייער פריינטשאפט, נאָר וויסנדיק ביי מיר
אייער גוט הארץ, אייער צוגעלאָזטקייט צו מענטשן, פארהאַף
איך, אז איר וועט מיין אָרעמען פישקען אויפנעמען מיט א
„ברוך־הבא“. זייער מעגלעך נאָר, איר זאָלט אים נאָך אריינ-
בעטן אין זאל אריין, אים באקענען מיט אייער הויזגעזינד און
מיט אייערע געסט דאָרט. פישקע וועט זיך ביי איך אַפּלייגן
מיט דער טאָרבע, איך דערציילן מעשיות און איר וועט פון
זיי הנאה האָבן. און פאַרשטעלנדיק זיך אזוינס, שמייכלט פאר
פרייר און דאַנקט איך פון גאַנצן הארצן

דער מחבר.

א

קוים גיט א שיין די ליכטיקע זון פון זומער־לעב און דעם
 לאנד, מענטשן ווערן ווי נייגעבוירן און דאָס הארץ פרייט זיך
 זיי, קוקנדיק אויף גאָטס וועלט דער שיינער, — דענסטמאָל הויבט
 ביי יידן זיך אָן די רעכטע אומעטיקע צייט, צו קלאָגן און
 פארניסן טרערן. עס גייט דאָס גאנצע צייט, צו קלאָגן און
 פייניקן זיך, יאָמער און געוויין פון ספירה ביו העט אין די
 גרויסע באַטעם און נאסע אָסיענדיקע קעלט. דענסטמאָל שטעלט
 זיך פאר מיר, מענדעלע מוכר ספרים, דער גרויסער יאָרד, איך
 ארבעט, פאָר באשטענדיק ארום, צו פארזאָרגן יידישע קינדער
 אין אלע שטעטלעך מיט די אלע נויטיקע מאטעריאלן צום
 וויינען, מיט קינות, מיט סליחות, ווייבערשע תחינות, מענה
 לשונם. שופרות און מחזורים, הכלל. יידן קלאָגן, פארוויינען
 דעם זומער — און איך מאך דערווייל געשעפטן. נישט דאָס
 בין איך אויסן.

אונטערוועגנס איינמאָל, שבעה עשר בתמוז, גאנץ פרי, זייך
 איך מיר אויף דער קעלניע פון מין ביידל אין טלית און
 תפילין מיט דער בייטש אין דער האנט, גאנץ יידישלעך. די
 אויגן זענען מיר צוגעמאכט, בכדי נישט אָנצוקוקן ביים דאוונען
 די ליכטיקע וועלט. מעשה־שטן אָבער איז זי, די נאטור, ווי
 הייסט מען עס, געווען וואונדער־שיין, נאָר א בילד. און עס
 האָט מיך געצויגן, עפעס ווי א כישוף, א קוק צו טאָן. איך
 האָב א היפשע צייט מיך געראַנגלט מיט מיר אליין, דער יצר
 טוב זאָגט: „פע!... מען טאָר נישט!“ דער יצר־הרע אקעגן
 טאָרעט: „נישקשה! האָב הנאה, נארעלע!“ און עפנט מיר

דערביי טאקע אויף איין אויג. עס טוט מיר א שיין, נאָר ווי אויף צו-להכעיס, עפעס א בילד-שיינע פאנאָראַמע: פעלדער געשפרענקלט מיט בליענדע רעמשקע ווייס ווי שניי לעבן געלב-נילדענע ראַצעמאַרענע פּאַסן פון ווייץ און מאַטגרינלעכע, הויך-געוואַקסענע קוקרוועס; א שיינער גרינער טאָל, באַרעקט פון ביידע זייטן מיט וועלדלעך ניס-ביימער; אונטן פלייצט א טייכל, ריין, קלאָר ווי קרישטאַל, אין וועלכן עס טוקן זיך די שטראַלן פון דער זון און באַלייגן עס מיט פינקלדיקע גילדענע פליטער-לעך. די שאַף און די קי אויף דער פּאַשע דאַרט זעען פּוג-דערווייטנס אויס ווי טונקעלע, רויטע, געפּלעקטע פינטעלעך. — „פע! פע!“ — מוסרט מיך דער יצר-טוב מיט יענע ווער-טער פונעם פרק: א יוד אונטערוועגנס אז ער איז מפּסיק דאָס לערנען און זאָגט „ווי שיין דער בוים איז, ווי שיין דאָס פעלד איז“, איז גלייך ווי ער טוט זיך אליין א מעשה אָן.“ — דער יצר-הרע אָבער פּאַרטראַגט מיר אונטער דער נאָז מחיהדיקע ריחות פון סטערטעם היי, געווייץ און קרייטעכצער. וואָס צעגניען זיך אין אלע אַבריים; ער צעגיסט זיך אין קונצנדיקע ניגונים פון אלערליי שפּיל-פייגעלעך, וואָס קיצלען ביי דער נשמה; ער לאָזט מיך פילן אויף מיין פנים א וואַרעם ווינטעלע, וואָס גרייזלט מיר די פּאות, שושקעט מיר אין די אויערן: קוק, האָב הנאה און זיי א מענטש, דו נאַרישער יוד איינער! — איך בעבע, מרוקע, מיר, משטיינס-געזאָגט, אליין נישט רעכט צו הערן, וואָס איך בעבע. עפעס טראַגט מיר דער מוח, עס פיקט מיר אין קאָפּ אן עס טראַכט זיך זידלערייען: געפּגרטע נפשות! ... אָן לייב, אָן לעבן! ... נשמות פּאַררוקטע אין טשאַלנט! ... אָן ריח, אָן טעם... דראַפּאַטשעס צעשאַטענע! ... פּאַרדאַרטע אָפּגעשלאָגענע הושענות! ... איך צעשאַקל מיך מיט געמאַכטער כוונה, בכדי עס זאָל זיך נישט טראַכטן, און דערהער גראָד, ווי דאָס מויל לאָזט פון זיך אליין אויס יענץ שטיקל דאווענן מיט די ווער-טער: המחזיר נשמות לפגרים מתיב, דאָס הייסט אויף קרבן-מנחה-טייטש: דער דאָ קערט אום די נשמות צו די טויטע פגרים,

הא, וואָס? אַקעגן וועמען? טו איך מיך א כאַפּ, פּאַרשעמט פון מינע אייגענע מיאוסע געדאַנקען. און בכדי צו פּאַרגלעטן מיין פעלער אַקעגן דעם רבּונו-של-עולם, מאַך איך קלאַמפּערשט א מינע, ווי נישט זיי מיין איך, דאָס פּערדל מיין איך... דער-לאַנג דעם שלים-מזלניק מינעם א שמוצל מיט דער בייטש, מאַכנדיק דערביי: א-א, פּגירה איינע!

א שיינער איינפאַל אפילו! נאָר היינטיקס מאָל האָט עס ווייניק געוויקט, עס האָט מיך שטאַרק געקערעקט, פּאַר וואָס גראָד היינט זאָל מיר נאָר איינפאַלן אזעלכע געדאַנקען — היינט.

ווען וויינען און קלאַנגן באדארף מען אויף דעם גרויסן הורבן. אויף די גרויסע צרות, וואָס די קינדער ישראל האָט געטראָפֿן: — די קאָמאנדע פון נבוכדנצר מלך בבל איז אריין אין ירושלים און פון איר א תל געמאכט... איך מאך א רחמנות־פנים און זאָג די סליחות צום היינטיקן שווערן טאָג אויף א וויינענדיק קול. וואָס איז געגאנגען אלץ העכער און טרויעריקער אין דעם פֿזמון דאָרט, ביי יענע ביטערע ווערטער:

„והשפּיפּון מצפּון — און דער פּיפּערנאָטער, דער טאָטער פון צפּון־צייט, כּשבּולת שטפּני — האָט מיך ווי א שטראָם וואסער פּארטראָגן ווייט, והציד — און דער יענער. דער טויט־שלענגער, שלח יד — טוט א לאפּ, א כאפּ, והצפּיר והשעיר — אויך די ציג. אויך דער צאפּ.“

א ייד אבי ער שרייט זיך אביסל אויס מיט א פֿזמון, רעדט זיך אָן ווי א פּוּק און זאָגט אָפּ א סליחה, דאכט זיך אים, ער האָט שוין אלצדינג אָפּגעטאָן און איו, ווי אן אָפּגעשמיסן קינד נאָכן אויסוויינען זיך, ווייטער זיך גאנץ צופּרירן. איך זיין מיר אָנגעלעגט אויף דער קעלניע, גלעט מיר דאָס בערדל, שוין מיט א גרינגן געמיט, גלייך ווי איינער רעדט: „מיינס האָב איך געטאָן, גענוג יוצא געווען, אצינד גאָטעניו, אין נאָר געווענדט אין דיר, ווייז זיך, טאטע־פּאָטער, רהום צדיק.“ — „גיי שוין, גיי, זיי מוחל!“ מאך איך צום פּערדל מיט גוטן, איבערבּעטנדיק עס אין האַרצן פאר דעם צונעמעניש „פּגירה“־פּריער. מייין שלים־מזלניק טוט זיך א קני אויף די פּעדערשטע פּיס, א בוק מיטן קאָפּ צו דער ערר און קרעכצט. עפעס אזוי ווי גערעדט: „אדוני פּריץ! און וואָס איז עפעס מכה עסן?“ — קלוג, כּלעבן, ווי דער טאָג! זאָג איך, געבנדיק אים בשעת מעשה א צייכן, אז ער מעג אויפּשטיין. זיך שטעלן אויף די פּיס. נישט אומזיסט שטייט אין די קינות: „ציון, כּך כל בהמה ועוף חכמו“, דאָס הייסט: ביי דיר, כּנסת־ישראל, זענען אלע בהמות קלוג!... נישט דאָס בין איך אויסן. פון דער דאָזיקער מימרא בין איך טראכטנדיק ווייטער ארויף אויף די כּנסת־ישראל, זיך פּארטיפּן אין די געדאנקען מכה זייער חכמה, זייער פּירונג, זייערע פּיינע־בריות און מכה זייערע לאַגע נעבעך. דער קאָפּ טעלעבענדעט זיך מיר אהין, אהער. ער דאכט זיך מיר עפעס דער פּיפּערנאָטער, נבוכדנצר מיט דער קאָמאנדע, א שרעקלעכע מלחמה, א קלאַ פּעריי, א געשלענעריי, די קאָמאנדע ברעכט ווענט, זעצט אויס טירן, שויבן. יידן, א טייל מיט פּעקלעך סחורה און אלטע הפּצים טוען זיך אָן א כּח, שרייען געוואלד און לויפּן... איך כאפּ א שטעקן, לאָז מיך — און נוך אויף דער ערד, אויסציענדיק זיך ווי גרויס איך בין.

אפּנים, אין דאוונען האָב איך, זאָל נישט אויכנערעדט זיין,

געכאפט א דרימל, מיין ביידל, טו איך א בליק, איז אריין אין קאליושע, וואָס אויף דעם באלענגאַלישן לשון הייסט עס א „טינ-טערל“, אין דעם הינטערשטן רעדל איז פארטשעפּעט אן אַסס פון עפעס אן אנדער ביידל. דאָס פּערדל מיינט שטייט אין גע- האקטע וואונדן מיט איין פּוס איבער דער האָלאָבליע, פּאַרדרייט אין די לייצעס און סאַפעט ווי א גאַנדז. פון יענער זייט ביידל שיטן זיך טויטע קללות אויף יידיש, מיט א קייכן און הוסטן אינאיינעם. א ייד! טראכט איך מיר, איז אָן סכנות — און טו מיך א לאָז אין איין כעס אויף יענער זייט וואָגן. דאָרט אונטערן וואָגן ליגט פּאַרפלאַנטערט אין טלית און תפילין א ייד, די בייטש פּאַרדרייט מיט די רצועות, צאַפּלט און ארבעט מיט אלע כוחות זיך אויסצורייען. איך שריי: סטייטש! ער— סטייטש. סטייטש! איך בטל צו אים אויס אלע חלומות, ער בטלט צו מיר, נישט אַנצוקוקן איינער דעם אנדערנס פנים. איך פילדער: ווי שלאָפט עס אין דאוונען א ייד! ער צוריק: ווי פאַפט עס א ייד! איך גיב אים אין טאַטן, ער מיט צוגאַב אין דער מאמען אריין! איך שמייס זיין פּערדל, ער, אויספלאַנט טענדיק זיך, לויפט און שמייסט מיין פּערדל, ביידע פּערדלעך שטעלן זיך דיבאָם און מיר, שטאַרק אַנגעצונדן, לאָזן איינער צו דעם אנדערן זיך צו הענדן פּענרום, ווי די הענער, מיט דער דעה אַנגענעמען זיך פאר די פּאות, אקעגן א רגע שטייען מיר שטייל, שאַרף אַנקוקנדיק איינער דעם אנדערן. עס האָט גע- מוזט זיך אויסזען משונה ווילד. האָבן דעם זיבעטן חן: צוויי יידישע גבורים אין טלית און תפילין שטייען אַנגעדוילט, גרייט צו באווייזן זייער גבורה און זיך פאַטשן אויפן פּרייען פּעלד, ווי אין א בית-מדרש להבדיל! ... אזעלכעס האָט מען באמת געמעגט אויף חידושים גיין זען. מיר שטייען, קוקן און אָט באדאַרף שוין פליען הייסע פעטש, פּלוצים שפּרינגען מיר איינער פונעם אנדערן אויף עטלעכע טריט אָפּ און לאָזן ביידע שטאַרק פּאַרוואונדערט אין איין קול ארויס: אוי, ר' אלטער! ... אוי-אוי, ר' מענדעלע! —

אלטער יקנה'ז איז א יאָדערדיק יידל, א געשפיקעוועטער מיט א דיק בייכל. זיין פנים איז געדיכט באוואקסן מיט שמור-ציק-געלע האָר, פון וועלכע ס'איז דאָ גענוג אויף פּאות, אויף א באָרד און אויף וואָנצעס אי פאר זיך, אי אויף נאָך עטלעכע יירן צו באטיילן. אין דעם ים האָר ליגט א וויספע — א ברייטע, פּליישיקע נאָז, וואָס איז דאָס רוב יאָר פּאַרלייגט, אָן שום התמנות. נאָר ווען עס מאכט זיך אין איר א מאָל עפעס א פּאַר-ענדערונג, אונטער א פּאַרפּסח, אשטייער, כשעת עס לאָזט אומעטום, עס גייט די קריע, און דער באלעבאָם אירער נעמט זי אין דער ארבעט מיט אלע פינגער, דענסטמאָל בלאָזט

זי הילכנדיקע תקיעות, ווי א שופר; דענסטמאָל קלינגט מיט איר גאנץ טונעיאדעווקע. אינאיינעם מיט די אינדיקעס דאָרט גיט זי דענסטמאָל קאָנצערט. אלע אין שמעטל בלייבן פארגאפט און עם שיטן זיך איר שמעקטאבאקע פון אלע זייטן מיט ווינטשעוואניעס יקנה"ז און א צאָל: אסיס, אסיס! — איבער-הויפט אין די יידישע שמעטלעך צעשפילן זיך די נעז אין יעדער צייט. מסתמא שמעקט דאָך עם מיט עפעס און עם האָט א טעם... דאָס איז שוין דאָרט אזוי געשטעלט, ווי פרשה יתרו צינלען זיך די ציגן. נישט דאָס בין איך אויסן. אלטער יקנה"ז איז א טונעיאדעווקער מוכר-ספרים, מיינער א באקאנטער פון אלטע יאָרן. ער איז א מענטשל פאר זיך, נישט שאַרק איבער-געשפיצט, נישט קיין גרויסער בעל-דברן, שמענדיק אָנגעבלאָזן, ווי ברונז אויף דער וועלט. הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענטש.

נאָך דעם ברייטן שלום-עליכם פון ביידע צדדים, נעמען מיר זיך איינער דעם אנדערן אויסצופאָרשן, דאָס הייסט ביי אונדז יידן געוויינטלעך: א טאפ טאָן אין וואָגן, אָדער א שמעק טאָן. וואָס הערט זיך.

— וואוהין פאָרט עם א ייד? — גיב איך אלטערן א טאפ.
 — וואוהין עם פאָרט א ייד? עט... — ענטפערט אלטער צוריק מיט א פרעג, ווי דער שטייגער איז פון יידן, נישט צו ענטפערן נלייך, אָפצופטרן יענעם מיט "עט" און אָנצושטויסן זיך אויפן וואונג — דו אלטע חכמות, וואָס אין דער אלטער מלאכה אָנשמעקן, א טאפ טאָן, שמעקן... — א ייד פאָרט! אין דער ערד מיט דעם קאָפּ פאָרט ער... און ר' מענדעלע פאָרט עם וואוהין? — טוט ער מיך צוריק א טאפ.

— אהין!... וואוהין געוויינטלעך איך פאָר אין דער צייט.
 — איך שטויס מיך שוין אָן וואוהין; אהין, קיין גלופסק.
 וואוהין איך פאָר אויך אצינד, — מאכט אלטער מיט אזא מינע עפעס, ווי עם ארט אים, צום פדיון זאָל עם חלילה נישט שאטן. — נאָר פאר וואָס, ר' מענדעלע, איז ביי איך היינט עפעס מן הצד, מיט א הינטער-וועגעלע און פאָרט נישט אהין טיטן נלייבן שליאך?

— היינטיקס מאָל איז מיר נראָד אזוי אויסגעקומען, ס'איז רעכט! שוין טאקע א לאנגע צייט בין איך אויף דעם וועג נישט געווען. און ביי איך, ר' אלטער, פאר וואָס איז דאָס עפעס הינטן-ארום? — טו איך א שמעק. — פון וואנען קומט עם א ייד?

— פון וואנען א ייד קומט! פון אלדי שווארצע יאָר!...
 פון דעם שיינעם יאָר. נאט איך א יארמעלינעץ! איינגעזונקען זאָל זי ווערן!

און דערווייל ווי אלטער מיינער שעלט, פלוכט יארמעלינעץ מיט דעם יאריד דאָרט, פאָרן אָן אקעגן גויאישע פּורלעך מיט א געשריי, פאר וואָס דער וועג איז פארשמעלט. דערנאָך ווי זיי האָבן דערזען צוקומענדיק מיך און אלטערן, ביידע אין טליתים מיט גרויסע של־ראשן אויפן קאָפּ און לאנגע ברייטע רצועות, צעשרייען זיי זיך שוין גראָבלעך, מיט געשפעט :

— באַטשיט, יאקאי פּאני־בעריי, צאַטצי, ע־ע! טראַסצאַ וואַשי מאַטערי, דאַיטע דאַראַגי! היי כּודקאַ זשירקי, לאַב־סאַרדאַקי!

איך מיט מיין אלטערן טוען מיר געשווינד זיך א נעם צו די ביי־דלעך מיט אימפעט. א פאָר פון די פּויערן, כאָטש נישט פון די יידישע קינדער, נאָר אמת מוז מען זאָגן, האָבן געהאט אזוי פיל יושר צו העלפּן אונדז אין דער נויט. און בזכות זייער שטופ טאקע איז מיין ביי־דל באַלד ארויס פונעם טינטער־ל־זיסט, וואָלטן מיר זיך אוועקגעכאַכרעט גאָט ווייסט וויפיל, און נאָך געקענט מיאוס צערייסן אונדזערע טליתים. מיט די עשום אינאיינעם איז שוין אויסגעקומען גאָר עפעס אנדערש; זיי האָבן געשטופט אויפן רעכטן אמת טאקע, והידיים ידי עשו, באַלד צו דערקענען געווען עשום הענט. און ביי אונדז, להבדיל, איז נאָר געווען הקול קול יעקב, דאָס הייסט, מיר האָבן זיך גאָר גע־קוועטשט, זיך געמאַכט ווי מיר שטופן קלאָמפּערשט... נישט דאָס בין איך אויסן. ווי באַלד נאָר דער וועג איז געוואָרן פריי, זענען די גראָכע כאַמולעס זיך געפאָרן זייער וועגס, אויסדרייענ־דיק די פארצעס צו אונדז, אלץ געלאַכט, געשפעט, וואָס מיר גייען אָנגעטאָן, ווי גלחים, להבדיל, לעבן די פּערד אין וועג און דינען דעם בורא מיט דער בייטש אין דער האַנט... א טייל האָבן טייטנדיק אויף אונדז מיט אן עק פּאַלע, ווי א "חזיר־אוי־ערל" געשריגן: "זשיר כּאלאַמיי!" אלטערן האָט עס נישט אזוי געאַרט. — אויך מיר לייט! — מאַכט ער מיט א קנייטש־ל. — פאר וועמען, משטיינמ־געזאַגט, מען האָט זיך דאָ צו שעמען!... מיך אָבער האָט דאָס שפעטן זייערס יאָ געאַרט. גוואַלד, רבּונ־של־עוֹלָם, פאר וואָס? פאר וואָס?...

— אלמעכטיקער גאָט! — זאָג איך מיט א געבעט אויף תּחינה־לשון. — עפּן דייע אויגן און טו לּוֹגן פון דיין האַר־בעריג, דאָס איז דער הימל, ווי דייע פּאַרכטצומע יידלעך זענען צו שפּאַט און צו שאַנד נייערט וועגן דעם כּבוד פון דיין ליבן נאָמענס וועגן, ווייל זיי פּאַרכטן דיין פּאַרכט, זיי אכפּערן דייע געבאָט האַפּערדיק מיט וואָרהאַפּטיקייט. דאָרום וועלגער אויף אונדז דיין באַרעמ־האַרציקייט און לאָז טאָן געפינען לייטע־ליקייט און חן אין דייע אויגן און אין די אויגן פון אלע מענטשן. באַשירעס דייע האַפּערדיקע געליבטע שאַף, דיין

רחמנות זאל טאן ברומען אויף דינע פארשטענדיקע פארכטער.
 טו אויך באגיטן מיין מזל פאר מיין לויבונג און באשיינונג.
 היינט דיין נאָמען באשיינפערלעך מיט אכפערקייט. טו צושיקן
 מיר, דיין קנעכט מענדל, דער זון פון דיין דינסט גענדרל, און
 כל ישראל עפעס פרנסה, א גוט געשעפטל מיט נחת-רות, אָמן!

ב

נישט לאנג שהיות געמאכט, קריכן מיר ארויף אויף די
 ביידלעך און היידיא ווייטער אין וועג אריין. איך פאָר פאָראַויס
 און אלטער הינטער מיר אויף א ביידל פון אלטע צעריסענע
 ראָנאָזשעס, פיר רעדלעך נישט קיין גלייכע, געמרעמפעוועטע מיט
 שטיקלעך און א קרעמפעלעץ צווישן די פלעקלעך. די אויס-
 געסמילעוועטע קלעצלעך ווארפן זיך אין אלע זייטן אויף די אקסן,
 סקריפען, קוואַקען און קענען קיין אָרט זיך נישט געפינען. דאָס
 ביידל אינגאנצן איז זיך מטריח צו שלעפן א הויכע, זייער א
 דארע שקאפע מיט א קרעציקן, אָנגעביסענעם רוקן, נאָלע איי-
 טער, גרויסע אויערן אין א קאָלטענעוואטע גריווע, פארפלאַנטעט
 מיט היי און קלאַטשע, וואָס קריכן ארויס פונעם אלטן כאָמוט.
 פונעם דאוונען איז מיר איבערגעבליבן נאָר די שטיקלעך
 דרויב צום לעצט, פון וועלכע מען מאכט געוויינטלעך עפעס
 נישט אזא פירוש. אָפגעפטרט דעם דאוונען, הויבט זיך אָן נאָר
 א נייער עסק מיט דעם יצר-הרע. נעם, טאָרעט ער, נעם אביסל
 בראָנפן! דערקוויט דאָס הארץ. — אי... אי! ווער איך מיך
 אָפ מיט א קנייטשלע, שבעה עשר בתמוז, אין אזא תענות!
 — עט! באקום איך אן ענטפער, א שייכות אביסל צווישן א
 יידל היינט און נבוכדנצרן פארצייטן!... גרעסערע צרות איז דאָ
 און פונדעסטוועגן — גאָרנישט, זיי נישט קיין נאר. דו ביסט
 נעבעך אלט, שלאף, נישקשה! — איך גיב א מאך מיט דער
 האנט איבערן פנים ווי אָפצוטרייבן א פליג א זלידע און כאפ
 דערווייל א קליין קוקעלע אויפן רענצעלע דאָרט אין ביידל, וואו
 עס געפינט זיך ביי מיר תמיד א גוט ביסל ספירט, רעטשענע
 קיכלעך, קאָרנלעקעך, קנאָבל, ציבעלע און שאָר ירקות. די סמאיע
 גייט איבער די ליפן. דאָס הארץ חלשט, דער מאָגן בורטשעט:
 געוואַלד, אביסל בראָנפן! געוואַלד, עפעס פארבייסן! — איך
 קער געשווינד אוועק דעם קאָפ אין דער זייט, און קוק, באד-
 טראכט אלצדינג אין פעלד ארום מיר, בכדי צו פארשלאָגן דעם
 בייזן געדאנק.
 דער הימל איז בלוי, לויטער אָן א פיצל וואַלקן. די זון

בראָט, סמאליעט, עס ווייעט נישט קיין ווינטעלע, מען פילט נישט קיין ווינטעלע, מען פילט נישט קיין לופטעלע. תבואה אויף די פעלדער, די ביימער אין די וועלדער שטייען שטיף, ווי צוגעקאוועט, קיין שאַקל אפילו זיך נישט צו טאָן. קי אויף די פאשע ליגן מיר, אויסגעשטרעקט די העלדזער, שאַקלען צוויילן די אויערן, קייען און מעלה-גרהן, אנדערע גראָבן אונטער זיך די ערד מיט זייערע הערנער, שארן מיט די קאָפיטעס און רעווען, שרייען פאר גרויס היץ. דער בוהאי פאררייסט דעם עק, לויפט גאלאָפּ, ווארפנדיק דעם קאָפּ אין אלע זייטן, שטעלט פלוצים זיך אנידער, אָנגעבויגן דעם שטערן הארט צו דער ערד, שמעקט, פאָכט מיט די נאָזלעכער, לאָזט ארויס א ברומען, סאפעט און דריגעט מיט די פיס. לעבן אן אלטער, אויסגעקרימטער און האלב-פארדארטער ווערבע, איבערגעשפאלטן אין דער העלפט אמאָל פון א דונער, שטייען פערד, איינער אויפן אנדערן פאר-לייגט די קעפּ, צו מאכן כאַטש עפעס א שאָטן, און שמייסן מיט די ווידלען, פטור צו ווערן ווי ס'איז פון די בייזע פליגן. — אויף א צווייגל אין דער הויך ווינט זיך א סאָראָקע, אויס-זענדיק פונדערווייטנס ווי אָנגעטאָן א ווייס טליתל מיט פאסן תכלת פאָרנט, און דאוונט, שאַקלענדיק זיך. זי בוקט זיך, פאלט תחנון מיטן קעפל. שפרינגט אביסל אונטער. א קליין קראקעלע געבנדיק א פאָר מאָל. בלייבט דערנאָך ווייטער שטיין אָן לשון, שטרעקט אויס דאָס העלדזל און קוקט, גלאט אזוי, אין דער וועלט אריין, מיט פארשלאָפענע אייגעלעך, — אויף דעם גאנצן וועג איז שא-שטיף, מען זאָל דאָס הערן ערגעץ א שאָרד, א פיפּס, מען זאָל דאָס זען פליענדיק ערגעץ א פויגל, נאָר קאָד מארן, מוקן טראָגן ווי די רוחות זיך אין דער לופט ארום, פליען טאנצנדיק פארביי די אויערן, טוען א גרילץ, א זשוזשע, איינראַמענדיק עפעס א סוד און באלד טאקע מארש ווייטער; נאָר צווישן היי, צווישן תבואות דאָרט שמוצערן די גרילן, זומען, צימבלען און גייען מיט די טאצן...

ס'איז הייס, ס'איז שטיף, וואונדערלעך שיין. שא! נאָטס באשעפענישן רוען...

איך ליג מיר פאר גרויס היץ פשוט צעלייגט אויף דעם וואָגן אין העמד, מחילה, מיט דעם טלית-קטן, אונטערגעהויבן אויפן שפיץ קאָפּ דאָס געשמעפטע פעלפענע היטל און אראָפּ-געלאָזן ביז די פיעטעס מיינע אומערגענייטע זאָקן, וואָס איך טראָג, בעוונותינו הרבים, אין זומער אפילו און האָב משונה שטארק געשוויצט. איך וואָלט דערפון גאנץ הנאה געהאט אפילו ווען די זון זאָל מיר נישט געווען זיין גלייך אקעגן פנים, מחמת איך האָב ליב צו שוויצן און קען שעהן לאנג אוועק ליגן אין באָד העט-העט אויף דער אויבערשטער באנק, בשעת דער גרעס-

טער הייז. מיין טאטע, זאָל זיך מיען, האָט מיך פון קינדווייז-
אויף דערצו געוויינט. ער איז געווען א הייסער, געבראָטענער.
ברענענדיקער פייערדיקער ייד. ער האָט שטארק ליב געהאט זיך
צו פארען, צו שוויצן און דערמיט אָנגענומען די וועלט, זיך
שטארק באלויבט געמאכט ביים יידישן עולם. עס האָט גע-
שמעקט דרינגען דאָס פינטעלע יידישקייט מיט דעם ברען און
מען האָט אויף אים געקוקט ווי אויף א שיינעם, באַנאָמישן
יידן, געמאכט מיט דרך-ארץ: „יאָ, אין שמיסן-זיך איז ער
א למדן-מופלג. ער פארשטייט דעם ענין מרחץ. ער קען, ער
קען שוויצן גאָר א חריפות.“ —

שוויצן איז א יידישע זאך. נישטאָ קיין שבת, קיין יום-טוב,
וואָס א ייד זאָל פריער נישט גוט שוויצן. ווער אונטער אלע
פעלקער פון די שבעים אומות שוויצט נאָך אויף דער וועלט
מער ווי יידן? ... נישט דאָס בין איך אויסן.

און בשעת שוויצן, איי ווילט זיך עס קוויקן! עס טריקנט
מיר אין האַלדז, עס ברענט מיך א טרונק, איך שטארב עסן.
דער יצר-הרע נעמט מיך ווייטער אָן, שטארקער ווי פריער,
דעכנט מיר אויס דאָס גאַנצע צעטל יידישע מאַכלים: א געבראָ-
טענע לעדוויצע מיט קאשע, א ראָסל-פלייש, א לאַקשן-סוגל מיט
א גנב — אן אָנגעפילט העלדזל אינעווייניק, — פארפעלעך
איינגעפרעגלט מיט גריוון. איך בין טויט מיט אלע אברים, דער
אפעטיט איז א שרעק, און ער אלץ טאקע ווייטער: ברעמזלעך,
פראַקטעס, פעטשא מיט לעבערלעך פענעצלעך. רעמעך מיט צי-
בעלע, א קראָפּ פון אינדיק אין א פאסטערנאקצימעס. און
פּלוצים, איך גערענק ניט ווי אזוי, וואקסט פאר מינע אויגן
ווי פון דער ערד אויס דאָס רענצעלע. „לחיים, נארעלע! —
דער אויס מיר דער רוח. — גענוג זיך נאריש געמאכט, דו
לעקיש איינער!“ — די האנט מינע שטרעקט זיך עפעס, ווי
אליין פון זיך, אויס, עפנט אויף דאָס רענצעלע און גיט א כאפּ
דאָס פלעשל געשווינד. איך קוק מיך ארום, ווי א גנב, אין
אלע זייטן און מיין קוק באַגעגנט זיך מיט דעם בליק פון
פערדל, וואָס האָט, קראצנדיק זיך אין דעם שפיץ האַלאַבליע,
אויסגעדרייט דעם קאָפּ צום ביידל און קוקט אויף מיר עפעס
שטארק אָנגעבלאָזן, גלייך ווי עס וואָלט גערעדט מיט פאראיבל:
„נא, זע! א הינטערשטער פוס איז מיר שטארק געשוואָלן,
פארבונדן מיט שמאטעס, עס רינט מיר נאָך אן אויג, יאטרעט
זיך מיר דער האַלדז, דאָס מויל זאָל מיר אָפּנעמען, אויב איך
ווייס דעם טעם פון א האַכער. פונדעסטוועגן — וואָס זאָל איך
טאָן? — שלעפּ איך הונגערדיק, קראַנק, צעבראָכן, נישט אויס-
צושפּאַנען זיך חלילה פון דער עבודה.“ דאָס פלעשל גליטשט
זיך פון די הענט מיר ארויס, צוריק אין זיין רו אריין. איך

שטופ דאָס רענצעלע פון מיר אוועק ווייט זייער פארשעמט, מאכנדיק דערביי מיט א קרעכץ טיף פונעם הארצן: אָט, פון וועמען באַדאָרף א ייד זיך א מוסר נעמען, ביי וועמען זיך לערנען שכל! מ'לפנו מבהמות ארץ: ער לערנט אונדז פון די בהמות אין דער וועלט... ניין, פערדל מיינס! איך גיי אויך אין יאָך און שפּאַן מיך פון דער עבודה נישט אויס... נישקשה, ר' פערדל, דער רוח וועט אונדז ביידע נישט נעמען! אדם ובהמה, א מענטש א בהמה תושיע ה', העלפט גאָט!... נישט דאָס בין איך אויסן.

א ייד אבי ער האָט איין מאָל געגעבן א בראָך די מיאוסע תאוה פון עסן, מאכט אים שוין די אכילה אזוי נישט אויס, און קען דאָס גאנצע לעבן זיינס אָפּקומען כמעט מיט גאָרנישט. אי היינט נאָך, אין אונדזערע צייטן, געפינען זיך זייער פיל יידן, ביי וועלכע ס'איז דאָ נאָר א סימן פון מאָגנס, טאקע עט-וואָס, ווי א כזית. און ס'איז דאָ א גרויסע האָפענונג, אז מיט דער צייט — די טאקסע, בעלי-טובות און דעסגלייכן לאָזן נאָר נישט פארשטערט ווערן — וועלן זיי פונעם עסן אלץ מער זיך אָפּגעוויינען, ביז עס וועט קומען דערצו, אז ביי יידן אין די שפעטערדיקע דורות וועט, הויז מערידן, אפילו אויך קיין סימן פון קיין מאָגן נישט זיין. יידן וועלן דענסטמאָל אין דער וועלט זייער א שיינ פנים האָבן...

מיט דעם דאָזיקן שמועס אצינד בין איך אויסן, אז נאָכן אוועקשטופן דאָס רענצעלע פון מיר, בין איך געוואָרן עפעס שטארקער און מיך שוין געפילט נאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיר געטראכט פון מסחר און אונטערגעברומלט עפעס א תשעה-באָבדיק ניגונדל. שוין, דאכט זיך, גאָר גוט. טראָגט דער רוח אָן א יונגע ערלטע, א מכוערת, א טעפל פיליניצעס, דאָס בעסטע לאקעטקע מיינס. אן אנדערער אויף מיין אָרט פון יענע גוטע לייט, וואָלט עס גענומען אויף זיינע כלים, דאָס איז דער יצר-הרע אליין אין דעם געשמאלט פון אן אשה געקומען מיט אן אויסרייד... נאָר, לאַ הייה! איך בין א בעלן געווען און זיך גוט צונעקוט. פשוט, אן ערלטע אָן חכמות! און בעטנדיק מיך אוועקצוקויפן ביי איר די פיליניצעס אינאיינעם מיט דעם טעפל פאר צען גראָשן, רוקט זי עס מיר אונטער גלייך אונטער דער נאָז. דער ריח איז מיר פארנאנגען שטארק אין דער נאָז, עס יואסערט מיר דאָס מויל, עס קלעמט מיר דאָס הארץ, טונקל ווערט מיר אין די אויגן. עס גלוקט זיך מיר, א שרעק! און מחמת מורא, איך וועל מיך נישט קענען איינהאלטן, כאפ איך און שפרינג אראָפּ אויף דער ערד שטארק צעקאָכט, ווי איינער ראַמעוועס זיך אין א שרפה, אז איך האָב נישט צעבראָכן רוק און לענד. איז גאָר גרויסע ניסים, און לאָז ארויס נישט מיט

מיין קול א געשריי: ר' אלטער! — די כוונה איז דערמיט געדען, אלטער זאל זיין א שומר.

אויפן וואָגן אין דער לענג ליגט ראקאָם, מחילה, מיין ר' אלטער אונטערגעשפארט דעם קאָפּ מיט ביידע הענט, רויט ווי א צוויק, צעכראסטעט מיט דעם רויט־פארוואקסענעם הארצן אין דרויסן, פארברענט, פארבראָטן און נויט־שווייס באשלאָגן אים, אז דאָס הארץ, שונא־ציון, האָט געריסן קוקנדיק אויף אים.

— האַיאָ? — מאכט אלטער, דערהערנדיק מיין געשריי, עפעס אויף קיאיִש, נישט רירנדיק זיך פון אָרט.. — וואָס איז? יענע מיט דעם טעפל פיליניצעס, גיב איך א בליק, איז שוין נישטאָ, ווי אויסגעטריקנט געוואָרן. איך מאך מיר אן אויסרייד און טו א פרעג אלטערן:

— וויפיל, מיינט איר זאָל אצינד האַלטן א זייגער?

— א זייגער אצינד וויפל זאָל האַלטן? — ענטפערט אלטער מיט א פאָרומפט קול. — ווייס איך? צו די ערשטע שטערן וועלן די אויגן אויסקריכן גענוג ווארטנדיק, נו מילא... אָ, שטארק הייס!

— א געשמאקע היץ, אַיאָ! — רופ איך מיך אָן, גייענדיק צופיס לעבן אלטערס ביידל. — איר שוויצט, ר' אלטער? איך מיין, שוין צייט צו פאשען. אונדזערע אָדלער זענען געבעדן מיד, קוים וואָס זיי שלעפן זיך. צום טראקט אויף גלופסק איז נאָך דאָ עטלעכע ווערסטלעך, אפשר נאָך מיט א שמיצל. ניט ווייט פון דאנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן ציען א וואַלד העט־העט ביז צום שליאָך, זע איך אין דער זייט, לינקס, זייער א גוט אָרט צום פיטערן.

אין עטלעכע רגע ארום האָבן מיר אראָפגענומען זיך אין דער זייט פינגעס וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס'איז געווען וואַלד, שיינע שעלדער, געמויזעכץ און אלע גוטע זאכן. מיר האָבן אויסגעשפארט אונדזערע לייבן, געלאָזט זיי פריי פיטערן זיך דאָרט ביים ברעג וואַלד און אליין האָבן מיר זיך אונטערגעלענט אונטער א בוים.

ג

אלטער ימנה"ו האָט קוים געאַטעמט פאר היץ, אנגסטן, האָבן אים באשלאָגן. ער האָט געזיפצט, געמרעכצט, אזוי אז עס האָט מיך פאדוואָר ביים הארצן אָנגעכאפט, און בכדי אים צו מינטערן אביסל, אויך טאקע צו רעדן, צו פארברענגען אַ

ביסל די צייט, לאָז איך מיך אריין מיט אים אין א שמועס:
אזוי:

— אפנים, ר' אלטער, אייך איז געשמאק היים?
— בע! — ענטפערט אלטער נאנץ בקיצור, עפעס ווי אָנ-
געברוגזט רוקנדיק זיך אונטער דעם בוים, וואו עס איז נישט
געווען אזא גרויסע באהעלטעניש פון דער זון, וואָס עס האָט
אריינגעשיינט דורך די צווייגן.

— פּע, נישט גוט פון דעם תענית! וואָס, איר קרעכט
אזוי? — מונטער איך מיין אלטערן, פּעכט ביי זיך אָפּגע-
מאכט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך ארויסבאקומען ביי
אים א וואָרט.

— בע! — מאכט אלטער, און ווייטער טאקע א רוק אונ-
טערן בוים.

מיט „בע“ אליין אָבער האָב איך נישט געוואָלט מיך
באנוגענען. איי, טראכט איך, דו ביסט א געבראָטענער עקשן!
נישקשה, דו וועסט ביי מיר רעדן, הייז, שווייס אין דער זייט,
עס מוז זיך אָנהויבן פון געשעפט, דאָס בעסטע, איינציקע
מיטל רעדנדיק צו מאכן א יידן. א ייד בשעת דער גסיסה א-
פילו, קוים דעהערט ער נאָר עפעס געשעפט, ווערט ער לע-
בעדיק און דער מלאך-המות אפילו קען דענסטמאָל צו אים
אויך נישט צוטערעטן. דעם ערגסטן שונא מיינעם ווינטש איך
נישט אריינקומען צו א סוחר בשעת עס דאָלט זיך אים נאָר
געשעפט. ער איז מבטל דענסטמאָל איטלעכן, אפילו דעם בעסטן
פריינט, אן אייגענעם ברודער, מיט דעם בליק... נישט דאָס בין
איך אויסן. איך ווענד מיך צו אלטערן מיט אזא שמועס:

— מיר וועלן, דאכט זיך, ר' אלטער, מאכן א געשעפט!
גוט, כ'לעבן, וואָס מיר האָבן זיך דאָ היינט באגעגנט, איי, האָב
איך עס היינט מיט מיר א מין סחורה, גין-נאָלד!
דאָס מיטל מיינס האָט געווירקט. אלטער איז ווי איבער-
געביטן געוואָרן. ער הייבט זיך אביסל אונטער און קוקט אויף
מיר מיט אויפגעשטעלטע אויערן. איך גיב אים ווייטער א פי-
זעס אזוי:

— היינטיקס מאָל, ר' אלטער, גייט דאָס געשעפט צווישן
אונדז אויף מזומן געלט. איר פאָרט דאָך פון יארמעלינעצער
יארד און מזומ, אָז עין-הרע, האָבן פולע קעשענעס.
— פולע קעשענעס, יאָ! א הארץ פול מיט מכות האָב
איך, — זאָגט אלטער שטארק אָנגעברוגזט, — איך זאָג אייך,
ר' מענדל... נאָר נישטער גאָרנישט; א מענטש אָן מזל
זאָל נישט געבוירן ווערן גלייכער... עסקים, עס האָט מיר זיך
געגלוקט נייע עסקים! אן אנדער אויף מיין אָרט—הע-הע-הע!
ביי מיר אָבער איז גאָרנישט, מיט דער פוטער ארָאָפּ. אזא אומ-

גליק! א ווייטיק נאָר צו דערציילן. שנייז די נאָז און שמיר
דאָס פנים. נישטמער וואָס, גאָרנישט.

איך האָב גוט ארויסגעזען, אז מיט מיין אלטערן איז עפעס
נישט גלאַט, ס'איז דאָ א צרה. אבי נאָר עס האָט אים זיך געד
עפנט א מויל, איז שוין גענוג געווען א קליין קוועטשעלע, עס
זאָל אים זיך שיטן ניין מאָס רייד. פון מיין זייט איז קיין
מניעה נישט געווען. איך האָב געטאָן א גוטן קוועטש און מיין
אלטער האָט זיך צעוויגט, אָנגעהויבן צו דערציילן זיין אומגליק
אויף זיין שטייגער אזוי :

— מילא קום איך מיר צו פאָרן אויף יארמעלינעצער יאָר
ריד. קומענדיק אויפן יאָר, שטעל איך מיך מיט מיין ביידל
אויף דעם פלאץ. פארשטייט איר מיך, און צעפאק מיר דאָס
ביסל סתורה. מילא בקיצור — גאָרנישט. שטיי איך מיר און
קוק ארויס אויף לייזעכץ. געטראָגן אויפן יאָר האָבן מיך די
צרות. איך בין היינט, נישט פאר אייך געדאכט, מיאוס אין
דער קלעם. דער דרוקער מאַנט געלט. מילא דאָס איז גאָר נישט
— מאַנט ער. ער וויל אָבער, פארשטייט איר, מער נישט געבן
קיין סתורה! ... מיין עלטערע בתולה איז שוין אין די יאָרן ;
א בתולה, פארשטייט איר, באַדארף חתונה האָבן. מילא גיירזשע
דריי דעם קאָפּ, זיך א חתן. חתנים זענען דאָ, אָבער א חתן,
דאָס הייסט, פארשטייט איר מיך, א חתן ! איז נישטאָ... מיין
ווייב באַדארף זיך צו די צרות פאָרגלוסטן האָבן א יינגל, און
נאָך ווען — פאר פּסח. איר פארשטייט, וואָס הייסט א ווייב
האָט א יינגל ? א חתונה, חתונה הייסט עס ! נישמער —
גאָרנישט.

— נעמט נישט פאר אומגוט, — זאָג איך צו אלטערן, —
וואָס איך פאל אייך אריין אין די רייד. למאי האָט איר אויף
דער עלטער גענומען א יונג ווייב, זי זאָל אייך אזוי פיל
קינדלען ?

— גאָט איז מיט אייך ! — מאכט אלטער פאָרוואַנדערט.
— איך האָב דאָך געמוזט נעמען א באַלעבאָסטע אין שטוב
אריין. וואָס וויל דען א ייר מיט דעם חתונה-האָבן ? גאָרנישט !
א ייד וויל נעבעך האָבן א גוטע באַלעבאָסטע.
למאי-זשע, ר' אלטער, — טו איך א פרעג, — האָט איר
גענט אייער ערשטע ווייב און איר פאָרוויסט דאָס לעבן ? זי
איז דאָך געווען א גוטע באַלעבאָסטע !
— בע ! — מאכט אלטער, פארקנייטשנדיק זיך מיט א
פינצטער פנים.

— קיין עקרה, געלויבט השם יתברך, איז אייער ערשט
ווייב אויך נישט געווען, — לאָז איך אלטערן מיינעם אלץ

נישט אָפּ. — וואוהין זענען אהינגעקומען די קינדער נעבעך ?
הא, וואָס ?

— בע !... — בעקעט אלטער אָן לשון, א קראַץ געבנדיק
זיך אין דער פּאה, א מאַך מיט דער האַנט און א זיפּץ טיף
פונעם האַרצן.

„בע“ איז ביי אונדז יידן א טייער וואָרט, וואָס האָט זייער
פיל טייטשן און איז א תירוץ אויף אלע קשיות. „בע“ קען
מען געברויכן אלע צייט אין א שמועס און עס זאָל תמיד
פאָסן. א ייד קען מיט „בע“ זיך תמיד אויסדרייען, ווען ער
איז נעבעך אין דער קלעם און שטייט שמאָל. מיט „בע“ סי-
לוקט א שווינדלער, אן אַנזעצער, אז די בעלי-חובות טרעטן צו
מיט שטארקע טענות. „בע“ שטייט א יידן ביי אין דער נויט,
ווען עס באווייזט זיך, אז ער איז נעבעך א ליגנער. מיט „בע“
קען מען אָפּענטפערן יענעם, וואָס דולט אָן א קאָפּ צוויי שעה,
נישט צו הערן, נישט צו פארשטיין אפילו איין וואָרט פונעם
גאַנצן שמועס. מיט „בע“ קומט אָפּ א שיינער, צעבראָכענער
ייד, ווען ער דערפאַנגט שטילערהייט א ביס ; א שיינע-מורנו,
ווען ער טוט אָפּ א מיאוסע מעשה ; א דימענטיק מענטשל, אָן
חכמות, ווען עס לאָזט זיך גאָר אויס, ער איז געמלאַכטה, האָט
פיל פליי אין דער נאָז. הכלל, „בע“ האָט אלערליי טעמים,
משונה ווילדע פירושים, ווי אשטייגער : רוף מיך קנאַקניסל,
לאָד מיך צום ונתנה תוקף, מהיבא-תיתי, קוממיות, געסמאיע
דיר פארפול און נאָך טייטשן אָן א צאָל. דאָס יידישע קעפל
שטויסט זיך תמיד אָן, וואוהין דאָס וואָרט „בע“ צילט, און
פארשטייט דעם רעכטן פשט דערפון, ווי עס פאסט צום
ענין. —

אלטערס לעצטער „בע“ איז געווען א ביטערס מיט גרינע
ווערעם. אין אים איז געלעגן עפעס ווי א חרטה, א בענק-טאָן,
א באשולדיקונג זיך אליין. עס האָט אים זיכער געמוזט ליגן
אויפן האַרצן ווי א שטיין זיין מיאוסע באנעמונג אקעגן דעם
ערשטען ווייב און די קינדער פון איר. ער האָט געמוזט אין
איטלעכס אומגליק, וואָס אים טרעפט, זען א שטראָף פון גאָט
פאר זיינע זינד. דאָס האָט באשיינפערלעך ארויסגעוויזן זיין
ביטערער זיפּץ און דאָס מאַך-געבן מיט דער האַנט, אויך דער
קראַץ אין פּאה דערביי, האָט אזוי פיל געהייסן : „פארבייס די
ליפּן און שטום... אין דער ערר מיטן קאָפּ !“

איך האָב מיך אין האַרצן שטארק באשולדיקט, למאי האָב
איך אויפגערירט אלטערס אלטע וואונדן. דאָס איז טאקע די
מעשה מיט א יידן, אריינצומישן זיך אין יענעם היימישע
זאכן און אריינצוקריכן מיט שאלות יענעם אין דער נשמה א-

ריין, בשעת זי טוט וויי און ווארגט זיך נעבעך מיט די צרות שטילערהייט פאר זיך. אחוץ דעם האָט מיך טאקע גערנגערט, וואָס די מי מינע איז אינגאנצן פארלוירן. אלטער האָט זיך שוין פֿיין צעווייגט און גערעדט מחיה, דאָס צינגל האָט גע- קלאַפט ווי א זינגער, פלוצים באדארף איך אָנרירן אינעווייניק א רעדל און דער אומרו איז געבליבן שטיין! איבעראנייס מינע מיטל, איבעראנייס פיזעם ר' אלטערן. איך האָב נישט געקאָרט, ווייטער איינגעגעבן אלטערן רעד-מיטל מיט דער פו- לער מאַס. צוגעפאסט צו אים א גוט שליסעלע, אָנגעדרייט אים מיט קונצן — און דער אומרו, דאָס צינגל זיינס, האָט ווידער זיך צעשאַקלט.

ד

— מילא שטיי איך מיר אזוי לעבן מיין ביידל, — האָט אלטער ווייטער אָנגעהויבן צו דערציילן מיט זיין, לשון. — בקיצור, ווי איך שטיי מיר דאָ, קוק איך און באטראכט מיר דעם יאריד. א יאריד — א יאריד, עס קאָכט. דער עולם איז גרויס, יידן מאכן געשעפטן, שטארק פארטראָגן, פשוט זיי לעבן. א יידעלע אויף א יאריד איז א פישעלע אין וואסער. דאָרט, פארשטייט איר מיך, לעבט עס. יעקב אבינוס ברכה טאקע: ויגרו — און זיי זאָלן זיך פישלען, בקרב הארץ — אויף דער וועלט. — אמת, ר' מענדעלע? שטייט טאקע אזוי געשריבן ווי יידן זאָגן: „אויפן הימל א יאריד“? הייסט עס, אפנים, די עולם-הבא פאר יידן איז א יאריד!... מילא שטייט, נישט שטייט, יידן יארידעווען, לויפן, האנדלען, שטייען נישט איין אויף איין אָרט. צווישן די סוחרים זע איך בערל טעלעצע, אמאָל א באהעלפער, דערנאָך א משרת, היינט ר' בער, שטייט מיט א גרויסער קלעט, פלאמט אויפן יאריד. בקיצור, גאָרנישט. ס'איז א טאראראם, א קאָכעניש. דאָרט, זע איך, לויפט א יידל, א צווייטער, א דריטער, אויך פאָרלעך, פארשוויצט שטארק, דאָס מיצל אויפן שפיץ קאָפּ, דאָ א טאפּ, דאָרט א טאפּ, א מאך אהין, א מאך אהער, א דריי מיטן גראָבן פינגער און א קיי דאָס שפיצל בערדל, געפאלן, אפנים, אויף א המצאה. עס לויפן גאָר אָן א נשמה מעקלער, שדכנים, טאנדייטניקעס, מאכט ליאקעס קורעלאַפניצעס, יידענעס מיט קוישן, יידן טיט טאָר- בעס, מיט פינג פֿינגער, באלעבעסלעך מיט שטעקלעך, באלע- באטים מיט בייכלעך, איטלעכן פלאמט דאָס פנים, נישטאָ קיין צייט, א רענדל א מינוט. מילא, בקיצור, גאָרנישט, עס האָט אויסגעזען, אָט כאפן זיי דאָס גליק. איי-איי, בין עס מקנא ווי

איטלעכן גייט דאָס מזל! איטלעכער פארדינט, שעפט גאָלד, און
איך, שליממזל, וואָס? שטיי ווי א ליימענער גולם, פארליינט
די הענט לעבן מיין צעריסן ביידל, באהאנגען פון ביידע זייטן
מיט ציצית, קמיעהלעך און אינווייניק שמאַכטעס, פעקלעך ספרים.
א קאטאוועס כ'לעבן, תחינות שרה בת־טובים! שרה בת־טובים
אינגאנצן איז ווערט א דרייער... גיי לעב, צעפיר זיך מיט איר
די הענט, מאך חתונה א מיידל! איך שילט אין הארצן זי,
דאָס איידל, די דארע שקאפע מינע, הלוואי וואָלטן זיי אויף
דער וועלט נישט געווען! גענוג, מען באדארף פרואוון דאָס
מזל, אויך עפעס טאָן! ארבעטן, השמיתברך קאָן אפשר
רחמנות האָבן, וואָס דען? בקיצור, עס פאררייסט זיך מיר
דאָס הימל, עס פארקאטשן מיר זיך די ארבל, מיינע פיס גייען
צו, ווי פון זיך אליין, צו א וואָגן און באלד טאקע קיי איך
מיר א שטרויעלע, וואָס איז פונעם וואָגן פארקראַכן מיר גלייך
אין מויל אריין. מילא קיי איך מיר דאָס שטרויעלע! און דער
מוח מיינער ארבעט. א קנייטשעלע, אהער, אהין און באלד
טאקע א קלאפ מיטן פינגער אין שטערן: ס'איז דאָ! א שיינ
געשעפטל, — א שידוך צווישן די צוויי סוחרים, לייטישע
מענטשן, וואָס שטייען מיט קלייטן אויפן יריד. פארשטייט איר
מיר, ווער? איינער איז ר' אליקים, ר' אליקים שאַראַגראדער!
דער אנדערער — ר' געצל גריידינגער. פארבייג איך מיר מיין
עסק, אין דער ערד מיטן קאָפּ דאָס ביידל מיט דער שקאפע,
מיט דעם דרוקער אינאיינעם! טו איך א געשמאקן נעם צום
גייעם עסקל, למזל, עס רירט זיך... א האָפענונג, עס וועט פאָרן!
בקיזור, איך טרייב אָן, עס רוקט זיך. מיינער ווייסט נישט מער, ווי
קאלענדרעווען, לויפן פון רב געצלען צו רב אליקים פון רב
אליקיען צו רב געצלען. איך לויף שוין, ברוד־השם, לייט גלייך,
שטארק באשעפטיקט, נישט ערגער פון אלע יידן. איך האָרעווע,
אקער מיט דער נאָז די ערד, עס מוז ווערן — און דאָ טאקע, אויף
דעם יריד. וואָס דען? איז דען דאָ נאָך א בעסער אָרט ווי
אויפן יריד? בקיצור, אין באפעניש, אין איילעניש, די מחותנים
קוקן זיך אָן, איינער דעם אנדערן געפעלט ביידע באקומען
חשק, ווילן שטארק. גו, וואָסזשע באדארף מען נאָך? אז ביידע
מחותנים צאפלען, ברענען, האָבן חשק און זענען פארטיק!...
איך ווער גרעכער ווי לענגער פאר שמחה. דאָס פארדינסט איז
ביי מיר גלייך ווי אין קעשענע. איך קלער שוין אפילו וויפל
נדן מיין בתולה צו געבן. דרילך אויף איינשיטן האָב איך אויף
דעם סמך געהאנדלט נאָך פריער, שוין געהאַלטן אפילו אין
קויפן ביי א טאנדייטניק א גענוצט סאמעטן מענטשעלע. העמדער,
דאָס איז שוין די לעצטע דאגה, ווי גאָט וועט געבן... מילא,
בקיזור — גאָרנישט, נאָר הערט א מעשה, וואָס קאָן זיך פאר-

לויפן! אז ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען בעסער נישט גע-
בוירן ווערן. -- אז עס האלט שוין ביי טעפ ברעכן און מען
דערמאָנט זיך גראָד ארום חתן-כלה, לאָזט זיך גאָר אויס...
וואָס מיינט איר? -- א ווייטיק, כ'לעבן, צו דערציילן-- לאָזט
זיך גאָר אויס בוידעם! ניין, בוידעם איז נאָך א הונט אגאָר
נישט. עס לאָזט זיך אויס קאפויער. הערט נאָר דאָס אומגליק,
דעם שטראָף פון נאָט! ביידע מחותנים האָבן -- וואָס מיינט
איר, האָבן זיי? ביידע האָבן -- בחורים!...

-- ס'טייטש, ר' אלטער! -- שים איך אויס מיט א גע-
לעכטער. -- איך בעט איך איבער, ווי אן אייגענע מוטער:
ווי פאלט איר אויס צו טאָן אזא שטותעריי-- רעדן א שידוך,
איידער איר ווייסט, ווער פון די מחותנים האָט א בתולה און
ווער א בחורל?!

-- אוודאי, פשיטאָ! -- גיט זיך אלטער א קרים שטארק
מיט פארדראָס. -- איך האָב נאָך, כ'לעבן, אזויפיל שכל ווי
אנדערע און באדארף מיך ביי קיינעם נישט לערנען. כ'לעבן,
איז ער דען א ייד און ווייסט דען נישט, ווי אזוי עס ווערן
שידוכים!... דאכט זיך, ר' מענדעלע, איר ווייסט זייער גוט
דעם יידישן איינפיר, דעם גאנצן שטייגער אין דעם משדך זיך
זיין און חתונה האָבן ביי אונדז יידן. וואָס-זשע חידושט איר
זיך אזוי אויף דעם אומגליק מיינעם, וואָס האָט זייער גרינג
געקענט מיט איטלעכן זיך מאכן? -- איך האָב זייער וואויל
געוואוסט, אז ביי ר' אליקומען איז מחויב זיין א בתולה און
נאָך וואָס פאר א בתולה! אזא שטיק גאָלד זאָל איך האָבן!
איך האָב זי מיט א יאָר פריער געזען אליין מיט מיינע אויגן,
אזוי זאָל איך זען פיל גוטס. נישמער גאָרנישט, אז קיין מול
איז נישטאָ, העלפט נישט קיין חכמות, באדארף די שיינע בתולה
קיין צייט נישט האָבן און אויף צושפרינגעניש חתונה האָבן.
עפעס אן אויסכאפעניש אויף איר געקומען, ווי אין דער בהלה.
איך זאָל דאָס אָנהייבן כאַטשע עפעס צו וויסן. וויסן זאָל איך
אזוי פון מיין דלות! היינט פרעג איך אייך, אדרבא, געדענקט
זשע, אז איך קום דאָ וועגן דעם שידוך און זאָג גאנץ יידיש-
לעך, ווי געוויינטלעך: ר' אליקים, איך וויל אייך משדך זיין
מיט ר' געצילען, וועמען האָב איך פון מיין זייט געקענט מיינען?
מסתמא ר' אליקומס בתולה. זי, עס פארשטייט זיך, מיט ר'
געצילס בחורל. ארויסרעדן עס כפירוש איז נאָר א געלעכטער,
אן איבעריקע זאך, וואָרים די קשיא איז דאָך: פשיטא! וואָס
לאָזט דו מיך הערן? עס פארשטייט זיך, אז נעמען נעמען זיך
נישט צוויי זכרים, ווי דען-זשע? א זכר מיט א נקבה, ווי דער
שטייגער איז. דאכט זיך פון מיין זייט האָב איך געהאנדלט ווי
עס געהער צו זיין. קיינער, ביי מיין יידישקייט! וואָלט בעסער

נישט געהאנדלט. בקיצור, איך האָב גערעדט ריין, שאַרף, דעם רעכטן עיקר: מכוּח נדון, מכוּח קעסט. דערביי מוזט איר נישט פארגעסן, אז אויף א ירד, און דערצו נאָך מיט סוחרים, קאָן מען נאָר נישט רעדן איבעריקע רייד, בייזאכן, נאָר געצייילטע ווערטער, דעם עיקר, דאָס געשעפט אליין: נישטאָ קיין צייט. מילא, האָט איר אייך אן ענטפער פון מיין זייט. היינט לאָמיר גיין צו ר' אליקיםען. ר' אליקים ווידער פון זיין זייט, הערנדיק ווי איך רעד אים א שידוך מיט א ר' געצלען, האָט זיכער דע- רונטער געמיינט זיין בחור, אנדערש קאָן עס דאָך נאָר נישט זיין. אים אליין רעדט מען מיט ר' געצלען? ווי שיקט זיך עס? און איינפאלן א בתולה האָט אים אויך נישט געקענט, אז ער ווייסט ביי זיך זייער גוט, ער האָט חתונה צו מאכן א בחור, נישט קיין בתולה. מילא, קומט אויס, ביידע זענען גערעכט. נישטער נאָרנישט, היינט פארשטייט איר שוין? — בע... — מאַך איך קוים איינהאלטנדיק זיך פאר גע- לעכטער און אַנטוענדיק זיך א כוח אָנצונעמען אן ערנסט פנים.

— נו, געלויבט איז גאָט, אבי איר פארשטייט! — זאָגט אלטער, א טייט געבנדיק אויף מיר מיטן גראָבן פינגער און מאכנדיק דערביי צעצויגן „אָ!“! גלייך ווי איך האָב מיט מיין „בע“ געטראַפן פונקט אין קארב.

און דעם אמת מוז איך זאָגן, איז מיר אלטערס דערקלע- רונג אריין טאקע דערנאָך אין קאָפּ. טאָ, פארוואָס נישט? אויף דעם יידישן גאנג, ווי עס ווערן געשלאָסן שידוכים ביי אונדז, פארוואָס זאָל זיך טאקע אזוינס נישט מאכן? — עס כאפט זיך מיר פונעם מויל ארויס נאָכאמאָל „בע“, א סוק געבנדיק אויף אלטערן עפעס נאָר פריינטלעך.

— א, יאָ! — מאכט אלטער, ווייטער א טייט געבנדיק מיטן פינגער. — א, יאָ, איר פארשטייט! נישטער נאָרנישט. איר זענט נאָך נישט פארטיק. עס האָט נאָך געצאנקט אין מיר עפעס א האָפנונג. נעם איך מיך צו אן עסקל, לאָז איך עס אזוי גיך נישט אָפּ.

— ר' אלטער, גאָט איז מיט אייך! וואָס רעדט איר? — שפּרינג איך אזש אונטער פאר גרויס וואונדער און מיין זי- כער, אלטער איז אין תמוז פאר גרויס היץ משוגע געוואָרן. — וואָס פאר א האָפענונג, ר' אלטער, האָט געקענט איבערבלייבן נאָכדעם, אז עס האָט זיך ארויסבאוויזן צוויי התנים?!

לאָזט זיך דינען! — נעמט מיך איין אלטער. — לאָזט זיך דינען, ר' מענדעלע! ס'איז רעכט. עס האָט זיך נאָך געשלאָגן ביי מיר אן אָדער. גאָט גיט די רפואה פאר דער מכה. פאר- שטייט איר מיך, עס האָט געטאנצט אין קאָן טעלעצע. נאָך נאָר

אויפן אָנהייב איז מיר איינגעפאלן טעלעצע. דאָרט זענען שוין דאָ מיידלעך זיכערע, איר מענט מיר גלויבן. עם האָט מיר תחילת זיך געדרייט אין קאָפּ מיטאמאָל: אליקים, געצל, טע-לעצע. פון זיי האָט מען באדארפט אויסקלייבן א פּאָר. האָב איך באדארפט גראָד בלייבן ביי ר' אליקומען, און טעלעצע דערווייל אוועקשטעלן אין דער זייט. מילא, אז דאָס אומגליק האָט מיך דאָ אזוי געטראָפּן, וואָס-זשע טוט מען? באדארף מען ארויספירן אויפן פּלאַץ טעלעצע, געהויכט, געקרוינט, שוין מיט דער גאנצער מורנו: ר' בערישל! בקיצור, איך פאררײב דעם פעלער ביי די פּרײערדיקע ביידע צדדים. שולדיק-שמולדיק זיי אביסל, איך אביסל, און אביסל אויך דאָס מזל אונדזערס. מסתמא איז נישט געווען מן השמים, נישט באשערט, פארשטייט איר מיך?... עם הייבט זיך אָן דער גרויסער מזמור: ר' בע-רישל איז אָן עינ־הרע א גביר, א דימענט, א בעל־צדקה, א גבאי אין פיל חברות. ס'טײטש, ר' בערישל! דעם טיטל "הכם" רעכן איך נישט, ווייל עם פארשטייט זיך אליין, עם ליגט שוין אין דעם נאָמען גביר... מילא, גאָרנישט. דער פונק האָפּענונג האָט אין מיר זיך אלץ ווייטער מער צעברענט, גם זו לטובה, טראכט איך. וואָס זענען ווי כּוּימל אויפן וואסער ארויפגע-שוואמען צוויי בחורים, אצינד איז דאָ פאר זיי ביידע טאקע צוויי בתולות, גלייך ווי אָנגעמאָסטן. ר' בערישל וועט מיר צו-רעכט מאכן אלצדינג און עם וועט אסירצה־השם זיין גוט. אהער—אהין, בקיצור, איך ארבעט אויף אלע כלים. איך האָב ווייטער דאָס לויפעניש. דאכט זיך, אין פּלוג, נישקשהדיק, עם האלט אויף א שטיקל שטייגער. נישמער גאָרנישט. באדארף זיך אינמיטן דרינען אויסלאָזן דער יאריד. אז איבערקערעניש, אלע צעפאָרן זיך, צעלויפן זיך, אויס געשעפטן, און פארפאלן מין מי, אזוי פיל מי!

— היינט פארשטייט איר? — ווענדט זיך אלטער צו מיר מיט א ניגון פון געבעט. אויסשטרעקנדיק ביידע הענט, ווי ער קלאַנגט זיך, גיסט אויס זיין שווער, ביטער הארץ און פארלאנגט פון מיר עפעס א הילף. — פארשטייט איר שוין? אז ס'איז נישטאָ קיין מזל, דאָס פיצעלע מזל, העלפט נישט אלע חכמות. אוי, א צאָרן פון גאָט איז שוין פון א צייט אויף מיר אויס-גענאָסן געוואָרן, א שטראָף פאר מיינע זינד. — „אויף מזומן געלט!“ זאָגט איר? אן איבעריקן גראָשן האָב איך דען אין קעשענע, אז אָך און וויי און ווינד איז מיר!

— איי, ווי אין באָד! — צעהיץ איך מיך אויף א קול און טו מיך א געשמאקן רוק. אלטער שטעלט אויף מיר אויס א פּאָר אויגן, שאַקלט מיט

דעם קאָפּ, שטארק אויפגעבראכט, מאכנדיק דערביי ווי אין דער וועלט אריין:

— א נכב אביסל פון א יידן! א מענטש ווערט, שונא ציון, צעזעצט, די גאל שפרינגט אים פאר צרות, רעדט, און ער גארנישט! האָט אינזינען זיין נפש, א קאטאָועס. ס'איז היים ווי אין א באָדן ס'וועט צעשמאַלצן ווערן... איך פארשטיי, נישקשה, יידישע אָנשמעלן, דאָס וויל א ייד א כאפ טאָן זיך צוריק, ארויסזעענדיק, אז ביי יענעם איז קיין מומנים נישטאָ, קיין געשעפטן מיט אים וועט ער נישט מאכן.

— כ'לעבן... — רוף איך מיך אָן. א צי געבנדיק אלטערן פאר דער באָרד, כמנהג ייד. — וואָס פאלט אייך איין, ר' אלטער, אזעלכעס צו טראכטן? איך מיין גאָר עפעס אנדערש. אייער סוף מעשה אצינד אויף דעם ירד האָט מיך דערמאָנט אין א זייער שיינער מעשה אמאָל אין באָד, וואָס ליגט מיר עד היום אין טעם און איך קאָן עס נישט פארגעסן. אויך די אייגענע מעשה, עס זאָל דאָס פעלן א האָר. נאָר דאָרט איז עס געווען בקיצור און זיך אויסגעלאָזט מיטן קנאס. מען מעג עס הערן. א, איר שוויצט, ר' אלטער! רוקט זיך, זיין מוחל, א קאפּעלע אהין, וועל איך מיר ליגן אָט אזוי מיט דעם רוקן צו דער זון און דערציילן.

אלטער ווישט אָפּ מיטן עק ארכל פונעם העמד דעם שווייס פון זיין פנים. נעמט ארויס פון דער בוזעם־קעשענע זיין פאָר־צעליינען פיפּסעלע מיט עפעס א יפה־פיה אויסגעמאָלט דערויף; מאכט אויס מיט א דרעטל, וואָס הענגט אויף א קייטעלע ביים טאָמבאקאווען דעקל פון דעם לולקעלע, דאָס קורצע ציבעקל, פון וועלכע דאָס דינע אויסגעבויענע מונדשטיקל, ווי אויך דער אונטערשטער טייל, זענען גרוי־שוואַרצעלעכע ביינדעלעך און דאָס מיטל־שטיקל א ווייכס, אויסגעהעפט ארום מיט זאמד־פאטשער־קעס; פארוויכערט דערנאָך דאָס פיפּסעלע, טוט דערביי א קליין קוקעלע אויף דער יפה־פיה און ציט זיך אויס, ווי גרויס ער איז, אונטער דעם בוים. איך הוסט מיך אויס, טו מיך א רוק און הייב אָן מיין מעשה אזוי:

ה

אין דער גלופסטער געמויערטער באָד האלט זיך אויף זינט א לאנגער צייט א בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואנען ער איז — דאָס איז נישט מיר, נישט קיינעם אייענפעאלן צו וויסן. גארנישט! עס דרייט זיך ארום א באַשעפעניש, א פישקע, ווי אלע אנדערע פארוואַגלטע נפשות,

זיין גלייכן, וואָס גיבן זיך א ווייז ביי אונדז, יידישע סינדער, עפעס פון דער העלער הויט, ווי די שוועמלעך, פארטיק מיט-אמאָל, מיט די אלע חנדלעך, מען זאָל עס געווען אָנהייבן זען, ווי זיי האָבן ביסלעכווייז געשפראַצט, כאַטש האָבן פון זיי פריער עפעס א סימן!... עס זיצט זיך ערגעץ אין לעכער קבצנים... סינדלען זיך שטילערהייט — וועמעס עסק איז עס? — פרוכט פערן זיך און מערן. ס'איז אָן עין-הרע א גרויס גערעטעניש. דאָס קליינווארג ניט זיך א הייב אויף די פיסלעך און פלוצים שפרינגען ארויס אין דער וועלט פריש-צאפֿדיקע קליינע יידע-לעך: פישקעלעך, הייקעלעך, היימלעך, יאָסעלעך, נאקעטע, באַר-וועסע, מיט לייבסערדאקלעך, פלאַנטען זיך אומעטום פאר די פיס, אויף די גאסן, אין די הייזער און די קלייזלעך. — קיין שטארק גרויסן פארשוין קאָן מען פישקען נישט אָנרופן. ער האָט א גרויסן פלאטשיקן קאָפּ, א ברייט גרויס מויל מיט געלע קרומע ציין, רעדט שטישיפילאווע. קאָן נישט קיין „ריש“ שאַרף ארויסזאָגן און הינקט שטארק אויף א פיס. פישקע איז שוין געווען אין די יאָרן, פון זיינעטוועגן האָט ער שוין געקענט לאנג חתונה האָבן און מוכה זיין גלופסק מיט עמלעכע קינד דערלעך; נאָר אויף זיין פינצטער מויל, האָט מען אין אים זיך פאָרגעסן, און ער איז, ווי א פוילער מין אין אונדזער ספרים-האנדל, געוואָרן א לעגעריסחורה. מען האָט אין אים פאָרגעסן אפילו בשעת דעם רעקרוטן-נעמען פאר כאַלערע: חתנים, דאָס הייסט, בשעת גלופסקער קהל האָט געכאפט אין דער בהלה וויסמע קאלעקעס. דראבעס, שלעפערס, און זיי חתונה געמאכט אויף דעם הייליקן אָרט צווישן די קברים, מיט אבי-אָט מיידלעך, בכדי דורך דעם זאָל די שלאַפֿקייט אויפהערן. אָנשטאָט אים האָט קהל דאָס ערשטע מאָל מכבד געווען מיט חתונה-האָבן דעם באַרימטן קאלעקע יאָנטלען, וואָס רוקט זיך אויף זיין געזעס מיט צוויי קליינע הילצערנע בענקעלעך אין די הענט. מען האָט אים נעפאָרט מיט דער אָרעמער יידענע, די מפורסמת, וואָס האָט גרויסע ציין ווי לאַפֿעטעס אָן אז אונטערשטער ליפּ. די כאַלערע האָט זיך פאר זיי שטארק דערשראָקן, און נאָכדעם אז זי האָט פאר שרעק מוזיק געווען אין גלופסק א סך מענטשן, האָט זי געכאפט די פיס אויף די פלייצעס און איז אנטלאָפֿן... דאָס צווייטע מאָל האָט מען אויסגעקלויבן נחומצע דעם שטאָט מענגענע, דעם געוויסן לעקיש. לעקיש האָט אויף דעם בית-עולם, פאר א גאנצער עדה שיינע יידן, צוגעדעקט דעם קאָפּ פון יעדער מויל, וואָס איר קאָפּ איז פון סינדווייז-אָן באַדעקט, איך בעט אייך מחילה, מיט א קרוין, און אויף וועלכער עס גייט אין דער שטאָט ארום א קלאנג, אז זי איז אן אנדרוגינס. דער עולם, זאָנט מען, האָט אויף זייער חתונה זיך גאנץ שטארק

עִשְׂמָה גֵּוּעוּן, מֵעַן הָאֵט זִיךְ וואויל געטאָן און עפּעס גאָר א
 ים בראַנפן צווישן די מצבות אויסגעטרונקען. אָט, הָאֵט מֵעַן
 געזאָגט, נישקשה! לאָזן זיך פרוכטפערן, לאָזן יידישע קינדער,
 דער כאַלערע אויף צעשפרינגעניש, זיך מערן, לאָזן אָרעמע קא-
 לעקעס נעבעך אויך הנאה האָבן... נישט דאָס בין איך אויסן.
 הכלל, פישקען האָט קהל פארגעסן. אויף גלופסק אין געקומען
 ווייטער א כאַלערע און פישקען האָט עס פאָרט נישט געהאָלפן.
 ער איז געבליבן א בחור ווי פריער. אפילו די מומע אָן א נאָז,
 וואָס איר שטייגער איז צו העצקען זיך אינמיטן דער גאס,
 בשעת איר כליזמרל סקריפעט אויף עפּעס א מין פידעלע, צו-
 זינגענדיק דערצו אויפן ביי-קולכל, נעמט צונויף אויף א טע-
 לערל גרבות, בכדי צוויי מתיים זאָלן גיין טאנצן, קאלעקעס,
 קבצנים, אָרעמע מיירלעך זאָלן חליקה נישט פארזיצן. — אפילו
 די גוטע, בארמהארציקע מומעניו האָט אין פישקען זיך גאָר
 פארגעסן און אים געלאָזט אומגיין אָן א ווייב. ס'איז אוודאי
 נעבעך א גרויס רחמנות, א צער-בעל-החיים, גאָר מסתמא אין
 זיין מזל שוין געווען אזוינס. — פישקעס גאנג איז געווען גער-
 וויינטלעך באַרוועס, אָן א קאפאָטע, גאָר אין א גראָב געלאַטעט
 העמד מיט א לאַנגן פארשמאָלצעוועטן ארבע-כנפות און תחתונים
 פון גראָבע ליוונט מיט א סך פאלדן. זיין ארבעט איז געווען
 צו רופן אויך דער גאס: באַלעבאָטיים אין באַד אריין! "פריי-
 טיק, און ״ווייבלעך אין באַד אריין!״ מיטוואַך. — זומער, ווען
 עס פלעגט זיך אָנהייבן ווייזן גאָרטנווארג, האָט אין דער יידי-
 שער גאס זיך געלאָזט הערן זיין קול ווי פון א שלייען: יידע-
 לעך, אהער! יונגע קנאַבל, יידעלעך! אין באַד פלעגט ער היטן
 דאָס אָנטאָן, אונטערטראָגן א שעפעלע וואסער און אריינלאָזן
 א קויטיק העמד אין דעם ארבל אריין מיט א קנופ. אינעווייניק,
 ווי א מייסטער, דערלאַנגט א קויל פייער, ווארפנדיק עס פון
 איין האנט אין דער אנדערער, צו פארויכערן א ציגאר טיטון,
 און כאפן דערפאר מיטאמאָל א הארטן צווייער, אָדער א
 דרייער. פישקע האָט זיך שוין גערעכנט דערמיט פאר א שטיקל
 כלי-קודש און געהאט דאָס רעכט אויף געוויסע זאכן. ווי א-
 שטייגער, ארומגיין אינאיינעם מיט דעם פעסל שמייסער, באַדלייט,
 איבער די הייזער, גאָך פורים-געלט, חנוכה-געלט, קומען מיט
 דער קאָמפאניע אויף א לעקעך-און-בראָנפן. אויף א קריאת-
 שמע לייענען, אויף א ברית ביי באַלעבאָטיים אין באַד און
 כאפן א כוסה מיט א שטיקל האָניק-לעקעך אין ארומגיין פסח
 מיט א טאַרבע צוגויפנעמען ביי די באַלעבאָטיים שטיקלעך מצה.
 — איך האָב פישקען זייער גוט געקענט, פלעג ליב האָבן אריינג-
 צולאָזן זיך מיט אים אין א שמעס און אָנקוועלן אמאָל פון
 זיינע ווערטער. ער איז גאָר נישט געווען אזא מיאוסער שומה,

ווי ער האָט אויסגעזען. וואָרום ווען איך בין נאָר אין גלופסק, איך
ביי מיר די ערשטע זאך פון אלע מלאכות זיך אראָפּצוכאָפּן
אין דער געמויערטער באָד, אויסצופרודען די זאכן, די זאָקן
און צו פארען די ביינער אויף דער אויבערשטער באַנק. זאָגט
איך וואָס איר ווילט, דאָס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר.
וואָס קאָן, דאכט זיך, בעסער זיין פון שוויצן? איך זאָג איך
בפירוש נאָכאמאָל. אַצינדאָ אפילו וואָלט איך אויך שטארק
הנאה געהאט פונעם ביסל שווייס, ווען די זון זאָל מיר נישט
זיין אַקעגן פנים.—

— רוקט זיך נאָר, ר' אלטער! רוקט זיך, זייט מוחל, וויי-
טער אביסל! — אָ, איר האָט איצט אַן עין־הרע גאָר דעם גוטן
שווייס! טוט זיך נאָר, זייט מוחל, א רוק אָט אזוי, אזוי.
— נו, אן עק. א סוף זאָל עס האָבן! — מאכט אלטער
אָנגעברוגזט. — איך לױג שוין, דאכט זיך, גוט. ציט נישט, איך
בעט איך, ביי דער נשמה און מאכט עס בקיצור.
— האָט צייט, ר' אלטער! דער טאָג איז נאָך גרויס, —

רוף איך מיך אָן און הייב אָן ווייטער צו דערצײלן:
— אז איך בין געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק אין גלופסק
און פונדערווייטנס אויף דער גאס דערנען פישקען, בין איך
פשוט אויס דער הויט געשפרונגען פאר גרויס וואונדער. פישקע
מיינער, זע איך, נייט מיט די קרומע פיס, אָנגעטאָן ווי א
שטשאַנגל אין א שפיגל־נייע טשערקאסענע קאפאָטע מיט נייע
שיך און זאָקן. אויפן קאָפּ א גרויס פליסן היטל און אויפן
הארץ בלישטשעט אים ערשט, ניי פון דער נאָדל, א לייבצודאָס
פון הארט אָנגערקאָמאלטן צײַץ מיט גרויסע רויטע קוויטן!
וואָס קאָן עס באַטייטן? טראכט איך ביי מיר. זאָל זיין, אפשר,
קהל האָט אים אויסגעקליבן פאָרט פאר א כאָלערע־חתן? נאָר
אויף גלופסק אָבער איז אין יענעם יאָר קיין כאָלערע נישט
געקומען. נישט דעריבער, ווייל מען האָט אפשר אויסגערייניקט
דעם טיך, צוגענומען די בערגלעך עפושדיקע בלאָטע און די
געפּנרטע קעץ פון די גאסן, אָדער באלעבאטיס האָבן געמאכט
א האַסלע, אויף צו־ל־הכּעים דעם גאַנצן אַלטן מנהג, ווייטער
נישט אויסצושיטן דעם מיסט, אויסצוגיסן די פאָמעניצעס אונט־
טער דער נאָז, פאר די הייזער? חלילה! ווי קאָן מען אויף
אזא יידישער קהילה אזוינס גאָר אויסטראַטן! נאָר וואָס דען?
ס'איז גלאַט געווען נאָר ריינע נסים... יידן האָבן אפילו דענסט־
מאָל זיך געקלאָגט אויף די בייכער, צוביסלעכווייז אויך אונטער־
זעשטאָרבן. נאָר דאָס איז געווען גלאַט אזוי, אן איבערזאַנג.
מען האָט עס צוגעשריבן די גרינע אוּגערקעס, דער אָרעמע־
עולם האָט מיט א הייסן הונגער זיך צוגעכאַפט צום יונגן
גאָרטנוואַרג און... ס'איז, געלויבט גאָט, מיט חסד... נישט דאָס

בין איך אויסן. דערווייל, ווי איך טראכט דאָ און וואונדער
 מיך אזוי, איז פישקע פארשוואנדן געוואָרן, גראָד בין איך,
 נישט היינט געדראכט, דענסטמאָל געפאלן אויף די קרויזשעס,
 געליטן שטעכעניש. שוין טאקע א לאנגע צייט נישט געלאָזט
 צו דער אָדער, נישט געשטעלט קיין באנקעס, א חוץ נאָך אקעגן
 צען פּיאָווקעלעך אין דער גאנצער צייט פון עטלעכע חדשים! ...
 נו, האָב איך מיר פירגענומען, מאָרגן, בלי נדר. ניי איך ביי-
 צייטנס אין באָד, וועל דאָרט צוברענגען גוטע עטלעכע שעה און
 שוין אָנשמעקן דאָרט אלצדינג... נישט דווקא וועגן פישקען
 אליין, ווי אויך טאקע וועגן אנדערע וויכטיקע זאכן: מכוח
 פּאָליטיקע, פּאָטשן און אלצדינג, וואָס קאָכט זיך, פארלוּפּט
 זיך אויף דער וועלט און אין דער שטאָט. דאָס איניקע שטיקל
 אָרט פאר יידן אויף צו שמעקן, ארויסצוגעבן וואָס עס בורטשעט
 אינעווייניק אין זיך און כאפן צוריק עפעס א לעק פון אנדערע.
 דאָרט אין דער באָד, ווערט מען געוואָר פון זייער פיל סודות,
 דאָרט ווערן אָפּגעמאכט זייער פיל געשעפטן און עס רודעוועט
 זיך מער נאָך ווי אויף א יריד. מען באדארף אהין קומען אין
 א פרייטיק, זעט מען שיינס: אין איין ווינקל זיצן רופאים מיט
 דעם קלאפּערגעצייג, ארום זיי יידן א סך. איין רופא גאָלט קעפּ,
 דער אנדערער רופא מיט א בריטווע צעקארדאשעט פלייצעס,
 שטעלט באנקעס דעם, כאפט אראָפּ געשטעלטע באנקעס ביי
 יענעם, און יירוש בלוט גיסט זיך טייכנווייז אויף דעם פּאָל,
 אונטער מענטשן, פארמישט אינאיינעם מיט בלעטלעך פון בער-
 זימער און אָפּגעגאָלטע האָר. דעם רופאס ברענענדיק ליכטל
 שמעלצט זיך מיט א צעפלאַכטענעם קנויט, שפּריצט, ברוזגעט
 מיט א בייזער, מיט א פלאם־פּייער פון א מית־המשונה־קאָליר...
 — אויף די ווענט, אויף דער סטעליע לעבן אויוון הענגען, ווי
 אין דעם גרעסטן מאנאזין, אלערליי קליידער: העמדער, זאָקן,
 כל־א מיני לייבצוראקן, אלע סאָרטן תּחתונים, קאפטנס, קאפּאָד-
 טעס, אויך קיילעכדיקע פעלפענע היטלען. — פון דער אויבער-
 שטער באַנק לאָזן זיך הערן שרעקלעכע קולות. א טייל יידן
 ליגן דאָרט אָן כוחות, זיפּצן און קרעכצן, א טייל זענען גע-
 וואָפּנט מיט בעזימלעך און שרייען. געוואלד, געוואלד, יידישע קינדער!
 געוואלד, האָט רחמנות! געוואלד! געוואלד, פארע!... אין באָד
 ווערט קאלט, אלע שרייען, און איינער שטרעקט נישט אויס א
 האנט אויפצוגיבן אויפן שטיין, ביז צום סוף געפינט זיך עפעס,
 א ווייסער־חברהניק און מאכט אָן אזא היץ ווי אין אנהעם,
 אויף דערשטיקט צו ווערן. צוויי אויסגעווייקטע יידן שלאָגן זיך
 דאָרט פאר א ראשקעלע אויסרייסנדיק איינער פונעם אנדערנס
 הענט מיט זיבלעריי א שרעק. א דארער מלמד, וואָס בלאַנקעט
 זיך דאָ ארום אָן געצייג, לייגט זיך אריין אין שלום, מאכט א

פשרה — און אלע דריי טונקען זייערע פארשטאָלצעוועטע פא-
 טשילכנס און וואשן זיך פון איין ראשקעלע. אויבנאָן אין א
 קופקעלע זיצן מיוחסים, נגידים, לייטישע מענטשן און שמועסן
 עסק, פון תוך-זאכן: מכוה דער טאקסע, מכוה היינטיקע עזות-
 פנימער, מכוה דעם נאכאָר, מכוה די וויבאָרעס אויף גלאסנעס,
 אויף א רב, מכוה אכצן און דרייצן און מכוה דעם נייעם פאָר-
 ליצמייסטער. צו זיי שארט זיך צו ווי א קעצעלע עפעס א שיי-
 נער ייד און מאכט א שמועס מכוה דער תלמוד-תורה, מכוה
 די נייע גורות, מכוה הטאים אין שטאָט און רוימט דערביי
 איטלעכן איין סודות אין אויער... פלוצים קומט-צו איינער א
 וואוילער יונג, וואָס שארפט די ציין אויף גלאסנע און פאר-
 בעט מיט א חניפה-שמיכעלע אויף דער אויבערשטער באנק
 דעם גרעסטן יחסן און בעל-דעה, וועלכן ער וויל אביסל אויס-
 פארען טשאקענדיק מיט זיין כבוד אליין. דער שיינער ייד,
 וואָס האָט אויך א קוק אויף עפעס א התמנות און וויל אָפ-
 לעסן א ביין, פאלט דאָסנלייכן אויף דער אייגענער המצאה,
 טוט זיך א בייג מיט א חניפהלע און פארבעט אויך א יחסן
 צום טאנץ. אלע קריכן ארויף אויבן אויף דער באנק, די בע-
 זימלעך הייבן זיך און די געשעפטן זענען אפגעמאכט... בזכות
 די מיוחסים ווערט אין באָד געשמאק הייס, קליין און גרויס,
 יונג און אלט האָבן זיך גענומען צו די כלים. דער עולם
 קרעכצט, אויקעט, פאָסמאקעוועט זיך אויף אלערליי קולות, און
 דענסטמאָל קריכט מיינער ארויף העט-העט הויך אין א ווינד
 קעלע, ביחידות, פאר זיך אליין און טוט זיך א נעם פארען די
 ביינער אויף וואָס די וועלט שטייט.

— אוי, ר' אלטער, א רוק! כאָטש א קליין רוקעלע, אהין,

אהין אביסל, קיין צפון-זייט! ...

אלטער קוקט מיך אָן, עפעס ווי אן אָנשיקעניש, מאכנדיק

מיט די אקסלען: נא, נא! *

— האָט צייט אביסל, — נעם איך אים איין, — וואָס

איז דאָס כאַפעניש? באלד, באלד! לאָמיך נאָר א קאפעלע זיך

אָפרוען.

7

אלטער האָט זיך עפעס צו-שטארק געפאָרעט מיט דעם
 מונדשטיקל, וואָס איז געווען מיאוס פארליינט, דערנאָך האָט
 ער עס אָפגעדרייט פון ציבעקל, שעלטנדיק עס מיט פארדראָס,
 אייגעזעצט אָנשטאָט אים א גענדזן-פענדל, פאררויכערט אויף
 דאָס ניי זיין פיפקעלע — פוה-פוה-פוה — און ארויסגעלאָזט

ווי פון א קוימען א גאנצן וואַלקסן רויך. איך האָב אביסל אויסגענלייכט די אלטע ביינער און ווייטער אָנגעהויבן צו דערציילן.

אויף מאָרגן בין איך געקומען אין באָד באַציטנס, א סך פריער, איידער דער עולם איז זיך ביסלעכווייז צונויפגעקומען. בערל דער שמיסער איז געזעסן אין הויז אויף א באַנק צווישן ראַשקעלעך, אויפגעשטעלט ווי א טורעם איינע אין די אנדערע, און געבונדן בעזימלעך, איבערקוקנדיק די בלעטלעך מיט אזא ערנסט פנים, ווי א יידענע קלייכט ארבעס. נישט ווייט פון אים שטייט לעבן אויוון איציק דער היטער, א ייד מיט א גרויסער באָרד, וואָס איז אין דעם ברויט א יאָר דרייסיק, טוט נישט מער ווי קוקן מיט צונויפגעלייגטע הענט אויף די פעקלעך זאכן, צואווינטשעווען איטלעכן ביים ארויסגיין פון מרחץ „צו רפואה!“ און ציט דערפון דאָס שטיקל פרנסה. ער גענעצט אויף א קול, אויסציענדיק דערביי די הענט ביז דער הויך. מאַכט א חשבון, וויפל דאָס ווייב בעט אויף שבת, שמועסט איבער מיט בערלען פון די היינטיקע שיינע פארדינסטן, שפעט־אויס איטלעכן פון די באלעבאטיים באַזונדער, מאַכט אלע אויסצודרייען, דער איז אזויגער, יענער — אזויגער, נישטאָ די מענטשן וואָס אמאָל, גאָר נישט דאָס מרחץ ווי פריער. ווייניגער פון א זעקסער האָט דער קארנסטער אפילו נישט געוואוסט, און היינט... — טוט ער א שפיי און לאַזט־אויס: — היינט מעגן זיי אלע די כפרה ווערן! —

בערל און איציק האָבן מיר געמאכט א גרויסן „ברוך־הבא“, שוין טאקע א היפשע צייט, אז מיר האָבן זיך נישט געזען, און איך בין ביי זיי געווען זייער אן אנגעלייגטער גאסט. מיר האָבן זיך צעשמועסט וועגן פיל זאכן און כ'בין אין דער מיט שמועס ארויפגעקומען אויף פישקען. וואו פרעג איך, איז אונדזער פישקע?

— פישקע! — מאַכט בערל, א טרעסע געבנדיק דאָס בע־זימל. — העהע! פישקע איז א מענטש, א באלעבעסל. אי־בערגליקלעך!

— פישקע! — זאָגט איציק, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ. — פישקע איז היינט א פריץ! אויסער זיין שאָדן, געזאָגט געוואָרן אויף א סך! ... נו, פישקע! ער האָט זיך נאָך קיינמאָל אזוי גוט נישט געוואונטשן.

אַט וואָס בערל דער שמיסער האָט מיר לסוף דערציילט: — א דאָנערשטיק פארנאכט איינמאָל, איינהייצנדיק אין אלע אויוונס און זיך שטארק אָנגעמאָרדעוועט פון דער ארבעט, לייג איך מיך מיט חברה אין באָד אויף די בענק, אביסל דעם אַטעם צו כאַפן. חוץ אונדז זענען דאָרט געלעגן אויסגעצויגן

נאך עטלעכע יידן בטלנים, וואָס האַלטן זיך דאָ אויף. ווי מיר ליגן זיך דאָ אזוי רואיק, רויכערן און שמועסן זיך אזוי גאנץ פריילעך, מיטאמאָל הערן מיר, ווי מען פאָרט עפעס צו, גלייך צו דער באַד. נו צוגעפאָרן—צוגעפאָרן, וואָס מאַכט עס אויס? איידער מיר קוקן זיך ארום, קומען אריין דריי אייזערנע, געדזונטע פארשוניען, אלע אין איין קול: „גוט נאָונט, יידן! וואו איז פישקע? גיט אהער פישקען!...“ דאָ האָב איך מיך שוין טאקע אביסל ווי דערשראָקן: וואָס הייסט עס פאר א לשון, עפעס גאָר אין איין אָטעם: „גיט אהער פישקען“? באלד אָבער האָב איך זיך צוריק מישב געווען, וואָס איז דאָ אזוי דער שרעק? קיין נגב חלילה איז פישקע נישט, עפעס געשעפטן גרויסע מאַכט פישקע אויך נישט, און ווען אפילו די פארשוניען זענען כאַפערס, וואָסזשע הערט זיי פישקע? אקור ראַט ווי דאָס מילכעדיקע קלינגל. מיט זיינע מעלות איז פישקע, ברוך־השם, באַוואָרנט פאר א רעקרוט.

— פישקען באַדארפט איר? — רוף איך מיך אָן באַ־ האַרצט. — ער איז אצינד נישטאָ. נאָר זאָגט מיר, פעטערס, צו וואָס טויג אייך פישקע? איך וויל עס וויסן.

די יידן קוקן זיך איבער א וויילע צווישן זיך, דערנאָך טרעט איינער פון זיי ארום און מאַכט צו מיר: מהיכא־תיתו, מיר וועלן אייך זאָגן. פארוואָס נישט? מען האָט חלילה דער־ מיט זיך נישט צו שעמען: דאָס איז א יידישע זאך. די מעשה דערפון איז אזוי:

די בלינדע יתומה קענט איר דאָך, די בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין פון גאנץ לאנג לעבן דער טויטער שול, ביים אַלטן בית־עולם, און בעט נדבות מיט דעם באַקאנטן לידל, וואָס איר נער פון די בריות האָט אויף איר געמאַכט. די דאָזיקע בלינדע יתומה איז היינטיקס יאָר געבליבן אן אלמנה. זי האָט זיך געאילט ניד צו פארקנסן מיט עפעס א טרענער, זיך מתחייב געווען אים אויסצוקליידן באַלעכאטיש און געבן אים זיין באַ־ דערפעניש, דערצו נאָך אביסל געלט. היינט האָט געזאָלט זיין די חופה. מען האָט אָנגעגרייט זייער א גוטע וועטשערע: בראַנפול, בולקעס, פיש און טאָפֿגעבראָטנס, א גילדענע יויך מיט עופות, ווי דער שטייגער איז ביי יידישע קינדער. דאָס אַלצדינג קאָסט געלט. אז מען איז אינגאנצן פארטיק געוואָרן, די כלה אויסגעפּוצט, אויסגעשלייערט, שיינט, לויכט, ווי א יידישע טאָכטער, איז מען געגאנגען צו דעם חתן נעמען אים צו דער חופה. דער תכשיט אָבער, הערט נאָר, איז גאָר נישט אין דער היים! מען וואָרט א שעה, נישטאָ, מען וואָרט נאָך א שעה, ער קומט נישט, ער איז ווי אויסגעטריקנט געוואָרן. וואָס לאָזט זיך צום סוף אויס? דער בחור, ברענען זאָל ער,

האָט חרטה; באשר זיין באבע, וואָס איז אזוי פיל יאָר שוין א קעכנע ביי אונדזער גביר, זאָל געזונט זיין, וויינט, ליארעמט, פילדערט, שרייט אויף דעם שידוך, ס'איז איר נישט לכבוד. זי דינט פאָרט אזא צייט ביים היגן גביר, איז אויסגעקאכט מיט א סך באלעכאטים אין דער שטאט, וואָס גייען צום גביר אויף דער הינטערשטער טיר דורך דער קיך. זי קאן מאכן א גוטן קוגל מיט כאנציעס קבלה און צו אירע כרעמזלעך איז קיין גלייכן נישטאָ. עפעס א קאטאָועס א קעכנע אין דעם גבירס געזינד, וואָס האָט אין יאטקע די גרעסטע דעה, וואָס דער שמש פון דער שול ברענגט איר מיט זיין כבוד אליין דעם אתרוג בענטשן, וואָס דער אונטער־חזן אין דעם קלויזל לייענט איר פורים די מגילה אין דער קיך און ריקלע די זאָגערין טרינקט ביי איר א גלעזל ציקאָריע ראש־השנה נאָך אויסנעמעניש. פארוואָס־זשע זאָל היינט דאָס אייניקל איר אויף דער עלטער דאָס פנים פארשווארצן און צעשטערבן איר דעם גאנצן יחוס? ניי, כאָטש האקט אים און בראָקט אים. שריי הי וקים, עם העלפט נישט. ער וויל נישט דעם שידוך, וויל נישט די כלה. רופט מיך, זאָגט ער, קנאק־ניסל און לאָדט מיך צום ונתנה־תוקף — מיר אלע זענען געבליבן ווי אויף דער מילעכדיקער באנס. עם טוט אָבער קיינעם נישט אזוי באנג דער חתן ווי די וועטשערע. וואָס טוט מען מיט דער וועטשערע, מיט אזעלכע פיש און געבראָטנס? מיר מתעסקים האָבן א גאנצן טאָג זיך אָנגעמאָרדעוועט, ארומגעלאָפן, געטאָן, געארבעט. אונדז קומט נאָך אויך פונעם שדכנות. אן עבירה, כ'לעבן, אזוי פיל מי. אונדזער מי, אונדזער ארבעט! מיר האָבן געטראכט, געטראכט, געקלערט, געקלערט און אונדז איז איינגעפאלן פישקע! לאָז ער, כ'לעבן, ארויספירן איטלעכן פון דער נויט. לאָז פישקע, כ'לעבן, זיין דער חתן, וואָס מאכט עם אויס? וואָס קאָן עם אים ארן? מיר זענען דאָס אצינד געקומען נעמען אים באלד טאקע צו דער חופה אָנשמאָט דעם טרעגער.

אין דעם ווי די יידן טענהן דאָ אזוי, קומט אָן פישקע. מיר האָבן אים געטאָן א נעם, געכאפט די כשרע מציאה, נישט צו מאכן מיט אים קיין פיל הסברות, קיין לאנגע שאלות: ניי, בחור, מיט די קראנקע פיס, גענוג זיך געפאסעט, גיי, בחור, אונטער דער חופה! — מען האָט אלצדינג אָפגעמאכט גאנץ געשווינד, נאָך איידער פישקע האָט צייט געהאט אפילו זיך אַ דומצוקוקן. חברה האָט געהאט א גוטע וועטשערע. גענעסן, געטרונקען אויף וואָס די וועלט שטייט און צוגעווינטשעוועט דעם נייעם פאָר־פאָלק.

פישקע גייט עם היינט אין דער טשערקאסנער קאפאָטע, וואָס אין איר האָט געזאָלט גיין דער טרעגער, און איז גאָר

דער וואוילער יונג. זיין ארבעט איז היינט ארויסצופירן אלע פרימאָרגן זיין ווייב, די בלינדע יתומה, אויף איר אָרט לעבן אלטן בית־עולם און תחילת הלילה אוועקצופירן זי פון דאָרט צוריק אהיים. מיט עסן און טרינקען האָט פישקע נישט וואָס צו זאָרגן. זיין ווייב איז אן אשת־חיל, האָט א שטענדיקע נוטע פרנסה אין די הענט. דאָס פאָרל האָט זיך ליב, איינער דעם אנדערן האָט נישט חלילה אויסצוזעצן קיין חסרונות.

אָט דאָס, ר' אלטער, האָט מיר דערציילט בערל דער שמייר סער. זעט איר שוין, רוף איך מיך אָן, וואָס אויף דער וועלט קאָן זיך טרעפן. ווי אזוי מען פאָרט ביי אונדז יידעלעך הינט קעדיקע מיט בלינדע, ווי אזוי מען שטעלט חופות, מאכט זיין גים, צוליב וואָס די טוערס זאָלן זיך זאט אָנעסן, אָנטרינקען! אזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי די אָרעמע און אזוי אויך ביי די נגידים. דאָרט ווערן אויך זייער אָפט געשלאָסן אזעלכע מיני שידוכים, וואָס נישט געשטויגן. עס פארשטייט זיך, צוליב אן אנדער מין וועטשערע, מיט אן אנדער חזן... נישט דאָס בין איך אויסן. זאָרגט, כ'לעבן נישט, ר' אלטער! אויב אייך איז נישט געראַטן פאָרן מיט א בחור א זכר, דערפאר וועט אייך געראַטן, אמירצה־השם, צונויפפירן עפעס אן אנדער מין שייך דורך. פאלט נאָר ביי אייך נישט אראָפּ. נישקשה, כ'לעבן! איך זע, איד טויגט, איר האָט געכאפט דעם סטרי באלד טאקע, נאָר לומדיש. פארקערט, אדרבה, אָנגעהויבן אייער ניי געשעפט האָט איר גאנץ גוט, ווי א לאַנד־שדכן טאקע. איי וואָס, דער בחור... נו, בע, כ'לעבן! דערפאר אָבער, אז איר וועט ערנעץ שוין אָנ־שמעקן א מויד, וועט עס שוין גיין ווי א מזמור. א בלינדע, א שטומע, א קרומע. גיי טאָכטער, גיי מיט מזל אונטער דער חופה! דער דרוקער מאַנט געלט, די שקאפע באַדאָרף עסן, די בתולה מיינע מוז חתונה האָבן, מיין ווייב איז געלעגן געוואָרן, למזל, מיט א יינגל, גיירזשע, טאָכטער, גיי, רוק זיך אונטער דער חופה!...

— רוקט זיך נאָר, אין מחשבותן, ר' אלטער, ווייטער אד ביסל. אָ, איר שוויצט, אָן עין־הרע, ווי א ביכער! שוויצט גע־זונטערהייט!

ז

מילאַ בקיצור, ווי די מעשה איז, דערווייל איז שפּל! — מאַכט אלטער, ווי צו זיך אליין, מיט א קרעכץ, באַטריבט, פאר־אומערט און גרויסע טראָפּן שווייס טרעטן אים ארויס אויפן פנים. ער הייבט אויף די אויגן, דערלאַנגט אויף מיר א בליק,

עפעס מיט אזא רירנדיק קנייטשעלע, מיט אזא רחמנות-פנימל, ווי א זויגנדיק קינד קוקט אויף דער מאמען, בשעת עס לעכצט נאך דער ברוסט. אלטער נעבעך האָט געמיינט פרנסה, עס האָט אים געצויגן צו מאכן מיט מיר עפעס א נעשעפטל, וואָרום ווי ליגן עס צוויי יידן מיט בערד, אין מיטן העלן טאָג, גלאַט אזוי אָן עסק? ! ווען צוויי יידן זאָלן, אשטייגער, פארוואָרפן ווערן ערגעץ אין א העק אויף א וויספע, וואו חוץ זיי איז נישטאָ קיין לעבעדיק באשעפעניש, איז גאנץ זיכער, אז איינער וועט מיט דער צייט מאכן עפעס א קלייטל, דער אנדערער — אויך עפעס א שטיקל געשעפט. ביידע צווישן זיך וועלן האנדלען, איינער דעם אנדערן באַרגן, געבן אין קאָמיסיע און איינער פֿר נעם אנדערן ציען דאָס שטיקל פרנסה. אלטער האָט באלד טאקע א פרעג געמאָן: „וואָס געפינט זיך ביי מעלתו היינט עפעס אין ביידל?“ ער האָט אזויפיל געהייסן ווי: מאמע, טאטע! ... צעפאקט אייך, ר' מענדל, און ארויס מיט דער סחורה!

אין ברירה! מען טאָר זיך נישט פוילן. איך נעם אפיר מיין פעקל סחורה, אלטער — זיין פעקל און נעמען זיך קנעלן, געשמאק צום עסק. מיר סטעכעווען, בייטן, איך גיב אלטערן אין היִלף אריין בריהשע ביכלעך מיט קורצע שורהלעך און הא, א, וויינגעשריגן! — וואָס איך וויל פון זיי פטור ווערן, ער איז אָבער אויך קיין נאר נישט און וויל זיי אפילו אין די הענט אריין נישט נעמען.

— פוילע סחורה! — זאָגט אלטער, פארקרימענדיק זיך. — שמאָכטעם פון עפעס פארשימלטע באַנק־קוועטשערס, אָרעמע בעלי־עבירות! ווייס איך וואָס זיי האָבן דאָרט עפעס אָנגעד מאכט! פאר וועמען? קיינער פונעם עולם פארשטייט דאָרט נישט אפילו קיין וואָרט. עפעס טערקיש, משטיינס געזאָגט, לשון! ... איינמאָל שוין געטאָן א נארישקייט פירן מיט זיך אזא לענגער־סחורה. פע, כ'לעבן! גיט אהער, ר' מענדעלע, עפעס רעכטס!

איך לייג ארויף רומי"ל, איין מין נאך דעם אנדערן, מיין אלטער קווענקלט זיך אלץ, זעצט־אויס חסרונות. צו איין מין אָבער באקומט ער שטארק חשק און איז צו אים ווי צוגעזאָטן געוואָרן. ס'איז באמת געווען נאָר אן אַנטיק. די בלעטלעך פון כל־אמיני קאָלירן, און נישט פון איין גרויס, די אותיות אַ ביסל ממושט פון אלערליי שריפט: רש"י, דימענט, פערל, פרקים, גרויס און קליין וועליש. דאָס אויסשטעלעכטס גאָר א וואונדער, שמאָלע פאסיקלעך אָנגעדרוקט מיט קליינע אותיותלעך ביי די זייטן, א ברייטער פאס מיט גרעסערע שריפט אינעווייִניק אין דער מיט, אונטן א בויך מיט פיצעלעך אותיות, אַנד געזעצט ווי מאָן, און צווישן די אלע שטיקלעך ציען זיך איך

דער לענג, אין דער ברייט סטעזשקעלעך, ווי ווייסע שמאלע בענדלעך, די אלע גוטע מעלות, וואָס יידן אין אונדזער ווינקל האָבן ליב. פארווענדטע בלעטלעך איז אין פיל שטעלן אויך געווען. דאָס איז דאָך ערשט די גאנצע חריפות: אדרבה, לאָז א ייד ברעכן דעם קאָפּ, פאלן אויף דעם שכל און געפינען. גלאַט אזוי, פראַסט, ווי עס געהער צו זיין, קאָן דאָך אפילו א גראַבער יונג אויך אָנטאפן... פון גרייזן רעדט מען שוין נישט, דאָס מוזן שוין דאָך זיין. און וועמען גייען זיי אָן? א ייד האָט א קעפל און איז נישקשה נישט קראַנק זיך אָנצושטויסן, וואָס מען מיינט. נאָר א לשון, א לשון איז עס דאָרט געווען קונציק וואויל, נאָר נישט צום פארשטיין! אקראַט אין דעם יידישן גוסט. „אַי-קוצץ“ איז דאָך עפעס אויך גענוג גוט, האַרבלעך מחיה, נאָר אַי-קוצץ-לשון שרייבן ביי אונדז היינט געוויינטלעך אויך פיל אנדערע, מען קאָן פאָרט וויעס-איז איינבייסן, טרעפן וואָס זיי מיינען. מילא, וואָס-זשע איז דאָס אזא חשיבות? וואָס-זשע לאָזן זיי מיך דאָ הערן? גוט, אמת גוט איז ביי יידן נאָר אזוינס, וואָס ברעכט דעם מוח און איז אוממעגלעך צו פארשטיין. אז מען פארשטייט עס נישט, מסתמא מוז דאָך דרינען עפעס שטעקן... נישט דאָס בין איך אויסן.

מיין אלטער כאַפט דעם דאָזיקן מין סחורה מיט ביידע הענט און מען זעט, ווי עס קומט אים צו א שטיק געזונט. דערנאָך בייטן מיר תחינות אויף בבא-מעשיות, מענה-לשונם אויף טויזנט-און-אויז-נאכט, שיר-המעלות אויף קמיעלעך; סטעכעווען א מאה זשיטאָמירער סליחות אויף בערשערטער טליקטנס, ווילנער קינות אויף שופרות, חנוכה-לעמפלעך אויף וואָלפצינדלעך, שבתדיקע מעשענע לייכטער אויף הברלות און קינדערשע וולטשקענע יארמעלעך. ביידע צדדים האָבן דערווייל פונעם גאנצן משאומתן קיין גראָשן אין די אויגן נישט געזען און געבליבן שטארק צופרידן, גלאַט פונעם האַנדל אליין. מען האָט דאָך געטאָן, געהאָנדלט, געמאכט געשעפטן, נישט געזעסן ליידיק. אלטערס מרה-שחורה איז ווי א רויך פארשוואַנדן געוואָרן, ס'איז אים געווען צו דערקענען אין דעם פנים, אז יארמעלינעצער יאָריר מיט זיין פינצטער מזל איז אים פונעם זינען ארויסגעגאנגען. ער רעכנט עפעס שטילערהייט פאר זיך אויף די פינגער, האַלטנדיק דאָס לינקע אויער אָנגעבויגן, גלייך ווי אין קאָפּ ביי אים חשבונט א בוכהאלטער, צו וועלכן ער האַרצט זיך גוט צו, און, אפנים, דער חשבון ווייזט אויף א פארדינסט, אסירצה-השם, ווייל דאָס מויל שפאלט זיך אים אין דער גאנצער ברייט און פון צווישן זיינע געדיכטע וואָנצעס בליצט ארויס א זיס שמייכלע.

דערווייל איז געוואָרן מנחה־צייט. א געשמאק ווינטעלע הייבט־אָן צו בלאָזן און אויפן הימל ווייזן זיך שטיקלעך וואָלקנס, אויף וועלכע מען האָט, ווי אויף טייערע געסט, שוין א לאנגע צייט ארויסגעקוקט. די ביימער הייבן פאמעלעך אָן זיך צו שאַ קלען, איינער צום אנדערן איינבויגן דעם קאָפּ, און פירן צווישן זיך א שמועס אויף זייער לשון, נאָכדעם אז זיי האָבן אזוי לאנג געשוויגן שטיל. דאָס ווינטעלע האָט אויפגעוועקט די שלאָפנדיקע תבואה, אלע זאנגען כאפן זיך אויף ווי יונגע קינדער מיט א קול און צעקושן זיך גאָר פריינטלעך. גאָטס באַשעפניש רירט זיך אומעטום: אויפן פעלד, אין וואַלד און אין דער לופט. איינס נאָך דאָס אנדערע טרעטן שפיל־פייגלעך ארויס, אויף צווייגלעך, ביימלעך, גידעריס און גאנץ הויך, פוצן זיך די פערדערלעך, א וויש מיט דעם שנעבעלע, א טרעסע, א שאַקל און הייבן אָן די זיסע זמירות צו זינגען, צו שווישטשען. באכעטשקעס, רייך געקליידט אין אטלעס, סאמעט, מאָדע־אנטיק מיט טייערע צירונג כאפן א טענצל, שוועבנדיק אין דער לופט, הייבן זיך און רייען זיך און מאכן חן. צוויי בושלעס, גוואַדדיי־צעס, מיט לאנגע, רויטע פיס שטייען אויפן גראָז, פאררייסנדיק די קעפּ אין דער הייך און קוקן מיט גדלות. עפעס א קונדס, א פויגל, שטיפט, פליט פון איין בוים צום אנדערן, מאכט „קוקו, קוקו!“ ווי ער שפילט זיך אין באהעלטעניש. אים ענט־פערט אָפּ פון צווישן ווייז און קאָרן אן אנדער מין פויגל עפעס. פיק־בערוויק, פיק־בערוויק!“ ווי גערעדט: אייביק זועסט־דו מיר דאָ נישט כאפן, כאָטש שיט מיר אָן זאלץ אויפן עס, פאקט זיך, ר' קרוב, ווייטער און אוועק, אוועק!... נישט ווייט אין א וועלדעלע קנאקט דער סאָלאַווי, צעלאָזט זיך אויף זיין העלדזעלע, מאכט זיסע שטייגער און שפילט גאָר מחיה. איטלעכער, וואָס קאָן עפענען א מויל, האלט דעם וועלט־בארימטן חזן אונטער. זשאכעס אפילו פון די טייכלעך ערגעץ טערעלייקען, אפילו פליגן, בינען האָבן נישט געשוויגן און דער זשוק, דער שייגעץ, דער אַנכאפער, האָט פליענדיק אויך נעז־זשעט. דאָס איז געווען אזא קאָנצערט, וועלכן מען האָט גע־מעגט אויף בילעטן גיין הערן... די גאנצע וועלט איז עפעס ווי לעבעדיק געוואָרן און האָט באקומען א פרוילעך פנים. א פרייד, א פארגעניגן צו הערן, צו זען, צו שמעקן די זיסע ריהות פון אלע זייטן.

— ר' אלטער, ס'איז גוט! ר' אלטער, ס'איז שיין! עס ציט עפעס ביי דער נשמה, עס רעדט עפעס צום הארצן! גאָטס וועלטל איז שיין, גאָטס וועלטל לעבט! עס ציט און גלוסט זיך אריינוארפן זיך עפעס אהין, מיט הענט און מיט פיס... — ר' מענדעלע, בע... ר' מענדעלע, עט... פע! — טוט

אלטער אויף מיר זיך א קרים. — שוין צייט בעסער מנחה דאוונען. פארגעסט בעסער נישט פון אייערע אלע זאכן, צו זאגן „עננו“...

איך פארבינד די זאקן, גארטל-ארום מיט א פאסיק די קאד פאָמע און הייב־אָן זאָגן „קטורת“ אויף א ביי־קול, גאנץ לוסטיק. מיין אלטער, זאָל לעבן, צעלאָזט זיך באלד טאקע נאָך מיר אויף דער גראַבער סטרונע, אויף דער געמבע, און מיר ביידע גיבן אַפּ א שבח זיין ליבן נאָמען, בשעת אלע קרייטעכצער און בלעטלעך אויף די פעלדער, אלע חיות און עופות אין די וועל־דער לויבן גאָט. זאָגן שירה. —

נאָך ביים אַנהייב „פיטום הקטורת“, או אלטער אין אַרויס מיט דעם גאנצן אָפּטייל קרייטעכצער און געווירצן: החלכנה — טייבליש־קויט, והלכונה ווירעך, הצפרון — א וואָרצל גלאט ווי א נאָגל, אינגבער און שטענגלעך זאפרען, האָט ער אַרויסדערטאפט פון אונטער דער קעלניע דאָס באלענגאָלישע טריף־געווירץ, א קליין פעסעלע „מאָזניצע“ מיט סמאָלע, מיט דעם דאוונען איז ער פארטיק געוואָרן גיך, און בשעת איך האָב נאָך געהאלטן אין דער מיט, האָט ער שוין געשמירט די רעדער. — האַיעט נישט, ר' מענדעלע, מאכט עס בקיצור. —

טרייבט מיך אלטער אונטער, — געמט זיך איר דאָ צו אייער וואָגן און איך וועל דערווייל א גיי טאָן נאָך די פערדלעך, צייט צו פאָרן. ביז נאכט קאָנען מיר גאנץ ווייטלעך איינפאָרן.

אלטער גייט באלד טאקע אוועק און איך נעם מיך צו דעם וואָגן, טאָן אים זיין רעכט. איך אייל מיך נישט, שמיר די רע־דער באלעבאטיש, איך קארג נישט קיין טריף־געווירץ, באטראכט מיר די אָקסן, איטלעכס פיצעלע באזונדער. דאָס האָט געדויערט א היפשע צייט — און מיין אלטער קומט נישט. די פערדלעך האָבן געמוזט פארגיין ווייטלעך אביסל אין וואלד און זיך גוט אונטערגעפאשעט, אזוי דענק איך מיר און טו א קוק אויף דער זון, וואָס האקט נאָענט ביים אונטערגיין. איך שטיי מיר אזוי אוועק ווייטער א היפשע צייט, די זון האָט זיך שוין געזעצט. אירע לעצטע שטראלן קריכן ביסלוייז אראָפּ פון די ביימער, אויף וועלכע זיי האָבן ערשט אזוי פריילעך־לויכטנדיק זיך גע־שפּילט, זאָגן דעם וואלד: א גוטע נאכט! ...

עם באפאלט מיך עפעס א מורא. אפשר איז אלטערן ניט גוט געוואָרן? א קאטאָוועס נאָך אזויפיל שווייס, נאָך אזא לאנגן טאָג פאסטן! אפשר איז ער דאָרט ערגעץ חלשות געבליבן, אָדער אפשר איז אים דאָרט עמעצער באפאלן? ס'איז דאָך א וואלד, א פארלעגן אָרט, אין דער זייט וועג! מען טאָר אזוי די זאך נישט לאָזן, מען מוז גיין זען.

איך מאך מיר הארץ און גיי און וואלד אריין. איך גיי
 און זוך, אן עבירה אָבער די מי. אלטער און די פערד זענען
 ווי אין וואסער אריינגעפאלן, איך בין שוין פארגאנגען טיפלעך
 און קום לסוף צו עפעס א לאנגן, שמאָלן טאָל, וואָס האקט פאר
 מיר איבער דעם וואלד אין צוויי טייל. דער טאָל איז באוואקסן
 מיט טשערעט און מיני ביימלעך שטעכעדיקע ווי דערנער, און
 ציט זיך מיט איין זייט צום שליאך, מיט דער אנדערער ערגעץ
 אנדערש, העט-ווייט צו אלדי שווארצע יאָר. דער וואלד שטייט
 און שלאָפט, איבערגעדעקט פון אויבן עפעס מיט א טונקלען
 פאָרהאנג. ארום און ארום איז שטייל. נאָר צייטווייז הערט מען,
 ווי צוויי הויכגעוויקסיקע ביימלעך, נאָענטע שכנים, שושקען זיך
 מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ צווישן זיך, איינער דעם אנדערן א
 קיצל געבנדיק הינטערוויילעכס מיט די צווייגן; אָדער ווי א
 פאָר בלעטלעך ערגעץ פלאַטערן, באַרירן זיך, גלייך ווי עס
 גרימט זיי עפעס און לאָזט זיי נישט רוען. דאָס רעדט דער
 וואלד פון שלאָף. דאָס הלומט זיך אים נעכטיקער טאָג מיט
 אלע לייך און פרייד אין אים. דער שאַך פון די דארע ריט
 לעך דאָרט — דאָס קומען אים צו חלום ביימער נעבעך, וועלכע
 מען האָט פאר דער צייט אויסגעהאקט. דער קלאפּ ביים אראָפּ-
 פאלן עפעס פון דער הייך — דאָס באַטייט א נעסט מיט יונגע
 אומשולדיקע פייגעלעך, וואָס דער שפּארבער, דער זשוליק, האָט
 פלוצים צעשטערט, און דאָס טאקע פלאַטערן די בלעטלעך דאָרט
 אויף דער טויטער מוטער מיט אירע דערהרגע קינדער, וואָס
 קומען אַצינד אים צו חלום... עפעס א גאנצער וואָלקן מרה
 שחורה רוקט זיך אָן אויף דעם וואלד און אויך אויף דער
 נשמה מיינער. דער כוח-המדמה, דער פאָקוסניק, דער וועלט-
 באַרימטער ליגנער, מעקלערט אים מיט שווינדל עפעס א מין
 שותפות-געשעפטל, א קאָמיסיע צווישן מיר און דעם טאָל,
 וועלכן איך שטיי און קוק אָן. איך באַקום פון אים א טראַנס-
 פאָרט משונה שרעקלעכע בילדער, און פון מיין קאָפּ-פאָבריק
 גייען די אייגענע שחורה, איבערגעמאכט אויף אן אנדער שטיי-
 גער. מיט נאָך פיל ווילדע זאכן, אהין צוריק. אין איין טראַנס-
 פאָרט קומט מיר פון דאָרטן אַן א מת, א דערהרגער אלטער
 יקנה"ז, און ביינער פון אונדזערע פערד, צוויי פגירות. ביי מיר
 אין קאָפּ ווערט עס קונציק אויסגעארבעט מיט טויזנטער פאָר-
 פּוצונגען, און באלד טאקע, גיך, פלינק טראַנספאָרטירט צוריק
 מיט א גולן א רויטן, א געזונטן און א וואָלד מיט א קארק
 און שרעקלעכע ציין א צוגאָב דערצו. —

און ווי איך האקט שוין אויף אראָפּצוגיין אין דעם טאָל,
 שטעלט מיך פלוצים אָפּ א געדאנק אזוי: די ביימלעך שטייען
 דאָרט אויפן פּעלד הפקר, פונעם גאנצן ביסל פארמעגן אונד-

זערס קאָן חלילה נישט בלייבן קיין זכר. עם וואָלט נישט גע-
 שאדט פריער א קוק צו טאָן. נאָר זייער מעגלעך אפשר, אז
 אלטער האָט שוין לאנג צוריקגעקערט מיט די פערד און בא-
 אומרואיקט זיך אצינד וועגן מיר. דער דאָזיקער געדאנק לייגט
 זיך מיר אויפן מוח און ווערט ביי מיר עפעס שטארטער. די
 האָפענונג ווערט אלץ גרעסער, גרעסער אזוי, ביז זי צערייסט
 די געדריכטע וואָלקנס מרה־שחורה און עם לייטערט מיר זיך
 אביסל אויס אויפן הארצן.
 איך לאָז מיך גיין געשווינד צוריק.

ח

גאָט האָט געהאָלפן, איך בין געקומען בשלום און נישט
 אויסגעבראָכן קיין פוס ביי איטלעכס מאָל פאלן אויפן וועג,
 אין איילעניש אָנשלאָגנדיק זיך אין א בוים. דאָס אויפשטיין
 א געפאלענעם איז וואָלד איז חלילה נישט מיאוס אזוי ווי אין
 שטאָט, וואו מענטשן שטייען און לאכן. דעריבער פלעג איך
 איטלעכס מאָל מיך גאנץ פוין אויפהייבן פון דער ערד מיט
 גרויס הנאה, און געלויבט גאָט, וואָס כאַטש מיט חסד. און
 אז דער חסד פון גאָט איז יאָ אזוי גרויס מיט מיר, האָב איך
 שוין געהאט דאָס רעכט צו טראַכטן, מסתמא וועל איך קומענ-
 דיק אויך זוכה זיין צו טרעפן מיין אלטערן מיט די פערד.
 נאָר אזויפיל גנאָד פון זיין ליבן נאָמען האָב איך נישט פארדינט.
 אלטער איז נישטאָ!

אלטער איז נישטאָ! ווי אָפגעברייט. זייער נישט גוט אויפן
 הארצן! גאָט ווייסט, וואָס מיט אלטערן איז געשען, וואו זיין
 געביין איז אהינגעקומען. דאָ האָט דאָס פינצטערע מזל זיינס
 זיך טאקע געמיט. אזוי גלאט איז די זאך זיכער נישט. היינט
 איז אויך די שאלה מיט מיר, וואָס טוט מען? וואָס קען פון
 מיר ווערן? דער חשבון מיינער איז געווען: אָפזעצן אין
 גלופסק מיינע זאכענישן, אָננעמען דאָרט ווי מעגלעך מער קינות
 אויף צו באטיילן די אלע שטעטלעך ארום און ארום, ווי דער
 שטייגער מיינער איז תמיד. ס'איז שוין די "דריי וואָכן". די
 צייט איז קורץ, א שעה טאָר מען נישט פארלירן. כאַס חלילה
 איך פארהאיע מיך דאָ אין וועג בלייבן יידן אין די שטעטלעך
 אן קינות. א קאטאָוועס עפעס, יידן אן קינות!... איך קען מיר
 פאָרשטעלן דעם גוטן תשעה־באב: יידן האָבן זיך שוין אָפגע-
 פארטיקט מיט די מילכיקע לאַקשן, אריינגעלייגט אין בויד דאָס
 הארטע איי איינגעטונקט אין אש, זיצן שוין ברוג, אָנגעלאָרן
 אויף דער ערד נאָר אין זאָקן מיט אויסגעטרעטענע פיאטעס.

פֿליי בייםן, קונדייסים האלטן די בערעלעך גרייט צום ווארפן, מען ווארט נאָר הערן אן אָנהויב, עפעס א גוט וואָרט, און פֿלוצים — נישטאָ קיין קינות. מענדעלע איז צו אלדי שווארצע יאָר פארפאלן געוואָרן, נישט געבראכט קיין קינות... צען יידן אויף איין קינה. ס'איז א שטופעניש, א קוועטשעניש, א פאר מישעניש מיט די פֿליי, א פארפלאַנטעניש מיט די האָר: בערד, פּאות פול אָנגעזעצט מיט בערלעך. עם גיט-זיך-נאָך אייער, לאַקשן, וואָס קריכן פונעם האַלדן, איינעם דעם אנדערן אונטער דער נאָז... פון די ווייבער איז די יסורים נאָך נישט אוי גרויס, זיי נעמען וואָס ס'איז, אבי געדרוקטס, א תחינה, א בענטשערל, די דינים פונעם טרייבערן, א הגדה — אלץ איינס! — וואָס מאכט עם אויס? — וויינען, יאָמערן איבער דעם הויך אויף א קול. און וואָס באַדאַרף מען דען מער ווי פאר-גיסן טרערן?

אוי, א מיאסע לאַגע. נישט פריילעך ארום און ארום, ביטער אויפן האַרצן... נישט דאָס בין איך אויסן.

אַפּהענטיק פונדעסטוועגן טאָר מען נישט זיין. מען מוז עפעס טאָן, נישט זיצן מיט פארלייגטע הענט. מען מוז ווייטער טאקע גיין זוכן. איך טו א קוק אויף די שטערן און דערמאָן מיך, שוין צייט אָנצובייסן. איך נעם מיך צום רענצעלע. שמועס איבער, פאר צרות, מיט דעם פלעשל בראַגפן. בול-בול-בול גלייך אין מויל אריין, כאפּ אין איילעניש עטוואָס פארבייסן, טאקע נאָר פון יוצא וועגן. געזעגן מיך מיט דעם פלעשל. נאָך א מאָל בול-בול-בול און לאָז מיך גיין אלץ טאקע געשווינד.

איך בין ווידער אין וואַלד. ווידער לעבן טאָל. נאָר לאַמיר נישט זאָגן קיין ליגן, איך בין דאָרט נישט אליין, אויפן האַרצן איז מיר אויך נישט אזוי שלעכט ווי פריער. איך גיי אין-צווייען, שמועס מיר מכות מיין איצטיקן עסק און נאנץ נישקשהדיק נאָך נישט אומעטיק! — אפנים. בשעת נעמענדיק זיך אין איילעניש צום פלעשל, נאָך אוי פיל פיין און יסורים, האָב איך איבערגעכאַפט די מאַס, אן איבעריקן זופּ געטאָן אויפן ניכטערן מאָגן און גענעסן האָב איך כמעט גאַרנישט, ס'איז מיר אין האַלדן גישט געקראַכן, מיך געוואָהגן מיט דעם ביסן. דער דאָזיקער איבעריקער זופּ איז מיר בייגעשטאַנען אין די גיטן ווי א טאטע, ער האָט מיר אונטערגעגעבן מוט און מיך שטאַרק באַרעדעוודיק געמאַכט אויף מיין שפּאַציר, נישט היינט געדאַכט. אזוי איז שוין דער שטייגער מיינער תּמיד. פון אן איבעריקן לעק משקה פורים אָדער שמחת-תורה אמאָל שיט זיך פון מיר רייר ווי פון א לעכערדיקן זאַק. איך רעד צו דער וואַנט און שמויכל מיר דערביי זייער זיס. בין גוט און ווייך, כאַטש צוצולייגן מיר צו א געשוויר. דענסטמאָל צעציט זיך מיין גוף

ווייטלעך, עפעס איז ער גרינג, שיטער ווי לעמעשקע, עם באַמֶט
בלען זיך ארום אים פון אלע זייטן עפעס חלקימלעך מענדעלע,
נישט רעכט צו פילן וואו איז דאָס וויכטיקסטע, מיטלסטע פינגֶר
טעלע, ביי וואָס אָנצונעמען, עם ווערט דענסמאַל פון מיר, דאכט
זיך. גאָר צוויי מענדעלעך. איינער קריכט קיין יעהופעץ, דער
אנדערער קיין בויבעריק, די בשותפותע פים ווערן משוגע, נישט
צו וויסן וועמען צו פאַלגן. איינער פרעגט, דער אנדערער ענטֶט
פערט. די רייד מיינע קומען מיר, ווי פון דער זייט א ווידער־
קול, צוריק טאקע אין מיינע אויערן אריין, עפעס גאָר ניט מוין
שטימע. א קול ווי פון א פוסטער פאס. דער קאָפּ אינגאנצען
פונדעסטוועגן פארליר איך נישט, עפעס בלייבט מיר נאָך איבער
א שטיקל זכר ווי אין חלום.

— גוטן אָוונט! — וויטע איך מיך מיט א פארבייג. —
וואוהין גייט עם מען ביינאכט דאָ? — עם... טיפשים, פערדישע
קעפ! — ענטפערט צוריק א מענדעלע מיט א גוט, זיס, שמייֶ-
כעלע. — זיי צו ווערן פארפאלן זיך פארגלוסט זיי. א געלעכטער,
כ'לעבן! — א גרוב, ר' מענדעלע, היט אייך די ביינער, —
יא, ווי איך בין א ייד, א גרוב! איך געפאלן בין שוין אפילו,
דאָס צוואנציקסטע, דאכט זיך מאָל. — שטייט־זשע, זייט מוחל,
אויף! נישט קיין דרך־ארץ עפעס זיך צעלייגן אזוי. — אי שיינעם
דאנק, ר' קרוב. איך מיט דער בייטש טאפ ווייטער שוין... א
געלעכטער, כ'לעבן, ביימלעך גייען! געזונטערהייט!... קומט
בקאָמפאניע, פע. דראפעט נישט!... איי. ווייטער א דראפ! פע,
פע, אויגן ארויסגענומען שיר מיר, טפו! — שפייט, ר' מענדעלע,
אויף זיי! זיי באלד פטור ווערט מען זיי. אויף א סטעזשקעלע
ארויף דאָ גייט, זייט מוחל, אויפן פרייען פעלד. — גוט. בין
שוין דאָ! איי, א לבנה, א באקדייזשע, א שיינע אָדעסער לבנה!
א נאָז מיט אויגן!... שא, מקדש זיין די לבנה! שלום עליכם?
— עליכם שלום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אזוי
ווי איך אקעגן דיר שפרינג און אָנרירן דיר נישט קען איך...
שפרינגט־זשע, פעטער! — האָץ, האָץ, אזוי מיך זאָלן
מיינע שונאים נישט... וואָס זיי צו אונדז האָבן וואָס? —
צעכליפע איך מיך פלוצים. — וואָס איך שולדיק, אז איך
לעב און וויל עסן איך? נא, א לייב, משטיינס־געזאָגט, א שפענדל!
שטענדיק קרענק! ווייטיקן... אויך געהאט א מאמע, מיך געד
גלעט, געקושט האָט זי... ווי מיר, איך בין א יתום, א יתום!
— צעוויין איך מיך נאָך שטארקער. — שא! שא! — ענטפערט
זיך צוריק מיט א טרייסט. — וואָס קאָן מען טאָן? ווי שעמט
זיך עם נישט אן אלטער ייד מיט א באָרד, א באווייבטער, א
מטופל מיט קינדער צו וויינען אינדרויסן פאר דער לבנה! שא
דער רוח וועט אייך נישט נעמען, נישקשה, היט זיך בעסערֶר

אָט איז א פֿלויט. — יאָ, ווי איך בין א ייד, טאקע א פֿלויט.
 שוין א גוטן זעץ געטאָן אפילו, וואָס טוט מען? — מען נעמט
 און קריכט אריבער. אָט אזוי, אזוי. — א שיינעם דאנק: איך
 שטיי שוין מיט ביידע פיס אין גאָרטן. — ברוך הבא, מחותן!
 זייט זיך מטריה ווייטער. — האָט קיין צרות נישט, איך גיי.
 וואָס פאר א נערעמעניש! באַב, ארבעט, אָנגעזעצט, אונערקעס
 גאָר אַן א צאָל! — מאכט כרכה, פעטער, לאָזט זיך נישט
 בעטן. — יישר כוח! אונערקעס גאָר א דערקוויקעניש! געשמאק,
 מחיה!... הא, א קלאפ! וואָס באטייט דער קלאפ? פון וואנען
 דער קלאפ?

דער קלאפ איז געווען פון א געזונטן ערל, וואָס האָט הינטן
 ארום מיך געטאָן א כאפ אין מיר גוט געגעבן אָנצוהערעניש,
 או אין א פרעמדן גאָרטן איז נישט שוין צו קריכן. דער קלאפ
 האָט באטייט, אז פרעמדע אונערקעס נעמען ביינאכט טאָר מען
 נישט. פון די קלעפ. און מעגלעך אפשר אויך טאקע פון די
 פֿרישע אונערקעס, האָב איך כמעט אינגאנצן מיך אויסגעניכט-
 טערט. איך בין געשטאנען א וויילע פארדולט, ווי אויפכאפנדיק
 פון שלאָף. דאָס ערשטע וואָרט מיינס, עם פארשטייט זיך, איז
 געווען: געוואלד!... באַלד דערויף בין איך מיך מיכ, לאָמיר
 קלאַמפערשט מאכן זיך נישט וויסנדיק און פרעג גיב א פֿרעג דעם
 ערל מיט גוטן, אויף זייער גראָב לשון: צי ני באטשילי, טשויעש,
 טוטעטשקי זיידקא אים קינאמיץ קאזשינאָ טשילאָזויטשע! —
 דער ערל אָבער טוט זיין זאך, וויל נישט הערן, שלעפט מיך
 ביים אַרבל, דערלאנגט מיר אמאָל אויך א שטופ פון הינטן אין
 איין קול: קום. קום! עם העלפט נישט, איך גיי, מען קאָן קיין
 חזיר נישט זיין. און מיר קומען אזוי צו ביידע עפעס לעבן א
 שטוב, ביי וועלכער עם שטייט א געשפאנט בריטשקעלע מיט
 פיר גוטע פּערה, און עם לייכט פון די פענצטער...

ביים אריינקומען אין שטוב טוט דער ערל מיך א שטופ
 פאָראויס און אליין שטעלט ער זיך נעבן דער מיר אָן א היטל.
 אין בריחה, איך נעם אויך אראָפּ דאָס היטל, קראַץ מיר אין
 קאָפּ און קוק ווי א נעכטיקער.
 ביי א טיש זיצט א שרייבערל און שרייבט, סקריפענדיק
 מיט דער פּען, וואָס בעט זיך איטלעכע רגע אין טינטערל אריין,
 אָפּצונעצן אביסל דאָס מיילבען אירס, נאָכדעם ווי זי ברעכט
 מיאוס אָן אויפן פאפיר. דאָס שרייבערל האָט מיט איר דאָס
 לויפעניש, קרימט זיך און זידלט זי ביי איטלעכן טונק, מען
 זעט, ביידע פייניקן זיך נעבעך. ביידע זענען נישט צופרידן:
 זי מיט זיין שווערע האנט, מיט זיינע מיאוסע גרייזן, און ער
 — מיט אירע חלושתדיקע קלעקן. ער — איר א קוועטש, און
 זי — אים א קלעק... אין מיטן שטוב שטייט א רויטער קאַלנער

מיט מעשענע קנעפ, עפעס א מין מענטש מיט א בויך און אן
אָנגעבלאָזן פנים. גלאַנצט מיט די קליינע אויגן און בשעת עם
פארווארפט זיך אים דאָס שוואַרצאָפּעלע, קוקט ארויס דאָס
ווייסלעכן פון אויג פארלאָפן מיט בלוט. ער דרייט די לאַנגע
וואַנצעס און רעדט אויפן גוידער. בייזערנדיק זיך צו צוויי
פארשוניען מיט אָנגעבויענע קעפּ אין דער זייט פון דער טיר,
איינער א הויכער מיט א געזונטן קארק, אונטערגענאָלט דער
האַלדז, און א זילבערן רייפעלע אין לעפּל פונעם לינקן אויער,
דער אנדערער א ראַדער מיט א שפיציק בערדל, אויפן האַרצן
א בלעך, האַלט א לאַנגן שטעקן מיט ביידע הענט, בלינצלט
מיט די אייגעלעך און בוקט זיך איטלעכע רגע. דער רויטער
קאָלער בייזערט זיך אויפן ערשטן פון די צוויי פארשוניען.
שרייט: אין קייטן! קיין סיביר אזא סטאַראַסטע!... און אויפן
צווייטן: פאסן וועל איך פון דיר שינדן, דו, סאָטסקע, אזוינער
אונ אזוינער, אין דיין מאמען! —

איך בין טויט מיט אלע מיינע אברים. עם ווארפט מיט
מיר ווי און א קדחת. עם רוישט מיר אין קאָפּ, קלינגט אין די
אויערן. איך הער נישט און זע נישט, וואָס ארום מיר טוט זיך.
איך האָב נישט רעכט געהערט אפילו די טענות פון מיין ערל,
בשעת קלאַנגנדיק זיך אויף מיר. נאָר אז דער רויטער קאָלער
האָט א היק געטאָן אויף מיר מיט דעם האַרבן וואָרט אויף
יונית, האָב איך מיך באלד אויפגעכאַפט און שוין גוט געהערט.
פאר די אויגן מיינע שוועבט א קולאַק און עם הערן זיך שרעקד
לעבע ווערטער: גנב, קאָנטראַבאַנדטישק. טרפּהיסחורה, בייטל-
שניידער, קייטן טורמע, קנוטעס, סיביר!... ער זוכט זיך פלוצים
צו מיינע פאות און נאָכקרימענדיק מיך שטאַרק אין כעס, כאַפט
ער אין אימפעט פונעם טיש א שער און שערט מיר אָפּ אינ-
גאַנצן איין פאה! — איך באוואש מיך מיט טרערן, זעענדיק
אויף דער ערד מיין פאה, מיינ גרוי-אַלטע פאה, וואָס איז גע-
וואַסן מיט מיר פון קינדווייז-אויף בין אין מיינע אלטע יאָרן;
וואָס האָט איבערגעהאַט מיט מיר פרייד און לייד גענוג אין
מיין לעבן. די מאמע האָט זי אין דער יוגנט געגלעט, געצוואָגן,
נאָר נישט געקענט זאט אַנקוקן זיך אויף די שוואַרצע, שיינע
גרויזעלעך אירע. זי איז געווען א צירונג מיין פנים אין מיינע
גוטע טעג, ווען איך בין געווען פריש און שטאַרק. זי איז פרי-
פאר דער צייט גרוי געוואָרן פאר צרות נעבעך, און איר גרוי-
קייט האָט מיר חלילה נישט געמאַכט קיין בושע. ביידע האָבן
זיך פרי געעלטערט פאר פורעניות, נויט. עלנט, גריזאַטע, אומ-
זיסטע פיינטשאפט און רדיפות אין דער וועלט. וועמען, חלילה,
האָט זי געשאַדט? וועמען, חלילה, האָבן מיינע גרויע האָר
עפעס שלעכטס געטאָן? — עם וויינט אין מיר דאָס האַרץ, שרייט

געוואלד שטיף, נישט ארויסצוברענגען אויף די ליפן קיין וואָרט. איך קוק שווינגנדיק ווי א שפעלע ביים באשורן עס, און פון די אויגן קאפ, קאפ, טרערן ווי א באַב... מיין הויף געבליבענע באק האָט מיר שטארק געפלאַמט, דאָס פנים האָט געמוזט מיר זיך פארענדערן א שרעק. עס האָט געמוזט זיין א רחמנות מיך אָנצוקוקן דענסטמאָל, ווייל באלד דערויף האָט דעם רויטן קאָל נער עפעס ווי אָפגענומען דאָס לשון, שוין גערעדט מיט גוטן, ארויפלייגנדיק ביידע הענט מיר אויף די אקסלען. אָונטער דעם מעשענעם קנעפן, אפנים, האָט זיך גערירט א מענטשלעך האַרץ. מיינע גרוי האָר און מיין גאַנץ אויסזען האָבן אים באוויזן מיין אָרנטלעכקייט. און ווי איבערבעטנדיק מיך, פאלט ער מיט א בייזער אָן אויף מיין ערף, וואָס פאר עפעס אן אונערקע שלעפט ער אן אַלטן מענטשן נעבעך, טוט א הזק און טרייבט אים ארויס. ער אליין נעמט דאָס היטל, דרייט זיך אביסל אַרום, זאָגנדיק דעם, יענעם א וואָרט, גייט דערנאָך ארויס און באלד הערט זיך, ווי דאָס ברישקעלע פאָרט אוועק.

די אלע מענטשן אין שטוב ווערן לעבעדיק. דאָס שרייבערל טוט א וואַרף די פען, אָפשיקנדיק זי צו אלדי רוחות. דער סטאַראַסטע און דער סאַטסקע גלייכן זיך אויס, אויפהייבנדיק די קעפ, איטלעכער גיט א מאַך מיט דער האַנט צו דער גאַס-צו און די אויגן זייערע רעדן: יברכך! פאַר געזונטערהייט און לאַז מיר דיך נישט אָנקוקן!... דער סטאַראַסטע כאַפט דעם אַטעם, פאָרט אריין מיט אלע פינג פּינגער צו זיך אין די האָר פונעם קאָפ, טוט אים א גוטן שאַקל און מאַכט דערביי: נו, א סטאַנאָוואָי!...

די נויים האָבן מיך געראַטן, נאָכדעם אז איך האָב זיי דער-צייַלט וועגן מיין אומגליק, צו גיין צו דער קרעטשמע ביים דאָרף, נישט ווייט פון דאַנען. דאָרט באַדאַרף זיין אַצינד אן עולם מענטשן, צוריקפאָרנדיק פונעם מאַרק-טאָג: מעגלעך ביי זיי וועל איך עפעס מיך דערגיין. איך הייב אויף מיין פּאה, באַהאַלט זי אין קעשענע. בינד אונטער די באַק מיט א פאַטשייליכן, זאָג א גוטע נאַכט און גיי אוועק.

ט

די קרעטשמע איז געווען באלעגערט אינדרויסן מיט פּורלעך און וועגעלעך אלערליי. א טייל ליידיקע נאָר מיט א ביסל שטרוי, א טייל פאַרנומענע מימ מיני זאכן און הפצים, סיי נישט קיין פאַרקויפטע, סיי געקויפטע דאָרט אויפן מאַרק. אויף איין פּורל

ליגט אין א זאק א חויר, ארויסגעשטעקט פון א לאַך זיין שיין פיסקל און מאכט לעכער אין קאפ, שרייענדיק משונה אויף א גרילצנדיק קול. הינטער א וואַגן, אָנגעלייגט מיט נייע לאפטיעס, מיט נייע ליימענע טעפ. טעפלעך און מאקערטעס, שטייט צוגע-בונדן א רויט-געפלעקטע קו מיט איין האָרן און רייסט זיך מיט אלע כוחות זיך צו באפרייען, גיכער קומען צו אירע אלטע חברטעס אין שטאל מיט דער בשורה: נישקשה, מען איז אירער נאָך נישט פטור געוואָרן, געלויבט דער שור-הבר, מען זעט זיך געזונט!... א פאַר גרויע, ברייט-בייכיקע, פייע אַקסן שטייען געשפאנט אין דעם יאָך, מאכן אזוי ערנסט מיט דעם מויל און מעל-גרה, געשמאק, קיין מינוט חלילה נישט מפסיק צו זיין, גלייך ווי זיי זענען פארטיפט אין א וויכטיקער זאך און טוען מיט זייערע אַקסענע קעפ אויף עפעס א גרויסן שכ. דעם ארענ-דארס ציג שטייט דערווייל אויפן וואַגן, שמעקט הינטער-וויילעכט אריין דעם קאפ אין א זעקלעך דאָרט, נעמט באלד אים ארויס מיט א פול מויל. פירקעט, דרייענדיק דאָס עקל, קייעט, מאכט מיט די באקן, טרעסעט דאָס בערדל גיך, געשווינד, ארומקונדיק זיך אין אלע זייטן. אן אלטער, אויסגעדרארטער דאָרפס-הונט לעבט אויף דער עלטער פון קצבה, אָן א שמעלע, מיט א הינד קענדיק פיסל און א קאַלטון באַמבלענדיק זיך אים אויפן עק, שארט-זיך צו נאָענט צום וואַגן, קומט מיט דרך-ארץ, קומט דערנאָך צו נעענטער אויף עטלעכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער נאָז, דערטאפט עפעס א טרוקן, אָפגעלעקט ביינדל, לויפט מיט דער מציאה אָפ אביסל ווייטער, שטרעקט זיך אויס אויף דער ערד און נעמט זיך קנאקן דעם ביין, האלטנדיק דערביי דעם קאפ אין דער זייט אויף די פאָדערשטע לאפעס. — דאָס פערדל דאָרט אין יענעם וואַגן, נמאס ווערנדיק אים א לאנגע צייט צו שטיין אויף איין אָרט, גאָרנישט צו טאָן, נאָר דרעמלען, מאכן מיט דער מאָרדע און שאַקלען די אויערן, איז זיך מיט אַפצושטעקן א וויזיט א פאַר איינגעשפאנטע אַקסלעך, וואָס טוען זיך וואויל איבער א זעקל פאַלאָווע, און זיין זייער אורח אויף וועטשערע. נאָר ביים גייען פארהאקט זיך די אקס פון זיין וואַגן אין א רעדל פון אן אנדער פורל, שיער אומצוא-ווארפן עס. יענץ פערדל דאָרט, ארויסשפרינגענדיק פון די האָ-לאַבליעס, טרעט-אָן אן אנדער פערד אויפן פוס, עט טוט א הירזשע און שטעלט זיך דובאָם. די ציג דערשרעקט זיך, טוט גיכער א שפרונג און טרעט אָן דעם דאָרפס-הונט אויפן וויידל. ער שפרינגט דערשראָקן אוועק אויף דריי פיס, היילנדיק אויף א קוויטש מיט א צענגאַרנדיקן שלשלת, מיט גרויס מו שלאַג איך מיך דורך צווישן די אלע פורלעך,

גוט צוקוקנדיק זיך, טאָמער איז דאָ דאָס, וואָס איך זיך, און
לאָז טיך אריינגיין אין קרעטשמע.

דאָס אלצדינג, וואָס אינווייניק אין קרעטשמע טוט זיך, דער-
פיל איך ביסלעכווייז, איינס נאָך דאָס אנדערע כסדר, נישט
אויף איין מאָל. דעם ערשטן כבוד דאָרט האָט מיין נאָז. באלד
ביים אריינקומען, נאָך אויף דער שוועל, טוט מיר א זעץ א
שארף ביטערער צאפנשטיקנדיקער ריח פון בראָנפן, מאכאָרקע
און מענטשנשווייס אינאיינעם, אז די נאָז ניסטאָפּ איר „מהר
טובו“ פון אזא ברוך-הבא מיט א הילף. צעגיסנדיק זיך אין
שטייגער, גייען צום סמיק די אויערן. א רעש, א געפילדער פון
אויסגעמישטע אינאיינעם דינע, גראָבע, הייזעריקע, צעריפעטע
און כריפנדיקע גולות קייקלען זיך אריין אין זיי מיט א גרילצן
נאָך טויב צו ווערן. אז די נאָז מיט די אויערן האָבן שוין
זייערס אָפגענומען, געהאט זייער ערלעך אויסקומעניש, זענען
שטארק אין דער ארבעט נעכער די אויגן. נאָכדעם ווי זיי בלאַנד
קען זיך פריער ארום אין דער טונקלניש צווישן א געדיכטן
עולם מענטשן, צונויפגעשמאָלצן אינאיינעם, נישט צו האָבן א
פיצל סימן פון עפעס א זאך, דערזעען זיי פון דערווייטנס אויף
א לאנגן הילצערנעם טיש א חלבידיק ליכטל אין א ליימען
לייכטערל, וואָס ברענט מיט א רויטן-שטעכנדיקן פלאם, ארומ
גערינגלט מיט א געל-גרין-בלוי-גרויע רעדער ווי רענגבונגס
פון דער הייסער פארע און זיילן רויך, וואָס שלעפן זיך איבער
דער שטאָט ארום. ערשט דערנאָך הויבן אָן ארויסצושווימען
פונעם טונקלען טומאן כסדר: נעז, בערד, בערלעך משופרינעם,
גאנצע פנימער און צורות פון מאנסבילן און נקבות. עס שווי-
מען ארויס רעדלעך מענטשן, א טייל האלטן זיך אויף די פיס,
ערשט נאָכן פערטן, פינפטן טרונק בראָנפן. אין דער זייט
האלדן זיך צוויי שיכורימלעך, זידלען זיך פאר גרויס ליבשאפט
מיט מיאוסע ווערטער. לעבן זיי שטייט א צלוניתטע באָרוועס
אין א קורץ קליידל מיט א געשטיקט העמד אויסגעשניטן ווייט
און האָט הנאה, פאטשט איינעם, דעם אנדערן אויפן רוקן מיט
גוטן, מאכנדיק דערביי: גענוג, אהיים, אהיים! דאָס שיכורע
פאָרפאלק אָבער שמעלצן זיך נאָך מער פאר ליבשאפט, נעמען
זיך שטייפער ארום און פאלן. ווידער א טייל זיצן אויף לאנגע
בענק לעבן פלעשלעך משקה מיט פארבייסן. צוויי באלעגופן
טרינקען איינער צום אנדערן לחיים און זענען ביידע, ווי מען
זאָגט, בנילופין. איינער א שטארקער ליבהאָבער פונעם ביטערן
טראָפן און וואָס דאָ איז שטענדיק זיין מקום-מנוחה, וויטעט
זיך פונדערווייטנס, רויבערנדיק זיין לויקלעך, דאָס מיט די
דאָזיקע צוויי לייט, דאָס מיט יענעם, דאָס מיט אן אנדערן און
ווינטשעוועט-צו: לחיים, לחיים! כאָטש מען קוסט זיך אפילו

אויף אים נישט אום. און גאָר צולעצט שווימט ארויס אין דעם געשטאלט פון א יידענע, א רירנדיקע, א שוואווע, מיט אָפּנע-בליאנקעוועטע פעלענע מושקעס און עפעס א מין טיכל אויפן קאָפּ, דעם שענקערס ווייב מיט איר כבוד אליין, לעבן פעסלעך, פלעשער, קעלישקעלעך, גלעזלעך, קרענצלעך בינגל, געקאכטע אייער, דארע פישלעך און שטיקלעך פארהארטעוועטע לעבער. דאָס מויל מאכט זיך איר קיין רגע נישט צו, די הענט אירע רוען אויך נישט פונעם טענהן, רעדן מיט איטלעכן באזונדער, פון געבן און נעמען גרייט געלט מזומן, אָדער משכנות, אָדער מיט א קריידל אָנשרייבן אויף דעמס, אויף יענעמס חשבון פאסקעלעך און רינגעלעך.

איך דריי מיך ארום ווי א גר צווישן דעם דאָזיקן נאנצן עולם, פראווי רעדן מיט דעם, מיט יענעם, און דער שפיץ איז אלטערס ווערטל טאקע: מילא, בקיצור, גאָרנישט. אין קרעטשמע ווערט שיטערער, דער עולם הייבט אָן זיך צעפאָרן און איך לאָז מיך צוגיין צו דער באלעבאָסטע האַלטנדיס די בייטש אונטערן אָרעם אקעגן אירע אויגן. דאָס טו איך בכיוון מיט אן אויבער-הסברה, ווייל קרעטשמערקעס בכלל האָבן ליב באלענגאָלעס, קויפן זיי אונטער מיט בראַנפן, מיט עסן און מיט נאָך עפעס, בכדי זיי זאָלן פארפאָרן צו זיי מיט פארשוניען. די בייטש איז מיר געווען א מליץ און מיר געגעבן חן און לייט-זעלוקייט אין דער באלעבאָסטעס אויגן. עס הייבט זיך צווישן אונדז אָן אזא שמועס :

— גוט נאָוונט! — גוט יאָר! — וואו איז דאָס אייער מאן? — וואָס טויג איך מיין מאן? — גלאט אזוי זיך. — זאָגט, אפשר וועל איך טויגן. — טא... מהיכא-תיתי! — אהער, אהין מיר צעשמועסן זיך ברייטלעך. איך דערצייל איר דאָס אומגליקל, וועלכעס מיך האָט דאָ געטראָפן, מיין איצטיקע מיאוסע לאַגע. זי פֿלייסט מיך מיט א זיפֿן, אונטערשפארנדיק דעם קאָפּ מיט דער האנט און צוויי פינגער אויף דער באַק, מאכט אליץ: „א מעשה, א מעשה!“ און ווייטער א זיפֿן. — איך טו איר צוליב, דערצייל אלצדינג, ווער איך בין, ווי איך הייס, מיט וואָס איך האַנדל, און זי פון איר זייט באשיט מיך מיט רייד, זאָגט מיר ארויס איטלעכס פיצעלע, וואָס ביי איר אונטערן נאָגל, פון איר מאן דער שליממוליניק, פון די קינדער און פרנסה... עס ווערט צווישן אונדז א נאָענטע באקאנטשאפט. מיר רעכענען זיך אויס, אז מיר זענען גאָר ביידע שטיקלעך קרובים! זי הייסט חיה-טריינע, נאָך מיינס א קאלטער מומע פון דער באַבעס צד. א שמחה, א פרייד! זי פרעגט מיך אויס אויף מיין ווייב, אויף די קינדער, אויף איטלעכן ביי מיר בא-זונדער, און אז דער מאן איז דערויף אָנגעקומען, זאָגט זי אים

אָן די בשורה גיך אין איין אָטעם: מיר האָבן א גאסט... א
טייערן גאסט, ר' מענדעלעלע מוכר ספרים!... מיינער א קרוב!
און לאָזט אויס מיט גדלות צום מאן, אָננעמענדיק זיך מיט
ביידע הענט ביי די זייטן:
— הא, מיינסט אפשר, פון א שטאל האָסטו מיך ארויס-
גענומען! נישקשה, איך וועל, ברוך-השם, פאר אנדערע נישט
מבויש ווערן, מעגסט זיך, כ'לעבן, איבערנעמען מיט מיין
משפחה!

— טא, רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — לאָז
זיין אזוי: שאול האָט געזוכט אייזלען און געפונען די מלוכה,
איך זוך פערד און געפונען א היהיטריינע!

היהיטריינעס מאן איז געווען א ייד מיט א לאנגער נאָז.
דאָס שיטערע בערדל, די פאות און די ברעמען — העל-בלאָנד
ווי פלאקס. בשעת שוויגן קייעט ער די צונג און איידער ער
קלייבט זיך צו רעדן באלעקט ער זיך פריער, אזוי אז אים אָנ-
קוקנדיק דענסטמאָל, פארשטייט מען וואָס טייטש לעקיש... ביים
אָפּשטעקן מיר א שלום-עליכם מורמלט ער עפעס נאָר אָן ווערטער
און פונעם גאנצן באנעמען זיינעם דערקען איך באלד, אז ער
ליגט אונטערן ווייבס פאנטאָפּל, האָט פאר איר דאָס ניי-יאָריקע
קדחת. ווי עס האָט שפעטער מיט דער צייט זיך ארויסגעוויזן,
הייסט ער אין דער סביבה: הייט-חנאָ היהיטריינעס, און היהי-
טריינה אליין הייסט: היהיטריינע קאָזאק.

— וואו האָסטו עס ביז אצונד געהינעט? — נעמט היהי-
טריינע דעם מאן אויפן ציהונדער. — וואוהין האָט עס דיך,
שליממזל, דער שווארץ-יאָר געטראָגן? האָסטו געהערט? הען
אביסל!... מען זאָל אוועקווארפן א שטוב מיט דעם באלעבאד
טישקייט און גארנישט... נישקשה, ר' מענדעלעלע איז אן אייגענער.
פאר אים מעג מען זאָגן וואָס פאר א שלאק דו ביסט, א שלאק
פון זיין ליבן נאָמען. קוקט אים אָן, שטייט ווי א היימענער
גולם און קייעט די צונג.

— דו האָסט דאָך מיך אליין, האָסטו דו מיך געשיקט צו
גאוורילען נאָך א זאק קארטאָפליעס מיך געשיקט! — פארענטפערט
זיך הייט-חנאָ, באלעקנדיק זיך פריער מיט דער צונג.

— און דער רבי, דער שיינער רבי איז קראנק געווען ברענד-
גען צוטראָגן דעם זאק קארטאָפליעס! עסן, נישקשה, קאָן ער
פאר צען.

— דער רבי איז דאָך געגאנגען, דער רבי, אָפּפירן די פער-
דיסטע קי מיט דעם קעלבל אין פעלד אָפּפירן! — גיט הייט-
חנאָ דעם ווייב צו פארשטיין.

— אָט שווייג שוין, שווייג, קיי דיר בעסער די צונג! —
מאכט היהיטריינע, קוקנדיק ביז אויפן מאן. דערנאָך ווענדט

זי זיך צו מיר מיט א גאנצן שמועס, וואָס זי האָט פון איט-
לעבן אויסצושטיין. ווען נישט זי, וואָלט די גאנצע שטוב שוין
לאנג האָרנעמאָקארנעם איבערגעקערט געוואָרן, און מיט אלץ
אריין אין די רייד: „נישקשה, פאר אייך מעג מען, ווי פאר
א טאטן, איר זייט דאָך אן אייגענער, ר' מענדעלע!“
איר לייג מיך אריין אין שלום און פארריכט ביי חיהר
טריינען דעם מאנס דאָלע. פון שלום וועגן זאָג איך אביסל א
ליגן, באשולדיק בכלל אלע מענער, מיך דערונטער אויך א ביסל,
און חנה, לויב אין טאָג אריין די אלע ווייבער, באזונדערס
חיהטריינען, חלילה ווען נישט זיי, וואָלט די וועלט קיין וועלט
נישט געווען... חיהטריינען איז געוואָרן ווייכער.
— געזונט זאָלט איר זיין, ר' מענדעלע! — זאָגט זי מיט
א שיינענדיק פנימל און מאכט באלד טאקע צום מאן
מיט גוט:

— גענוג צו קיינען די צונג! נעם בעסער, הייס-חנא, וויש-
איבער דאָ די קעלישקעלעך און די טעלער, פון וועלכע עשו
האָט געפרעסן. — ר' מענדעלע מוז אורדאי גוט הונגעריק זיין,
טוט זי א זאָג צו מיר, אויפהייבנדיק זיך פונעם געזעס אירן
ביים שענקל. — איך פיל עס אין מיר אליין טאקע. אין א
מארקטאָג פארשפעטיקן מיר זיך תמיד מיט דער וועטשערע.
נישטאָ, נומער ערנער, קיין צייט. קומט, זייט מוחל, מיר בעטן
זייער שיין צו אונדז אין שטוב!

גלייך פונעם שענקל קומט מען אריין אין א פינצטער
אלקערל, וואו אסעגן איז אָפן א טיר נאָך אין אן אלקער און
לינקס אין דער זייט פירט א טיר אין א היפשן חדר, א נידע-
ריקער אָן א דיל מיט קליינע פענצטערלעך. די שייבלעך זענען
א ווינקל טייל צעשפאָלטן, א טייל געלאטעט פון צונויפגעקלעפטע
שטיקלעך און א טייל אינגאנצן אויסגעשלאָגן: נאָר ערגעץ אין
א ווינקל שטעקט אן איבערגעבליבן שטיקל גלאָז, ווי דער איין-איינ-
ציקער צאָן ביי א זקנה, וואָס ביי נאָר עפעס א ווינטל שאָקלט זיך
עס, שטייל געבעבעט: זימ-זימ-זימ, זייער אומעטיק. אין איין
עק שטוב, צו דער גאס-צו, שטייט א טיש. לעבן אים, ביי די
זוענט, לאנגע, שמאָלע בענק, נישט געפארבט. אין דעם אנדרן
עק אסעגן שטייט א בעט מיט א סך בעבעכעס, אָן עין-הרע:
מיט קישנס, גרויסע, מיטעלע, קליינע, קליינטשיקע, א הויכער
טורעם ביז אין דער סטעליע. און ביי דער זייט אויוון דאָרט
צירט זיך א ברייטע באַנק, וואָס דינט ביינאכט פאר א בעט
צום שלאָפן. ארום די ווענט אין דער הויך הענגען פאָרטעטן
באָדעקט מיט שפיין-וועבס, מיט געפגרטע פליגן, אויסגעטריקנטע
איינער פון פרייסן און פלינגקויט. פונעם קויט אויף די דאָזיקע
פאָרטעטלעך קוקן ארויס עפעס געשטאלטן: א „מזרח“ מיט

קראַליקלעך, מיט משונה-ווילדע היהלעך, האלב ציג — האלב
 הירש, האלב לייב — האלב אייזל, האלב לעמפערט און האלב
 פיפערנאָטער. א הויכער המן, געקליידט ווי אן אונטער־פיצער,
 הענגט אויף א תליה, וואָס גרייכט אים קוים ביו צום אקסל.
 אזוי אז ניכער הענגט די תליה אויף אים! דערביי שטייט
 מרדכי אין א שמריומל, א ראצעמאָרענע קאפאָטע מיט א
 גארמל, אויבן א טיוליק, אין שיד און זעקעלעך מיט פאהקעלעך.
 טאקע נאָר „מאָנדרוש“. ארום אים „באבערדלעטע, באנאָנדיקע“
 יידן מיט כוסות אין די הענט און מאכן: „לחיים, רבי
 מרדכי!“ צו זרשן מיטן טאָפ האָבן זיך זייער מיאוס צוגע-
 כאפט די פליגן, האָבן פון איר, נעבעך, איבערנעלאָזט נאָר א
 האלבן קאָפ מיט א שטיקל פּעדער-חלק. נאפאָלעאָן, נעבעך, איד
 אויך אריינגעפאלן אהינצו אין יידישע הענט. אז אָך און ווי
 איז צו אים, וואָס פאר א פנים ער האָט געהאט! ער איז
 געהאנגען צווישן פּוטיפרס ווייב, עפעס א פארזעעניש, א
 מיאוסקייט, וואָס מאכט הן, שלעפּנדיק יוסף הצדיק ביי די פּאָלעס,
 און צווישן א שמאָלן, פארשמאָלצעוועטן, שטארק־אנגעבוניגענעם
 שפיגל, אונטער וועלכן עס האָט געשטעקט א פארדארטער לולב
 און אלטע אָפגעשלאָגענע הושענות.

אין שטוב דרייט זיך ארום א דיקע, א ברייטע, א האָרע-
 פאשנע מויד מיט א פּאַר באַקן ווי די פאמפּושקעס; אויפן
 קאָפ זייער ווייניק האָר און צוויי קאָיינע צעפעלעך פון הינטן.
 די הענט האלט זי ביז די עלנבויגנס שטייף צו ביידע זייטן,
 די אָרעמס אויסגעשטרעקט גלייך פּאַרנט ווי צוויי האָלאָבליעס,
 צווישן וועלכע זי רוקט זיך, שליטלט זיך נישט צו הייבן קיין
 פיס, ארויסשיקנדיק דעם קאָפ אביסל פריער פאר איר. רוקט
 זיך גיך, טראָגנדיק אין די הענט א טישטוך מיט טעלער און
 גרייט צום טיש. היהרטריינע רוימט איר עפעס אין אויער איין,
 זי קערט אויס די האָלאָבליעס, דער קאָפ לאָזט זיך פּאַראוויס.
 זי אליין מיט די פיסעלעך באַלד טאקע נאָך אים און ווערט
 גיך אנטרונען פון דער שטוב. אין א ווינקעלע קריגן זיך א
 שטיק פיר קינדער, מיידלעך מיט יינגלעך, דריסן זיך עפעס
 צו הערן, צו זען וואָס הינטער זיי טוט זיך אין שטוב. הייה
 טריינע באפאלט זיי פלוצים, טוט שמילעהייט א קניפ דעם,
 א צופ יענעם, כאפט דאָס פיצל הינטעלע און ווארפט עס
 ארויס. די קינדער שמעלן זיך אונטער די נעז אָפ פייגן און
 צעלויפן זיך אין די ווינקעלעך. באַלד קומט אָן חיים־הנאָ מיט
 א גרויסן לאדיש סמעטענע. דאָס ווייב נעמט עס ביי אים צו,
 פּאַרעט זיך דערמיט א ביסל דאָרט פאר זיך און הייסט זיך
 אינדרו וואשן.

א בחורף און א סאפאטע, באַרוועס, אין א לייבסערדראקל מיט
הויזלעך, לויפט אריין מיט א שמחה: דער רבי האָט געכאפט
אין שטאל א וואַראַבישטיקל! ... אלע קינדער בלייבן פארנאפט
מיט אויסגעצויגענע פנימער פאר גרויס וואונדער, און איידער
זיי זענען צו זיך געקומען, קומט אריין א יונגערמאנטיק
עפעס מיט א געשוואַלענער נאָז און גראַכע ליפן, וואָשט זיך
גיכער איבער דער פאַמויניצע, זעצט זיך דערנאָך צום טיש און
רוקט אריין אין מויל א גרויס שטיק ברויט, אלץ אין כאפעניש,
אין איילעניש, נישט צו שענקען קיינעם א סוק, גלייך ווי אויס
מורא, ער זאָל, חלילה, נישט פארשפעטיקן, מען זאָל אָן אים
נישט אָפעסן. דערווייל רוקט זיך אריין יענע ברייטע מויד מיט
די פאמפושקעס, אויסגעפוצט שבתדיק, און זעצט זיך אויך צום
טיש. היהטריינע מאכט צו מיר, וויזנדיק מיט א פינגער אויף
דער מויד: דאָס איז מיין עלטערע טאָכטער, באַסיע־גרוניע.
דער עולם עסט, פריער עפעס מיט דרך־אריז, א שעפ מיט דעם
לעפל און א לייג אנדער, דערנאָך הייבט עס אָן ניין לעבעדיק,
רעשיק: א צען לעפל ארבעטן געשמאק אין איין שיסל און
פליען פון דאָרט געשווינד אין צען מיילער, וואָס זופן,
איטלעכס אויף זיין שטייגער. ס'איז א כאפעניש, א בהלה, א
זיפערני: וואופ־הופ! הופ־הופ! מינע נייגעפונענע קרובים
טרייבן מיר אלץ אונטער: עסט, לאָזט זיך נישט בעטן! און
איך: ווויפ־פּיפ! אויף מיין נוסח. דער יונגערמאנטיק מיט
דער געשוואַלענער נאָז פוילט זיך נישט, ארבעט פאר צען און
גרויטעוועט אויפן דעק פונעם שיסל. אָפגעפארטיקט זיך פון
דער ארבעט מיט א זיפן טיה פונעם בויך, שטעלט ער אויס
א פאָר גלעזערנע אויגן און קוקט אויפן עולם; טוט פלוצים
א שטרעק די האנט, אונטערהייבנדיק זיך אביסל פונעם אָרט,
גלייך צו מיר, מאכנדיק דערביי: שלום עליכם! איר זייט מיר
עפעס קענטלעך... מה שמכם? — איך זאָג אים מיין נאָמען.
ער שפּרינגט אזש אונטער פאר גרויס וואונדער...

— ר' מענדעלע! ... ר' מענדעלע מוכר ספרים! פישיש! ...
א קאטאוועס עפעס! ווער קען נישט ר' מענדעלע? איך האָב
געחאט אמאָל די זכיה, אין גלופסק נאָך, קויפן ביי אייך א
בענטשערל.

— ר' מענדעלע איז מינער א קרוב, — זאָגט היהטריינע
מיט גדלות, שמעלצנדיק זיך פאר פרייד, און אָנווייזנדיק מיר
אויפן יונגמאנטיק מאכט זי: דאָס איז אונדזער רבי? —
אנו הושיעקעלע, — ווענדט זי זיך צום בחורף אָן דעם קאד
פאַטקעלע, — ר' מענדעלע וועט דיך פארהערן. שעם דיך נישט,
נישקשה, דער פעטער וועט דיך נישט אויפעסן.
הושיעקעלע האלט א פינגער אין דער נאָז, קוקט אין דער

זייט אָנבלאָזנדיק זיך, פארציט דעם אקסל און מאכט: איך
סעם מיך, סעם מיך...
— וויפל איז אלט אייער הושיעקעלע, זאָל לעבן? — פרעג
איך די מאמען.
— מיין הושיעקעלע, זאָל לעבן, איז אין וועסנע געוואָרן
בר־מצוה, — ענטפערט די גליקלעכע מאמע.
— נו, הושיעקעלע, — נעם איך דעם בחורל אָן פארן
בעקעלע, — זאָג, שעם דיך נישט, וואָס גייט היינט פאר א
סדרה? —
— זאָג, זאָג! — טרייבט מען הושיעקעלען אָן פון אלע
זייטן.
ער שטעלט אויס א פאָר אויגן און שווייגט.
— ב... ב... ב... — מאכט דער רבי מיט די גראָבע ליבן.
— בר... בהאי! — לאָזט הושיעקעלע אויס אויף א קול,
קוקנדיק צום רבין.
— נו, בלק, בלק... — זאָג איך אונטער און גיב ווייטער
הושיעקעלען א פרעג: — וואָס האָט אזוינס בלק געשיקט
זאָגן?
דער רבי לעקט דעם פינגער, בכדי דער תלמיד זאָל זיך
דערמיט אַנשטויסן.
— לעקן, — טוט הושיעקעלע א געשריי מיט אימפעט.
— ווער, ווער? — טרייבט הושיעקעלען אונטער דער רבי,
און עס ווערט אים גרינגער אויפן האַרצן, מיינענדיק אז ער
האלט שוין מיט דעם תלמיד זיינעם אויף א שטיקל דרך. —
ווער, הא? —
— דער רבין! — שרייט הושיעקעלע אויס אויף א קול.
— דו פארשטאַפּטער קאַפּ איינער! — צעהיצט זיך דער
רבי מיט כעס, — ווער זאָגט בלק, וועט לעקן?
— יידן, — טוט הושיעקעלע גיך א זאָג אויף א קווי-
טשיק קולכל.
— די יידן, די יידן... הושיעקעלע! — זאָג איך, א גלעט
געבנדיק אים דאָס בעקעלע. — זייער וואויל, דו קענסט.
די מאמע איז גאָר איבערגליקלעך, האַלט די הענט אויפן
בוידן און קוועלט: אז וואויל איז, כ'לעבן, דעם בויד, וואָס
האָט אזא תכשיט געבוירן! דער טאטע קייעט די צונג און האָט
שטארק הנאה.
נאָך דער וועטשערע שמועסט מיט מיר היהיטריינע איבער
וועגן מיין עסק אזוי: אין א פאָר שעה ארום באדארף אַנקור
מען מיין יאנקא מיט די פערד. דענסטמאָל, ר' מענדעלע, זעצט
איר אייך אויף רייטנדיק אויף איינעם, מיין מאן אויף דעם
אנדערן פערד און פאָרט פארנעמען די ביידלעך מיט די סחורה

דערווייל אהער. און ווייטער וועלן מיר שוין זען. לעת-עתה לייגט זיך אביסל צו, אָט האָט איר אייך א בעט מיט איך בערבעטן.

— א שיינעם דאנק! — רופ איך. מיך אָן, — אין די בעבעכעס, אז איך וועל אריינפאלן, וועט שווער זיין דערנאָך ארויסצובאקומען מיך פון דאָרט. גאָט ווייס וויפל איך קאָן דאָרט אָפּשלאָפּן, און דאָ איז די צייט טייער, אן אנדערש מאָל, אס'ירצה'השם, אז איך וועל קומען צו אייך מיט מיין ווייב און די קינדער צו גאסט, דענסטמאָל, זעט איר, געזענן איך מיך מיט אייך אלע און ווארף מיך, אויף גאָסט באראָט, אריין טיף אין דעם תהום בעכעכעס אויף א לאנגער, לאנגער צייט. — מיר בעטן, מיר בעטן! — מאכט חיה'טריינע מיט חן. — זעט'זשע, מיט אלע קינדער טאקע; נעמט אויך מיט יאכנע-סאָסען. זאָגט'זשע זיך נישט אָפּ, כאָטש נעמען א קישעלע אהין אין אלקערל.

— שלאָפט געזונט! — געזעגנט זי זיך מיט מיר. — נישקשה, מיינער וועט אייך גאנץ פרי, כלחוד השנה, אויפ-וועקן!

5

חיה'טריינע איז טאקע א כשרע יידענע, א גוטע, נאָר וואנצן האָט זי געהאט אין שטוב רשעים, זייער בייזע. זיי זענען מיר באפאלן וויבאלד איך האָב מיך געלייגט אויפן טאפשאן אין אלקערל און די מלחמה צווישן אונדז האָט זיך אָנגעהויבן. ביידע צדדים האָבן זיך פארעקשנט, געארבעט אין עסק: זיי— מיטן מויל, איך — מיט די הענט; זיי קריכן, איך שפרינג אונטער; זיי מיט טענות: דער טאפשאן איז אונדזערער, דרך-ארץ'זשע, ר' ייד, און לאָזט זיך בייסן — איך זיפּו, פאר-בייס די ליפן, קראץ מיך מיט אלע כוחות; זיי א ביס — איך א קראץ; זיי אויף מיר — איך אויפן קישן, אראָפּ, צו אלדי שווארצע יאָר, דאָס קישן! דאָס הינקעדיקע בענקל אויף דריי פיסלעך פאלט-אום; דאָס ליימענע קריגל מיט נעגל-וואסער טראך-טראך; טאראקאנעס אויפן דיל לויפן, דראפען. הארמידעווען; פעדערן פון דעם צעריסענעם קישן פליען אין דער נאָז, אין די אויגן אריין; דער טאפשאן אונטער מיר ריפעט-סרופעט. א טאראראם, א גערודער! איך בין דול, צע-מישט, צאפל מיט אלע גלידער און ווארף מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער. עס הערט נישט אויך צו בייסן. עס שטינקט וואנצן! — נמאס ווערנדיק מיר די נאנצע מעשה, בלייבט ביי

מיר עוקר צו זיין. איך פארלאז מיין געלעגער, שפרינג אראפ
גלייך צום פענצטער, צו אַטעמען אביסל פריי, און טו א קוק
אין דרויסן, אויף גאָטס וועלט.

אויפן בלויען הימל שטיי. רואיק גייט די גילדענע לבנה,
איר שיינענדיק פנים איז זייער ערנסט, עפעס שטארק פאר-
טראכט. שא ארום און ארום!... איר פארטראכטייט ווארפט
אויף מיר אָן א זיסע מרה-שהורה. זי רעדט צו מיין הארץ, די
נשמה מיינע נעמט זי מיר ארויס מיט איר איטלעכן בליק. זי
רופט אין מיר ארויס א ים געפילן און עס טראכט זיך, טראכט
זיך עפעס גאר פון זיך אליין. עס טראכט זיך פון דעם ביטערן
לעבן פול קרענקונג, אלערליי ליידן מיט באליידיקונג, פול פלאַגן.
אַנשיקענישן, אלטע אויך נייע. איך צעפיעסטע מיך פאר איר
ווי א שלאף קינד, נעבעך, פאר דער מוטער: אוי, מאמע, עס
טוט וויי!... אוי, ווערט מען עס פארשווארצט, קומט מען עס
אַפ!... קארג קאָפּדרייעניש, בויכווייטיק, איז מען נאָך גרויס
אין די אויגן; קארג אייגענע מכות און וואונדן, האָט מען נאָך
אויסצושטיין געבראָטענע לייד; קוים-קוים וואָס מען זשיפעט,
פארנינט מען נאָך נישט דאָס שטיקל געפלאַטע לעבן. אוי,
מאמע, עס שמארצט, אוי. עס טוט וויי! די לבנה קוקט אויף
מיר מיט איר ליכטיקער צורה אלץ ערנסט, פארטראכט און
דאכט זיך, זי נעמט מיך איין: „שא, בידנע קינד, שא! וואָס
זאָל מען טאָן?\"... דאָס הארץ וויינט אין מיר נאָך מער, הייסע
טרערן טרערן מיר ארויס פון די אויגן, איך שפאר אָן דער קאָפּ
אויף מיין אָרעם, די זייט מיט דער אָפגעשוירענער פאה דער
לבנה אקעגן, נא, זאָל זי זען, זאָל זי כאָטש זען!... עפעס עפנט
זיך אין מיר א קוואל פון געפילן, צופן מיר ביים הארצן,
פארפלייצן מיר די געדאנקען. די אויגן, אָנגעקוואלענע ווי די
באנקעס, קוקן אין דער וועלט אריין מיט א רירנדיק געבעט:
געוואלד, העלפט, האָט רחמנות! עס טוט וויי, וויי, וויי... אזוי
כאפט זיך אויף פונעם שלאָף ביי דער נאכט א קראנק קינד,
נעבעך, בעטנדיק רחמים. — נישטאָ קיינער! קיינער! קיינער
הערט נישט! אלע שלאָפן, שא!... א הינטל נאָר שטייט אויף
דער גאס וואך, דעם וויידל צווישן די פיס, דעם קאָפּ פארריסן
אויך און בילט מיט א קאלטער לעבעך אקעגן דער לבנה, זי
גייט איר וועג רואיק, פארטראכט, פון א הונט בילן זיך גאָר-
נישט צו מאכן!...

אויפן הארצן ווערט מיר גרינגער. עפעס ווארעמט מיך איי-
געווייניק א געפיל פון האָפענונג און טרייסט אָן ווערטער —
אזא געפיל, וואָס א ייד פילט, אן ער וויינט זיך אויס פאר
גאָט אויף זיינע צרות; אזא געפיל, וואָס מאכט דעם מענטשן
ווייך ווי טייג, גוט אָן א ברעג. גרייט איטלעכן אוועקצוגעבן די

נשמה, ארומצונעמען די נאגע וועלט און זי א קוש צו טאן פאר גרויס ליבשאפט. —

און זיי, די ווענצעלעך, זענען דען נישט גאָטס־באשעפעניש? וואָס זענען זיי שולדיק, אז זיי שטינקען, נעבעך? וואָס זאָלן זיי טאָן, אז עס ליגט שוין אזוי אין דער טבע זייערער צו בייסן? טוען עס נישט פאר שלעכטס, פאר שנאה און צו להכעיס, נאָר פאר דעם שטיקל פרנסה: זיי ווילן, נעבעך, טרינקען, אָנזעטיקן זיך מיט יענעסם בלוט. מילא זאָל שוין מיינס איבערניין. עפעס דאָס ערשטע מאָל אין לעבן בייסן מיך דען וואנצן? אין וועלכער ייד האָט דען נישט פון זיי צו זינגען און צו זאָגן? איך גיי אוועק פון דעם פענצטער און זאָגנדיק: „איך דיין חאנט טו איך מיין זעל באהאלטן“, גיב איך מיך א וואָרף אויפן טאפשאן און — גאָרנישט, איך שלאָף!... חלומות האָב איך פיינט צו דערציילן. נאָרישקייטן!

דאָס אויפשטיין אויף מאָרגן נאנץ פרי האָט מיך געקאָסט גרויס מי. עס האָט מיר וויי געטאָן איטלעכס אבר. נאָר די נויט האָט מיך געצוואונגען און מיט מיר א טראָג געטאָן פון מיין געלעגער. א ייד לעבט מיט אימפעט. די נויט טרייבט אים צו לויפן, ארומצוויאָגן. צו ארבעטן, לאזן נאָר שוואך ווערן א אָאָפעלע דער אימפעט, בלייבט ער ליגן ווי א דערהרגעטער. יום־טוב דערפילט א ייד זיינע ווייטיקן, דענסטמאָל האָט ער געווינטלעך צייט קראַנק צו זיין...

די נויט האָט מיך פון מיין געלעגער אויפגעהויבן, די נויט האָט מיך אויף די פיס געהאלטן, די נויט האָט מיך רייטנדיק אויף א פערד אויפגעזעצט, די נויט האָט מיר אין קארק געגעבן און איך האָב מיך גערירט פונעם אָרט אינאיינעם מיט היים־חנאָ חיה־טריינעס מאן. הארב איז ביי א יידן נאָר דער ערשטער ייר, דערנאָך, אבי א קוועטש די ספרונזשינקע, גייט עס שוין ווי א פוטער, ער קריכט שוין אפילו וואהין מען באדארף נישט, וואהין מען האָט אים כלל נישט געבעטן. ער דראַפעט זיך אפילו אויף די גלייכע ווענט. איך קום באלד צו מיינע קרעפטן, בין פריש און שטארק אויף דאָס ניי,

אז דער עולם זאָגט: „א יידישע נשמה קאָן מען נישט שאצן“ מסתמא איז רעכט. נאָר אין אָנהייב האָב איך גערעכנט, חיה־טריינע פרייט זיך דאָ מיט מיר אזוי פשוט, וואָס זי האָט דערטאָפט פלוצים א קרוב און נאָך אזעלכן, וואָס רייבט זיך ארום ספרים! דאָס רייבן זיך ארום עפעס א זאך האָט שוין א גרויסן ווערט ביי יידן. א ייד, פון די שיינע באלעבאטיים אפילו, ווען עס קומט אים אויס צו האָבן אן עסק אין די פריי־ סוטסטוועס, הייבט אָן צום ערשטן פון סטאָראָזש — ער רייבט זיך דאָך פאָרט ארום די אדונים דאָרט — שמועסט מיט אים

איבער און גייט אוועק צופרידן. לעת-עתה, טראכט ער, איז גענוג. דער סטאַראַזש איז נישט קיין שלעכטער מענטש. — דער שמש, וואָס רייבט זיך ארום א יידישער שקאַלע, הייסט בא א טייל פון יידישן עולם: דער אינספעקטאָר; דער יידישער בריינר-טרענער — פּאָטשטאר, דער ייד פון דער פּאָטשט, אזויפיל כמעט ווי פּאָשט-מייסטער. קורץ, ווי מען זאָגט טאקע: „דעם רבס שיקסע קאָן פסקענען שאלות“... ביי דער וועטשערע, אָנקונדיק די דיקע, ברייטע מויד, וואָס שוין צייט איר אונטער דער חופּה, איז מיר שוין אריין אין נאָז. אז היימטריינעס פרייד באטייט. איך קאָן איר צוניץ קומען צו א שידוך... און, דאכט זיך, גאָר אויף מיר גופא האָט זי אן אויג... דעריבער טאקע האָט די מויד אזוי שבתדיק זיך אויסגעפּוצט... דאָס איז מיר דערנאָך קלערער גע-וואָרן פון היים-הנאָס רייד, פּאָרנדיק מיט מיר אויפן וועג. עפעס האָט ער צופיל אויסגעפרעגט מיך וועגן מיין בחור'ל מיט אזא שמועס:

— אזוי! איז אייער בחור'ל שוין געוואָרן אייער בחור'ל. בר-מצוה און נאָך נישט קיין חתן נישט! איך אין זיינע יאָרן האָב שוין חתונה געהאט, אין זיינע יאָרן. — מיין היימטריינע לאָזט מיך די נעכט נישט שלאָפן: געוואלר, א חתן! — די בתולה מיינע האָט איר דאָך געזען, די בתולה, א נוטע באלע-באָסטע. אפשר טאקע שוין צייט איר חתונה צו-מאכן. שוין צייט אפשר? — וואָס זאָגט איר, ר' מענדל? עפעס זייט איר דאָך א ייד, א למדן, שוין צייט? מיינע האָט מיט מיר היינטטיקע נאכט איבערגעשמועס... איר זייט ביי איר שטארק חשוב, זייט איר. אלץ קומט אומגעריכט. באדארף זיך גראד מאכן א משה און איר האָט פארבלאָנדזשעט צו אונדז... זייער אָנגעלייגט. כ'לעבן איז אייער בחור'ל שוין, זאָגט איר, בר-מצוה, אייער בחור'ל?

אין דעם, ווי מיר שמועסן דאָ אזוי, קומען מיר צום אָרט פון די ביידלעך. פריער באטראכט איך גוט מיין ביידל אין איטלעכס ווינקעלע. ברוד-השם, אלצרינג דאָ אינגאנצן, און לאָז מיך צו גיין דערנאָך צו אלטערס ביידל. דאכט זיך, אויך נישט געדרט, עס שטייט אויף זיין אָרט, נאָר קוים נעם איך מיך צום לאַנטוך, מיט וועלכן דאָס ביידל איז איבערגעדעקט. און טו א טאפ, בין איך פארפאצלט געוואָרן, עס רירט זיך עפעס אונטער אים... איך שפרינג אָפּ שטארק דערשראָקן אויף צען אײלן אין דער זייט. דאָס לאַנטוך הייבט זיך דערווייל אויף און איך דערוע פאר מיינע אויגן זיצנדיק, אויפן וואָגן מיט א פארבונדענעם קאָפּ — אלטער יקנה!...

יא

וואָס מיט אַלטערן איז פּירגענאנגען, וואו ער איז אהינגע-
קומען, פון וואנען ער האָט פּלוצים זיך גענומען און פארוואָס
דער קאַפּ איז אים פארבונדן — די דאָזיקע שאַלט דערקלערט
אונדז באלד אַלטער מיט זיין כשר מויל אליין, אזוי:
מילא גיי איך מיר נאָך די פּערדלעך. בקיצור, נישטאָ קיין
פּערדלעך! נישמער, טראכט איך מיר, גאָרנישט. אפנים, זיי
זענען פארנאנגען ווייטלעך. גראָז אין וואַלד איז זייער גוטע,
שאַטן אויך דאָ. פארוואָס נישט? א מענטש להבדיל, זוכט
אויך, וואו גוט איז. מילא גיי איך מיר ווייטער, ווייטער, פאר-
שטייט איר מיך, מען הערט נישט, מען זעט נישט. וואָס טוט
מען דאָ? ס'איז דאָך עפעס שפּל! פּלוצים דאכט זיך מיר אין
וואַלד עפעס א שאַרף אויף יענער זייט פון א טאַל. מיינער
באלד טאקע אראָפּ, ארויף, אהין, אהין, בקיצור גאָרנישט. דער-
ווייל ווערט שפּעטלעך, ס'איז שוין טונקל, עפעס גאָר נישט
קיין גוטער משאומתן!... דאכט זיך מיר ווידער א שאַרף, איך
ווייטער אהין, דריי מיך, זוך און ווייטער גאָרנישט. עס פאר-
דריסט מיך שוין, פארשטייט איר מיך, וואָס איז דאָס פאר א
גאנג? בקיצור, ווידער א שאַרף און עפעס ווי טריט. — אָט
האָסט דו זיי, די שיינע לייט! א קרענק זיי אין די ביינער!
פּלוצ איך שטארק אויפגעבראכט און דערשלאָג מיך אהין, ער-
געץ אין א העק, צווישן געדיכטע צווייגן. אהא, ס'איז דאָ,
דערטאפט!... וואָס? צו אלדי שווארצע יאָר, עפעס א רויטע קו,
— א קו, וואָס, ווי געוויינטלעך, זיך פון דער טשערעדע
אַפּגעריסן און פארנאנגען אין וואַלד. אצינד וואָס? איך ווייס
גאָר נישט, וואו איך בין. נישמער שטיין אין קיין תכלית נישט,
מילא גיי איך מיר אין צרות, אויף גאָטס באראָט, און פארגיי
מיר צו א פייערל, וואָס האַלט ביים אויסגיין. האַלאַוועשקעס
רויכערן זיך, ס'איז נאָך דאָ אין זיי א פונק. דאָס גראָז ארום
און ארום אויסגעטראָטן, עס וואַלגערן זיך ברעקלעך ברויט,
שאַלעכץ פון אייער, פון אונגעקעס, ציבעלעס און קנאָבל, אויף
צעריסענע שמאטעס און שמאטקעלעך. דאָ איז, אפנים, געווען
א היפש קאָמפּאניע, און ווי עס זעט אויס, א כאַפּטע ציגיינער.
גאָר עפעס נישט קיין גוטער עסק! ציגיינער האָבן ליב צו
לקחענען. פּלוצים דאכט זיך פון גאנץ ווייט עפעס א קול.
אפשר רופט עס דאָרט ר' מענדעלע? גייט מיר איבער א נע-
דאנק, און איך לאָז מיך גיין געשווינדער. דאָס קול, דאָ הערט
עס אויף, דאָ לאָזט עס זיך ווידער הערן און וואָס נעענטער
ווערט עס אלץ שרעקלעכער, ווי איינער שרייט געוואַלד!...
עפעס גאָר א שרעק, כ'לעבן! נישמער גאָרנישט. איך טו מיר

מיינס און גיי. עס העלפט נישט, נאָר קוק מיָה גוט ארום און
 היט די ביינער. בקיצור, אקעגן מיר וואקסט אויס פונדער-
 ווייטנס עפעס א קרעטשמעלע, א חורבעלע אויף הינערשע
 פיסלעך. עפעס איז עס מיר נישט געפעלן. איך באהאלט מיך
 אביסל אין דער זייט צווישן צווייגן. גראָד טאפ איך דאָרט אָן
 עפעס א דרענגל. נעם עס אין דער האנט, פארשטייט איר מיך,
 ליתר-בטחון. זיי שטייל און קוק מיר, זואָס וועט דאָ זיין. עס
 קומט מיר אין קאָפּ אריין שרעקלעכע זאכן, מעשיות מיט
 גולנים און גלופסקער גנבים. פלוצים ווייטער א געשריי, א ביי-
 טער געשריי, ווי פון איינעם, וואָס איז אין א גרויסער סכנה,
 און, דאכט זיך, דאָס ביטערע געשריי איז פון חורבהלע. עס
 כאפט מיך אָן ביים הארצן. עס טראָגט מיך אונטער פונעם
 אָרט און איידער מיך צו באטראכטן שטיי איך שוין נעבן
 קרעטשמעלע, אלײן נישט רעכט צו געדענקען, ווי ארום האָב
 איך מיך דאָ גענומען. עפעס געפיקט האָט מיר אַלץ אין קאָפּ :
 אן אייגענער, אן אייגענער ! א קשיא אויף א מעשה, אפשר
 איז נאָר ר' מענדעלע אין א סכנה ? איך ווייס דען, אפנים,
 וואו איך בין ? ס'איז טאקע א מורא, נישטער גאָרנישט ! מיין
 טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך מיך דערניין, וואָס טוט זיך דאָ
 אזוינס. עפעס בין איך דאָך א שטיקל עקשן אויך. בקיצור,
 איך גיי מיר פאמעלעכן און האָרד מיך גוט צו. עפעס הערט
 זיך א פארדומפט קול. איך קום צו לעבן א צעשאַטענעם
 מויער, קוים וואָס ער האלט זיך פאר אלטקייט. מיינער פויז
 אריין אינווייניק אין א גרויס הויז. גיי אויף די שפיץ פינגער,
 נישטער אין דער פינצטער, שא, שטייל. איך נעם ארום פון
 דער קעשענע א פעקעלע מיט עטלעכע שוועבעלעך, רייב, רייב
 מיט א ציטערדיקער האנט, אומזיסט, עס וויל נישט ברענען.
 דאָס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באַלד טאקע לאָזט זיך
 הערן א געשריי גאָר אין איין אָטעם, ערגעץ פון דער זייט
 דאָרט. דאָס שוועבעלע פארלעשט זיך און גאָרנישט, איך טאפ
 אין דער פינצטער, קריך ערגעץ אריין און שלאָג מיך אויף
 עמעצן עפעס אָן. די האַר שטעלן מיר זיך קאפוּר, פרענט מיך
 בתרם, אויף וואָס פאר א וועלט איך בין. בקיצור, ביי דער
 שוין פון דער אויפגייענדיקער לבנה, דורך א קליין אויסגע-
 שלאָגן פענצטערל, אין א פארשימלט חדרל אָן א טיר, דערזע
 איך, ליגט איינער געבונדן, ווי א שאָף, מיט הענט און מיט
 פיס, איז, נעבעך, טויט, בלייך ווי די וואנט, קוים-קוים וואָס
 ער זיפּעט. — גאָט האָט אייך געבראַכט אהער, זאָגט דער
 אומגליקלעכער פארשוין, בינדט מיך יבכער אויף, וואָרום איך
 בין פארביי. די שטריק האָט מיר זיך איינגעשניטן אין דעם
 לייב און עס ברענט מיך א טרונק ! — ווער האָט אייך אזוי

געפענטעט? טו איך א פרעג, נעם באלד ארויס מיין מעסער
און שנייד אויף די שטריק. — און זיין טאטנס טאטן אריינ-
געפלויגן, שילט דער פארשוין. אויסגלייכנדיק די ביינער. אזא
ממזר, נאָטקע גנב! — וואָס, א גנב? ! רוף איך מיך אָן,
שארף אַנקוננדיק דעם פארשוין. — יאָ, יאָ, אלצדינג אין דער
קאָרט! ערשט היינט נאָך האָט ער געגנבעט א פאָר פערד. איך
שפרינג אזש אונטער הערנדיק אזוינס. בקיצור, איך הייב אָן
באלד טאקע דעם פארשוין אויסצופרעגן, זאָג סימנים און עם
קומט אלצדינג קלאָר ארויס ווי כוימל אויפן וואסער. ביי יעד-
נעם פייערל אין דעם וואלד זענען דאָס געזעסן א גאנצע כאָפּטע
שלעפערס, פינע לייט, איינער פון די שיינע נפשות האָט זיך
געלאָזט שפאצירן דאָרט און צוגענומען אונדזערע פערדלעך.
איך דערגיין מיך דעם וועג, באלד אָן שיהות נאָך די גנבים
זיך צו לאָזן. דער פארשוין פרואווט מיך אָפּהאלטן, ליינט מיר
שטיינער אויפן הארצן! ער האָט מורא, דער ממזר זיינער איז
א רוצח, מיט אים פאָרן נאָך כוידן פארשויען, אלע כמעט
אזעלכע ווי ער. מיך אָבער האָט עם נישט געלאָזט רוען. בלייבן
אָן א פערד קאָן איך נישט. — ניין, ניין! איך מוז זיי דער-
יאָגן, עם מעג זיך זיין וואָס עם וויל. לאָזן שפיען זיך אין דער
קאישע קאָן איך נישט. א רגע איז אצינד טייער! בלייבט איר
דאָ, רוט זיך אויס, ביי מיין צוריקקומען מיט די פערד, איב-
רצה-השם, נעם איך אייך און מיר פאָרן ביידע פון דאנען
אוועק. אזוי זאָג איך דעם פארשוין, צו וועלכען עם ציט מיר
עפעס שטארק דאָס הארץ, נעם די פיס אויף די פלייצעס —
און לאָז מיך געשווינר אין וועג אריין.

דאָס אלטע וויסטע קרעטשמעלע שטייט אריינגערוקט אביסל
אין וואלד ביי דעם שליאך, וואו עם טיילן זיך וועגן אין פאר-
שירענע זייטן. לינקס פאָרט מען קיין גלופסק, קיין וואָלין,
און רעכטס אין שמעט פון פאָדאָליער גובערניע. איך נעם מיך
רעכטס. בקיצור, איך גיי נישט, נאָר איך לויף. אין כעס בין
איך א שרעק. איך וואָלט צעריסן דעם גנב ווי א הערינג. עם
פעלט מיר מער נישט צו די גוטע עסקים, בלייבן זיצן אין
פעלד אָן א פערד, אָן א גראַשן געלט. נישמער, גאָרנישט. מיינע
פיס הייבן אָן זיך אָפּצוזאָגן פון דעם גיכן גאנג, דער מאָגן
וויל נישט וויסן פון קיין שום זאך און מאָגט עסן. א קליינ-
קייט עפעס אזא גרויסן טאָג אָפּצופאסטן. שלעכט! עם עסט
מיך דער געדאנק: פארפאלן די מי, אומזיסט דאָס לויפן! זיי,
די שיינע נפשות, זענען אוועק א היפשע צייט פריער פון מיר
און וואָס נאָך? זיי פאָרן. אקעגןזשע איך גיי צורפוס. עם
שטארקט מיך נאָר איין האָפענונג, טאָמער וועט אַנלויפן עפעס
א פורל. א גליק נאָך, וואָס די לבנה שיינט און מען קאָן כאָטש

זען ווי אין העלן טאָג. בקיצור, איך גיי, שוין נישט אזוי גע-
שוונד, מיט אימפעט ווי פריער, אָבער איך גיי, נעם מיר ארום
די אויגן קוקנדיק. נישטאָ קיין לעבעדיק באשעפעניש. נישמער
גאַרנישט, איך טו מיר מיינס. אלץ ווייטער, ווייטער. נעם איך
מיך צו עפעס א זאך, פארשטייט איר מיך, לאָז איך עס אזוי
ג'ך נישט אָפּ. בקיצור, דאכט זיך, א קלאפן פון רעדער... אין
דער ערד מיטן קאָפּ! אויף צעשפרינגעניש פאַרט מען גאָר מיר
אקעגן, נישט אין דער זייט, וואוהין איך באדאַרף. איי, א מזל,
מיין פינצטער מזל! — איך ווענד מיך צו איין פורל, צו
דער אנדערער, אלע זענען שיכור-לומ. אצינד, פארשטייט איר
מיך, ווער איך שוין גאָר מיאום אין כעס. אָבער ווי נאָך אין
כעס... און טו מיך א לאָז ווייטער מיט אימפעט. איך בין
שוין אָפגעגאנגען א היפשע שטרעקע וועג, ס'איז שוין טאקע
גוט שפעט. אין מיר איז נאָך אלץ דאָ א האָפענונג, עס וועט
מיך אָניאָגן א פורל, און פונדערווייטנס דאכט זיך טאקע עפעס
פורלעך, נאָר אין דער ערד מיטן קאָפּ! ווידער טאקע מיר
אקעגן... ניין! טראכט איך, היינטיקס מאָל לאָז איך עס אזוי
נישט אָפּ. דאָס לעצטע, וואָס ביי מיר געפינט זיך, גיב איך
אוועק, אבי מען זאָל מיך אונטערפירן. איך טרייב מיך אונ-
טער, גיי מיט קוראזש, נאָר די פורלעך דאָרט רירן זיך, דאכט
זיך, נישט, שטייען עפעס אויף איין אָרט.

א הארץ-ווייטיק גאָר, א צעשפרינגעניש! נישמער גאַרנישט.
בקיזור, צוקומענדיק נעענטער, דערזע איך, דאָס זענען ביידלעך.
עס פאלט מיר באלד איין, אפשר זענען דאָס די פייע לייט.
איך האלט איין דעם גאנג, גיי מיר שטיל, פאמעלעכן און
טראכט, וואָס טוט מען? ביי דער זייט וועג ציט זיך א וועל-
דלעך, מיינער אריין אהין, באהאלט מיך צווישן בימער, פון
וואנען איך קוק ארום און באטראכט די ביידלעך אקעגן. יא,
דאָס זענען מיט די אלע סימנים זיי, זיי! איין ביידל ליגט
אָנגעבויגן צו דער ערד, ארום אים א גאנץ פעקל: מאנסבילן,
ווייבער, יונג און אלט, קינד און קייט, אָפגעריסענע, אָפגע-
שליסענע. דער האקט, יענער קלאפט, איינער גיט עצות, דער
אנדערער פּוכט, זידלט. ווייבער קוויטשען און קינדער שרייען,
פישטשען. ס'איז א געשילטעריי, א געבייזעריי, א פאטשעריי,
א כאַרבלעריי מיט א געוויין און א געלעכטער אינאיינעם.
צווישן דעם רעש הערן זיך קולות: שולדיק איך דאָס נייע
פערדל, פארברענט זאָל עס ווערן! אזא פליאגע, דעם גאנצן
וועג האָט עס געצויגן אלץ אין דער זייט, אויף צו-להכעיס
אלץ אין דער זייט... עפעס א פארשלעפטע קרענק, פגדן זאָל
עס! פייבושקעס כשרע מציאה, א כאַלערע אויף אים — פיס-
קאטשעס, שטינק-פעסלעך, קוליעס שטרוי אן הענט, אן אויגן,

גאָרנישט, נאָר פּרעסן, דריכנען! — זידלע זיך איינער, א
 רויטער יונגאטש מיט ברייטע פלייצעס און ווייזט דערביי איט
 לעכן א קולאק. איך זוך מיט די אויגן און דערזע: אין די
 אָבערדיקעס מיט שלעיעס שטייט אָפגעשפּאַנט, ביי דעם הינד
 טערשטן ביידל, אייער פּערדל, ר' מענדעלע! מען האָט אים,
 אפנים, מכבד געווען גיין אויפן דראָנזשיק. איי, חכם מיינער!
 מאַך איך פאר פרייד, דו האָסט זיי אָנגעמאַכט א גוטע חתונה,
 נישקשה!... וואוֹזשע איז ערגעץ מיין שלימוזניצע? מיין
 שקאפע, זע איך, שטייט צוגעבונדן הינטער דעם דאָזיקן ביידל
 טאַקע. איך באַטראַכט מיין דרענגל, נעם ארויס מיין מעסער
 און לאָז מיך אזוי שטילערהייט ווי א קעצעלע צום ביידל,
 בשעת די כאַפּטע איז שטאַרק באַשעפּטיקט דאָרט מיט דער
 אַקס, שנייד געשווינד איבער די שטריק, כאַפּ מיך ארויף
 רייטנדיק און פאָר מיט ביידע סוסים אָן א זייגעזונט אוועק.
 מילא גאָרנישט, באַדאַרף נאָר, צו אלדי שוואַרצע יאָר, איינער
 פון דער כאַפּטע דערזען, מאַכט א געפילדער און עס ווערט א
 קאַכעניש. דער רויטער יונגאטש, זע איך, יאָגט הענדורם־פּענדורם
 און אַט־אַט דעריאָגט ער מיך. מיינער שמיסט, טרייבט די
 פּערד. זיי לאָזן זיך היינטיקס מאַל נישט בעטן און לויפן ווי
 ווייט נאָר זיי קענען. דער רויטער איז שוין ווייטלעך אביסל
 הינטער מיר. באַדאַרף מיין שקאפע זיך פארפלאָנטען אין די
 שלעיעס פון אייער פּערדל, וועלכע איך האָב אין איילעניש
 נישט אראָפּגענומען. זי פאלט און עס ווערט אן עיכוב. דער
 ווייל יאָגט אָן דער רויטער יונגאטש, אָנגעצונדן ווי א גזלן,
 און וואַרפט זיך אויף מיר ווי א חיה רעה. מיר ראַנגלען זיך
 מיט אלע כוחות, שטום, נישט צו רעדן קיין וואָרט פאר גרויס
 כעס. מיר ווילן איינער דעם אנדערן אומוואַרפן און פאלן
 ביידע ארומגעענדיק זיך שטייף, אזוי אז די ביינער קנאַקן.
 בקיצור, מיר ארבעטן געשמאַק, אָט בין איך פון אויבן, דער
 רויטער אונטן, קוועטשט אוש דער רוה נעמט אים, פלוצים בייטן
 זיך די יוצרות: ער פון אויבן און איך אונטן. נישמען נאָר
 נישט. איך דערלאַנג אים, פארשטייט איר מיך, אין דער
 זיבעטער ריפ, אין דעם דיך. ער שפּרינגט אונטער און בלייבט
 ליגן שטיל, ווי טויט. מילא גאָרנישט. דאָס איז געווען נאָר אן
 אַנשטערל. איך לאָז אים אָפּ, און דאָס טאַקע האָט ער געמיינט.
 ער באַברעט זיך דערווייל שטיל און באַקומט ארויס ביי זיך
 פון דער קעשענע א מעסער. — עהע, אזא בחור ביסט דו, טו
 איך א געשריין! ניב אים א זעץ איבער דער האַנט, אזוי אז
 דאָס מעסער פאלט אים ארויס און פארפילט ווייט. ער נעמט
 זיך צונויף מיט אלע קרעפּטן, ניט זיך א וואַרף אויף מיר
 פלינק ווי א קאַץ, דראַפּעט מיר דעם האַלדז און אַט־אַט

שטעקט ער מיר אריין די פינגער אין גאָרגל. פֿלוצים הערט זיך פונדערווייטנס א גלעקל. דאָס מאכט אויף אים א מורא. ער איז דאָך פאָרט א גנב. — אייער טרפהן מזל, ברומט ער ווי א בער, וואָס דאָס גלעקל. נאט איך זשע א מתנה! ... ער טוט מיר א טראַך אין קאָפּ און ווערט באלד פארשוואַנדן, איך שטיי באלד אויף, כאפּ מיך ווידער ארויף רייטנדיק און פאָר מיר מיין וועג. שפעטער ערשט דערפיל איך דעם ווייטיק, טו מיך א טאפּ, בע, אויפן שטערן איז מיר א בייל! נישמער גאָרנישט, מיינס האָב איך אויסגעפירט, די פערדלעך, פארשטייט איר מיך, זענען ביי מיר.

— בענטשט גומל, וואָס ס'האָט זיך אזוי אויסגעלאָזט! —

רוף איך מיך אָן און נעם אלטערן ארום פאר פרייד.
— נישקשה! — מאכט אלטער. — לאָז דער רויטער דאָרט אויך בענטשן גומל, וואָס א מעתלעט האָב איך גאָר נישט אין מויל געהאט און בין געווען שטארק מיר. אָבער אונדזערע סוסים זענען דאָ.

— וואו זענען זיי, די לייבן אונדזערע? — פרעג איך, ארומקוקנדיק זיך אין אלע זייטן.

— האָט צייט אביסל, ר' מענדעלע! — ענטפערט אלטער.
— דער פארשוין, מיט וועלכן איך בין צוריקגעקומען, האָט געפירט די לייבן אַנטרינקען דאָרט אראָפּ נידעריקער, וואו ס'איז דאָ א טייכל און גומע גראָז. זייט רואיק, נישקשה, ער גיט אויף זיי גוט אכטונג. איך בין אויך נישט לאנג געקומען. מיר, צעבראָכן, לא עליכם, טו איך מיך א וואָרף אין ביידל און דעק מיך איבער מיט דעם לאנטוך כאפן א דרעמל. נאָר קיים וואָס איך מאַך צו אן אויג, קומט איר אָן, ר' מענדעלע, און געלויבט איז גאָט, וואָס מען זעט זיך געזונט... וואָס גייט איר עפעס פארבונדן, ר' מענדעלע, הא, די ציין?

איר, ר' אלטער, — זאָג איך, — איר זייט געקומען פאר- בונדן דעם קאָפּ, מיט א בייל, איך פארבונדן, אָן א פּאָה, איר מיט א פארשוין און איך מיט ר' הייס-חנא, חיה-טריינעם מאן! — שטעל איך אים צום צווייטן מאָל פאָר שוין מיט דעם גאנצן טיטל.

אלטער שטעלט אויס די אויגן, קוקט אויף מיר מיט א פרעג.

— וואָס הייסט! — מאַך איך שטארק פארוואַנדערט. —

איר קענט נישט חיה-טריינען!
מיאָל חיה-טריינע איז חיה-טריינע, — מאכט אלטער פאר- וואַנדערט צוריק, — אָבער די פּאָה! וואָס געהער זיך עס אָן מיט אייער פּאָה?

— א קרובה, מיין ווייב געהער זיך אן א קרובה, — רופט זיך הייב־הנאָ אן תמעוואטע.

און ווי מיר שמועסן זיך דאָ אזוי, זיצנדיק אויפן גראָז, ווייזן זיך פונדערווייטנס אונדזערע לייבן, העצקענדיק זיך, קלאַמפערש ווי זיי לויפן. עפעס האָט זיי אין מיינע אויגן דאָס פנים זיך געענדערט פון נעכטן אָן. זיי פאררייסן די קעפ מיט גאווע, גלייך ווי גערעדט: לאך דיר, לאך, פונדעסטוועגן האָט זיך אויף אונדז געפונען א בעלן, געהאט שטארק קישק און אונדז אוועקגעגנבעט, נישקשה. מיט אַ שטאַטע אויפן פוס, מיט א רינענדיק אויג, פונדעסטוועגן, אז מען באדארף גיין אויפן דראַנזשיק, גייט מען, און אן אקס, אז מען באדארף צעברעכן, קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אנדערע. אז אָד און וויי איז אונדז נאָר, וואָס מיר זענען יידישע. איר ר' יידן, זייט זיך נאָר מתחייב אייערע פערד קעסט און געבן גיט איר זיי מכות... איך דערלאנג מיין פערדל, בשעת צוקומענדיק צו מיר, א קליין זעצלע איבער דער מאָרדע מיט א שמייכלעל: דו שקאַץ איינער!

באלד דערויף קומט אויך צו אלטערס פארשוין. איך טר א בליק און לאָז ארויס אויף א קול, א פאטש געבנדיק ביידע הענט:

— פישקע! מען זאָל געווען דערמאָנען משיהן, וואָלט ער געקומען.

— יענער פישקע? פון וועלכן איר האָט מיר דערציילט?
— פרענט אלטער זייער פארוואונדערט.
— יאָ יענער, דער פון דער באָר. — נו, שלום עליכם, פישקע!

— איך האָב אייך, ר' מענדעלע, אויכעט דערקענט, — זאָגט פישקע אָפּשטעקנדיק מיר צוריק א שלום־עליכם.
— אייער פישקען קומט א דאנק, — מאכט אלטער צו מיר. — ווען נישט ער, וואָלטן מיר אונדזערע פערדלעך געזען ווי אונדזערע אויערן.

— ווען נישט ר' אלטער, — מאכט פישקע אויך צו מיר, — וואָלט פישקע א מיתה משונה איינגענומען.
— איך האָב שוין געהערט, געהערט! — רופ איך מיך אָן. — זאָג בעסער, פישקע, פון וואנען האָסטו זיך אהער גענומען?

— ס'איז א לאנגע מעשה, — ענטפערט פישקע, אוועק קערנדיק דעם קאָפ אין דער זייט.

איך שטיי א רגע און באטראכט פישקען. ער איז נעכעך נאָ קעט און באַרוועס מיט געשוואָלענע, פארבלוטטיקטע פיס, פאר ברענט פון דער זון און דאר ווי א צוים־שטעקל, נאָר הויט

און ביין, דאָס האַרץ האָט געריסן קוקנדיק אויף אים. ער האָט געמוזט נעבעך גענוג צרות אויסשטיין. איך נעם אים ביי דער האנט און זאָג:
— דיין מעשה, פישקע, וועלן מיר שפעטער הערן. עס וועט נאָך זיין צייט. אצינד רן זיך אביסל אויס דו מיט אונדו.

יב

פאר א יידישן בעל-לשון וואָלט געווען גענוג מאטעריאל אויף אָנצושרייבן א שיינעם פזמון פון אונדו אלע, דענסטמאָל אין יענעם שיינעם פרימאָדגן. ס'איז דאָ צום פזמון פיר באַד-ווייבטע יידן, ווי זיי ליגן זיך צעשפיליעט אויפן גרינעם גראָן, האָבן הנאה און שווייגן. אויך א זון מיט שטראַלן, הימל, נאטור, טויטראָפן, שפּיל-פּייגעלעך און פּערדעלעך, איינס שענער פונעם אנדערן. דערצו וואָלט ער דאָך געמעגט געבן א גמילות-חסד עפעס פון זיינע אויך: א טשערעדע שאַף, וואָס פיטערן זיך אויפן געמויזעכץ, א קלאָר רינענדיק וואסער, וואו „אינדן טוען צעברעכן זייער דאָרשט“, און אונדו פייפעלעך אין מויל, אויף וועלכער מיר שפּילן און שאַלן, ווי די פּאסטוכער, א לויב-ליד דער געליבטער כלֵה און שיר-השירים. טאָרעס איז דאָ ביי אונדו. ברוך-השם, אייגענע, נישט צו באדארפן זיינס. ביי אים בלייב עס... נאָר אָבער עד כאן, ביז דאנען, ווייטער ר' ייד רוק זיך נישט! צו מיר אין דער נשמה אריינקריכן. אריינלייגן דאָרט אייערע חכמהלעך, פוילע פשטלעך — דאָס איז נישט גאר אייך. דערויף איז שוין דאָ פאר אייך אנדערע ערטער... מיינע געדאנקען גיב איך איבער בעסער אליין.

פשוט איז פשוט, איך ליג מיר בקאמפאניע צעלייגט, קוק מיט א פאָר אָפענע אויגן און האָב זיך משונה הנאה. וואָס פֿאַר גאָרנישט. עפעס איז מיר גוט אויפן האַרצן גלאט אזוי אָן ווערטער. דאָס צוטרימקען מיינס דערביי איז אויך מיט א כוונה צו געבן קאָנצערט, אָדער צו שאַרפן די כלי. נאָר גלאט אזוי זיך א טריס-ברים, בריס-ברים... אזוי געוויינטלעך טרימקעט א ייד אָן ווערטער, אָן א שום געדאנק, ווען די דאגות הפּרנסה לאָזן אים אביסל נאָך. אזוי געוויינטלעך טרימקען קאָמפּאניעס יידן, איטלעכער פאר זיך, אויף זיין שטייגער, בשעת זיי שפּאַצירן זיך יום-טוב, אָדער שבת נאָכן קוגל אין די כאלאט-לעך, דדיענדיק דערביי א טייל — די קוטאסן, די שפיצן בערד-לעך, און א טייל פארלייגט די הענט אהיינט.

חיים-חנאָ טרימקעט אויך מיט א שיינענדיק פנים. דערנאָך

גײט ער זיך פלוצים א שטעל אויף, נעמט זיך ביים בערדל,
באלעקט זיך און מאכט צו מיר אזוי :

— נו, ר' מענדעלע ! שוין צייט, מיין איך, צייט פאָרן. האָ?
— איר ווילט שוין פאָרן אהיים ? רופ איך מיר אָן און
שטיי אויך אויף. — נו, פאָרט געזונטערהייט !
— וואָס הייסט ! — קוקט היים-חנאָ אויף מיר שטארק
פארוואונדערט. — און איר, ר' מענדעלע, איר וועט דען מיט
מיר נישט פאָרן ? עפעס האָט מען דאָך גערעדט, עפעס.
— ווי קען איך ! ענטפער איך, ווייזנדיק אויף די אלע
לייט מיינע.

— מיר בעטן, מיר בעטן ! — מאכט היים-חנאָ. — לאָזן
זיי אויך פאָרן, מיין חיה-טריינע מאכט היינט ווארעניקעס. עס
זועט פאר איטלעכן גענוג זיין וואָס צו עסן, ווארעניקעס.
— א שיינעם דאנק ! — פארבייג איך מיר. — נישטאָ קיין
צייט. מען מוז אין זינען האָבן עפעס פרנסה. גריסט אייער ווייב
גאָר פריינטלעך.

— גאָט איז מיט איך, ר' מענדעלע ! מיין ווייב וועט מיר
הרג... — היים-חנאָ האָט געוואָלט זאָגן „הרגנען“ נאָר ער
האָט זיך פארכאפט און אויסגעלאָזט שטארק צעטראַגן : — וועט
מיר אין שטוב נישט אריינלאָזן, מיין ווייב, אָן אייך. מיינע
האָט מיט מיר היינטיקע נאכט איבערגעשמועסט, דעם עסק...
פארשטייט איר מיר ? זי ריכט זיך דאָ אזוי אויף אייך, באסיע-
גרונע מיינע אויך .. פארשטייט איר ?

— איך פארשטיי, פארשטיי. עס מוז אָבער געדולט זיין
אביסל. מיין ווייב וועט מיר אויך הרג... אין שטוב נישט א-
ריינלאָזן, מיין איר. ווען איך זאָל מיט איר נישט איבער-
שמועסן דאָס עסק, פארשטייט איר מיר ? וואָס קען מען טאָן,
ר' היים-חנאָ ?

היים-חנאָ איז געבליבן שטיין ווי אויסגעפאטשט. מען האָט
געזען, ווי עס טריפט אים דאָס בלוט. דאָס פנים האָט אים זיך
פארענדערט.

— טוט מיר די טובה, קומט ! — מאכט ער מיט א גע-
בעט. — ווען נישט, גיט-זשע מיר כאָטש א בריוועלע צו
חיה-טריינען, א געשריפטס, מיר אליין וועט זי נישט גלויבן,
מיר באשולדיקן וועט זי מיר, או איך בין א שלים-שלים...
וועט... וועט... פארשטייט איר מיר ? שרייבט איר אָן עטלעכע
ווערטער, דער רבי וועט עס איר איבערלייענען. איר בעט אייך !
אין-ברירה, מען מוז ראטעווען א נפש. ס'איז אפילו א
גרויסער יושר אזא מאן גוט מקיים-פסק צו זיין. נאָר לאָז ער
כאפן א פאטש נישט דורך מיר. איר נעם פונעם רעגזעלע
מיינעם אין בידל ארויס א בלייפען, רייס-אָפּ פון א סידור

דאָס אויבערשטע ליידיקע בלעטל, שפאר מיך צו צו דער קעלניע
און שרייב די דאָזיקע ווערטער:

„להננידה המפורסמת שאר-בשרי, הצנועה מרת היה-טריינע,
זאָל לעבן און געזונט זיין, אמן.

הנה זייט וויסן, אז, געלויבט השם יתברך, איך בין במו
הבריאה, געזונט אויף אלע אברים. נאָט ברוך-הוא זאָל נישט
אַפּטאָן דעם חסד זיינעם פון אונדז אויך אויף ווייטער, מיר
זאָלן הערן אין גיכן ישועות ונחמות איינער פונעם אנדערן
אין גרויס נחת, עושר און כבוד מיט א גרינג געמיט, אמן סלה.
איינער סינדרעלעך, זאָלן מאַריך ימים ושנים זיין, גרים איך
גאָר פריינטלעך, ובפרט לבתכם הכלה הבתולה מרת כאסיע-גרונע,
לעב, בעט איך למען-השם צו גרויסן גאָר פריינטלעך.

ווייטער בין איך אייך מודיע, אז הסחורה האָב איך, געלויבט
איז זיין ליבער נאָמען, געטראַפן גאנץ עם הבידלעך אויף זייער
אַרט. והשנית בין איך מודיע, אז הסוסים האָבן זיך אויפגעזוכט.
ר' אַלטער יקנה'ז האָט זיי פון גנבימס הענט מציל געווען. דאָ
האָבן זיך געמיט גאָר זכות-אבות. גרויסע ניסים איז אונדז
באשיינפערלעך געשען. מיר זענען גאָר אזוי פיל נישט ווערט
דעם אויבערשטנס חסדים. בעלכם נ'י וועט אייך איבערגעבן
כל-דבר שורש. מען מעג אזוינס אין די קראַניקעס שרייבן.

איך בעט אייך מהילה, היה-טריינע, ווי אן אייגענע מוטער,
וואָס אייך נעם מיך אונטער צו זיין פאר אייך א מליץ-יושר
אויף אויפן בעלכם, וואָס האָט נעבעך גרויס שרעק און עגמתי
נפש דערפון, וואָס איך פאַר היום נישט צו אייך לויט דעם
מדובר. האָט אויף אים רחמנות, לאָז ער. נעבעך, נישט האָבן
אַפגעשניטענע יאָרן און באשטראַפט ווערן דערפאר, וואָס איך
האַלט נישט וואָרט און קען נישט כפי המדובר צו אייך היום
קומען. אויף אייער בעלכם איז, כ'לעבן, א צער בעלי-חיים. ער
האָט פאר מיר פשוט געחלשט, מצדו איינגעלייגט די וועלט,
אַפגעלויבט אין טאָג אריין אייך ובפרט בתכם הכלה המושלמת,
וועלכער איך גרים גאָר פריינטלעך, הכלל ער האָט מצדו געטאָן,
וואָס א מאן און א געטרייער טאטע באדארף צו טאָן... פארד
שטייט איר מיך? און נאָך א מאָל טאקע פארשטייט איר מיך?
— ער האָט מיר אפילו גערייצט דעם יצר-הרע מיט ווארעניקעס
און נאָך גוטע זאכן. גאָר פרנסה איז בילכער ווי אלצהיינג. מען
מוז צוליב דאָס שטיקל פרנסה פארבויגן אפילו ווארעניקעס.
והשנית, האָב איך דאָך עפעס א זוגתי, איר פארשטייט דאָך,
פארשטייט איר מיך, וואָס איך מיינ... אין אזעלכע זאכן פארד
שטייט איר?... וואָס איז דען א מאן אָן א זוגתי? איך האָף
צו דעם וואָס לעבט אייביק, אז מיר וועלן בליינדן זיך נאָך
זען און אים ירצה השם אין פריידן אָפעסן ביי אייך ווארעניקעס

און אפשר נאך לעקעד אויך... פארשטייט איר מיך. דערווייל זאל בעלכם, נעבעך, גישט ליידן. א צער בעלי-חיים!... איך שיק אייך דאָ מיט בעלכם א מתנה: א „תחינה על הפרנסה“, תחינות צו ליכט בענטשן, צו ראש-חדש-בענטשן“, תחינה אמתות שרה רבקה רחל ולאה“, גאָר א שפאָגל-נייע תחינה, פאר כפרות-שלאָגן“, גם שיק איך אייך דעם „מעין טהור“, וואָס איטלעכע אשה בארארף דרינען זיין בקי און שטארק היטן די אלע דינים דאָרט, ווי זיך נוהג צו זיין. איר זועט דערפון גרויס תענוג האָבן, אייער בתכם הכלה הבתולה זועט דערפון אויך משונה הנאה האָבן.

היה-טרייע! איך האָב צו אייך א בקשה. אז די וואנצן שלכם האָבן מיך, נישט היינט געדאכט, נעכטן געפייניקט, האָב איך אַראָפגעכאפט פון מיר האוואָלענע זאָקן שלי, די ברעסלער, און זיי אין איילעניש ביי אייך אויפן טאפטשאן פאָרגעסן. זוכט זיי, זייט מוחל, אויף, און לאָז בעלכם זיי טראָגן געזונט. א מתנה פון מיר. — זייט מיר געזונט און גריסט נאָך אמאָל אייערע ליבע קינדערלעך. גם אייער בתכם הכלה-לעב אויך גאָר פריינטלעך. פאָרגעסט למען-השם נישט מכות אייער בעלכם, בעלכם האָט נעבעך א שווער, ביטער געמיט, הבייטש שלי, וואָס איך האָב פאָרגעסן בהאלקערל שלכם, גיב איך במתנה דעם רבין, זי וועט אים צוניץ קומען... פון מיר, וואָס גריסן אייך און אייערע קינדערלעך איטלעכן באזונדער און בתכם הכלה-לעב אויך באזונדער. הקטן מענדעלע מוכר ספרים“.

אז איך האָב איבערגעליינט דעם דאָזיקן בריוו היה-טרייענס מאן, איז ער געווען איבערגליקלעך און גאָר אָנגעשוואָלן פון דעם זיסן לשון. ביי איטלעכם וואָרט האָט ער זיך א, פאטש געגעבן אין שטערן פאר גרויס וואונדער, ווי א מענטש קען אזוינס אָנשרייבן! מאכנדיק דערביי: אוי, לשון. צוקער-זיס, ווי איך בין א ייד!... מיר האָבן זיך זייער שיין געזעגנט און ער איז מיט א גרינג הארץ אוועקגעפאָרן.

יג

אזוי ווי איך און אלטער זענען געווען ביידע שרעקלעך מיר און צעבראָכן פון נעכטיקער נאכט, דעריבער איז ביי אונדז געבליבן, כאפן א דרימל און אויסרוען זיך אביסל אקעגן א פאָר שעה. דערנאָך וועלן מיר זיך לאָזן פריש אין וועג העט בין אין דער נאכט אריין. פישקע האָט אויף זיך גענומען, אכטונג צו געבן דערווייל אויף די פערד און אָנגרייטן עפעס

צו מיטאג, „איך, אזוי זאגט ער. האָב די נאכט, נאָך דער מעשה מיט מיר, נעשמאק געשלאָפן ווי נאָך א באָד. ר' אלטערן, ביי זיין צוריקקערן זיך, איז שווערלעך אָנגעקומען איידער ער האָט מיך דערוועקט.“ — אלטער לייגט אויף מיין בקשה, דעם קאָפּ זיינעם אנידער צו מיר אויפן שוים. איך נעם א מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגל אים אָפּ דעם בייל אויפן שטערן. דערנאָך גענעצן מיר, קנאקן אויס די ביינער, גייען און לייגן זיך אין שאַטן אונטער א בוים.

ווען נישט די זון זאָל געווען פון דער פוטערפאס ארויס־שיקן אירע ברענענדיקע שטראַלן, וואָס האָבן אונדז געבראַטן, וואָלטן מיר געקענט אזוי ביז נאָך האַלבן טאָג אָפּשלאָפן. אויפגעפענענדיק די אויגן, דערזען מיר נישט ווייט פון אונדז ברענט א פריילעך פייערל, ביי וועלכן עס קאָכט זיך א טעפל קארטאָפליעס, צוגעדעמפט מיט ציבעלע און מיט א יידישער דארער קישקע. מיר נעמען צו־ביסלעך בראָנפן און זעצן זיך באַלד עסן מיט אפעטיט. מיר לויבן אָפּ פישקעס קאָכן אין טאָג ארײַן. עס האָט דעם יידישן טעם, דער מלכות מעג זיינע קארטאָפליעס עסן, און ער קוועלט גאָר אָן, צואווינטשנדיק אונדז: עסט געזונט, זאָל אייך וואויל באקומען!

— פון וואנעט, פישקע — טוען מיר אים א פרעג, — האָסט דו עס אויסגעקראצט א יידישע דארע קישקע? פון אונדזערע קארטאָפליעס און ציבעלע האָט דאָך געקענט זיין נאָר פיש־קארטאָפּל.

— פון וואנעט, פרעגט איר, א יידישע דארע קישקע? — ענטפערט פישקע. — פון דער טאָרבע! ס'איז מיר גראָד געראָטן מיין טאָרבעלע צו באהאַלטן פון דעם ממזר, פארכאפט זאָל ער ווערן!

— דערצייל, פישקע — בעטן מיר אים, — וואָס איז אזוינס מיט דיר געשען?

— עט! — מאכט פישקע מיט א זיפן. — ס'איז פיל צו דערציילן, זייער א לאנגע מעשה.

— דער טאָג איז גרויס, צייט איז ביי אונדז, ברוך־השם, דאָ צו הערן דיין מעשה. — קומט שפאנען! — זאָג איך צו אלטערן. — מיר וועלן זיך פאָרן און פישקע וועט אונדז אויפן זוועג דערציילן.

אז די ביידלעך זענען שוין געשטמנען געשפאנט, פארבעט איך דעם עולם צו מיר אויפן וואָגן. אלטער פארבעט אינז צו זיך. ביי מיר, זאָגט ער, איז גערוימער, נישט אזוי אָנגעפאקט מיט סחורה. איך טאך א פשרה: לאָז זיין אביסל ביי אים אויפן וואָגן און אביסל ביי מיר.

ביי אלטער יקנה"ז אויפן וואָגן

— נו, היידא, פישקע! ארויס מיט דער שפראך! — בעטן מיר אים, נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אויף אונדזערע ערטער און געפועלט ביי אונדזערע פערדלעך, זיי זאָלן זיך רירן פונעם אָרט. פישקע אָבער קווענקלט זיך, האלט אַר האַפנעלאָזן די אויגן און ברעכט די פינגער.

— ווייס איך? ... איך שעם מיך עפעס. גלאט נעם און דערצייל! אז איך קען נישט. עפעס פרוקער, כלעבן.

איך ניב פישקען אונטער חשק. אלטער פון זיין זייט שמועסט אים איין אזוי:

— ס'איז נאָר הארב, נארעלע, דער אָנהויב. אבי נאָר דאָס ערשטע וואָרט, גייט עס שוין דערנאָך ווי א מזמור. איך ווייס עס טאקע פון מיר אליין. מילא בקיצור, וואָס מאכט עס אויס? וועסט אליין, נארעלע, דערנאָך זען, ס'איז גאָרנישט... מילא, האַסט דו, פישקע, חתונה געהאט, פארשטייסט דו מיך, מיט דער בלינדער יתומה. נו! גאָרנישט. ווייסן מיר עס שוין. בקיצור, וואָסזשע איז געווען ווייטער?

— ווייטער? איז איר טאטן און אין זיין טאטנס טאטן א רוח אריינגעפלוין! — שיסט פישקע אויס מיט אימפעט אין איין כעס. — זיי האָבן עס מיר אָפגעטאָנעט אויף מערקיש.

— נו, נו! — טרייבן מיר אָן פישקען, וואָס האַט נאָך דעם אימפעט זיך באלד אָפגעשטעלט. פישקע עפנט ווידער א מויל און הויבט אָן שוין ניט מיט אזא היז ווי פריער:

— אוי, א שיינע ווייבעראָ! ... נאָך דער חתונה האָבן מיר גאָר נישקשהדיק געלעבט, ווי א יידיש פאָר-פאָלק באדאָרף צו לעבן. איך האָב, דאכט זיך, אקעגן מיין ווייב גענוג יוצא געדווען. הערט איר, יידן, זאָל מיר אָפדארן דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך א ליגן! אלע טאָג אין דער פרי פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, ארויספירן אויף איר אָרט לעבן דעם אלטן בית-עולם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער אירער געווען צו זיצן אויף אביסל שטרוי און בעטן נדבות מיט א ניגון פון די קינות, וועלכער עס האַט איטלעכן נערירט ביי דעם האַרצן. עטלעכע מאָל אין טאָג פלעג איך איר צוטראַגן אהין, דאָס א טעפל געקעכטס, דאָס א הייסע באַקעלע, א זויערע אונערקע, א קיסליצע. נא, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די נאנצע צייט אָפּעט אויף איין אָרט און איז שכאָרק פארטראַגן אין דער פּרנסה, פיל מאָל פלעג איך מיר גלאט אזוי סומען געוואָר ווערן, וואָס מאכט זי, אויך אונטערהעלפן איר אביסל אין דעם פּדיון: ארויסגעבן איינעם, דעם אנדערן רעשט פון א דרייער.

פון א זעקסער; דערמאנען זי אין אלטע חובות פון באלעבא-
 מיט, וואָס האָבן איר פארבייגייענדיק נישט געסילוקט באלד
 במומנים, נאָר אָפגעלייגט אויף שפעטער; אָדער אָפטרײבן א
 קו, א ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, אויף זייער שפאציר
 אין די גאסן, ארויסכאפן איר פון אונטער דעם געזעס א פול
 מויל מיט שמרוי. אין הודש אלול האָב איך זי געפירט אויפן
 גרויסן יאָרד, ארויס פון שטאָט, דאָרט אויף דעם בית-עולם.
 זי האָט עס געמאכט נישט ערגער פון דעם איבעריקן פעקל
 כלי-קודש דאָרט: שמשים, שמשטעס, חזנים, זאָגערינס, מקבלים,
 תהילים-זאָגערס, גבאיטעס, קנויטלעך-לייגערנס, פּעלד-מעסטע-
 רינס, וויינערנס און קלאַגערנס. אָט אזוי האָט זיך עס גע-
 מאַקן, יידישע קינדער! ס'איז געווען, נישקשה, פון וואַנעט
 צו לעבן. נאָר אז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעסערס, אז מען
 האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— ווייסט דו וואָס? — הויבט מיין ווייב אָנעט מיר צו
 זאָגן. — אזעלכע מענטשן ווי איך און דו, אזא פאָרפאָלק
 ווי מיר ביידע, וועלן אויף דער וועלט פארפאלן אָסור נישט
 ווערן. אין אונדזער ברויט זענען אונדזערע חסרונות גאָלע
 מעלות. ביי אנדערע אין די הענט אזעלכע זאָלן איינשטיין,
 וואָלטן זיי א גליק געמאכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלים-
 מזלניקעס און טוען נישט דאָס, וואָס מען באדארף. אָט פאָלג,
 כ'לעבן, א ווייב, אביסל עלטער, געניטער פון דיר. נעם, פישקע,
 פיר מיך ארויסעט אויף דער לעכטיקער וועלט, צווישן לייט,
 אין יעדע מקומות אריין, וועכט דו זען, געדענק מייע ווערטער,
 אז מיר וועלן גיין אין גאָלד. דאָ אויף דעם פלאץ איז שוין
 כמעט נאָר נישטאָ וואָס צו טאָנ'עט. מען זיצט אמאָר אָפּעט א
 לאַנגע צייט ביז איינער דערבארעמט זיך און גיט א גראַשן.
 לייט דערציילן עס אביסל פון דעם גרויסן גליק, וואָס לעקיש,
 דער כאַלערע-חתן, האָט אין דער וועלט מיט פערלען זיין ווייב
 געמאכט. זיי האָבן באלד נאָך דער חתונה זיך אוועקגעלאָזט
 און דאָס מזל, אָן עין-הרע, גייט זיי! מאַטל מקבל האָט מיט
 זיי אין קישינעו זיך באגעגנט, ארומגייענדיק אין די הייזער.
 זייערע טאָרבעס, דערציילט ער, זענען פול אָנגעשטאָפט מיט
 אלעם גוטן — מיט שטיקער קוילעטש, גרעסערע ווי מען גיט
 דאָ דעם שבת-גוי, מיט מאמעליגע, מיט גערויכערט שאָפן
 פלייש, מיט דארע קישקעס און קאָדע. פערלע שיינט ווי די
 לעכטיקע זון. ס'איז איר אין פנים נישט אריינצוקוקן. זי איז
 פעט, דיק און ברייט מיט פישקעס, נאָר א גראַפיע. גלופסק
 וויל זי מער נישט קענען, מען זאָל איר עס אפילו שענקען. —
 מענטשן וואָס קומען פון אדעם, קענען זיך נאָר נישט אָפּ-
 וואונדערן פון דעם גליק, וואָס יאָנטלען, דעם אנדערן כאַלערע-

חתן, האָט געטראָפֿן. זיי האָבן אים געזען זיך רוקנדיק דאָרט אויפן געזעס צווישן די קלייטן און נאָט שיקט אים צו. ער מאכט עס גאנץ גוט. דער עולם קען אויף אים זיך גאָר ניט זאָט אַנקוקן. אדעס זאָגן זיי, האָט דאָך עפעס גענוג קאלעקעס, וואו ערגעץ אין דער וועלט א קאלעקע רייסט זיך אהין אָפּעט און מען איז שוין מיט אזעלכע געוואוינט, נאָר ווי קומען זיי אלע צו גלופסקער! אזעלכע ווי גלופסק גיט ארויסעט, קען ענגלאַנד אפילו אויך נישט ארויסגעבן. גלופסק, אזוי דערציילן טענטשן, קלינגט אין דער וועלט. אויף א גלופסקער יידן לויפט מען קוקן, ווי אויף א בייז וואונדער... אונדז, כ'לעבן, וועט נאָט אויך נישט פארלאָזן. אָט כל-זמן ס'איז נאָך זומער, קום לאָמיר זיך אוועקלאָזן. האיע נישט, א טאָג, כ'לעבן, איז אויך אן עבירה.

מיין ווייב האָט מיר געמאכט א יצר-הרע און מיר האָבן זיך אוועקגעלאָזט.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, יידן, נישט פארוינדיקן, ס'איז אונדז גענאנגען זייער גוט. אין וועלכן דאָרף, אין וועלכער שטאָט מיר זענען געקומען, האָבן מיר אויסגענומען. איטלעכער האָט אויף אונדז געקוקט, קיינער האָט אונדז נישט אָפּגעזאָגט. דער הקדש איז פאר אונדז געווען אָפּן אומעטום, הייזער וויפל דאָס הארץ גלוסט, ניי אהין און נעם, אין קעשענע, אין בוועם און אין דער טאָרבע. דער שמש פון דער שול פלעגט נעמען עטלעכע גראָשן און אונדז געבן דערפאר פלעטן אויף שבת תמיד אין איין הויף. מיין ווייב האָט מיט מיר געלערנט הלכות אָרעמאן. איך בין דרינען געווען נאָך גאָר א פריץ און נישט געוואוסט רעכט די דינים פון ארומגיין אין די הייזער. מייע אָבער איז אין די זאכן געווען א וואויל־קענעוודיקע מיט אלע אָפּשניצלעך. זי האָט מיך אלץ געלערנט, ווי אזוי מען באַדאָרף אריינקומען אין א שטוב, ווי אזוי מען באדאָרף קלאָמד פערשט קרעכצן, הוסטן און וואָס פאר א רחמנות-פנים מען באדאָרף מאַכן דערצו; ווי אזוי מען באדאָרף א נדבה בעטן אָדער מאָנען, זיך דינגען און צוטשעפען זיך ווי א זלידנע; ווי אזוי מען באדאָרף צוואוינטשעווען, אָדער שילטן, פלוכן טויטע קללות. איר מיינט, עפעס אזוי גלאַט נעמט מען זיך און מען גייט אין די הייזער? ניי! דאָס איז א גאנצע תורה. ביי יידן א נגיד צו ווערן איז גענוג נאָר מזל. עזרת, פארשטאָכענע אויגן און דאָסגלייכן, דאָס קומט שוין שפעטער פון זיך אליין ממילא. אָבער א יודישער אָרעמאן צו זיין, טאטע וואָס אָרע מאן הייסט, איז מזל אליין ווייניק, ער מוז קענען און וויסן א סך זאכן, וואָס זענען שטארק נויטיק צום עסק. ער באדאָרף

קענען די שפיל און אריין אין דער גרנת אריין אזוי, אז יעדער מוז געבן. ער זאָל אפילו א מיתה משונה איינגעמען. איך מיט מיין ווייב זענען מיר געווען פיס־אַרעמלייט. — איר קוקט מיך עפעס אָנ'עט, מיינע ליבע יידן, ווי איך איז עפעס שטארק קשה. לאָזט זיך דינען, וועל איך געבן צו פאר-האָב שוין אָנגעהויבן צו דערציילן, וועל איך געבן צו פאר-שטיין איך, ווי ווייט איך קען, דאָס אויב'עט. די אָרעמעלייט ווערן, ווי די סאָלדאטן, איינגעטיילט! אין פיעשע... ווארט נאָר, ווארט, עפעס איז דאָ א פארדרייעניש פון הונדערטער סאָרטן, א פלאַנטעניש פון שווערע נעמען פון צונעמענישן אָרעמעלייט, וואָס דראַליען, הולכן מיט די רגלים... דער שוואַרץ-יאָר זאָל זיי וויסן! אָרעמעלייט ווי מיסט, עפעס אזוינע און אזוינע, סכצנים דאָ און דאָרט, אביונים, דלפנים מיט אלע פרושים, שלעפערס און דער וועלט, בעטלער, בטלנים, מקבלים און טעלערלעקער אין דער שטאָט. אלערליי, נאָר אַן א צאָל!... ווארט נאָר, לאַמיר זיך אביסל באַטראַכטן.

פישקען אָבער האָט דאָס באַטראַכטן זיך אויך נישט גע-האַלפן. ער האָט זיך פארדרייט אין די גרוסע מחנות אָרעמע-לייט און נישט געקענט ארויס. איך האָב פון זיינע ווערטער פארשטאנען, אז די אלע מיני אָרעמעלייט ביי אונדז טיילן זיך איין אזוי: פישקע אָדער פיס־אַרעמעלייט, די וואָס שלעפן זיך צופוס, און קאָניצע אָדער בויד־אַרעמעלייט, די וואָס שלעפן זיך ארום אין ביידלעך. אחוץ דעם ווערן זיי נאָך איינגעטיילט אין מינים: שטאָט־אַרעמעלייט, אזעלכע וואָס זענען געבוירן גע-וואָרן ערנעץ אין א שטאָט, געוויינטלעך ערגעץ אין דער ליטע, און פּעלד־אַרעמעלייט, די וואָס ווערן געבוירן פשוט אויף דעם פעלד אין א בויד. זייערע עלטערנס עלטערן האָבן פון אייביק אַן זיך ארומגעשלעפט. די דאָזיקע אָרעמעלייט זענען יידישע ציגינער, שטענדיק וואַנדרעווען זיי פון איין עק וועלט צום אנדערן, זיי ווערן געבוירן און אויפגעוואקסן, האָבן חתונה, פרוכפערן זיך און שטארבן אלץ אונטערוועגנס. זיי זענען פרייע מענטשן, פטור פון אלע זאכן, פון נתינות, טאקסעס וכדומה, אויך פטור פונעם דאוונען און פונעם נאנצן יידישקייט. נישטאָ קיין אויבערהאר. — צו דעם טייל שטאָט־אַרעמעלייט געהערן אלערליי שמעטישע סכצנים פון די דאָזיקע סאָרטן: קבצנים פשוטע יידן, יידענעס, מיידלעך און בחורים, וואָס גייען מיט טאָרבעס אין די הייזער אלע ראש-חודש, אויך אין מיטן דער וואָך און נעמען גראַשנס און שטיקלעך ברויט. א גרויסער טייל יינגלעך און מיידלעך פון די דאָזיקע לויפן אמאָל נאָך אייט־לעבן אויף דער גאס און רייסן ביי די פּאַלעס, ביז מען מוז זיך פון זיי אויסקויפן מיט עפעס א נדבה. — קבצנים כלי-

קרוש. דאס זענען מקבלים, בטלנים, אין איטלעכן קלייזל, וואָס
זופן משניות און זאָגן קדיש ביי א בר-מינן און אויפן הייליקן
אַרט צו א יאָרצייט. מען מעג צו זיי רעכענען אויך שופר
בלאָזער, מזוּזות-איבערקוקער מיט דעם גאנצן קאפיטל אזעלכע
לייט. — תורה-און-מצוה-קבצנים, ווי, אשטייגער, פרושים, וואָס
ווארפן אוועק ווייבער און קינדער, באגראָבן זיך אין א קלייזל
ערגעץ אין דער פרעמד און לערנען „ביצה“ אויף דעם עולם
רעכענונג. ישיבה-בחורים, וואָס גייען ארום שלינגראו-שלאנג,
קראצן זיך אונטערן אויוון און עסן טעג. יידן מיט פאטשייל-
כעס אין די הענט, אָדער מיני גבאים, משטיינס-געזאָגט, וואָס
זאמלען נדבות קלאַמפערשט אויף עפעס א מצוה-זאך. — בא-
האלטענע קבצנים, פון באלעבאטיס, וואָס נעמען קצבה און
נדבות שטילערהייט. — האלבע קבצנים, ווי, אשטייגער, תלמוד-
תורה מלמדים אין פיל שטעט, וואָס זענען האלב-מלמדים,
האלב-כעמלער, און דאָסגלייכן אויך שמיים, דיינים, רבנים.
איטלעכער פון זיי איז האלב דאָס, וואָס ער איז, און האלב
דאָס, וואָס אלע אנדערע יידן מיט טאָרבעס זענען. — יוד
טובדיקע קבצנים, אזעלכע, וואָס קבצען געוויינטלעך פורים,
בשעת יידן בכלל מאכן זיך הארץ און לאָזן זיך פאר גרויס
חרוה גיין קאמפאניעסווייז אין די הייזער, אָדער אמאָל אויך
אונטער א יום-טוב, און הייסן הייסט עס קלאַמפערשט, זיי
קבצען; פאר אנדערע, נעבעך. — גמילות-חסד-קבצנים. אזעלכע
וואָס נעמען זייער גאנץ לעבן נדבות אונטער אן אויס-רייד:
א גמילות-חסד קלאַמפערשט, היינט, מאָרגן גיבן זיי עס מיט
א דאנק צוריק אָפ.

— דערמאָנט מיד, ר' אלטער, — רוף איך מיד אָן, נאָכ-
דעם אז איך האָב פישקעס ווערטער גענומען אויף מיינע כלים
און געמאכט דעם דאָזיקן שטיקל סדר צווישן אונדזערע
קבצנים, — דערמאָנט מיד, איך בעט אייך, אפשר איז דאָ נאָך
קבצנים, וועלכע איך האָב, חלילה, פארגעסן אריינצושטעלן אין
צעטל.

— מילא וואָס מאכט עס אויס? — טוט אלטער א זאָג
און פארקרימט זיך אויף מיר עפעס אזוי, ווי איינער מיט א
באָרד פארקרימט זיך אויף א יונגל, ווען ער מאכט זיך עפעס
נאָריש. — אַיִוּא, ער האָט, חלילה, פארגעסן!... אזא וויכטיקע
זאך דאָס צעטל! און אז מען שטייט נישט אין צעטל, קאָן
מען, חלילה, קיין קבצן נישט זיין?...

— זאָגט עס נישט, ר' אלטער! — שטעל איך מיד
שטארק אקעגן. — אונדזערע קבצנים זענען ביי זיך שטארק
פאָרישן, שרעקלעך לויט נאָך א פיצל כבוד. לאָז איינעם זיך
נאָר דאכטן עפעס א מינדסטע באַלידיקונג, איז ער גרייט צו

דערגיין אייך דאָס לעבן. באהיט זאָל מען ווערן פון אַ סכּצן
 אַ שמעלעך! ... שא, זעט איר, אָט האָב איך מיך טאַקע דער-
 מאַנט! אָן עין־הרע, נאָך אַ סך קבצנים: אייניקלעך, ירושלים,
 ארץ־ישראל־יידן, נשרפים, שלאפע. מערידנדיקע מיט כתבים פון
 דאָקטוירים, עגונות, אלערליי מיני אלמנות, מחברים, ניין
 מאַדנע מחברטעס מיט דעם מאַנס חבורים. נישקשה, דער רוח
 האָט אונדז, ר' אלטער, אויך נישט גענומען. מען מעג גאנץ
 שטארק רעכענען מוכריס־פרים, און אז ס'איז שוין יאָ אזוי,
 רופט־זשע טאַקע אויף אויך אונדזערע דרוקער און אלע מיני
 רעדאַקטערס, זיי מיט אלע זייערע ארבעטער, זעצער, בעלי־
 מניהס, שרייבער, קאַרעספּאַנדענדן — יעמוד עם כל קבצנים! ...
 אצינד, ר' אלטער, באַדאַרף מען די דאָזיקע אלע לייט אויס־
 סאַרטירן, איטלעכן אויף זיין אָרט אין צעטל. דאַכט זיך, קיי
 געם נישט פאַרנעסן, האָ?

— איי, פע, ר' מענדעלע! — מאכט אלטער אויפגע-
 בראכט און הייבט זיך אָן צו קראַצן. — גענוג, כ'לעבן, מיט
 אייערע קבצנים. עם בייסט מיר אזש דאָס לייב, ווי פליי וואָלטן
 מיך אָפּגעשיט. פון מיינעט־וועגן וואָלט איר עם געקענט מאַכן
 בקיצור: כלי־ישראל — איין קבצן, און גאָרנישט. אן עק, א
 סוף זאָל עם האָבן. לאָזט פישקען דערציילן ווייטער און שלאָגט
 אים נישט איבער. אונטערזאָגן אַ וואָרט, ווען עם שטעלט זיך
 פישקען אין גאָרנל און ער בלייבט ווי דערוואָרגן, אָדער אויס־
 בעסערן אים אמאָל דאָס לשון, דאָס — מהיכא־תיתי.

נאָך גאָר ביים אָנהייב איז פישקע געווען דער הון, וואָס
 האָט געדרייט דאָס מויל, ארויסגעלאָזט צעהאַקטע, צעבראַקטע
 ווערטער, און איר, זיין משוררל, וואָס האָט אים אונטערגע-
 האָלפן אין דער נויט און אים אויס דעם מויל ארויסגענומען
 דאָס וואָרט, מיט וועלכן ער האָט זיך געוואָרגן. אָן מיר וואָלט
 שווער געווען פישקען אליין רעכט צו פאַרשטיין. דאָס בין איך
 אַ בעלן צו ווייזן אויף אַ פּראָבע שפּעטער אביסל. אלטער האָט
 דערביי נישט מער געטאָן ווי אונטערגעשטופט מיט זיינע ווער-
 טער: „מיכאַ בקיצור“, „נישמער גאָרנישט“, ווי איינער וואָס
 טרייבט שבת אין שול אונטער דעם הון, ער זאָל עם אָפּמאַכן
 בקיצור, פילנדיק, אז אין דער היים ווארט אויף אים דער קי-
 דוש, אַ טשאָלנט מיט אַ קוגל.

„עך, מיט מאן וואב אָבן קענעט צי פישע, ני קענטי אַך׳
 משאעה זאן ווי מיט מאנע קיאנקע פיסיעך פיעגן מי זעך
 שיעפן זייע פאמעיעך, קיבן (קריכן) ווי די יאקעס״ (ראקעס), —
 אזוי הייבט פישקע אָן ווייטער צו דערציילן מיט זיין לשון-
 וואָס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף, מאכט עס: איך מיט מיין
 ווייב האָבן געהערט צו די פיעשע, דאָס הייסט פיס-אַרעמעלייט.
 נו, קענט איר איך משער זיין, ווי מיט מיינע קראנקע פיסלעך
 פלעגן מיר זיך שלעפן זייער פאמעלעך, קריכן ווי די ראקעס.
 און אזוי גייט פישקעס דערציילונג, אויסגעבעסערט ווייטער:
 מיין ווייב האָט אָנגעהויבן מיך ביסלעכווייז צו זידלען, צו
 שילטן, צו זאָגן שטעכווערטלעך, צו רופן מיך מיט צונעמעניש
 און מיר אַיפצואווארפן מיינע קראנקע פיס. זי איז אקעגן מיר
 ארויס מיט טענות, אז זי האָט אין מיר נאָר אינאנאנצן זיך
 אָפגענארט, פון אויבן ביז אראָפּ; אז זי האָט מיך געמאכט
 פאר א מענטשן, זי האָט מיך אין דער וועלט צווישן לייט
 ארויסגעפירט, זי האָט מיך פארזאָרגט מיט פרנסה, געשטעלט
 אויף א שטייגער, און איך בין איר נישט געטריי, טו איר אלץ
 אויף צופיקעניש. נאָר דאָס אָבער איז געווען זעלטן. איך פלעג
 מיך נישט וויסנדיק מאכן, אַלצדינג אראָפּשלינגען, געטראכט
 ביי מיר: אזוי איז געוויינטלעך דער שטייגער פון א ווייב,
 אזוי באדארף צו זיין. איטלעכן מאן איז דאָס ווייב מכבד מיט
 א וואָרט און אַמאָל טאקע מיט א קלאפ אויך, קוים איז איר
 דער כעס אָפגענאנגען, איז ווייטער געוואָרן א לעבן, פישקע
 ווייטער שטארק חשוב, זי פלעגט ארויפלייגן איר האנט מיר
 אויפן אקסל, זאָגן: „הייטא, פישקע!“ מיינער גייט פאָראויס,
 זי הינטער מיר, און בידן איז עפעס גוט אויפן הארצן. „אָט
 אזוי אָבן מי זעך געאיקט און געקיאָכן.“
 בין באלטע האָבן מיר זיך געשלעפט עפעס גאָר א לאַנע
 צייט און פארשעפטיקט דעם יריד דאָרט, וואָס קלינגט אין דער
 גאנצער וועלט. מיין ווייב איז געווען אויסער זיך, שרעקלעך
 זיך געערגערט, גלייך ווי זי וואָלט פארלוירן תרפ״ט אלפים
 טאָלער. איך טרייסט זי און דרינג איר אלץ: „מילא וואָס איז
 דאָ אויבנס, אבער באלטער הייזער זענען דאָך, ברוד-השם, פאר
 אונדז געבליבן! קארג פאר אונדז אזויפיל הייזער, אזא שטאָט?
 נישט צו פארזינדיקן.“ און זי אלץ אין איין קול: פארברענט
 ווער אינאיינעם מיט דייע הייזער! וואָס טויג מיר, דו ימח-
 שמונא איינער, דיין שטאָט, אזא בלאַטיקע שטאָט! אָט אזא
 שטאָט נארייעסט-דו עס מיר, הא! איך וויל נישט! דו
 הערסט? איך וויל נישט אזא שטאָט. איינגעזונקען ווער דאָ

אין דער בלאַטע און ווארג זיך דיר מיט דיין שטאַט — מיט
דיין בלאַטיקער באלטע!

— ר' אלטער, ס'איז דאָ! — לאָן איך פּלוצלינג ארויס
אויך אויף א קול. — איך האָב מיך דערמאַנט נאָך א סאַרט
קבצנים! קבצניט-באנקירן.

— א גרויסע מציאה, כ'לעבן! — מאכט אלטער, קנאקט-
דיק מיט דער צונג: טצע-טצע-טצע!" — פון מיינעט וועגן
מעגן זיי אפילו נישט געדאכט ווערן.

— איינעם פון די דאָזיקע לייט, שמחהלע דער לעבעדיקער,
קען איך אין הייזער אָפגעטאקסירט, וויפל הכנסה באדארף אים
דורכן יאָר איטלעכס הויז אריינברענגען. די הייזער, זאָנט ער,
זענען מיינע, צאָלן מיר צינוש, גאנץ גלופסק איז מיין קאנטאָר.
זיין שטייגער איז איטלעכן טאָג צו זיין אין א געוויסן טייל
הייזער. ער קומט אריין אין א שטוב לעבעדיק, מיט ברייטקייט.
גיט מען אים כאלד די נדבה, איז גוט; ווען נישט, זאָנט ער:
„א גוטן טאָג! נישקשה, איך וועל פארשרייבן אויף אייך א
חוב“ — און לויפט לעבעדיק, געשווינד ארויס. אפשר האָט
איר געהערט, ר' אלטער, דערציילנדיק, ווי איין גלופסקער קבצן
האָט זיך משרד געווען מיט גאָך א קבצן פון טעטעריווקע און
האָט געגעבן אין נדן אריין די הייזער אין גלופסק? — דאָס
איז שמחהלע דער לעבעדיקער; אָדער אפשר האָט איר געהערט
אויך, ווי אויף א מאַלצייט פאר אַרעמעלייט ביי א גביר אויף
א חתונה איז געקומען א קבצן א געבעטענער, נאָכשלעפנדיק
מיט זיך נאָך איינעם אן אומגעבעטענעם, און אויף דעם פּרעג;
ר' קרוב, וואָס שלעפט איר מיט אייך אן איבעריקן פארשוין?
— ענטפערט ער: „דער דאָזיקער פארשוין איז מיין איידעם,
וועלכן איך האָב צוגעזאָגט קעסט“ — דאָס איז ווייטער טאקע
שמחהלע דער לעבעדיקער. בקיצור, שמחהלע קוקט אויף גלופסק
ווי אויף זיין שטאַט און אויף זיינע הייזער.

— פון מיינע-דוועגן מעג אייער שמחהלע דער לעבעדיקער
די כפרה ווערן, — זאָנט אלטער אָפ זיינס גאנץ בקיצור און
בעט פישקען ווייטער צו דערציילן.

פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף אים אונט-
טער אויף מיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער
אזוי:

דער וועג אונדזערער איז נישט געווען קיין גלייכער, פון
אין שטאַט צו דער אנדערער, אלץ ווייטער, ווייטער. נאָר
וואָס-דען? „מי פיעגן קיבו“, אהין און אהער, זיך דרייען אין
אלע זייטן, ווי ס'איז אונדז אויסגעקומען. איינמאָל זענען מיר
מגולגל געוואָרן עפעס אין א שטאַט, וואָס הלואי דער רוח
זאָל מיך געווען כאפן פריער איידער איך בין אהין געקומען.

צו דער שטאָט אליין האָב איך נישט אפילו. פארקערט, זי
 האָט אקעגן מיר גענוג יוצא געווען, מיך געלאָזט ארומגיין מיט
 אלע כבודן אין די הייזער, נאָר דאָרט האָב איך מיך באגעגנט
 מיט מיין מלאך־המות, געקוילעט זאָל ער ווערן אָן א מעסער!
 „א קיענק אים אין די בייניע!“ — אָט ווי אזוי ס'איז געווען
 אין יענער שטאָט, וואוהין מיר זענען געקומען, איז גע-
 שטאנען קאָניצע — פעלד־אַרעמלייט מיט בוידן. ס'איז געשען:
 א מרידה, באלעכעסלעך פון היינטיקער וועלט האָבן דאָרט אויפֿ-
 געטאָן נייעס, אז אַרעמלייט, חוץ אלטע, קראַנקע און בימערע
 קאלעקעס, ניט צו געבן גאָרנישט. געזונטע בחורים, ווייבער און
 מיידלעך זענען נישט קראַנק צו דינען. צו ארבעטן און מיט
 אייגענער מי צו פארדינען זייער שטיקל ברויט. דאָס יידישע
 נאָרשע רחמנות טוט נאָר אָן גרויסע צרות. דורך דעם, האָבן
 זיי געזאָגט, האלטן זיך ביי יידן פוילע נפשות אָן א צאָל, ווי
 וואַנצן, וואָס זויגן יענעמס בלוט און עסן אָפֿ'עט אנדערע דעם
 קאָפּ. זיי האָבן ביי זיך איינגעפירט עפעס ווי א מין פאבריקע,
 וואו מען האָט מכבד געווען געזונטע אַרעמעלייט, וואָס זענען
 געקומען צו גאסט, מיט עפעס א מלאכה: צו דרייען שמריק,
 צו נייען זעק, און געגעבן זיי דערפאר עסן. אַרעמלייט האָבן
 אָנגעהויבן זעלטענער זיך אהין צו ווייזן. די קאָניצע. וועלכע
 מיר האָבן דאָרט געטראָפן, איז געווען שטארק אויפגעבראכט אקעגן
 דעם דאָזיקן איינפיר, פלאס־פייער. גוואלד! — האָבן זיי אלע
 געשריגן — ס'איז שוין נאָר קיין וועלט נישט. וואו איז דאָס
 יידישע רחמנות? אױס יידישקייט כ'לעבן! ... איינער, ארויסער,
 א געזונטער — א קיענק אים אין די בייניע! — האָט גע-
 פירט דאָס רעדל און געשריגן מער פון אלע: ס'איז סדום, נאָר
 סדום! פארוואָס קומט עס, די נגידים זאָלן זיך זיצן ווי די
 פרוצים רואיק און אנדערע זאָלן אויף זיי האַרעווען? זייער
 גוטס איז דען נישט יענעמס מי, יענעמס פראצע, יענעמס שווייס?
 אליין זענען זיי ביי זיך אָפּגעפיינטע מענטשלעך, היטן אָפֿ'עט
 זייער נפש און ווילן אלץ, יענער זאָל ארבעטן. א נגיד, וואָס
 מער דיק, געזונט ער איז, וואָס מער זיין בייכל איז גרעסער,
 איז ער אלץ מער פאַרנעם. מער פיינע בריה. אונדזער איינער,
 אקעגן, מוז מיט זיין געזונט, זיך, נעבעך, באהאלטן, זיך שעמען
 ווי א גנב. איטלעכער שרייט אויף די ציין, פארוואָס גייט אזא
 געזונטער נישט ארבעטן! עס וואָלט שוין רעכט געווען, כ'לעבן!
 איבערצובייטן די יוצרות: לאָזן די נגידים פרוואון אביסל אר-
 בעטן. וואָס איז? קראַנק זענען זיי? גערעכט, פייבושקע, גע-
 רעכט, מיר זענען אויך יידישע קינדער, אועלכע שמייליקע ווי
 זיי! האָבן אלע אין איין קול אונטערגעבאסעוועט דעם רויטן
 ממזר און ביסלעכווייז זיך צעגאנגען פונעם הקדש.

אָוונט־צײַט באדארף איך גראָד גײן אין א גאס פארביי דעם
 שול־הויף. אינדרויסן איז טונקל און מענטשן א סאך אָן עײַך
 הרע דרױען זיך דאָרט ארום. מיטאמאָל קומט מיר פון דער זײַט
 גאס אָן צו די אויערן עפעס א וויינענדיק קול מיט א געבעט,
 וואָס קאָן רירן אפילו א שטײן. אָפּשטעלנדיק זיך, דערזע איך
 נישט ווייט פון מיר, ווי א צעבראָכענער ייד האַלט אויף ביידע
 אויסגעשטרעקטע אָרעמס א קישעלע, פון וועלכן עס הערט זיך
 א פישטשען פון א ברעקל קינד, וואָס פארנייט זיך, נעבעך,
 שרױענדיק. דער אומגליקלעכער טאטע דרױט זיך אין אלע זײַטן,
 שאַקלט עס, וויגט עס, נעמט עס אין אויף א וויינענדיק קול
 מיט ביטערע קרעכצן: „אוי, וויסט איז מיר, פינצטער איז מיר.
 כױן ווייב שטארבט און לאָזט מיר אויף די הענט איבער א
 פיצל קינד!... אוי, וויסט איז דיר, קלײנע, בידנע יתומהלע,
 פינצטער איז דיר אָן א מאמע! אַדאָ שאַטשאַ! וואָס זאָל איך
 דיר, נעבעך, טאָן?...“ איטלעכער, וואָס גײט פארביי, גיט אים
 עפעס און דער האנט, א טײל ווייבער ווענדן זיך צו אים אויך
 מיט א וואָרט, און ער אַלײן אין אײן אָטעם: „וויסט איז מיר,
 פינצטער איז דיר!“ שאַקלענדיק און ווארפנדיק זיך מיט דעם
 קישעלע פון אלע זײַטן. דאָס הארץ האָט מיר געריסן פאר
 רחמנות אויף דעם וויסטן טאטן און אויף דער וויסטער
 יתומהלע, נעבעך, נאָך אין די וויסעלעך. איך נעם ארויס פון
 דער קעשענע א דרױער און קום דערמיט צו נאָענט צו דעם
 וויסטן טאטן. קוים שטרעק איך אויס צו אים די האנט איבער
 דעם קישעלע, דערלאנגט ער מיר א שטארקן קניפּ, מאכנדיק
 דערביי אויף זײן וויינענדיק קול: „אוי, וויסט איז דיר! מיט
 א קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר“, גלײך ווי מיך מײנט ער.
 איך כאפּ מיך בײ דער האנט פאר ווייטיק, שפּרינג אָפּ'עט דער
 שראַקן אין דער זײַט און בלײב שטײן עטלעכע רגעס פארגאפּט.
 דער וויסטער טאטע דרױט זיך אויס באלד צו מיר. איך קוק
 אים גוט אָן און בין פארצאפּלט געוואָרן... פאר היינט וועט
 גענוג זײן. קום! נא, האַלט אביסל דאָס קינד!“ — זאָגט ער
 און שטופּט מיר ארײן אין דער האנט דאָס קישעלע. דאָס קלײנע
 יתומהלע, זע איך, איז עפעס א ליאלקע, אײנגעוויקלט אין
 שמאטעס, און דער וויסטער טאטע איז דער רױטער ממזר,
 פייבושקע, א קיעוק אים אין די בײניע!“ ער האָט עס
 געמאכט ווי א בריה! געוויינט. געקרעכצט פאר זיך און גע-
 פישטשעט, זיך פארגאנגען אויך פאר דעם קינד... אָט אזוי מוז
 מען, רופּט ער זיך אָן, מיט די נארישע יידישע קינדער האנט
 דלען. ווילן זיי נישט געבן מיט גוטן — מון מען בײ זיי נעמען
 מיט קונצן, אָן דעם גײט עס נישט. דער רב, דער דיין, דער
 שײנער מקבל מיט דעם גאנצן פעקל כלי־קודש — אלע פאר-

שטעלן זיך, מאכן קונצן. יענע מיט זייערע העוויות און איך — וויסט איז מיר — מיט מיין קליין יתומהלע, מעלקט זיך, בחמות!... זאָג, פישקע, זאָמן.

אין יענער צייט, וואָס מיר האָבן זיך אויפגעהאלטן אין הקדש, האָט דער רויטער ממזר אָנגעהויבן זיך צוצושארן צו מיין ווייב מיט גוטע ריידעלעך. זי איז אים עפעס שטארק געפעלן. ער פלעגט זיך כאפן צוטרעגן איר, אז זי האָט עפעס באדארפט, און ליב געהאט זי צו באדינען. ביסלעכווייז האָט ער אליין צו איר זיך אריינגענארט, ביז ער איז געוואָרן מיט איר א שמעלקע. ער פלעגט אָפּווייזן מיט איר שעהנווייז און פלוידערן, ארייננווארפן אין דעם שמועס גראָבע, נישט קיין שיינע ווערטלעך. מינע פלעגט פארשטעקן די אויערן און נישט וועלן. דאכט זיך, הערן. און אז ער פלעגט זי אמאָל אין טאָג אריין לויבן: זי איז א יאָדערדיקע, א פעטע. א לויטערע, א פליישיקע יידענע, אזעלכע ווי ער האָט ליב, פלעגט זי אים אָפּוידלען, א פאטש טאָן אויבן רוקן און דערביי טאקע לאַכן. איך פלעג אויך לאַכן, אמאָל טאקע מיט ווערים, נאָר באלד טאקע מיך באטראכט צוריק: וואָס אַרט מיך א פלוידערזאק? מאָרגן — איבערמאָרגן ווערט מען נאָר זיינער פטור. מיר צענייען זיך, איטלעכער אין אן אַנד דער זייט, און אייביק וועט מען זיין פרצוף־פנים נישט אָנקוקן. און ווייטער, אין די הייזער גייט דאָך מיין ווייב, געלויבט דער אויבערשטער, מיט מיר. אים, דעם ממזר, ווען ער געמט זי אָנ'עט ביי דער האנט און וויל זי פירן, שטופט זי אָפּ'עט מיט א בייזער: „גייט איך, גייט, פע! איך בין אן אשת-איש, האָב, ברודר־השם. מיט וועמען אין די הייזער ארומצוניין“.

אויף סאָרגן, נאָך דער באגעגעניש מיינער מיט דעם רויטן ממזר, ווי ער האָט זיך פארשטעלט פאר א וויסטן טאטן, בין איך מיר געגאנגען אין די הייזער אליין. מיין ווייב האָט אויפ־שטייענדיק אין דער פרי זיך געקלאָגט, עפעס איז זי נישט מיט אלעמען, עפעס ציט זי זיך און גענעצט. עס טון זיין א נוס אויג — און איז דעריבער געבליבן אינערהיים. איך אליין בין געווען עפעס לאַעליכמדיק, עס האָט מיר עפעס געשלאָגן ארויף, היינט איז מיר טאקע געווען אומעטיק איינער אליין צו ניין אָן מיין ווייב. ס'איז מיר ווי עפעס אָפּגענאנגען. איך לייסן נישט, אז זינט דער ממזר האָט זיך צוגעשארט צו מיין ווייב און מיט איר געטריבן קאטאָוועסלעך, איז זי מיר געוואָרן טייערער. עס האָט מיך אמאָל אפילו פארדראָסן, געברענגט ווי א פייער, נאָר דערביי טאקע — איך ווייס נישט פארוואָס — האָט מיך צו איר עפעס געצויגן. געצויגן ווי א כישוף. עפעס איז געווען, ווי זאָל איך אייך זאָגן, א געשמאקער שמארץ ווי פון א בלאָטער בשעת קראצנדיק אים אמאָל אויף מיין לייב

ס'איז א שמארץ מיט הנאה-האָבן. ביידע זאכן איננינעם... ס'איז געווען א געמלאכהטע „אין די הייזער ארומגיין“, גאָר נישט דער טעם, וואָס אן אנדערשט מאָל. איך האָב עם אָפגעמאכט בקיצור, שבת-שטעך, סיוור-ביור ומפליא לעשות — און מיך אָפגעפארטיקט באצייטנס. ארוינקומענדיק אין הקדש האָב איך געטראָפן מיין ווייב, זיצנדיק מיט דעם ממזר און זיך עפעס געשושקעט. דאָס פנים האָט איר געפלאַמט, זי האָט געהאלטן דעם קאָפּ אָנגעבויגן צום ממזר, זיך צוהערנדיק צו זיינע רייד, און א זיסער שמייכל איז איר פון די ליפן נישט אראָפּ. ביי מיין צוקומען צו איר מיט א פרעג: וואָס זי מאכט? האָט זי זיך געטאָן א כאַפּ, געבליבן אַסעגן א רגע אָן לשון און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. דערנאָך טאַפט זיך מיך אָנ'עמ, ווי איר שטייגער איז געווען, און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט דו, פישקע, וואָס איך בין קראַנק? דאָס איז נישט קיין גוט אויב, דאָס איז מיר געקומען פון צופוסגיין. די רופאַטע, וואָס גייט אריין, האָט מיך געהייסן גיין אין באָד, מחילה, אויסשמיסן זיך, לאָזן זיך שטעלן באַנקעס, גוט אויסרייבן זיך אויף דער נאכט און שוויצן. גיין, פישקע! צופוס ווייטער קאָן איך נישט גיין. ר' פייבושקע איז אזוי גוט, אזוי פּיין און וויל אונדז נעמען מיט זיך אין בויד. וואָס טוט מען, פישקע? וואָס זאָגסט-דו, האָ? דער ממזר. א קיענק אים אין די בייניע איאן! האָט אויף מיר געקוקט עפעס מיט אזא אייגעלע, מיט אזא שמייכעלע, וואָס האָט מיך געשטאַכן. עם האָט מיך פארקלעמט ביים האַרצן, ס'איז מיר געווען צום מוט ווי א יונגל, וועלכן דער רבי הייסט זיך לייגן אויפן בענקל, אים אָפצושמייסן. איך האָב געמאכט א היפשע ווילע מיט דער צונג. עפעס אָן ווערטער, און נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן.

— וואָס שווייגסט דו? וואָס ענטפערסט דו נישט? צעשרייט זיך אויף מיר מיין ווייב מיט כעס. — איך ווייס, עם ארט דיך גאָר נישט מיין געזונט, ווילסט מיך גיכער פטור ווערן, מיך טרייבן יונגעהייט אין דער ערד אריין. ווארט גאָר, ווארט, דו. עכבראש איינער! גיכער וועסט-דו אָנלייגן מיט דעם קאָפּ, א מיתה משונה איינגעמען: הערסט-דו, פישקע, פאראפּאַטשקע, די ערד וועסט-דו ביי מיר קייען! גישט איין האָר אין קאָפּ וועט דיר איבערבלייבן. די ציין וועל איך דיר אויסזעצן! אז מיין ווייב האָט געעפנט א מויל, פלעגט מיר אין בויד קאַלט ווערן. איך בין געשטאַנען צעקאָכט, דערשלאָגן און דער הרגענט. ווי מיר איז דענסטמאַל געווען אויפן האַרצן — ווייסט גאָר איין גאָט וואויל. וואָס האָב איך געקענט טאָן? איך האָב אָנגעבויגן דעם קאָפּ און געמאכט צו מיין ווייב: „שא, שריי נישט, ערגער דיך נישט אזוי, שא, דו וועסט פאָרן! פארוואָס נישט?

— אָט אזוי רעד! — זאָגט מיין ווייב שוין ווייכער. פאר-
וואָס־זושע, אז מען רעדט צו דיר, שטייט־דו ווי א לימענער
גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אזוי גוט.
אזוי פֿיין, וויל אונדז מיטנעמען אומזיסט — און ער זאָל דאָס
באָטש זאָגן א דאנק! שעמען מעגסט־דו זיך אין דיין ווייטן
האלדז, דו גראָבער יונג איינער.

וואָס האָב איך געקענט מאכן? איך האָב געמוזט טאָן דאָס
אויך, זאָגן דעם ממזר א דאנק.

ר' אלטער, נאָך איינער!... — טו איך א זאָג הויך אויף
א קול.

— וואָס איז, ר' מענדעלע, נאָך א מציאה? — מאכט אל-
טער צו מיר מיט א געשפעט. — נאָך א פרישן סאָרט קבצנים
האָט איר געפונען? גאָט מעג איך, כ'לעבן, שוין באשערן
בעסערע מציאות. גענוג שוין קבצנים!

— ניין, ר' אלטער! איך מיין נאָך איין היים־הנאָ
היה־טריינעס, וואָס ציטערט אזוי פארן ווייב. אונדזער פישקע,
דאכט זיך מיר, פלעגט פון זיינער כאפן אמאָל אויך הייסע
פעטש.

טו

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך ארבעט,
העלף אים אונטער אויף מיין שטייגער, אלטער טרייבט אונטער
אויף זיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אזוי:
אויף דעם אנדערן טאָג נאָך דעם פריערדיקן שמועס, האָט
זיך די קאָניצע גערירט און ארויסגעטראָטן פון סדוט, ווי יענע
שטאָט האָט ביי דער דאָזיקער כאליאסטער געהויסן! זי איז
ארויס מיט א רעש, א געפילדער, מיט א שילטן, פלוכן פון א
סך מייילער און א סקריפּעריי פון רעדער. עס האָט זיך געשאָטן
אויף דער שטאָט טויטע קללות: פארברענט זאָל זי ווערן!
די באַלעבאטיס זאָלן צען מאָל אין טאָג פנרן פאר הונגער און
ווי נשרפים אין דער וועלט זיך ארומשלעפן... — דריי בוידן
זענען געווען פול אָנגעזעצט מיט אלעד־האנט פארשוניען: יידן,
יידענעס, ווייבלעך, בחורים, גרויס און קליין, און צווישן זיי
אויך מיין ווייב מיט מיר. מיר זענען, למזל, דערהויבט געוואָרן:
אריינגעטראָטן אין דינסט אין דער קאָניצע אריין.

הערט איר, מיינע ליבע יידן, עס האָט זיך מיר געעפנט
עפעס נאָך א נייע וועלט, און אין אָנהייב איז מיר מיט דער
כאליאסטער גאנץ פריילעך געווען. איך פלעג מיך אָנזען און

אָנהערן וואונדער־שיינע זאכן, וואָס גאָר אוממעגלעך אלצדינג
מיט איטלעכס פּיצעלע באזונדער איבערצוגעבן. איך פלעג
הערן, אשטייגער, ווי מען פלעגט אָפּריכטן, אָפּשפּעטן פון דער
גאנצער וועלט און אימלעכן זיך נאָכקרימען; ווי איטלעכער פון
די פיינע מענטשלעך פלעגט דערציילן עפעס אויף גנבה־לשון
זיינע אלע גענג און שפיצלעך, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן. איינער
דערציילט ווי אזוי ער האָט זאבאַרעט א קרעל (געגנבעט א
ברויט); דער אנדערער — ווי אזוי ער האָט זאלאַברעט א
כפרהניצקע (געגנבעט א הונ); דער דריטער — ווי אזוי ער
האָט געלחזנט קלינגערס (אויסגעכאפט געלט) און אין די גאר־
גאָלעס אריינגערומט, און דער פערטער — ווי אזוי ער האָט
גע'בעל־דברט א יאָלד (געהרגעט, געשלאָגן איינעס א כאלעכא־
טיש קינד). נגידים פלעגט מען שילטן אויף וואָס די וועלט
שטייט, גלאַט אזוי זיך. פאר גאָרנישט. איך קאָן אייך שווערן
אין טלית און אין קיטל, אז זיי האָבן די נגידים א סך מער
פיינט, ווי די נגידים זיי. א נגיד האָט ביי זיי געהויסן עפעס
אזויפיל, ווי : פּיאָווקע, צעשטאָפּטע קישקע, פארשטאָפּטער קאָפּ
און פארשטאָפּט הערצעלע, פארשייט בן־יחידל, קופּערנער
שמערן, און דער שוואַרץ־יאָר ווייסט דעם טאטן, וואָס נאָך
פאר א מיאוסע צונעמעניש : ס'איז ביי זיי פאררעכנט געווען
פאר א מצוה א נגיד אָפּצוטאָן עפעס א שפיצל, וויבאלד נאָר
מעגלעך. זיי פלעגן אָפּשיקן צו די נגידים בויכווייטיק, שמע־
כעניש יסורים, לייך און כלא־מיני קרענק, בשעת אמאָל עפעס
א צרה. מיך פלעגן זיי, אין שפּאס אמאָל, רופן נגיד, דערפאר
וואָס איך פלעג זייער אָפּט מיך פאר די נגידים ארויסשמעלן
און שטארק אָננעמען זיך פאר זייער כבוד. ווייל אויפהאלטנ־
דיק זיך פרייער אין באָד, בין איך דאָך צווישן נגידים דער־
צויגן געוואָרן, מיט זיי עפעס דאָך איבערגעהאט עסקים, ווי
אשטייגער; הוטן זיי דאָס אָנטאָן, צוטראָגן זיי דאָס פעקל
זאכן : א שפּעלע וואַסער, א קויל פיייער און דאָסגלייכן נאָך
אזעלכע געשעפטן. — איך פלעג הערן א שמועס פון בחורים
מיט מיידלעך, ווי זיי טרייבן קאטאָוועס און רעדן זיך שידוכים.
איין בויך האָט זיך משהך געווען מיט דער אנדערער. די קונץ
פון פארשטעלן זיך איז ביי דער כאליאַסטרע געווען שטארק
געהויבן, עס האָט געטויגט צום עסק. ווען אמאָל איז אויסגע־
קומען, האָבן די שיינע לייט זיך פארשטעלט : איינער פאר א
הויקערדיקן, דער אנדערער פאר א הינקנדיקן, דער פאר א
בלוינדן, יענער פאר א געלוימטן, די פאר א שטומע, און יענע
פאר א קרומע. נאָר אמתע, נישט געמלאַכהטע קאלעקעס, ווי,
אשטייגער, איך און מיין ווייב, דאָס האָט ביי זיי געהאט נאָר
א גרויסן ווערט. זיי האָבן אָפּט געזאָגט, אז אזעלכע פעלערן

ווי אונדזערע איז פאר אַרעמעלייט א שאַץ, א מתנה פון זיין ליבן נאָמען. זיי קענען זייער פיל איינטראָגן. מיין ווייבס פער לער איז זיי נאָך בעסער געפעלן. היינט פלעגן זיי גלאט בטל ווערן פאר איר פייסק, וואָס אויף שרויפן. די האָר האָבן זיך געשטעלט, אז זי האָט געעפנט א מויל.

דער רויטער ממזר האָט זיך שטארק געדרייט ארום מיין ווייב און זיך פשוט געהאנגען אויף איר, ער האָט זי געקאָשט קעט, געקעכלט און צוגעטראָגן איר פון פייגלמילך: געקאָכטע ארבעס, באָב, פלוימען — וואָס נאָר ער האָט ערגעץ דערטאפט. איך האָב מיך אָבער באטראכט: כאפט דיך דער וואטער-מאכער! וואָס קאָן עס מיך ארן? קעכל זי, קאָשקע זי, וואָס קענסט דו דערמיט מיינען, וואָס?... גאָרנישט. אז זי איז אן אשת-איש! מילא איז דאָך אַן סכנות... מיינסט-דו דאָך, גאנץ זיכער, נאָר איר פעלער, פשוט א בלינדע איז גוט, מען קאָן מיט איר מאכן געלט, טאָ האָב-זשע! בליבניק איינער, די גאל. מיין ווייב גייט לעת-עתה אין די הייזער אלץ טאקע מיט מיר. וואָס-זשע האָסט-דו, טיפש איינער, געפועלט מיט דעם צולאָג-משען זי צו זיך, מיט דעם איזניוכען זיך צו איר, אז דער רעכטער עיקר זאך — אין די הייזער גיין, גייט זי טאקע מיט מיר, מיט מיר?...!

און דעריבער, ווייל איך האָב אזוי מיר געטראכט, האָב איך שטארק באגערט לערנען הלכות אַרעמאן מיט אלע פישט-שעווקעס, בכדי מיין פלוניטע דערמיט געפעלן, און געמאכט דעם עסק שוין גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיך שוין אויסגעלערנט ווי אריינצוקומען אין א שטוב. די קונץ בא-שטייט דערין: אריינקומען זאָל מען מיט א רוגה, אָנגעברונגענט, און מאַנען די נדבה ווי א חוב, מען זאָל קריכן, ארויפקריכן אויבנאָן און פארקריכן אוש אין דער ספאלניע, אויפצוזוכן דעם באלעבאָס אָדער די באלעבאָסטע דאָרט. אין דינגען זיך בין איך געווען א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט. דער גאנצער שכל שטעקט דערינען: קיינמאָל באדארף נישט געפעלן וויפל מען גיט. גיט מען א שטיקל ברויט, זאָל מען בעטן עפעס געקעכטס, א ביסל באַרשטש; גיט מען געלט, זאָל מען בעטן א העמר, אלטע תחתונים און זאָקן וכדומה. שטענדיק באדארף מען זיך נאָר קרימען און בלאָזן, קיינמאָל נישט דאנ-קען, נאָר וואָרטשען און אמאָל אויך טאקע שילטן.

וואָס-זשע טוט דער רויטער ממזר? א קיענס אים אין די בייניע איאן? דער רויטער ממזר טוט אויף הסברות, ווי מיי-נער פטור צו ווערן. ער קלערט ביי זיך גאנץ זיכער אזוי: אין הלכות אַרעמאן, פישקע, מעגסט-דו ביי מיר די רובעס הייצן. איך קאָן מאכן די שפיל אכציק טויזנט מאָל בעסער פון

דיר. און אז איך האָב מיר אריינגענומען אין זינען די פרנסה מיט דיין בלינדער, וועט מסתמא שוין זיין רעכט. נישטקה, איך וועל דיר, מיט גאטס הילף, שוין פארזאָרגן — ער האָט צו מיר זיך גענומען און געמאכט אויס מיר א קאָטער. איך בין מיאוס אראָפגעפאלן ביי מיין ווייב און געהאט ביי איר א פנים ווי חוזק. קיין אנדער וואָרט האָב איך פון איר נישט געהערט, נאָר ווי: געשוואָלן ווער, לייג אָנ'עט מיט דעם קאָפּ, ווערס זאָלן דיר עסן, דו פרעסער, יונגאמטש איינער, דו אזוי נער, אזוינער! דער ממזר, קיין תחית המתים זאָל ער נישט אויפשטיין, האָט אלץ אויף מיר געגראָבן און מיר געטאָן צום טויט, ביז איך בין ביי איטלעכן געוואָרן צורשאַנד און געשפעט, אלע בוידן האָבן לָסוף מיט מיר געהאט צו טאָן. וואָס א מינוט — איז איבער מיר געפאלן אן המצאה, וואָס א רגע — האָב איך געהייסן מיט אן אנדער צונעמעניש. איטלעכער האָט מיט מיר געטאָן, וואָס זיין הארץ גלוסט. איך בין געווען דאָס כפרה־הינדל. האָב איך אמאָל מיך געביזערט פאר צרות, פלעגט עס איטלעכן אונטערטראָגן. זעט נאָר, האָט מען געמאכט, ווי דער גגיד האָט זיך צעיאכטערעט, ער וועט שוין באלד פלאַנכענען. האָב איך מיך אמאָל באוואשן מיט טרערן פאר ווייטיק פון די קלעפּ, וועלכע אין מיר איז אריין, פלעגט מען זאָגן: וואָס איז מיט דיר דאָ אזוי די שמחה, פישקע? וואָס האָסטו זיך עפעס אזוי צעלאַכט מיט ציין? זעט נאָר, עולם, ווי פישקע לאַכט! — דערלאַנגט אים, יידישע קינדער, פלעגט זיך הערן דעם ממזרס קול, דערלאַנגט אים, נעבעך, א טעלער העטשע צווישן די ליטקעט, א רייב איבער די לאָפּעטקעס, דאָס איז א רפואה צום לאַכן. אויב, חלילה, עס וועט נישט העלפן, באַדארף מען אים גלעטן די האָר, אָנגעמען ביים אויער און איינרוימען אים א סוד, דערפון וועט זיך אים שמעלן טרערן אין די אויגן, ווי פון א כזית מרור. מען מוז דאָך א יידן ראַ טעווען. — אמאָל פלעגט מען מיך ארויסוואַרפן פון דער בויד, און אז איך בין מיט די קראַנקע פיס געלאָפן נאָך דעם וואָגן, ווי נאָר איך האָב געקענט, און געמאכט מיט די זייטן, האָט מען צוגעפליעסקעט, צוגעפאטשט מיט די הענט און געשריגן מיט א געלעכטער: בראַוואָ, פישקע! אָט אזוי, פישקע, טאני אביסל, טאני! קוקט נאָר, עולם, ווי פישקע הייבט פיסלעך, ווי שיי, אָן עין־הרע, ער טאנצט! ער מעג אויף אלע התונות טאנצן. קיין בייז אויג זאָל אים נישט שאַטן. — איינמאָל האָט זיך אָנגערופן איינער — און אלץ טאקע דער ממזר, א קיענק אים אין די בייניע איאן — עולם! פישקע איז נאָר א גלייבער. ער פארשטעלט זיך נאָר, דער גנב, פאר א קרומען, ער מאכט אויס אונדז אלע חוזק. מען באַדארף אים פריער אויסגלייכן,

גיט אים דאָרט א טעלעמעטשע אין דעם דיך, וועט איר זען.
ווי ער ציט אויס גלייך א „פולקע“ — הכלל, יידן, מען האָט
מיך געפייניקט, מען האָט מיר שטארקע יסורים אָנגעטאָן, אוי,
פלעג איך מיך דערמאנען אין די גוטע גליקלעכע יאָרן, וואָס
איך בין מיר געזעסן ווי א שררה אין באָד און געלעבט ווי
נאָט אין פראנקרייך! וואָס איז מיך דען דאָרט אָפגעגאנגען?
— מילא, נעמט מען און מען נט אָפ, — פאלט אלטער
אריין פישקען אין די רייד, — דערויף איז דאָך דאָ ביי יידן
א גט.

— יאָ, גערעכט, — מאכט פישקע מיט א זיפן, הלוואי
וואָלט איך עס טאקע פריער געטאָן, וואָלט אז וואויל און נוט
געווען מיר און אפשר נאָך עמעצן... נאָר איך ווייס נישט וואָס
מיר איז אזוינס געשען. נאָר א כישוף האָט מען מיר אָפגעטאָן.
ס'איז א ווייטיק, א בושע צו זאָגן, דאָס הארץ האָט מיך צו
מיינער עפעס געצויגן... ווי שטארק איך האָב געליטן און גע-
האט געבראָטענע לייד, פונדעסטוועגן האָט מיך דער רוה נאָך
איר גענומען. איך ווייס נישט, צי איז דאָס געווען פון מיר
נאָר אן עקשנות — אז דיר, ממזר, גלוסט זיך, ווילסט צווישן
מיר מיט מיין ווייב אָנמאכן א בייז לעבן און מיך פטרן, וויל
איר, דיר אויף צו-להכעיס, מיך דווקא אין איר האַלטן און
נאָך מער ווי פריער, מיט ביידע הענט זיך האַלטן. אָדער דאָס
איז געווען, ווי זאָל איך עס זאָגן, גלאט אזוי פון זיך אליין...
עפעס טאקע נאָר א כישוף, איר געשטאלט האָט מיך עפעס
גענומען. א געזונטע, א דיקע, א יאָדערדיקע, אפנים אָפגעגאָסן,
נישט אזוי שיין ווי הנעוודיק. פיל מאָל פלעגט זיך מאכן, אז
פאר גרויסע צרות און הארצווייטיק האָב איך מיר געוואָלט א
מעשה אָנטאָן, געוואונטשן מיר דעם טויט מיט איר אינאיינעם.
היינט, היינט, פלעג איך ביי מיר טראכטן, מוז עס האָבן אן
עק, היינט זאָג איך איר: גט! נאָר קוים בין איך צו איר צו-
געקומען נאָענט און זי האָט מיט מיר געמאכט א רעד, אָדער
ארויפגעלייגט די האנט מיר אויפן אקסל און געזאָגט: פיר מיך
פישקע! האָט מיר אָפגענומען דאָס לשון און בין עפעס ווי
איבערגעביטן געוואָרן.

אין א גוטער שעה איינמאָל, גיענדיק מיט מיין ווייב אין
די הייזער, עפעס מיט א גרינג געמיט, טו איך א זאָג; בתיה,
נשמה מיינע, וואָס וועט דער תכלית זיין פונעם שטענדיקן
ארומשלעפן זיך? עס פאסט, כ'לעבן, נאָר נישט פאר אונדז.
אין גלופסק האָבן מיר ביידע, ברוך-השם, א שטיקל נאָמען
געהאט, דו מיך האָסט ארויסגענומען דאָרט פון דער באָד. א
קאטאָועס עפעס גלופסקער געמויערטע באָד, וואו עס ווארפן
זיך איבער א וואָך אזעלכע בערן, גרויכע לייט! דיך האָט

אויך איטלעכער געקענט, און אויף דיר כבוד געלייגט. היינט זענען מיר נע-ונד עפעס מיט שלעפערס אין דער פרעמד, און וואָס פאר א פנים האָבן מיר, משטיינס-געזאַנט? — ״וויילסט אפשר צוריק קיין גלופסק! ענטפערט אָפֿעט מיין ווייב ווי אויפגעבראכט. — מעגסט זיך דיר, פישקע, אהין צוריקקערן, אויב דיר גלוסט זיך אזוי. איך בשום אופן נישט. אין גלופסק זענען דאָ היינט גענוג אָרעמעלייט אָן מיר. וואָס א טאָג וואקסן דאָרט אויס פריש-צאפליקע קבצנים, שפאָגל-נייע מקבלים, באלעבאטים גייען היינט דאָרט איינער צום אנדערן אין די הייזער ארום.״ — פון מיינעט-וועגן מעג זיין אן אנדער שטאָט אויכ'עט, — ענטפער איך צוריק. — נשמנוי, קלייב דיר אויס עפעס א שטאָט, וועלכע דיר געפעלט, און לאָמיר זיך דאָרט באזעצן. אז מען ווייסט דאָס איז אונזער שטאָט, דאָס זענען אונזערע הייזער, אונזערע באלעבאטים, איז עפעס מזל און ברכה. ווי זאָגט מען עפעס: איטלעכער הונט אויף זיין מיסט. — באלד, פישקע, באלד, — מאכט מיין ווייב, קלאפנדיק מיר מיט איר האנט איבערן רוקן נאָר פריינטלעך, — לאָמיר נאָך אביסל פאָרן, לעבן, רייבן זיך אין דער וועלט. ס'איז עפעס גוט, פריילעך מחיה... האָב צייט אביסל, פישקע, מיט דיין שטאָט. באלד, באלד!

איר „באלד“ האָט געדויערט א לאנגע צייט און ס'איז נישט געווען קיין עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איר בערגעווען אין גענוג שטעט, האָב מיך אָנגעליטן גענוג צרות און פיין. אינגאנצן האָב איך עם געהאט צו פארדאנקען אים, דעם ממזר, א קיענק אים אין די בייניע איאן... פישקע טוט א זיפץ טיף פונעם הארצן און בלייבט זיצן שטיל מיט צונעמאכטע אויגן. מיר לאָזן אים אביסל צו זיך צו קומען, דערנאָך הייבט ער ווייטער אָן, און די מעשה דער-צוילט זיך אזוי:

טז

צו דעם צונעמעניש „גיד“ האָב איך אין דער לעצטער צייט באקומען גאָך א נייעם טיטל: „תּרְבֵּל“. דעם דאָזיקן טיטל האָט מיר געגעבן דער ממזר, פארכאפט זאָל ער ווערן. און אזוי האָט איטלעכער פון דער כאליאסטרע מיך גערופן: פישקע תּרְבֵּל. — מקבל איז ביי זיי אזא מיאוס וואָרט, וואָס ביים ארויסברענגען עם פונעם מויל שפייט מען זיבן מאָל אויס. די שנאה, וואָס הערשט געוויינטלעך צווישן באלמעלאַכעס, סוחרים, קרעמער און דאָסגלייכן וואָס האָבן איין ברויט, איז

א הונט אקענן דעם, ווי זיי, די בויד־ארעמעלייט, האָבן פּיננט די שטעטישע קבצנים און כּפרט נאָך דאָס נאַנצע קאַפּיטל מקבלים, אָט־די ווערעמדיקע מקבלים, פּוילע מיוחסים, פּאַר־שאַפּאַצעוועטע שיינע יידן, פּלעגן זיי אלץ זאָגן מיט גאַל, זענען ווי די וואַנצן פּול אין אלע הייזער און נישט אויסצוהאַלטן פּון זיי, מען צעשטאַפּט זיי די קישקעס אויף אלע שמחות: חתונות, בריתן און קריאת־שמע־לייענענס, רייסן פּון טויטע און פּון לעבעדיקע, און מיר, נעבעך, רייסן קריעה, האָרעווען, פּראַצעווען אויפן שטיקל כּרויט און ווערן פּאַרשוואַרצט. די דאָזיקע אלע צעקראַכענע נפּשות, פּלאַסקעדריגעס, האָבן זיך גענומען דוד־המלכּ תּהלימל און מאַכן מיט אים די שפּיל. דוד המלך זאָל געווען פּריער וויסן צו וועמען אין די הענט זיין תּהלימל וועט אַרײַנפּאַלן, וועלכע פּרנסות די פּוילע, פּאַר־שימלטע לאַפּניצלעך מיט אויסגעווייקטע פּנימאַלעך ווען דערמיט מאַכן, וואָלט ער עס, גאַנץ זיכער, נישט געמאַכט. —

— ביין, בתּיה! — האָט דער ממוז געמאַכט צו מיין ווייב. — פּון אייער פּישקען וועט קיין לייט שוין נישט זיין. ניין־ניין, נישט קיין לייט, איינער פּון אונדזער חברה! ער איז אַ מקבל מיט די ביינער. אַ מקבל מיט אלע חר־גריבעלעך. דאָס פּאַרן אייערס מיט אים, ראָס רייסן זיך אין דער וועלט, וועט אים כלל נישט העלפּן. אין הלכות אָרעמאָן ווייסט ער נישט מאַי דקא אמרי רביצין. נישט קיין מענטש, ווי עס גער־הער צו זיין. איר וועט, נעבעך, האָבן פּון אים אַ פּאַרפּוילטע גאַל. אי, אזא בתּיה, איך זאָל האָבן אזא בתּיה! אַ גליק, ווי איך בין א יור, אַ גליק וואָלט איך מיט אייך געמאַכט!

נאָך די אלע מיטל, וועלכע דער ממוז האָט געברויכט, אַנד צומאַכן צווישן מיר מיט מיין ווייב אַ בייז לעבן און מיך דערווייטערן פּון איר דורך רכילות, וואָס נישט געשמויגן, נישט געפּלויגן, איז אים לסוף געראָטן צו פּאַלן גאָר אויף עפעס נייעס. ער האָט מיך פּאַרמסרט פּאַר מיין ווייב, אָנגעד־רעדט אויף מיר שטילערהייט, אז איך שרכן מיך עפעס צו אַ מיידל פּון אַ בויד און מאַך מיט איר עפעס צופּיל חן... צווישן דער כאַליאַסטרע האָט זיך געפּונען אַ האַרבאַטע מיידל, מיט וועלכער איך האָב, אמת טאַקע, ליב געהאַט צו שמועסן זייער אָפּט און ...

— הא, וואָס איז דאָס פּאַר אַ מיידל עפעס? — פּאַל איך, אַלטער, פּישקען אין די רייד אַרײַן. — הא, פּישקע, זיי זיך מודה!

— דאָס מיידל איז געווען אַ ווילד־פּרעמדע אין בויד, און זי האָט, נעבעך, גענוג זיך אָנגעליטן, גענוג אָפּגעקומען אין אירע יונגע יאָרן. איך בין זיך מודה, אז איך האָב ליב געהאַט

טאקע מיט איר אינאיינעם צו זיצן און צו שמועסן. מיר פלעגן אויסניסן איינער דעם אנדערן אונדזער ביטער הארץ. זי פלעגט אויף מיר רחמנות האָבן און נישט איינמאָל וויינען אויף מיינע און אויף אירע צרות. איי, איר זאָלט וויסן, וואָס דאָס איז פאר אַ מיידל! איי, איר זאָלט וויסן אירע צרות, נע- בעד! — האָט פישקע אויסגעלאָזט מיט טרערן אויף די אויגן.

מיר האָבן געבעטן פישקען אונדז קלאָר צו מאַכן, ווער איז דאָס מיידל און וואָס מיט איר האָט זיך אזעלכעס געטראָפן. — אז איר בעט מיך אזוי, — האָט פישקע אָנגעהויבן, גאָכדעם אז ער האָט מיט אן עק ארבל אויסגעווישט די אויגן, — אז אייך איז נאָך נישט נמאס געוואָרן הערנדיק מיך, וועל אייך אייך צוליב טאָן און דערציילן, ווי ווייט נאָר אייך קען. הערט, זייט מוחל, און האָט קיין פאראיבל נישט, אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאט:

דאָס מיידל איז געווען נאָך אַ קינד, אז די מאמע אירע האָט זי געבראכט קיין גלופסק אינאיינעם מיט אַ קלימעקל זאכן און אלטע בעבעכעס. דאָס קלימעקל האָט זי אָפגעוואָרפן דאָרט ערגעץ אין אַ שטיבל ביי אן אלטער יידענע, אַ מכשפהטע. אַפנים, דאָס איז געווען אַ מעקלערין פון דינסטן. די אלטע יידענע פלעגט אוועקגיין מיט רער מוטער, איבערלאָזן דאָס קינד איינע אליין אָן עסן און פארפאלן ווערן אויף אַ גאנצן טאָג, אז דאָס קינד האָט איינמאָל געוויינט, געצאפלט: מאמע, נעם מיך אויך מיט זיך! האָט די אלטע מכשפהטע אויף איר זיך שטארק געבייזערט, מאכנדיק צו דער מוטער: חלילה! מען טאָר פון איר גאָרנישט וויסן, עס קאָן שאטן צום עסק. אין עטלעכע טעג ארום האָט די מאמע זי גענומען און גאנץ שטיל זי אריינגעפירט למול אין אַ קיך, ערגעץ אין אַ באלעד באטיש הויז. עס האָט נישט געדויערט לאנג איז זי מיט דער מאטען איבערגעגאנגען ערגעץ אנדערשוואו אין אַ קיך און פון דאָרט ווייטער אין אַ נייער קיך, אזוי אז אין אַ קורצער צייט זענען זיי מגולגל געוואָרן אין אַ היפש ביסל קיכן. די מאמע איז מיט אַיטלעכן מאָל איבערקלייבן זיך אין אַ נייער קיך גע- וואָרן צו איר אלץ ערגער און שלעכטער. איר טאטן האָט זי ווייניק געקענט. פריער אין דערהיים איז ער געווען אַ זעלטע- נער נאסט, שטענדיק אונטערוועגנס, אונט דערנאָך דאָ אין די קיכן האָט זי אים קיינמאָל נישט געזען. זי וואָלט אפילו נאָר פארגעסן אויב זי האָט אַ טאטן, ווען די מאמע זאָל אים פופציק מאָל אין טאָג נישט שילטן בשעת זי פלעגט צו איר אויסלאָזן איר שווער ביטער הארץ. „אָנלייגן זאָל ער מיטן קאָפּ, דער שיינער טאטע!“ פלעגט זי שילטן, פלוכן. „דאָס

ווייב האָט ער געפטרט נאָך אזויפיל יאָר מי, בויכווייטיק. וואָס זי האָט געהאט ביי אים, און איר נאָך אָנגעהאָנגען — געהאָנגען זאָל ער ווערן! — א באַמבע, א קינד אויפן האַלדז, וואָס איבער איר קאָן זי אויף קיין אַרט נישט איינזיין און באַדאַרף זיך מיט איר שטיקן, באַהאַלטן. וואָרום ווער וויל עס דען האָבן ביי זיך א קעכנע מיט א קינד? — נישט איינמאָל טאַקע פֿלעגט די באַלעבאַסטע אין קיך אַרײַנגלױפֿן, ווען דער וואַרמעס איז נישט געווען עפעס אזוי געראָטן, און פֿילדערן, שרייען, פֿאַרוואָס האָט גאָט זי געשטראָפֿט מיט אזא קעכנע. וואָס שעפט אָפּ דאָס אויבערשטע פֿון דער יוד און גיט עס איר שײַן טעכטערל אוועק. כאַטש דאָס טעכטערל, נעבעך, האָט געדאַרט, געקוואַרט און געגעסן קרענק. די מאַמע פֿלעגט עס פֿאַרשטופֿן, אזוי ווי טריפּה סחורה, אויפֿן אויוון, אין א ווייניג קעלע דאָרט איז עס דעם גאַנצן טאָג אָפּגעזעסן אויף איין אָרט, איינגעהויקערט אין צענטן, און מען האָט נישט געטאַרט הערן פֿון איר קיין פֿיפּס. עס פֿלעגט איר די סמאיע איבערגיין, שמעקנדיק די ריחות פֿון געבראַטענע גענדז, געפרעגלטע לעד־בערלעך, און זי... שא, נישט קיין וואָרט! זי האָט שטילערהייט געליטן, נעבעך, הונגער, ביז מען האָט זיך דערמאַנט אַרײַנצור־שטופֿן איר אין הענטל א טרוקן שטיקל ברויט און אַמאָל אויך אין אָפּגעלעקט ביינדל, אָדער עפעס אַנדערש, וואָס איז איבערגעבליבן אויף די טעלער. אַמאָל ווידער האָט מען אין איר זיך גאָר פֿאַרגעסן, און אז זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן און א פֿיפּס געטאָן, פֿלעגט זיך ווייזן אין דער הויך אויפֿן אויוון א קאָטשערע, א לאַפּעטע, אָדער א שטעקן, א פּאַלאַניק און שלאָגן אויפֿן קאַפּ, אויף די הענטלעך, אויף די פֿיסלעך, וואו נאָר עס האָט געטראָפֿן, און דערביי האָט זיך געשאַטן טויטע קללות און חרמות אויף איר טאַטן און טאַטנס טאַטן ביז אברהם אבינו. אזוי האָט זי פֿאַרבֿראַכט אין קרענק אין צרות אירע יוגע יאָרן אויף די אויוונס. פֿונעם שטענדיקן זיצן אויף איין אָרט איינגעבויגן, איינגעהויקערט איז זי געד־וואָרן האַרבאַטע, נעבעך.

פֿונעם אויוון אַראָפּקוקנדיק פֿלעגט זי זען עפעס א יונג־מאַן. ער איז געווען א אָפּטער אַרײַנגייער צו דער מאַמען איר רער אין קיך. די מאַמע פֿלעגט זיך אין אים שמעלצן, אים האַדעווען פֿונעם אַרבל, אַנשטאַפֿן אים די קעשענעס מיט גוטע זאַכן און נאָך געבן אים אַמאָל געלט אויך. ער פֿלעגט קומען אָפּט שפּעטלעך אין אָזונט און בלייבן נעכטיקן אין קיך. אַמאָל פֿלעגט די מאַמע פֿאַרפֿאַלן ווערן אויף א לאַנגער צײַט, זיך אויספֿוצנדיק פֿריער, אָנקוקנדיק זיך גוט אין דעם שפּיגעלע, און איבערגעלאָזן די קיך הפּקר. אפֿנים, אז דער מאַמען איז

איז זינען געלעגן חתונה צו האָבן און איז אלץ באשעפטיקט געווען מיט דעם חתן...

איינמאָל אקעגן אָונט איז געקומען עפעס א מענטש און פארנומען פון דער קיך דער מאמעס זאכן. די מאמע האָט געדאַנקט דער באלעבאַסטע פאר דעם זאַלץ און ברויט, אראָפּ גענומען מיט מזל איר נאַקעט טעכטערל פונעם אויוון און איז מיט איר ארויסגעגאַנגען. זי פירט דאָס טעכטערל און פירט, ביז זי פארפירט עס ערגעץ אין א געסל. „זעז זיך דאָ אנדער און ווארט. יירן וועלן רחמנות האָבן!“... אזוי האָט די מאמע געזאָגט און איז פארשוואונדן געוואָרן.

דאָס פארוואָרפענע קינד זיצט, נעבעך, אויף דער גאס שטיץ און האָט מורא א ריר צו טאָן זיך אפילו, אזוי ווי פריער אויפן אויוון. א קאלט אָסיענדיק רעגנרל שפרענקלט און נעצט איר דורך די ביינער. זי איז געזעסן איינגענורעט כמעט אין איין העמד, געציטערט פאר קעלט און א צאָן אין א צאָן האָט איר געקלאַפט. אז איינער פון די פארבייגייענדיקע האָט זי א פרעג געטאָן: ווער ביסט דו, מיידעלע? איז דער ענטפער איר דער געווען: איך בין דער מאמעס... די מאמע מיך געהייסן דאָ זיצן שטיל... מען טאָר נישט שרייען. א קאָטשערע, א לאָד פעטע קומען און שלאָגן... אזוי איז זי, שליטמוזלריקע, נעבעך, געזעסן העט שפעט אין דער נאַכט, ביז עפעס א יידענע האָט זי פארנארט מיט גוטע רייד און אוועקגעפירט צו זיך אהיים, ערגעץ אויף די פּיטקעט אין א קליין שטיבעלע אויף הינערשע פּיסלעך.

ביי דער יידענע האָט זי זיך אויפגעהאַלטן א היפשע צייט און ביי איר קיין האָניק נישט געלעקט. די יידענע האָט זיך איר אויסגעגעבן פאר א מומע און איר געהייסן זי אזוי רופן. די דאָזיקע מומע איז געווען א סעדעכע, וואָס איז געשטאַנען אין מאַרק מיט קארטאַפּלעס, הייסע באַבקעס, כל־נדר־באַרלעך און ארץ־ישׂראל עפעלעך. גאַנץ פרי איז דער שטייגער אירער געווען איוועקצוגיין אין מאַרל אריין. דאָס האָרבאַטע מיידעלע איז איבערגעבליבן מיט א טעכטערל אין שטוב און געווינט איר קינד, אויך געהאַלפן אין דעם באלעבאַטישקייט, ווי א שטייגער: קלייבן אויף דער גאס דארע שפענדלעך אויף אונטער הינדער האָבן געלייגט, אויססקראַבען א טעפל פון פארטריקנטער קאַשע, פארוואשן אין דער פאָמויניצע דעם קינדס א פאַר־שמירט העמדל, און שטיין אכטונג צו געבן אויף די איבער־געוואשענע הילצערנע מילכעדיקע לעפל, וואָס טריקענען זיך אויך דער פרויבע, אינאיינעם מיט דעם קינדס קישעלעך, אקעגן דער זון, און נאָך אנדערע אועלכע מלאכות. פארנאַכט, אז די

סעדעכע איז אהיימגעקומען, האָט זי געשיקט איר קליין דינסט־
מיידל אין די הייזער ארומצוגיין און צונויפנעמען עטלעכע
שטיקלעך ברויט. דערפון האָט זי זיך דערנערט אליין און נאָך
געגעבן דער מומען אירער.

זומער פארנאכט איינמאָל, בשעת ארומגייענדיק אין דר
הייזער אויף איר שטייגער, אין איין גראָב העמדל מיט א
האלב קליידל, האָט זי זיך פארשלאָגן נאנץ ווייט, אזש ביים
עק שטאָט, און נישט געטראָפן דעם וועג צוריק אהיים. די זון
האָט שוין לאנג זיך געזעצט. אויף דעם הימל האָט זיך אָנגע־
רוקט א שווארצער וואָלקן. עס האָט כיסלעכווייז געבליצט און
געדונערט. פלוצים קומען אונטער, פון דער שטאָט ארויספאָרן
דיק, עפעס בוידן, פול אָנגעזעצט מיט מענטשן. — קוקט נאָך!
— האָבן פארשוניען ארויסגעשריגן פון איין ביידל, — עפעס
דרייט זיך דאָ ארום א האָרבאטע מיידעלע און וויינט, נעבעך.
— און באלד טאקע שפרינגט אראָפֿעט איינער א רויטער —
טאקע אלץ דער רויטער ממזר, א סיענק אים אין די ביניע
איאן! — גיט א פרעג דאָס קינד, וועמעס זי איז. — איך
וויל אהיים צו דער מומע! — ענטפערט דאָס מיידעלע אויף
א וויינענדיק קול. — שא, טאָכטער, וויין נישט, — זאָגט צו
איר דער ממזר, — איך וועל דיך אָפּפירן אהיים צו דער
מומען. — ער טוט זי באלד טאקע א כאפ, ווארפט זי אין א
ביידל אריין און פאָרט מיט איר אוועק.

פון יענער צייט אָנעט בלאַנקעט דאָס האָרבאטע מיידל,
נעבעך, זיך ארום מיט דער כאַליאסטרע בויד־אַרעמעלייט, וואָס
האָבן פון איר הויקער געמאכט א פרנסה. דער שטייגער איז
זייערער געווען, קומענדיק ערגעץ אין א שטאָט, אנדערצוועגן
זי נאקעט און באַרוועס אויף דער נאס, וואו מענטשן גייען.
און זי האָט באדארפט כליפען, בעטן נדבות אויף א וויינענדיק
קול מיט א ניגון און אויך רייסן ביי די פּאַלעס. האָט זי אָכער
אמאָל נישט געשפילט די קאָמעדיע טשאקענדיק מיט אלע אָנד
שטעלן און געמאכט ווייניק געלט, פלעגט מען איר אָפּשפילן א
נוטע חתונה: שלאָגן זי טויט־שלעק, ארויסווארפן זי ביי דער
נאכט אין דרויסן, וואו זי פלעגט נאקעט, הונגעריק, נעבעך,
שרייען און וויינען אויפן רעכטן אמת טאקע... זי האָט מיר
דערציילט, ווי איינמאָל, וויינטער אין א שטארקן פראָסט, האָט
מען זי ביינאכט אזוי ארויסגעוואָרפן אויף דער נאס, דער
פראָסט האָט זי א נעם געטאָן און געמאכט פון איר א בייגל,
געצופט, געטשיפעט דאָס לייב ווי מיט קאלטע שפילקעס. עס
האָט איר זיך געדירט דער שארבן אויף רעם מוח, טונקל און
ליכטיק, עפעס ביידע מיטאמאָל, איז איר געוואָרן אין די אויגן,
אָטראָט עקט זיך דאָס לעבן. זי קאָן שוין מער נישט אויס־

האלטן און הייבט זיך אָן בעטן אין שטוב אריין מיט א ביר-
טער געוויין. זי ציטערט, בעט רחמים: עפנט, מומע, עפנט,
פעטער! — אזוי האָט זי איטלעכן פון דער כאליאסטערע גער-
רופן. — זי שרייט: פעטער, איך וועל שוין ווייטער דאָרט
פאר מענטשן גוט שרייען! זי וויינט: מומעניו, איך וועל שוין
דאָרט גוט וויינען! זי בעט: געוואלד, איך וועל שוין ווייטער
גוט בעטן! נאָר שריי צו דער וואנט, נישטאָ קיין ענטפער!...
זי בלייבט ליגן שטיל, פילט מער נישט קיין קעלט, קיין פיון,
עס באפאלט זי עפעס א זיסער שלאָף, עס דאכט זיך איר,
מען האלדזט זי, גלעט זי, עפעס גוט, ווארעם, מחיה — און
מען האָט זי א טויטע אוועקגעטראָגן פונעם אָרט... זי האָט א
היפשע צייט פון יענער נאכט געקרענקט. — ווייטער איז דער
שטייגער געווען, אראָפּצולאָזן זי פונעם וואָגן, וויבאלד מען
האָט פונדערווייטנס אויפן וועג דערזען פאַרנדיק עפעס א פרייז,
אָדער סוחרים, לייטישע מענטשן. זי האָט באדארפט מאכן די
נאנצע שפיל, אויסשטרעקן די האנט, דרייען זיך, לויפן פארביי
די פערר, ביי די זייטן וואָגן, כליפען, בעכען אונטער דער נאָז
מיט א רחמנות-פנים און דערטאפן א נרבה, איר טויט זאָל
דאָ אפילו זיין. אמאָל פלעגט זי טאקע כאפן א שמיץ מיט
דער בייטש פונעם שמייסער אויף דער קעלניע, נאָר זי פלעגט
עס נעבעך אראָפּשלינגען, שא, קיטש און געטאָן טאקע אירס,
ווייל זי האָט זייער גוט געוואוסט, אז א בייטש איז א נאָרנישט
אקעגן דעם, וואָס זי וועט שפעטער כאפן, אויב, חלילה, זי
קומט צוריק אין בויד מיט ליידיקע הענט... וואָס זי, נעבעך,
איז אין די יונגע יאָרן צרות אויסגעשטאנען, לאָזט זיך נאָר
נישט ארויסזאָגן. אויך היינט שטייט זי נאָך אויס גענוג צרות,
אין גיהנום באדארה מען אזויפיל נישט אָפּקומען וויפל זי,
נעבעך, קומט אָפּ'עט. אד, דאָס בלוט קאָכט אין מיר, ווען איך
דערמאן מיך אָן איר! אוי וויי, מיין לעבן וואָלט איך פאר
איר גערן אוועקגעגעבן אבי זי אויסצולייזן. הערט איר, יידן,
ס'איז נאָך אויף דער וועלט נאָר נישטאָ אזא גוטע, שטילע
טויב, אזא זיסע, טייערע נשמה ווי זי!...

יז

פישקעס דערציילונג האָט אָנגעמאכט א שטארקע מרה
שחרור אויף אלטערן און מיר, אלטער האָט מיט דער האנט
געריבן דעם שטערן, ווי עס האָט אים עפעס געביסן, און אליץ
געמאכט פאר זיך: עט, עט!

— הערט איר, ר' אלטער, — רוף איך מיך אָן מיט א שמיכעלע, — פישקע, כ'לעבן, איז טאקע פארליאפעט אין האַרבאטע מיידל. ס'איז, כ'לעבן, עפעס נישט נלאט.

— למאי זאל איך לייקענען, — האָט פישקע געזאָגט, — איך האָב זי טאקע אָנגעהויבן שטארק ליב צו האָבן אין הארצן פאר גרויס רחמנות. עם האָט מיך עפעס צו איר געצויגן, מיר צוגעקומען לעבן פונעם זיצן אמאָל מיט איר אינאיינעם. — וואָס?... גאָרנישט! גלאט אזוי איך — שמועסן, אָדער שווינגנדיק אָנקוקן זיך איינער דעם אנדערן. דאָס גומסקייט איז איר געלעגן אויפן פנים; דאָס קוקן אירס אויף מיר איז געווען טאקע נאָר ווי א געטרייע שוועסטער קוקט אויף איר אומגליקלעכן ברודער בשעת אים איז, נעבעך, שלעכט, שטארק נישט גוט. און אז נעמענדיק צום הארצן מיינע צרות האָט זיך איר געשמעלט טרערן אין די אויגן, איז מיר געוואָרן עפעס גוט, ווארעם־מחיה אין אלע גלידער. עפעס האָט מיר זיך גע־דאכט, געדאכט... איך ווייס אליין נישט וואָס. עפעס האָט מיך אינווייניק געברייט, געגלעט ביי דער נשמה: „פישקע, דו ביסט נישט מער אליין אין דער וועלט, ביסט נישט מער עלנט ווי א שטיין“ — און עם באנעצן מיר זיך די אויגן פון הייסע טראַפן סרערן...

מין ווייב — א וואונדער, כ'לעבן! — האָט מיך שוין עפעס נישט אזוי געארט, עפעס איז מיך שוין נישט אזוי שטארק אָנגעגאנגען, ווי זי מאכט חן מיט דעם ממזר, געקריכט דערזיף האָב איך מיך נאָך טאקע, אָבער ראָס קרימען זיך האָט שוין נישט געהאט דעם טעם ווי פריער, אז מיר פלעגט אמאָל ארויפקומען אויפן געדאנק אזוי: דו ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאל א זאָג טאָן: „אצינד איז שוין גענוג זיך ארומגע־שלעפט, קום לאָמיר זיך באזעצן אין א שטאָט?“ — פלעג איך זוכן ווי מיר אויסצודרייען, נישט געבן קיין גלייכן ענטפֿער און זיך פארטראכטן דערביי אין איר... ווער וועט זיין מיט איר, מיט דער האַרבאטער, נעבעך?... נאָר הערט אָבער א מעשה! אז איך בין געוואָרן אין הארצן צו מיין ווייב קי לער, שוין נישט געצאפלט נאָך איר אזוי ווי פריער, איז זי, דאכט זיך, געוואָרן צו מיר הייסער. עם פלעגט אויף איר אַ סאָל אָנקומען א שעה, וואָס זי איז געווען צו מיר גוט, ווייך זוי א טייג, און האָט זיך געהאנגען מיר פשוט אויפן האלדז. נאָר דערפאר שפעטער פלעגט עם מיר באַקום אויספאלן. זי פלעגט מיר טאָן אין דער גאל אריין, מיר פלאַגן, פייניקן נאָך טויזנט מאָל ערגער ווי פריער, אזוי אז דאָס לעבן איז מיר נישט ניחא געווען און האָב מיר געוואונטשן דעם טויט. איך האָב פון איר געהאט, טאקע ווי מען זאָגט, קאלט און ווארעם.

איך האָב נאָר נישט געקענט פארשטיין, וואָס איז איר געשען ?
 משונע איז זי, צי חסר־דעה, וואָס איז מיט איר אזוינס ? נאָר
 אין א קורצער צייט שפעטער איז זיך פארלאָפן עפעס א זאך
 און דער בלאָטער איז פלוצים אויסגעשפרונגען. איך האָב שוין
 פארשטאנען, וואָס ברענט אזוינס מיין ווייב, וואָס די רוגזא
 אירע באטייט. ס'איז א ווייטיק, א בושע צו דערציילן.
 פישקע פארטראכט זיך א רגע. דערנאָך טוט ער זיך עפעס
 א געשמאקן קראץ און הייבט אָן ווייטער צו דערציילן :
 איינמאָל זענען מיר אָנגעקומען ערגעץ אין א קליין שטעטל
 און פארפאָרן, ווי געוויינטלעך, אויף אכסניא גלייך אין הקדש
 אריין. איך זאָג אייך, יידן, עפעס האָב איך דאָך שוין גענוג
 הקדשים מיך אָנגעזען אין מיין לעבן און ווייס נאני' גוט וואָס
 אוועלכע באטייט, נאָר זיי אלע זענען נאָלד אקעגן דעם הקדש
 פון יענעם שטעטל. אז איך דערמאָן מיך אין אים, הייבט
 אצינד נאָך אָן מיר דאָס גאנצע לייב צו בייסן און איך מוז
 מיך קראצן. אינגאנצן האָט דער הקדש אויסגעזען ווי א שטארק
 אלטע קרעטשמע, א חורבה מיט אויסגעקרימטע, נישט קיין
 גלייכע ווענט, מיט עפעס א דעכל, משטיינס־געזאָגט, ווי א צע-
 קנייטשט קאפעליש, פאררויסן פון פאָרנט און נידעריק אָנגע-
 בויגן פון הינטן, כמעט ביז דער ערד. מען האָט באשיינפערלעך
 געזען, אז דער הקדש, נעבעך, חלשט, וויל איינפאלן און ליגן
 ווי א בארג מיסט אויף דער ערד, נאָר דער עולם אין שטעטל
 האָט אים אָפגעשריגן, אונטערגעשפארט מיט דרענגלעך און
 אים איינגעבעטן, צוהאלטן זיך אזוי אויף ווייטער ביז הונדערט
 און צוואנציק יאָר. דורך קלאַמפערשט עפעס א טויער איז מען
 אריינגעפאָרן אין א גרויס הויז מיט צעשאַטענע לעכערדיקע
 ווענט, דורך וועלכע עס האָט זיך אריינגעגעבעט א שטיקל שוין.
 די ערד דארט איז געווען גריבערדיק, ערטערווייז איז געשמא-
 נען קאלוזשעס, פארשימלטע, פארדומפענע פון פאָמעניצעס און
 נאָך אוועלכע זאכן, אויך פונעם רעגן, וואָס פלעגט תמיד דורך
 דעם פוילן שטרויענעם דאך, צעשיטעט ווי א רעשעטע, אהין
 אריינקאָפען. צעריבענע פארפוילטע שטרוי האָבן זיך אומעטום
 געוואלנערט, אויסגעמישט מיט אלערליי מיני שמאטעס : צערי-
 סענע טאָרבעס, צעהאקטע ראָגאָזשעס, פארדארטע ווערכלעך פון
 שיך, אלטע פאָדעשוועס און אויסגעדרייטע אָפצאסן מיט פאר-
 זשאווערטע טשוועקעס, שערבלעך, צעבראָכענע רייפן, ספיצעס
 פון רעדער, האָר, ביינער, דראפאטשעס, ריטער פון בעזימער
 און נאָך אוועלכע שמאָכטעס. דאָס דאָזיקע ביסל סחורה אינאיי-
 נעם האָט געפרייעט און געגעבן „די שמוכט“, משונהדיקע
 ריחות נאָר א שרעק. — אין דער לינקער זייט הויז האָט זיך
 געעפנט מיט א ביווער א פארשמאָלצעוועטע מיר אין א שטוב

אריין מיט קליינע, שמאלע, נישט גוט צוגעשטאנענע פענצטער
 און א טייל שויבן זענען אויסגעשלאָגן און פארקלעפט מיט
 צוקער-פאפיר, אָדער פארשטעקט מיט א שמאטע. א טייל זע-
 נען שטארק שמוציק, אין די ווינקלעך באַדעקט דיק מיט שימל
 און ווידער א טייל זענען פאר אלטקייט איבערגעצויגן מיט
 געל-גרינע משונה גלאַנצדיקע קאָלירן און דער גלאַנץ שטעכט
 עפעס די אויגן, גלייך ווי א קריץ אויף גלאַז גרילצט ווילד
 אין די אויערן. ארוב די אָפגעשלאָגענע ווענט און לעבן א
 גרויסן אווון ציען זיך לאַנגע בענק פון ברעטער, וואָס ליגן
 אויף קלעצלעך און שטיקער האַלץ, העכער אביסל איבער די
 בענק שטעקן אין די ווענט גרויסע און קליינע פלעקלעך. פון
 דער שוואַרצער סטעליע הענגען אראָפּ שטריקלעך מיט פעטלעס,
 אין וועלכע עס האלט זיך ביי די ביידע עקן א לאַנגער שטאַנג.
 די פלעקלעך מיט דעם שטאַנג זענען פארהאַנגען מיט פארדרי-
 פעטע קאפּטנס און קליידלעך, מיט אלערליי חפצים און טאָר-
 בעס פון אַרעמעלייט, וואָס קומען צו פאָרן אין ביידלעך, אָדער
 קומען זיך צו שלעפּן צורפּוס און שטייען דאָרט איין, יונג און
 אלט, מאַנסבילן און ווייבער אלע אינאיינעם. — דער הקדש
 איז א חוץ דעם נאָך א ביקור-חולים אויך. דאָרט איז דאָס
 אָרט אויף צו שטאַרבן פאר קראַנקע מיאוסע קבצנים אין דעם
 שטעטל. דער רופא טוט אלצדינג וואָס נאָר מעגלעך: שטעלט
 באַנקעס, פיאַווקעס, לאָזט צו דער אָדער און צאַפט, אויף
 קהלשע הוצאות, קבצנים-בלוט ביז די כשרע נשמה גייט זיי
 אויס און דער הקדש-מאן, וואָס איז צוגלייך דער קברות-ייד
 פונעם שטעטל, איז זיי טאקע באלד מקבר אומזיסט. דער
 הקדש-מאן מיט זיין הויזגעזינד זיצט אויך טאקע דאָרט אין א
 מין אַלעקערל, משטיינס-געזאַנט. חוץ וואָס ער איז א הקדש-מאן,
 א קברות-ייד, א שמש אין דער חברה-קדישא, א משגיח אין
 זיין ביקור-חולים, א ושתי המלכה, אָדער א מאַנדרוש אין
 פורים, א פארשטעלטער בער מיט אן איבערגעקערטן פעלץ אין
 שמהת-תורה, א סארווער, אן אַנשטעלן-מאכער, א ווערטל-
 זאָגער אויף אלע התונות און בריתו, — האָט ער נאָך א
 פרנסה דערצו, צו מאכן חלביקע ליכטלעך. די אלע באלעבא-
 טים און בתי-מדרשים ציען ביי אים ליכט און הויז פונעם
 הקדש און עס ווערט דענסטמאָל א געשטאַנק, אן עיפּוש ווייט
 ארוב און ארוב.

אז אונדזער כאַליאַסטער איז אָנגעקומען אהין אין הקדש,
 איז ער געווען אָנגעזעצט גענוג מיט אורחים. דער הקדש-מאן
 האָט זיי געטריבן: גענוג געזעסן, פאָרט אייך געזונטערהייט
 שוין ערגעץ אנדערש! נאָר אזוי ווי ס'איז געווען דאָנערשטיק,
 האָבן זיי געהאט אן אויסרייד זיך אפצובעטן — פארליבן דאָ

ביז נאך שבת. דו ערר, די בענק און דער אויוון זענען בייז
 נאכט באלאגערט געווען מיט מענטשן. מען האָט זיך געשמופט,
 געקוועטשט, געקריגט און געשאַלטן פאר א שטיקל אָרט. קאָד
 ניצע און פיעשע האָבן שטארק געארבעט, איינער דעם אנדערן
 ארויסגעוויזן די שטארקע שנאה און די גבורה זייערע מיט די
 הענט. אין דער גרויסער מהומה, נישט־דאָגעדאכט, האָט גער
 קרעכט אין א ווינקעלע א קראנקער אלטער ייד, וועלכן מען
 האָט נעכטן אויף קוראציע אהער געבראכט, און א פיצן קינד,
 וועלכן מען האָט אין דער שטופעניש צוגעקלעמט א פיסל, האָט
 געקוויטשעט, געמאכט לעכער אין קאָפּ שרייענדיק. — ערשט
 שפעטער, אז די בייזע מהומה האָט זיך איבערגענומען, האָב
 איך מיר אָפגעזוכט ערגעץ א ווינקל און זיך געלייגט וויס'איז
 אויסצורוען אביסל. נאָר קוים האָב איך מיך געלייגט, געמען
 מיך באפאלן גאנצע היילות פרייסן, וואנצן, פליי ווי די בערן
 און האָבן מיך געוואָלט לעבעדיקערהייט אויפעסן. דאָס לייב
 הייבט מיך נאָך אצינד אָנעט צו בייסן און מוז מיך געשמאק
 קראצן, נאָר ביים דערמאָנען זיך אין די דאָזיקע מלאכי־חבלה.
 אז איך האָב א קוק געטאָן, אז מיט פרייסן מלחמה צו האַלטן
 איז שווערלעך, א פרייס איז א באשעפעניש, וואָס קריכט, און
 זיין שותף, די וואנץ, שטינקט, האָב איך זיי מוחל געווען מיין
 שטיקל פלאץ. לאָזן זיי מיט אים זיך ווארגן! און בין ארויס
 אין הויז, דאָרט ווי ס'איז צוברענגען די נאכט. אין דרויסן
 איז געווען שרעקלעך פינצטער, א קאלטער, שטארקער ווינט
 האָט געשטרעמט, געהיילט ווי די הוננעריקע וועלף, געפייפט
 און געבלאָזן דורך די שפאלטן אין די ווענט. שטיקלעך שטרוי
 זענען פונעם דאך געפלוין און האָבן מיט נאָך אנדערע מיני
 שמאָכטעס ווי די רוחות אין הויז ארומגעטאנצט. צוויילן
 האָבן אהין דורך די לעכער אויך אריינגעקאפעט גרויסע
 טראָפנס רעגן. איך האָב מיך דאָרט פאררוקט אין א ווינקל
 און געלעגן מיט א ביטער געמיט, געציטערט פאר קעלט. איי,
 די באָד, די באָד! האָב איך געאייקעט און געאכט, וואו געמט
 מען מיין באָד! דאָרט איז דאָך פשוט א גן־עדן, ווארעם, א
 דערקוויקעניש. ווי גליקלעך בין איך אין דעם דאָזיקן גן־עדן
 דאָרט אמאָל געווען. וואָס האָט מיר געפעלט, וואָס איז מיך
 דאָרט אָפגעגאנגען? מיר איז געווען אזוי גוט, אזוי וואויל —
 האָט דער רוח באדארפט אנטראָגן מיין ווייב, איך זאָל דורך
 איר פארטריבן ווערן פונעם גן־עדן און ארומוואַנגלען זיך אין
 דער וועלט. אויף צרות נאָר זענען די ווייבער דאָ, טאקע נאָר
 אויף צרות. וואָס טויגן זיי? וואָס האָט מען פון זיי? קיין
 גוטס, כ'לעבן, קומט פון זיי נישט ארויס... כאלד אָבער דער
 טאָן איך מיך אין דעם האָרבאטע מיידל און פאר מיר אליין

זיך געשעמט. ס'טייטש, זי איז דאך א גוטע, א כשרע נשמה, מיט איר אינאיינעם איז דאך עפעס א תענוג. ס'איז עפעס גלאט גוט, גרינג, פריילעך אויפן הארצן צו זיצן און שמועסן מיט איר. א כפרה טויזנט באָדן פאר איר מינדסטן נאָגל. פון אירס א קוק ווערט עפעס געשמאק ווארעם אין אלע גלידער. — שעם דיך, פישקע! שיינעז איך מיך אליין אויס, זינדיק נישט מיט דינע רייד, ווייבער ניבן עפעס צו א שטיק געזונט אין לעבן. ווייבער קענען גליקלעך מאכן און פונעם גיהנום אפילו מאכן א גן-עדן... פון אזעלכע זיסע געדאנקען האָב איך פארגעסן אין אלע מיינע צרות. דאָס ווינקעלע, וואו איך האָב מיך צוגעשפארט, איז עפעס נאָר גוט מחיה. מיר איז שוין מער נישט קאלט. איך הייב אָנ'עט ליינענען קריאת-שמע מיט געפיל, די אויגן קלעפן מיר זיך און ווער באַלד אנדרעמלט. פלוצים אָבער האָט מיר אויפגעוועקט עפעס א שרעקלעך געשריי.

— קוקט נאָר אָן דאָס נפש! — האָט עמעצער געשריגן לעבן דער טיר פון שטוב, און דערלאנגט פון דאָרט א וואָרף מיט דעם גאנצן כוח אין הויז אריין עפעס א שווערע זאך, וואָס איז ווי א שטיין געפאלן אויף דער ערד מיט א שטארקן קלאפ. קוקט נאָר אָן די מצאָצע, אויך מיר א מענטש! א קאטאָועס ווי גראַפֿינע פּאַטאַצקע!... און אין הויז ביסט-דו קראַנק צו ליגן, פארפאַטשקעטע גראַפֿינע? —

איך האָב באַלד אין דעם קול דערקענט דעם ממזר, א קיענק אים אין די בייניע אַיאן! ער האָט נאָך אביסל גע-שריגן, געזידלט, אויסגעוואָרפן מיט דער גראַפֿינע פּאַטאַצקע, דערביי אויסגעשפיגן און פארמאכט דערנאָך די טיר מיט א שטארקן קלאפ.

א שטיקל לבנה איז ארויסגעקראָכן פון צווישן די צערי-סענע שטיקער וואַלכנס, האָט אריינגעקוקט דורך דעם צעבראָך-כענעם דאך אין הויז אריין און באלויכטן דאָרט עפעס א מענטשלעך געשטאלט, וואָס איז געלעגן ווי א קלימעק, שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן. איך האָב מיך אַ לאָז געטאָן זען, ווער איז עס די מצאָצע אָדער די גראַפֿינע פּאַטאַצקע, וואָס ליגט דאָרט אזוי. איך טו א בליק און א דונער האָט מיך דערשלאָגן! פינצטער איז מיר אין אויגן און דער קאָפּ דרייט זיך מיר, אזוי ווי פון דער ערשטער פארע אויף דער אויבער-שטער באַנג. מין האָרבאטע מיידל, זי, נעבעך, ליגט עס אויפן רוקן טויט אויסגעשטרעקט פונעם שטארקן שלידער, וואָס דער ממזר האָט מיט איר געטאָן! איך נעם מינטערן מיט אלע כוחות די האָרבאטע, נעבעך, און אז גאָט האָט געהאַלפן, זי האָט זיך אָנגעהויבן צו רירן, האָב איך זי א כאַפּ געטאָן אויף

די הענט עפעס נישט מיט קיין מענטשלעכן כוח, ווי בשעת
מען ראטעוועט אין א גלופסקער גרויסער שריפה, און בין מיט
איר גיך אוועק אהין אין מיין ווינקעלע. איך וואָלט געמענט
שווערן, אז דענסטמאָל בין איך געגאנגען גאָר גלייך, ווי אלע
מענטשן, און האָב אפילו קיין הינק נישט געטאָן. זי האָט פאָר-
מעלעך, פאמעלעך אויפגעפנט איין אויג נאָך דעם אנדערן און
א שטילן זיפן געטאָן. איך האָב פאר שמחה געמיינט, אז די
וועלט איז מיינע. ס'איז מיר געווען צו גוט טאקע נאָר ווי
דעם בעטלער אין די געשריבענע מעשיות, וואָס ווערט פֿלוצים
פון דער העלער הויט מגולגל אין א טייערן פאלאך, זיצט זיך
דאָרט אָנגעלענט אויף דעם גוטן עסעבעט אינאיינעם מיט א
בת-מלכה און טוט זיך וואויל. איך האָב געשווינד אראָפגע-
וואָרפן פון מיר מיין קאפאָטע און איינגעוויקלט דערמיט מיין
בת-מלכה, וואָס האָט געציטערט פאר קעלט.

— אוי! — האָט מיין האָרבאטע, נעבעך, א זיפן געטאָן,
אויסגערופן די אויגן און געקוקט, עפעס גלייך ווי זי האָט זיך
ארומגעקוקט, אויף וואָס פאר א וועלט זי איז.

— וואָס קוקסט-דו עפעס אזוי? — טו איך א פרעג. —
איך בין פישקע. געדאנקט אונ געלויבט איז גאָט, וואָס דו
לעבסט.

* — אָך און וויי איז מיר, — זאָגט זי מיט א זיפן טיף
פונעם הארצן, — וואָס טויג מיר, וואָס איך לעב! איידער
אזא לעבן איז שוין בעסער דער טויט. גאָט איז דאָך א גוטער,
א בארעמהארצעדיקער, היינט צו-טאָג האָט ער אזעלכע ווי איך
גאָר באשאפן, נאָר אויף צו ליידן און צו פלאָגן זיך אין דער
וועלט?

— נארעלע! — מאַך איך צו איר. — מסתמאָ ווייסט
גאָט, וואָס ער טוט, מסתמאָ איז דאָס אים ניהאָ, אז אזעלכע
ווי מיר זאָלן אויך זיין אויף דער וועלט. גאָט איז א טאטע,
ער זעט, הערט און ווייסט אלצדינג. דו מיינסט, נארעלע, ער
ווייסט נישט אונדזערע בידנס צרות? גאָט ווייסט, נישקשה!
די לבנה זיינע, זע נאָר, זע, קוקט פונעם הימל אהער אפילו,
אין הויז, אויך אריין. זינדיק נישט, נארעלע, מיט די רייד.
זי האָט אויסגעשמעלט אויף מיר א פאָר פייערדיקע אויגן,
אין וועלכע עס זענען געשמאנען גרויסע טראָפנס טרערן און
זיך געפינקלט אקעגן דעם שיין פון דער לבנה ווי בריליאנטן.
אירע אויגן און איר קוק דענסטמאָל אויף מיר, וועל איך
אייביק נישט פארגעסן.

אז איך בין אויפגעשמאנען אויף מאָרגן גאנץ פרי, האָב
איך געזען, מיין האָרבאטע ליגט אין ווינקעלע, איינגענורעט
אין מיין קאפאָטע און שלאָפט ווי א פייגעלע. דאָס פנים אירס

איז געווען בלייך און האָט אויסגעזען עפעס אזוי גוט, אזוי רחמנותדיק גוט... די ליפן האָבן צו-וויילן געציטערט און זיך אויסגעצויגן עפעס ווי מיט א געבעט. עפעס בעט זי, נעבעך, רחמים: פייניקט מיך נישט! וואָס האָב איך אייך געטאָן? וואָס האָט איר צו מיר? פארוויסט מיר נישט דאָס לעבן. וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן? ... און דאָס בעטן אירס רייסט אויס א שטיק הארץ. עס האָט מיר זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן — און איך האָב געוויינט... דער ערשטער, וואָס איז אין דער פרי אין הויז אריינגע- גאנגען, איז געווען דער ממזר, א קיענק אים אין די בייגע- איאן! — ער האָט מיט זיינע ננבישע אייגעלעך א קוק געטאָן אויף מיר, אויף דער האַרבאטער און איז מיט א שטעכנדיק געלעכטערל אוועק צוריק אין שטוב אריין.

יח

פישקע איז פלוצים געבליבן שטיל און האָט אוועקגעקערט דאָס פנים, גלייך ווי ער האָט זיך געשעמט. וואָס מיין אלטער האָט אים נישט געבעטן ווייטער צו דערציילן, האָט אלץ נישט געהאלפן. — עט... כ'לעבן! האָט פישקע געמאכט, איז רויט געוואָרן, זיך געמיניעט און נישט געעפנט קיין מויל. פישקע, ווי עס האָט אויסגעזען, האָט לסוף זיך אליין פארשעמט פון זיינע אייגענע רייד. פריער, אז עס האָט אים דער ערשטער ברי געטאָן, האָט ער זיך צעפלאקערט, צערעדט ווי איינער פון דער הייז. ער האָט גערעדט מיט פייער און אויסגעגאָסן זיין גאנץ הארץ אין אזעלכע ווערטער, וואָס זענען נאָר נישט גע- ווען פאר פישקעס מוח. די דאָזיקע ווערטער האָבן זיך אים געגאָסן אליין, עס האָט אין אים זיך צערעדט די נשמה, ער האָט בשעת-מעשה פארגעסן אלצרינג, וואָס ארום אים טוט זיך, גערעדט, גערעדט, נישט צו הערן כמעט אליין, וואָס ער רעדט, ביז ער האָט פלוצים זיך א כאפ געטאָן, עפעס ווי אליין זיך צונעהערט צו זיינע רייד, זיך עפעס געוואונדערט, ווי קומט אזוינס צו אים... און איז שטארק פארשעמט געוואָרן. ביי וועלכן פון אונדז מאכט זיך נישט כאַטש איין מאָל אין לעבן אזא ליכטיקע, גוטע שעה, וואָס דענסטמאָל עפנט זיך א מויל און ריינע, אמתע מענטשלעכע געפילן ניסן זיך אים ארויס, זוי א שטראָם הייסע זודיקע נאזן פון א פייערשפייענדיקן בארג? אויף בלעמס אייזל אפילו איז אויך אָנגעקומען א שעה, אין וועלכער עס האָט פון דער העלער הויט אים זיך

געעפנט דאָס מויל און האָט געהאלטן א שיינע רעדע. ווער
 שמועסט ביי בעל־דרשנס, להכביל, מאכט זיך פיל מאָל, אן
 אזעלכער, וואָס מעל־הגרהט געוויינטלעך, פלוידערט תמיד אוועק
 גארשקייטן, א שרעק צו הערן. פלוצים פאלט אויף אים אָן
 עפעס א באַנייטערונג און ער זאָגט נישט־ווילנדיק ארויס א
 גלייך וואָרט, וואָס דער גאנצער עולם און ער אליין מיט זיין
 כבוד אויך בלייבן דערנאָך פארגאפט. ביים ערגסטן חזון, א
 קאטשאן, וואָס גלוסט זיך ברעכן, הערנדיק זיין טערעלייקען מיט
 משוגענע העוויזות, טרעפט זיך אמאָל, אז פלוצים טוט עס מיט
 אים א טראַג, ער צעיאָגט זיך אין דעם מוסף מיט א ברען
 און ווארפט ארויס א „יוקום־פורקנדל“, א „תכנת־שבתל“ מיטן
 קנאק. טרעט די גוטע שעה אָפ, בלייבט דער איינזל ווייטער
 טאקע אן איינזל, דער בעל־דרשן, להכביל, ווייטער א פלוידערזאק
 און דער חזן, משטיינס־געזאָגט, ווייטער א קאטשאן... נישט
 דאָס בין איך אויסן. צוויי יידן, דרייער, האָב איך געקענט אין
 א יירשער דרוק, וואָס די גאנצע איבערע זייערע איז באשטאנד
 גען דרייען, טאָג ווי נאכט, צו דרייען דאָס ראָד פון דער
 מאשינע, שטייענדיק ביי איר אין דער זייט, איינער דעם אנדערן
 דערן, נאָר אזוי ווי די אָנגעמאָלטע גולמס. דריי און דריי
 שטענדיק, אן אן עק, אלץ אויף איין ארט, אויף איין שטייגער.
 פלוצים האָט עס זיי עפעס ווי אונטערגעטראָגן און האָבן זיך
 א נעם געטאָן דרייען דאָס ראָד געשמאק מיט נעזיל, שטארק
 באַנייטערט. די אויגן ברענען, פלאקערן און זיי דרייען, מיט
 אזא תענוג, ווי זיי וואָלטן געווען אויפן זיבעטן הימל, ווי זיי
 וואָלטן געדרייט וועלטן און האָבן מיט איטלעכן דריי אויסגע
 דריקט עפעס א געדאנק, עפעס א נעזיל, וואָס דרייט זיי אינד
 ווייניק. שפעטער א וויילע, אז דער ברען האָט נאָכגעלאָזט,
 האָבן זיי פער־וואונדערט איינער דעם אנדערן אָנגעקוקט מיט א
 פאָר גלעזערנע אויגן, אויסגעשפיגן, פארדרייט די קעפ, איטלעך
 כער אין זיין זייט, געדרייט ווי געוויינטלעך אין ווייטער א
 פנים געהאט ווי די ליימענע גולמס.

איך טוק אויף פישקען, וואָס איז געבליבן אָן לשון, און
 זיך ביי מיר מיטל, ווי אים בארעדעוודיק צו מאכן. פלוצים
 פאלט מיר איין ר' לייב־שרהם גולם, ווי ער טוט זיך א שטעל
 אויף, נאָכדעם אז ר' לייב רוקט אים איין הינטן דעם שם
 המפורש, כאפט זיך און טוט אלצדינג, וואָס מען הייסט. זייער
 שוין, טראכט איך מיר, כרוך־הכא! נאָר אָנשטאָט דעם, וואָס
 ציי יענעם גולם, עליו השלום האָט געוויקט אין זיינע צייטן,
 זועט היינט ביי מיין גולם, אים צו לאַנגע יאָר, ווירקן פשוט
 דאָס מיידל...

איך הייב אָן פישקען אונטערצוגעבן פארע, צו דערווארע־

מען אים מיט א שמועס וועגן זיין האַרבאטער מיידל. און דערביי האָב איך טאקע מיך אליין אויך צעהיצט, גערעדט פֿור נעם האַרצן מיט פייער און אויסגעלאָזט דעם שמועס אזוי : — וויפֿל אומשולדיקע קינדער, נעבעך, קומען עס אויף דער וועלט אזוי אַפּ פֿאַר די זינד פֿון זייערע עלטערן, וואָס גלֹסט זיך זיי נאָרישקייטן, דרייען זיך, נטן זיך און לאָזן איר בער די קינדער, זייער פֿלייש און בלוט, הפֿקר ווי אויפֿן וואַד סער ! וואָס גייט זיי אָן קינדער ! זיי האָבן אינזינען נאָר דאָס נפֿש, זייער אייגן נפֿש. איטלעכער פֿון די שיינע עלטערן האָט ווייטער חתונה...

איך בין געבליבן ווי דערוואָרגן אין דער מיט פֿונעם שמועס. אלטער מיינער, זע איך, איז צעקאָכט, אויס מענטש. עס טוט מיר באלד טאקע א קלאַפּ אין האַרצן: איי, האָב איך עס באַגאַנגען א מיאוסן פעלער, זיך ארויסכאַפֿן פֿאַר אלטערן מיט אזעלכע ווערטער, וואָס זענען צוגעפֿאַסט צו אים און האָבן אים געשטאָכן אין דער זיבעטער ריפּ ! עס טוט מיר שרעקלעך באַנג, איך שטראָף מיך אין האַרצן און זאָג מיר אליין מוכר : געוואַלד, מענדל, מענדל, שוין צייט קומען צום שכל, נישט ארויסצוואָגן יענעם דעם אמת ווי א יונגל ! ביסט דאָך, ברוך־השם, שוין א ייד מיט א גרויסער באַרד. שוין צייט זיין א מענטש, פֿאַרשטיין וואָס זיך איז נוצלעך און גוט. איי, דיין צונג, דיין צונג !...

איך האָב מיר אין האַרצן א נדר געגעבן, ווייטער מיך צו היטן מיט א וואָרט, הערן, זען און שווייגן — די גוטע מדה פֿון אלע קלוגע, פינע לייט, וואָס איז נייטיק אין לעבן. איט־לעבן וועל איך נאָר לויבן, באַליבט צו מאַכן זיך דערמיט ביים עולם. עס האָט מיר זיך פֿאַרגעשטעלט גאַנצע מחנות אונדזערע גוטע מענטשעלעך, פעטערס מיט שיינענדיקע פֿנימלעך, זיי דרייען זיך אהין און אהער, חבר מיט דעם, מיט יענעם, טאַנצן אויף אלע חתונות, האָבן שטענדיק נאָר הנאה, קושן זיך מיט איטלעכן, וואָס ער איז פֿון אויבן, צעגליען פֿשוט פֿאַר פֿרייר, רעדנדיק מיט יענעם פֿון זיין גלויק, ווינטשעווען אים צו מיט טרערן אין די אויגן און מיט א זיס שמייכלעך אויף די ליפעלעך, צעלייגן אויף טעלערלעם יענעםם גוטסקייט און גיבן אים עולם־הבא מיט דער פֿולער האַנט; לויפֿן אַנזאָגן בשורות, געפינען זיך אומעטום, וואו נאָר ערגעץ א קערמיש, א שמחה. תמיד שיינען זיי די אייגעלעך, רער שטערן גלאַנצט, די כעקעלעך פֿאַרפֿאַרבט, די נאָז פֿייכט מיט וויימפֿערלעך. זיי זענען צופֿרידן, פֿריילעך און קוועלן נאָר אָן... אז וואויל איז איך, פעטערס ! פֿון היינט אָן בין איך אויך א פעטער. עפעס האָט מיר דער נאָמען פעטער אָנגעהויבן צו געפֿעלן, אזוי אז

עטלעכע מאָל האָב איך עס פאר מיר איבערגעהזרט מיט גרויס פארגעניגן: פעטער! פעטער מענדעלע! פעטער ר' מענדעלע! ...

בכדי צו פארגלעטן מיין פעלער אקעגן אלטערן, הויב איך אָן אויף אים רהמנות צו האָבן און אייננעמען אים מיט גוטע ריידעלעך: ר' אלטער, איך איז, נעבעך, נישט גוט צו זיצן. איר שפארט שוין, נעבעך, אָן ביים עק וואָגן; עס מוזן איך, נעבעך, וויי טאָן די ביינער פון צופיל זיצן אויף איין אָרט: קומט, איך בעט אייך, צו מיר אויפן וואָגן, דאָרט מאך איך אייך א גוט געלעגער; מיר וועלן נעמען צורביסלעך בראַנפן, זיך אביסל דערקוויקן. — מיין אלטער לאָזט זיך נישט לאַנג בעטן. מיר קריכן אלע אראָפּ פונעם וואָגן. בין מכבד מיין פערדל צו שלעפן זיך פאַראוים, אלטערס שקאפע אים פון הינטן. מיר צעגנייען זיך פיס, קריכן ארויף דערנאָך צו מיר, דערענדיקן דעם אשרי צר, מאכן להיים. איך בין זיס ווי לאַ סריצע, ווינטשעווע אלטערן אָן אן עק. מיט טרערן אין די אויגן פאר גרויס פרייד, גלאַט אזוי זיך, ווי א פעטער. דער ווארעם אויך פישקען, גיב אים אונטער היץ, רייץ אים דעם יצר הרע. עס צעשפילן אים זיך די געבליטן און די מעשה הייבט זיך אצינד אָן.

ביי מענדעלע מוכר ספרים אויפן וואָגן

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער. איך העלף אים אונטער, בעסער אויס אויף מיין שטייגער, אלטער האָט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אזוי:

אויפן אנדערן טאָג, פרייטיק, איז אין בית-המדרש דאָרט אין שטעטל געווען שרעקלעך ענג פון די אַרעמעלייט, וואָס האָבן זיך געשטופט, צונויפגעשטיקט ארום דעם שמש. איטלע-כער באזונדער האָט געוואָלט זיין דער ערשטער, באקומען דעם בעסטן פלעט אויף שבת צו א נגיד, אָדער צו א יוסטן באַלע-באָס, וואָס מאכט א פעטן קוגל, העכער פון אלע אין נעשטא-נען דער פלעט צו דעם בעל-טאקסע. נידעריקער פון אלע שטייען געוויינטלעך די פלעטן צו כלי-קודש און קהלס-לייט, ווייל זיי האָבן ליב אליין גוט צו פרעסן און יענעם גיבן זיי מכות. די גבאים פון חברות קרעכצן, זיפצן אויף יידישע, אַרעמעלייט, נעבעך, און עסן גיבן זיי אויף א שפיץ מעסער נאָר אויף צו באשמירן די ליפן. אַרעמעלייט האַלטן פאר אן

אומגליק צו זיי אריינפאלן און ווייכן זיי ווי אן עיפוש. באקומט
איינער צו זיי א פלעט, לאכן די איבעריקע ווי פון איינעם,
וואָס באקומט א בערדע... דער שמש פונעם בית-מדרש איז
געווען זייער בייז, ער האָט געשריגן, אז היינט זענען דאָ אָרע-
מעלייט עפעס מער ווי תמיד. — קבצנים! האָט ער געשריגן,
וואָס זענט איר ווי די היישריקן באפאלן אונדזער שטאָט,
נעבעך! נישט אויסצוהאלטן, נישטאָ וואו אייך אהינצוטאָן!
נאָר א שטראָף פון גאָט, אן אָנשיקעניש! — ער שרייט, ביי
זערט זיך און די אָרעמעלייט טוען זייערס, שטופן זיך און
הערן נישט קיין וועלט. איין קול: מיר! גיט מיר, מיר! איט-
לעכער רוקט דעם שמש אין האנט אריין עטלעכע גראָשן. דער
שמש, וואָס זאָל ער, נעבעך, טאָן, נעמט צו, בייזערט זיך און
גיט פלעטן. איך מיט דער האָרבאטער זענען מיר געשטאנען
אין דער זייט פונדערווייטנס. ערשטנס, האָבן מיר נישט גע-
קענט און, צווייטנס, טאקע נישט געהאט די העזה זיך צו
שטופן צווישן אונדזערע בערן, מיוחסים, פינע בריות. אומצו-
טוב זענען דאָ בערן, אריסטאָקראטצן, אפילו צווישן קבצנים.
די אָרעמע אריסטאָקראטצן זענען נאָך טויזנט מאָל ערגער פון
די נגדישע... דער ממזר איז געווען, עס פארשטייט זיך, איי-
נער פון די ערשטע. ער האָט באלד באקומען צוויי גוטע פלעטן
פאר זיך און פאר מיין ווייב. זי האָט אפילו פארשפאָרט זיך
צו שטופן. ער האָט דעם שמש אָנגעוויזן אויף איר פונ-
דערווייטנס: קוקט נאָר, זייט מוחל, אָט דאָרט שטייט זי, מיין
בלידע, נעבעך!... אז דער עולם איז אוועק, זיך צעלאָזט אי-
בער דער שטאָט, איטלעכער מיט זיין פלעט צו זיין באלעבאָס,
בין איך מיט מיין האָרבאטער צוגעגאנגען, אויף גאָטס כאַראָט,
צום שמש און געבעטן פאר אונדז פלעטן. ער האָט עפעס מיט
א זיס-זויער שמייכלע אויף אונדז א קוק געגעבן און נישט
געענטפערט קיין וואָרט. — דערבארעמט זיך, זאָג איך צו אים,
אויף צוויי נפשות, קאלעקעס, נעבעך. א גאנצע וואָך קומט אין
אונדזער מויל קיין לעפל געקעכטס נישט אריין.

— נישטאָ מער קיין פלעטן, — ענטפערט דער שמש. —
איר האָט דאָך געזען, וואָס דאָ האָט זיך ערשט געטאָן. נישטאָ
שוין וואוהין צו שיקן.
— נאט אייך, — זאָג איך, און שטופ דעם שמש אין
דער האנט א זעקסער, — נעמט, זייט מוחל, און דערבארעמט
זיך אויף אונדז, זייט אונדז מחיה, איר וועט האָבן א גרויסע מצוה.
— הער, נאָר דו, — רופט זיך אָן דער שמש שוין אביסל
ווייכער, — דיין געלט באדארף איך נישט. איין פלעט געפינט
זיך נאָך ביי מיר און קאָן אים איינעם פון אייך געבן. אויב
איר ווילט, ווארפט צווישן אייך גורל.

— ניט איר, איר גיט! — בעט איך און ווייז אָן אויף דער האַרבאטער.

— אים גיט, אים! בעט די האַרבאטע און ווייזט אָן אויף מיר. — ניין, ניין, איך וועל דעם פלעט אָסור-חזיר נישט נעמען!

א היפשע צייט איז אוועקגעגאנגען מיט בעטן און דינגען זיך, איינער דעם אנדערן האָבן מיר איינגערעדט צו נעמען דעם פלעט און איטלעכער פון אונדז האָט זיך אָפגעזאָגט, גע-שוואוירן, ער וועט עס בשום-אופן נישט נעמען. דעם שמש האָט די זאך עפעס הנאה געטאָן. ער האָט גענלעט דאָס בערדל און געקוקט אויף אונדז זייער פריינטלעך.

— ווייסט איר וואָס? — רופט ער זיך אָן. — נאָך מעריב זאָלט איר ביידע שטיין אין פּאָלעש. לעבן דער טיר. אז דער עולם וועט גיין פונעם דאוונען, וועלן זיך מסתמאָ געפינען זיך, אייך צו נעמען אויף שבת. איך וועל פאר אייך אויך בעטן.

אזוי איז טאקע געווען. נאָכן דאוונען פרייטיק-צו-נאכט, אז דער עולם איז געגאנגען פון דער שול, האָט דער שמש זיך געווענדט צו צוויי באלעבאטים אין פּאָלעש און זיי געבעטן, ווייזנדיק אויף אונדז, צו נעמען אורחים אויף שבת. — איך האָב, כ'לעבן, שוין קיין הארץ נישט געהאט, האָט ער זיך פאר-ענטפערט, צו שיקן אייך היינט פלעטן. איך לאָז אייך נישט אויס כמעט אלע וואָך. נאָר אויב אייער גוטער ווילן איז. נעמט אַטדי דאָזיקע אָרעמעלייט.

— אָך! — האָבן ביידע זיך אָנגערופן. — וועלכער יוד זאָגט זיך עס אָפּ פון א אורח אויף שבת? איין טאָג אין דער וואָך איז דאָ, וואָס א יוד קאָן כאַטש אביסל אַטעמען, פארוואָס זאָל ער אין דעם הייליקן טאָג אויך נישט מחיה זיין נויטבאדערפטיקע, נעבעך, און טיילן זיך דערמיט, וואָס גאָט האָט געגעבן? מיר בעטן אייך, שמש, אלע וואָך, אלע וואָך טאקע זאָלט איר אין אונדז נישט פארגעסן.

די ביידע באלעבאטים זענען געגאנגען פאראויס, ארום זיי קינדערלעך — יינגלעך, בחורים, אויסגעצוואָגענע און אָנגע-טאָן שבתדיק, אלע האָבן געשיינט און געשמועסט צווישן זיך פריילעך. מען האָט געזען באשיינפערלעך, אז אין זיי איז דאָ די נשמה-יתירה, דעם ידנש צווייטע שבתדיקע נשמה. איך מיט מיין האַרבאטע זענען נאָכגעגאנגען שטיל פון הינטן און ביידע געווען עפעס צופרידן.

— גוט שבת! — האָט מיין באלעבאָס, אריינגעקומען אין שטוב, געזאָגט פריילעך דעם ווייב, וואָס איז געווען אויף א בענקל ריין, קלאָר אָנגעטאָן און האָט געלויבטן ווי א פריינד

צעסין, אויפן שוים ביי איר האָט זיך געשפּילט א קליין קינד, נאָר א ליאלקע, און ביי די זייטן זענען געשפרונגען צוויי שיינע אויסגעפּוצטע מיידעלעך. — גאָט האָט מיר באשערט אן אורח אויף שבת. זיסט, מיין ווייב, וואָלסטו דאָך מיך אין שטוב נישט אריינגעלאָזט, — לאָזט ער אויס מיט א שמויז כעלע און נעמט זיך זאָגן אויך אויף א קול „שלום עליכם!“ נייענדיק איבער דער שטוב אהין און אהער. ביי „אשת חיל“ האָט ער זיך געשטעלט, זינגענדיק מיט א ניגון, אקעגן דעם ווייב, גענומען דאָס קליינע קינד צו זיך אויף די הענט און עס געקושט, געהאָרזט, בשעת די איבעריקע קליינע קינדער האָבן זיך אים געהאנגען פון אלע זייטן לעבעדיק־פּריילעך. עס האָט זיך געדאכט, אז אין שטוב זענען טאקע געקומען די גוטע הייליקע מלאכים פונעם „שלום עליכם“. — איך דערצייל עס אייך דאָ אזוי, ווייל דענסטמאָל האָט מיר דאָס הארץ עפעס שטארק געצויגן און געצויגן צו מיין האַרבאטע מיידל.

מיין באַלעבאָס, ווי עס האָט אויסגעזען, איז געווען פון מיטעלן שטאנד. די בענטשליכט האָבן געברענט אין ריין אויס־געפּוצטע לייכטער, איך ווייס נישט — פון אמתן אָדער פון ווארשעווער זילבער. דער טיש איז געווען גערייט מיט פּאַר־צעליינע טעלער און די קויליטשן איבערגעדעקט מיט א געד־שטיקט טישטובל. א פלעשל וויין האָט געפינקלט אויפן טיש, פון וועלכן איטלעכער האָט קידוש געמאכט. ביים עסן האָט די באַלעבאָסטע מיר געגעבן אלצדינג גענוג און זיך אלץ געבעטן, אונטערגעטריבן, זיך נישט צו שעמען און עסן. ס'איז געווען נאנץ גוט. נאָר מיר איז אביסל נישט איינגעגאנגען, אז איך האָב ביי איטלעכס שטיקל פיש, ביי איטלעכן זופ לאָקשן, ביי איטלעכן ביסן פלייש און צימעס, מיך דערמאָנט אין איר. ווער ווייסט, אויב זי, נעבעך, האָט דאָרט אזא וואוילטאָג ווי איך. נאָך דעם עסן האָט מען מיך געבעטן אויף נאכטלעגער. — לאָז ער בלייבן דאָ נעכטיקען, האָט די באַלעבאָסטע שטיי־לערהייט געזאָגט צום מאן. — וואוהין וועט ער גיין אהין, אין דעם שיינעם הקדש, אין דעם שטאל, לאָז ער כאָטש א נאכט אביסל זיך אויסרוען. — נאָך נעכטיקער נאכט, נישט היינט־געדאכט, איז מיר טאקע שטארק נייטיק געווען אויסצור־רוען זיך, אפּשיר נאָר נייטיקער פון עסן. עס וואָלט געווען נאָר א דערקוויקעניש צו ליגן דאָ אין א ווארעמער שטוב אויף א קישן און אויסגלייכן זיך אביסל די ביינער. נאָר איך האָב מיך אָבער דערמאָנט אין איר און מיט א שיינעם דאנק זיך אָפּגעזאָגט פון נאכטלעגער. זי האָט געגעסן שבת אויף דעם אייגענעם הויף טאקע אין א שטוב. איך בין אריין אהין נאָך איר, האָב זי גענומען און מיט איר באלד אוועקגעגאנגען.

אין דרויסן אָיז געווען ליכטיק, שיין. די לבנה האָט גער
שיינט אין ס'איז געווען מחיה גוט צו גיין.
— קום! — האָב איך צו איר געזאָגט. — קום, לאָמיר
אביסל שפּאַצירן, אין הקדש אריין אין עפעס נישטאָ אזוי וואָס
זיך צו איילן.

דערמאָנענדיק זיך אין דעם הקדש, איז מיר א פּראָסט איי-
בער דעם לייב איבערגענאָנען. יענער אלטער ייד, דער קראַני-
קער, וואָס האָט געכטן דאָרט ביינאכט אזוי געקרעכצט, האָט
פון מאָרגן פרי געהאט די גסיסה, געפּאָכעט מיט דער נשמה —
און איז נאָך ליכטבענטשן געשטאַרבן. מען האָט אים געלייגט
איבער שבת אין הויז, דאָרט וואו איך האָב באַדארפט
געכטיקן.

מיר זענען געגאנגען און פארנאָנען ערגעץ אין א געסל
מיט גערטנער און ביימער, וואָס האָבן ארויסגעגעבן געשמאקע
ריחות. אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נישט געהערט
קיין שאַרד, אלע אין שטעטל האָבן, ווי דער שטייגער פון יידן
פרייטיק-צורנאכט נאָך דער וועטשערע, שוין לאנג געשלאָפן.
מיר האָבן זיך געזעצט אויפן גראָז ערגעץ אין א ווינקל, לעבן
א פּלוט.

מיר זיצן ביידע, קוקן א היפשע צייט און שווייגן. איטלע-
כער פון אונדז איז פארטראכט, מיין האָרבאטע טוט דערנאָך
א זיפּץ טיף פונעם הארצן און ברומט שטילערהייט פאר זיך
זייער טרויעריק דאָס באַקאנטע לידל:

דער טאטע האָט מיך געקוילעט,
די מאמע האָט מיך געגעסן...

איך גיב א בליק, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן. עס
פלאמט איר דאָס פנים, זי קוקט אויף מיר און שמייכלט זייער
באטריבט. די כוחות האָט זי מיר ארויסגענומען מיט איר קוק
דענסטמאָל אויף מיר. עס האָט מיר פארקלעמט דאָס הארץ,
געקלאפט ווי מיט האמערס אין די שלייפן. איך ווייס נישט,
וואָס טוט זיך אזוינס מיט מיר און... צום ערשטן מאָל כאפט
זיך מיר עפעס אליין פונעם מויל ארויס: „גשמה מייענע!“
— איי, איי, פישקע, זאָגט זי שטיל און ווארגט זיך מיט טרערן,
אוי וועל עס נישט אויסהאלטן, איי, שטיי איך עס אביסל פון
אים אויס! —

— פון וועמען? — רוף איך מיך אָנ'עט אָנגעצונדן —
פון אים? פון דעם ממזר? א קיענק אים אין די בינייע איאן!
איי דו זאָלסט וויסן, פישקע, דו זאָלסט וויסן! ...
— איך נעם זי אָנ'עט ביי דער האנט, ביים קאפ און בעט
זי מיט טרערן אין די אויגן, מיר אויסצוניסן איר שווער, ביטער

הארץ. זי לייגט ארויף ביידע הענט אויפן פנים, בייגט זיך
אָנ'עט נאָענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף א ציטערדיק
קוף, מער אויף דעם וואונק. עפעס אזוינס, אז [דער רוח
מעג טאקע כאפן דעם ממזר. ער זאָל קיין תחית-המתים נישט
אויפשטיין! —

יט

פישקע איז ווייטער געבליבן שטיל, עפעס שטארק צעקאכט
און פאראומערט. און בכדי אים בארערעוודיק צו מאכן, ארויס
צודערטאפן ביי אים אלצדינג, וואָס מיר האָט זיך געגלוקט צו
וויסן, הייב איך אים אָן אונטערצוהיצן, אביסל צו רייצן, און
טו א זאָג אזוי:

— דו האָסט נאָך גאָרנישט געזאָגט, פישקע, אויב דיין
האַרבאטע איז א שיין מיידל. וואָס קאָן, דאכט זיך, א האָר
באטע מיידל אזוי געפעלן!

— וואָס הייסט! — מאכט פישקע שטארק אויפגעבראכט.

— ווער רעדט ביי א יידישער טאָכטער פון שיינקייט! אז זי
איז שיין, איז זי פאר זיך שיין, וועמען גייט עס אָנ'עט? די
האַרבאטע איז אמת טאקע גאָר נישט קיין מיאוסע, א פנים, א
קאָפּ מיט האָר מלא חן. אויגן א פאָר האָט זי, נאָר ברייליאנטן.
נאָר וואָס וואָלט מיר דען אלצדינג אָנגענאנגען? ... עפעס א
שאלטיק בין איך, אינזינען צו האָבן אזעלכע זאכן, נאָכצולויפן
שיינע נקבות? ... נארישקייטן! ... מיר האָט גענומען איר גוטס
קייט, איר גוטסקייט, דאָס רחמנות האָבן אירס אויף מיר, ווי א
שוועסטער, און ווידער צוריק, דאָס רחמנות האָבן מיינס אויף
איר, ווי א ברודער אין דער נויט, — אָט וואָס! ...

— מיילא, וואָס מאכט עס אויס? — רופט זיך אלטער אָן.

— ווי זאָגט מען עפעס: לאָז זיך זיין פון טייוול, אבי עס זאָל
הייסן פייוול... בקיצור, האָט זי דיר איבערגעגעבן עפעס אזוינס.
נו, פישקע, וואָס-זשע איז דאָס עפעס אזוינס, נו, נו, נו!

אלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, פישקע הייבט
אָן אויף זיין שטייגער. איך העלף אים אונטער, בעסער-אויס
אויף מיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אזוי:
— קנייפן, האָב איך שוין לאנג באמערקט, ווי דער ממזר,

א קיענק אים אין די בייניע איאן! פלעגט קנייפן אמאָל די
האַרבאטע, נעבער. איך האָב געמיינט, דאָס זענען זיך גלאַט
אזוי קניפ פון א רשע, וואָס שלאָגט פייניקט א מענטשן, נעבעך.
נאָר ווי עס האָט זיך פון איר קלאָנגן-זיך דענסטמאָל פאר מיר

דערוויזן, זענען דאָס געווען גאָר אנדערע מיני קניפ. עס האָט געהאט עפעס גאָר אן אנדער טעם... פע! יצר-הרע-קניפ... דער ממזר פֿלעגט זיך צו איר שטארק טשעפען. ער פֿלעגט זי נישט לאָזן צורו. האָט ער זי דערטאפט ערגעץ אליין, איז ער צו איר צוגעשטאנען מיט זיסע ריידעלעך, אזוי און אזוי, גערעדט פאר פֿייער, פאר וואסער, צוגעזאָגט גילדענע בערג. און אז אים האָט נישט געהאַלפֿן מיט גוטן, האָט ער אָנגעהויבן מיט ביזן, געד מאכט א מורא, ער וועט איר פארביטערן דאָס לעבן, ארויסלאָזן אויף איר א שלעכטן רוח און איר טאָן צום טויט. און דערביי טאקע זיך געפראווט א כאפֿ טאָן זי מיט גוואלד. געענדיקט האָט זיך עס געוויינטלעך דערמיט, וואָס זי פֿלעגט זיך אויסרייסן פון זייגע הענט, אים דערלאנגען אמאָל נאָך א זעץ אין בויך, אז דער רוח האָט אים גענומען. ער פֿלעגט עס איר באצאָלן דערנאָך מיט פראַצענט, זי פֿייניקן מיט ארבעט און אויסרייסן איר שטיקער פֿלייש. שפעטער אביסל האָט דאָס אייגענע טאקע זיך אָנגעהויבן ווידער אויף דאָס ניי, ווייטער מיט גוטן, ווייטער מיט ביזן. וואָס מער זי האָט אים געוויכן, איז ער אלץ מער צו איר צוגעשטאנען, און פארבייגייענדיק אמאָל פֿלעגט ער זי פאר מענטשן א טאָרקע מאָן, קלאַמפערשט אומגערן, אויך דער-לאנגען א קניפ, גלאט אזוי זיך.

אזעלכע מיאוסע מעשיות מיט איר האָבן זיך געמאכט זייער אָפט, וואָס איך וויל זיי פאר דעם נישט ברענגען, נאָר די נעכט טיקע איז געווען פע, פע, א שרעק! נעכטן ביינאכט נאָך דער ביזער סחומה אין הקדש, אז דער גאנצער עולם דאָרט האָט שוין געשלאָפֿן און זי, די האָרבאטע, נעבעך, האָט איינגעהויקערט אין צענטן נישט ווייט פון דער טיר, אין א ווינקעלע אויך געדערמלט, וועקט זי פֿלוצים אויף עפעס א שושקען איר אין אויער אריין. דאָס איז געווען דער ממזר. — דיר, נעבעך, איז שלעכט דאָ צו ליגן, רעדט ער צו איר מיט רחמנות, קום, איך האָב פאר דיר זייער א גוט אָרט, וואו דו וועסט קענען זיך אויסרווען, נעבעך. זי דאנקט אים זייער שיין פאר זיין גוט האַרץ און בעט אים צו גיין אין זיין רוח אריין. ער הייבט אָנ'עט זיינע אַנשטעלן אזוי און אזוי. ער גיט איר אויך אָנצוהערעניש פון מיר, אז ער ווייסט, נישקשה, איר מהותנשאפט מיט מיר... ער שרעקט זי, אז קייען וועט זי פון אים די ערד און מיר וועט ער דערגיין דעם עק. דער רוח נעמט אים, דעם ממזר, און מאכט אויס אים א חיה-רעה און א לעמעלע צוגלייך אין איין צייט. ער איז גוט, ער איז שלעכט, ער ווערט א שיינעץ און... כאפט א טראַך אין באַק, אז די ציין פאלן אים שיער נישט ארויס. עס צעשפילט זיך אין אים די רציחה, ער טוט זי א

נעם ווי א גזלן און ניט זי א שליידער אין הויז אריין. וואָס
ווייטער איז געווען, ווייסט איר דאָך שוין.
נאָך דעם וואָס די האָרבאטע, נעבעך, האָט מיר איבער-
געגעבן דענסטמאַל, זיצנדיק מיט מיר אויפן גראָז. בין איך א
היפשע צייט געבליבן ווי דערשלאָגן, אָן לשון, נאָר אינעווייניק
האָט עס מיך געצופט, געגעסן ווי א וואָרעם. עס האָט מיך
געגעסן א ברענענדיק געפיל פון כעס אויף דעם ממזר, א הייס
זוריק געפיל פון רחמנות אויף איר, נעבעך, און נאָך עפעס
אזעלכעס גאָר אָן א נאָמען, וואָס האָט מיך געצויגן, געצויגן...
און אָנגעכאפט ביים הארצן. פלוצים האָט עס מיר געגעבן א
שטארקן צי, אזוי אז דאָס הארץ איז מיר שיר יישט ארויסגע-
פאלן. איך נעם זי אָן ביי דער האנט, וואָס איז נאָך געלעגן אויף
איר פנים, און טו א זאָג עפעס נישט מיט מיין קול:
— נשמה מיינע! דאָס לעבן וועל איך פאר דיר אוועקגעבן.
אָך, פישקע! — זאָגט זי מיט א זיפץ, טוט זיך א רוק
געענטער צו מיר און שפארט אָן דעם שטערן מיר אויפן אקסל.
עס ווערט מיר עפעס ליכטיק אין די אויגן, ווארעם מחיה
אין אלע מיינע גלידער. איך רעד און נעם זי איין ווי א גע-
טרייע שוועסטער מיט גוטע ווערטער. טרייסט זי: נישקשה, גאָט
וועט העלפן! און שווער איר, אז אייביק וועל איך איר זיין א
געטרייער ברודער. זי קוקט מיר אריין אין די אויגן, טוט דער-
נאָך א זיס שמייכלעך און זאָגט, אראָפלאָזנדיק דעם קאָפּ:
— איך ווייס נישט, פארוואָס, פישקע! מיר איז אצינד
עפעס גוט אויפן הארצן. עס גלוסט זיך מיר לעבן...
א היפשע צייט האָבן מיר אוועקגעשמועסט מיט א גרינג
הארץ און זיך געמאכט האָפענונגען, ווי גאָט קאָן העלפן, מיר
זאָלן נאָך אמאָל אויפגעריכט ווערן אזוי ווי מיר ביידע ווינטשן.
פלוצים הערט זיך נישט ווייט פון אונדז אביסל אין דער זייט
עפעס א קלאפן. איך קוק מיך ארום, לאָז מיך גיין פאמעלעך
עטלעכע טריט הארט לעבן דעם פלוט אין שאַטן און דערזע
אויף יענער זייט געסל אקעגן עפעס א געשטאלט פון א מענטשן,
וואָס כאַברעט זיך איבער א קעלער. עפעס האָט עס מיך אינע-
ווייניק געטראָגן, געשטופט ווייטער אויף א פאָר טריט, גוט
צוקוקנדיק זיך און... א קיענק אים אין די בייניע איאן! דאָס
איז געווען דער ממזר. ער דרייט אָפּ דאָס שלעסל און ווערט
באלד פארשוואונדן אין קעלער אריין, ארויסצוגעגעסן אלצדינג,
וואָס מען שטעלט געוויינטלעך אראָפּ אהין אויף שבת. ווי א
בליץ לויפט אין מיר דורך א געדאנק: פישקע! אצינד זיי זיך
אין אים נוקם פאר דיר און פאר דער האָרבאטער, נעבעך. אי
צינד האָסס דו צייט, ניכער מאַך-צו די טיר פונעם קעלער און
לאָז ער ליגן דאָרט געפאנגען ווי א בער אין דער נעץ, ביז

מען וועט אים מאַרנן דערטאפן, אים ברעכן א ביין און געבן זיין פסק. ערשט דענסטמאָל האָב איך געפילט דעם טעם פון נוקם זיך זיין, ווי גוט, ווי געשמאק דאָס איז! עס האָט אין מיר געקאָכט דאָס בלוט און איך בין געווען דול ווי א שיכור. צולויפן צום קעלער, א נעם טאָן די טיר און צומאכן זי מיט א קלאַפּ — דאָס האָט נישט געדויערט קיין סאך צייט. אצינד ליג דאָ באַגראָבן ווי א הונט! זאָג איך אליין צו מיר מיט א לעכעלע. טו א נעם די קליאמקע און וויל פאַרשטעקן. דער סקאַבעל אָבער איז אָפגעבויגן אין דער זייט. איך צי, שלעפּ, אומזיסט! עס שטייט נישט צו. איך טו מיר אָן א כוח, דער לאַנג א צי מיט ביידע הענט און אַטאָט האַלט עס שוין אויף א שטייגער — פּלוצים טוט זיך אן עפן מיט אימפעט די טיר פון א געזונטן שלעפּ אינעווייניק און איך פלי אריין אין קעלער, אַנשלאָנדיק זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפן טרעפּל. — אזוי, ר' פישל! מאכט דער ממזר נאָכדעם ווי מיר זענען געשטאנען א ווייל איינער אקעגן דעם אנדערן שטיל, — דאָס האַסט־רו מיט דיין כבוד אליין זיך דאָ געפאַרעט מיט דער טיר און גע-וואַלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זייער אָנגעלייגט, כליעבן. קום, קעצעלע, אביסל אראָפּ אונטן און לאָמיר דיר כאָטש אביסל מכבד זיין... ער טוט מיך א שטופּ פון די טרעפּ אראָפּ, איך ברעך שיר נישט האַלדן און גענוג און צי מיך אויס אויף דער ערד. „אצינד, מקבל מיינער, נא דיר דערווייל אן אויפגאָב.“ דערלאַנגט ער מיר א גוטן זעץ אין רוקן: — וועסט שוין נישט קראַנק זיין צו וואַרטן אביסל ביז איך וועל פאַרנעמען צו מיר אין טאַרבעלע דאָס געבראַטענע הינדל, דעם פאַלומעסיק מיש מיט דער שיסל פּעטשא, וואָס איך האָב אין איילעניש איבער דיר דאָ איבערגעלאָזט. עס האָט נישט געדויערט קיין רגע, גיט ער מיר ווייטער א זעץ.

— צייל, פישקע! זאָגט ער. — נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי, פיר, פינף... דאָס האַסט־רו דיר פאַר מיר. אצינד לייג איך דיר א קנייטל פאַר דער האַרבאַטער. צייל פישקע! נישט ניין, נישט צען... וואָס איז דאָס פאַר א גאַנג ארומ שלעפּן זיך מיט א מיידל ביינאכט אין פאַרבאָרגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצן... איך האָב דיך, נישקשה, געזען פריער, ארומשפאַצירנדיק מיט איר אין הינטערנעסלעך... נישט זעכצן, דאכט זיך, נישט זיבעצן. — עס האָט אין מיר זיך אָנגעצונדן דאָס בלוט פון זיינע לעצטע ווערטער.

— ממזר! — טו איך א געשריי. — דו ביסט נישט ווערט צו דערמאָנען איך נאָמען. — שפּרינג דערביי טאקע געשווינד אויף און עס זיך אין אים איין מיט די ציין. ס'איז א מלחמה! איך מיט די ציין, ער מיט די הענט. ביידע האָבן זיך שרעקלעך

פיינט און איינער דעם אַנדערן וויל מאכן דעם טויט. ער רייסט מיך מיט כוח פון זיך אוועק, האלט מיך שטייף אין די הענט, קוועטשט מיך, א שרעק, און טוט מיך דערנאָך א ווארף ווייט פון זיך, ווי מיט א קיילכל.

— בענטש גומל, זאָגט ער. — וואָס מיט חסד. וואָס מיר קומט עפעס נישט אויס דיך דאָ צו בעל־דברן. בלייב דאָ, פישעלע, זיך אויסרוען ביז מאַרגן. אנשטאט די נעפילטע פיש וועלן זיי מאַרגן האָבן א לעבעדיק פישעלע... א גוטע נאכט! וואָס זאָגסט־דו אָן עפעס צום ווייב? זי וועט נאָך היינט באַד קומען דעם גרום...

מיט די דאָזיקע ווערטער גייט ער אוועק און פארמאכט די טיר.

די ערשטע זאך מיינע, אז איך בין צו זיך געקומען, איז געווען צו גיין צו דער טיר. איך רייס זי און רייס, אומזוכט די מי, זי איז גוט פארשטעקט פון דרויכן. איך ווייס נישט וואָס צו טאָן. קלאפן שטארק האָב איך מורא, מען זאָל נישט דערהערן, און אזוי בלייבן איז אויך שלעכט. איך שטיי און דער קאָפּ דרייט זיך מיר פאר שרעק, פאר כעס, פאר ווייטיק און יסורים פון די פרישע קלעפּ. איך גיי אראָפּ פון די טרעפּ, טו מיך א וואָרף אויף דער ערד און ליג אין איינע צרות. נאָך דער געדאנק וואָס מאַרגן וועט דאָ מיט מיר זיין, ווי מען וועט מיר מאכן דעם גוטן „ברוך־הבא“ און זיך צונויפלויפן אָנקוקן דעם גנב; עס וועט הייסן, מען האָט מיך געכאפט, מיט טויזנט אויסגעטראכטע מעשיות דערצו. ווער אין גאָט גלויבט וועט מיך שלאָגן און עס וועט נישט העלפן פון מיין זייט קיין שום תירוץ — אָט דער דאָזיקער געדאנק האָט מיר געענבערט אין קאָפּ, ווי מיט אן ענבער, און מיך נישט געלאָזט איינליגן. נאָך אינר מיטן־דריינען דאכט זיך מיר, ווי עס דראַפעט זיך עפעס אויף מיר. איך שטרעק אויס די האנט, כאַפֿ־אַנ'עט א שטשור, וואָס גליטשט זיך מיר פלינק ארויס פון צווישן די פינגער מיט א פישטש. איך שפּרינג־אויף פאר שרעק, עס ווערט מיר נישט גוט און עס באַשלאָגט מיך א קאלטער שווייס. האַלטנדיק זיך קוים אויף די פיס, טאפּ איך אַנ'עט אין דער פינגער א קאלטע, פייכטע וואנט, צו וועלכער איך רוק מיך צו. איך שטיי אזוי אָנגעשפּאַרט אין דער וואנט און טראכט מיט א ביטער הארץ: רבונן של עולם, וואָס איז דאָס פאר א לעבן? פארוואָס שטראַפּסט־דו מיך אזוי? וואָלט דען נישט בעסער געווען פאר מיר, פאר דער וועלט, אז איך זאָל נאָך נישט געווען געבוירן ווערן? פארוואָס קומט מיר עס אזוי... אזוי מיך צו באַליידיקן? — ביי דעם דאָזיקן געדאנק ברעכט מיר דאָס הארץ און איך באוואיש מיט טרערן. עס וויינט זיך מיר און עס טראכט זיך :

רבנו של עולם, וואו ביסט'דו? איך בלייב דערנאך שטיין דערשלאָגן. נישט צו וויסן וואָס מיט מיר טוט זיך, עפעס ווי א גולם. פלוצלונג גיט א סקריפ די טיר, א שמוקלער ליכטיקער פאס שיינט אריין מיר פאר די אויגן און עס הערן זיך טריט, ווי עמעצער גייט שטיל אויף די טרעפלעך. די האָר שטעלן זיך מיר קאפויר פאר שרעק. אַטאַט טוט מען מיך א כאפ און מען רעכנט זיך מיט מיר אָפ ווי מיט א ננב. און ווי איך שטיי אזוי אין טרעק און ציטערניש, האלטנדיק אראָפגעלאָזן דעם קאַפ — הער איך ווי מען רופט שטילערהייט מיך ביים נאָמען: פישקע, פישקע, — און טאקע באלד דערזע איך לעבן מיר זי, די האָרבאטע. איך ווער לעבעדיק און טו א געשריי פאר גרויס פרייד.

— שא! מאכט זי, אָננעמענדיק מיך ביי דער האנט. —

קום גיכער אוועק פון דאנען.
— נשמה, דו האָסט מיך דערהאלטן ביים לעבן! — שריי איך שטארק צעמישט פאר שמהה און — איך בין זיך מודה, צום ערשטן מאל, אונטן אין קעלער — טו איך איר א קוש... איך פרעג זי, ווי ארום זי האָט זיך אהער גענומען? זי אָבער בעט מיך שווייגן, דערמאָנט מיך, אז מיר געפינען זיך ביינאכט אין א פרעמדן קעלער.

— קום גיכער, וועכט וויסן אלצדינג אביסל שפעטער. — אזוי זאָגט זי און פירט מיך ביי דער האנט ארויס אויף דער גאס. גייענדיק אויפן וועג, האָט זי מיר עס דערקלערט גאָר פשוט אזוי: אין עטלעכע רגעס ארום נאָך מיין אוועקגאנג האָט איר עפעס דאָס הארץ געזאָגט, ס'איז נישט גלאט, מען באַדארף גיין זען וואו איך בין. זי קומט צו ביז צום עק פונעם פלויס, קוקט אין אלע זייטן און דערזעט אויף יענער זייט גאס אקעגן שטייט עמעצער איינגעבויגן לעבן א דעכל און באַברעט זיך עפעס. טראכטנדיק, אז דאָס בין איך, לאָזט זי זיך גיין ווייטער, און צוקומענדיק נאָענט, האָרנט זי עפעס ווייטער: „אצינד, ר' פישל, ליג דאָ אין קרענק ווי א הונט, ס'איז שוין גוט פארשטעקט, נישקשה". עס ווערט איר טונקל אין די אויגן און זי בלייבט שטיין פארדולט. פלוצים וואקסט פאר איר אויף דער ממזר, טוט זי א קניפ און מאכט דערביי מיט א שמיכעלע: גוט שבת. סקאָצל קומט, רביצין! א שיינ מיידעלע, נישקשה! ש'לעפט זיך ביינאכט ארום איבער רי גאסן און נאָך קלאָמ פערשט פרום... אהיים גיי, הצופה, הולטאיקע אייגע!" ער טוט זי א שטופ מיט דער קני אין רוקן און זי מוז מיט אים גיין, נישט צו רעדן קיין וואָרט. אויפן וועג קוקט ער זיך אלץ ארום, איבערליינגנדיק די פול-אָנגעשטאַפטע טאַרבע פון איין אקסל אויפן אנדערן, פארגעסט נישט דערביי אויך צו שפעטן און צו

מאכן מיט איר זיינע אָנטשלען. זי גייט, נעבעך, שטארק פאר-
אומערט, פארזאָגט. זי ווייסט, אז איך געפין מיך אין א שלעכט-
טער לאגע, אומגעלעך מיר צו העלפן, אז דער ממזר האלט זי
נעבן זיך און לאָזט פון איר קיין אויג נישט אָפּ. פלוצים גיבן זיך
א ווייז א קאָמפאניע יידן, וואָס גייען פון א בוךזכר לעבעדיק-
פריילעך און רעדן, לאכן הויך אויף א קול, ווי דער שטייגער
פון יידישע קינדער. מען לאכט עפעס פון איינעם, וואָס האָט
זיך פארנעסן און געטראָגן דאָס פאטשיילכן אום שבת. דער
ממזר נעמט זיך געשווינד אין דער זייט, דרייט זיך אין אייר
לעניש כאפט זיך אריין אין א שמאָל געסל. מיין האַרבאטע
כאפט דערווייל אויך, אנטלויפט אין דער אנדערער זייט און
ווערט אנטרונען.

עס פארשטייט זיך, לויפט זי געשווינד מיך ארויסצונעמען
פון דער קלעם. נאָר שטעלט אייך פאָר איר הארצווייטיק, אז זי
פארדרייט זיך לויפנדיק אין געסלעך, און קאָן נישט טרעפן
צום אָרט, וואו מיר זענען פריער געזעסן? זי ווייסט, אז איך
בין אין א גרויסער סכנה, מען כאדארף מיך גיכער באַפרייען,
איין רגע איז אצינד טייער, און דאָ דרייט זי זיך און ווייסט
נישט צו מיר דעם וועג!... א היפשע צייט האָט אזוי געדויערט.
ביז גאָט האָט געהאָלפן, זי האָט געפונען דעם קעלער און מיך
באפרייט.

מיר גייען אזוי ביידע און רעדן מיט א פריילעך געמיט.
איך איר: נשמה מיינע! דו ביסט מיר היינט בייגעשטאנען
אין די נויטן. און זי מיר: פישקע! דו האָסט מיר געדינט ווי
א ברודער נעכטן, געדענקסט-דו, דאָרט אין הויז, ביינאכט.
נעכטן... נאָר נישט ווייט פון הקדש באַפאלט אונדז א מרה
שחורה און עס נעמט אונדז אָפּ דאָס לשון. דאָס הארץ האָט
אונדז געזאָגט, אז מיר גייען נישט אויף קיין גוטס, עפעס גלאט
וועט שוין די היינטיקע נאכט אזוי נישט אָפּלויפן.

איין העלפט טויער פונעם הקדש איז געווען צוגעמאכט, די
אנדערע העלפט אביסל אָפּן, אזוי אז אין דעם הויז האָט פון
דער גאס אריינגעשיינט א ליכט. צוקומענדיק צום טויער שטעלן
מיר זיך א וויילע אנדער מיט א פארקלעמט הארץ, דערנאָך
נעם איך מיך צום ערשטן אריינצוגיין שטיל. קוים שטעק איך
אריין דעם קאָפּ אין הויז, דערזע איך, כמעט טאקע אין דעם
טויער, דעם ממזר, ווי ער זיצט זיך אָנגעלענט מיט מיין ווייב,
פרעסן פון דער טאַרבע און טוען זיך וואויל. דער ממזר שוש-
קעט איר עפעס און אויער אריין און ווערט באלד ווי אויס-
געטריקנט. זי שטייט-אויך אין איין כעס און כאפט זיך איין
טיר ארויף מיט א מויל: דו אזוינער און אזויגער. אין דיין
טאטנס טאטן אריין! דו וועסט עס ביי מיר די גאנצע נעכט

מיט אזא הולטאיקע, אזא דראבקע ארומשארלאטאנעווען? דו מיינסט אפער, איך ווייס נישט דיינע מיאוסע גענג? איך ווייס, נישקשה, אלצדינג שוין לאנג און שטיק, נעבעך, אין זיך, האָב א פארפולטע גאל. אזוי דאנקסטו עם מיר אָפּ פאר מיין גוטסקייט, וואָס איך האָב זיך ארויסגעפירט אין דער וועלט, געמאכט פון דיר א לייט! ? דו מיינסט, כלב שבכלבים, דאָס וועט דיר געשענקט ווערן? ניין! איך וועל דיר ווייזן, יונגאטש איינער, אין דיין טאטן אריין, מיט דיין דראבקע, אין איר טאטנס טאטן און מאמענס טאטן אריין! מיט איר אינאיינעם וועל איך דיר ווייזן, ווער עלטער איז — נא, נא! — הייבט זיך אָן מיר צו שלאָגן. — נא דיר פאר היינט, פאר נעכטן און פאר פריער, נא, נא, נא. די כפרה זאָלט דו ווערן! — איך רייס מיך קוים א לעבעדיקער פון אירע הענט ארויס און לויף אָפּ'עט עטלעכע טריט ווייט אויף דער גאס. זי שטייט נאָך א היפשע וויילע אין דרויסן און שרייט, דערנאָך גייט זי אריין אין הויז שרייענדיק: ליג ווי א הונט אין דרויסן, פארר שפארט זי מיר דעם טויער מיט א שטארקן קלאפּ.

איך שטיי מיט דער האַרבאטער, נעבעך, אזו דרויסן און קוקן אונדז אָן. ביידע זענען מיר שטארק באטריבט, אונדז בידן איז אָנגעזאלצן אויפן הארצן דערפון, וואָס דאָ איז ערשט געשען. די צרות לאָזן אונדז בידן נישט איינשטיין אויף אן אָרט און מיר לאָזן זיך גיין, וואוהין די אויגן קוקן, איינער מיט דעם אנדערן נישט צו רעדן קיין וואָרט, ביידע פארטראכט. אז איך בין צו זיך געקומען, זע איך, מיר געפינען זיך אויפן שולעהויף. דאָס הארץ האָט מיר געריסן קוקנדיק אויף דער האַרבאטער, נעבעך, ווי זי ווערט עם פארשווארצט. די אנדערע נאכט, אז זי האָט נישט קיין רו. איך טראכט ביי מיר, וואָס טוט מען וואו ערגעץ געפינט מען איר א נאכטלענער? און עם פאלט מיר איין זייער א גוט אָרט — די ווייבערשע שול!

אז גאָט האָט געהאָלפן, מיר זענען בשלום ארויף, נאָך גרויס מי, אויף א צעבראָכן טרעפל, וואָס האָט זיך געווינגט, געשאקלט אונטער אונדזערע פיס, און אין דער פינצטער אָנגעטאפט אן אָפענע טיר, פאלן מיר פלוצים אויף עפעס ווייכס. עם ווערט א גערודער, א שפרינגעניש ארום אונדז, אויף אונדז און איר בער אונדז. מיר כאפן קלעפּ, הינטן, אין די זייטן, נישט צו וויסען פון וואנען דאָס איז אונדז געקומען. איך ווארף מיך אהינאָהער, צאפל מיט הענט און מיט פיס און כאפ אָן א באַרד. פון וועמען מיינט איר? א באַרד פון א ציג!... דאָס זענען געווען ציגן, וואָס האָבן, ווי געוויינטלעך, א חוקה צו נעכטיקן אינאיינעם מיטן קהלשן צאפּ אין דער ווייבערשע שול.

— וואו ביסטו דו ערנען? — רוף איך מיין האַרבאטער.
— שרעק זיך נישט, דאָ זענען, אָן עין־הרע, זייער פיל ציגן!
נישט קיין אַרעם שטעטל, אפנים. — איך זוך אויף, טרייב
ארויס די ציגן, זיי זאָלן היינטיקע נאכט מוחל זיין נעכטיקן
אין דרויסן. אליין גיי איך טאקע באלד אויך ארויס, זאָנגדיק
איר א גוטע נאכט, און מאך גוט צו די טיר.

ביים אראַפגיין פונעם טרעפל שטעלט מיר זיך אקעגן דער
צאפ, אָנגעבויגן דעם קאָפּ מיט די לאַנגע הערנער, שטארק אָנ־
גערודלט דערפאר, וואָס איך האָב אזוי מיאום באַליידיקט
זיינע ווייבער. איך ראַנגל מיך מיט אים אוועק א צייט, ער
לאָזט מיך נישט אָפּ און גייט מיר נאָך פּוס־טריט. ביז מיר
איז געראָטן אריינצוכאָפּן זיך אונטן אין קלייזל אריין.

אין קלייזל ליגן אויף טיש און אויף בענק אויסגעצויגן
מקבלים און שלאָפּן ווי די פריצים, איבערפייפנדיק זיך מיט
נעז צווישן זיך אויף אלערליי קולות. א טחיה געווען צו זען,
ווי געשמאק, אָן עין־הרע, זיי זענען געשלאָפּן. מקבלים איז
טאקע אויף דער וועלט גוט, האָב איך מיר געטראכט און זיי
אין האַרצן מקנא געווען. דאָס זענען עפעס גאָר אנדערע מיני
קבצים, נגידישע... איך זוך מיר אויס אן אָרט אונטערן אויוון,
טו מיך א וואָרף דאָרט אויף א באַנק און ווער באלד אנשלאָפּן.
גאָר מיר איז אָבער נישט באשערט קיין גוטס אויף דער
וועלט. עס דויערט נישט לאַנג, וועקט מען מיך אין רעכטן מיטן
שלאָף: יונגער מאַן, שטייט, זייט מוחל, אויף! איך רייב אויס
די אויגן און דערזע פאר מיר היפש יידן מיט ערנסטע פּנימער.
דאָס זענען געווען פון דער חברת־הלים מענטשן, וואָס קומען
אלע שבת גאנץ פרי זאָגן תהלים און האָבן זייער אָרט דאָ
אונטערן אויוון. אין ברירה, מען מוז אויפשטיין. איך גיס אָפּ
נעגליוואסער, זעץ מיך אנידער, קוים וואָס איך האַלט דעם קאָפּ.
צי מיר, גענעץ און זאָג תהלים.

ב

נאָך דעם פּסק, וועלכן איך האָב יענעם פּרייטיק־צו־נאכט
פון מיין ווייב געכאַפּט, איז שוין פארענטפערט געוואָרן אלץ־
דינג, וואָס איר משוגענע אויפירונג אקעגן מיר אין דער
לעצטער צייט באטייט. עס האָט זי געברענגט מיין חבר־זיין מיט
דעם האַרבאטע מיידל, וואָס דער ממור האָט עס איר איבער־
געגעבן מיט טויוונט אָפּגעטאַקטע לינגס. ער האָט ביי זיך גע־
קלערט, אז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלן מער

קענען, א שפיי טאָן אויף מיר און אן עק. ס'איז אַבער געווען
א פאלשע רעכענונג. אָנשטאַט דעם זי זאָל מיט א קאלטער
לעבער מיך לאָזן לויפן מיין וועג און אויף אייביק מיט מיר
זיך צעגליין, האָט גאָר אין איר געברענט א העליש פייער.
ס'טייטש, איר מאן זאָל אזוינס טאָן! עפעס א האַרבאטע מיידל
זאָל פישקען בעסער געזעלן פון איר! דאָס איז דאָך אזא באַ-
ליידיקונג, וואָס איז שווער אראָפצושלינגען. ניין, מען קאָן
אזוינס נישט דערלאָזן.

— איי, די קשיא איז דאָך, פארוואָס זי... דייע, מיין איר,
מיט דעם ממזר? — קאָן זיך אלטער נישט איינהאלטן און
טוט א פרעג מיט א נמראַניגון.

— זייט איר, דאכט זיך, גאנץ גערעכט, — ענטפערט
פישקע, נאָר אויף אויפיל האָב איר אין דער גלופסקער באַד
מיך אויסגעלערנט שכל צו פארשטיין, אז דאָס איז קיין קשיא
נישט. וואו נאָך ערגעץ ריכט מען פון איטלעכן אָפ מער ווי
אין דער באַד? און ווער? דווקא אזעלכע, וואָס האָבן געמענט,
כ'לעבן, טאקע שטומען. איינער, וואָס האָט קיין וואָר וואָרט
נישט, שפעט אויס יענעם, אז ער איז א ליגנער; אזעלכער,
וואָס מען טאָר אים קיין גראַשן נישט געטרויען, רעדט אויף
יענעם, ער איז א גנב; א קארגער, וואָס וועט פאר א פעניג
זיך די אויגן ארויסנעמען, לאַכט; יענער איז א חזיר! א
שלעכטער מענטש, וואָס האָט א שטיינערן הארץ, רופט יענעם
דשע, און אזוינער, וואָס פאר א פיצל כבוד איז ער פארטיק
אויף אלצדינג, בארעדט יענעם, אז ער לעכצט נאָך כבוד. בערל
דער שמיסער פלעגט אמאָל צווישן זיך אין א שמועס זיך אָנ-
כאפן ביים קאָפּ: איי, איי! איך פארשטיי נישט, ווי ליגט זיך
עס די צונג אָפצוריקטן פון יענעם, ווייסנדיק זייער גוט ביי
זיך, אז מען איז אליין א גנב, א ליגנער, א חזיר, א שלעכ-
טער, אלצדינג וואָס אין דער קאָרט!

— הערסט'דו, חכם מיינער! — פלעגט אים אָפענטפערן
איציק דער היטער, — דאָס איז טאקע די גאנצע צרה, וואָס
מען ווייסט נישט, זיינע פליי אין דער נאָז זעט נישט קיינער
און יענעמס א שפרענקעלע איז דעם אנדערן גרויס אין די
אויגן.

שמערל, איינער פון יענע בטלנים, וואָס האַלטן זיך אויף
אין באַד, פלעגט מאכן מיט א שמייכלע, אָננעמענדיק זיך
ביים בערדל: לאַזט זיך דינען, ר' בערל! לאַזט זיך דינען, ר'
איציק! איר האָט ביידע א טעות. דער אמת דערפון איז, ווי
איך האָב דערקלערט, פשוט אזוי: איטלעכער ביי זיך מיינט,
ער מעג, דער אנדערער טאָר נישט.

— גערעכט, שמערל! — לאָן איך ארויס אויף א קול,

אונטערשפרינגענדיק פון מיין אָרט און פארטראכט מיך טאקע
באלד. שמערלס ווערטער האָבן אונטערגעגעבן וויירוך דעם
טייוול, וואָס ליגט אינעווייניק ביי איטלעכן פון אונדז, זינדיקע
מענטשן. ער כאפט זיך אויף אין מיר מיט א שטעכנדיק געד
לעכטערל, גראבלט מיך ביים הארצן, צעטראָגט מיר דעם מוח,
אויפרינדיק דאָרט מיינע אלע געדאנקען און קראצט אויך
אויס עפעס אלטע מעשיות, פארלעגערטע אין דעם זיכרון. עס
ווערט אין מיר א קאָכעניש, א יריד פון אלערליי מיני געד
שטאלטן, וואָס זענען פלוצים ווי פון דער ערד אויסגעוואקסן,
און אָנווייזנדיק אויף זיי רעדט אויס מיר דער רוח ארויס
שטארק פארקרימענדיק זיך:

— אָט האָסט־דו דיר די אלע שיינע נפשות! זיי אלע

מעגן, מעגן, מעגן...

די דאָזיקע שיינע נפשות דרייען זיך אין דעם האנדל, אין
שטעטישע זאכן, אין חברות, אין דעם יידישקייט און אין דער
נאנצער פירונג. ווייבער און ווייבלעך אלע סאָרטן, פון דער
אלטער און היינטיקער וועלט זענען אויך דאָ אויפן יריד. שלום
עליכם. פארשוויגען! מאך איך אליין צו מיר. נאָט ווייסט דעם
אמת, אז איך בין גערן אייער פנים נישט אָנצוקוקן און דעם
נאָמען אייערן מער פאר דעם מויל נישט צו ברענגען. אזוי
נמאס־ומיאום זייט איר מיר געוואָרן. נאָר וואָס קאָן מען טאָן?
אז דער שוואַרצ־יאָר האָט אייך אצינד געבראכט צו טראָגן,
קאָן מען אייך אזוי נישט אָפלאָזן: מען מוז אים צוליב טאָן
און פון איטלעכן כאָטש עפעס דערציילן.

— ווארט אביסל, פישקע! האָט קיין פאראיבל נישט, ר'
אלטער! — רוח איך מיד אָן. — איך האָב אייך עפעס צו
דערציילן, נאָר לאָמיק אביסל מיך באטראכטן. — און טראכטנד
דיך דאָ אזוי גיב איך א נעם איינעם פון דער גוטער כנופּיא,
קום צום סמיק! ער ווארפט זיך מיט הענט און מיט פיס,
קרעכצט, שרייט, ווי דער געפענטעטער האָן בשעת כפרות
שלאָגן. די איבעריקע לייט קוקן מיך אָן קרום און מאכן א
בייזע מינע, איך זאָל שווייגן, נאראָנים! טראכט איך ביי מיר,
איך הער אייך ווי דאָס מילכיקע קלינגל. מיך וועט איר מיט
„כו" אין אן איבערנעקערטן פעלץ נישט איבערשרעקן. מאלפּעס
זייט איר, נישט קיין בערז... דער טייוול צעהיצט זיך אין מיר
און גיט מיר אונטער חשק: „אזוי, אזוי! נעם זיי, נעם זיי
צום סמיק, די אלע שיינע נפשות!" — הערט, זייט מוחל, ר'
אלטער, א שיינע מעשה. אין א יידישער שטאָט ערנעז זענען
די פיינע לייט, וואָס דער שטיינער זייערער איז... — הייב
איך אָן אזוי צו דערציילן און בלייב אין דער מיט רייד ווי
דערוואָרנן. — די ווייבער ווינקען צו מיר מיט א נעבעט:

נוטער, זיסער ר' מענדעלע, האָט רחמנות, זאָגט נישט אויס ...! זיי מאכן חן, קוקן און בעטן מיך מיט ברענענדיקע אייגעלעך, דער ווייבערשער חן מאכט מיך ווייך ווי א טויג, פון זייערס א בליק ווער איך צעשמאָלצן. דערביי דערמאָן איך מיך אין מיין נדר, איינצוקויפן זיך אין דער חברה פעטערס. כאפט איך דער וואטע-מאכער! — מאך איך מיט א שמייכלע און ווענ-דנדיק זיך צו אלטערן, זעץ איך צו: — זיי מיין איך, יענע פיינע לייט אין דער שטאָט דאָרט. עפעס גלוסט מיר זיך היינט נישט דערציילן מיין מעשה. לאָזן זיי גיין צו אלדי שווארצע יאָר! ... האָט קיין פאראיבל נישט, ר' אלטער.

— פארקערט,, מהיכאָרתי, פון מיינעטוועגן מעגן זיי אויך, כאָטש באלד, די כפרה ווערן. נאָר וואָס איז דאָס פאר א גאנג יענעם איבערשלאָגן, אריינפאלן אים אין די רייד מיט מעשיות, אייערע מעשיות? ... — אזוי רופט זיך אָן אלטער און קוקט מיך אזוי א וויילע אָן, מאכנדיק מיט די אקסלען, עפעס אזוי, גלייך ווי גערעדט: א לעכערדיקער זאק, משטיינס-געזאָגט, עס שייט זיך פון אים ניין מאָס רייד אָן אן אויפהער. שטארק נייטיק, בלעבן, זיינע מעשיות! טאָמער ווייסט איר צו וואָס? ... און א מאך געבנדיק דערנאָך אין דער זייט א פאָר מאָל? פע, פע! טוט ער א טאָרקע פישקען: נו, וואָס? מילא בקיצור דער שפיץ?

פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים ארבעט אויף מיין שטייגער, אלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער — און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אזוי:

— די צייט איז זיך דערווייל געגאנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אלץ וואָס ווייטער זיך מער פאנאנדערנגעגאנגען. זי האָט נאָך שטארקער זיך איזניוכעט מיט דעם ממזר, זענען געוואָרן חבר-לאָפ, גאנץ נאָענטע שמעלקעס און פלעגן שוין ביירע, ווי א פרויז מיט א פריצה, אין די הייזער ארומגיין. מיר האָט עס שוין מער נישט אזוי אויסגעמאכט. דער קאָפ איז מיר געווען שטענדיק פארדרייט מיט דער האָרבאטער, נע-בער, זי איז מיר קיין רגע פונעם זינען נישט ארויס. גייט אייך, האָב איך געטראכט, פון מיינעטוועגן כאָטש אין דער ערד, ווארגט זיך ביידע מיט די הייזער! ביים באגעגענען זיך אמאָל מיט די פאָר לייט, פלעגט דער ממזר מיך אָנקוקן מיט געשפעט, עפעס ווי גערעדט: איך האָב דיר אָנגעפייפט גוט. נישקשה... איך האָב געוויינטלעך אויסגעשפיגן און בין מיר געגאנגען מיין וועג, טראכטנדיק ביי זיך: און אז דו שלעפסט זיך מיט איר ארום, וואָס העלפט עס דיר? אז זי איז אן אשת-איש. הע-הע, גוט פארטשוואַקעוועט, נישקשה! אָבער איך האָב דיר אויך אָנגעפייפט, דו ממזר איינער! פיקע זיך, ווער צעזעצט...

מיט מיר האָט אָנגעהויבן אין די הייזער ארומצוגיין אן אלטעמטשקער, פונעם מזרח פעקל, א רשע־מרושע, א נאָטקע גנב אזוי ווי ער. און ער האָט עס געמאכט מיט מיר גאנץ גוט. איטלעכער האָט אים געמוזט געבן, אזא רחמנות־פנימל פלעגט ער קענען מאכן, אָנווייזנדיק אלץ מיט א קרעכץ טיף פונעם הארצן אויף מיר, ביטערער קאלעקע. געהייסן האָט עס עפעס, א וויסטער טאטע מיט אן אומגליקלעך קינד, נעבעך. — הינק, פישקע, הינק גוט. תכשיט מיינער! פלעגט ער מאכן, אונטער־שטופנדיק מיך פון הינטן, ביים אריינקומען אין א שטוב. — פארקרים דאָס פניצל און זיפץ, זיפץ, דו הונט איינער. זיי וועלן מיר, נישקשה, פאר דינס א זיפץ באצאָלן. אויפן וועג נייענדיק פלעגט ער מיך אלץ לערנען מאכן די שפיל, אָפּשפּעטן פון די באלעבאטיס, א קניפ, א צופ טאָן און שילטן מיך דערביי: פארכאפט זאָלסט־דו ווערן! גאָר אין גוטן מוט. איינ־מאָל האָט ער מיר, אין שפּאס קלאַמפּערשט, גענעבן א בֶּאָ־כענצע אין הארצן, דאָ אין לעפעלע, אזוי אז איך האָב שיר די ניכפא נישט באַקומען. די נרבות פלעגט ער געוויינטלעך צו זיך צונעמען און ס'איז מיר שווער געווען א נראָשן ביי אים ארויסצורייסן. וואָס טויג דיר, פישקע, געלט? פלעגט ער שפּאסן, אז דו ביסט אליין געלט, דו זאָלסט מיר דערלעבן הינקען מיט די פיסעלעך און קרענקען אויף אלע נלירעלעך ביז דו וועסט מיטן קעפעלע אָנלייגן, תכשיט מיינער. איינמאָל בין איך צו אים שטארק צוגעשטאנען, עס האָט מיך געצוואונד־גען די נויט, און האָב געבעטן חלק מיטן הארבן וואָרט. א קוק געבנדיק, אז איך מאָן אים דאָ אזוי, האָט ער געעפנט אויף מיר א מויל: שטוב, קרומער הונט! אומזיסט וועסט־דו דאָס פאָרן ביי מיר אין בויג: אומזיסט וועל איך דיר, אזא נבלה, ארומפירן דאָ? תרבות, שייגעץ! איך וועל דערציילן דיין ווייב. איך קען דיר נישט און האָב מיט דיר נישט וואָס צו טענהן, קענען קען איך נאָר דיין ווייב, זי האָט דיר מיר איבערגעגעבן, פון איר האָב איך אזא סחורה באַקומען און מיט איר וועל איך שוין מסתמאָ זיך אָפרעכענען...

שלעכט! אצינד האָב איך גאנץ קלאָר ארויסגעזען, אז איך בין ביי דער כאַליאַסטרע אזוי ווי א בער ביי די ציגיינער. מען פירט מיך ארום צו מאכן מיט מיר די קאָפּיסע. מען האָט ביי מיר צוגענומען מיין ווייב, זי אריינגענארט אין זאק אריין און זי העלפט נאָך זיי אויך אונטער אקענן מיר, זי גיט מיך איבער ווי סחורה הולטאיעס, גנבים אין די הענט!... שלעכט, ביטער, ס'איז שוין גאָר אויס וועלט.

איך האָב שוין ארויסגעזען, ס'איז פארפאלן. צווישן מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבן מער נישט זיין. היינט

צו וואָס, האָב איך געטראכט, זאָל איך מיך דאָ האַלטן? מען
 באדארף אנטלויפן, ווי צום גיכסטן אנטלויפן. א טאָג אן אי-
 בעריקער צווישן אזעלכע גנבים איז א זינד פאר גאָט. דאָס
 זענען דאָך מענטשן, וואָס האָבן נישט קיין גאָט אין האַרצן.
 וואָס טוען נישט קיין האַנט אין קאַלטן וואסער אריין, אראָפּ-
 געוואָרפן פון זיך אינגאַנצן דעם יאָר, ווילן נישט וויסן פון
 קיין אַרבעט, פון דאָגת הפרנסה און זיך אויף אנדערע אָננע-
 וואָרפן, נאָגן, זויגן יידיש בלוט און זענען נאָך זיי דם-שוואַים.
 איך אליין בין ביי מיר אויך מיאוס אראָפּגעפאלן, כאַטראַכטנ-
 דיק מיינע אלע גענג אין דער גאַנצער צייט צווישן דעם דאָ-
 זיקן פעקל שלעכטע מענטשן. גאָר נישט דער אייגענער וואָס
 פריער. עס האָט צו מיר זיך צוגעקלעפט פיל נישט קיין שיינע
 זאַכן פון זיי, איין מיטל פטור צו ווערן פון אזויפיל צרות
 און ביז — איז אַרויסצורייסן זיך פונעם מיאוסן פעקל און
 ווייכן זיי ווי אן עיפוש, נאָר וואָס טוט מען אָבער מיט איר?
 ווי לאָזט מען איבער זי. די האָרבאַטע מיינע? מיר איז פיר-
 געקומען, ווי איך שטיי אין א פאַרדאַרבן אָרט, א שרעקלעכן
 גרוב נאָר א גיהנום. אין איין אויער אריין, שרייט מיר עפעס
 א קול: פאַרשפיל נישט דיין נשמה, פישקע, ווי גאָט איז דיר
 ליב, אנטלויף! און אין דעם אנדערן אויער קלינגט מיר פון
 דער האָרבאַטער מיינער א קול: פישקע, פישקע! ... מען בא-
 דאַרף אויסקלייבן איינס פון די ביידע: אָדער אהין אין דער
 ליכטיקער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און ביז, אָדער דאָ
 אין דעם גיהנום נאָר אינאיינעם מיט איר. איך האָב מיך גוט
 אויסגעוויינט און... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפן פאר די זינד
 — איך בין געבליבן ווייטער ביי דער כאַליאַסטער.

שפעטער ערשט אין א צייט ארום איז מיר אין קאָפּ אריין
 א געדאַנק מיט דער האָרבאַטער אינאיינעם אנטרונען צו ווערן
 פונעם גוטן פעקל. נאָר דאָס אָבער האָט דאָך אנדערש נישט
 געעקענט זיין סיידן אויפגעבונדן צו ווערן פריער פון מיין ווייב.
 וואָס וועט דער תכלית זיין פון מיין אַרומפירן זיך מיט א
 מיידל גלאַט אזוי? די וועלט וועט טומלען און טראַכטן גאָט
 ווייסט וואָס... איין רפואה איז דאָ — גט. נאָר וועט מיין ווייב
 אָבער, טראַכט איך ביי מיר, וועלן נעמען גט? זי איז דאָך א
 שלאַק, אן אַנשיקעניש פון זיין ליבן נאָמען. אז איך וועל זאָגן
 גט, וועט זי, מיר אויף צעשפרינגעניש, זאָגן: ניין! די
 גרעסטע הנאה, אין דער לעצטער צייט, איז ביי איר געווען
 מיך צו פייניקן און צו טאָן מיר אין דער גאַל אריין. פונ-
 דעסטוועגן האָט עס מיך נישט אָפּגעשראַקן און האָב מיר פיר-
 גענומען ארום דער זאך צו אַרבעטן מיט גוטן אָדער מיט ביזן,

אפשר וועט גאט רחמנות האָבן. דערווייל האָב איך רי זאך געהאלטן ביי מיר בסוד, קיינער זאָל דערפון נישט וויסן. זינט דער מעשה מיט דעם אלטעמשקן האָב איך פאר גרויס פארדראס מיט קיינעם פון דער כאַליאסטער מער נישט געוואָלט אין די הייזער ארומגיין. דאָס האָט מיך גענוג צרות געקאָסט נאָר איך האָב מיך איינגעשפארט, מיין טויט זאָל דאָ זיין. וועל איך מער קיין בער נישט זיין ביי די דאָזיקע ציגיינער. דער ממזר מיט זיין פעקל לייט זענען דערמיט שטארק נישט צופרידן געווען און האָבן מיר מיט די הענט געוויזן, ווער על-טער איז. שלאָגנדיק מיך איינמאָל, רופן זיי זיך אַנלעט: פאר-וואָס-זשע זאָלן מיר דיך אומזיסט פירן, שיינע סחורה, אז דו ווילסט נישט ארבעטן, ווילסט נישט פארדינען? גיי דיר אוועק צו אַלדו שווארצע יאָר! — אפילו די רגע, ענטפער איך זיי, גיט מיר אָפּ מיין ווייב, מיין ווייב! — זיי האָבן זיך אָנגעד-קוקט איינער דעם אנדערן און ארויסגעלאָזט א גרויס געלעכ-טער. עס פארשטייט זיך, אז דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, גיט מיר אָפּ מיין ווייב, איז נאָר געווען אן אויסרייד. אין הארצן האָב איך גאָר געמיינט: האלט זיך מיט איר, מיט אייער שטיק סחורה און לאָז זי נעמען ביי מיר גט. אמת טאקע, פון די קלעפּ, וועלכע איך האָב געכאפט פאר מיין עקשנות, האָט מיר גוט וויי געטאָן. נאָר דערביי האָט מיר הנאה געטאָן, טראכטנדי-דיק ביי זיך: נישקשה! דאָס וועט מיר נוצן צום עסק. אז זיי וועלן זען, איך בין איינגעשפארט און טויג זיי מער נישט, וועלן זיי גערן זיין מיינער פטור צו ווערן, און דאָס וועט מיר דערנאָך העלפן צום גט.

כא

— בתיה! גיב איך א זאָג צו מיין ווייב, צושארנדיק זיך צו איר מיט גוטן איינמאָל, אז מיר זענען געווען אלליין, און געוואָלט אין א שמועס מיט איר א טאפ טאָן וועגן גט. — וואָס האָסט-דו. בתיה, צו מיר?
 — ווער די כפרה, פישקע! — באקום איך פון איר א קורצע תשובה.
 — אָט האָסט-דו דיר! מאך איך ווי אָנגעברוגזט זיך. — איך מיט איר אלץ אדרבה אדרבה און זי אלץ קידערווידער: ווער די כפרה, פישקע! פארוואָס?
 — באקום-זשע די נכפא! זאָגט זי מי מיט א קרום פנים-אוועקרוקנדיק זיך פון מיר.

— זאָלסט מיר געזונט זיין. בתיה! — רוף איך מיך אָנ'עמט
מיט גוטן. — ווארף, כ'לעבן, אוועק דייע נארישקייטן און
לאָמיר לעבן ווי גאָט האָט געבאָטן.

— ווער די כפרה, פישקעניו, מיט דער הולטאיקע דייענער
איניינעם!

אָא, ווער די כפרה דו בעסער מיט דעם ממזר דייענעם!
טראכט איך ביי מיר און ארויס מיט דער שפראך גאנץ ריין:
— הער-אויס, בתיה! ווי זאָנט מען עפעס, א בת-ישראל ניט
מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבן, איז דאָך דאָ דערויף ביי
יידן עפעס א גט. רויט אָדער טויט!

— אהא, די הולטאיקע גלוסט זיך אים! זיכער פטרן דאָס
ווייב און האָצעניו מיט דער דראפקע! א נישט דערלעבן זאָלט
איר עס. ניכער וועט איר ביידע מיטן קאָפּ אָנלייגן, נישקשה,
עס וועט איר נישט געשענקט ווערן, דער חצופה הייער, קייען
וועט זי פון מיר די ערד. הערסט דו, פישקעלע? איז טאטנס
טאטנס טאטנס...

מיין ווייב האָט זיך צעשריגן אזוי, אז איך האָב געכאפט
די פיס אויף די פלייצעס און אוועק.

מיט מיר איז געשטאנען שמאָל, שלעכט ארום און ארום!
איך אליין האָב קיין האָניק נישט געלעקט. בין פארשווארצט
געוואָרן, און די האָרבאטע, געבעך, האָט אויך געהאט איר
ערלעך אויסקומעניש, זי האָט גענאָסן אין מיין זכות, מיין ווייב
האָט זיך פארהאלטן צו איר ווי א באלעבאָסטע, געהאט איבער
איר צו שאפן. נאָר עפעס נישט נאָך איר וואונטש, האָט זי
מיט איר זיך גוט אָפגערעכנט, און דער ממזר פון זיין זייט
האָט איר געמאכט א פינצטערן פסק באזונדער. אז אָך און ווי
איז אונדז ביירן געווען. אונדזער גאנצע טרייסט און געווען,
וואָס שפעט ביינאכט, ווען אלע האָבן געשלאָפן, פלעגן מיר
זיך ארויסגנבענען אין דרויסן, צו שמועסן כאָטש אביסל און
איינער דעם אנדערן אויסצוגיסן דאָס שווערע ביטערע הארץ.
איינמאָל זיצן מיר זיך אזוי ביידע ביינאכט לעבן דער גרוי-
סער שול. דער הימל איז אויסגעשטערנט און ארום אונדז איז
שטיל. נישטאָ קיין לעבעדיק באשעפעניש. זי זיצט לעבן מיר
אויף א שטיין, איינגענורעט, איינגעהויקערט, טרערן ניסן איר
זיך פון די אויגן און ברומבלט פאר זיך שטארק אומעטיק איר
באקאנט לידל:

דער טאטע האָט מיך געקוילעט.

די מאמע האָט מיך גענעסן...

איטלעכס וואָרט אירס שניידט מיר דאָס הארץ ווי מיט א
מעסער. איך טרייסט זי, נעם זי איין מיט גוטע רייד. אָט

נאך אכיסל וועלן מיר, אמירצה-השם, אויפגעריכט ווערן. איך
 מאך איר א גאנצן צעמל פון אונדזער לעבן שפעטער, אז מיר
 וועלן מיט דעם אויבערשטנס הילף ביידע פון צרות אויסגעלייזט
 ווערן, איך שטעל איר אנדער פאר די אויגן אלצדינג לעבעדיק,
 מאָל איר אויס די גלופסקער געמויערטע באַד מיט איטלעכס פיר
 צעלע דאָרט. ווי איך וועל מיך אהין ווייטער אריינדרייען, און
 אז גאָט וועט דערהויבן דאָס מזל, קאָן איך מיט דער צייט
 באקומען דאָרט א שטעלע פון א היטער. זי אליין קאָן אפשר
 אויך מיט דער צייט האָבן דאָרט א טועכטס: זיין א טוקערין
 אָדער עפעס אנדערש אזוינס. און ווען נישט, קאָן מען אין
 גלופק אויסזוכן אנדערע מיני פרנסות. פאר אָרעמעלייט איז
 גלופסק ארץ-ישראל, זי איז אָן עין עין-הרע גרויס, הייזער זע-
 נען דאָ ווי מיסט. די מענטשן זענען אָן חכמות, ווייסן נישט
 פון קיין צערעמאָניעס, איטלעכער טוט זיך וואָס ער וויל און
 ס'איז רעכט. דאָרט קענען, אישטייגער, גאנץ שיינע באלעבאטיס
 זיך גיין אָפגעריסן, אָפגעשליסן, פארדריפעט ביז דעם האַלדז
 און גאָרנישט; אָדער אין מיטן העלן טאָג זיך שפאצירן אויף
 דער גאס אין עפעס א פארשמאָלצעוועט כאלאטל, צעכראשטעט
 און גאָרנישט, אָדער פארקערט, אָרעמעלייט קענען גאָר אמאָל
 ארויסגיין אָנגעטאָן אין זייד, אין סאמעט און אויך גאָרנישט,
 דאָרט איז שווער אונטערצושיידן צווישן קבצנים און נגידים
 נישט אין דער הלכשה, נישט אין דער גאנצן פירונג. זייער
 אָפט מאכט זיך, אז גבאים אין אלערליי חברות דאָרט זענען
 אליין פאר זיך גאָר קבצנים, ציען זיך דערפון דאָס שטיקל
 פרנסה אינאיינעם מיט די רייכע, איינער העלפט דעם אנדערן
 און ס'איז זיך א גוט לעבן. אָרעם איז נישט קיין שאנד. מען
 באדארף נאָר האָבן מזל, ווערט מען אויפגעריכט באלד. וויפל
 זענען דאָ אזוינע, וואָס ערשט נישט לאנג זענען זיי געווען
 קליין, נידעריק, משרתים, קבצנים. נעבעך, און פלוצים געוואָרן
 לייט, גאנצע פירער, כל-יולך אין דער שטאָט? מעגלעך גאָר,
 אז איך אליין, ווי די קוקסט מיך אָן, קאָן מיט דער צייט אויך
 ווערן א טוער, א מאכער, און עס וועט, אמירצה-השם, זיין
 גוט. מיר וועלן לעבן אין עושר און כבוד און נחת. אין גלופסק
 איז אזעלכס גאָר פון די געוויינטלעכע זאכן. מען באדארף נאָר
 גלויבן אין גאָט. ביי זיך נישט זיין אראָפגעפאלן און זיין א
 ייד... מיט בתחון. אך, גלופסק, גלופסק! ווי דערלעבט מען
 שוין זיך אויסרויסן פון דעם מיאוסן פעקל און גיכער, מאמע,
 צו דיר!

— אך, פישקע! איך האָב שוין קיין כוח נישט מער אויס-
 האַלטן, — זאָגט די האָרבאטע מיט א זיפץ טיף פונעם הארצן
 אַנשפארנדיק זיך מיטן קאָפּ מיר אויפן אקסל און אויף דעם

פנים איז איר געלעגן עפעס ווי א געבעט. איך גלעט זי, טרייסט זי און שטארק זי מיט גוטע האַפּענונגען. זי ווערט אביסל פריילעך, קוקט מיר גלייך אין די אויגן אריין און לאכט. — פישקע! — זאָגט זי שטיל, — דו ביסט מיין איינ-ציקער אויף דער גאנצער וועלט, ביסט מיין טאטע, מיין ברודער, מיין פריינט, מיין אלצדינג. זע, פישקע, זיי מיר געטריי און פארגעס מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שול, וואו עס דאווענן איינדיג די חתים און צווישן וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאטע, וועלכן איך האָב ווייניק געקענט, און איז אן עדות. שווער מיר, אז תמיד וועסט דו מיר בלייבן געטריי...

איך האָב מיך א נעם געטאָן שטארק קנעלן מיט מיין ווייב וועגן גט, געארבעט, גערעדט אהין-אהער. ביז צווישן אונדז איז אָפּגעמאכט געוואָרן אזוי: דאָס ביסל געלט, וועלכעס ביי מיר האָט זיך אָנגעזאמלט אין דער גאנצער צייט, וואָס איך האָב געארבעט פאר מיר אליין, האָב איך באדארפט איר אין האנט אָפּגעבן טאקע באלד, נישט איינצולייגן עם פריער ווי דער שטייגער איז, און חוץ דעם האָב איך נאָך זיך מתחייב געווען, דעם גאנצן ווינטער, וועלכן מיר וועלן דערלעבן, מיך צו לאָזן, דאָס אָן שום טענות, חברה זאָל מיט מיר מאכן די שפּיל, דאָס הייסט, מיך לאָזן פירן אין די הייזער און די נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאכן, געהערן צו מיין ווייב פאר איר כתובה. דער ממזר האָט מיט א שמייכלעך מיר געבראַכן די ביינער והכל שריד וקים און געזאָגט מזל-טוב. איך בין ווידער געוואָרן א בער, א גוט' שטיקל סחורה, דער אלטעט' שקער איז ווייטער טאקע מיט מיר אין די הייזער ארומגעגאנגן גען און איך האָב אלץ געמוזט הינקען גוט, זיפצן, קרימען זיך, מאכן אָנשטעלן, ווי ער האָט מיך געהייסן.

נאָך פסח זענען מיר געקומען ערגעץ אין א שטעטל, אין כערסאָנער גובערניע, וואו איך האָב די ערשטע צייט גע'ארבעט לויט מיין התחייבות, נאָר דערנאָך האָב איך געזאָגט: גענוג! לאָז שוין זיין דאָ טאקע אן עק. מיין ווייב האָט זי תחילת זיך געקווענקלט, געבעטן א פאָר טעג זיך מיישב צו זיין. צום סוף האָט זי געענטפערט: גוט, מאָרגן נעמט זי גט. ס'איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די אויגן, אזוי שטארק האָב איך מיך דערפרייט. פאר שמחה האָב איך נישט געקענט איינדיגן זיצן אויף אן אָרט. עם האָט מיך עפעס געצויגן אין דרויסן. איך האָב א היפשע צייט מיר ארומגעשפאצירט אין די גאסן און איז איין וועג טאקע מיט השק געגאנגען אויך אין די הייזער, טראכטנדיק ביי זיך: וואָס קאָן עס שאטן? אויף דער הייסער שעה, ביים אראָפּגיין פון קעסט, וועט מען באדארפן

האָבן עטלעכע גראָשן. דער עסק מיינער איז געגאנגען גוט. אזא „אין די הייזער ארומניין“, ווי דענסטמאָל, גערענק איך נישט שוין פון א צייט. עס טרעפט זיך אזוינס איין מאָל אין הונדערט יאָר. אז גאָט וויל העלפן א מענטשן, העלפט ער אים מיט אלעמען. אין וועלכער שטוב איך בין אריין, בין איך ליידיק פון דאָרט נישט ארויס. דאָס מזל האָט מיר דענסטמאָל געשפילט און האָב באדארפט גראָד טרעפן אין א שטוב. וואָס דאָרט איז געווען א ברית. דער עולם איז געווען שטארק פארלעקט, לעבעדיק, פריילעך, מען האָט מיר געגעבן א גוטן טרונק בראַנפן, א גאנץ קידוש-גלעזל, אויך א גרויס שטיק לעקעך, א מלכות-ברויטל און דערצו נאָך עפעס געלט מיט א רויזנ-בולקעלע. איך האָב מיך איינגעהאלטן נישט צו פארווכן אפילו קיין ברעקל און באהאלטן די אלע גוטע זאכן ווייט אין דעם בוזעם, צו ברענגען עס א חתונה מיין האַרבאטער מיידל. מען האָט באדארפט זען, מיט וואָס פאר א פרייד איך בין עס געגאנגען דעם גאנצן וועג. אלץ געטראכט ביי מיר: היינט ביינאכט, אז דער עולם וועט שלאָפן, וועל איך איר געבן, זאָל זי, נעבעך, אויך הנאה האָבן. זי איז נעבעך פארוויסט, פאר-וואַגלט, האָט א הארץ פול מיט מכות. זי האָט נעבעך נישט געהאט אין איר לעבן קיין זיסע מינוט. נא, לאָז זי וויסן, אז פישקע איז א גוטער ברודער, ער זאָרט זיך פאר איר און היט זי אָפֿעט ווי דאָס שוואַרצאפעלע אין אויג. ער וועט באַ-דיי אליין נישט עסן און איר דאָס לעצטע, דעם בעסטן ביסן אוועקגעבן. עס האָט זיך מיר געדאכט, ווי מיר ביידע זיצן לעבן דער גרויסער שול און האָבן שטארק הנאה. זי עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקעך און איך איר: נשמה מיינע, לאָז דיר וואויל באקומען! טראכטנדיק דערביי ביי זיך: א גוטער סימן! הלוואי אינגיכן לאָמיר עסן לעקעך ביי אונדז... איך זאָג איר אָנ'עט די בשורה: מאַרגן ווער איך אויסגעלייזט, מיין ווייב נעמט גט, און זי שיינט, קוועלט גאָר אָן. מיר קלערן, ווי אזוי שטילערהייט ארויסצוכאפן זיך פון דער כאַ-ליאסטער און מאכן א פליטה, ביי אונדז ווערט פארטיק וועגן דעם א גאנצער פלאן און ס'איז דאָ א האַפּענונג, אז עס וועט, אס-ירצה-השם, זיין גוט... אָט מיט אזעלכע געדאנקען בין איך מיר געגאנגען דעם גאנצן וועג און מיר פירגעשטעלט גליקן. אויפן וועג האָב איך נאָך באגעגנט א וואסער-טרעגער מיט פולע עמער, דאָס איז דאָך געוויס א גוטער סימן. נאָר וואָס אַבער לאָזט זיך אויס?

עס לאָזט זיך אויס, וויי איז מיר, א טייד. איז א מענטשן באשערט אומגליק, העלפן אים נישט קיין גוטע סימנים אויך, צען גויעס אפילו זאָלן אים מיט פולן איבערגיין דעם וועג.

אז איך בין פארנאכט געקומען צוריק אין הקדש, האָב איך
 שוין דאָרט נישט געטראַפֿן די כאַליאַסטער!... אין דער צייט,
 וואָס איך האָב מיר לוסטיק אַרומגעשפּאַצירט אין דער שטאָט,
 זענען די שיינע לייט דערווייל אוועגעפּאַרן און מיין ווייב,
 אויך איין האַרבאַטע נעבעך, מיט זיי... דאָס איז שוין געווען
 דעם ממזרס מלאכה, — זאָל ער אזוי וויסן פון זיין לעבן צו
 זאָגן, ווי איך האָב דענסטמאַל געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ
 וועלט איך בין. זאָל אים, רבוננו של עולם! אזוי דרייען אינעם
 ווייניק אין בויך, ווי מיר האָט זיך געדרייט דער קאַפּ. חושך
 און פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, פינצטער איז
 מיין וועלט. דאָס איינציקע שטערנדל, וואָס האָט מיר געשיינט
 איז פּלוצים פאַרשוואַנדן געוואָרן. נישטאָ, וויי איז מיר, נישט
 שטאָ מיין טרייסט! נישטאָ מיין האַרבאַטע, נעבעך!... איך
 בין ווייטער עלנט ווי אַ שטיין, איינער אליין אין דער גאַנצער
 צער וועלט. און זי? וואו איז זי, וואָס טוט, נעבעך, זי, זי?...
 פאַר וועמען וועט זי קענען כאַטש אַמאָל אויסוויינען, אויס-
 גיסן איר שווער ביטער האַרץ? אוי, יידן! אַ ווייטיק, ס'איז
 מיר אַ ווייטיק, ס'איז מיר אַ ווייטיק טאַקע אין צווייען!
 אַרויסנעמענדיק שפּעטער פונעם בוזעם דאָס שטיקל לעקער,
 וואָס איך האָב איר עס אָנגעגרייט, איז מיר געוואָרן אַ לאַך
 אין האַרץ. איך האָב עס געהאַלטן שטייף, אָפּגעגאַסן עס מיט
 טרערן, ווי עפעס אַ זאך, אַ זכר, וואָס בלייבט איבער נאָכן
 טויט פון אַ געליבט קינד, פון אַן איינציק קינד. נישט באַ-
 שערט דיר צו פאַרזוכן עס, צו דערקוויקן זיך איינמאַל אין
 דיין לעבן, אומגליקלעכע, בידנע נשמה מיינע! איך קוק, קוק
 אויפן שטיקל לעקער, קוש עס, וויקל עס דערנאָך איין ווי אַן
 אבן-טוב און באהאלט עס ווידער אין בוזעם, טאַפּנדיק עס
 אָפּט און צוקוועטשנדיק עס צום האַרצן... ווייס איך, וואָס מיר
 איז געשען!?...

כב

פישקע האָט ביי זיינע לעצטע ווערטער אַרויפגעלייגט ביידע
 הענט אויפן פנים, זיך אוועקגעקערט אין דער זייט און גע-
 בליפעט. מיר האָבן געפילט זיין האַרץ און אים געלאָזט צורו-
 אויף אונדז אליין איז אויך אָנגעפאלן אַ מרה־שחורה, מיר
 זענען געבליבן זיצן שטייל, איטלעכער פאַרטיפּט אין זיינע גע-
 דאַנקען. אַלטער מיינער האָט זיך אלץ געקראַצט אין דער פּאה,
 געפירט די האַנט איבערן פנים, אָנהייבנדיק פונעם שטערן און

און אויסלאָזנדיק מיט דער באַרד, וועלכער ער האָט אַרומגעכאַפט מיט אלע פינגער פינגער און געמאַכט דערביי: עט, עט... מען האָט געזען, ער איז צעטראָגן, מיט אים איז עפעס נישט גלאַט. איך אליין בין עפעס געווען אויך צעדרייט, פישקעס געשיכטע האָט מיך געקאָטערט. נאָך גאַנץ לאַנג האָב איך פיל מאָל ביי מיר געטראכט: רבונג של עולם! וואָס איז דאָס אזוינס, זיין פאַרליאַפּעט? עפעס האָב איך געהערט עס טרעפט זיך אַמאָל אַזעלכעס, נאָר וואָס דאָס איז, האָט מיין מוח נישט גענומען. ביי אונדז פלעגט מען אויף אַזעלכע זאַכן געוויינטלעכער זאָגן: ס'איז אן אָפּגעטאָנענע זאך, א כישוף, עפעס אזא מיין פלעשע-לע איז דאָ דערצו, א מיין קרייטעכץ פון א אן אלטער גויע, א טכשפּהטע. און דאָס וואָס אלטע מכשפּהטעס זענען פאַרטיק אָפּצוטאָן אַזעלכע שפּיצלעך, אויך אַראָפּצוברענגען רייטנדיק אויף א בעזים דעם מאן, וואָס האָט אוועקגעוואָרפן דאָס ווייב, זי געמאַכט פאַר ען עגונה — דאָס איז דאָך קלאָר ווי דער טאַג, דערוויף זענען דאָך דאָ א סך ערות: כשרע יידן מיט בערד... פאַרליאַפּעט זיין האָט ביי אונדז געהייסן עפעס אזא מיין שלאַפּקייט, ווי קדחת, אשטייגער, א דבוק, א מאַנקאַליע, די ניכפּא, די שלעכטע זאך, וואָס דערצו איז טאקע נאָר א בעל-שם אָדער לַהבדיל, דער טאַטער. ביי א שמועס דערפון פלעגט מען זיבן מאָל אויסשפּייען, אַננעמדיק זיך ביי די ברעמען, און מאכן דערביי מיט א פאַרקרימט פרום פּנימל, נישט-דאָ גע-דאַכט, נישט פאַר קיין יידישע קינדער געדאַכט!... אויך איז א מצווה געווען צו לאַכן אויס יענע פאַרליאַפּעטע, ווי דער שטייגער איז צו לאַכן אויס א מעשוּגענעם. אזא שלאַפּקייט אָבער, געדענק איך, ווען עס האָט זיך געמאַכט, האָט זיך עס געמאַכט סיידן נאָר ביי די גרויסע נגידים, אָדער בא די גרויסע קבצנים. אין באלעבאַטישן גראד אקעגן האָט מען נישט גע-וואוסט אפילו מיט וואָס מען עסט עס. — דאָס איז דאָך, האָב איך אָפּט ביי מיר געטראכט, א וואונדער. פאַר-וואָס איז דאָס אזוי? און וואָס איז דאָס אזוינס? עס מוז דאָך האָבן א טעם. פון דער אלטער גויע איז נאַרישקייטן, אזוי ווי דאָס פלעשעלע... איך בין קיינמאָל דערמיט נישט צופרידן געווען, הגם יידן האָבן עס געהאַלטן פון מיר פאַר א שטיקל אפיקורסות ס'טויטש, ווי גלויבט מען עס נישט אין כישוף, אין דעם טאַ-טער, אין שדים! איך האָב געזוכט ביי מיר, געזוכט א טעם און, דאַכט זיך, געפונען. גרויסע נגידים אין אויף דער וועלט צורנוט, האָבן אַלצדינג, עסן, טרינקען דאָס טייערסטע, דאָס בעסטע און זאָגן, אן קאָפּרדייעניש, עס גייט זיי אָפּ נאָר קדחת. — דעריבער ליגט זיי אינזינען צו מאכן קוצעניו-מוצעניו. ערנסט, אָדער גלאַט אזוי א שפּילכן? דאָס איז שוין זייער סוד.

ווי דערזשע די גרויסע קבצנים פון דער אנדערער זייט, זיי איז
אויך, אויף זייער שטייגער, גוט. האָבן גאַרנישט, קדחת וואָס
איניצושטעלן. עסן קעסט ביי דער וועלט אָן קאָפּדארעניש און
קומען אויפן גרייטן. בושה אין דער זייט! דעריבער גלוקסט זיך
זיי אויך אזעלכע מעשיות. שטענדיקע עסקים פון דרייען זיך
און מיני חתונות און געוויינטלעך גאָר אין דעם הויכן און אין
דעם נידעריקן שטאנד. דער איבעריקער עולם אונדזערער, פיר
נעם מיטלען סאָרט מענטשן, איז תמיד פארטראָגן אין דייזשע
באַרשטש. אים דארט דער קאָפּ פאר דעם שטיקל ברויט, זוכט
פרנסה. ביי אים איז ראשית חכמה געשעפט. אלצדינג — גע-
שעפט, חתונה האָבן איז אויך א געשעפט. ער האַנדלט אַיך א
ווייב, דינגט זיך פריער גוט אויס וועגן דער מקה, וועגן איט-
לעכס פיצעלע באזונדער, אלצדינג פינקטלעך אויסגעוועכנט.
אפילו א שטריימל און די שבתדיקע קאפאָטע מוז אויך שטיין
בפירוש אין די תנאים. זענען די תנאים דערפילט געוואָרן, כפי
דעם מדובר, קומיזשע, כלה־לעב, אונטער דער חופה מיט דעם
שדכן, מיט דעם ברחו, מיט דעם גאנצן פעקל כלי־קודש, וואָס
לעקן אָפּ פונעם געשעפט א ביינדרל. זיי א וואָיב, האָב קינדער,
ריים קריעה און ווער פארשוואַרצט מיט מיר אינאוינעם ביז
הונדערט און צוואַנציק יאָר, אויב דיר גלוקסט זיך לעבן, נישט
שטארבן פאר דער צייט. אויב דו ביסט שיין אָדער מיאום,
קלוג אָדער א נאר, דאָס איז שוין דיין עסק, פון מיינעט־וועגן
איז אלץ איינס, א פלוניתטע איז א פלוניתטע. מיר זענען
נישט קיין פריצים, האָבן נישט קיין צייט צוקוקן זיך צו אזעלכע
זאכן, יידן זענען מיר, סוחרים, מעקלער, קרעמער, טרוד אין
דער פרנסה! -- זייער פיל זענען דאָ פון מיין גראד יידן,
וואָס רעדן כמעט נישט, עסן נישט ביי איין טיש מיט די וויי-
בער, קוקן זיי ווייניק אָן, און ס'איז גאנץ רעכט. ביידע צנדרים
זענען צופרידן און ווינטשן, ווען עס קומט אויס אמאָל,
הלוואי אזא לעבן אויף אלע גוטע לייט און אויף זייערע קינד-
דער געזאָגט געוואָרן! שטארבט ביי איינעם דאָס ווייב, בא-
גראָבט ער זי, זיצט נאָך איר שבעה גאנץ יידישלעך און
האנדלט באלד טאקע איין א צווייטע, פריער נאָך, אמאָל פאר
שלישים. און אויף אזא שטייגער אויך די דריטע, פערטע, די
פינפטע... ביז דער אלטער יידענע, וועלכע ער נעמט צולעצט
אין די אלטע געשענסטע יאָרן, אונטער דעם אויסרייר געוויינט-
טלעך, מיט איר אין ארץ־ישראל אריין צו פאָרן. הייסן הייסט
עס ביי יידן די גאנצע חתונה, מקיים זיין א מצווה. ווי גאָס
האָס געבאָט... ווי, אשטייגער, דעם יידנס עסן שבת איז נישט
גלאַט גראָב פּרעסן וועגן דער אכילה, ווייל א זינדיקער מענטש
באדארף עסן, נאָר וואָס דען עס הייסט מקיים ויין שלש-

טעוודות; דעסגלייכן אויך דאָס גלעזעלע וויין פסח ביים סדר, טרינקט עם דען א ייד גלאט משונה גראָב, ווייל אביסל וויין איז מחיה און נאָך די קניידלעך טאקע גאָר א דערקוויעניש? הלילה! ער מאכט דערביי מיט א פארפרומט פנימל: הריני מוכן ומזומן — איך בין מיר גרייט, איך בין מיר ברייט מקיים זיין די מצווה כוסעו: דעם ערשטן, צווייטן, דריטן, פערטן כוס... אונדזער איינער עסט, טרינקט, האָט חתונה אלץ מיט א לשם־יחוד, צוליב קודשא־ברוך־הוא און דער שכינה. — נאָר אלצדינג איז אָבער נישט געזאָגט געוואָרן אויף פישקען, אין זיין שלעכטער לאגע, אין וועלכער ער האָט זיך געפונען, איז דאָס האָרבאטע מיידל פאר אים געווען א גליק. זיין טרייסט, זיין לעבן, זיין אלץ־מיטאנאנדער, אז מען טרינקט זיך, כאפט מען זיך אָן פאר א שטרוי. היינט וואָס־זשע איז פאר א וואונדער, אז פישקע האָט זיך אָנגעכאפט אין דער האָרבאטער מיט זיין גאנץ לייב און לעבן און איז צו איר צוגעזאָטן גע־וואָרן? אז עם רירט אָן ביי דער נשמה, דענסטמאָל שרייט דאָס הארץ, שרייט. רעדט איינע ווערטער ביי אלע מענטשן גלייך. דאָס לשון־פונעם הארץ איז איין לשון פאר גרויס און קליין, פאר דעם געלערנטן און פאר דעם גראָבן מענטשן — וואָס־זשע איז פאר א וואונדער. אז פישקעס הארץ האָט זיך דאָ אויסגעגאָסן אין אזעלכע הייסע געפילן, ריינע מענטשלעכע ווערטער? דעריבער טאקע האָבן זיינע ווערטער גערירט, מיך צענומען ווי א פידעלע, וואָס רעדט, שפילט אומעטיקן שטייגער. אלע בעלי־דרשנים און מוסר־ספרים אינאיינעם האָבן קיינמאָל מיך אזוי נישט גערירט, געמאכט ווייך, גוט און פרום, ווי א קרעכץ פון א צעבראָכן הארץ, ווי דעם כלי־זמרס א שפיל אויפן פידעלע.

מילא גאנץ רעכט, איך בין שטארק גערירט פון פישקעס דערציילונג, בין איך מיר דעריבער פארטראכט, אָבער דו, פערדל מיינס, פארוואָס ביסט דו פארטראכט? א גאנג אביסל, משטיינס־געזאָגט, קוים וואָס עם רירט זיך, עם זאָל אים דאָס אָנהייבן ארן, וואָס אָט באלד איז תשעה־באָב און מען באַ־דארף זיך איילן מיט קינות אין א סך שטעטלעך. ער גייט גאָר נישט מיט דעם גלייכן וועג, פארקריכט אין דער זייט לעבן דער תבואה, שטעלט זיך צו אוויילן אָפּ און שטשיפעט גראָז. די שיינע שקאפע איז ניט בעסער פון אים, טוט אים נאָך און כאפט אויך א קיי. דאָס אייגענע טאקע וואָס איז חדר, אז דער רבי פארקוקט זיך אמאָל אין דער זייט, פאר־ווייגט דאָס קינד, אָדער האמפערט זיך מיט דער רביצין, פאר־קוקן זיך אויך די תלמידים און פאלשעווען אין דעם לערנען. איך טו די רפואה, וואָס דער מלמד, נעם די בייטש און טו א

וויין דעם שליםמזל מיינעם, זאָגנדיק אים דערביי מוסר. ער שטעלט אויף די אויערן, שטרעקט אויס דעם האַלדז, שטעקט ארויס א שפיץ צינגל, דרינגט מיט א הינטערשטן פום און שמיסט קעגן מיר מיט דעם וויידל. — איך, דו ביסט אן עזות-פנים! רופ איך מיך אן און בין אים שוין טאקע גוט מכבד מיט דער בייטש. ער האָט אפילו נישט געוואָלט ליידן, מאכט א פערדישן קוממיות, א הייב מיט דעם הינטן און געהאט בדעה אויסצושטרעקן זיך אויף דער ערד. נאָר ער האָט זיך באלד מיט געווען, א צי געטאָן מיט אימפעט דעם וואָגן און אָנגעהויבן זיך ווייטער צו שלעפן.

מיר אלע זענען דערווייל צו זיך נעקומען. אלטער האָט אָנגעטריבן אויף זיין שטייגער, פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים טאקע ארבעט, פארטייטש אויף מין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אזוי:

— איך וועל איך דאָ נישט קיין ים ברייען. איינער אליין האָב איך מיך דערנאָך אויף ארעסער טראקט געלאָזט, געטראכט, טאָמער וועל איך מיינע לייט דאָ באגעגענען, אָדער הערן עפעס וועגן זיי. נאָר אומזיסט די מי, זיי זענען ווי אין וואסער אר-ריין. דאָס לעבן איז מיר נמאס געוואָרן פון שטענדיק ארומ-שלעפן זיך. איך האָב געהלשט אויסצורוען זיך אביסל, זיצן אויף איין אָרט, ווי איך בין געוואוינט געווען פריער. נאָט האָט געהאָלפן, איך האָב מיך לסוף פארשלעפט קיין אדעס. די ערשטע פאָר טעג איז אדעס פאר מיר געווען ווי א טויט. איך האָב מיך דאָרט ארומגעדרייט עלנט, פרעמד, אליין נישט צו וויסן וואו מיך אהינצוטאָן. אלצדינג איז פאר מיר געווען ניי, עפעס ווילד משונה. קיין הקדש, ווי אין אנדערע יידישע שטעט, האָב איך דאָרט נישט געפונען, הייזער אויף ארומצוגיין אויך נישטאָ. ביי אונדז אין די יידישע שטעט זע-נען דאָ הייזער, טאקע וואָס הייזער הייסן, נידעריקע, אָן חכמות, אָן קונצן, מיט די טירן צו דער גאס. אין קליין שטופעלע די טיר, קומסט דו נלייך אין שטוב אריין, ברויכסט נישט מאכן קיין גרויסע צערעמאָניעס, אָט איז דאָס באלעבא-טישקייט, אלצדינג וואָס נייטיק איז צו עסן, צום שלאָפן. בא-דארפסט אביסל וואסער, האָסט'דו עס, באדארפסט די פאָמו-ניצע, איז זי דאָ, וואש די הענט און זאָג דיר אשרי-יצר, וויפל, דיין הארץ גלוסט. אָט איז דער באלעבאָס, די באלעבאָסטע, דאָס הויזגעזינד, זאָג: נאָט העלף! שטרעק אויס די האנט באקומסט'דו דיר דיין נדבה, א קוש די מזוזה און ניי דיר געזונטערהייט ווייטער. — היינט איז טאקע נאָר פון דרויסן גרינג צו דערקענען א יידנס הויז. דאָס בערגעלע מיסט, דאָס גינשטאָקל, די פענצטער, די ווענט, דער דאך, שרייען: דאָס

איז א יידיש הויז. אין דעם ריה אליין דערקענט איר, אז דאָ זיצט א ייד... אקענד־ושע דאָרט אין אדעם זענען די הייזער, משטיינס־געזאָגט, עפעס ווילד, הויך אומגעלומפערט. דער גאנג איז געוויינטלעך דורך א טויער אין א הויף. דאָרט קריך אויף טרעפ, זוך א טיר. האָסט־דו שוין געפונען א טיר, איז זי נאָר פארשלאָסן, עפעס איז זי מיט א גלעקל, מיט גאנצע צאצקעס. דו בלייבסט ביי דיר עפעס אראָפּגעפאלן, פילסט, אז דו ביסט אָרעם, נידעריק, האָסט קיין פנים נישט, שטייט א רנע דערשלאָגן, מאכסט דיר דערנאָך הארץ, נעמסט זיך מיט גרויס דרד־הארץ פארן גלעקל, עם ציטערט דיר אָבער די האנט. טוסט א קליין ציעלע, כמעט ווי נאָרנישט, שרעקסט זיך עפעס אליין פון דיין ציעלע, גלייך ווי דו וואָלסט ארויס אקענן יענעם מיט א גראָב וואָרט, אים געשאַלטן אין טאטן אריין, און טראָגסט זיך טאקע באלד אָפּ. .. טאפסט דו אמאָל אָן ערגעץ אן אנדער גאנג, פאלט אויף דיר אַנעט א קעכנע, א באדינער, אָדער עם לאָזט זיך נאָר אויס, דאָ זיצט נישאָ קיין ייד. וואָס הייסט עם ! וואונדערסם דו זיך שטארק, וואָס איז דאָס פאר א שטאָט ? וואָס זענען עם פאר הייזער ? וואו זענען עם אונדזערע אָרעמעלייט מיט די טאָרבעס ? איך האָב מיך ארומגעבלאָנקעט אין די גאסן, זיך גוט צוגעקוקט צו אלצדינג דאָרט, טאָמער וועל איך זען עמעצן מיט א טאָרבע, אויסצופרעגן אים מכות דעם עסק, ווי אזוי מען גייט דאָ אין די הייזער ארום. נאָר ווי אויף צו־להכעיס האָב איך נישט באגעגנט קיינעם. און ווי איך דריי מיך דאָ אזוי ארום, באמערק איך פונדערווייטנס עפעס א יונגמאן, גע־קליידט דייטש, גייט ווי איינער. וואָס ווייסט נישט דעם וועג, קוקט אויף די הייזער און ווארפט זיך אין אלע זייטן גאס. דער דאָזיקער פארשוין, טראכט איך מיר, מוז נישט זיין קיין היגער, מען באדארף אים נאָכניין, זען, וואָס ער טוט. ער גייט אריין אין א הויף, איך נאָך אים. ער זוכט און לאָזט זיך דער־נאָך ארויפגיין אויף א טרעפ, מיינער — אויך ארויף. ער גייט אריין אינגעווייניק אין א פאָדער־הדר, מיינער שטעלט זיך אויף יענער זייט לעבן דער טיר. עם דויערט נישט לאנג קומט ארויס איינער, א גענאָלטער, עפעס גאָר א פריץ, אפנים, דאָס איז דער באלעבאָס. דער יונגערמאן גיט אים עפעס א ביכל, ארויס־געמענדיק עם פריער פון א קעשענע. ברייט און לאנג ווי א טאָרבע. דער גענאָלטער טוט א בליק אויף דעם שער־בלעטל און ווארפט עם באלד טאקע דעם יונגערמאן צוריק, פארקרימענדיק זיך מיט א בייזער ! לאָזט מיך צורו מיט אייערע שמאָכטעס ! מיר טויג עם כלל נישט. דער יונגערמאן טענהט, לויבט זיך אין טאָג אריין, ער האָט געמאכט עפעס אזוינס גאָר אנטיק.

עם העלפט אים אָבער נישט און ער גייט נעבעך, כבושה וחרפה ארויס, מיינער אריין און בעט פשוט א נדכה. איך באקום באלד יעטלעכע גראָשן און רוק מיך געשווינד ארויס מיט א פריילעך הארץ. אצינד, טראכט איך מיר, בין איך אויף דעם אמתן וועג. גאָט שיקט צו רעם שפינער זיין פלאַקס, דעם שענקער זיין ביר און דעם אָרעמאן דעם גר זיין וועגווייזער. מען באדארף אים פונעם אויג נישט אַפּלאָזן. איך גיי דעם פארשוין נאָך שטילער הייט, ווי א קו א קעלבל, וואו ער, דאָרט בין איך. אים גייט עס שלים־שליים־מזל, אומעטום כאפט ער, נעבעך, זיין פסק, דאָ אזוי: נישט אויסצוהאלטן, ווי זיי האָבן זיך היינט צעלאָזט! און דאָרט אזוי: גייט אייך געזונטערהייט, מיר באדארפן אזעל־כעס נישט האָבן! דער שפיץ איז, ער גייט אוועק צעקאָכט מיט ליידיקע הענט און מיר גייט עס, אָן עין־הרע, גאָר נישט שלעכט. איך נעם א גראָשן, א צווייער, א דרייער, וויפל מען גיט.

— וואָס איז דאָס, וואונדער איך מיך, פאר א מין אָרע־מאן אזוינער? אין מיין לעבן האָט מיר אזעלכעס זיך קיינ־מאָל נישט געהלומט. אפנים, דאָ איז אזא מנהג—אָרעמעלייט מיט ביכלעך. ניי־מאָדישע קבצנים און נאָך אָנגעטאָן דייטש! נאָראַנים, צוּוואָס בעטלען מיט ביכלעך און האָבן א פינג, אז מען קאָן בעטן נדבות פשוט אזוי! איך בין זיך נוהג ווי אונדערע זיידעס — גיי מיר אין די הייזער פשוט אָן חכמות און מאַך עס בעסער ווי אנדערע מיט די ביכלעך. נאָר ווי די מעשה איז, אויב זיי זענען נאָראַנים אָדער נישט, דערווייל האַלט איך מיך פּעסט אין מיין קבצן מיט די ביכלעך, גיי אים נאָך שטילערהייט פּוס־טריט און היט מיך ווי ווייט נאָר מעגלעך, ער זאָל מיך נישט זען. תחילת איז דאָס געגאנגען גאנץ גוט, נאָר שפעטער האָט ער, אפנים כאַמערקט ווי איך שלעפּ זיך אים נאָך און דאָס איז אים שטארק נישט געפּלען. ער האָט אָנגעהויבן זיך אָפט ארומצוקוקן, אַפּצושטעלן, און געזוכט ווי מיינער פטור צו ווערן. איך האָב מיך געמאכט תם, געקוקט אין דער זייט קלאַמפּערשט, ווי נישט אים מיין איך, און גיי מיר מיין וועג. נאָר אין האַרצן האָב איך געטראכט: ניין, דו וועסט זיך ביי מיר נישט אויסדרייען, ברודער! ווען דו טויגסט נישט קיינעם און דיר אליין אויך נישט, טויגסט דו אָבער מיר. א רבי ווי אין די הייזער ארומ־צוגיין ביסט דו זייער א גוטער, חכם מיינער! ... צולעצט האָט זיך מיט אונדו געמאכט אין איין שטוב אזא מעשה: דער באלעבאָם האָט זיך געקליבן עסן מיר טאָג און פּלוצים קומט אָן מיין קבצן מיט די ביכלעך. עס הייבט נאָכדעם זיך אָן א טענה פון ביידע צדדים: איינער זױל אריינדריען, איינערדן, א וואָרט פאר א וואָרט, דער באַ־לעבאָם ווערט שוון גוט אין כעס, באַלייט מיינעם צו דער טיר

אביסל גראַבלעך, דערזעט דאָרט מיך און שיקט אונדז ביידע
אַפּ צו אלדרי־שוואַרצע־יאָר. דער בשותפותער פּסק אונדזערע
האָט שוין ממילא געפירט דערצו, מיר זאָלן איינער מיט דעם
אנדערן זיך בעסער דערקענען. ביים אראָפּגיין פון די טרעפּ
קוקט מיך אָן מײן חבר עפעס שטארק אָנגעברוגט. איך פארר
דריי דעם קאַפּ אין דער זייט און ווייס נישט וואָס צו טאָן.
איך ווארט, ער זאָל גיין פריער. מיר שטייען אזוי אוועק עט
לעכע מינוט און ביידן איז נישט גוט. מײן שותף טוט מיך
דערנאָך א פרעג:

— וואָס ווילט איר, ר' יוד?

— גאָרנישט! — ענטפער איך. — דאָס אייגענע וואָס איר.

— דאָס אייגענע וואָס איך? — מאכט מײן שותף, אויס

מעסטנדיק מיך מיט א קוק פון קאַפּ ביז די פיס זייער פארר
וואונדערט. — איר זייט אויך א מחבר?

איך האָב געמיינט מחבר איז עפעס א דייטשעס וואָרט און

עס הייסט וואָס ביי אונדז אויף פראַסט יידיש קבצן, זייר

נער א חבר אין דער פרנסה. דעריבער ענטפערט איך אים

אַפּ'עט באלד טאקע אויף טייטש:

— יא, א מחבר.

— וואָס האָט איר עפעס געמאכט? — טוט ער ווידער

א פרעג.

— איך האָב געמאכט גאָר נישקשהדיק, — ענטפער איך,

טראכטנדיק ביי מיר: אויף איך געזאָגט געוואָרן! — א פערר

ציק גראַשן האָב איך געמאכט.

— ווי הייסט אייער חיבור? — גיט ער מיך נאָכאמאָל א

פרעג.

ווייטער טייטש, טראכט איך מיר. ער פרעגט זיכער: ווי

הייסט איר קבצן, חבר מיינער.

— פישקע!... — טו איך א זאָג קורץ און שארף.

— קען איך האָבן דעם כבוד מיט פישקען באקאנט צו

ווערן? — מאכט ער עפעס מיט א זיס חנדעלע.

— אָך, מיט אלע כבודן, זייער אָנגעלייגט, כ'לעבן, — זאָג

איך אַנקוקנדיק אים גאָר פריינטלעך.

— נו, וואו איז ער, דער חיבור?

— אָט בין איך דאָך טאקע אליין דאָ פאר אייערע אויגן.

זאָלט איר מיר געזונט זיין!

— גייט צו אלדרי שוואַרצע יאָר! — טוט ער אויף מיר א

געשריי און פליט אוועק געשווינד און אין כעס.

אז איך בין ארויס פונעם הויף, זע איך, מײן שותף לויפט

ווי א מעשוגענער, ער איז שוין גאנץ ווייט, טוט זיך פלוצים

א נעם אין א געסעלע און איז פארשוואונדן געוואָרן. איך בין

געבליבן שטיין עפעס ווי אויסגעפאטשט און וואונדער מיך, וואָס איז דאס פאר א מין נפש. נאָר א משוגענער טאקע. אָט איז ער גוט, פלוצים קומט אים אָן דער שגעון און ווערט אָנגע-צונדן! דאכט זיך, איך האָב אים גאַרנישט געזאָגט אזוינס. איך האָב אים געענטפערט טייטש מיט זיין לשון. נאט איך נייעס, מכאבאר, כיבאָרים! ביי אונדז אויף יידישן הייסט עס פראָסט קבצן, טאַרבע. איבעריקנס כאפט אים דער וואטער מאכער!

כג

אין א קורצער צייט ארום האָב איך מיט אדעס מיך שוין בעסער באקענט, בין קלאָר געווען אין די אלע ווינקעלעך און הינטערגעסלעך, געכאפט דעם סטרי און געוואוסט וואו עס עפנט זיך א טיר. אדעס איז ווי א טאבאקערקעלע מיט א סעקרעט, מען ברויכט צו וויסן די שפרונזשינקעלע, וואו צו געבן א קוועטש, דענסטמאָל עפנט זיך גרינג אויף, מען שמעקט אריין די פינגער און נעמט א גוטן שמעק טאבאקע. עס האָט זיך פאר מיר געעפנט א קוואל פון הייזער, אזעלכע וואָס פאסן צום עסק, מיט אלע גוטע מעלות ווי ביי אונדז. אָרעמע-לייט האָב איך שוין געפונען וויפל דאָס הארץ גלוסט, נאנצע מחנות פון אלערליי סאַרטן: אָרעמעלייט מיט טאַרבעס, אָרע-מעלייט אָן טאַרבעס, אזעלכע וואָס זענען אין ערגעץ נישטאָ נאָר אין אדעס. ירושלמים, פרענקען, טערקישע און פערסישע יידן וואָס פלאפלען לשון-קורש; אלטע יידן, קבצנים מיט וויי-בער, אויך אָן ווייבער, וואָס פאָרן אויף דער עלטער שטארבן אין ארץ-ישראל און עסן דערווייל דאָרט קעסט, קינדלען, לעבן אויף דער וועלטס רעכענונג; עגונות יידענעס מיט ספאז-מעס, יידן געבראָכענע מיט מיחושן וואָס קומען זיך היילן אין דעם לימאן. מקבלים אלט-פעטערישע, וואָס רייבן זיך ארום פראָסטע יידן אין די בתים-מדרשים, און מקבלים פון היינטי-קער וועלט מיט גענאָלטע בערד, וואָס רייבן זיך ארום די בראָדער, פראנצויזן אין די קאפעניעס און טראקטירן. אביר-נים אָפגעפיינטע, אויסגעפוצטע ווי די נגידים, אזעלכע טאקע, וואָס האָבן לחלוטין גאַרנישט און אזעלכע וואָס האָבן, דאכט זיך, הייזער און זענען דאָך גרויסע דלפנים, מיאוסע קבצנים... וויפל אָרעמעלייט איך האָב באגעגנט פון אונדזער ווינקל, האָבן נישט געקענט גענוג אָפלויבן אדעס, הגם איך ווייס נישט די גליקן זייערע דאָרט. איינער האָט מיר געגעבן צו פארשטיין,

וואָס דער גאַנצער חילוק איז צווישן אן אָרעמאָן ביי אונדז אין די שטעטלעך און אזעלכע דאָ. דאָרט עסט דער אָרעמאָן דאָס טרוקענע שטיקל ברויט פארפּינצטערט, פּאַרוואָרנט, און דאָ עסט ער טאקע אויך דאָס אייגענע שטיקל ברויט, נאָר אַ קאַטערינקע שפּילט אים דערביי צו. אין אדעס שפּילט די קאַטערינקע אַ גרויסע ראָלע. אויף דער גאס אַ קאַטערינקע, אין די הייזער אַ קאַטערינקע, אין די טראַקטירן אַ קאַטערינקע, אין די קאָמעדיעס אַ קאַטערינקע, אין שול, להבדיל — פּע! — אויך אַ קאַטערינקע. שטענדיק איז אין אדעס נאָר אַ קאָכע-ניש, הויז! עס קאַטערינקע זיך, עס שפּילט, עס זינגט און שפּילט, עס זינגט און עס פּייפט. דאָרט אין אַ טראַקטיר זעסטו אָפּט, זיצט אַ שיכור און קרעכצט, זינגט "קראַסנאַיאַ דיעוואַושקאַ", זייערס אַ מיין לידל, אקעגן זיצן פּאַרכוסעטע יידן, זינגען אַ שטיקל פון זמירות, אָדער "אַדם יסודו מעפר" מיט אַ שניידערשן מאַרש, לעבעדיק-פּריילעך.

גייענדיק איינמאָל ביי דער זייט גאס, פיל איך הינטן אין דעם רוקן אַ נעשמאַקן זעץ. איך נעם עס אָנ'עט פאַר ליב, זוך דערויס גאָרנישט צו מאַכן, טראַכטנדיק, איינער פונעם עולם האָט אין איילעניש אומגען מיך אַ שטופּ געטאָן. כּאַלד אָבער פיל איך נאָך אַ זעץ, ווי מיט אַ שטיק האָלץ, איך קוק מיך אום און דערזע יאָנטל דער כּאַלערע-חתן זיצט אויף דער גאס! מיט איין בענקעלע אין דער האַנט אָנגעשפּאַרט אויף דער ערד און דאָס אַנדערע בענקעלע האַלט ער אויפגעהויבן און קוועלט, שמאַכט פאַר פּרייד, וואָס ער האָט מיך באַגעגנט. איך האָב מיך אויך דערפּרייט שטאַרק מיט יאָנטלען, מיט וועלכן איך האָב אין גלופּסק זייער גוט געלעבט און געווען ביי אים אויף דער חתונה אויפן הייליקן אָרט, אין דער כּאַלערע, נישט היינט געדאַכט..

— אזוי, פּישקע! — מאַכט ער, אָפּגעבנדיק מיר אַ שלום-עליכם. — דו ביסט אויך דאָ אין אונדזער אדעס? איאָ. אַ שיין שטעטל מיין אדעס! — און אַ קוק געבנדיק, אז איך קנייטש מיך, מאַך פון זיין אדעס עפעס נישט אזא פּירוש, מאַכט ער מיט פּאַרדראָס, גלייך ווי איך וואָלט אים צעשטענעכערט די געראַלדיע און אים געטראַפּן אין קנעפל.

— הא, דיין גלופּסק אפּשר איז אַ שטאַט? אַ וואָרעם וואָס זיצט אין כּריין. מיינט, קיין זיסערס פון דעם איז נאָר נישטאָ. וואַרט, איך וועל דיר ווייזן אביסל מיין אדעס, וועלן מיר דער-נאָך הערן, וואָס דו וועסט דענסטמאַל זאָגן. יאָנטל דערציילט מיר פון זיין גרויסקייט אין אדעס. אלע קוקן און האָבן הנאה, ווי ער רוקט זיך אויפן געזעס. ער איז אַ שטיקל חשוב און פיל קלייטן, מען גיט אים אָפּ זיין נדבה

נאנץ פיין, נישט צו פארזינדיקן. עס גייט אים, אן עין-הרע,
נאנץ גוט. אז איך האָב אים א פרעג געמאָן וועגן זיין ווייב,
האָט ער געענטפערט מיט א שמייכעלע:

— א שיין ווייב, משטיינס-געזאָגט, האָט מיר גלופסק גע-
געבן! וואָס פאר א גוטס קען זיין פון א כאַלערע-ווייב? די
כאַלערע האָט איר פריער געמעגט נעמען איידער זי איז צו מיר
אַנגעקומען. דאכט זיך, עס פעלט איר די אונטערשטע ליפּ,
פונדעסטוועגן ארבעט אין איר דאָס מויל, שרייט, פילדערט,
פלוידערט, מאַלט ווי א מיל, פיל בעסער נאָך פון אן אנדערן
מיט צוויי געזונטע ליפּן.

אקעגן א ווייב, טראכט איך ביי מיר, העלפט נישט קיין
מיטל. איז זי א שלאס. שרייט זי אפילו אָן ביידע, אפילו אָן א
נאָן דערצו, און פאלט אויף דיר אָן אפילו בלינדערהייט אָן
אויגן... איך דערצייל יאָנטלען אין קורצן אויך די געשיכטע
מיט מיין בלינדער ווייב, אלצדינג וואָס איך בין פון איר אין
דער לעצטער צייט אויסגעשטאנען.

— נארעלע! — זאָגט יאָנטל. — טו דאָס אייגענע וואָס
איך, א שפיי אויף איר און אן עס. לאָז זי גיין צום רוח.
— וואָס הייסט, יאָנטל, א שפיי? גלאט גיי צום רוח אָן
א נט? איך בין דאָך עפעס א ייד און באדארף חתונה האָבן.
— אזוי, חתונה האָבן! — מאכט יאָנטל, קוקנדיק אויף
מיר מיט א געלעכטער — טאקע אן אנטער גלופסקער, כ'לעבן!
בלייב נאָר, פישקע, אביסל דאָ, אין אדעס, וועלן מיר דענסט-
מאָל זען...

פון יענער צייט אָן, זינט מיין באגעעניש מיט יאָנטלען,
פלעגן מיר זיך אָפט צונויפקומען און רוקן זיך ביידע איבער
אדעס, ער אויפן געזעס און איך מיט מינע קראנקע
פיס. יאָנטלען איז נאָר געגאנגען דרינען, מיר אלץ ארויס-
צושטעלן זיין אדעס אין בארימען זיך פאר מיר מיט די שיינע
נאסן, שיינע הייזער און נאָך אנדערע זאכן, גלייך ווי זיי
זוואַלטן געהערט אים און אים דערפון א סך ארויסגעקומען.
ביי איטלעכס מאָל ווייזנדיק מיר עפעס, פלעגט ער קוקן אויף
מיר מיט א שיינענדיק פנים. שמאָכן פאר גרויס פארנעניגן,
עפעס אזוי ווי דורך יענעם שיין הויז, יענער שיינער נאס,
באקומט ער א גרעסערן ווערט אין מינע אויגן, און אלץ
טאָרענדיק מיך: נו. פישקע! א שיינע שטאָט אדעס? אפשר,
— אין דיין גלופסק האָסט דו אויך אזוינס? —

— הער אויס, יאָנטל! — זאָג איך צו אים איינמאָל, אז
ער האָט מיר אָנגעמאָרקעט די זייטן, ווייזנדיק מיר פונדער-
ווייטנס דעם בולוואר, וואו עס האָבן געשפאצירט א גרויסער
עולם מענטשן און צו וועלכן, ווי איך האָב באמערקט, ער האָט

זיך עפעס געשייעט, נישט געהאט קיין מוט צוגיין נאָענט. —
 וואָס זאָל איך דיר זאָגן, יאָנטל, אדעס איז אוודאי א שיינע
 שטאַט, נאָר א שאָד כ'לעבן, וואָס ס'איז נישטאָ דאָ קיין מענטשן! ...
 אדרבה זאָג, קען מען די היגע לייט אַנרופן מענטשן? גייען,
 אזוי אָנגעטאָן, לעבן אזוי מענטשן? קוק, אדרבה, ווי דאָרט
 אויף דיין בולוואַר פירן זיך מאַנסבילן אונטער די הענט מיט
 נקבות, ס'איז דאָך נאָר א בושה! יידן גענאָלטע, נקבות מיט
 האָר, הינטן שלעפט זיך זיי נאָך א שטיק קלייד און קערן דער-
 מיט די גאַסן, פאַרנט אויסגעשניטן מיט דער גאַנצער ברוסט
 אין דרויסן. פע, הלשות, כ'לעבן! ... ווי נעמט מען אהער אונ-
 דזערע יידן, גלופסקער יידן! דענסטמאָל, זעסט דו, וואָלט עס
 טאקע געהייסן א שטאַט. געהאט א פנים. יידישלעך, מיט שיינע
 איינפירן, ווי עס געהער צו זיין.

יאָנטל האָט שווייגנדיק זיך גערוקט מיט מיר ווייטער, נישט
 געהאט, אפנים, וואָס מיר צו ענטפערן. אויפן וועג קומען אונדז
 אקעגן א פּאַר פיינע לייט, פראַנצויזן. יאָנטל שטרעקט אויס די
 האַנט. איינער פון די לייט שטעלט זיך אָפּעט רעדן מיט אים
 עטלעכע ווערטער און גיט אים א נדבה.

— ווייסט־דו, פישקע, ווער די דאָזיקע זענען? — מאכט
 יאָנטל מיט גדלות און די אייגעלעך שיינען אים פאר גרויס
 הנאה. — יענער, וואָס האָט מיר געגעבן די נדבה, איז דער
 עלטסטער מלמד דאָ ביי אונדז אין תלמוד-תורה. מיינער א באַ-
 קאנטער, דו פארשטייסט! איאָ, פישקע, ער האָט שוין א פנים?
 — אזא יאָר זאָלן האָבן אַלע מיינע שונאים! — ענטפער
 איך אים און טו א שפיי. — פונעם שיינעם מלמד קאָן איך
 מיך שוין אָנשטויסן, וואָס פאר א מין תלמוד-תורה, משטיינס-
 געזאָגט, מוז דאָ ביי אייך זיין. איך פרעג דיך נאָר יאָנטל, ווי
 שעמסט־דו זיך נישט זאָגן, אז אזוינס איז גוט! ניין, דו ביסט
 שוין דאָ קאליע געוואָרן, יאָנטל! ביסט געוואָרן אזעלכער ווי די
 אַלע היגע לייט... א מלמד אביסל! כ'לעבן, נאָר אונדזער תלמוד-
 תורה-מלמד, ר' הערצעלע מוסי, להבריל! ר' הערצעלע מוסי
 איז א ייד מיטן פולן מויל, פול אין דער גאַנצער שטאַט, און
 טוט זיין זאך בשלמות גאנץ פּיין. אויף לוינות ער,
 א שידוך אויספירן ער, אויפן הייליקן אָרט תהילים זאָגן,
 א פרק משניות לערנען, ווייטער טאקע ער. גייט ער, ווי דער
 שטייגער איז, אַלע וואָך אין די הייזער, געלט צונויפנעמען,
 טראָגט מען אים די נדבה אקעגן: לויפט ער שמחת-תורה
 מיט די תלמוד-תורה-ינגלעך צו די נגידים מאכן א „מי-
 שברך“, גיט מען אים אומעטום קידוש מאכן מיט דער פולער
 מאָס. ער שרייט „צאן קדשים“ און די יינגלעך מע-ע! —
 עס האָט א פנים. און דיין פראַנצויז וואָס? וואָס פאר א

פנים קאָן ביי אַזעלכען האָבן זיין תהילים זאָגן, זיין „מי-שברך“?
וואָס פאַר א טעם קאָן האָבן זיין קידוש מאַכן, זיין גיין אויף
א לוויה, משטיינס־געזאַגט?...

— האָסט־דו דאָך א גראָבן טעות, פישקע! — פאַלט מיר
יאָנטל אַרײַן אין די רייד. — אז מײנער טוט נאָר קײנמאָל
נישט אַזעלכע זאַכן! ווייסט פון אַזעלכע זאַכן אפילו נישט
וואָס צו זאָגן.

— וואָס הייסט, ער טוט נישט אַזעלכע זאַכן? — מאַך
איך פאַרוואַנדערט. — ווי געשיקט זיך עס, א תלמוד־תורה־
מלמד זאָל נישט טאָן אַזעלכע זאַכן! נישט מאַכן קיין „מי־
שברך“ די נגידים, נישט באַגראָבן די פּינע בריות נישט...
— שא, שא, פישקע! — שלאַגט מיר איבער יאַנטל די
רייד. — ער באַגראָבט זיי, נאָר אויף אן אנדער שטיינער.
נישקשה, די פּינע בריות זענען צופרידן...

— פּע, פּע, פּע! — שריי איך אין איין קול און פאַר־
שטעק די אויערן, נישט צו הערן. נאָר יאַנטל לאָזט מיך נישט
צורו און רעדט איבער מיר טאַקע ווייטער:

— ווייסט־דו ווער דער צווייטער אין, וואָס אין מיט רעם
מלמד געגאַנגען? דאָס אין א גרויסער פּינע־בריה. א נאַנצער
טוער אין שטאַט־זאַכן, ווי ביי אייך דאָרט אהרן יאַסל שטיל־
פּיפּער.

— פּע, פּע! — טו איך א געשריי שטאַרק אויפגעבראַכט,
אזוי אז מענטשן, וואָס זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זיך ארומ־
געקוקט. — אָט אַזעלכער הייסט ביי דיר, יאַנטל, א פּינע־
בריה! ווי אונדזער ר' אהרן־יאָסל! זאָג כאַטש להבדיל. ר'
אהרן־יאָסל אין א ייד מיט א באָרד, מיט פּאות, דאָס יידיש־
קייט ליגט אים אויפן פנים און אין די הענט ביי אים ליגט
יידיש געלט, עולמות־געלט, פון אלע חברות געלט, נאָך און
נאָך געלט, מען גלויבט אים אויף נאַמנות. מסתמא, אז ער
נעמט, ווייסט ער דאָך אז ער נעמט און וואָס מיט דעם געלט
צו טאָן. מען קאָן זיך דרינען שוין אויף אים פאַרלאָזן. דיין
שײנע־בריה מוז האָבן א שײן ביסל נאַמנות. אויף וואָס קוקט־
דיק קאָן מען אַזעלכע געטרויען? אויף זיין יידישקייט? אויף
זײנע אונטערגעשוירענע פּאות?

אויף נאַמנות, כ'לעבן! שפּאַרט זיך יאַנטל מיט מיר. מיט
פּאות, אָן פּאות, אלץ איינס ווי איך בין א ייד!

עט! מאַך איך. — וואָס ווילסט־דו דאָ מיר אויסדרינגען?
מילא שײנק איך דיר שוין דאָס נאַמנות, אָבער ווי קאָן מען
אַזעלכען מכבד זיין מיט סנדק, מיט מציעה? א שײן שטיקל מציעה
מוז דאָס זיין ביי דיין פּינע־בריה. פּע, כ'לעבן! נאָר א געלעכ־

טער. אז די וועלט זאָגט, פּערציוס ווערסט ארום אדעם ברענט
דער גיהנום, איז טאקע אמת.

— פונדעסטוועגן, — מאכט יאָנטל מיט א שטעכזווערטל,
— איז מיר פיל ליבער דאָ אין גיהנום, ווי אין דיין גלופסק
אין גן־עדן.

יאָנטל איז אין מינע אויגן אינגאנצן איבערגעקערט גע-
וואָרן. אדעם האָט אים שטארק צעלאָזן און מיר פלעגן זיך
שפארן זייער אָפט. וואָס ביי אים האָט געהייסן גוט, איז ביי
מיר געווען שלעכט, און וואָס ביי מיר גוט, איז ביי אים געווען
שלעכט. מיר האָבן זיך נישט געקענט אויסגלייבן, א שטייגער,
וועגן דער גרויסער שול, וועגן דעם חזן און דעם רב דאָרט.
א חזן, משטיינס־געזאָגט, אין א טענדע־ווערענדע דאוונט קאָר-
כיש! ער אליין זאָל עס ארבעטן, אריינשטעקן דעם פינגער אין
נאָרגל, האלטנדיק זיך ביי דער באק, ווי אונדזער חזן ר' ירחמיאל
קלאָגמוטער, שרייען קולות אויף דער געמבע, פון דער געמבע
א כאפ טאָן זיך אין א פיסטל־געזאנג, ווידער אויף דער גראָבער
סטרונע, ברומען, זעצן ווערטער ארויף און אראָפּ, פארגיין זיך
אין שטייגער, צעניסן זיך מיט א זיס וואָלעכל, א בעטלערל פאר
דעם רבונן של עולם! טאטעניו. פאָטערעניו! אוי, וויי איז מיר,
וויי! אריינלייגן דאָס גאנצע לעבן און אָפניין מיט שווייס אין
„יקום־פורקן“, אין דעם „מי־שברך“ — אזוי צו ארבעטן —
חלילה! ער אליין שווייגט מייסטנס, נאָך קוים רופט ער זיך אָן
א וואָרט, כאפן עס אויף די משוררים, צעלייגן עס אויף טע-
לערלעך, געמען עס אויף די כלים אלערליי, אויסגעמישט אי-
נאיינעם קאשע מיט מאָן־און דאָס הייסט ביי זיי דאָרט
קאָרכיש. וואו א וואָלעכל! וואו א קליוואנער בעטלערל, א
פאָניע! וואו א „יקום־פורקן“! די גאנצע ראָלע שפילט ביי זיי
אונדזערס א שטיקל דרויב, דער „איז־כמוך“, מען מאכט פון
אים א צימעס, און וואָס נאָך — א געלעכטער, כִּלְעבֵן! —
האלטנדיק די תורה אויף די הענט דרייט מען זיך דערביי ארום
מיט די הקפות. האָט איר געהערט, שבת מיט די הקפות, ווי
אין שמחת־תורה... ס'טייטש! וועט איר זיך וואונדערן, וואו
איז דער רב? ווי דערלאָזט עס אזוינס דאָרט א רב? נאָר
הערסט־דו, אָט־דאָס איז דאָך טאקע דער גאנצער פארדראָס,
אויך אין א טענדע־ווערענדע מיט א געפוצט בערדל און האָט
א פנים, פע! ... דאכט זיך גענוג חלשות, און יאָנטלען זאָל
דאָס געפעלן. — געוואלד, שריי איך, יאָנטל, וואָס איז דיר גע-
שען? משונע ביסט־דו, צי חסר־דעה; ווי קומט אזוינס צו דיר,
ווי פארקריכט מען עס אזוי מיאוס? געוואלד, א רוח אין דיין
טאטען אריין! ... און ער קוקט מיך אָן, שמאכט מיט א שייך
גענדיק פנימל, מאכנדיק דערביי נישט מער ווי: פישקע, ביסט

א נאר! פארשטייט נישט, וואָס גוט איז. היינט ניין, רעד, טענה מיט אזעלכן. אז איך האָב א סוק געטאָן, ס'איז פארפאלן, יאָנטל איז איינגעשפארט, ס'איז מיט אים גאָרנישט צו מאכן. האָב איך מיר געגעבן ראָס וואָרט, מער וועגן דעם נישט צו רעדן. און לאָז זיך זיין אדעס פון מיינעטוועגן אפילו מיטן קאָפּ אראָפּ איבערקערן. גייט עס מיך מער ניט אָן.

— הער־אויס! — זאָג איך איינמאָל צו יאָנטלען. — שפארן זיך מיט דיר וועגן אדעסער איינפירונגען וויל איך שוין מער נישט, דו ביסט א געבראָטענער עקשן און איך וועל מיט מיינע ווערטער ביי דיר גאָרנישט פועלן. לאָמיר בעסער רעדן תוך־זאכן. איך וויל זיך מיט דיר מיט זיין וועגן מיר, וואָס קאָן זין מיר דער תכלית זיין? דער ענין אין די הייזער ארומצוגיין, האָט זיך מיר שטארק צוגעגעסן, ס'איז דאָ היינט אַרעמעלייט גענוג און מיר אויך, וואָס באפאלן די הייזער ווי די היישעריקן און וועלן באלד פארפלייצן די וועלט, די באלעבאטיס בלאָזן זיך, שרייען: געוואלד, נישט אויסצוהאלטן. עס וואָלט גוט געווען צו האָבן עפעס א שטיקל פּרנסה. ראָט, כ'לעבן, צו וואָס זאָל איך מיך נעמען.

— קיין קאנטאָרן מאכן, — ענטפערט יאָנטל, — מיין איך, ווילסט דו נישט, קיין קלייט מיט צעלניק אויך נישט. וואָס דען־זשע, אשטייגער?

— לאך נישט, יאָנטל, — זאָג איך צו אים, — רעד ווי א מענטש. עפעס חוץ קאנטאָרן און צעלניק איז דען נישטאָ ביי יידן מער קיין פּרנסות?

— אָך! מאכט יאָנטל. — ס'איז דאָ, דאָ זייער פיל. ווי, אשטייגער. האלטן די טאקסע, זיין א גבאי אין חברות, רייבן זיך ארום מאיר־בעל־הנס־פושקעס, דרייען זיך ארום שטאָט־זאכן, ארום די פיינע בריות, זיין א כל־וּלך, א קאָכלעפל און דאָס־גלייכן זייער גוטע פּרנסות. נאָר, א קאָטא! אזעלכע זענען נישט פאר דיר. לאָמיר זיך נעמען צום צעטל יידישע פּרנסות פון קליינעם סאָרט, נו, פישקע, האנדלען מיט אלטע קליידער, א־שטייגער! זייער פיל יידן דערנערן זיך דערפון נאָר נישקשהדיק.

— ניין! — גיב איך יאָנטלען צו פארשטיין. — אלטע קליידער מוז מען דאָך קויפן, אויסלאטען און דערצו דארף מען דאָך געלט. אויך טאקע פארשטיין אביסל די מלאכה, און דאָס איז פאר מיר שווערלעך. מיט גלופסקער תחתונים, אשטייגער איז נאָך א האלבע צרה, וואָס מאכט עס דען אויס, אז צעריס אביסל, אזוי אָדער אזוי פארלאטעט; אָבער דאָ מיט די אדעסער איז דאָ א שרעק. אדעסער תחתונים, מחילה, זענען מיט נאנצע צערעמאָניעס, דרד־ארץ! עפעס גאָר א מורא צו זיי זיך צוצורירן.

— אויב דו שרעקסט זיך פאר אדעסער תחתונים, — מאכט יאָנטל, — לאָז'ישע זיין ציבעלעס, קנאַבל, צוגעלענערטע ליי- מענעס, מאראנצן וכדומה. נאָר מוזט אָבער וויסן, אז דאָ איז די מאָדע זיך איינצושפאנען אין א טאטשקע און ארומפירן עס איבער די גאסן, שרייענדיק אויף א קול מיט א ניגון. — שרייען קאָן איך זייער שוין, — ענטפער איך, דערויף בין איך א מייסטער. אָבער איינשפאנען זיך ווי א פערד און שלעפן, האָב איך קיין כוח נישט. היינט חוץ דעם איז דאָך אויך ווייטער די אייגענע מעשה: און די ממתקים? וואו נעמט מען דערצו די קלינגערס, געלט?

— הער'אויס, פישקע, — מאכט יאָנטל מיט אן ערנסט פנים, — פרנסות אָן מי, אָן געלט אריינצולייגן, זענען נאָר יענע, די פריערדיקע... פונעם הויכן סאָרט, ווייטער ווייס איך קיין אנדערע נישט. זאָג, אדרבה, דו!

— בעסער פון אלע זאכן, זאָג איך צו יאָנטלען, — גע- פעלט מיר א באָד. אין דער גלופסקער געמויערטער באָד, וואו איך האָב מיך אויפגעהאלטן, איז מען פון מיר שטארק צו- פרידן געווען. איך האָב געטויגט. ווען נישט די אומגליקלעכע חתונה מיינע, וואָלט אויס מיר שוין לאנג דאָרט געוואָרן א מענטש. איך וואָלט שוין אָנגעשפארט העט ווייט. אויב דו ביסט יאָ א שטיקל חשוב אין אדעס, טרוישע מיר די טובה, גוטער, זיסער יאָנטלע, און העלף מיר זיך אריינצודרייען דאָ ערנעץ אין א באָד. זיי א ברודער, יאָנטל, און ווייז מיר דיין גרויסקייט דאָ!

— אצינד, פישקע, — מאכט יאָנטל צו מיר מיט א שמי- כעלע, — אצינד וועל איך דיר מכות דיין בקשה נאָרנישט ענטפערן, גיי, זיי מוחל, פריער און קוק אליין אָנ'עט מיט דינע אויגן די היגע באָדן, דערנאָך וועלן מיר שוין שמועסן. איך האָב געפאָלגט יאָנטלען און בין געגאנגען אין איין באָד, און דער אנדערער, איז מיר פירגעקומען עפעס משונה ווילד. האָט איר געהערט אביסל א באָד! דאָרט איז ליכטיק, ריין ווי אין א שטוב. דאָרטן שטייען גוטע באנקבעטלעך, טאקע גוטע, ווי איך בין א ייד! פרודען זיך דאָרט, זאָל דער אוי- אפילו. ס'איז נאָר א געלעכטער, אויף נאמנות! — ניין, טראכט איך ביי מיר, אין אזא באָד קאָן איך נישט זיין. דאָס איז נישט פאר מיר, נישט דאָס, נישט יענץ, נישט דער תענוג, וואָס אין אונדזער גלופסקער באָד. דאָרט איז נאָר עפעס אנדערש, עס האָט עפעס טאקע א פנים. מענטשן האלטן זיך דאָרט אויף, מען ליגט זיך אין קאמפאניע אויסגעצויגן אויף די בענק; מען שמועסט, מען דערציילט מעשיות, מען רעדט

פון אלצרינג, וואָס פארלויפט זיך אין דער וועלט. ס'איז עפעס אזוי גוט, אזוי געשמאק, מחיה, כ'לעבן! ... איך בין גענאנגען אין נאָך און נאָך באַדן, אלץ נישט וואָס ביי אונדז. עפעס שמעקט דאָרט נישט דער ריח, וואָס אין אונדזער געמויערטער באַד! היינט זייערע מקוות איז נאָר א געלעכטער. אונדזער מקווה-וואסער פילט מען, עס האָט עפעס אן אנדער טעם, אן אנדער קאָליר און עס איז עפעס געדיכטער, ווי אנדערע וואָס סערן. מען פילט באלד ס'איז ייִדישלעך... דאָרט אָבער איז דאָס מקווה-וואסער לויטער, נלאַט וואסער, ווי וואסער באַדאָרף געוויינטלעך זיין, וואָס מען קאָן עס טרינקען...

— נו, פישקע? — האָט מיך יאָנטל א פרעג געטאָן דערנאָך מיט א שמייכלע. — האָסטו געזען א היגע באַד? — עט! — האָב איך געענטפערט. — נישטאָ פון וואָס, משטיינס-געזאָגט, צו רעדן. ביי אייך איז אלץ ווילד, חוץ אינגאנצן. דיין אדעס איז פאר מיר נישט קיין אָרט.

נד

מיט אדעס בין איך טאקע נישט צופרידן געווען, נאָר איך בער דעם ווינטער האָב איך געמוזט דאָרט פארבלייבן, וואָרום ווי לאָזט מען זיך עס ווינטער-צייט נאקעט און באַרוועס אין וועג אריין און דערצו נאָך איינער אליין אין א פרעמדן ווינקל? וויבאלד אָבער עס האָט א ווארעם געגעבן די ליכטיקע זון און געשמעקט מיט זומער, האָט עס מיך עפעס געטאָרעט נישט געלאָזט מיך איינזיצן רואיק אויף איין אָרט. אמאָל פלעגט פאר מיר דער זומער זיין, ווי געוויינטלעך, זומער. זור מער, גאָרנישט! ס'איז ווארעם, ליכטיק, טעג גרויסע, גרין און מעטום. מילא איז גוט, איז נישט קאלט, בהמות גייען אין דער טשערעדע, איז דאָ מילך, אביסל סמעטענע. ס'איז נאָך דאָ צום ברויט א גרינע ציבעלע, א קנאָבל, א רעטעכל, פאר יידן אן אָרעמאן א גרויסע זאך, א גאנצער חשבון. היינטיקס מאָל אקעגן האָט פאר מיר דער זומער עפעס גאָר אן אנדער פנים געהאט. איך ווייס נישט, ווי זאָל איך מיך אויסדריקן, עפעס האָט ער גערעדט ווערטער, אונטערגעגעבן דעם האַרץ עפעס א חשק... מיך דערמאָנט אלץ אין איר, אין מיין האַרבאטער. איטלעכס גרעזעלע, איטלעכס גרין ביימעלע אין איטלעכס שפיל פון א פייגעלע האָט מיר עפעס דערציילט, אָפגעגעבן א גרום פון איר. עס האָט זיך מיר אלץ געטראכט: אָט אזוי איז זי מיט מיר געוועסן, אזוי האָט זי געקוקט, אזוי — געלאכט

און אזוי אויסגעגאסן איר ביטער געמיט. עס האָט מיר זיך צעשפּילט די געבליטן, מיך כאַפּאלן א זיסע מרה־שחורה און עס האָט מיך עפעס געצויגן, געצויגן ווייט אהין, אהין... וואָס פאַר אַ שייכות דאָס אלצדינג קאָן האָבן מיט דעם זומער, אויב דאָס איז געווען אינגאנצן זיין ארבעט, אָדער גאָר עפעס אנדערש, עפעס אזא מין שלאַפּקייט, אַ ספּאזמע אזוינע? — דאָס ווייס איך נישט. איך ווייס נישט מער, מיט מיר איז נע- ווען עפעס נישט גלאַט. איך האָב געצאנקט ווי אַ ליכט, געוואָרן גאָר נישט דער אייגענער וואָס פּריער.

— פּישקע, ביסט קראַנק? — האָט יאָנטל אָנקונדיק מיך איינמאָל געפּרעגט. — ביסט עפעס שטאַרק פונעם פנים אראָפּ. וואָס טוט דיר וויי? —

עט, גאָרנישט, — ענטפּער איך, אָנכאַפּנדיק זיך מיט ביידע הענט ביים האַרצן.

— דו פּילכט נישט דאָס האַרץ? — מאַכט יאָנטל, — דערצו איז איין סגולה, אַ שטיקל ברויט גוט איינגעטונקט אין זאַלץ אויפן ניכטערן מאָגן.

— ס'איז מיר אָנגעזאַלצן אויפן האַרצן גענוג אָן דעם, — ענטפּער איך מיט אַ זיפּץ. — עפעס פּיל איך, ווי עס ציט מיך, ציט און עס לאָזט מיך נישט איינזיצן.

— איך פאַרשטיי שוין, פאַרשטיי, — מאַכט יאָנטל מיט אַ שמייעלעך, — עס ציט דיך אין דיין גלופּסק ציט דיך. אהין. וואו די גנילאָפּיאַטקע בלייבט, וואו עס סווישטשעט דער רלות און קנאַבל און ציבעלעס גיבן די שמוכט. שעם-זשע דיך נישט, פּישקע, און גיי דיר אהין אין דיין רו אריין.

איך עטלעכע טעג ארום האָב איך זיך געזעגנט מיט יאָנ- טלען און מיך געלאָזט צופּוס אין וועג אריין...

דער קאָפּ איז מיר געפּלויגן אין עק וועלט, דאָס האַרץ האָט מיך געצויגן צו איר. אלץ געטראַכט, וואו איז זי, וואו געפינט זיך אצינד זי? וואָס מאַכט זי, ווי לעבט זי, נעבעך אליין אָן מיר? און די פּיס מיינע זענען געגאנגען, ווי אליין פון זיך, געגאנגען פאַמעלעכן אויפן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאנגען דורך דערפּער, דורך שטעט, דעם גאנצן וועג געטראַכט, געזוכט מיט די אויגן, טאָמער וועל איך באַגעגענען זי. איך בין זיך אָנגעגאנגען גענוג און אויסגעזען א וועלט יידישע שטעט. וואָס מער נעענטער צו גלופּסק, איז מיר געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן. איך האָב זיך מחיה געווען מיט די יידן פון אונדזער ווינקל, זייער לשון, זייער גאַנג, זייער שטיי- גער לעבן און פּירונג איז פאַר מיר געווען גאָר א דערקוויקער ניש כ'לעבן. עפעס האָב איך מיך געפּילט היימיש צווישן מיינע לייט, אייגענע מענטשן. פון אונדזער ווינקל די יידן זע-

נען טאקע מחיה! אן צערעמאניעס, אן חכמות, הערן נישט קיין וועלט, נארישע מאַדעס. רעד דיר, שריי דיר הויך אויף א סוף, טו דיר פריי אלצדינג, פראַסט ווי נאָט האָט געבאַטן. וועמענס עסק איז — שוין אָדער מיאוס, אויב עס פאסט אָדער נישט, יענעם געפעלט נישט? לאָז ער פארמאכן די אויגן, פאר שטעקן די אויערן. געסמאיע אים פארפול!... איך בין ביים לעכוויי געקומען צו די קרעפטן, געוואָרן רואיקער, געטראכט פון גלופסק, פון דער געמויערטער באַד, און געהאַפט צו השם־יתברך.

אָט אזוי בין איך מיר אין א שיינעם פרימאָרגן גענאנגען צווישן ווייץ און קאָרן און פארגאנגען ביז צו א גרויסן, גע־דיכטן וואַלד. איך בין אריין טיפלעך אביסל אין וואַלד, אָפֿ־געלייגט זיך דאָרט מיט מיין פעסל, אראָפּגעוואָרפן פון מיר די קאפּאַטע און זיך אויסגעשטרעקט אונטער א בוים צווישן הויך גראָז, וואָס האָבן מיט די גרויסע, ברייטע בלעטער מיך פאר שטעלט ארום און ארום. מילא וואָס איז דאָ איבערצוטראכטן? א וואַלד — א וואַלד, ווי אלע וועלדער. ביימער זענען זיך ביימער, גראָז — גראָז, פייגעלעך — פייגעלעך און איך בין מיר איך און מעג מיר טאקע כאפן א דרעמל, זיך אויסרוען אביסל פונעם וועג. איך צי מיך, גענעץ, פארמאד די אויגן — און הערט מיין הלום.

עס דאכט זיך מיר א שאַרד, עפעס ווי טריט און א קנאקן פון דארע ריטלעך. איך שטעל־אויף די אויערן און האַרד מיט צוגעמאכטע אויגן. דער שאַרד ווערט אלץ שטארקער, די טריט אלץ נעענטער. עפעס הייבט עס מיך אָן צו ארן, וויל עפענען די אויגן, נאָר שווערלעך. איך ליג ווי א קלאַץ און קאָן פאר גרויס מידקייט מיך נישט רירן. די טריט אָבער ווערן באלד שטילער, איך באַרואיק מיך, גיב מיך איבער דעם שלאָף די געדאנקען פּלאַנטען זיך מיר און ס'איז מיר עפעס גוט, אזוי גוט... עפעס הערט זיך א שטיל אומעטיק ניגונדל, דאכט זיך א באַקאנטס, דאָס ניגונדל צעגייט זיך אין אלע גלידער, רייסט אויס א שטיק האַרץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פילט זיך טאקע, ווי עס קומט צו א שטיק געזונט. עפעס נאָר ווי אויף א באַדעקנס פאר דער חופּה, עס וויינט זיך חתן־כלה און עס לאַכט זיך, ביידע זאכן אינאיינעם, ווי א זון מיט א רעגן צו גלייכער צייט. — פּלוצים פיל איך, עפעס טוט מיך א נעם ביי די האַר און עס טוט א געשריי. איך כאפ מיך געשווינט אויף, צענעם פאר מיר די גרויסע בלעטער פונעם גראָז און דערזע א טעפל מיט שטארקע רויטע פּיליניצעס, וואַלגערנדיק זיך נישט ווייט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער אביסל רוקט זיך עמעצער, ווי א נקבה, זיצנדיק אויפן גראָז און קוקט זיך

ארום אין איינע שרעק. מיר איז באלד איינגעפאלן, וואָס דאָס באדייט. יענע האָט דאָ, אפנים, געקליבן פיליניצעס, פארטיפט אין דעם זוכן און בשעת מעשה, אונטערזינגענדיק עפעס א לידעלע, האָט זי פלוצים אָנגעטאפט מיין קאָפּ און זיך שטארק איבערגעשראָקן. איך שטיי געשווינד אויף, נעם דאָס טעפל און גיי איר עם אָפּצוטראָגן, מאכנדיק פונדערווייטנס: נישקשה! גאנץ פריינטלעך. נאָר קוים קום איך צו נאָענט, פאלט מיר פון די הענט דאָס טעפל ארויס. איך טו א געשריי, בלייב פארמישט — און באלד שטייען מיר ביידע, שטייף האַלטנדיק זיך ביי די הענט, איך און מיין האַרבאטע...

דאָס איז געווען טאקע וואכנדיק, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזען גאנץ קלאָר, פאר מיר שטייען געזונטע ביימער, אויבן אויף די צווייגן שפרינגען פייגעלעך, סוויטששען, זינגען און פרייען זיך מיט אונדז אינאיינעם. ביידע זענען מיר איבערגליקלעך, פרייען זיך און לאכן מיט טרערן. ביידע וואונדערן זיך, פרעגן איינער דעם אנדערן, פון וואנען ער האָט פלוצים זיך אהער גענומען, און ביידע רעדן, דערציילן, וואָס מיט איטלעכן האָט זיך פאסירט.

זי דערציילט די גרויסע צרות, וואָס זי, נעבעך, איז אויסגעשטאנען זינט די כאַליאסטרע האָט מיך פאראיאָרן אין שטעטל דאָרט אוועקגעוואָרפן. דאָס איז געווען דעם ממזרם ארבעט. אים האָט זיך נישט געגלוסט, מיין ווייב זאָל נעמען גט, בכדי זי זאָל נישט באלד צושטיין צו אים מיט געוואלד, ער זאָל מיט איר התונה האָבן. אים האָט נאָר געטויגט א בלינדע, אָבער נישט קיין בלינד ווייב. מאכן מיט איר חן און געלט — דאָס זאָל ער, און זיין זאָל זי זיך געזונטערהייט יעדע נעמס. דערביי האָט ער געהאט נאָך א מיין, מיר צו פארוויסטן מייע זאָרן, איך זאָל נישט זיין פריי אויפגעבונדן. אים איז אויך שטארק נישט געפעלן מיין פריינטשאפט מיט דער האַר באטער, דאָס האָט אים שרעקלעך געשטאָכן און ער האָט פון זיין זייט געטאָן מיטל, די פריינטשאפט זאָל נישט זיין ווייטער... אבי ער איז מיינער פטור געוואָרן, האָט ער מיין ווייב ביים לעכווייז אין די לאפעס אריינגענומען און איר דערנאָך געוויזן, ווער עלטער איז, ווייסנדיק זייער גוט, אז פון זיינע הענט איז איר שוין אוממעגלעך זיך אויסצודרייען. וואָרום וואָס קאָן א בלינדע אייגע אליין טאָן? שפעטער האָט זי אים זיך שטארק צוגעגעסן. ער האָט זי איבערגעגעבן דעם אַלטעטשקען. צו גיין מיט איר אין די הייזער און מאכן די קאָמעדיע ווי אמאָל מיט מיר. דער ממזר האָט איר פארצאפט דאָס בלוט, זי געהרגעט, געשלאָגן, און דער אַלטעטשקער האָט באזונדער מיט איר געדערנט בלס. זי איז אין א קורצער צייט געעלטערט געוואָרן.

פינצטער ווי די ערד. — דאָס גאַנצע יאָר האָט די כאַליאַסטרע זיך אַרומגעשלעפּט, אין פּיל שטעט אויסגעוועזן. און היינט פאַרטאָג זיך געשטעלט אויסרוען דאָ אין וואַלד. איר האָט זיך פאַרגלוםט גיין קלייבן פּיליניצעס און האָט פּלוצים — אזוי לאַזט זי אויס מיט אַ שמיכעלע — אָנגעטאַפט אַ גוטע פּילד-ניצע, מיך אליין...

איך פון מיין זייט דערצײל איר אַלצדינג, וואָס מיט מיר האָט זיך פאַסירט און ווי איך בין אויך היינט אין דער פּרי געקומען אהער, גייענדיק אויפן וועג קיין גלופּסק. ביי אונדז איז געבליבן פון היינט אָן זיך מער נישט צו שידדן, איינ-ווענדן אלע מיטל, מיין ווייב זאָל נעמען גט. אויב חלילה נישט, וועלן מיר ביידע פון דער כאַליאַסטרע אנטרונען ווערן, און ווארטן, וואָס גאָט וועט נעבן. און ווי מיר זיצן זיך דאָ אזוי, שטאַרק הנאה האָבנדיק איינער פונעם אנדערן, הערט זיך אין וואַלד אַ קול איהו!

— דאָס איז אַ קול פון אונדזערע לייט, — זאָגט מיין האַרבאַטע, — דאָס זוכט מען מיך.

און שפעטער אַ וויילע קומט אַ פאַרשוין, וועלכן איך האָב באלד דערקענט. דער פאַרשוין האָט מיך עפעס קרום אָנגעקוקט און געשמיכלט פאַר זיך מיט אַ געשפּעט. מיר מאַכן נישט לאַנג שיהות און לאָזן זיך גיין. דער פאַרשוין לויפט פּריער, איילט זיך, אפּנים, אָנצוזאָגן די גוטע בשורה, און מיר איילן זיך נישט, נייען פאַמעלעך. הינטער אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה, אויף אַ היפשע שטרעסע ווייטלעך אין דעם וואַלד, זע איך, שטייען באַקאַנטע ביידלעך, ווייטער אַ ביסל אויף אַ פּרייען פּלאַץ, אַרומגערינגלט מיט ביימער, ברענט אַ פייערל, די שיינע כאַליאַסטרע אַרום, און ס'איז פּריילעך. דעם ערשטן „שלום עליכם" שטעקט מיר אָפּ דער ממזר מיט ברייטקייט, הויך אויף אַ קול: א, א, א גאַסט, כ'לעבן! וואָס מאַכט אַ ייד? איך האָב טאַקע נאָך אייך שוין געבענקט, ר' פּישל! — באלד דערויף לאָזן זיך הערן קולות: קומט מקבל פנים זיין דעם „נגיד"! און פון אלע זייטן שיטן זיך מיר משונה-וויילדע, משור-נענע „שלום-עליכמס" מיט קניפּ און קלעפּ הינטן אַרום, אזוי אז דאָס היטל איז מיר פונעם קאַפּ אַראָפּגעפאַלן. און ווי איך דריי מיך דאָ, זוך דאָס היטל, צודעקנדיק דערווייל דעם קאַפּ מיטן עק פּאַלע פון דער קאַפּאַטע, און כאַפּ קלעפּ גאָר אַ שרעק, פּלויט צו מיין ווייב מיט אַ פּרייד אין איין קול: וואו איז ער, מיינער? וואו, וואו? פּישקע?... איר פּרייד האָט מיך ערגער געשטאָכן ווי די פון די פּיינע לייט די קניפּ. צום גט טויג מיר כלל נישט אזא פּרייד, טראַכט איך מיר, האָב מיך בעסער פּיינט, ווי דער גאַנצער עולם דאָ. זי אָבער הענגט זיך אויף

מיר, אלץ פישקע, מיין פישקע! מיר איז שטארק נישט גוט געוואָרן אָנקונדיק זי, א בלינדע, א דארע, א שלאפע, אלטע יידענע! וואו איז איר לייב, איר געזונט, אירע פעטע באָן און איר פּיסק? איך האָב מיר באדארפט אָנטאָן א כּח א פרעג צו געבן זי, פון יוצא וועגן: וואָס מאכסט דו, בתּיה? — דו ביסט טאקע גערעכט געווען, פישקע, זאָננדיק אַ מאָל: „איך גלופּסק האָבן מיר ביידע, ברוך־השם, א שיינעם נאָמען געהאט, איטלעכער האָט מיך געקענט און אויף מיר כּבוד געלייגט“, — מאכט מיין ווייב. אויך אויף א קול, אלע זאָלן הערן, אָננעמענדיק דערביי א שטאַלצע מינע, ווי אן אָפּ־געקומענער נגיד, וואָס דערציילט פון זיין גרויסקייט און די פּריערדיקע יאָרן, און געטאָן א זיפּץ טיף פונעם הארצן—גענוג זיין געזונד, אהיים, צוריק אהיים פיר מיך. פישקע צוריק אין אונזער שטאָט, צו אונדזערע הייזער, אונדזערע כּאלע־כּאטיים!

ס'איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן פון אירע רייד, אזעלכעס איז מיר נאָר נישט איינגעפאלן צו הערן פון איר, און איך האָב מיך שטארק פארקרימט. דער ממזר האָט זיך אויך מיאום פארקרימט, טראכטנדיק זיכער, אז איך וועל דער־טאפן די סחורה און ביי אים צונעמען די פּרנסה. איך האָב גאָר געטראכט: אדרבה, ביי דיר בלייבט עס, איך בין דיר מוחל פונעם גאנצן הארצן. עס האָט אין אים געברענגט די רציחה, די אויגן זענען אים פארלאָפן מיט בלוט, אָנקונדיק מיך ביין, דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט, געוואָרטשעט און איז אוועקגעגאנגען שטארק אין כּעס.

ווייבער און מיידלעך פון דער שיינער כּאליאסטערע האָבן זיך געפאָרעט לעבן דעם פייער, צונעשטעלט טעפלעך, געשארט, גערוקט, געכאקט קארטאָפּלעס. א טייל כּחורים שטייען־צו און שפּילן זיך מיט זיי אונטער, דערלאנגען א זעץ, א קניפּ, און זאָננדיק דערביי גלייכווערטלעך. די ווייבער זענען קלאָמפּערשט ביין, גרייט אויסצורייסן די אויגן, זידלען, שילטן און קייכן טאקע באלד פאר געלעכטער, לאָזן זיך כאפּן ווי א הון פונעם האָן, ווען ער ווארפט אויף איר אן אייגל מיט אראָפּגעלאָזענע, צעשפּרייטע פּליגל, און איז מקבל באהבה דעם פּיק, וועלכן ער טוט איר אין קעפּל. — ווידער א טייל זענען צעווייעט, צע־שפּרייט אין וואלד. איינער ליגט מיט דעם רוקן ארויף און כּראָפּעט, דער אנדערער לאטעט עפעס א קאפּטאן, יענער קראצט זיך, טאפט און זוכט עפעס מיט א שטארק ערנסט פנים. נאָך עטלעכע שלאָגן זיך, פּרוואוון, ווער וועמען וועט בייקומען. עס קאכט זיך, עס רעשט זיך, חברה לעבט!... מיין ווייב האלט מיך פעסט מיט די הענט, נאָר איין גוף, איין נשמה, רעדט און

רעדט פאר פייער, פאר וואסער, זי קלאַגט זיך אויף איר פינגער ציטערן מזל, דערציילט איר שווער ביטער געמיט, ווי אזוי זי איז עס אביסל אָפּגעקומען, און ווינטשט נישט אנדערש, איך זאָל זי פון דאנען אוועקפירן, לעבן מיט איר אינאיינעם, ווי נאָט האָט געבאָטן, ביז הונדערט מיט צוואנציק יאָר. איך ענ־טפער איר איין וואָרט אויפן צענטן, עפעס אָן לשון, און זוך ווי פון אירע הענט זיך אויסצורייען. אז איר האָט זיך שוין אויסגעלאָזט רייד און מיר זענען שוין גענוג אויף איין אָרט זיך אָנגעזעסן, איז מיר לסוף געראָטן פון איר זיך אויסצורייסן, אביסל פריי צו אַטעמען. איך האָב באלד אויסגעזוכט מיין האָרבאטע, און מיט איר שטילערהייט אוועק אביסל אין דער זייט, דער שמועס אונדזערער האָט זיך אָנגעהויבן דערמיט, אז ס'איז שטארק נישט פריילעך. פון גטן זיך מיט מיינער איז גאָר נישט צו דענקען, זי וועט פארווארפן מיטן קאָפּ, נישט וועלן אפילע הערן. ווידערזשע דאָ צו בלייבן ביי דער גוטער כנופּיא איז אוודאי נישט גוט. דאָס הייסט, פשוט זיך פארקויפן דעם רוח, אויף דאָס ניי ווערן א בער און טאנצן אויף די לאַפּקעס. וואָס דערזשע טוט מען ? א היפשע צייט זענען מיר אזוי געזעסן און אונדזער שמועס האָט זיך אויסגעלאָזט דער־מיט : אין ברירה, מען באדארף מאכן א פליטה. און אזוי ווי די כאַליאַסטרע האָט ברעה דאָ צו נעכטיקן, איז פאר אונדז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אָרט נישט געווען ווי אָפּ־צוטאָן עס טאקע די היינטיקע נאכט, דאָ אין דעם וואַלד. ווי מיר זיצן און באטראכטן גוט דעם פלאַן, ווייזט זיך פונדער־זייטנס דער ממזר מיט עפעס א פאָר פערד. — לאָמיר נישט ווארטן — זאָגט מיין האָרבאטע — ביז ער וועט צוקומען נעענטער. עס טויג נישט, ער זאָל אונדז זען זיצנדיק אינאיינעם. בעסער לאָמיר באצייטנס זיך צעגיין.

זי גייט אוועק אין איין זייט און איך אין דער אנדערער. דער ממזר איז עפעס ווי שטארק באשעפטיקט געווען, זיך אלץ גע'סודעט מיט דעם אלטעמשיקען, וואָס איז געווען זיין גאנצער פליגל־אדיוטאנט. איך האָב אויסגעמירן מיט דעם ממזר זיך נאָענט נישט צו באגעגענען און מיר געהאלטן אלץ באַ־זונדער. בשעת חברה האָט געארבעט, געשטיפט, פארטראָגן גער־ווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאנגען מיין האָרבאטע, איינגערוימט אין אויער, אז איידער די זון וועט זיך זעצן, וויל דער ממזר זיך רירן מיט דער כאַליאַסטרע אין וועג אריין. די פאָר פערד, וועלכע ער האָט געבראכט צופירן, זענען געגנבעטע און ער איילט זיך, אפנים, דעריבער אוועק פון דאנען. פון אונדזער פריערדיקן גאנצן פלאַן האָט זיך אויסגעלאָזט א טייד. איך בין געבליבן שטיין אָפהענטיק, נישט צו וויסן וואָס מען

טוט. עם האָט מיר פארקלעמט ביים הארצן פאר גרויס פאר-
דראָס, אזוי אז דער קאָפּ האָט זיך מיר געדרייט און מיך קוים
געהאלטן אויף די פיס. מיין האַרבאטע האָט מיך אָנגעקוקט
מיט גרויס רחמנות, די אויגן האָבן איר געברענגט ווי פייער.
דאָס פנים האָט איר געפלאמט, און נאָכדעם אז זי האָט א
וויילע געטראכט, זאָגט זי צו מיר מיט א ציטערדיק קול :

— פישקע! זאָלסט שפעטער אביסל זיך געפינען אין דעם
חורבהלע, דאָרט אויפן בוידעם, דו פארשטייסט? ...

— איך פארשטיי, פארשטיי, — רוף איך מיך אָן לעבע-
דיק, אונטערשפרינגענדיק פאר פרייד, — און דו וועסט דער-
נאָך אהין אונטערקומען?

— יאָ, שאַ! — מאכט זי און טוט מיטן קאָפּ א שאַקל
אויף יאָ, — למען־השם שטיף. דו הערסט?

מיט מיין ווייב האָב איך נישט געהאלטן אזוי פאר נייטיק
זיך צו געזענענען. הנם ס'איז אויף איר געווען א רחמנות,
נאָר ווער איז איר שולדיק? זי האָט געגעבן דעם ערשטן רים
און דער רים צווישן אונדז איז געוואָרן דערנאָך אלץ גרעסער,
גרעסער. פארפאלן, וואָס האָב איך געקענט טאָן? אז, גאָר
אחוץ אנדערע זאכן, איז מיר אוממעגלעך געווען מיט איר וויי-
טער זיך צו פארבינדן, אוממעגלעך מיט איר זיך צונופגיין
ווי דער הימל מיט דער ערד. איך האָב, עם פארשטייט זיך,
פארגעסן דעם „זייענעונט“ און שטילערהייט זיך געלאָזט גיין
צו דער חורבהלע.

מיט וואָס פאר א הארץ איך בין אין דעם חורבהלע אריינ-
געגאנגען, איז גרינג צו פארשטיין. נאָר אזויפיל פוין און גע-
בראָטענע לייך האָט גאָט קראַפֿט צונופירן מיך מיט דער
האַרבאטער אין איין וויסט קרעטשמעלע, וואָס דאָ האָט באדארפט
אויסגעשפילט ווערן אונדזער ביידנס גורל און פון אצינד אָן
אָנהייבן צו פירן א ניי לעבן. ארויפקיבן אויפן בוידעם איז
מיר געקומען זייער גרינג, וואָרום דאָס שטיבל איז געווען ניר-
דעריק, מיט דער הינטערשטער וואנט, וואָס אין הויז אריין,
אָנגעבויען כמעט ביז צו דער ערד. די סטעליע איז געווען ער-
טערווייז געלעכערט מיט גרויסע שפאלטן, אזוי אז מען האָט
געקענט פונעם בוידעם אריינקוקן אינווייניק אין דעם שטיבל
אריין. איך זיין מיר אין א ווינקעלע און ווארט. עם טיאַכקעט
מיר דאָס הארץ, קלאפּט ווי מיט א האמער. איטלעכע מינוט
צייט זיך מיר ווי א יאָר. איך האָרד מיך צו צו א מינדסטן
שאַרד. א מינדסטע באוועגונג פון א שטרויעלע ערגעץ, דאכט
זיך מיר טריט, זי גייט. א מינדס בלאָזעלע פון א ווינטעלע,
דאכט זיך מיר מיין נאָמען, זי רופט... פלוצים קומט מיר צו
די אויערן פונעם שטיבל אונטן עפעס א קול. דער געדאנק, אז

דאָס איז זי, אָט איז זי, באלד, באלד ווערן מיר אויסגעלייזט
— האָט מיר צעקאָכט, געוואָרפן פון הייז און קעלט. איך וויל
מיר אָנרופן, פארכאפט מיך אָבער דער אָטעם, עס דינט מיר
נישט דאָס מויל. אין דער דאָזיקער הייסער רגע הער איך טאקע
נאנץ שארף מיין נאָמען און די אויגן מייע דערזעען דורך אַ
שפאלט — וועמען? דעם ממזר מיט דעם אלטעטשקען! ... זיי
שמועסן צווישן זיך אזוי:

— דו נעם אויף דיר דיין שטיקל סחורה, — זאָגט דער
ממזר, — גיב אכטונג, די בלינדע מכשפהטע זאָל זיך נישט
אויסגלייטשן. פארשטייט? —

— נישקשה! — ענטפערט דער אלטעטשקער. — מיין
האָב איך שוין געטאָן, איך האָב נאָר מורא, זי זאָל נישט פּרן.
דער אלטער שקראב ליגט אצינד ווי א טויטע און קאָן זיך ניט
זירן, אזוי האָב איך איר געבראַכן די ביינער.

— און דעם הינקעדיקן פּלאַסקעדריגע — פירט אויס דער
ממזר — נעם איך אויף מיר. אָנקוקן קאָן איך נישט זיין
פרצוה־פנים, אזוי פיינט האָב איך אים. איך וועל מיך מיט אים
אָפּרעכענען, נישקשה. איך האָב נאָך מיט אים אלטע חשבונות.
ס'איז מיר אנטפאלן דער מאמעס מילך, הערגדיק אזעלכע
שרעקלעכע ווערטער.

— ווי עס זעט אויס, — מאכט דער אלטעטשקער, — זענען
דיינע געלאַפנטע סוסים יידישע, דארע, דערשלאָגענע, קאָלמע-
נעוואטע, מיט אויסגעקומטע רוקנס, מיט די העלזעלעך, גער-
געלעך און מירירן, ווי אונדזערע פאראפאָטשקעס, פיינע בריות.

— אָפּפאלן זאָל דיר די צונג, דו אלטער סטורמאקן —
זידלט זיך דער ממזר. — גיי בעסער, זוך, שמעק, כלב איינער,
דאָ אין הויז. אויפן בוידעם, טאָמער וועסט דו „פּאַציאָפּען“
עפעס אלטע באלעגאָלישע זאכענישן, וואָס קענען אונדז טויגן.
פאָרט איז דאָך עס אמאָל געווען אן איינפאָרהויז, משטיינט-
געזאָגט.

עס באשלאָגן מיך אנגסטן, מיר איז נישט גוט צום שטארבן.
איין פום ציטערט מיר שטארק און טוט, נישט ווילנדיק, א זעץ
אין דער סטעליע. די פאָר שיינע לייט פאררייסן די אויגן ארויף,
שטייענדיק א ווילע פארגאפט. דערנאָך לאָזן ארויס ביידע אין
איין קול :

— עפעס שיט זיך פון דער סטעליע! מען בארארף טאָן
דאָרט א קוק.

עס פארדרייט זיך מיר דער קאָפּ, עס קלינגט מיר אין די
איערן, שווינדלט אין די אויגן און איך שוועב עפעס אין
דער לופטן.

יא, טאקע אין דער לופטן. א פאָר אייזערנע הענט טוען מיך
א כאפ און שליידערן מיך פונעם בוידעם אראָפ אויף דער ערד:
איך דערהער, ווי מען מאכט מיר א ברייטן „ברוך הבא“ מיט
דעם גאנצן מיטל: סקאַצל קומט, ר' פישל! און דערזע באַלד
דעם ממזר מיט א פנים, א שרעק אָגזוקוקן, עפעס נאָר א פנים
ווי ביי א קאץ, בשעת זי קלייבט זיך צו דערשטיקן דאָס געד-
כאפטע מיידל. דעם אלטעטשקן האָב איך שוין נישט געזען. ער
איז, אפנים, איבערלאָזנדיק מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.
— אנו, נפש, — זאָגט דער ממזר, — זאָג ווידוי!... דאָס
וואָס איך האָב באַדארפט טאָן דיר אמאָל, דאָרט אין קעלער,
וועל איך עס דיר טאָן אצינד. פייבושקע פארגעסט נישט, נישקשה.
איך פאל אים צו די פיס, בעט מיך ביי אים, ווי ביי א
גזלן, מיר צו שענקען דאָס לעבן. עס העלפט נישט. ער נעמט
ארויס א מעסער, האַלט עס מיר אקעגן די אויגן, מיט גרויס
הנאה צוקוקנדיק. ווי איך צאפל, פלאטער. איך פראווי מיר איינ-
שמועסן אים מיט דעם גנעדן, זאָג אים צו עולם-הבא, א גאנצע
וועלט, שענק אים מין חלק לעולם-הבא אויך אלצדינג וואָס
נאָר מעגלעך. ער שטשירעט אים די אויגן און שווייגט. איך
הייב אָנעט צו שרעקן אים מיט דעם גיהנום, מיט גאָטס משפט,
דער אויבערשטער וועט אים שטראַפן, זיך נוקם זיין פאר אומד-
שולדיק בלוט. ער פארבייסט די ליפן, טוט א הייב אין דער
הינד דאָס מעסער — און אין דער שרעקלעכער רגע, וואָס אָט-אַט
ליגט מיר דער חלף אויף דעם האַלדז, טוט עס אים פלוצים א
כאפ פון הינטן, גאָר נישט מיט קיין מענטשלעך געשרוי: ניין.
וועסט עס נישט טאָן! — ער ווערט שטארק פארמישט און
קוקנדיק זיך אין שרעקעניש ארום.

דאָס האָט אים א כאפ געטאָן דאָס האָרבאטע מיידל!
— הצופה, ארויס! דערלאנגט דער ממזר א געשרוי, באַלד
ווי ער איז צו זיך געקומען. — ארויס, הצופה! וואָרום...
— ניין, ניין, פון דאנען גיי איך נישט ארויס! דעהרגעט
זאָל איך דאָ ווערן איניינעם מיט אים! — שרייט באהארצט
די האָרבאטע און פאלט דעם ממזר אויפן האַלדז, וויינט מיט
ביטערע טרערן, גלעט אים און חלשט פאר אים, ער זאָל
מיך אָפלאָזן, זאָגט אים צו דאָס אייביקע לעבן און א שטיל
אין גנעדן. דער ממזר טוט זי פון זיך א ווארף ווי א מיאד-
משיק. שילט, פלובט אויף וואָס די וועלט שטייט. און אז די
רציחה איז אים איבסל אָפגעגאנגען, ווענדט ער זיך צו מיר
מיט די ווערטער:

— עס טוט מיר זייער לייד, וואָס איך אליין האָב דאָ דיר,
מיין טינופת, נישט „געבעל-דברט“. נאָר אויב דיר האָט געד-
שפילט דאָס טרפהנע מזל דיינס, איך זאָל דיר, פארשמוגן נפש,

נישט צעקוועטשן ווי א כינה, דאך אינגאנצן טרוקן ארויס פון מיינע הענט וועסטדו נישט.

ער נעמט א שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען ארומגע- נארטלט, שטעלט זיך בינדן מיר די הענט און פיס, מאכנדיק דערביי :

— ליינ-זשע דאָ שטיק, הונט איינער, קיין פארע זאל מען פון דיר נישט הערן! ליג ביז די פגירה דיינע וועט דאָ אויף דיר קומען. נאָר געדענק-זשע, פלאסקעדריגע, טאָמער טרעפט זיך דיר א נס, עפעס א באבע דיינע אין קבר וועט זיך פאר דיר מיען, און גייסט פון דאנען א לעבעדיקער ארויס, זאָלסטדו זיך היטן, מיר פאר אויגן זיך נישט צו ווייזן, וואָרום באלד „פּלומפל“ איך דיך און מאך כּיס...

אָפּגעטאָן מיר מיין רעכס, נעמט ער זיך צו דער האָרבאטער, וואָס האָט זיך געוואלנערט אויף דער ערד, געיאָמעדט, נעקלאָגט, קוקנדיק אויף מיר און זיך געריסן ביי די האָר.

— א, דו הצופה איינע! — בייזערט זיך דער ממזר, א שטופ געבנדיק זי, נעבעך, מיטן פוס. — איך ווייס. נישקשה, פארשטיי אלצדינג. דאָס איז געווען א אָפּגערעדטע זאך — א חתונה אָן כליזמר, דאָ אויפן בוידעם... א שוין מיידעלע. ניש- קשה, און פאר מיר גיט זי זיך אויס פאר א רביצין. פון היינט אָן וועסטדו שוין ביי מיר וויסן הצופה איינע!

ער טוט זי א כאפ אין די הענט און אומקערנדיק זיך צו מיר מיט א זאָג: שא, הונט, געדענק מיינע ווערטער! ווערט ער מיט איר געשווינד אנטרונען.

אין גיהנום קאָן מען אזויפיל יסורים נישט ליידן, וויפיל איך האָב איבערגעליטן. איך בין געווען נישט אין גיהנום, נאָר דער גיהנום אין מיר. עט האָט אין מיר געקאָכט, געברענט א העליש פייער. די האָר זענען מיר געשטאנען קאפּויר. עפעס האָב איך געפילט, זיי שטעכן מיך ווי שפּילקעס, און דאָ טאָר מען נאָך נישט הויך וויינען, נישט טאָן קיין פיפּס.

שפעטער אביסל האָבן מיר אין די אויערן זיך פאר- טראָגן קולות: א סקריפ פון רעדער, א ליארעם, א געשריי פון מענטשן. דאָס באטייט, חברה האָט זיך געריט. די כאליא- סטרע האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין און מיט דעם פעקל לייט — מיין הארץ, מיין גוטע, בירנע, אומגליקלעכע האָרבאטע, נעבעך...

א היפשע לאנגע צייט בין איך געלעגן ווי א שטומע שאָף, געבונדן אויף אלע פיר, מיט אויגן ווי די באנקעס פון הייסע טרען. די שטריק האָט זיך מיר איינגעשניטן אין לייב אריין און ביי א מינדסט רירעלע געשניטן ווי א מעסער. עס האָט מיך דערצו נאָך געברענט א טרונק. אָט, האָב איך געמיינט,

עקט מיר זיך דאָס לעבן. פאר גרויס ווייטיק האָב איך דערנאָך אָנגעהויבן שרייען, טאָמער וועט עמעצער דערהערן. די כּאליאָד סטרע האָט, נאָך מיין רעכענונג, שוין געמוזט איינפּאַרן גאנץ ווייט. איך שריי, אָבער אומזיסט, שריי צו דער וואנט. עס טריקנט מיר אין האַלדז, עס באשלאָגן מיך אַנגסטן. דאָס שרייען קומט מיר שוין אָן שווער, איך מוז זיך צווישן אָפרוען. די לאַגע מיינע ווערט וואָס ווייטער ערגער. נישטאָ שוין קיין כּוח צו שרייען. די גשמה הענגט מיר אויפן שפיץ נאָז, דער מלאַך-המות, פיל איך, איז נאָך איר געקומען, מען באדארף שטאַרבן, יונגערהייט פון דער וועלט גיין. איך טו מיר אָן א כּוח, נעם זיך צונויף מיט אלע מיינע קרעפטן און טראכט, לאַמיר כּאָטש טאָן דעם לעצטן געשריי — לאָז הילפּן די תקיעה גדולה פון מיין אומגליקלעך לעבן...

נאָר נאָט אָבער האָט אייך, ר' אלטער, געבראכט! איר זייט מיר בייגעשטאנען איז דער נויט און מיך דערהאלטן ביים לעבן.

כה

אז פישקע האָט געענדיקט זיין אומעטיקע מעשה, איז צו געפאלן די נאכט און אונדזערע פערדלעך האָבן זיך פארשלאָפּט צום גרינעם באַרג, וואָס פאר גלופסק. דער גלופסקער גרינער באַרג איז באקאנט כמעט דער גאנץ צער וועלט. נאָך פון גאנץ אלטע צייטן טראָגט זיך וועגן אים ארום צווישן דעם עולם א לידל, וואָס קינד און קייט קענען עס, וואָס אלע מאמעס און אמען נעמען דערמיט איין און פארוויגן ברעקעלעך קינדער. מיין מאמע, זאָל האָבן א ליכטיקן גן-ערדן, פלענט מיר קינדווייז אויך אלץ זינגען דאָס לידל :

„אויף דעם גרינעם באַרג,
אויף דעם הויכן גראָז,
שטייען א פאָר דייטשן
מיט די לאַנגע בייטשן.
הויכע מאנען זענען זיי,
קורצע קליידער טראָגן זיי,
אבינו מלך“...

דאָס לידל פלעגט מיר זייער געפעלן, פיל בעסער פון אלע לידלעך. עפעס איז מיר דער גרינער באַרג אזוי וואונדערלייך פירגעקומען אין מיין קינדערש קעפל! עס האָט זיך מיר גע-

דאכט, ער איז נישט גלאט גראב פון ערד, ווי זאגט מען עס, גאָר כצפיהות... ווי דער הרהזותים, דער בארני־לכנוז, פון ארץ־ישראל־ערד. — און די דייטשן דאָרט, זיי זענען מיר פאָר־געקומען עפעס גאָר משונה־ווילד. איך בעט זיי מהילה, עפעס אזעלכע מיני באשעפעניש, מיני בהמות אזעלכע, אָסן, שור־הבורן. זיי שמייסן מיט לאנגע בייטשן און לאָזן צו גלופסק נישט צוטרעטן. ווי דער סמבטיון צו די רויע יידעלעך. אריין אין גלופסק מוז מען כאפן א שמיץ. און אלע דאָרט האָבן א פנים פון אָפגעשמיסענע... שפעטער אז איך בין ארויס פון די קינדערשע שיכלעך און אויסגעווען א וועלט, אין גלופסק אויך, האָב איך שוין געזען אלצדינג מיט אנדערע אויגן און פאר־שטאנען ווי עס געהער צו זיין דעם פשט פונעם לידל. דער גרינער בארג איז פשוט טאקע א בארג, נישט אזוי גרין ווי בלאָטיק, זייער גריבערדיק, און די דייטשן, הויכע מאנען דאָרט, זענען געזאָגט געוואָרן אקעגן יענע מאנען מיט לאנגע הענט און סלעפיקע פינגער, וואָס לאַקבענען און שניידן אָפ קלימעקס. געזוויינטלעך איז דער שטייגער, דאָס ערשטע מאָל ארוינצופאָרן קיין גלופסק אָן א קלימעק. דערנאָך, אז מען איז שוין גוט אָנגעלערנט, לאָזט עס עטלעכע ווערסט פאר גלופסק עפעס נישט רוע, די אויגן כאפן, ווי פון זיך אליין, א קוק הינטערן ביידל, די הענט — א טאפ דאָס קלימעקל, די בוזעמקעשענע, צעשפּיר־לענדיק די קאפּאָטע אויף אלע קנעפלעך. איך בין אויסן דער־מיט, אז דערגרייכנדיק דעם גרינעם בארג האָבן אונדזערע אלע אברים, די נאָז אויך. דערפילט פון דערווייטנעם גלופסק. און ערשט שפעטער א וויילע, אז מיר האָבן אין אלע זייטן זיך גוט ארומגעקוקט, א טאפ געטאָן אין וואָגן, האָב איך מיר דערמאָנט אין פישקען, און געזען ווי ער זיצט, נעבעך, פאראומערט, שטארק באטריבט.

איך נעם מיך טרויסטן פישקען, שטארקן אים מיט נוטע רייד, מאכנדיק זיך דערביי קלאַמפערשט פריילעך, און לאָז אויס מיינע טרויסט־ווערטער מיט דער אנדערער העלפט פונעם פריער־דיקן באקאנטן לידל:

אָביוו חלד —
 דאָס הארץ איז מיר פריילעך,
 פריילעך וועלן מיר זיין,
 טרינקען וועלן מיר וויין,
 קרעפלעך וועלן מיר עסן —
 אין אונדזער ליבן גאָט
 קיינמאָל נישט פארגעסן."

— זאָרג נישט, פישקע! אונדזער ליבן גאָט באדארף מען קיינמאָל נישט פארגעסן. ער קאן העלפן.

— איך פרעג אייך נישט מער, ר' מענדעלע! — מאכט פישקע מיט א ביטער געמיט. — צו וואָס האָט עס גאָט באַ דארפֿט מיך מיט איר ווידער צונויפֿפירן, בכדי באַלד טאקע אונדז צו שוידן? עס זאָל אונדז פֿלוצים א שוין טאָן דאָס מזל, בכדי באַלד זאָל אונדז טאקע נאָך ערגער פינצטער ווערן אין די אויגן?... ס'איז עפעס נאָר ווי א צור־הכעים! און גע־ וואַלד, רבונז של עולם, אקעגן וועמען, אקעגן צוויי אומגליק־ לעכע, ביטערע קאלעקעס, וואָס איידער אזא וויסט לעבן אין יסורים, אין ווייטיק, וואָלט פֿאַר זיי פֿיל גלייכער געווען נאָר נישט געבוירן צו ווערן!...

איך מאַך א פֿרום פענימל און שאַקלענדיק מיטן קאָפּ זאָג איך: מע־טע־טיי! וואָס האָט אזויפֿיל געהייסן: מען טאָר נישט רעדן אזוינס!... געזאָגט האָב איך עס, נישט ווייל דאָס איז ביי מיר געווען א גוטער ענטפֿער אויף דער קשיא, נאָר גלאַט אזוי, ווייל דער שטייגער אין דער וועלט איז שוין אזוי, אז איינער פרעגט פֿאַר צרות שטארקע קשיות, מוז דער אנדערער זאָגן מוסר, אָפּשלאָגן אים כאַטש מיט מע־טע־טיי. אָפּזאָגנדיק דעם מוסר, פֿון יוצא וועגן, עפֿן איך באַלד א מויל און רעד ווער־ טער פשוט ווי א מענטש, אזוי:

— זאָג נאָר, פישקע, ווי דאָס מיידל הייסט? ביז אהער האַסט־דו זיך אלץ גערופן די האַרבאַטע, מיין האַרבאַטע, אצינד וויל איך וויסן ווי זי הייסט.

— אקעגן וואָס, ר' מענדעלע? — רופֿט זיך אָן פישקע. אַנקונדדיק מיך פֿאַרוואונדערט. — אקעגן וואָס, איך בעט אייך, ווילט איר עס אזוי וויסן? צו וואָס אומזיסט אויסגעבן א מיידלס נאָמען?

— פֿאַרשטייסט־דו, נארעלע, — ענטפֿער איך, — דאָס קאָן אמאָל צוניין קומען. אויף מיינע נסיעות קאָן זיך מאַכן, איך זאָל עפעס נאָכשמעקן, אויספֿאַרשן. לאַמיר וויסן איר נאָמען. נישקשה! זייער מעגלעך, דו פֿאַרשטייסט? אז דיין שאַרן זאָל זיך נאָך אויפֿובו. איך זאָל זיין דער שליה.

— ביילע הייסט זי, — כאַפט זיך פישקע זאָגן מיט א קול, — זי הייסט ביילע!

פֿלוצים הערט זיך עפעס א שטארקער קרעכז מיט א קלאַפּ, ווי עס האָט זיך עפעס אָפּגעריסן. איך קוק מיך דערשראָקן אום און דערזען: מיין אלטער לינט אויסגעצויגן אויפֿן וואָגן, זיפֿצט און איז בלייב ווי די וואנט.

— וואָס איז אייך, ר' אלטער? — טו איך אים א פרעג. — איר ווילט אפשר נעמען אביסל בראַנפֿן! — אייך איז נישט גוט?

— בע! ... — ענטפערט אלטער, שטארקט זיך און זעצט זיך ווידער אויף.

— זאג מיר, פישקע! — הייב איך ווייטער אָן, נאָכדעם אז איך האָב מיך באַרואיקט וועגן אלטערן. — ווייסט־דו נישט, ווי די מאמע אירע האָט געהייסן און פון וואנען זי איז? — יאָ, — ענטפערט פישקע, — מיינ האָרבאטע האָט מיר דערציילט, אז איר מאמע פלעגט מען רופן עלקע. זי געדענקט, ווי דורכן שלאָף, אז די מאמע האָט זיך גע'גט מיר איר מאן אין טונעיאדעווקע. זי פלעגט עס זייער אָפט דערמאָנען און אויסלאָזן איר שווער, ביטער האַרץ צו איר וויסט טעכטערל, נעבעך.

— מיט איר מאן אין טונעיאדעווקע! — מאך איך פאַר־וואונדערט. — ווער זאָל דאָס דאָרט זיין איר מאן, דער רשע־רושע מיט א שטיינערן האַרץ, וואָס האָט דערווייטערט זיין קינד, זי געמאכט אזוי אומגליקלעך? הא, טאָמער ווייסט איר, ר' אלטער, ווי אזוי זאָל ער דאָרט ביי אייך אין שטעטל הייסן?

אלטער איז געועסן ווי א טויטער, אויסגעגלאַצט א פאַר אויגן, געקוקט עפעס משונה־ווילד מיט אן אָפן מויל, אזוי אז ס'איז מיר אנטפאלן דאָס געזוזט.

ער האָט געהייסן... רייבט פישקע דעם שטערן און וויל זיך דערמאָנען דעם נאָמען. — ער האָט, האָט, דאכט זיך, געהייסן... ווארט אביסל.

— אלטער הייסט ער! ... — טוט אלטער א געשריי און פאלט אנדער אויפן וואָגן.

— יאָ, טאקע אזוי, אזוי! — זאָגט פישקע, קוקנדיק אויף אלטערן, נישט אָנהויבן צו פארשטיין, וואָס זיין געשריי באַ טייט. — דאכט זיך נאָך, עפעס אויך א צונעמעניש, יקנה"ז. די מאמע פלעגט ביים טעכטערל שטיקער פלייש אויסרייסן, רופן זי דערביי יקנה"זיכע, יקנה"זם טעכטערל, ווען זי פלעגט האָבן גרויסע צרות, ווען מען האָט זי אָפגעשאפט פונעם אָרט. איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסן, וואָס די גאנצע מעשה באטייט, און בין געבליבן עפעס ווי ווען גיסט איינעם אָפ מיט אן אָקראָפּ.

אלטער כלפּעט און שלאָגט זיך מיט דעם קולאק אין האַרצן, מאכנדיק דערביי:

— אמנם חטאתי! איך האָב איר פארוויסט דאָס לעבן. זי, נעבעך, איז טאקע גערעכט:

„דער טאטע האָט זי געקוילעט“...

א שטראָף פון גאָט איז דערפאר פון א צייט אויף מיר
אַנגעשיקט געוואָרן. וואהין איך קער מיך און ווענד מיך, גייט
עס מיר נאָר שלים-שלים-מזל...

איך הייב אָן פאר רחמנות צו טרייסטן מיין אלטערן, רעד
אים אויס דאָס הארץ און פארגלעט אביסל זיינע זינד : ער
איז דאָך נישט מער ווי א בשר-וודם, פלייש און בלוט. דער
יצר-הרע איז ביי אונדז, זינדיקע מעגטשן, זייער גרויס. גאנץ
גרויסע צדיקים אפילו זענען אין אזעלכע זאכן... געכאפט און
קענען אין דעם ענין פון חתונה האָבן מיט דעם יצר-הרע נאָר
נישט מאכן. זייער פיל פון אונדזערע עלטערן, צדיקים, זענען
געווען לאפנמיצלער, געלעגן אונטער דעם ווייבס פאנטאָפּל, גע-
טאָן איר ווילן און געטריבן אפילו אייגענע קינדער פון אן
אנדער ווייב, אויב נאָר זי האָט געהייסן...

פישקען זעט די גאנצע זאך אויס עפעס משונה, ער זיצט
פארוואונדערט מיט א פאָר אויסגעשטעלטע אויגן, קוקט ווילד
עפעס אויף אלטערן, אויף מיר און ווייסט נישט וואָס
צו טאָן.

דערווייל ווערט שטאָק-נאכט. די שטערן פינקלען, ווינקען
צו אונדז פונעם הימל מיט זייערע שיינענדיקע ליכטיקע פנימל
לעך, גלייך ווי זיי מישן זיך אריין אין אונדזער שמועס, ווילן
עפעס זאָגן, און ביים עק הימל הייבט אָן, ווי פון דער ערד,
ארויסצוגיין א גרויסע לבנה, רויט ווי פייער. דאכט זיך, זי
קוקט גלייך נאָר אויף אונדז. אלע דאָרט אויבן קוקן, דאכט
זיך, ווילן זען דעם שפיץ, מיט וואָס די דאָזיקע מעשה וועט
זיך אויסלאָזן... איין אלטער זעצט זיך געשווינד אויף, הייבט
אויף זיינע אויגן צום הימל און רעדט מיט הארץ :

— איך שווער ביי דעם, וואָס לעבט אייביק, אז איך וועל
נישט קומען אהיים צום ווייב און קינדער, נישט חתונה מאכן
מיין בתולה ביז איך זוך נישט אויף מיין פארוואַגלעט קינד!
הימל און ערד זענען עדות! איך פאָר טאקע באַלד, און וויי,
וויי דאָרט דעם, וואָס וועט מיר זיך אקעגנשטעלן.

פישקע פאלט ארויף אלטערן אויפן הארצן, האַלדוט אים,
קושט א היפשע וויילע אָן ווערטער, און איז שטארק צעמישט.
דערנאָך שיסט ער אויס אויף א וויינענדיק קול מיט א
געבעט :

— געוואלד ראטעוועט, ראטעוועט זי !...

מיין אלטער שפרינגט געשווינד אראָפּ אויף דער ערד,
קריכט ארויף צו זיך אויפן וואַגן און, געזעגענענדיק זיך מיט
אונדז פונדערווייטנס, דרייט ער אויס דעם דישל, טוט א
שמיין די שקאפע און פאָרט זיין וועגס. איך מיט פישקען קוקן
מיר אים א היפשע צייט פון הינטן נאָך, נישט צו רעדן קיין

ווארט. דערנאך ניב איך א בליק צום הימל, ווי לבנה און
שטערן גייען זיך זייער גאנג, נאך נישט דאס פנים, וואס פריער,
שטארק הויך, האפערדיק, ווייט, ווייט פון אונדז, מענטשעלעך.
עס ווערט עפעס אומעטיק, נישט פריילעך אויפן הארצן...
איך טו א שמיץ מיין אדלער, ער זאל מוחל זיין זיך
שלעפן איסל ניכער — און שפעטלעך ביינאכט פארט מיין
ביידל איבער די גריבערדיקע גאסן פון גלופסק, מיט א קלאַ-
פערדי, א געשריי, אַנואַגנדיק דעם עולם: הנה זייט וויסן, נאך
צוויי פרישע יודן זענען אַנגעקומען קיין גלופסק!...

א י נ ה א ל ט

זייט

V	מענדעלע דער קינסטלער פון יעקב שטערנבערג
1	די קליאטשע
151	מסעות בנימין השלישי
251	פישקע דער קרומער

T. 1.594

נוך-מאראנטווארטלעכער : מ. ריספלער
טעכנישער-רעדאקטאָר : א. הינטו
קאָרעקטאָר : ב. היילער

איבערגעגעבן צום דרוק, 26,05,56. דרוק-פעאיק דעם
30.12.56. טיראזש 1300 עקו. מאט-וועלין-פאפיר פון
63 גראם אויף א קו. מעטער. פאָרמאט 840/16 X 540.
פארלאג-בויגן 21,85. דרוק-בויגן 26,75. ערשטע אויס-
גאבע. באשטעלונג 2510. I טיפאָגראפישע פלאנשע.
A. גומער 06590. מאָר קליינע ביבליאָטעקן קלאסיפיקאציע-
רונגס-אינדעקס. 8 A—32

דער דרוק איז אויסגעפירט געוואָרן לויט דער מאָ-
טעלונג גומער 4330. אין דער פאָליגראפישער אויג-
טערנעמונג גומער I, גרינאַרע אלעקסאנדערעסקו-גאס
גומער 95—93, בוקארעשט — ר. מ. ר.

117-222

303 Cat